HISTORISCHE

Beschrijvinghe der seer wijt beroemde Coop-stadt AMSTERDAM.

Waer inne benevens de eerste beginselen ende opcomsten der stadt/verscheyden Privilegien/Ordonnantien/ende andere ghedenckweerdighe gheschiedenissen/met het ghene de nieuwe vergrootinghen der stadt/als oock de handel ende verre reysen ende de politie betreffende is/tot desen teghenwoordighen tijt/nae het vervolch der jaeren/verhaelt werdt.

Eerst int Latijn ghestelt ende beschreven

Door

IOH. ISACIUM PONTANUM.

Ende by den selven oock naderhandt neerstich oversien ende op veel plaetsen vermeerdert ende verbetert.

Ende nu wt des Autheurs laetste Copije in Nederduyts overgheset

Door PETRUM MONTANUM.

Alles met Copere Figuren afghebeelt ende verciert.

TOT AMSTERDAM,

Ghedruckt by IUDOCUM HONDIUM, woonende inde Calver-straet inden Wackeren Hont. ANNO 1614.

Met Privilegie.

Extract wt het *Privilegie.*

Die STATEN *Generael der Vereenichde Nederlanden, hebben gheconsenteert ende gheoctroyeert* IOHANNI ISACIO PONTANO *der Medecijnen* Doctori *ende* Professori Philosophiæ *tot Harderwijck, om voor den tijt van ses Iaeren te laten Drucken, ende wt het Latijn te laten Translateren, seker Boeck by hem beschreven ende ghemaeckt, gheintituleert* Rerum & urbis Amstelodamensium Historia, *verbiedende allen ende eenyeghelijcken der inghesetenen vande Vereenichde Nederlanden het voorschreven* Boeck *in eenighe tale ofte sprake int gheheele ofte ten deele nae te Drucken, ofte doen Drucken, oft elders naeghedruckt inde selve te brenghen, om te vercoopen ofte distribueren, by verbeurte van sulcke nae-ghedruckte* Exemplaria, *ende daer en boven de somme van hondert ponden van* XL *grooten, ghelijck wijders int Originele begrepen is. Ghedaen ter vergaderinge vande Hooch-ghemelte Heeren* STATEN *Generael. In S'Graven-Haghe den xxvj Octobris 1611. ende was onderteeckent* Sticke.

Ende onder stont

Ter Ordonnantie vande voorsz.
Heeren Staten Generael.

C. Aerssens.

ERENTFESTEN, ACHTBAEREN, WYSEN, ENDE SEER VOORSIENIGHEN HEEREN,

MYN HEEREN DE SCHOVT, BVRGHEMEESTEREN, SCHEPENEN ende RADE der ſeer wijtberoemde Coop-Stadt AMSTERDAM.

INDIEN ſulcke neerſticheyt, ſeer Wijſe voorſienige HEEREN, als eertijts by de oude, ende voornamelick by de *Romeynen*, gepleeght is, niet alleen in het overwinnen ende onder hare ghewelt te brengen, maer oock int beſchrijven ende tot de gheheugeniſſe der nacomelinghen te verbreyden Landen ende Volcken, ooc by de nacomende geweeſt ware in het aenteeckenen der veranderingen van hare ſaken ende landen, ende die met de voorgaende vlijtich te verghelijcken; Wy ſouden ſonder twijfel hebben, ende ons ſouden bekent zijn die plaetſen, Meyren, Rivieren, eñ andere ſulcke dinghen van onſe Landen, de welcke wy nu, wt de ſchriften der ouden ghetoghen, alleen als door een duyſter wolcke, eñ niet in haer ware gheſtalte, moghen aenſchouwen. Want de lanckheyt des tijts, als oock het verloop der Revieren, ende de vloeden vande groote Zee, hebben ſeer vele dinghen te niete ghedaen ende verandert; ſoo dat weſende de grondt van HOLLANT voornamentlick, daer ic van ſpreke, broeckich ende leegh, dicwils geheele landen wech genomen, ende in hare plaetſe Revieren ende Zeen gheſtelt zijn. TACITVS ende PLINIVS vermelden wel van ſeer groote waterẽ inde Zuyder Zee, op dat ick nu van die alleen ſpreke, maer ontrent het Vlie ende niet nae het Zuydẽ, maer nae het Noordẽ, daer hem de Iſel in de Noortzee wtſchiet; ghemerct ſy daer by voeghen dat de ſelvige Meyren van de Scheeps vloten der Romeynen, namelick van *Druſus* eñ *Germanicus*, nae

den Eems en Weser varende,beseylt zijn geweest. Maer dat die watere, oft veel eer die Zee, welcke binnen waerts naer het Zuyden streckt,doen niet bekent en is geweest,jae daer na ten meesten deele geworden,can wt de selve *Plinius*,behalven wt andere,verstaen werden: want men van die seven verscheyden volcken die *Plinius* tusschen het Vlie ende de Mase stelt, nauwelicx dry oft vier ten hoochsten,heden ten dage noemen can. Nochtans soo wy de inlantsche Cronijcken ondersoecken, werdt hier alles onder een vermenght, duyster ende fabuleux bevonden, ten ware dat eenige aenteyckeninge van verloopene jaren, ons als dwalende tot de waerheyt mochten leyden. Insgelijcken indien wy nu insien de memorien eñ jaerboecken onser naebueren,soo connen wy afnemen dat eerst *Staveren* in Vrieslant de reede geweest is van die schepen,de welcke de Noort en Oostersche Zee bezeylden; eñ dat niet lange daer nae,het selve lot ende geluck op Campen,een stadt van Overysel, ghevallen is: eñ eyndelick de oeveren der Zuyder Zee verdwijnende eñ daghelicx de zee haer vermeerende,is men tot de binnenste deelen gecomẽ: Alwaer nu V.E.Stadt van AMSTERDAM met eenen wijden schoot haer tot den Coophandel der gantscher Werelt opent. Welcke ende andere dierghelicke dingen,hoe wel datse hier en daer wt de Cronijcken blijcken,soo isser nochtans qualic eenen duysteren spoor vandẽ oudtsten tijt, ende wat de ouden ghes chreven hebben, hier van te vernemen. Dewijle dan nu twee Cronijck-schrijvers, van Amsterdam geboortich, ende noyt te vooren wtgegeven in onse handen geluckich gecomen waren, welcke beyde nauwer hier op gelet hebben; ende den eenen oock, over hondert jaeren, de gheschiedenissen ende beginselen van uwe E. Stadt gepoocht heeft nader te ondersoecken ende den naecomelingen eenich licht ende onderricht te geven, soo hebbe ic gemerckt dat my de occasie ende geleghentheydt gegeven was(eenige voorneemen vrienden my ooc hier toe aenporrende) dat ic de geschiedenissen van V. E. Stadt van de eerste op-compste, voor soo vele mijne ordinarisse arbeydt heeft connen lijden, tot onse tijden allenskens soude brengẽ. *Marcus Tullius* seyt dat de boecken van *Varro*, die hy by zijn levẽ vande groote Stadt *Rome* geschreven hadde, de Romeynen selfs,als wtheemsche ende in haer vaderlant dwalende,weder thuys gebracht hebben,op dat zy souden mogen vernemen,wie ende van waer zy waren. Ic insgelicx hebbe beyde die Autheuren,daer van geseyt is,als voorgangers, ende den eenen voornamelic in plaetse van een Leydtsman gebruyckt, die my, voornamelic in saken verre van onse tijden verscheydẽ, te rechte gestuert heeft. Alhoe wel ons daer nae een andere eñ geen mindere swaricheyt voorghevallen is, in het oversien ende versamelen dier dingen,welcke weynighe jaeren daer nae met veranderinghe der tijden een nieuwe ghestalte ende cieraet den gantschen stede aengebracht hebben. Want so wy de gantsche gelegentheyt der Stadt wat nauwe insien, soo werdt bevonden,datse eenichsins tot drie verscheyden tijden, soo int

beginsel

beginsel des tweeden boecks is verthoont, gereferecrt eñ heen gebracht can werden. Want nae dat de Heerschappie der Heeren van Amstel op't Graeffschap ghecomen was, soo hebben de Borgers onder haer ghebiet by nae twee hondert jaren lancduerich ende op verscheyden wijse geworstelt: ende daer nae onder de Borgoensche Princen staende eerst begonnen recht toe te nemen, ende seer grootē aenwas te crijgen, vermeerderende dagelicx van alle canten, de handelingen met de vreemde ende wtheemsche. Soo dat by na in de tijt van hondert jaren, alhoe wel daer eenige duystere vvolcken nu en dan tusschen quamen, dese eerste beginselen van voorspoet, voleyndicht zijn. Ende niet lange daer na in dese onse eeuwe, welcke niet meer als ontrent den tijt van vierendertich jaeren begrijpt, zijn soo vele wercken ende daden t'huys ende buyten wtghe-recht, dat indien yemant de gheschiedenissen ende grootheydt der stadt daerentusschen opgewassen, met de jaren wilde vergheli jcken, soude vvel hondert jaeren meer reknen. Want beneffens dat binnen soo corten tijt de palen der stadt meermaels wtghelcydt zijn, groote eñ schoone gestichten gestelt, de Kercke ende Politie verbetert, de Gasthuysen vermaeckt, ende nieuwe Wetten ende Magistraten als sekere *ædiles* ofte opsienders der seden ende gemeyne discipline geordineert, ende ten lesten de Cloosters tot een ander ende bequamer gebruyc verkeert; Soo is ooc dit daer bygecomen, dat de handelingen te vooren onbekent onder V.E. beleydt eerst aenghevangen, ende de tochten ende ondervindinghe van nieuwe wegen na China ende de Molucken te openen voorghenomen zijn geweest, hebbende ten lesten V.E. Burghers den rechten ende ghewoonlicken wech door de Atlantische Zee na Oost-Indien ghevaeren, ende met de inwoonders ende Coninghen der selver landen sulcke contracten ende verbanden aenghevanghen, ende door continuele ende gheduerighe voorspoedicheyt bevesticht, de welcke nu strecken niet alleen tot groote nutticheyt der vereenichde landen: maer hebben ooc den seer machtighen Monarch van Spangien; om de oorloge, die by de veertich jaren teghen hem op het hoochste aen beyde zijden ghevoert is, in een onversienighe Treves te veranderen, ende andere raet te soecken, occasie ende oorsaeck onder anderen ghegheven. Maer dese ende andere dinghen sullen claerder wt dit ons werck, elck op zijn plaetse nae het vervolch der jaeren ghestelt zijnde, moghen verstaen werden. Waer in wy oock dit ons bevlijticht hebben, het welck *Augustinus* onder anderen betuycht, dat oock *Marcus Terentius Varro* in een gelijc argument ofte werc, daer wy boven ooc van vermelt hebben, namelic in zijn historie van de machtige stadt van Roomen, ingesien eñ besorcht heeft, dat wy niet alleen de verhaelde geschiedenissen eenvoudelick beschrijven, maer oock de beginselen ende voornementlick de oorsaecken, soo wel in Kerckelicke als Wereltlicke saken, het oordeel ende de censure van anderen souden voorstellen. Waer wt ons dicwils milde eñ overvloedige ghele-

 gentheyt

ghentheyt ontstaen is, wt beyde, soo Wereltlicke als Geestelicke tijt-Schrijvers yet schoons ende wtnemens tot breeder verstandt der saken ende omstandicheden t'zijner tijt ende plaetse by te voeghen. Ghelijck ooc in de secrete ende vermakelicke beemden der Nature te treden eñ die te ondersoecken, eenighe besondere ordonnantien ende gestichten, des lichaems qualen toegheeyghent, ons gemoet, als van selfs derwaerts loopende, verweckt hebben. Op dat ick nae-late de verghelijckinge die wy dickwils wt de outheyt ghetoghen ende byghebracht hebben, voornamelick die Ordinantien ende Willekeuren ofte ghestifften betreffende, de welcke of nieuwelincx ende nu onlancx by V.E. geordonneert, ende wt de welcke andere Republijcken als een patroon moghen nemen; ofte van die ghene, die eertijts wel inghestelt, maer door V.E. toe-doen ende sorghe nu in een heerlicker ende beter standt herstelt zijn. Welck voorwaer soodanighe dinghen zijn, die sonder sulcke verghelijckinghe dickwils als duyster ende onvolmaeckt bevonden souden werden, maer daer by comende niet alleen eenich licht, maer oock aensien, overmits haer outheydt ende eerste beghinselen de saecke selve by voeghen. Hebben nochtans alsoo dese ende andere dinghen daerna vande orden ende maniere der Politie ende Magistraten, ghedisputeert, ende oock met andere formen eñ wijsen van regeeringe, int voorby gaen, eenige vergelijckinge gedaen, soo dat wy achten dat dit alles ter saecke, eñ niet buyten propoost bygebracht eñ verhaelt sal zijn. Want belan gende het ghene van eenighe voortreffelicke ende gheleerde mannen eñ Constenaers V.E. stede, wat naeder van ons gherepeteert ende ondersocht is, moet de affectie onses ghemoet, als hier heen gaende, toegheschreven werden, dewijle wy ons, door een soete inbeeldinge, lieten voorstaen met dese onsterffelicke sielen, de lichaemen overleden zijnde, als te spreecken ende te verkeeren: Alhoe wel oock dit de oorsaecke gheweest is, op dat voor al de Werelt blijcken soude dat naemelick V.E. seer loflijcke republijcke niet alleen in ruste, rijckdom, ende goede Politie, maer oock in gheleertheyt ende Consten ghefloreert heeft ende noch floreert.

Resteert nu dat ick voornaemelick tot V.E. wat naerder mijn redene keere. Want als wy alle dese dinghen met een danckbaer ghemoet door V.E. beleydt ende regeringe begonnen, wtghericht ende gedaen te zijn verhalen, soo werdt verstaen dat wy God selve den autheur van alles daer mede groot maecken, die V.E. soodanighe ghestelt, voorsichticheyt eñ andere deuchden ghegheven ende by ghevoecht heeft, door de welcke soo ghelucklighen staet der Republijcke zijn aenwas ende swanck ontfanghen soude. Want soo het waerachtich is, ghelijck te houden is seer waerachtich te zijn, t'welck my voorstaet dat oock eenen seeckeren onder de Heydenen eertijts gheseyt heeft; *Dat God, soo wiens staet hy veranderen wil, oock des selven raetslaghen went ende corrumpeert*, hoe vele billicker sullen wy achten van V.E. ende V.E. staet, t'ghene ter contrarien is! Want so

wy

wy op die tijden, inde welcke V. E. stadt tot dese treffelickheyt opwast, de ooghen willen slaen, was niet de oorloghe aen alle canten, so te lande als te water, woedende? Maer ghy niet te min ende V. E. burghers, gelijck off alles rontomme stille waere gheweest, hebt by nae gerustelicker, dan andere in vrede, V. E. handel ter Zee ende te lande ghedreven; gestichten opghericht, ende ten lesten de colonien ende paelen van V. E. stadt buyten het oude begrijp verre wtghe set. Ende ter wijle den vyandt vanden seer doorluchtigen Prince eñ Velt-Overste MAURITIO, onder het beleydt vande Moghende Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden, ofte aenghetast, ofte te rugge gehouden wert, soo is by V. E. niet de ringhste sorge ende goeden raedt ghepleeght, om de schat-camer ende zenuvven, den Orloghe te foerieren. Ende niet alleen dit, maer V. E. heeft eerst den vvech aenghevanghen, vvaer door oock de vvapenen in een ander vverelt getransporteert ende over ghesedt zijn, op dat aldaer namelick de sprinckaderen, wt de welcke dese *Hydra*, ende andersins by nae onoverwinnelicke *Bellona* ende Krijchs-Godinne, nieuwe crachten bequam, ende als nieuwe hoofden ontwiessen, ghestopt mochten werden. Welcke saecken vvel d'uvve zijn, maer door een seker raedt der Godlicke voorsienicheyt alsoo ghestiert, op datmen verstaen moghe hoe lichtelick ende door hoe cleyne beginselen, die selvighe gunstich zijnde, oock de grootste heerschappien te niete ghebracht vverden. Ende nu alhoe vvel dese gheluckighe voortganck des oorloochs schijnt eenichsins stil te staen door het schorsinghe der vvapenen, als vvederhouden zijnde; vvie vveet nochtans off het niet en zy tot een meerder fortuyne, dit alsoo stierende God de Heere, op dat namelic de saken tot sodanige grootheyt niet souden opvvassen, datse door haere eyghen last ende grootheyt in noot soude geraken? Want vvat heeft meerder mael rasernijen binnen Steden, Provincien ende Coninckrijcken veroorsaeckt, dan al te groote voorspoet ende vveelde? Waer van een Romeynsche schribent vande Romeynen selve aldus is spreeckende: *Syrien eerst overwonnen zijnde, heeft ons verdorven, daer nae de Asiatische schatten des Conincx van Pergamo. Dese overvloedt ende rijckdommen hebben de zeden onses tijts ghecrenckt, ende de Republijcke versopen in haere ghebreken als in een poel, ten gronde ghebracht.* Gelijck dan dickvvils schadelick is, al te langduerighe voorspoedt der oorloghen, alsoo oock dese stilte van bestant ofte vrede, op datse ons insgelijck door haer glans niet en bedrieghe, soo moetse niet ghehouden vverden als een gheleghentheyt tot inlantsche oneenicheden, ofte vvesen als een vvech tot overdaet ofte onachtsaemheyt, ende als een *Circeische* verghetenheyt der oude gemoeden eñ daeden, maer moet alleen strecken tot een opschorsinge, eñ sekere heylsame verlichtinghe, als eertijts ghevveest is de ghene van *Publius Scipio*, een ruste te vveten, om tot zijnder tijt de sake cloeckelicker te hervatten. Want men leest dat *Scipio*, doen hy voorghenomen hadde vvt Sicilien in Africam te vallen, staende nae de victorie ende

ruvvyne

ruwyne van Carthago, soude, devvijle hy hem hier over beraet, en eer de aenslaghen van sulcken ghevvichte ter handt ghenomen vverden, eenen tijt lanck hem in stilte ende in de hooghe Scholen ghehouden hebben, bruyckende, op de maniere der Griecken, den mantel ende de pantoffels; ende is alsoo daer nae veel vvackerder aen die van Carthago ghevallen. Want ghelijck een der ouden vvel seyt, *de jeuchdighe ende dappere gemoeden hoe zy meer vertrecks nemen, hoe zy ernstelicker daer nae de saecke angrijpen.*

Op dat ic dan besluyte, V.E. siet ooc hier wt wel, wat my om dit werc, welck ick volghende de voetstappen der Autheuren daer boven van gheseyt is, begonnen hadde, voorts bevveecht heeft te voltrecken ende tot desen tijt toe te brenghen, dan alleene de verwonderinghe van dese eñ soodanighe wercken. Ende om dat dese de uwe zijn ende V. E. stadt, in de welcke ick van joncx af opghetoghen ben, wien soude ick anders als V.E. ende in V.E. beschermínghe de historien ende de memorien der selver saken behooren toe te draghen? Houdt dan dit als een sekere ghetuyghenisse van mijnen goeden wille ende dienst, soo wel teghen V. E. als V. E. Republijcke, ende houdet als een beginsel van noch een grooter werck, indien die dinghen eenmael, nu met hare mercken afghepaelt, tot de oude limiten der stadt, daghelicx in handel ende wandel noch toenemende, gheheelick daer by comen: ghelijc alreede in dese corte tijt te sien is. Want het nu ontrent drie jaren zijn als V. E. dit werck in de Latijnsche sprake eerstmael toegheeyghent werde: wat daerentusschen soo in wtnemende ordinantiē der stede Politie betreffende, als in gebouwen ende int wtlegghen der Wallen aenghewassen is, can eensdeels ooc wt dit teghenwoordich werck, t'welcke nu int Nederduytsch ghebracht, ende op veel plaetsen nae gheleghentheyt vermeert ende verbetert is, gespeurt werden. Sal dan V. E. ghelieven het selve nae V. E. gewoonlicke goedertierenheyt ten goede te ontfangen. Bidde daerneffens den almoghenden Godt, door wiens seghen V. E. stadt tot desen tegenwoordigen stant opghewasschen is, den selven voorts in zijnen heylighen hoede eñ bescherminge te nemen, ende V. E. in lanckduerighe ghesontheyt ende gheluckhsalighe regeringhe te bewaren. Wt Harderwijck, Den 1 Iunij, Anno 1614.

V. E. gants dienst-vvillighen

IOHANNES ISACIVS
PONTANVS

Medic. & Philosoph. Professor.

HISTORISCHE Beschrijvinge vande seer wijt beroemde Coopstadt AMSTERDAM.

Wesende een verhael aller geschiedenissen vande eerste op-comste der selver Stadt, tot desen teghenwoordighen tijdt toe.

Het eerste Boeck.

Dat eerste Capittel.

Willende beschrijven de zeer vermaerde coopstadt van Hollandt/ Amstelredam/ zal wel en ordentlic doen/ soo ick eerst den oorspronc van den name van Holland selve / tot noch toe, door menigherley doolweghen van opinien ingewickelt / als van de wieghe selve ende den eersten dach der gheboorten te kennen gheve. Want dat den naeme van Hollande nieuwe is/ en ongehoort voor den tijt der Graeven/ can niemant die in het lesen der Historien / een weynich geverseert is / onbekent zijn. Want dat het doen/ ten tijde der Graeven/ segghe ick / door de mildicheyt der Coninghen van Vranckrijc van de reste van het lichaem van Batavia/ het welcke een deel van Gelderland is/ afghescheyden / en als een deelken van groot Austrasia mildelick ghegheven is geweest aen Diderick de eerste is openbaer/ met dese conditie/ dat hy t'landt van de invallen der vyanden ende voornaemelic der zeerovers van alle zijden vry houden soude. Waer tot beneffens dien algemeynen naem/ onder het woordt Austrasia dan schuylende/ bevinde ick dat Hermannus Contractus die voor vijf hondert ende sestich jaeren vermaert is gheweest/ met een besondere noeminghe onder den naeme van Vlaerdingen Holland begrepen heeft; want hy Diderick den vierden Grave van dien name Marckgraeve van Vlaerdinghen noemt. Ende wederom Vlaerdingen selve/ item Rhijnsburg zijn verstaen geweest by den schrijvers van dien tijt steden van Vrieslant / te zijn / niet het minste ghewach van Holland makende. Want oock Adamus Bremensis gheeft uytdruckelick te kennen / dat Nortwijck een Dorp van Vriesland; ende de Rhijm-Chronijcke dat Holland selve een deel van Vriesland gheweest is. Hier uyt zijn verscheyden gedichtselen ende geraedingen van de occasie ende rechten oorspronck van den naeme van Holland ghereesen/ de eene dit/ de andere dat / andere insghelijcx wat anders vastelick voorgevende. Welckers opinien my dunckt dat ick bequaemelick can reduceren voornaemelick tot twee hooftstucken. Ick bevinde dat de eerste vast blijven by de bloote aenmerckinghe des naems; De andere de sake hoogher aenvanghende ontleenen de bevestinghe van haer segghen van de Historien. Die op den oorspronc van het woort sien meynen dat het Hoyland, oft Holtland, van Hoy, ende Holt, dat is te seggen Hout, ghenoemt sy. Ende die bringhen by dese redene/ dat den grondt van Holland eygentlick

lic om koeyen eñ kudden van grooter beestē
te weyden bequaem is/soo wel om de leege
gheleghentheyt des aertrijcx; als het seer
vruchtbaer ghewas van hop; nademael de
hooghe ackers tot het saeyen gereyght wor-
den. Maer dese die liever hebbē dat het van
Holt ghenoemt sy/segghen dat het hier eer-
tijts al seer grouwelick is ghewe st eñ vol
van bosschagien. Maer die eerste / hoe wel
sy niet en schijnen by te brenghen dinghen
die van de waerheyt vreemdt syn/soo vele
belangt de vruchtbaerheyt van hop/noch-
tans hoe sullen sy de deflexie des oorspronckx
den geleerden connen bewijsen? Alsoo oock
die merckinghe van Holt ende bosschagien
soude die niet met rechte te hardt ende te
grof schijnen voornaemelick den suyveren
ooren? op dat ick naerlate te seggen / datter
weynige plaetsen in dat deel van Holland/
het welcke eyghentlick Holland moet ghe-
noemt syn / overich syn/in de welcke men
voor seker soude connen segghen dat sooda-
nighe foreesten ende bosschagien hier voor-
tijts gheweest syn. Want die bosschelkens
die noch heden ten daeghe te sien syn by den
Haghe ende elders / in de Hooghe plaetsen
des Eylants / voornaemelick nae de Zee-
duynen/souden veel eer ommestooten / als
bevestighen soodanighe opinie; dewyle men
die alsoo woudē eñ bosschen noemē mach/
als een Naenken / een Reuse ofte Atlas.
Beter soude my aenstaen het ghevoelen der
ghener die den oorspronc van dit woort ne-
men van de holheyt ende vochticheyt des
gronts/nae dien het allen bekent is dat het
aertrijck des lants niet vast en is / maer
broeckachtich; ende daeverende op het stoo-
ten der voeten / ende lichtelick wijckende.
Waer uyt oock het spreeckwoort ghesprotē
is/Holland Bollandt. Eñ dat vinde ick goet
te verclaeren ende te bevestighen / met de
schoone ghetuyghenisse van den seer ouden
Autheur/die by nae voor duysent ende dry
hōdert jaerē Maximiano Herculeo eē Lof-
oratie geseyt heeft; de welcke doen van Ba-
tavien int gheheele alsoo ghesproken heeft;
'Al hoewel dat Landtschap verovert ende
'ghesuyvert door uwe voortreffelijcke toch-
'ten Cesar / door het welcke met cromme
'loopen de Wael tusschen beyden passeert/
'eñ het welcke dē Rhijn met syn afscheyd
'omhelst/en is(op dat ick het waege te seg-
'ghen)geen Landt, het is alsoo gansch door-
'nat vol zijnde van wateren / dat het niet
'alleene daer het opentlick broeckich is/
'wijckt als yemant daer op steunt / ende
'ghedruckt synde de voetstappen nae-laet/
'maer oock daer het een weynich vaster
'schijnt te wesen / alsmen met den voeten
'daer op stampt / davert / soo dat het be-
'weecht synde van vere ghetuycht dat het
't'ghewichte ghevoelt / gelijckt inder waer-
'heyt is / het swemt op de wateren als on-
'der ligghende ende hanghende dreunt het
'wyd en syd: soo dat met rechte yemant
'soude moghen segghen / dat men op sulc-
'ke plaetse de Crijschknechten soude oef-
'fenen ten strijde te water. Ende voor hem
Tacitus in het vierde boec zijnder Historien.
Den Rhijn overgoten door de vlietinghe van-
den Herft, ende vele reghens, heeft het broec-
kighe ende leeghe Eyland der Bataviers inder
ghedaente van een staende water vervult.

Nu die den oorspronck deses naems
van de Historie aenvanghen / houden voor
vast ende seker dat Holland zy een colonie
der Gotthen ende Denen/als ooc Zeeland.
Ende tot dien eynde brenghen sy seer vele
voort wt Halicarnasseo van de wijse van co-
lonien in andere landē te leydē; Dat meer
is / voeghen daer ooc by / dat de ghene die
geordineert worden om colonien te stellen/
verandert hebbende van haere woonplaet-
se/ghemeynlick pleghen plaetsen haere ou-
den wooninghen gelijc zijnde te verkiesen/
om die namen te gheven / ende met woor-
den haeres vaderlants/ die sy gewent zijn/
de Rivieren/Sloten/Steden/Vlecken en
Dorpen te vercieren. Ende alsoo willen
Nannius eñ Iunius, dat eertijts de Norman-
nen door geen ander oorsake beweecht zijn
geweest/dat sy namelic verlaten hebbende
met hare medegesellen Oland eñ Zeeland
(vermaerde Eylanden inde Oost-zee/ met
den selven name noch tot den huydighen
daghe seer vermaent) ende varende / met
haere Vloote ingenomē hebben de landē der
Bataviers eñ Zeelanders/ende de selve de
namen der Eylandē Oland ende Zeeland/
die sy verlaten hadden / als zijnde nieuwe
colonien / ghegeven hebben. Welcke opinie
nochtans/hoe waerachtich die zy / hier wt
blijcken sal. Want ten eersten/soo wy den
oorspronck besien/ende den aerdt van bey-
de dese woorden/verre wat anders sal zijn
Oland; ende wat anders Holland. Want
Oland wort ghenoemt by den Denen van
het woordeken Oe, het welcke by haer be-
teeckent een Eyland: ghelijck oock het sel-
ve eertijts by onsen voor-ouders is ghe-
noemt gheweest Eil, van Ydel ende Oede,
door de welcke onbewoonde plaetsen be-
teeckent wierden. Oland dan sal niet over
eē comē met Holland/ al hoe wel wy/ twelc
Iunius poocht/het teeckē vā aspiratie daer
by voeghen. Want het ghenoemt wort

Oeland·

Oeland, oft/ gelijc de Denen selve noch hedensdaechs door de letter O, met eē streepken daer door plegen te schrijven ende te prononceeren Oland. Ten anderen het is waerachtigher dat dese Roovers niet wt dit Oeland welc een cleyn ende byna onbewoont Eylant is van de Oostzee/ maer wt het naerder gheleghen Norweghen eñ Denemarc voornamelic ghecomen zijn. Waer van sy oock niet Olanders, maer Normannen ghenoemt zijn gheweest. Van welcken haren naeme sy een seer claren eewigen voetstap in het deel van Vranckrijc aen de Zee gheleghen/ ingedruct ghelaten hebben. Eñ soo yemant die saken ende Zee-tochten der Noorder sche volcken wat nauwe insiet/ hy sal voornaemelic dry verscheydē tijden der selver vinden/ ende in die dry tijden/ ooc dry verscheyden naemen der selver; maer nergens Oland oft Olanders genoemt. Want als sy onder het beleydt van Engistus eñ Horsa in Britanniē/ als tot hulpe van Vortigernus teghen de Schotten ende Picten/ omtrent den jaere CCCC XLIX geroepen werdē/ hebben sy de namen van Saxsche Angili eñ van Iuten ghehadt. Vande welcke de Iuten noch heden ten dage haeren name in Denemarc behouden. Daer na/ meer als vijftich jaer/ zijn de selve bekent Gregorio Turonensi, onder den Name van Denen, de welcke seyt dat Chocliachus de Coninck der Denen met een stercke vlote van zijne lantslieden de Zeecosten der Franchoysen zeer ghequollen heeft/ int jaer vijfhondert en sesthien. Ende ten lesten van dien tijt af is by den Autheuren een langh stilswijghen van de selve/ by na dry hondert jaer. Want als voor de derde ende leste reyse haere wapenen zijn ghehoort gheweest/ namelic ontrent het leste van de eewe van Karel de Groote/ soo zijn sy Normannen genoemt gheweest; gelijc ooc in de jaeren terstont volgende/ namelic onder Lodewijc/ ende daer na Karel: op welcken tijt ic ooc bevinde dat de woorden Denen ende Danemarck wederom in het ghebruyc zijn aenghenomen gheweest; maer nochtans als int voorby gaen/ ende alsoo dat den Normannisschen naem altijt het voordeel ghehadt heeft. Waer wt/ op het jaer acht hondert LXXXII/ Sigebert alsoo spreect: De Normannen, by haer ghevoecht hebbende de Denen, doorloopende Vrancrijck ende Loreynen &c. Item Regino op het jaer acht hondert vier en tachentich: In het selve jaer de Normannen, die in Kinheim wt Danemarck ghecomen waren, met consent van Godefredus, varen den Rhijn op. Welcke dingen alsoo zijnde/ met wat redene/ ic bidde u/ sal connen ghesept worden dat Holland den naem ghecreghen heeft van Oland/ van eenich Noorder lant/ oft volck/ van het welcke in de Historien van die tijden nerghens vermaen ghedaen wort? Ende van gelijcken ontdect oock de lichticheyt van dit argument/ de rekeninghe des tijts/ in den welcken voornaemelic de Zeecostē van Holland by de selve Normannen aenghetast zijn geweest/ wat neerstelic overrekent. Want Junius wil dat dit geheurt zy in het jaer 837/ als Wijc te Duerstede van haer met vier ende zweert vernielt/ ende den Vriesen tribuut opghelept is gheweest. Maer nu lange te vooren/ dat is ettelicke jaeren/ in eenē sekeren ouden brief van goederen eñ erfven aen de Kercke van Utrecht ghegeven/ vint ghy bescheydelic/ het woort van Holland, als van een Dorp. Waeromme ooc Wilhelmus Heda/ eertijts proost tot Arnhem/ een man/ nae dat die eeuwe was/ wel gheleert/ heeft desen Brief/ daer ic terstont van ghesproken hebbe/ gestelt in zijne Commentarien van de saken van die van Utrecht/ die nu oock onlancx in Druck zijn wt ghegheven: ende heeft ooc niet naer ghelaten dese wtlegginghe des oorspronckx van Holland onder andere/ terstont in de Voor-reden synes boecx te verhalen. Daerenboven ooc Marcellinus/ die het levē van S. Swibert als Medegheselle van de reyse des zelven Swibert/ beschreven heeft/ vermaent somtijts van Holland. Ende Swibertus is vernaemt gheweest int jaer ses hondert ses entnegentich/ als ooc niet selfs de name der Normannen noch ergens en was ghehoort gheweest. Maer veel licht soude yemant mogen verwerpen het getuygenisse van Marcellinus/ maer wie soude durfven verwerpen dien brief by Heda? Derhalven zyn bedroghen/ alle de ghene die meynen dat den name van Holland/ oft van Oland/ eē Eyland der Oostzee; oft van die Noordersche ghesproten sy; oft dat het eerst ten tijde van haere invallen begonnen sy. Ende dat den seer Edelen Douza/ als van het ghevoelen van Junius (die hy anders nauwe volcht) een weynich twijffelde ooc niet en schijnt te ontkennen soo yemant soude willen seggen/ niet allene den Normannischen/ maer oock den Wendischen volcken/ die wy oock heden Borussen ende Pruyssenaers heeten/ toe te comen den oorspront van dē Hollantschen naem; om dat binnē de heerschappie des selven volcx/ niet verre van Elbinghen een stedeken met den naē van Holland/ met het volcomen teecken van aspiratie gevonden

In het 6 boeck zijnder Chronijcken.

den woort; daer op salmen antwoorden/dat dit stedeken veel eer schijnt een colonie der Hollanders te zyn/als dit Holland van haer: het welcke ic ooc bevinde te ghetuygen het verhalen der inwoonderen aldaer ende de manieren ende de rechten selve. Ende soude niet sonder oorsake segghen dat doen het beginsel van dit Pruysche Holland ghenomen is gheweest / als de gheslachten van Amstel ende van Velsen/ om de moort van den Grave Floris / verdreven wt Holland/ ghedwonghen werden nieuwe ende verre gheleghen wooningen te soecken. Ende dit ghevoelen soude moghen bevestighen / dat te Dantzic, ooc buytẽ het begrijp der stadt/ door ghelijcke occasie / de Schotten eerst/ ende andere daer na met hoopen daer hare wooninghe nemende/ Schotland voort gecomen is. Daer en boven oock in Pruyssen selve/als nu dat gantsche Hertochdom aen Albert van Brandẽburg de leste der Cruysdraghers ghewoorden was / is eyndelic opghecomen om ghelijcken ghedurighen toeloop van Brandenburghers / dat stedeken met den name van Brandenburgh.

Ick soude daerom houden / behoudens het oordeel van andere / dat het Dorp Holland nu terstont uyt Beda verhaelt / de occasie ende den oorspronck des naems van Holland hier voortijts ghegheven heeft: ende dat het Dorp selve alsoo ghenoẽt is gheweest by ghevalle en̄ nature van den broekigen grondt/soo ick gheseyt hebbe / de noeminghe vanden Batavischen naem allẽgskens vergeten synde/ontrent den inganck des Eylants ende voornemelick den mont van dẽ Rhijn. Want dat Broick, Venne, Hollandt, Qoir, een dingen syn/ende eertijts by den ouden broeckighe plaetsen beteeckent hebben / ghetuycht overvloedelick Gerardus vander Schueren eertijts Cancelier van dẽ Hertoch van Cleve/in synẽ Dictionario Theutonico-Latino/de welcke / ghemaeckt int jaer MCCCCLXXVII / hy selve Theutonistã heet. Maer op wat plaetse dit Dorp Holland heden te vinden sy/soude ick niet connen seggen. Hier en tusschẽ can men raden/dat het tusschen Utrecht ende den Rhijn/die naer Leyden loopt/gheweest is. Want oock inden Brief van Willem de seste/de vier en twintichste in het verbolch der Graven voor twee hondert jaer en̄ soo veel als daer over loopt/ghegunt den luydẽ van Reynerscop ende van Yleveldt van waterloopen ende Grachten indẽ Amstel te leydẽ / vinde ick bescheydelick in die plaetsen der Hollander meent, item der Hollander wech. De woorden soo die eyghentlick luyden sal ick hier by voeghen: Wy hebben de
'voornoemde goede luyden vercoft/gegunt
'ende overgegheven etc. tot haer beste oor-
'boor / ende profijt / van uyt den Rhijn tot
'inden Amstel / met een waterganck / die
'beginnen sal inden Rhijn / tusschen Bae-
'sterdam/ende Haenwijckerkae/en̄ voorts
'den oudẽ Rhijn langs / tot aen dẽ Brum-
'dijck toe/ende voorts door den Brumdijck
'der Hollander meent langs/tot Kockengen
'toe/ende voort door Kockengen achter aen
'Spenghen/byder ruyger Zuytweyde / en̄
'van daen voorts door die Hollander wech,
'opstreckende door Wilnis/ende voort van
'daen/door die wauer in die oude Rhijn/en̄
'alsoo voort op tot Cocebiers toe/indẽ Am-
'stel. Maer wanneer de Graven van Hol-
'land dien titel eerst / dat sy Graven van Holland genoemt werden / ontfangen hebben/dat vinde ic geschiet te zyn int jaer ontrent M LXXXIII; ende dat de eerste van al gheweest is Dirc de V/die hem ghescreven heeft Grave niet van Holland / maer van de Hollanders / als blijct wt den brief/ den welckẽ Dousa eertijts Heere vã Noordwijc wt Willhelmo Beda in zyne Cronijcke ghestelt heeft.

Het tweede Capittel.

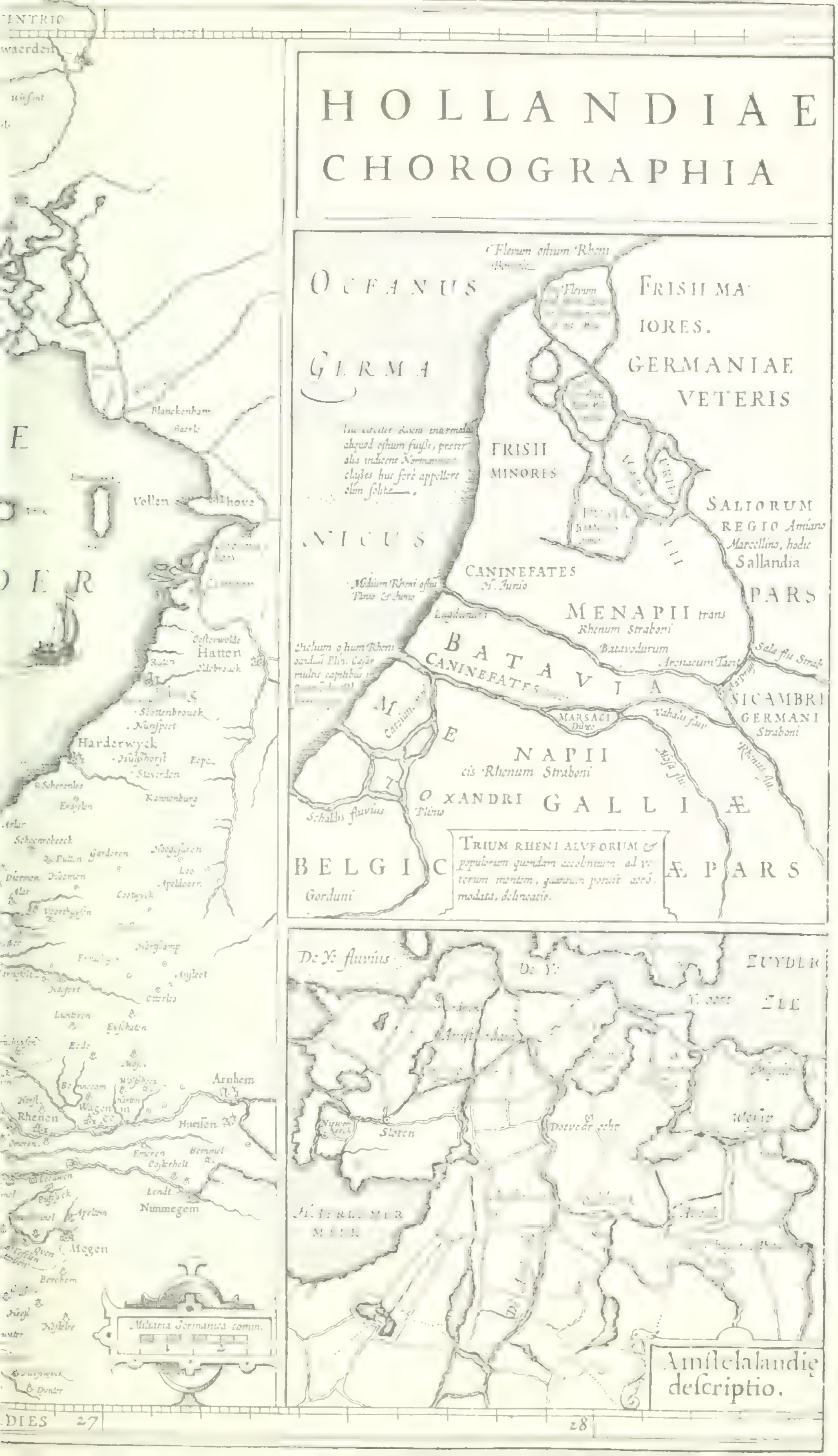
De gelegentheyt van het oude Batavien, ende de selve verghelecken met Holland teghenwoordich. Dat de Amstelanders eertijts de Noordersche Menapij schijnen gheweest te zijn. Waer oock somnighe andere dinghen van Holland int ghemeyn by ghevoecht zijn.

Ick achte dat ic genoech de occasie des naems van Holland te kennen hebbe ghegheven. Maer op dat het vorder blijcke/in wat deel van Holland Amsterdamme eygentlic ghelegen is/ soo moeten wy wt Plinio, Tacito ende andere de oude ghelegentheyt van Batavien herhalen/ende de selve met de teghenwoordighe verghelijcken. Plinius beschrijft die aldus: In den Rhijn selve by hondert duysent passen in de lenghde light het seer edele Eyland der Bataviers, ende der Caninesaten ende andere der

In het 4 boeck cap. 15.

Fol. 4.
20
VLIELANDT
EYERLANDT
TEXEL
Inschot
De Weert
Dove balch
Worcum
Harlinge
De droogе Weert
WIERINGEN
MARE GERMANICUM
53
De Meer
Hoorn
Alcmaer
Edam
OCCIDENS
S. Geertruydenberg
Willemstat
20

HOLLANDIAE
CHOROGRAPHIA
Flevum ostium Rheni
OCEANUS
GERMANICUS
FRISII MAIORES.
GERMANIAE
VETERIS
FRISII
MINORES
SALIORUM
REGIO Amiano
Marcellino, hodie
Sallandia
PARS
CANINEFATES
Medium Rheni ostium
MENAPII trans
Rhenum Straboni
Batavodurum
BATAVIA
CANINEFATES
Sala flu.
SICAMBRI
GERMANI
Straboni
MARSACI
Vahalis flu.
NAPII
cis Rhenum Straboni
Mosa flu.
Rhenus flu.
OXANDRI
Plinio
GALLIÆ
Schaldis fluvius
BELGICÆ PARS
Gorduni
TRIUM RHENI ALVEORUM & populorum quorundam accolentium ad veterum mentem, quantum potuit accomodata, delineatio.
De Y fluvius
ZUYDER
ZEE
Sloten
HAERLEMMER
MEER
Amstelalandiæ
descriptio.
Harderwyck
Hatten
Arnhem
Rhenen
Nimmegem
Megen
Milliaria Germanica comm.
DIES 27
28

der Vriesen, Cauchen, Frisiabonen, Sturien, Marsatien tusschen Helium ende Flevum, alsoo worden de monden ghenoemt, in de welcke den Rhijn wtghestort zynde aen het Noorden in meyren, aen het Westen in de Maese hem verspreyt door den middelsten mont tusschen dese beyde een cleyne gracht voor zynen name bewarende. Wt welcke woorden / claerlick afgenomen can worden/dat den Rhijn doé ter tijt drij wtganghen ghehadt heeft / den Noorderschen namelick Flevum t'vlie noch heden ten daghe het merckteecken des ouden naems ongeschonden behoudende; den Westerlicken/Helium, der welckers insghelijcx claere overblijfselen zijn in het slot van Bommel t'huys te Heel, item in Hille, ende Megers-hille, Zeelantsche Eylandé aen den wtgant der Masen; van de welcke wy elders breeder handelen sullen; Den derden/ ende middelsten tusschen dese/den welcken eertijts de mueren van Wijc te Duerstede ghepasseert zijnde na Vtrecht geloopen hebbe; ende daerna Woerden ende Leyden deylende/door het Rhijnburgherlandt/ende de duynen in het midden deylende/ghevallen sy inde groote Zee. Daer en boven staet dit noch in de selve plaetse van Plinius aen te mercken/dat hy seyt dat den Rhijn aen het Noorden hem in meyren wtstort. Want dat Plinius daer den Rhijn noemt/dat wort nu van ons de Isel gheheeté / die de stadt Campen voor by loopt ende dat hy meyren noét/ dat heeten wy nu de Zuyder zee ende de riviere Tia; ghelijc wy dat ende elders; ende tzyner plaetsen wijtloopiger aenteeckenen/ eñ straffen met eené de opinie der gener; die gemeynt hebbé dat dese meyré de Lecke; eñ dien Flevus/(die Mela een Eylant, Tacitus een Casteel noemt) de Veluwe geweest zijn; dewyle de ghelegentheyt van dit Flevische Eyland te dier plaetsé geweest sy/de welcke nu een ondiepe plaetse / ende inde water-caerten / onder den naeme van out vlie ghenoemt wordt. Maer de Leck/welc eertijts een rivierken weynighe wateren wt zijne fonteyne den Rhijn treckende/gaet nu zijnen vader in overvloedicheyt van wateren/te boven/verstopt zijnde/oft door de beweginghe der Zee te rugge loopende/de enge ingangen van desen middelsten wtgant des Rhijns/ontrent de Duynen: ende dat dit niet in seer oude tijden/maer eerst voor vier hondert jaer gebeurt is/sluyten de geleerde/wt de schriften der Cronijcken.

In de afcomsten der Franckhoisen.

Siet, beneffens Iunium, Lamb. Hortensi in het 6 boec der saké van Vtrecht.

Tacitus daer nae het selve Batavien beschrijvende/niet drij / maer te vreden zijnde alleenelic twee wtganghen des Rhijns verhaelt te hebben (namelick die wterste / de Westersche en de Noordersche) verswijght den middelsten. Maer Strabo geeft alleene te kennen den eenen van de wterste/den Westerschen namelic/ nu meer bekent met den name van de Mase / ende den middelsten / naer latende den Noorderschen / den welcken eertijts Plinius eñ Tacitus Flevum, ende wy oock heden ten daghe noemen. Ick houde de oorsake te wesen/ om dat dien ghegraven Rhijn van Drusus inde Isel/ als noch weynich vermaert ten tijde vā Strabo is gheweest/als die zijne Geographische Commentarien / doen Augustus noch regneerde in het licht ghegheven heeft. Maer den selven Strabo ons voorgaende is dit daer-en-boven te noteren / dat hy leert dat aen beyde die wtganghen des Rhijns namelick den wtersten/ Westerschen eñ middelsten/de Menapien woonen: De Menapij, seyt hy /aen beyden zijden der wtganghen bewoonen maraschen, ende leege bosschagien ende van dicke dorenachtighe stoffe: neffens dese zijn de SICAMBREN Hoochduytschen. Welcke rekeninge van Lantbeschrijvinghe voorwaer sal wtbrenghen dat niet alleene de Brabanders / de welcke woonen binnen de Schelde ende (de Mase segghe ick/ den Westerschen wtganck / soo ghesept is / des Rhijns) maer oock die Amstelanders/ende in die Lantstreke de rechte Menapij geweest zijn. Want de Amstelanders (ghelijck oock terstont claerlicker bewesen sal worden) woonen sy niet aldernaest / na het Noorden/aen den anderen cant vanden wtganck des Rhijns (den welcken wy wt Plinio den middelsten hebben geseyt te wesen/loopende tusschen Vtrecht ende Leydé / ende Strabo desen alleene voor den eenen wtersten bekent te hebben/) oock heden ten daghe? Ende voorwaer dat de Menapien oock aen dese zijde ghewoont hebben / bevesticht daer en boven het woort der Menapien noch eenichsins overgeblevé in dese plaetsen. Want der Hollanders Meent is in dese contreye/ soo ick het terstont ghestelt hebbe/ in den brief van Graef Willem: Eñ Arcke-meenen seer vruchtbare erf-gronde neffens Nieukercke in de Veluwe / zijn noch heden ten daghe allen seer bekent. Maer wt voornamelick ick oock mey de selve Menapien (dat sy namelick aen dese zijde ende over de Betuwe soo groot een wijdde verbildt hebben) waerderen can / ende dat het een groot ende machtich volck geweest is: dat oock Cæsar der waerheyt ghelijckformich gheschreven heeft / de welcke seyt dat sy neghen duysent gewapende tot hulpe haerren bontghenooten hebben ghe sonden/

In het 4 boec van Georg. wt het gevoelé van Asinius.

In het 4 boeck, waer hy voecht de plaetse van Cesar wt het 4 boec van zijne Cō. Bel. Gall.

den/om het Roomsche Rijcke tegen te staē: want hy verhaelt te vier plaetsen daer hy de cracht ende de begheerte der Belgen om hare vryheyt voor te staen beschrijft/ dat de Bellovaci aengheschreven hebben tsestich duysent. Ende de Suessiones ende Nervij hondert duysent: de Atrebates ende Ambiani x duysent: de Morini xxv duysent: maer de Menapij alleene/ soo ick ghesept hebbe/ neghen duysent. Dan dit wil ic alleen verstaen hebben van de tijden Cæsaris ende Strabonis: Want daer nae/ de Menapij haer plaetsen veranderet hebbende/ zijn hier bekent gheworden de Kennemers/ de Vriesen eñ Marsatien/ vande welcke Tacitus vermelt/ende wy te voren wt Plinio verhaelt hebben. Maer laet ons tot naerdere saken comen. Als Batavien dan den naem van Hollandt aenghenomen heeft/ met verloop der jaeren is het gheworden een inghetrocken ende seer cleyne enghe have. Want dan is Utrecht ende Nimmeghe: Wijck te Duerstede ende die gantsche hooghe strekē van Batavien nu behoorende tot Gelderlandt/ afghetrocken van zijn lichaem. Daer en boven oock de Rhijm-Chronijcke van Hollandt/ voor dry hondert jaer gheschreven/ stelt dan Hollandt voornamelick in tween ghedeylt: Zuyd namelick ende Noort-Hollandt. Noort-Hollandt brenghtse niet voorder als tot Haerlem: eñ besluyt in het selve Delft/ Leyden/ Schiedamme ende andere Steden aen dese zijde van de Mase. Jae schijnt oock Haerlem niet den Hollanders eygentlick/ maer den Kenemers (die Plinius eñ Tacitus Caninefaten noemen) toe te schrijven/ als sy seyt/ Haerlem in Kenemaerlandt in't Zuyder deel, het welcke de selve Chronijcke verhaelt/ dat int jaer 1287 den meestendeel van het water is inghenomen/ steltse voornamelic die van Geertruydenberge/ Dordrecht/ ende de andere over de Mase ghelegen. Sy maeckt oock met name eens van Amsterdamme/ ende van Amstelandt dickwils ghewach; maer als van het lant/ als noch de Heeren van Amstel toe-hoorende: Het welcke daer nae/ namelick nae de moort van Floris by den Graven van Hollandt aenghecomen is/ soo wy t'zijnder plaetse sullen verhalē. Sy seyt oock dat het Casteel van Muden den selvē Grave Floris toebehoort heeft/ maer als met zijn ghelt ghecocht; ende door hem ende op zijne costen heerlicker gebouwt. Want sy seyt; Sy voeren te Muden metten Grave te huse, dat hy met zijne have hadde gecoft ende doen maken. Ende een weynich daer nae gheeft de selve Rhijm-Chronijck schrijver oock breeder te kennen dat het een Bolwerck eñ Casteel/ niet een slecht huys gheweest is. Ende dit is de ghedaente van Holland/ soo ick ghesept hebbe/ voor dry hondert jaeren/ ende wat daer noch over is geweest. Daerna/ de victorie gunstich zijnde/ eñ de Westersche Vriesen onder ghehoorsaemheyt gebracht (die wy hedensdaechs West-vriesen/ dickmaelder nochtans Noort-Hollanders noemen) tot den wtganck van de Riviere Flevum inde Noortzee/ is het alles ghecomen onder het recht ende den naeme van Holland. In het Batavische Eyland nochtans/ als wy dat boven gesept hebben van Strabo bepaelt te zijn/ is dat alleen dat van Culenborgh beneden/ tot de groote zee toe leyt/ Holland toegherekent: waer by wt Goeyland aen dese zijde van de middelste gracht des Rijns toe-ghecomen zijn Wesop Naerden ende Muden: ende de Amstelanders haere naebueren nae het midden vanden Rhijn: vande welcke terstont bewesen is wt Strabo, datse een deel der Menapien zijn gheweest. Maer van den middelstē Rhijn tot den mont van de Mase daer mede byghevoecht zijnde die van Dordrecht ende andere over de Mase ghelegen/ worden nu Zuyd-Hollanders verstaen/ t'samen met de heerschappie der Caninefaten ende Kenemaers: na haer zijn de West-Vriesen/ die ick ghesept hebbe/ nu Noort-Hollanders. Plinius heeft haer simpelick Vriesen ghenoemt: Tacitus tot onderscheyt der ghener/ de welcke Majores groote teghen over zijn/ noemtse Minores Frisios cleyne Vriesen: aen de welcke liggen de Waterlanders (den selven Plinio Frisiabones) ende die de Eylanden van Tessel/ Wieringhen/ Flielandt bewoonen; inde welcke clare merckteeckenen zijn van de Marsatij; Sturijs (oft veel eer Tusij) die inde selve beschrijvinghe van Plinius ghenoemt zijn. Want behalven dat het Dorp Marsen in het Sticht van Utrecht/ noch heden ten daghe de ghedachtenisse van de Marsaci in dese canten vernieuwt: soo is daer noch overich/ tusschen Tessel voorsept/ ende het vaste land van de cleyne Vriesen/ een canael van seer groote diepte/ dat sy heden ten daghe Marsdiep noemen: het welcke luydt diepte van de Marsaci. Alsoo oock den naem van de Tusij (want dat alsoo staet in een seker boeck metter handt gheschreven/ voor Sturij, getuyght Junius dat hy ghesien heeft) behoudt eenichsins het landt ingenomen aen de Zee/ nu alleenelick eenen waterpoel/ niet verre van Huys-

duynen;

duynk; het welcke tot den dage van heden/ behouden hebbende als den name des ouden volcx Tusenlandt ghenoemt wort. Ten zy dat yemant liever hebbe Sturios (de wijle den meerderen deel der boecke also hebben) te behouden ende de selve tot de huydighe Struenses refereren. Van de welcke de Struenses, oft Struvij (het welcke seer weynich van de Sturijs verschilt) zijn noch heden ten daghe de inwoonders van een cleyn Eylandt naest Wieringen. Oft so de rechte lesse Plinij zy/ Vrionum, niet Sturiorum (soo ick bevinde dat sommige oock eertijts gelesen hebben) dat haren name noch over ghebleven is in het Eyland der Zuyder zee Wijck, en soude der waerheyt niet onghelijck schijnen.

Struen een Eylandt naest Wieringhen geleghen.

Wy en moeten voorts niet naerlaten alhier de vlijtichheyt ende cloeckheyt deses volcx int ghemeene te beschrijven. Want dewijle sy door rivieren aen d'een zijde/ aen d'ander van de groote Zee bestormt worden/ hebben zy den Rhijn en de Mase/ ende de binnenlantsche Zeen ende Meyren met Dijcken daer teghen te setten wtgesloten/ op dat zy niet gheduerighe overloopen van wateren onderworpen souden zijn. Daer nae hebben zy de selve Rivieren en Meyren door bequame Sluysen ende waterghelevden verscheydentlick geleydt/ op dat door de bequaemheyt der waterloopen de aenvoeringhen gheholpen souden werden. Sy hebben daer oock by ghevoecht Kaydijcken, de welcke tusschen de marasschen opghedijckt/ over ende weder te voete leyden/ op datmen van de selve in de schepen/ en wt den schepe op het land lichtelic soude connen climmen. Teghen het woeden oock van de groote Zee ende den Noortoosten windt/ ende het groot ghetier der ruysschende zee/ hebben zy by Petten ghebouwt een seer groot gheveerdt gelijck eenen hoogen berch/ den welcken zy van het hondisch en het woeden van Scylla naervolghende bassen T'Honsbosch ghenoemt hebben. Het zijn paelen sterckelick t'samen ghehecht/ ende met heyen diepe inghedreven/ welckers wijdde tusschen beyden zijn met groote steenen opgehoopt ende getast: dit groot werck streckt hem uyt ontrent dry duysent passen neffens de Zee. De jaerlicxschen aerbeyt der timmerluyden ende wercklupden maeckt het ghedurich vast/ cloecke mannen wt het ghetal der treffelickste ghecoren zijnde / die haer aldaer in eenige manuere in plaetse van Magistraet houden. Dese ghebieden vlijtelick de balcken t'samen te voeren / de steenen ende de swaere groote Ordinan-steene by ee te brenghen/ daer het de saecke ende den noot vereyscht. Ende om dat den grondt altemale van Holland/ nederwaerts is gaende ende broeckachtich / ende hier ende daer vocht door de overpasserende wateren / soo zijn gevonde water-molens/ welckers vleugels door den wint omghedraeyt zijnde/ de wateren met zeker raderen om hooghe ophessen/ ende werpen die wt in watergrachten ende zijlen/ wt de welcke daer nae / de Sluysen opghetrocken zijnde/ soo diewils als het water der Zee afloopt / wort een groote overvloet van water in een inham der Zee oft Riviere wtgegoten. Door welcke sorge ende vlijticheyt der inwoonderen het landt van Hollandt heeft soodanighe goetheyt ghekreghen/ dat het met een yeghelick grondt soude connen strijden. De aenghenaemheyt ende vruchtbaerheyt der weyden is soodanich / dat het ontallicke cudden van Koeyen ende Peersen voedet. Hier van wt de Kasen ende Boter / die tot de vreemde ghevoert werden / meyntmen dat elck jaer totter somme van thien mael hondert duysent Carolus guldens vergadert worden/ behalven dat sy tot het dagelicx voetsel / het welcke voornamelick de luyden van slechte conditie ghebruycken/ besteden. Ende dit is niet alleene de spijse van slechte luyden: oft soo Plinius wilt der Barbarische volcken / maer het is buyten alle twijffel dat de taselen van de treffelicste/ jae oock van Conninghen ende Princen die sorte van spijse niet en versmaeden. Want den Gravezantschen en Tesselschen Kaes/ op dat ic vanden Leytschen ende Edamschen zwijghe/ is in geenen deele slechter als den Parmesaen. Ende hier wt is allenthalven geen minder overvloedt van Melc: so dat Jan Benning/ eertijts Raetsheer in het Hof van Hollant/ door seker observatie ende onbedriegheliicke calculatie bewesen heeft/ dat tot Assendelft/ en in sommige naest gelegen Dorpen/ soo vele Melcx in een jaer versamelt wort / als wt Hooghduytslandt Rhijnschen Wijn jaerlicx te Dordrecht ghevoert wort. Het heeft oock Saeylanden/ hoe wel weynich / maer seer wtnemende: In de Duynen een groote menichte van Conijnen/ en in het Haechsche bosch cudden van cleyne wilde Geytkens ende Dapnkens: ende hier en daer eenen seer profijtigen vanck van Vogelen/ voornamelick van Entvoghelen/ Gansen/ ende in de Herfstmaenden van Sneppen/ die Plinius noemt Rusticolas, Martialis Rusticas perdices, Nemesianus Scolopaces.

Daer

Daer is oock in de Zuyder zee seer rijcken banck van Haringh behalven van andere soorten van Visschen. Ende om het ghebrec van houdt, ghebruycken sy om vier te stoken 'ghegraven Torf, genomen wt het binnenste der aerden / ende oock wt de wateren selve ende door de sonne ende wint gedrooght / soo dat oock hier wt blijckt / datter niet soo ongefondeert en is / als van de menichte van hout ende boomen te willen trecken den oorspronck van het woort Holland / waer van boven ghesproken is. Ende hier en sal het gheensins buyten propooste zijn het seer schoone Epigramme Josephi Scaligeri / van de mirakelen des landts van Holland vervolghens by te voeghen.

Ignorata tuæ referam miracula terræ
Dousa, peregrinis non habitura fidem,
Omnia lanitium hic lassat textrina Minervæ:
Lanigeros tamen hinc scimus abesse greges:
Non capiunt operas fabriles oppida vestra:
Nulla fabris tamen hæc ligna ministrat humus.
Horrea triticeæ rumpunt hic frugis acervi:
Pascuus hic tamen est, non Cerealis ager.
Hic numerosa meri stipantur dolia cellis:
Quæ vineta colat, nulla putator habet.
Hic nulla, aut certe seges est rarißima lini;
Linifici tamen est copia major ubi?
Hic medijs habitamus aquis. Quis credere poßit?
Et tamen hic nullæ, Dousa, bibuntur aquæ.

Dat is:

O Douza ick wil u de wonderen uws lands
Den vreemdelinghen vreemt vertellen gaen te hands.
De Wol-wever maect matt t'ghetou hier over all,
Doch geen Woldragend vee hier dwaelt op berch oft dall.
De steden zijn besett met schrijnwerkers en houdt,
Nochtans dit nerghens comt uyt Hollandts bosch oft vvoudt.
De Spijckers dicht ghepropt hier zijn met Coorn en Tervve,
Nochtans dat Coren draecht, is naulicx hier een erve.
De Kelders zijn hier vol van Wijn en Bacchus dranck,
Doch in gheen Wijnberch hier te snoeyen is een ranck.
Tghevvas is hier seer cleyn van Vlas en sulcke saken,
Waer is nochtans meer doeck, oft vvaer meer linnen laken?
Int vvater men hier vvoont (vvie sal sulcx connen g'loven?)
Doch gheen vvater men drinckt, by arm oft Heeren Hoven.

Ende soo vele belanght ten lesten de crijchs daden des volcx/en mogen wy niet voor by gaen de heerlicke ghetuyghenisse Taciti/als in plaetse van een besluyt/de welcke ghesevdt heeft dat de Bataviers voornamelick gestreden hebben voor eere. Want alsoo spreeckt hy vande Gallis/Bataviers ende Hoochduytschen/ als elck onderlinghe verghelijckende int vierde boeck der Historien: Tutor, Clasſicus, Civilis een yeder op zijne plaetsen begon den strijdt. De Galli voor de vryheyt; DE BATAVIERS VOOR EERE, de Hoochduytschē tot den roof bewegende. Eñ dat dē aert van desen edelē geest in de nacomelingen/noch heden ten daghe niet veroudt en is/noch teenemael afghenomen/sal oock selfs dit Historische verhael van Amsterdam/t'welck wy aenvanghen/t'zijnder plaetse ten deele openbaren.

Maer op dat wy weder comen tot ons voorgaende propoost; Nademael Plinius van binnen het begryp van Flevum/ eñ Helium niet alleene de Bataviers gekent en heeft/maer daer en boven ses volcken mi verhaelt/de Caninefaten namelic/Vriesen/Cauchen/Frisiabonen/Sturiers ende Marsatien; alsoo sal oock heden ten daghe Hollandt eyghentlick ghenoemt worden/dat Zuyder deel: teghen over het welcke gheleghen het Noorder deel/sal begrijpen/behalven oock de Noordersche Kenemaers/West-Vrieslandt met de Eylanden daer aen ligghende; oock mede Waterlandt Goeyland ende Amsteland t'ghebiet der stadt van Amsterdamme. Ende op dat mi voortaen den oorspronck/geboorte ende voortganck deser stadt bequamelick/ende als vande fonteyne herhaelt worde/soo moeten wy eerst van dit selve Amsteland beghinnen te spreken.

> De Frisabonē zijn genoemt Frisiavones, ghelijck de Ingevones Chaivones. vande welcke ende andere wy claerlicker in de Afcomste der oude handelē sullen.

Het III Capittel.

De gheleghentheyt van Amsteland ende hoedanicheyt des aertrijcx. Alvvaer oock int voorbygaen ghesproken vvort van de Venetianen ende van het aertrijck van Venegien desen niet onghelijck: ende van de Heerschappie ende oorloghen van die van Amstel: ende vvanneer ten lesten Amsteland ende Amsterdam, aen het Graefschap van Holland ghecomen zijn, Historisch ende Gronijcxvvijse daer by ghevoecht.

> De gheleghentheyt van Amsteland, ende de aert des aertrijcx.

AMsteland, eertijts/so wy getoont hebben/een deel van de Noordersche Menapij/by Strabom bekent/heeft aen de Westzijde/naer het Zuyden/Zuyd-Hollan'd/aen de Zuyzijde by na, het Sticht van Utrecht; aen de Oost ende Noortzijde/Goeyland. Amsterdamme by na in het uyterste deel des selves/aen den uytganc van de Amstel in het Tye/na het Noorden/leyt aen de riviere Tye selve. Het gantsche aertrijck is hier voornamelick broeckich eñ altijt vochtich/waer van de inwoonders maken hier en daer torf/diemen aen den heerd ghebruyct: ende sy noemen sulcke lant in haer eygen tale Venen; ende het voornaemste Dorp in het selve/Amstelveen. Ende soodanich is by na hedensdaechs in Italien het aertrijck van Venegien/soo dat ick niet sonder oorsake vermoede dat oock daer van Venegien selve den naeme ghecreghen heeft/van het landt/segghe ick/ende conditie des vochtighen aertrijcx/ende niet vande ghelogene Heneten/voornamelick nademael Florus Venetien de alder-saechste landtstreke van Italien noemt; wiens woorden claer zijn in het derde boeck/in het derde Capittel. Maer in Venetien, in welcke landtstreke by na Italien aldersaechst is, &c. Eñ hy en sal hem niet seer hier van verwonderen/(namelic dat het woort Venetien van het onse ghesproten is) die overlegghen sal dat de Galli eertijts Veneti/sulcx ghetuyghende Strabo/autheurs gheweest zijn van de Veneti van Italien: ende dat dit deel van Italien selve/Gallia Cisalpina ghewreest is/ende de sprake der Gallen (de welcke wy elders hebben bewesen ghelijck gheweest te zijn de Hoochduytsche ende Nederlantsche) eerst hebben ghebruyckt.

> Int vierde boec zijner Geogra.

Voorder dat Amsteland eertyts geweest is de Heerschappie der Heeren van Amstel ende Iseistein/welcke seer groote ende seer machtighe Huysen zijn gheweest verobli-

> De Heeren van Amstel.

geert voornamelick aen die van Utrecht/ blijckt hier wt / dat int jaer 1204 (in het welcke oock het eerste gewach van die van Amstel in de Historien voorcōt) Gijsbrecht Heer van Amstel / soo de Rhijm-Cronijcke verhaelt/niet en heeft geweygheert/die van Utrecht gunstich zijnde / Lodewijs Loen/ staende naer het Graefschap van Hollant/ teghen Graef Willem van Holland / doen Prince van Vriesland / te hulpe te comen. Want desen Grave van Loen hadde tot huysvrouwe de eenighe dochter van Dirck de sevende van dien name/de elfste Grave van Holland/die sonder mannelic erfghenaem gestorven was/eñ daeromme sochte met aller macht Holland als zijn houwelick goet / Willem den Oom van Ada wtgesloten hebbende/ met wapenen in te nemen. Waer wt het gebuert is dat de Heerē van Amstel den Grave vā Loen verjaecht wt Kenemaer / in aller manieren / op dat hy tot den Bisschop van Utrecht in behouder handt soude comen/niet en hebben opghehouden te helpen. De Caninefaten ter contrarien (datse Kenemaers nu genoemt worden is boven aengheweesen) het onrecht niet ongheworoken latende/terstont toegerust hebbende een vlote metter haest versamelt/zijn aen den dijck vandē Amstel (soo staet in de Cronijcke) anghecomen: eñ den selven doorghesteken hebbende / hebben gansch Amsteland onder water ghestelt: sy daerna met cleyne schuytkens allenthalven varende eñ Casteelen ende seer vele Dorpen/allomme waer sy conden verwoestende/hebben ten lesten Amstels vesten, met den viere totten gronde verdelget. Dat ooc dese selve Gijsbrecht gheweest is in de oorloge/die tusschen den Bisschop van Utrecht Otto/eñ Roelof Castelein van Coeverden/ des selven Bisschops ondersaet/opgheresen is/int jaer 1227/vinde ick beschreven. Wāt om desen tocht ghelucckelick wt te voeren hadde Otto oock begeert de hulpe van andere Prelaten ende nabuerighe Princen/eñ onder haer behalven de vremde hulpe der Bisschoppen van Colen eñ Munster/voornamelick die Grave van Gelre Geeraert quā selve tot des Bisschops hulpe die daer oock teghenwoordich was/met een schoon heyr. Oft doen Gijsbrecht van Amstel zijne Soldaten / oft des Bisschops/ofte veel eer des Hollāders die tot hulpe gecomē warē aengevoert heeft/en wort daer niet by gevoecht. Maer terstont daer nae als men heeft den strijt aenghevanghen/sy onvoorsichtelick in marasschen ghegaen zijnde/ ende ghéladen met swaer ghewichte der wapenē/so heeftse Roelof met de zijne licht ghewapent/ende veerdich/ de wegen wel wetende/ haer die verhindert warē / eñ te vergeefs haer sochten wt te helpen / omgebrocht. In welcker getal met seer vele van den Adel den Bisschop selve is gheweest. Welcken nu gestorvē/ de Soldaten moetwillichlic versmaetheyt hebben aengedaē: zijn cruyn ghevilt zijnde/ is het lichaem in het diepe van een Marasch versmoort / eñ met slijck overdeckt gheweest. Die Grave van Gelre t'samen met Boudewijn van Benthem/mitsgaders ooc Gijsbrecht van Amstel door dwalinghe der wegen elders ghebracht zijnde / zijn by Coeverden seer swaerlick gewont inde handen eñ macht van Roelof levende ghecomen. Maer dat dit huys ende heerschappie van die van Amstel/meesten-deel die van Utrecht ghehoorsaem is gheweest / achte ick niet sonder redene gheschiet te zijn. Want ghelijck terstont ghebleken heeft / het is ghelegen in een Landtstreke afghescheyden door de riviere den Amstel van Hollandt / palende aen het Sticht van Utrecht; daer en bovē vinde ick dat het een Leen gheweest is der selver Kercken van Utrecht / ende niet alleene dit/maer ooc dat Goeswijn vā Amstel in de selve plaetse het Bisschops ampt bedient heeft; het welc hy van selfs geresigneert heeft ende overgegheven/nae dat hy het Bisdom een jaer berecht hadde. Het welcke nochtans de Heeren van Amstel seer ghemoeyt heeft/ende aldermeest als sy vernamen dat Henric van Vianden / daer sy het niet goet op en hadden/tot successeur Goes-wijn gegheven was. Derhalven zijn sy met openbare wapenen tegen den nieuwen Bisschop ghetrocken / by haer ghevoecht hebbende tot hulpe Otto den Grave van Gelre. Ende ten-lesten versheyden schaden ende beroovinghen aen beyde zijden geleden hebbende/zijn tot den strijt gecomen. In welcken die van Amstel de nederlaghe hebbende / dewijle sy gedwongen werden conditien van vrede aen te nemen/ de Roomsch Coninck Willem mitsgaders oock de Bisschop van Colen haer daer tusschen stellende/hebben moeten gehoorsaem zijn. Alhoe wel Gijsbrecht van Amstel/den soone / soo ick gisse des voorgaenden Gijsbrechts/van dier tijt af vyantschap tegen die van Utrecht ghedurichlick ghevoert heeft. Want als de Kemers door het ongelijck van den Adel getercht zijnde/int jaer 1273 seer groote beroertē t'huys maeckté; eñ van daer tot haer genomē hebben de hare nabueren de Vriesen/met eenen woeden-

den

1204

De oorloghen ende daden der selver.

1227

1260

1273

Den hoop vielen in Amsterland; Gijsbrecht heeft met dese behendicheyt haeren aenval afghekeert: eerst vermorwet hebbende met een soete eñ vriendelicke aenspraeke de hertē van dit woedende volck/daerna een verbōt met de selve ghemaeckt hebbende / is ghe-weest haer Hooftman ende Capiteyn om de andere dinghen teghen den Adel te ver-volgen. Waermede hy so wel zijne saken verschoont heeft/als oock zijnen vyanden/ het welcke hy langhe ghewenscht hadde/ een groot tempeest overghebrocht. Want desen heyrlegher inden sichte van Utrecht ghebrocht hebbende / by het welcke hy ooc zijne luyden ghevoecht heeft / heeft hy ghe-plundert de goederen ende besittingen van alle de ghene / met de welcke hy vyant-schap hielt / als daer waeren voornamelic Gijsbrecht van Abcoude / Willem van Rij-senburgh / ende Hubrecht van Vianen.

Waer onder / de occasie ghenomen hebben-de / is oock schielicken inder nacht nae U-trecht ghetoghen / ende de Borghers ver-vaest zijnde / ende vraghende wat beduyd-de de comste deses leghers / antwoorde; dat het vrye volck van Kermerlant begheer-den / dat sy die Edelen die daer ghevlucht waeren oft woonplaetse ghenomen had-den / die de ghemeente beswaerden uyt de stadt souden verdrijven / ende alle haere goederen den armen luyden gheven: soo sy dat niet en deden / dat het ghewelt teghen de stadt soude worden gekeert: De Borgers door het schrickelicke perijckel beroert zijnde/ ende alreede te vooren niet al te gunstich op sommighe huysen der Edele / een rumoer ghemaeckt zijnde / de Heeren verdreven hebbende / ende al den Magistraet afgeset/ hebben wt haer 40 mannen ghestelt / die de stadt souden regeren / ende den borgeren recht spreken. Den Bisschop / die in Goes-wijns van Amstel plaetse ghesuccedeert was / de smadelicheyt niet connende lij-den / met Otto van Gelre / volck by een ghebracht hebbende / als hy ginck om die verdreven Heeren weder in die stadt te brē-ghen / de Kermers ende haere bontghenoo-ten met meerder ghetal haer daer teghen opmakende / heeft moeten te rugghe kee-ren. Door welcken voorspoet Gijsbrecht vā Amstel verheven zijnde / heeft terstont die Sloten ende Burgen zijner vyanden aen-getast ende gedestrueert; doen by rade van den selven / om dat den oost aenstaende was / soo zijn de Kermers weder elck in het zijne ghetrocken. De Rhijmcronijcke van Hollandt voecht hier by dat daernae met hulpe van Floris voor den Bisschop Johan van Nassou het Casteel van Utrecht Vredelandt wedergecreghen is geweest/ende Gijsbrecht van Amstel selve gevangen: eñ dat Herman van Woerden wt vreese van straffe wten lande gevlucht is. Maer daer na groot geworden zijnde de selve Floris/die 16 Grave van Hollād/den sone vā Willem die vermoort was van den Vriesen/ zijn de Kermers bevredicht eñ gestilt / Gijsbrecht van Amstel en de andere in genaden geno-men: eñ dat voornamelic tot dien eynde/op dat hy met veerdigher vlijticheyt van alle de zijne eenen heyrleger genoechsaē om oor-looge tegen de Vriesen te voeren: soude toe-rusten ende dit wtgerecht hebbende/eñ na-maels ooc de victorie gecregen/is hy daer-na door zijne eygen gebreken allencskens o-verwonnen geweest. Voornamelic onma-tich (somen meet) in hoererijen/heeft voor-spel gehoudē niet alleene boelen beneffens zijne huysvrouwe te hebben/maer oock de bedden van andere met overspelen te be-vlecken/eñ niet alleene vandē slechten volc-ke/maer oock edele dochters eñ vrouwen/ met wille of tegen wille tot oneerbaerheyt te lockē. Men seyt dat hy Gerrit van Vel-sen vanden voornaemstē adel van Hollād doen dickwils te hove commende/heeft wil-len gevē een seker boel tot een huysvrouwe: dat Gerrit vā Velsen hier op geantwoort heeft/dat het niet en betaemde zijn edel ge-slachte/noch zijn eerlick herte te trouwen zijne hoere: eñ dat Gerrit daer na Hermās dochter van Woerden groote maeschappen hebbende/te wijve genomen heeft/ende dat de selve/Heer Gerrit absent zijnde ende in verren landen gesonden/vanden Prince die noch het voorgaende indachtich was ver-cracht is geweest. Welcke injurie voor-waer seer fellick is ghenomen geweest van Heer Gerrit haeren man/vanden schoon-vader Herman van Woerden/ende vanden Oom Gijsbrecht van Amstel. Oude inju-rien daer en boven/zijn broeder vanden sel-ven omgebracht/ten anderen de ghevanc-kenisse eñ vanden door dese nieuwe boose daet ververscht zijnde/verweckten alle te heftichlicker Heer Gerrit tot wrake. Der-halven t'samen comende drij de machtich-ste familien van dier plaetsen / conspiratie tegen het leven des Princen gemaeckt heb-bende / ende met Floris den Grave van Cuijc/de welcke den selven Prince doode-lick haette/eñ door hem voorts de sake ge-communiceert hebbende met den Hertoge van Brabant / hebben voorgenomen door listen hem onversiens te vangen / ende in groot Britannien te voeren. Daerna oock

andere/die ſy meeſt betrouden/voornamelic alle de gene die de ſelve Floris om Johans des Biſſchops van Utrecht wille/ tot hare goederē geſtelt hadde/ tot dē raet gevorcht hebbende/ eñ waer genomen de wegē vanden Grave Floris/als hy by avonture met zijne Hovelingen naer Holland wederkeerde/ niet verre vander ſtadt-door liſtē hebbende aengetaſt/die met hem gegaen waren vluchtende / hebbē hem des nachts op het huys te Mudē/aen den ingane van de Vecht in den mont van de Zuyder Zee gelegen gevoert. Dan daer na weynige dagē/ als ſy hem heymelicken elders ſochten te vervoeren/hem gebonden hebbende op een paert/die van Naerden naeſt gelegen/ den raetſlach door een aenbrengher vernomen hebbende / ſy op bequame plaetſē verborgē liggende/wt groote liefde tegē haren Prince/ zijn onverſiens op haerlieden gevallen. Waer door Heer Gerrit ſiende dat hy hem nauwelicx levende en ſoude connen wech voeren/eñ den vervolgers ontnemen/door een ſtoute daet/heeft zijn ſwaert wtgetogen/eñ den Grave aen het paert hangēde doodelic gewont/eñ is gevlucht. De andere van deſe factie warē ooc gevlucht. Heer Gerrit nochtans met ettelicke van zijne complicen vanden volcke gevangen/is op het huys te Croonenburgh op het welc hy gevlucht was vaſt geſet geweeſt. Herman van Woerden eñ Gijſbrecht van Amſtel/ wt vreeſe van ſtraffe zijn wt den lande getrocken. Die met Heer Gerrit ghevangen waren/werdē al onthooft. Heer Gerrit ſelve na het exempel van de ſeer wreede doot/ met de welcke Tubero eñ Plinius ſchrijvē dat Attilius Regulus van die van Carthago omgebracht is geweeſt/in een tonne namelic/geſloten die met ſcharpe nagelen vol gheſlagen was/ende gerolt is door een lancſame doot ſchandelic omgecomē. Herman van Woerdē eñ Gijſbrecht van Amſtel die gevlucht warē/berooft van alle hare goederen/zijn met ſchande eñ eeuwighe ballincſchap verweſen geweeſt. Daer nae gaf Grave Jan van Henegouwe eñ Hollād Gwye zijnen broeder beyde de Heerſchappien van Woerdē eñ Amſteland om die in rechten leen te houden/ de Welcke nae zijn doot (om dat hy Biſſchop van Utrecht geworden/ ſonder wettelicke hoir overleden was) Willem toegenaemt de goede weder geeyſcht/eñ tot hem genomē heeft/als erfgoederen hem toe gheeygent eer hy tot het Biſdom gecomen was/ende die door geen recht van het lichaem van Holland af te ſcheyden en waren. Sommige ſchrijvē dat Gijſbrecht van Amſtel naer de doot van Grave Jan ghecomen is om het zijne weder te eyſſchen / eñ began Amſtel-dam inghenomen hebbende/ het Caſteel dat by den Ammerack lach / met houten Bruggen/ Veſten/ende Toornen te ſtercken ende vaſt te makē: eñ dat hy hier door ſo wel tegen hem ſelvē het vier van nydicheyt ontſteken/als de ſaken der inwoonderē by na in het wterſte gevaer gebracht heeft. Want de herten des volcx vanden lande verbittert zijnde/ende als om eenen ghemeynen brandt te bluſſchen verweet/ de Vrieſen eñ de naeſt gheſetene den blijt van de Kennemers helpende /hebben lichtelick geſlecht eñ verbrant die beveſtingen de welcke niet met allen en waren tegē meerder gewelt; nademael deſe / al hoe wel datſe ſeer groot zijn dē brant eñ der oorloge niet tegenſtaē en connen. Derhalven ooc hy ſelve is verdreven eñ het Caſteel/daer ick van geſproken hebbe/ter aerden ghewvorpen/ eñ al ſoo gantſchelic verdelcht/dat het daer na noyt opgemaeckt en is geweeſt. Maer op wat plaetſe dat het eygentlic geſtaen heeft/can ick niet ſekers ſeggen/dan datmen wt het verhalen van andere / als van handt tot handt gegeven/raden mach/dat het geſtaē heeft aen de weſtzijde vanden Ammerac/ ſoo ic aengewveſen hebbe/tuſſchen de Oude eñ Papen-brugghe. Want datter voor vele jaerē/als men op die plaetſen nieuwe huyſē oprichte/gevondē zijn geweeſt ſekere gebrokē muragiē onder de aerde/te kennē gevende eertijts aldaer een groot gevecht geſtaen te hebben/verhalen de oude luyden.

1299.

Het IV Capittel.

Dat het begrijp der Stadt door verwillinge der Gravē verſcheydentlic is vermeerdert: ende ten leſten omringt met eenen ſteenē muer. Alwaer ooc den name ende oorſpronck deſſelven, ende andere ſaken tot lof der ſtadt cortelic gheſtelt zijn.

Laet ons nu tot de ſtadt ſelve comen; want den oorſpronc by nae ende haer beginſel heeft hem ſelven wt het gene dat alreede geſeyt is/geopēbaert. Want indien Gijſbrecht van Amſtel aldaer een Slot/ oft Borcht/ vā zijn ballincſchap weder ghekeert zijnde inghenomen, ende het Stedeken met Toornen ende andere beveſtingen grooter ghemaeckt heeft; ſoo is het openbaer datter ſelver plaetſen

ende

ende van eenighen name alreede voor dien tijt yet is ghewees. Ende voorwaer datter yets ghewees is/ behalven dit / leert den brief van Floris / den welcken seker is dat hy in zijn vijf en twintichste jaer voor zijn overlijden die van Amsteldam/noch staende onder de heerschappie vā de Heeren van Amstel/gegevē heeft. Eñ dē selven so hy int Latijn in der stadt-camer bewaert wort/ hebbe ick hier in Duyts heel by gevoecht.

Floris Grave van Holland ende Zeeland, ende Heere van Vriesland, allen die dese teghenwoordighe sien sullen saluyt: Vwe gantsche vergaderinghe wete, dat wy goet ghevonden hebben wt te nemen de lieden woonende by Amstelredamme tot restitutie der schaden, die wy ende onse lieden haer ghedaen hebben, van nu voort aen van alle exactie van onsen Tol, met hare eyghene goederen die sy voeren ofte vervoeren, over ons gheheele landt: Tot ghetuyghenisse van welcke sake wy dese teghenwoordighe schrift met onsen Zeghel hebben doen bevestighen. Ghegheven by Leyden, Sondaechs voor den dach der Apostelen Simon ende Iudas. Int jaer ons Heeren 1275.

1275

Welcken Brief / int 16 jaer daer naer/ met een herhaelde hantschrift/ vanden selvē vernieut is. Daer na de Rhijn-cronijc-schrijver terstont na de moort van Floris/ daer hy verhaelt dat het huys te Mudē belegt is geweest van Willem Bisschop van Vtrecht / doen voorstaende de zijde der Moordenaers / maeckt oock met naeme (dwelck ick oock hier te voren aengheroert hebbe) ghewach van Amsteldam. Want daer verhaelt hy dat Jan Grave van Henegouwe met zijnen Legher t'samen gecomen is/ op dat hy Dirck van Haerlem/die dat huys teghen den Bisschop dapperlick beschermde/ ontsetten soude. Eñ dit wort gerefereert op het jaer 1296. Daer nae in het jaer 1342 Willem de vierde Grave vā Holland van dien naeme/ verscheyden privilegien der stadt ghegheven hebbende/ het recht oock der vryheyt met stede rechten/ hoe verde dat het namelick strecken soude/ heeft hy doen alsoo beschreven / dat op de Oostzijde/buyten der stadt die Hofstede vā Jan Witten voor de pale van hare vryheyt gehouden soude werden; ende op die Noortzijde tot aen het groote Gods-huys landt; op de Westzijde/ aendē uytersten egge vander lane/ die light in Ysbrandts landt/ ende streckende naer het Zuyden ende naer de Nesse. Ende dat die dingen haer alsoo souden hebben/ alsoo sy metter gracht begrepen waren. Ten lesten dat den halven stroom van het Tye de vryheyt vā de Haven soude eyndigen / ende voort streckende in't Tye langhs den Dijck Oostwaerts vijftich roeden. Waer wt men lichtelick afnemen can/ (hoe wel de plaetsen / die ghenoemt worden/ nu afgegaen zijn ende veroudet) hoe cleyne het begrijp der stadt doen is geweest. Want dien gantschen dijck/ nu een seer groote strate / Zeedijck ghenoemt/ is van buyten der stadt geweest: noch daer en schijnt nauwelicx yet / dan ontrent den Dam ende den Ammerack (inden Brief de Haven ghenoemt) bewoont ghewest te zijn. Maer den Brief selve/ nademael hy in Duytsch in des Stadts camer bewaert wort / ende de eerste beginselen der Stadt natuerlick afmaelt / sullen wy alhier met formuliere ende solemnele woorden diestijts wat int breede/ ende soo verre het eyghentlick dese sake aengaet/ by voeghen.

1291

1296

1342

Inden eersten soo sullen die Palen van hare vrijheyt wesen op die Oostzijde vander poorten aen Jans Witten Hofstede; op die Noortzijde aen het groote Godshuys-lant; op de Westzijde aenden uteren egge vander Lane, die legget in Ysbrandts landt vander Zuytwijnde op de Zuyt-zijde inder Nesse tegens der Lane over; alsoo alst metter graft bebegrepē is, eñ in die Haven ten halvē Stroom tot int Ye, eñ voort streckende int Ye, langs den Dijc Oostwaerts 50 roeden buyten den Wintmolen, die Heere Willem van Ooschoorne van onser wegē makē dede.

Daer na nae Willem/Aelbrecht van Beyeren/die 23 Grave van Hollandt heeft wederom de palen der stadt doen wtbreyden/ ende heeft een veel grooter deel landts daer by ghevoecht/namelick van hondert Roeden:ende zijnen Sone Willem die hem terstont ghevolcht is/heeft gewilt dat het bredom over het Tye tot aender Volewijk wtghebreyt soude zijn. Waer van ooc noch de Brieven zijn met het handteecken der Graven gheteeckent: van de welcke den eersten int jaer 1380; den anderẽ int jaer 1490 gheschreven is. Nochtans en is de stadt doen noch niet beghonnen gheweest met eenen muer ommeringht te worden; het welcke eerst by nae hondert jaer daer nae gebeurt is/regerende nae Kaerle Hertoge van Bourgongien/zijne dochter Maria/getrout hebbende Maximiliaen. Want doen heeftmen begonnen van oorloghen aen alle zijden te hooren/ ende de mueren zijn terstont begost geweest int jaer 1482/ maer de Reguliers ende S. Antonis poorte zijn de navolghende jaren gebouwt geweest. Het welcke noch hedensdaechs de opschrift aen S. Antonius poorte ghestelt betuycht; welcke het jaer 1488 wtwijst. Dese mueren zijn van tareel steenen ghemaeckt gheweest / ende niet van ghemeyn oft slecht werck / maer aen malcanderen houdende ende wtnemende / ende onder meest met witte ghehouwen steen constelick gemaeckt/de welcke nu / behalven S. Antonis ende de Reguliers poorte eñ daer en boven ettelicke torens / zijn ghestecht/ het begrijp der stadt wtghebreydet zijnde/ ende een aerden schantse ende een seer breede gracht daer by ghevoecht. Soodanighe nieuwe jeucht ende glants aen alle canten wtwijsende / toont haer de stadt allen den ghenen die de selve aensien: Soo dat in eene stadt nu vele steden/jae een werelt zy: ende tghene dat Ausonius eertijts van Colouse geseyt heeft/waerachtelicker van haer gheseyt can werden.

Int jaer 1585, waer van wy terstõt sprekẽ sullen.

Hæc modo quadruplices ex se quum effuderit urbes,
Non tamen exhaustæ sentit dispendia plebis.

Want op dat ick dit by-nae met de woorden van Junius segghe/ hier is inder daet de merckt/ende den winckel van dien gewinsoecker Mercurius; die met zijne roede/die hy in zyne handen draecht de herten der Coopliedẽ gouverneert ende regeert/ als hy de sommige het leven wt der hellen wederom treckt door een soet windeken van teghenwoordich gewin/ende van verwachten woecker; andere door verlies eñ quade schulden/ende met de schulden door schaden inder Hellen laet dalen. Waer wt het ghebeurt / dat hier die deure van herbergicheyt (daer Callimachus vã spreect) nimmermeer ghesloten en wort ghebonden. Maer datse ghedurichlick versocht wort ende open staet door den Spaignaerden/Italianen/ Enghelschen/ Schotten/ Franchoisen/Hoochduytschen/Sarmatẽ/ Cimbren/Sueden/Normannẽ/Denemarkers/ Liefflanders/ Polacken/ Pruyssen/ Moscobiters / ende soo daer noch eenighe andere onder den Noortpole schuylen. Dit sal dan zijn die opdrijvende Venus/die Apelles haer aenschijn wt de zoute baren stekende/ende t'hayr ontwindende/schijnt te hebben willen afteeckenen. Dit sal segh ick/met rechte zijn de gene/die t'heele Nederlandt hare Spijscamer(het welcke Cato t'zijnen tijde van Sicilien seyde) jae ooch haer CORENSCHVRE herkenne/ eñ noeme. Waer over dese veers kens van den selven Had. Junio gemaeckt zijn/die t'selfde met de eerste letter van elck veers ken t'samen gheraept betuyghen / die wy niet onbequaem geacht en hebben wt het Latijn verduytscht hier by te voeghen.

A lsoomen seyt begoot eertijts een goude reghen
M et rijckdom groot begaeft het Eyland van Rhodes.
S icilien had den naem van Coren- schuer ghekreghen
T ot der Romeynen baet. My heeft oock een Princes
E erwweerdich God ghestelt en in goet doen floreren.
L ustich ben ick beset vant Water. Poelen sacht
D oorstrijcken mijn Landouwv. Op palen vast fonderen

A ensiet-

A ensietmen het ghebouvv van mijn daken gheacht:
M eer is hierom de gront, dan't ghetimmer van d'husen,
C ostelicker oock vermaert: door svvaren arbeyt
O p t'houtich fondament, t'is niet om te vergusen,
R ijsen hooch tot de locht oock mijn Kercken gheheyt
E en vvijt beroemde schoot des Zees spoelt aen mijn palen,
S onder vrees van Neptun soo menich Schip daer valt,
C omende van't ghevveft, vvaer uyt Phœbus syn stralen
V oortbrenght; of daer hy vveer vermoeyt ter aerden valt.
V ervolick oock dees vveer, met het voedende Coren
R ijclic, dat in mijn Landt nochtans niet vvort gesneen:
V oorvvaer zijn met dees vloet Gargara noyt vercoren;
A l vvaer Momus Rechter, hy soud' nochtans met reen
N och my gheven de Croon boven Ceres landouvven
T e recht altoos vermaert en door granen gheacht
N iet t'Africaensche Landt mach eenich lof behouvven
E n vvast noch soo beset met Schueren alst vvel placht.
D e Coren-schuer ben ick van't Nederlandt verheven
E nd'als ick schatten veel opbreng tot s'lants profijt,
R echt soo geef ic ooc uyt voetsel tot s'menschen leven,
L outer als een Buyck vet, die t'sock verspreyt met vlijt
A en d'ander leden al. Hierom met goede reden
N eem ic van s'Keysers Hant op mijn claer hooft de Croon
D oor deucht ende voorspoet: Vrou boven alle steden,
T ot een prickel van lof voor mijn prijsers ydoon.

Welck leste veersken is als een voorseg-ghinghe, soo wel om de vermeerderinghe der stadt dickwils daer na hernomen als om de Indische ende vvtlantsche naviga-tien, de naeste jaeren gheluckelick van die van Amsterdam eerst versocht; de welc-ke noch tot den dage van heden met groot succes ende groot profijt der Borgheren, ghepleecht worden soo datmen met rech-te de AMSTEL nu alsoo sprekende daer en boven soude moghen invoeren:

Indus & Euphrates & quà patet extima CHINA,
Quaque etiam priscis non cognitus Orbis in Orbe,
Huc mea vela fero, referoque per Æquora classem,
Nunc Euphrate ipso, nunc AMSTELA *clarior Indo.*

Dat is:

Daer Indus en Euphrates haer met China gaen verspreyen,
Daer oock eertijts geen werelt meer te wesen werdt gedacht,
Gae ick AMSTEL mijn seylen heen, en wederom t'huys leyen,
Nu boven Indus en Euphrates rivieren hooch gheacht.

Maer van dese dinghen / als wy daer ghecomen sullen zijn / sullen wy oock terstont bequamelicker handelen. Nu moeten wy hier by voeghen de wtlegghinghe des naems der stadt: de welcke / datse van de Riviere de Amstel ghenomen moet zijn is buyten alle twijfel. Want de Sluys / die tusschen de Amstel ende den Ammerac gestelt is / door de welcke de binnen-wateren wtghelaten pleghen te worden; ende de buyten-wateren wtghesloten / heeten noch heden ten daghe niet alleene die van Amsterdamme / maer oock int ghemeyn alle Hollanders Dam. Waer van daer oock zijn de namen van soo vele steden ghelijckelick wtgaende / Schiedam, Roterdam, Edam ende andere hy haer hier en daer. Daer en boven bevinde ick dat het woordt Dam (op dat die van Amsterdamme ende de Hollanders ooc voornamelick van dese antiquiteyt roemen moghen) oock van Cornelius Tacitus voor 1450 jaer by na met de selve beteeckeninge in de welcke het nu gebruyckt wort verhaelt is ghweest. Want hy heeft wtdruckelick verhaelt in het leven van Agricola dat Daum oft Taum by den Engelschen beteeckent heeft een spuye. Ende dat Enghelandt eertijts van colonien der Belgen voornamelick bewoont is geweest / verhaelt Cesar; ende dat wy oock een tale eertijts ghebruyckt hebben (ghelijck ooc de Franchoisen) aldernaest comende de Belghen ende Hoochduytschen / hebben wy elders bewesen. Amsterdamme dan oft waerachtelicker Amsteldamme / sal niet anders zijn als een waterleydinghe ofte spuye / ende waterpoel van de Riviere Amstel; oft een sluyse oft veel eer een cluyse / gheordonneert om de wateren te bedwingen oft wt te deylen / nae datse sullen schijnen aen te comen oft af te loopẽ. Op welcke wtlegghinghe Nicolaus Cannius eertijts ghesien heeft / als hy met soodanich een vers / niet gantsch oncierlick / de stadt zijnder ghebooorten (want dat hy een Amsterdammer ghweest is / sal hier nae ghesept worden) vereerde:

Hæc illa est BATAVÆ *non ultima gloria gentis,*
Amnis cui nomen, cui cataracta dedit.
Dicta prius DAMVM *raris habitata colonis,*
Cum contenta casis rustica vita fuit.
Hinc AMSTELDAMVM *jam facta celebrior, atque*
Fortunæ crevit tempore nomen item;
Vrbs benè nota propè atque procul distantibus oris,
Dotibus innumeris suspicienda bonis.
Dives agri, dives pretiosæ vestis, & Auri,
Vt pleno cornu copia larga beet.
Quod Tagus & Hermus vehit & Pactolus in unum,
Vere hoc congestum dixeris esse loco.

Het vijfde Capittel.

De gelegentheyt der Stadt eñ des lants aldernaest daer aen gelegen: als ooc een beworp der Rivieren, soo wel die in de stadt als die daer voorby loopen. Alwaer ooc van het Tye, oft veel eer het Ye, eñ van de grootte, straté eñ gront der stadt, eñ wijse van huysen te bouwen, item vande Sluysen verhaelt wort.

Maer de gheleghentheyt der stadt is soodanich: De Riviere Amstel / daer ick van ghesept hebbe / in de stadt comende van het Zuyden eñ met eenen rechten loop tot de Dam-sluyse loopende ende aldaer inden Ammerack wtgelaten / na het Noorden / wort vermengt met het Tije; ende deylt alsoo de stadt in het midden. Waer van oock het Westersche deel De nieuwe Zijde; dat aen het Oosten is / wordt de Oude genoemt. Aen de Zuydzijde oock van de Dam-sluys / behoudt de Amstel

AMSTELODAMUM EMPORIUM

Amstel haeren naem/ gheméynlic t'Rokin: aen de Noortzijde/ waerse in het Tije gaet/ ontfanckt se den name van Ammerack. Ende terstont over de riviere Tije / nae het selve Noorden ligghen de Waterlanders/ van Plinio Frisiabones ghenoemt. Maer van de Westzijde der stadt / zijn die van Haerlem ende de Kermers / eertijts by de Oude Caninefates geheeten: aen het Oosten bejegenẽ Wesop/ Muydẽ/ eñ de Goeylanders: aen het Zuyden die van Amstelveen ende van Utrecht.

Het landt voornamelick inden winter/ drij mijlen vander stadt wort gheheel ende van alle zijden met stil staende wateren overdeckt; hoe wel dat nae Goeylant / den gront soo waterich noch broeckich niet en is/ maer begint te verheffen/ een mijle terstont vander stadt / boven Muyden ende vele heuvels te worden.

Maer het Tije van het Westen na het Oosten / met een groote ende wyde gracht (de welcke eertijts cleyne ghewveest is / de stranden van de Zuyder-zee noch niet wtgheeten zijnde) het Noorder deel der stadt voor by loopende geeft een seer schoone reede voor de schepen. Alwaer oock die gheheele syde met een dobbel reke van palen bewaert dient in plaetse van een bolwerck/ ende verlaet het Tye soetelick voor by loopende in de Zuyder-zee. Ick noeme 't Tye / meer den ghewoonelicken als den natuerlicken aert des woorts wtdrucken de. Want zijnen rechten ende ouden name is Ye ghewveest. Gelijck noch hedensdaechs de brieven der Princen dat houdẽ/ de welcke altijt Ye, ende niet Tye, voortbringhen. Ondere andere de privilegie van Willem de vierde / de welcke wy boven gestelt hebben /can dit claerlick te kennen gheven; ghelijck oock een ander daerna van Willem de seste Aelbrechts van Beyeren soon/ den selven Amsterdammers ghegunt: in de welcke het woort Ya tweemael voorcõt/ met de eygene woordẽ/ als volcht: Item dat haer vrijhede meerder sal wesen boven haer oude vrijhede, die sy nu hebben int Ye, tot onder Volewijck toe, int Ye. Dit is gheteeckent int jaer 1409. Ende daer is noch een ander vanden selven int jaer 1413 / den luyden van Keynerscop / van Bylevelt ende van Achthoven vergunt van grachten ende waterloopen inden Amstel te brenghen / waer men dit mach lesen: Voort hebben wy den selven goeden luyden ghegunt te wateren inden Amstel, ende voort inden Ye. Ende dit ghevaelen helpt voorwaer niet weynich / dat die haringhen / die op seker tijt des jaers ontrent Enchusen ende Medenblick ghevanghen worden Ybucken ghenoemt worden. Want de riviere Ye met eenen langen steert wt die binnen meyren van Waterland (als Midelye ende Purmerye) tot dese buytenste voortdrijvende/ niet alleene Amsterdamme maer oock Edamme voor by passerende/ loopt tot Enchusen toe. Ende datse eertijts in de Ysel ghevallen heeft/ eñ dat hier wt/ door het by comen vant Ye dẽ name van de Ysel-gesprotẽ is (de welcke wy elders bewijsen ten tijde van Strabo Sala ghenoemt te zijn) soude ick niet sonder oorsake segghen. Want de Ysel eertijts/ als dese Zuyder-zee noch niet en was soo seer versprept ende verbreedt/ en heeft haer niet / ghelijck nu / by der stadt Campen in dien openen inham/ die wy de Zuyder-zee heeten / terstont begheven / ende den name ende oever verandert; maer eenen tijt lanck in een vaste gracht midden door de ackers loopende / ende aen deen zijde het swarte Water / aen d'ander Ye (daer wy van spreke) ontfangen hebbende/ als sy de Cuynder eñ Staveren gepasseert was / in vele deelen ghedeelt / heeft den name van Flevum ofte Vlie eyndelinghe aenghenomen. Voorwaer datter seer vele lants/ tusschen Staveren ende Enchusen/ oock mede tusschen Harderwijck/ ende den wtganck van de Ysel by Campen/ alwaer nu een groote Zee open is/ eertijts gewveest sy/ sal niemant die den onsekerẽ gront van dien oever ende gantsche streke ende wateren aenmerckt / met rechte connen loochenen. Maer wanneer ende door wat inbreken der wateren dit gheschiet sy / can ick niet anders seggen/ dan dat van de Gracht van Drusus in de Ysel de occasie ghenomen sy. Want / de Ysel hier door vermeerdert zijnde / de lantpalen van Overisel ende van Vrieslandt / aen dese zijde van den Rhijn aen alle zijden opghegheten zijnde ende verteert; aen d'een zijde door dien ghegraven Rhijn/ aen d'ander zijde door de groote Zee / zijn eyndelinghe in een Zee/ de welcke Tacitus noch in zijnen tijt ende Plinius alleenelick oock Meyren ghenoemt hebben / verandert. Maer dewijle wy oock elders ende op zijne eyghen plaetsen hier van breeder ende neerstelicker handelen / sal het hier ghenoech zijn int voorby gaen / soo vele als om de sake te verclaren ghenoech sy / te kennen gheghevèn te hebben.

Voorts den ombangh der stadt / soo ver-te als sy eertijts met eenen steenen muer/ daer ick van ghesept hebbe / ommeringht was / bevinde ic niet boven de 4920 passen ghehadt te hebben. Ende desen selven om-bangh hoe groot die ghewest sy can men oock daer van af-nemen / dat oock heden den omvang van Antwerpen/ t'samē met de bevestinghen van het Casteel niet vele meerder bevonden en wort. Want sy tel-len 5635 passen / soo de rekeninghe slechts wel ghemaeckt sy. Maer hoe ghewel dich-lick Amsterdamme daer nae in haer be-grijp de naest voorleden jaeren vermeer-dert sy/ sal hier nae t'zijner plaetsen gesept worden. Maer den grondt van de binnen stadt/ soodanich wy ghesept hebben te we-sen buyten ende het landt daer by gelegen/ is insgelicx broeckich eñ geheel als swem-mende op de waterē daer onder liggende/ ende wijckende den voetstappen/ oock met seer licht gewichte ghedruckt zijnde. Der-halven niet alleene de Kercken ende ande-re gemeyne ghestichten/ maer oock de huy-sen der Borgheren al onder een (het welcke ooc Junius in zijne veersen hier boven aen gheroert heeft) en connen eenichsins ghe-timmert worden oft staende blijven/ ten sy dattet palen inder aerden ghehept wordē. Ende dat wordt meest op deser manieren volbracht: Eerst graven sy op de aerde/ langhs henen te dier plaetsen/ daer het fondament moet ghelept worden/ ses oft acht voeten diepe: ende daer brengen sy in twee balcken van de lenghde van het fon-dament oft den muer die te bouwen is/ eñ onderlinge/ na die dickte des selven muers die opgherecht moet zijn / gelijckelick ver-scheydē: die sy daer na/ met vele dweersche houten alsoo t'samen binden/ datter als seltere gaten ende spacien zijn/ in de welcke sy daer nae stucken houts oft seltere ronde palen veertich oft vijftich/ oft tsestich voe-ten lanc/ na de minder oft meerder grootte van de timmeragie die daer op sal staen/ inboeren/ ende seer vaste indē gront heyen/ soo vele palen by den anderen voeghende/ als de plaetse oft wijder van een yder gat oft spatie houden can. Ende dan eerst set-ten sy daer op onbewegelic het fondament van de timmeragie van ghebacken oft vier-canten steen. Ende hoe vele soodanigen ge-heyden grondt cost / connen hier wt esti-meren/ dat ghemeynelick sulcke palen/ elc nauwelicx onder eenen daelder vercocht worden. Ende nademael van de selve drij hondert/ oft vijf hondert / oft oock duysent dickwils nae de grootte der timmeragie van noode zijn/ hoe hooge de somme loopt/ daer by mede ghedaen zijnde/ behalven den loon der arbeyders / den prijs vande erve/ can een yeghelick licht verstaen. Voorwaer de ghene die dit door ervarentheyt wel we-ten/ segghen dat de oncosten van den gront eñ fondamentē dicwils de reste vande tim-meragie gelijck zijn/ oft oot te boven gaen.

Siet Emanuel de Meterē in zijne commēt. der Geschiedenissen van Nederlandt

De voornaemste Straeten, aen de oude syde zijn de Warmoestraet ende den Nes; item den Zeedijck: ende die van S. Antonis poorte onlancx de Nieustrate gheheeten: Aen dander zijde is de Calverstraet en den Nieu-wen Dijck. De andere zijn niet Straeten/ maer Merckten, oft Straeten dweers loo-pende/ oft Burghwallen ghenoemt, de welc-ke door tusschen loopende wateren ghe-schey den / verscheyden Eylanden maken. Want de Amstel (behalvē de middel gracht/ de welcke wy ghesept hebben dat inden Ammerack door de Damsluys ghelaten wordt) verdeylt haer daer en boven door de Grimmenesse ende d'Osse-sluys in vier groo-te Rivieren oft grachten; de welcke insghe-lijcx van het Zuyden na het Noorden we-derom door twee groote Sluysen/ de Haer-lemmer namelick ende van de Colck/ wor-den vermengt met het Tye. Twee van de-se Rivieren de Oude Sijde; ende twee / de Nieuwe doorpasserende deylen op eē nieuw elcke zijde in twee deelen; ende voeghen die insghelijcx hier en daer met houten ende steenen brugghen weder aen een. Onlancx/ het begrijp der stadt vergrootet zijnde / so ghesept is/ soo zijnder nieuwe grachten/ eñ nieuwe waterleydinghen ende Burgwallen tot de voorgaende gewrocht/ ende met groo-te costen ende grooten arbeyt seer vele hou-ten brugghen wt het midden der wateren opghetrocken/ ende andere treffelicke werc-ken ghestelt: van de welcke wy hier naer bequamelicker spreken sullen.

De straten.

Sluysen ofte watergeleyden.

Int tweede Boec.

Het seste Capittel.

De Timmeragien der Kercken ende Cloosters van de Oude Sijde.

Dit sy ghenoech int ghemeene van de Stadt/ ende haere eerste beginselen ende eerste ghedaente. Nu moeten wy oock een weynich naerder de binnenste deelen/ ende voornamelick de ge-bouwen ende kerckelijcke gestichten neer-stelick besien. Wy hebben ghesept dat de stadt in twee deelen gedeelt is / in de Nieu-

De Oude Kercke.

we ende Oude Sijde : van de welcke in de Oude is de Prochie kercke/nu genoemt de Oude. Eertijts/als sy eerst gewijt wert/is sy der bewaringe eñ eere van S. Jan Baptiste/eñ dē Bisschop Nicolaes geheylicht geweest. Sy is begonnen gheweest gebouwt te worden voor twee hondert jaer/ende vele jaeren daerna is eerst het werck volmaeckt ghewoorden. Want / int jaer 1500 is sy noch met vele Capellen grooter ghemaeckt/ als oock den Toren doen niet vele te beduyden en hadde / de welcke eerst int jaer 1566 vande fondamenten opgerecht/ is nu met een spitse weerdich om sien ende constelick ghearbeyt/na den Hemel verheven. In den selven / behalven de groote Clocken ende Orewercken/ de welcke van buyten voor den aensienders rontomme onverborghen zijn/ veel clocxkens met een bequame temperinghe der toonen zijn alsoo ghemaeckt/datse met een lieffelick accoort elcke uren lustichlic voorspelen/ ende de selve in halve uren deylen / met groote vermakinghe der aenhoorders. Sy willen datse eertijts 33 Altaeren ghehadt heeft: Priesterlicke cleedinghe oock van grooten prijs / midtsgaders oock een Ciborie van Silver van 70 marcken / by de welcke sy noch een ander ghevoecht hadden verre van meerder conste ende prijs: sy hebbense ghemeynelick genoemt de Ciborie van het lichaem Christi. Eenen sekerē Autheur sonder name / die ic by my hebbe metter hant gheschreven(die voor hondert jaer sommighe saken van Amsterdamme / ende voornamelis dese kerckelicke/ int voor by gaen gheschreven heeft) maeckt oock ghewach van een perfect ciraedt (Mundi Perfecti) 52 voeten hooghe. Ende dit woordt / ghelijck meer andere des Pausdoms/genomen wt het Heydendom schijnt ghebleven te zijn. Want in de offerhande van Ceres/ dat alder verborghenst gehouden werde/ noemden sy Mundum, welcke te sien sy een lasterlick stuck achten voor een die niet ghewijt en was. Waer wt Apuleius seydt; *Majus piaculum decernis speculum Philosopho; quam prophano Cereris Mundum videre.* Dat is te segghen : Ghy besluyt een grooter feyt te zijn eenen spieghel voor een Philosooph/als voor eenen onghewijden te sien het Cieraet van de Goddinne Ceres. Ende ick verstae dat dit Cieraet ghestaen heeft inden Choor, te boven gaende de hoochde van een Calomne: ende datmen de Ciborie hier inne plach te sluytē. Maer alle dierghelijcke dinghen de Cloosterlieden verre versonden zijnde/ende de periode van dese Hierarchie gheeyndicht / eñ nu onder de voeten liggende/ zijn met den anderen verdwenē. Ende in hare plaetse zijn ettelicke dienaers des Goddelickē woorts met de stemmen der Kercke/den raet sulcx begeerende ende toestaende / ghecoren / die den volcke Gods woort leerē. Vande welcke wy t'zijnder plaetsen hier naer spreken sullen.

S. Olofs Capelle.

Behalven dese Kercke isser noch een Capelle aen het eynde vande Waermoesstraet, S. Olof toegheeyghent;met een Capelle gelijck den Tempel van Hierusalem met het graf des Heeren by gevoecht,so de woorden van eenen sekeren schrijvent sonder name / boven oock aengheroert luyden. Sommighe willen dat de outste ende eertijts de voornaemste Kercke gheweest is/die inden Nes staet/welcke men ghemeynlick S. Pieters Kercke oft Capelle noemde. Nu is het de Vleesch-halle. Ende ten is der waerheydt niet ongelijck/dat de lieden Visschers zijnde /soo de tijden doen waren/ S. Pieter die een Visscher gheweest is / het voordeel van eere ende bescherminghe / der plaetsen die sy bewoonden toegheddraghen hebben.

S. Pieters Kercke.

Minnen Cloosters.

De Cloosters der voorgaende Prochie zijn seer vele gheweest. De eerste plaetse schijnen haer toe geschreven te hebben de Minnebroeders, alwaer nu de wooninghe van twee Dienaers des Goddelicken woorts/ ende van andere borgheren is : De tweede de Broeders van den derden Regel van S. Franciscus / Pauliniani; De derde de Broerkens inden Nes : van welcke Paulinianen sommighe / die sy Tertianen noemden/ te vele volcx moghelick ende te overvloedich in getale zijnde/zijn na Hoorn geweken / i'nt jaer 1457/ ende een seker deel landts vercregen hebbende/hebben aldaer een nieuw Clooster met een Kercke ghebouwt/so de Cronijcke van Hoorn onlancx int licht ghecomen aenwijst.

Wtgegeven van Theodorus Velius in het jaer 1604.

Vrouwē Cloosters.

Ick bevinde oock datter derthien Vrouwen Cloosters zijn gheweest: namelick van Nonnen van S. Augustijns ordre vijf:van de welcke de twee namelick van de Oude ende Nieuwe Nonnen waeren / daer nu de Gasthuysen zijn: De andere drij zijn gheweest van Marie Magdaleene, Agneete ende Catharine. Daer nae der Susters vanden derden Regel van S. Franciscus/worden der ses getelt;van de welcke het eerste van Vrsule, oft van de elf duysent Maechden/ ghenoemt: nu t'Spinhuys, waer van wy hier naer spreken sullen. Het tweede van Cecilie, het derde van Barbara, het vierde van Clara,het vijfde vā Marie, het seste van

Margriete. Van de welcke het Clooster van Cecilie / nu is het Princen hof. De andere teghen over by de Wortelmarckt d'een na den anderen staende dienen tot wooningen. Voorder van alle soorten van bekeerde oft van penitenten isser een gheweest/oock vander Augustijnen orden/ genoemt van Bethanien; nu de ghemeyne Schole. Dat dit / hoe wel het nieuwe was / eertijts in rijckdom wtgenomen heeft / verhaelt dien Autheur sonder name/die ick ghesept hebbe. Die oock dit daer by voecht / dat de bedorvene vrouwen ende die haer tot hoererije begheven hadden in zijnen tijt / dat is ontrent het jaer 1500 niet meer/oft emmers seer qualic in het selve zijn toegelatẽ gheweest. Tilius in de Cronijcke der Coninghen van Vranckrijck wijst aen dat sulck een Collegie te Parijs int jaer 1494 eerst inghestelt is gheweest. Het leste is gheweest der Sororicellarum (die anders de Swarte Susters ghenoemt zijn) over de crancke ende voornamelick voor de ghene die de peste hadden sorghe draghende. Dit stont by de tweede Brugghe/ over de welcke men gaet wt de Oude Kercke nae den Zeedijck. Een deel des selves beslaet nu op den Zeedijc het huys daermen de Convoyen ontfanght/genoemt t'Convoy-huys.

Het Gasthuys.

Aen dese zijde is oock gheweest dat schoone Gasthuys/het welcke gemeynlic t'Gasthuys ghenoemt is gheweest. Ende dat is wt twee Gasthuysen van S. Pieter/ ende Elizabeth aen de Nieuwe Sijde by't Stadthuys aen de Oude verset gheweest. Ende de voorleden jaeren is het wederom op een ander plaetse gheset/soo wy hier naer verhalen sullen.

Buyten S. Antonis Poorte eertijts/ nu binnen het begrijp der stadt/is het Convẽt der Melaetschen. Waer van wy oock hier naer spreken sullen.

Het sevenste Capittel.

De Kercken van de Nieuwe Sijde ende Cloosters van beyden gheslachte.

De Nieuwe Kerc.

De Prothsie Kercke vande Nieuwe Sijde is ghefondeert int jaer 1408 / oft soo andere schrijven 1414 / in schoonheydt van wercke onder de voornaemste Kercken van Europa met rechte te tellen. Sy is volmaeckt gheweest by na 100 jaer / naer datse begonnen was gebout te worden. Dese zijn oock niet min dan 34 Outaren toegeeygent geweest : instrumenten eñ vercierselen der Priesteren wtnemẽde schoon eñ costelic. Sy heeft tot beschermsters gehadt de Maget Marie ende Catharine. Nu wortse ghenoemt de Nieuwe Kercke. Den voornaemstẽ fondateur is geweest Willem Eggart/so het opschrift dat noch hedensdaechs aldaer by den ingang vande Librerije te sien is/ claerlic spreect. Welcke Eggart een Coopman van Amsterdamme / van Gent de hoofstadt van Vlaenderen/ so den Autheur sonder name schrijft/ gheboren/ de eerste van name ende plaetse by Willem de seste de 24 Grave vã Hollandt (als zijnde Thesoirer eñ Rentmeester des selves) voor die van Amsterdamme verscheyden privilegien eñ vryheden/ vanden selven Grave gegeven voornamelic vercregen heeft. De stadt voorwaer en heeft op die tijt noch aengenamer Borger dan hem/ noch profijtelicker ghehadt.

Ende als den Adel hem lastich was ende qualic lijdẽ conde/dat een man van geene afcomste/so groote macht eñ aensien by dẽ Grave hadde/eñ dit den Grave wel wiste/ men seght dat de Grave eenmael ghesept heeft tegen sommige van zijne Hovelingen met hem aen tafel sittende/dat hy haer zijnen Willem Eggart wilde gerecommandeert hebben/met sulcke sorge/dat soo hem yets menschelicker wijse over quame sy weten mochten/dat het hun oock te wijten soude zijn. De oorsake van dese affectie eñ liefde wort alsso verhaelt:dat namelic Grave Willem/als hy op eenẽ tijt als eẽ vreemdelinc te Danzick hem onthielt/ eñ gelt vã doen hadde/in aller manierẽ van Eggart geholpen is geweest : eñ dat de Grave dese weldaet indachtich zijnde/terstont na dat hy ghehult was niet alleene desen Eggart tot hem genomẽ heeft/ maer ooc Heere van Purmerent verclaert. Welcke dinghen ick nochtans onverlet latende/als door geene sekere getuygenisse der Cronijcken bevesticht / noch affirmere noch loochene. De Grave daer na overledẽ zijnde/Eggart niet bedaecht/heeft nauwelicx een half jaer geleeft. Want van de hulpe eñ voorspraeke vãden Grave berooft zijnde/ als hem nu aen allen zijden van zijne vyanden listen geleyt werden/is alsoo met een seker cleynherticheyt bevangen gheweest/dat hy hem nergens vry en achte te wesen. Derhalven wt hertseer in een siecte gevallen zijnde / heeft

ten lesten zijn leven geeyndicht op het Casteel van Purmerent / dat hy selve hadde laten maken. Het lichaem gebracht tot Amsterdamme / is in dese selve Kercke / met een groote wtvaert / heerlick begraven gheweest int jaer 1417 den 15 Julij.

De Heylige Stede.

De andere Kercke na dese inde Calverstraet / wort genoemt De Heylige stede. Dese is veel minder als de voorgaende / niet te min constelick ende met een bequame proportie alsoo ghemaeckt datse met vele licht aen alle zijden claer ghemaeckt de plaetse voornamelic recommandeert. Daer was eertijts een Capelle / door soodanighe occasie ghebouwt; Om dat / int jaer 1345 / de Hostie / die op die plaetse een sieck cranck man ghenomen hadde / ende daer nae by het vier sittende door het overgheven / onder andere in het vier gheworpen / des anderen daechs ongequetst onder de asschen is ghevonden gheweest. Tot welck mirakel sy segghen dat oock dit by ghecomen is / dat de selve Capelle / als sy daer na int jaer 1452 / door brandt by ghevalle opghecomen / gantschelic afghebrandt was / dese selve Hostie / hoe wel het zijden decksel / daer de Ciborie mede ghedeckt was verbrant was / onghequetst ende ongheschonden wederomme is ghebleven. Dat hier door / dese plaetse seer vernaemt gheworden zijnde / ende het volck ghedueerlick oock van verre gheleghen plaetsen / t'samen comende / niet alleene Bevaerden ende ghebeden / maer voornamelick Goudt ende rijcdommen herwaerts brengende / dese Capelle in dier voeghen is gebouwt als men de selve nu tegenwoordelick siet. Den Autheur sonder name verhaelt dat Maximilianus Coninc der Romeynen ende Prince van gantsch Nederlandt / int jaer 1582 als hy in s'Graven Hage seer crant was / een belofte gedaen hebbende van dese Heylighe plaetse te besoecken / haestelick ghesont gheworden is / ende daer nae zijne belofte betalende / seer groote gaven met een danckbaer herte heeft gheoffert.

S. Jacobs Kercke.

Daer is oock noch daer en boven S. Jacobs Kercke op den Nieuwen Dijck naer de Haerlemmer Poorte gheleghen; maer ten aensiene van de fraeyicheyt en timmeragie / by de voorgaende niet te ghelijcken.

De Cloosters.

De Cloosters in dese selve Prochie zijn voornamelic vier gheweest: Het eerste was van Nonnen van S. Augustijns oorden / S. Geertruyt toegheeygent; alwaer nu zijn wooninghen der Ministers: Het ander des derden Reghels van S. Franciscus / Lucie toegheeyghent / is nu het Wees-huys: Het derde der Bagynen; Het vierde der Clarissen; nu het Tuchthuys.

S. Jooris Capelle.

S. Jooris Capelle wort ooc aen dese zijde ghestelt / daer na over geset op de Oude zijde. Den Autheur sonder naem geeft te kennen dat het eertijts gheweest is het Melaets-huys / en tzijnen tijde een Oude mannen huys / in het welcke oude bedaechde persoonen onderhouden werden.

Buyten de stadt aen de zijde aldaer men na Haerlem gaet / is ooc geweest het Clooster der Chartusers. Het welck de selve scribent verhaelt dat ghebout is geweest van Aelbrecht van Beyeren. Nu zijnder alleene de gebroken muragien ende het Kerckhoff overich. Vanden selven tijt is ooc het Clooster der Reguliers buyten de Reguliers Poorte. Dit als het ontrent het jaer 1506 verbrant was de selve Reguliers hebben een nieuw getimmert op een plaetse / die noch heden ten daghe Heilo genoemt wort / buyten Alckmaer.

Maer alle dese dingen over ettelicke jaren in andere goede gebruycken verandert / zijn nu Gasthuysen / soo wy aengheweset hebben / oft Siechuysen / oft Oude mannen huysen / oft ten lesten Weeshuysen / ooc mede Tuchthuysen; van de welcke / en andere ghemeyne ghestichten der Stadt / als het Stadt-huys / de Wage / Collegien ende Doelen der Schutters / ende andere diergelijcke die nieuwelicx oock daer by ghecomen zijn / sal daer nae elck op zijn plaetse bequamelicker ghesegt worden.

Het achste Capittel.

De saken ende handelinghen van die van Amsterdamme, item hare privilegien ende vryheden nae het vervolch ende orden der Graven van Hollandt ende der jaren gestelt.

Dus verre hebben wy de stadt / als die noch met mueren ommeringt gestaen heeft / ghenoech / soo ick achte / besien: moeten nu daer by voegen hoe datse / door een lanc vervolch van jaren / tot dese heerlickheyt door voorspoet ende teghenspoet / ende seer vele perijckelen der oorloge / eerst onder het beleydt der Graven / ende daer nae der Bourgoensche Princen allenskens opghereesen zy;

I. Onder de Graven Floris de V. ende Willem de vierde.

Ende ten eersten dat de Borghers van Floris de vijfde vryheden van tollen mildelick vercreghen hebben/ oock doen als sy noch stonden onder de heerschappije der Heeren van Amstel/ heeft gebleken wt den Brief boven ghestelt. (1271.) Maer naer de moort vanden selven Floris/ als sy nu onder de macht der Graven van Hollandt gecomen waeren/ zijn oock de selve vryheden/ met nieuwe Brieve͂/ ende aldermeest van Grave Willem de vierde/ int Jaer 1342 bevesticht gheweest: ende behalven die/ heeft de selve Willem daer en boven ghewilt dat (1342.) den Schout ende de Borghemeesters recht souden hebben in het ghetal ende schattinghe der Borgheren aen te nemen alle de ghene die sy goet vonden datmen aennemen soude/ heeft oot oorlof gegeven Scholen in te stellen.

II. Onder Margriete.

VVillem is ghevolcht zijne Suster Margriete Gravinne van Henegouwe/ Hollant ende Zeelant/ Keyser Lodewijcx wijf. Dese heeft by openbaeren instrumente gheordonneert ende ghewilt dat vast gehouden soude worden/ dat nemmermeer de stadt van Amsterdam in geender maniere͂ van het Graefschap van Hollandt afghescheyden soude werde͂. Desen Brief is in s'Graven Haghe ghemaeckt ende geteeckent gheweest int Jaer 1346. (1346) By den welcken noch eenen anderen op den selve͂ tijt is gevoecht gheweest/ door den welcken sy alle privilegien ende rechten van haere voorsaten der stadt ghegunt/ voor vast ende bestendich ghehouden heeft. Dese Margriete hadde eenen Sone Willem genoemt haren eerst ghebooren/ den welcken sy haren man de Keyser noch levende/ dat Graefschap van Hollandt ende Zeelandt/ behalven Henegouwe over gegeven hadde. Maer nae des Keysers doot/ als sy selve begeerde de Provincien te regeeren/ de sone heeft het haer wel overghegheven/ maer door het inghegeven van sommighe/ nam hy weder aen het Regiment teghen zijns moeders danck. Maer door de moeder seer gram zijnde/ heeft oock teghen haers soons danck/ het regiment ghearbeyt te behouden. Hier wt zijn die ongheluckige namen van partien/ die sy Hoecx ende Cabeljaus noemen/ eerst opghestaen. In welcke factien dewyle die van Amsterdam haer oot verwerret hadden/ ende dat die selve doen ellendichlick/ ende oock vele jaeren daer na/ de inwoonders ghequelt hebben/ als wt het navolgende oock sal blijcken/ sal daeromme niet buyten propooste zijn der selver beginselen int voorby gaen/ aen te roeren.

Het beginsel ende de͂ oorspro͂c der partien van de Hoecx ende Cabeljaus.

De ghene die de Moeder Margriete gunstich waeren/ van de welcke die overste Heeren waeren Brederode ende Bronckhorst/ hebben willen Hoecx ghenoemt zijn: die Willem liever hadden/ Cabeljaus van eenen visch alsoo gheheeten: onder de welcke Egmont en͂ Arkel de voornaemste waren. Maer wt verscheyden strijden tussche͂ de partije͂ opgeresen zijn/ in de welcke met twijffelachtighe fortuyne dickwils gestreden is gheweest. Ten lesten/ de Moeder overwonnen zijnde/ ende in Enghelandt verjaecht/ alwaer haer suster Philippine Coninginne was/ zijn also eyndelinge dese beroerten ghestilt/ dat de Moeder Margriete Henegouwe: Willem haer sone Hollandt ende Zeelandt behouden soude. En͂ alsoo is dese peste voor eenen tijt ghedempt gheweest. Ende dit is voornamelick ghedenckens weerdich/ dat op den selven tijt/ als dese dolheyt de herten der Hollanders beseten hadde/ ghelijcke onsinnicheden oot de naeste Provincien gheplaecht hebben. Want oock gantsch Vrieslandt/ is in partien verdeylt geweest/ als de eene Vetcoopers/ de andere Schieringhers/ met barbare ende schandelicke naemen ghenoemt wilden zijn: ende niet alleene het gemeyne volck/ maer oock Edele gheslachten ende Collegien van Monicken/ als oock mede gantsche Steden ende Provincien hebben willen zijn in dese partien. Daer en boven ooc de Geldersche by na op den selven tijt/ door den twist der broederen Reynout en͂ Eduwaert (den welcke͂ Reynout de twee de Hertoghe van Gelderlant/ die zijn vader in de gevanckenisse hadde doen sterve͂/ met Johanna wt de suster van Eduwaert de derde Coninck van Enghelandt ghewonne͂ hadde) waren oock insgelicx in factien verdeylt. Sy zijn Brouchorstij ende Hockeri ghenoemt gheweest. Ende dese verderffelicke namen hebben niet alleene de Broeders met Goddeloose wapenen teghen malcanderen ghesedt/ maer oot Gelderlandt langhe tijt in verscheyden ellendicheden ingewickelt gehouden. Maer laet ons nu wederom keeren tot ons propoost.

III. Willem de vijfde Grave van Hollandt.

VVillem

1355 VVillem de bijsde terstont daer nae comende in zijns Moeders plaetse heeft int jaer 1355 ghesloten datmen die van Amsterdam den voorgaenden Brief / van niet te verbreemden de stadt van het Graefschap van Hollandt / ende andere diergheljjcke vast ende ghestadich houden soude: ende heeft daer by ghevocht / dat soo by ghevalle yemant der Borgheren den hals verbeurt hebben soude / dat hy nochtans maer de helft zijner goederē verbeuren en soude / eñ dat de reste op de huysvrouwe ofte kinderen / ost wettelicken ersgenaem comen soude. Heeft insgelijcx belooft dat hy soude ontheffen alle die van Amsterdam ghemeenelick alle dootslage / Roof / Brant / Schattinghe / rechtenisse van lijve / vanghenisse / brekinge van huysen ende vesten / die geduerende de oorloge tusschen hem eñ zijne moeder geschiet waeren / sonder hem ofte yemant eenighe beteringhe daer af te doen: ende heefter by ghedaen / dat hy henlieden ontheffen soude van alle borchtochten / die sy voor hem gheloost hadden / ende daer van quijten.

IIII. Andere voordeelen van AELBRECHT die van Amstelredamme gegunt, ende hare gheschiedenissen onder den selven.

VVillem na zijns moeders doot / rasende geworden zijnde / eñ ghestelt in gevanckenisse tot het eynde zijns levens / is in het Regiment van Hollandt ghecomen des selves broeder AELBRECHT van Beyerē / de welcke acht en twintich jaer de provincien niet grooten los van bescheydentheyt ghereghecrt heeft. Dese privilegien ende vryheden heeft hy Amsterdamme ghegunt / behalven de ghene die dienden tot wtbreydinghe ende vermeerderinghe der stadt van de welcke hier te vooren alreede te kennen ghegeven is. Onder andere vinde ick een Quijtscheldinghe by de welcke hy ghetuycht van die van Amsterdamme voldaen te zijn / de welcke om haere nabueren van Oudelstaerte in een seker boete vā hondert Brugsche schilden verballen waeren. Daer zijn oock instrumentale brieven / by de welcke Dirck van Wassenaere doen Burchgrave van Leyden / ende Ridder / verhaelt dat also verdraghen is gheweest / tusschen hem ende die van Amsterdam / dat de stadt ende de Borghers van Amsterdam / van alle tollen / in zijn ghebiedt vry souden ghehouden worden / wtghenomen de gene die / in de Jaer-merckten van Vlaerdinghen / Voorschote / ende Valckenburg van allen betaelt pleghen te worden. Dese selve brieve vandē Burchgrave heeft Aelbrecht met eenen nieuwen Brief vermeerdert eñ bevesticht int jaer 1360 / als hy noch als Ruwaert de provincien regeerde. Op welc jaer hy ook den Magistraet recht ende macht de stadt te vermeerderen ende wt te breyden tot hondert roeden ghegheven heeft: waer van wy hier boven breeder ghesproken hebben. In het achtste jaer daer nae is het ghebeurt / by soo verre dien Autheur sonder name dickwils van ons ghealligeert de rekeninghe wel ghemaect heeft / dat den Coninck van Sueden ende der Gotten / mede Aelbrecht ghenoemt / verscheyden vryheden aen die van Amsterdamme vergunt heeft / voornamelick den ghenen / die met schepen aen de costen om coopmanschap te drijven aencomen souden. Dit is dien Aelbrecht / den welcken daer nae Margriete Coninginne van Denemarck in eenen grooten strijt overwonnen / ende levende gevanghen heeft. Maer de affectie van onsen Aelbrecht van Beyeren tegen de selve Amsterdammers blijct oock hier uyt / dat ontrent het jaer 1377 / het Carthusers Clooster op des selves costen van de fondamenten van nieuws opgherecht is gheweest / soo wy oock te voren verhaelt hebben. Daer is oock soodanich een Instrument / het welcke wy hy na gheel hier onder ghestelt hebben.

1360. 1368. 1377.

Wy Aelbrecht by Gods genaden Palsgrave op den Rhijn, Hertoghe in Beyeren, Ruwaert van Henegouwe, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Vrieslandt. Doen kondt allen luyden, want wy verstaen hebben dat onse goede luyden in Amsterland, uyt Asichdoem, ende die met hen uytwateren door den Sluysen die legghen inden Middeldam binnen onser Stede van Amstelredam, in schele gheweest hebben met onsen Poorteren die woonen binnen onser stede voornoemt op den Middeldam, als om den Sluysen die men inde Middeldam pleghen te verlegghen, ende om alle ghescheel ende onraet die naemaels van desen voorschrevē Sluysen te verleggen inden voorschreven Middeldam comen mochte,

soo

soo willen wy ende consenteren dat onse goede luydē die nu woonen, oft naemaels woonen sullen op die Middeldam, en onsen luyden inden Asichdoem, in onsen lande van Amsterland, ende die met hen wtwateren verscheyden ende verlijct wesen sullen, welck tijt datmen een nieuwe Sluyse leggen sal, by consent ons Heemraets, ende ist dat op den Middeldam eenich dijck daer opbreect, vander hofstede daert op staet, niet hoogher en sal gelden, dan thien pondt goet gelts, ende soo wes die heemraders inden Sluysen voorschreven, oft in haer Stempels, oft in haren oorboor maken, oft die huysen diemen breect vander Sluysen alsmen sal verlegghen, daer en salmen gheen oncost af lijden. Item soo salmen dese Sluysen by mannen van onsen gherechte van Amsterdamme ons heemraders, ende Sluys-meesters in Asichdoem, ons landts voorschreven op ende toe doen den inwoonderen voorseyt, alst hen noot ende oorboorlick dunct &c. Ghegheven inden Haghe.

Heeft daer en boven besloten ende vast willen houden/ dat men in de Dorpen by Amsterdamme ghelegghen/ gheen Vonnissen en soude beroepē/dan tot Amsterdamme/ maer waer eenich man vander eene partije die dat vonnisse aenginge/ ende des begheerde/ soo souden die Schepenen dat Vonnisse halen tot Amsterdamme op der ghener costen die inden onrecht beviel /eñ soo wes de Schepenen van Amsterdam voor recht wt gaven/dat soude voortgaen.

Heeft oock by eenen besonderen Brief bevolen dat de Overste van de selve Dorpen/gemeynelick ghenoemt Balliu zijnen eedt den Schepenen van Amsterdamme soude doen.

1391 Daer is des selves Aelbrechts een lanc Instrument/niet alleene die van Amsterdamme/maer oock den anderen Coopsteden ende andere Steden / item die van Gorichom/die doen ter tijt onder de Heer van Arkel stonden/ vergunt/ by het welcke hy die al vry eñ quijt verclaert vanden stapel van Dordrecht.

Daer is noch een ander/maer vele duysterer privilegie / die van Amsterdamme alleene vanden selven toegheleten/ namemelick het recht van Voochden te stellen in Schouen / welckes eenich deel die van Amsterdamme doen ter tijt door toelatinghe van eenighen Coninc van Denemarc schijnen ghebruyckt te hebben. Dit gheteeckent int jaer 1391 luydt aldus.

1391 VVy Aelbrecht by Gods ghenaden Palsgrave op den Rhijn, Hertoghe in Beyeren, Grave van Henegouwe, van Hollandt ende Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, doen kondt allen luyden dat wy ghegheven hebben ende gheven met dese brieve, voor ons, ende voor onse nacomelinghen, onsen lieven ende ghetrouwen Schepenen ende Raeden onser stede van Amstelredamme, dat sy tot eewighen daghen jaerlicx eenen Voocht setten moghen, ende sullen de landen Schouen op haren wetten ende landt dat sy nu daer hebben, ofte naemaels daer vercrijghen moghen, vanden Coninck van Deenemarcken, alle saken ende recht van onser stede weghen te bedrijven, ende te bewaren, als sy daer te doen hebben &c. Onderteeckent als boven.

Schouen ofte ghelijck dat Solinus noemt / Scandinavia, is een deel vant Coninckrijc van Denemarck/ grensende aen Sweden ende Noorweghen. Siet hier van breeder int Latijnsche den Appendicem.

Ende van Borgemeesters te kiesen voor de stadt/heeft hy sulck een statuyt gelaten; dat de Schepenen ende Raeden alle jaere op onser Vrouwen dach te Lichtmis/ende dat door de meeste stemmen/dry Raetsheeren/oft Borghemeesters kiesen souden/ de welcke insghelijcx eenen der selver/die het voorleden jaer Borghemeester ghewees waer/by haer nemen souden.

Dat hy dese ende andere privilegien niet te vergeefs ghegeven en heeft aen die van Amsterdamme blijct hier wt/dat de Grave Aelbrecht selve in de Brieven dickwils repeteert dat hy die dinghen doet DER STADT ENDE BORGEREN DIE HEM ENDE DE GEMEENE SAKE SEER GROOTE DIENSTEN GEDAEN HEBBEN Ende dit soude claerder zijn/indien de sakē van die tijden van

van onse Voorouders neerstelicker beschreven eñ naergelaten waeren geweest. Weynige dingen zijn tot ons wt die duysternissen gecomen/van de welcke dit een is/dat de Cronijcke van Hollandt aenwijst / dat die van Amsterdam Aelbrecht treckende met zijn heyrcracht na Vrieslant grooten dienst in de riviere Lauwerts ghedaen hebben. Want terwijlen dat hy selve tegen de Vriesen ontrent Staveren by S. Odulphus Clooster/te strijden voorneemt / soo beveelt hy die van Amsterdamme met de andere groote schepen van hare medeghesellen haer aen den cant vande Lauwerts te houden/haer gegeven hebbende tot Overste Peter Beets Ridder. Ende also / als hy zijne slachorden gestelt hadde ende eenen swaeren ende langē twijffelachtigen strijt gestreden hadde/heeft eyndelinge de victorie geeregen. Eñ hem is niet alleene Staveren overgegeven geweest/maer oock alle het Lant tot de Lauwerts toe. Maer Aelbrecht wt Vrieslandt gescheyden zijnde/so zijnder nieuwe beroerten opgestaen. Derhalven/int jaer 1399/sommige voor gesonden hebbende/die Staveren bewaren souden tegen den eersten aenval / eñ de stadt vaster soudē versterckē/dachte hy op wrake. Hy selve daer en tusschen versamelde meerder heyrcrachten/ruste wederom toe tot Amsterdamme een vlote eñ bereyde alles/niet alleene om Staveren te behoudē/ maer oock om gantsch Vrieslandt onder zijne gehoorsaemheyt te brenghen. Eñ de wtcompste soude dit zijn voornemen ghevolcht hebben/ten waere dat door bestandt ende andere contractē (op dat sy te lichter daerna het jock af weeren souden) de Vriesē Aelbrecht vā de oorloge afgekeert haddē.

1399

Dit gepasseert zijnde buyten eñ op vremden/bodem; is daer na int jaer 1402/ Hollant door groote beroerten t'huys beweecht geweest/als Heere Jan van Arkel in rekeninge Aelbrecht te doen weygerich zijnde/ wt zijne heerlicheden gedrevē met een deel gewapēde mannē wederō in zijn lant quā groote partijen/ eñ groote hulpen met hem treckēde. Eñ hem is terstont te gemoet gecomen Willem van Beyeren Grave van Oestervant/met hem leydende/beneffens de Kermers ende Rhijnlanders / die van Amsterdamme ooc metten Waterlanders ende Goylanders; ende hadde haer Henric van Wassenaer tot Overste ghegeven. Eñ daer en is niet eer een eynde gheweest/dan de stede van Gorrichom met eenen grooten heyrleger beleyt zijnde / de welcke de Heere van Arkel ingenomē hadde/hem als middelaer daer tusschē stellende Jan van Beyeren Aelbrechts soon/Bisschop van Lubic/ nauwelicx verbedē hebbende de herten der partijē/als nu het jaer 1403 loopēde was/ is daer eenen paeys gemaeckt; eñ de Heer van Arkel eenen voetval aen Aelbrecht doende / wederom in ghenaden van hem aenghenomen gheweest.

1402

1403

V. De saken ende Privilegien van die van Amsterdamme onder Willem de seste.

Daerna heeft Aelbrecht tot successeur ghehadt Willem zijnen sone / de seste dies naems/de 24 Grave van Hollant: de welcke bevesticht hebbende de voorgaende privilegien van zijnen Vader ende Grootvaders der stadt ghegheven: heeft daer noch andere by gevoecht/ende voornamelic dry: by de eerste der welcker/hy behalven andere Heeren giften ende gheschencken / verclaert al te samē de Inwoonders der stadt vry ende onbelast van alle Marct-tollen/ die in zijne heele heerschappie pleghen betaelt te werden. Ende doet daer by dat hy dat geeft/DER SELVER VERDIENSTEN. Dit is ghetreckent int jaer 1409.

1404

1409

In de andere handelt hy voornamelick van de verder wtbreydinge der stadt/vande Visscherie/van het Schouts Ampt; ende sommige andere amptē der stadt/de welcke hy wilt dat alleene sullen staen in het goetdunckē van dē Magistraet der stadt.

By de derde wil hy geordonneert hebbē/ dat die Schepenen ende Raeden alle jaer wt den Borgeren die in sulcke saken ervaren zijn ende wetenschap hebben / nieuwe Waerdeyns van der Draperie vande Lakenen kiesen sullen / dewelcke neerstighe sorghe over de Draperie souden draghen. Den Kerckelicken persoonen ende Monicken ordonneert hy met een verbodt dat sy niet en contracteren / oft erven / ende voor haer coopen/ roerlicke oft onroerlicke goederen/binnen de jurisdictie der stadt ende des Vrydoms ghelegen/ wtghenomen de Prochie Kercken/eñ Gasthuysen/ die binnen der stede ende vryhede der selver zijn. Dit is ghetreckent in t jaer 1411.

1411

Terstont in het eerste jaer zijnder Regeringhe/welck was 1404/ heeft hy den Schout vander stadt Jan Notaert / ende eenen anderen / Amulius ghenoempt / oock een voornaemste Borgher wt de factie der Cabeljaus doen vanghen ende onthalsen; ende het selve is oock over Dirck van Heemskercke / insghelijcx een factieux man / het jaer daer na door des selven sententie wt ghesproken gheweest/

D sulcx

sulcx ghetuyghende den Autheur sonder name: de welcke seyt dat hy na op den selven tijt is begonnen gheweest te bouwen der Nieuwen zijts Kercke / ghenaemt de nieuwe / een werck voorwaer seer wel gemaeckt / de fondateur voornamelick zijnde Willem Eggart des Graven Tresorier / ghelijck boven tzijnder plaetsen breeder verhaelt is.

VI. Der selver crijchs daden onder IACOBA.

Willem overleden zijnde heeft zijne eenighe dochter Jacobam / veerthien jaeren oudt / ende de selve een weese ende weduwe / tot erfgenaem gelaten. Want terwijlen de Dolphijn van Vrancrijck haer met groote begeerte die hem geaccordeert ende ondertrout was verwachte / is de Dolphijn selve haestelick gestorven. Ende Jacoba de seer groote Heerlicheden van Hollandt / Zeelandt ende Henegouwe aenghenomen hebbende / terstont door verscheyden ende veelderley stormen bevochten / heeft haer leven in groot verdriet ende becommernisse over ghebrocht. De eerste occasie des quaets is haer ontstaen van haren Oom / de welcke onder den name van Voocht zijn profijt soeckende / de administratie van Hollandt aenghenomen hebbende / heeft terstont tegen die van Utrecht twist aenghevanghen: de welcke oock soo verre ghebracht is / tot datmen aen beyde zijden tot de wapenen ghecomen is. Aen de zijde van die van Utrecht beneffens den Bisschop / was de gantsche strecke vā Overyssel / ende ettelicke wt den Adel van Hollandt / voornamelick die aen de Cabeliaus zijde waeren. Jan van Beyeren stonden voor by nae met gantsch Hollandt de cleyne oft west Vriesen genaemt. Waer wt hy de Hollandtsche stedē / ende aldermeest die van Amsterdam / verscheyden privilegien ende vryheden ghegunt heeft. Maer de selve steden hebben ooc seer vele swaricheden ende onghemacx wt dese selve oorloghe geleden / ende voornamelic de stadt van Amsterdamme / als by die van Utrecht ghelegen: soo dat dickwils onder de oogen der stadt met verscheyden wtloopen die van Utrecht voort ghecomen zijnde / ettelicke borghers ghecreghen hebben / ende binnen Utrecht ghevanghen ghebracht. Jan van Beyeren haren Oom ghestorven zijnde / zijn andere twisten tusschen de selve Jacoba ende Jan den Hertoghe van Brabant / die sy ghetrouwt hadde / op gheresen. Want Jacoba / haeren Brabantschen man verlaten hebbende / ende eenen nieuwen wt Enghelandt met haer gheselschapt / naer verscheyden perijckelen ende verscheyden ghevallen is in Hollandt vluchtende ghecomen / Schoonhove / Goude ende Oudewater / tsamē met die van Utrecht op hare zijde ghetrocken hebbende. Maer de andere Hollandtsche steden / hadden tot Ruwaert Hertoghe Philips van Bourgongien ghenomen. De welcke int jaer 1425 / terwijlen hy Jacobam vluchtende vervolcht / te Dordrecht / Rotterdam / Leyden ende in andere steden / ende ten lesten tot Amsterdam / heerlick ende costelick is onthaelt gheweest. Ende daer nae is een inlandtsche Oorloghe wederom opghestaen; ende men heeft met verscheyden wtcompste int dorp van Alphen ghestreden. De soldaten nochtans van Jacoba doen de victorie hebbende / ende crijghende die bannieren van Amsterdamme / Haerlem ende andere / zijn seer trots geworden. Maer drie maenden daer na wederom teghen de selve strijdende tot Brouwers haven is de heyrlegher van IACOBA, geslagen ende verjaecht gheweest.

De Bisschop vā Luyc Jan van Beyeren Aelbrechts jonckste Soon.

1425

Door dese beroerte der saken zijn die Kermers oock opgewect / de welcke haer voeghende by de partie van Jacoba / al roovende gheheel cleyn Vrieslandt doorloopende / hebben Medenblick / Enchuysen / ende andere steden met ghewelt ingenomen. Ten lesten versoeckende Hoorn aen te tasten / zijn door de hulpe ende de heyrcrachten van den Heere van Lilleadam by Hertoge Philips ghesonden / als mede door den bystant van ettelicke vrywillighe van Amsterdamme cloeckelick afghedreven.

1427

Ten lesten int jaer 1417 / Jacoba meynende dat de sake ghelucckelicker te water succederen soude / hadde doen toerusten een schoone Vlote / tot Hooftman Willem van Brederode daer over gestelt hebbēde. Met dese Vlote comende in Texel hadde het Eylandt van Wieringhen onder hare macht ghebracht / hadde oock Enchusen ingecregen / seker hope hebbende dat sy also allenskens geheel Hollandt tot haren wille soude crijghen. Maer / de sake vernomen zijnde / die van Amsterdamme / beneffens de andere / hebben een vlote teghen gesonden / door de welcke alle dat voornemen in rook is verdwenen. De voornaemste van de scheeps crijchsknechten zijn ghevangen geweest / ende tot Enchusen onthooft / wtgenomen Brederode / die om zijne Edele afcomste ghespaert is gheweest.

Meyer

Meyer refereet op het selve jaer het belech van die van Amersfort/ die tsamē met die van Utrecht de partie van Jacoba tegē Philips voorstonden: ende seyt dat Philips/ het belech opgebrokē zijnde/ dede tot Amsterdam een wtnemende groot schip makē ende dat schip in het midden vanden winter in het gat vande riviere Eme/ die van Amersfort loopt tot in die Zuyder-zee / teghen die van Utrecht dede legghen: van de welcke het dickwils te verghees is besprongen ende beleyt sy geweest. De selve voecht daer by dat dit ghelijck een block-huys is gheweest / ende die Katte ghenoemt.

Het negenste Capittel.

Den staet der stadt onder de Bourgoensche Princen: ende eerst onder Philips.

1436 Jacoba sonder kinderen overleden zijnde/ Philips Hertoghe van Bourgongien/ de neve van Jacoba, wettelick erfghenaem ende Heere / wordt met gemeyne bewillinge Prince verclaert. Hy hadde nauwelicx twee jaeren gheregheert/ als daer een oorloghe te water tusschen de HOLLANDERS ende die **1438** Oostersche steden gheresen is. De oorsake der oorlooghe was dese: De Oosterlingen/ die van Hamburch namelick / Lubeck eñ de andere van het selve quartier/ sommige Schepen der Hollanders moetwillichlick berooft hebbende ende alle restitutie der goederen / oock daer over aenghesproken zijnde/ weygherende / maken met den Venetianen/ Spangiaers eñ die van Pruyssen die doen in die Noort zee vele voeren/ een onderlinghe verbont / by het welcke sy vastelick voornemen/ dat sy alle Hollāders/ gelijckerhant/ wter zee verdrijven souden. Waer wt sy oock begonnen de Schepen der Hollanders niet alleene in de opene zee aen te tasten ende alles te nemen / maer oock de ghene die ter goeder trouwen in haere havenen aenquamen vast te houden ende de handen aen de goederen ende coopmanschappen der selver te slaen. Den Hertoghe van Bourgongien van alles onderricht zijnde / bestemde den Oosterlinghen eenen dach om van de sake te handelen. Daer zijn ghecomen als Ghesanten der Oosterlinghen Henric Rapesilver ghebooren van Danswijck; ende Henric Vooraet, van Lubeck / beyde Ridders. Die Hollanders senden oock haer Ambassaten / onder die welcke dat eene was ghenoemt Evert Iacobsz. Burghemeester van Amsterdam. Ende dese hadde met hem ghebrocht in geschrifte/ alle die schaden die de Hollanders/ gheduerende der selver verbondt metten Venetianen / Spangiaers ende andere ontfanghen hadden: de welcke hy toonde boven de L. M. gouden gulden gheweest te zijn. Van de welcke als hy restitutie begeerde/ ende de Oosterlinghen die geensins en wilden beloven/ so is haer openbaer oorloghe aengheseyt gheweest. Ende alzo/ onder het beleyt van den Hertoge van Bourgongien/ die van Amsterdam terstont etelicke oorlooch Schepen metter haest toegemaeckt hebbende / by de welcke de Zeelanders eñ de andere Hollanders de haere gedaen hebben/ soo is men tot de wapenen ende den strijdt ghecomen. Terstont inden eersten tocht/ hebben sy twintich Schepē der vyanden genomen/ de costen vā Spaignen zijn alomme seer sorghelic gemaeckt geweest: al dat wt de Havenen quam wert buyt. De Venetianen oock (die doen die Noortsche Zee/ soo ick hier vooren aenghewesen hebbe/ seer bezeylden) eñ haddē nergens ruste/ ende een Craeck der selver ghe laden met alderley goet gerooft hebbende/ hebbē datter noch van t'schip overich was met vier verbrandt. Met den cortsten in corten tijt hebben sy seer lichtelick de ontfanghen schade gherepareert / eñ over al soo grooten schrick haeren vyanden aengejaecht/ dat sy by na alleene in dat deel der groote Zee geregneert hebbē: eñ in een teekē van desen hingen sy besemen aen haer maersē/ als de gene zijnde/ die de Zee vā de schepen des Zeeroovers eñ boeven vaechden ende schoon maeckten. De Cronijckē van Hollandt verhalen dat Hendrick Rapesilver dese schade den Oosterlinghen voorseyt hadde/ seggende (als men van de sake handelde eñ dat sy niet en wilden luysterē na beteren raet) Die leeuwe slaept nu: maer siet dat ghy hem niet en verweckt, ende weckt ghy hem, siet toe dat ghy hem weder stillet.

Ten lesten int jaer 1441 / als nu by na **1441** gantsche drij jaer in verscheyden manieren ghevochten was gheweest / heeft men wederom van vrede begonnen te handelen tot Coppenhaven. Daer waeren t'samen ghecomen de Ghesanten van beyde zijden/

ende daer worde een bestant ghemaeckt twaelf jaer duerende tusschen den Oosterlinghen ende den Hollanders: maer tusschen den Coninck van Denemarck / die van Pruyssen ende de selve Hollanders wert een vaste paeys gemaeckt. Den Autheur sonder name/nu dickwils ghenoemt voecht daer by/dat in die oorloghe die van Amsterdam alleene een vlote van twintich schepen hebben toeghertust/daer de andere Hollanders ende Zeelanders t'samen geen meerder en hebben toegemaeckt; ende dat doen ter tijt oock seer verre gheleghen Provincien soo groote schrick des Amsterdamschen naems heeft bevanghen/dat seer vele ghemeynt hebben dat het was niet een stadt/maer een Provincie van sulcken naẽ ende datse dan de helft minder is gheweest als doen de selve daer na/int jaer 1482/ met eenen steenen muer ommeringt wert.

Onder desen selven Prince/de naestvolgende jaerẽ/begonstẽ allomme in Hollant de factien wederom seer te verergheren. Tot Amsterdamme/op dat ick van de selve alleene nu spreke/ettelicke vande Hoecsche partie waeren dickwils wtghedreven/ ende wederomme inghenomen gheweest. Ende ten lesten/int jaer 1445 wederom ballinghen ghewonden zijnde/sochten alle middel/om wederom in haere stadt te comen. Eñ als haer dit na haerẽ wensch ghesucccedeert was/tot haer genomen hebbende de Heere van Brederode de voornaemste der partie/zijn daer na in groote vorten gevallen. Want de Prince/als hy eens eñ in ernst voorgenomen hadde van dese oproerẽ een eynde te maken/is in het selve jaer op S. Lijsbetten dach binnen Amsterdã ghecomen/eñ heeft de ballinghen doen weder roepen eñ in haere plaetse stellen. Hy vernieuwde oock de Magistraet/eñ sette van elcke partije twee Borgmeesters/als Iacob Braesman, Barthelmeeus Does, Pauwels Aelbrechtsoon, ende Grebber Dircxsoon, ende daer toe noch seven schepenen/die alle dienen souden tot onser liever Vrouwẽ Lichtmisse/want men dan na ouder gewoonten t'Gerechte te setten pleecht binnen der selver stede. Eñ in deser manieren is goeden paeys eñ vrede tusschen de 2 partijen ghemaect. Eñ de borgers plochtẽ lãge daer na S. Lijsbettẽ dach met solemnele maeltijden te vierẽ eñ vrolic te houdẽ. Het welcke nochtans heden ten dage/de saken soo het pleecht te gheschieden haer veranderende/ verouder/is teenemael wt der gewoonten ende in vergheteniheyt ghecomen. Dit is ghescliet Schout zijnde Nicolaes Grebber: eñ Borgmeesters Vellert Vechtersoon, Nicolaes Thol, Ruysch Pieterssoon, Gerrit Pieterssoon de Groote. In welcker plaetse zijn gemaeckt/die wy geseyt hebben/ende by den selven is op een nieu tot Schout by ghevoecht M. Iacob Ruysch.

1445

Daer en boven met hoe schoone ende vele privilegien ende vrijheden de selve Philips de stadt verciert heeft / soude te lanck vallen elck besonder te verhalẽ. Eene nochtans duncke my dat ick niet en behoore voor by te gaen/by de welcke/int jaer 1452 hy die van Amsterdamme toegelaten heeft dien tol oft boomghelt/ghemeynelic Paelgelt ghenoemt/vermeerdert te ontfangen/ erffelic eñ eeuwelick: met dese conditie dat sy gehouden sullen wesen getrouwelicken eñ met vlijt/als te voren/ te maken/te onderhouden/te stellen/en settendie tonnen/ die als een vat in de Zee wtkijckẽ/ontrent den wtganck ende inganck van de monden der Zuyder zee/ende aldaer vier-teyckenen oft baeckens/de welcke by nachte den varenden luyden vier van verre soudẽ toonen jaerlicx / oprichten ende vermaecken/ende allen vlijt aenwenden souden/ dat alle bedriegheliccke ondiepten / ende listighe toeganghen voor groote schepen/die inden inganck ende Havenen van Huysduynen/Texel oft Vlieland en Schellinghen soecken in te comen / claerlick openbaer worden ende van allen zijden ende liberlick ghesien souden moghen worden.

1452

Daer zijn noch andere / so ick aenghewesen hebbe/meer privilegien / des selven als onder andere ooc die/by de welcke wederom neerstighe aenschouwinge ende sorghe der Lakenen den Waerdeyns vande Draperie vanden Lakenen bevolen wort: ende der selver jaerlixscher verkiesinghe den Magistraet overghegheven. Waer wt af te nemẽ is dat de neeringe vander Draperie doen voornamelick tot Amsterdamme ghefloreert heeft.

Heeft oock scherpelic met een placcaet verboden datmen den Monicken oft Geestelicke persoonen geene Landen noch Erven en soude vercoopẽ; noch datmen de selve in eeniger manieren soodanige goederen soude laten erven/het welcke hier te vooren eenichsins van Willem de seste gheordonneert ghewest te zijn boven angewesen is.

II. Die van Amsterdamme comen

Kaerle te hulpe voor Nuys; ende andere gheschiedenissen der selver onder den selven.

1474 Nae Philips quam Kaerle tot de regeringe. De welcke naer verscheyden oorloghen en verscheyden wtcompsten/int jaer 1474 heeft begonnen Nuys te beleggen: Het welcke de Keyser Frederic voorgenomen hebbende te ontsetten/soo is in Hooch Duytschlandt een groote heyrcracht aengheschreven geweest: ende Kaerl dit merckende/achtende dat hy oock moeste toesien/heeft van allen canten crijschknechten belast te versamelen. Welck ghebodt vlijtelick naercomende/zijn daer gecomen beneffens de Zeelanders ende andere de Hollanders wt de voornaemste Steden. Onder de welcke oock die van Amsterdam niet de minste en zijn gheweest: want sy hebben een gheheele bende ghesonden/waer over dat sy Capiteyn hadden ghestelt een voortreffelick man/ende doen vanden raet Henrick Ackerman. Die van Amsterdamme en de andere borgers van Hollandt droegen Vaendelen/en Cleedingen/alsoo geteeckent ende ghecouleurt/dat van wat stadt een yeder was/wt het Vaendel ende Cleedinghe lichtelick gekent conde worden. Dit siende die Nuyssers riepen al spottende: De Winter comt/want die Bonte crayen comen int landt. Maer Kaerl/na sommighe weynighe dagen/als hy bevolen hadde/dat sy een proeve souden doen/so is by gevalle geschiet dat sy by der stadt comende/die van Nuys tot den strijt wtgelockt hebben: de welcke als sy onversaecht buyten de poorten gecomen waeren/meynende dat sy door eenen anderen wech haer bekent/in der stadt souden connen comen/hebben sy wel de Hollanders aengetast/maer met haer groote schade. Want sy noch door dien wech door den welcken sy gecomen waren/noch door eenen anderen/den welcken die van Amsterdam met de andere afgesloten hadden/in de stadt hebben connen geraken/dan met groote swaricheden. Derhalven zijn sy den meesten deel verslaghen.

1475 Het belegh van Nuys daer na met sekere conditien opghebroken zijnde/soo is het Bestandt tusschen Kaerl en den Coninck van Vrancrijc voor twee jaeren gemaect/oot ten eynde gecomen: en de oude oorloge/en dat niet alleene te lande/maer oock ter zee/is dapperlick hernomen. De Coninck van Vrancrijc heeft terstont ettelicke barcken tegen de Hollanders wtgesonden: dewelcke vele schade hebben aengedaen den ghenen die hier en daer van Hollandt afvoeren. Waeromme oock die van Amsterdamme/die doen/de aenstaende lente/een vaert op Spaengien voor hadden/ende op dat dit te zekerder soude gheschieden/oock door het bevel van Kaerl, hebben teghen het gewelt der Zeeroobers vier oorloochschepen toegerust: en de coopvaerders schepen/dewelcke 50 in getale geweest zijn/hebben sy oock met groote en cleyne crijschgereetschap/als oot mede met gewapende mannen doen bewaren. In elck schip/nae zijne grootte zijn Roers/Lantien/ende lieden in seker ghetal bestelt gheweest. Ende alsoo afvarende heeftse den Franchois sonder aen te tasten ende beschadigen laten gaen. Maer in het wedercomen verstrooyt vaerende/ende ter wijle een yeghelick hem selven soeckt/ende hem haestet om eerst aen de merct te comen/heeft hy haer verspreyt zijnde aengetast/en heefter vele berooft.

III. Onder Maria en Maximiliaen

Kaerl daer nae by Nansy besich zijnde/scheen de Coninck van Vranckrijck op te houden. Maer de selve terstont daer na aldaer verslaghen zijnde/is de Fransche oorloghe teghen Mariam/(dewelcke doen alleene erfghename van haer Vader gelaten was) vernieuwet geweest. En nu begost de Fransman by na alleen in de zee te regneeren/de Hollanders voornamelic en de Zeeuwen als wtgesloten zijnde/waer over de Hollanders 35 seer wel gemonteerde schepen hem tegen gesonden hebben. Ende dese hebben soo grooten schrick den Fransman aengejaecht/dat hy dickwils den rugge heeft moeten keeren. En het is ghescheit int jaer 1477/inde Oogstmaent/dat ettelicke Hollantsche schepen (de Cronijt wijst aen datter 10 gheweest zijn/en onder dese de voornaemste van die van Amsterdam/en dat door haer beleyt de sake wtgerecht is) int gemoet gehat hebben een groot verbaerlic schip ende met vremde coopmanschappen gheladen/ende was een Krake toebehoorende den Genevoysen. De onse spreken aen/ende ghebieden hem het Zeyl te strijcken. Hy verachtelicken antwoordende/ende hare gheringicheydt versmadende/voor wien vraechde hy? Voor onse ghenadighe Princesse Vrouwe Marie Hertoginne van Bourgongien/seyden sy; Maer hy nae verscheyden kijvagien segghende: dat hy gheen Hertoginne Marie en kende/en meynende dat hy die Princesse gheene eere schuldich en was/is terstont van de selve Hollanders besprongen/ende binnen eener uren oock gewonnen gheweest.

Die van Amsterdam ende hare mede ghesellen seer grooten buyt ghekreghen hebbende zijn met dese Krake nae Zeelant gevaren/ende zijn blijde ende vrolick inde haven ghecomen. Terstont daer nae de selve van dese versche victorie seer gemoet zeylden weder ter zeewaerts inne / ende meer schepen van haren vyanden gecregen hebbende/ontrent Diepen eenen tijt lanck op het Ancker legghende / verwachten oft die Fransche oorloch schepen wt ghecomen souden hebben: ende als sy niet wt en quamen toghen de Hollanders int Landt / en grooten roof ghecregen hebbende/ zijn met grooter eere thuys ghecomen / naer dat sy dien heelen somer de Zee allenthaven vry ende veylich van allen roovers ghemaeckt hadden.

Daer nae ontrent den winter een groote menichte van volc wt Hollandt/t'samen met ettelicke nabueren zijn ghecomen om t'huys van Schagen te beleggen. Want Als Aelbrecht Heere van Schaghen met vollen gherichte ghecondemneert ende gewesen was te voldoen van het ongelijck dat hy velen ghedaen hadde / ende dat hy de ghegheven sententie niet veel en scheen te achten/soo is den naesten steden belast gheweest de bevelen des Richters wt te voeren: ende onder dit ghetal waren oock doen die van Amsterdam gecomen. Maer Aelbrecht/meerder gewelt vreesende heeft hem selven ende zijn huys opghegheven.

By nae op den selven tijt was dat lant van Gelre afghevallen van het huys van Bourgongien. Ende dese sake heeft seer vele schade den Hollantschen steden liggende aen de Zuyder Zee aengebrocht. Want die van Harderwijck / de welcke naest liggen aen den oever van dese Zuyder zee/dese occasie ghebruyckende/oft ghetercht door het ongelijck van andere / waeren veerdich ende ghereet om hare naeburen aen te tasten ende te berooven. Insghelicx ettelicke scheepsluyden van die van Amsterdamme/ de welcke de partije van Bourgongien met de reste van Hollandt volchden/hadden begonnen met lichte schepen/ de Geldersche al roovende te tergen. Maer die van Harderwijck verscheyden reysen beschadicht zijnde/hebben aen den Raedt van Amsterdam hare clachten gedaen. Maer het rouwe schip volck daer op niet passende/ ettelicke mede-gesellen van wtnemende stoutheyt versamelt hebbende/zijn gevaren met opset na Harderwijc/en vernemen een Gelders schip/seer rijckelic met coomanschap geladen/ende het selve/na langh vervolch/ tot Enchuysen eerst achterhaelt hebbende/aen de Haven op ancker legghende tasten t nochtans aen/ende nement/ende souden t met haer tot Amsterdam ghebracht hebben/ ten ware dat die Poorteren van Enchusen/gheholpen van ettelicke cleyne schuytkens van die van Edamme den buyt haer ontnomen hadden. Want die van Enchusen achten dat haer ende hare stadt hare behoorlicke eere ende eerbiedinghe niet gedaen en was/omme dat sy aen een schip eenichsins in haere Haven legghende/niet-temin haere roofachtighe ende gheweldige handen hadden gheslaghen.

1479

Dit jaer is oock vermaert gheweest door nieuwe beroerten der Hoecx ende Cabeljaus. Want als nu langhe jaeren die schadelicke verwoetheyt van beyde de partijen gerust hadde / heeftse ten lesten in desen tijt als den lesten adem / niet sonder seer groote beroerte/ghegheven. Maer het is wel ende ghelückelick gheschiet / datse niet binnen / maer buyten der stadt den gheest ghegheven heeft. Want al hoewel die van Amsterdamme oock t'samen met andere ettelicke steden de stookers van dese beroerten gheweest waeren/nochtans dese dulheyt buyten het begrijp der selver losbarstende/heeft in eenigher manieren alle hare crachten op het Hof van Hollandt inden Haghe wtgestort. De occasie van desen oproer waeren gheweest sommighe Edelen / onder de welcke Jonck-heer Adriaen van Cruyninghen / ende Henrick die bastaert van Brederode / de welcke als sy tot Haerlem om haer te vermaken / twee oft drie daghen vrolick waeren / zijn onversienelick van de luyden der factie van de Hoecx/ soo sy die noemden / niet alleene wt haere herberghe/maer wt de stadt verjaecht gheweest. Ende als Wolfaert vander Veere/ die doen inden name vanden Grave van Hollant regeerde/dit ongestraft liet voor by gaen/soo hebben sy allomme occasien ghesocht om desen man teenemael van zijnen staet ende stadthouderschap af te werpen. Derhalven sochten sy niet alleene zijne dienaers ende hovelingen/al waer sy conden/ te overvallen ende te terghen/met recht of tonrechte/maer ten lesten hebben sy het Casteel ende het Hof vanden Haghe / het welcke de Stadhouder/na ghewoonte/bewoonde/door soodanighe occasie aengetast. Ettelicke dienaers / den Stadhouder absent wesende/waeren by ghevalle vander jacht gecomen de welcke als sy op de plaetse van het Hof vyandelick soecken te bespringhen/liepen sy haestelick opt Hof/ en

van

van daer met haeckbussen op haere tegenpartije schietende/keerdē met grooter moeyte het ghewelt af. Maer terstont eenen grooten toeloop van Edele ende onedele geschiet zijnde eñ haer daer by gevoecht hebbende die van Amsterdā/behalvē de andere al die vā de factie van de Cabelliaux waren schoten weer met groote bussen ende cleyne/ende besprongen het Hof/eñ schoten seer vele doot/ende daer werter vele gequetst. Maer ten lesten quam Heer Pieter Lanchals inden Haghe/de welcke/naer verscheyden strijden/de sake alsoo gemaect heeft/dat de Dienaers haer alle overgaven/ende den anderen de plaetse latende/ginghen henen daer sy wilden. Ende also met een ghedruysch op het Hof comende worpen af/ende om verre eñ roofdent al:sy namen de paerden vander stallen/eñ smeten die sloten vande cameren ende kisten op/nae hen nemende die cleynodien ende andere juweelen. Die Heere vander Veere die stadthouder dit vernemende/ontrent seven duysent mannen haestelick vergadert hebbende wt Zuyt-Holland/ende wt dat sticht van Utrecht/om hem te beschermen/ende zijne goeden weder te crijghen/is in alder haest na den Haghe getrocken. Maer de Cabeljausche vliedende zijn gewelt/zijn sommighe binnen Leyden/sommighe elders ghetoghen. Die Heere vander Veere versamelt hebbēde/de parkens die hy daer noch vant/is wederom wt den Hage vertrocken. Ende als nu dit die vander Cabeljausche partije vernamen/quamen sy terstont alle weder indē Hage. Die Heere vander Veere heeft daer en tusschen etteliche daghen binnen Rotterdam stille ghelegen/hebbende tot zijnen wille meest alle de steden van Hollandt/behalven Amsterdamme/Haerlem ende Leyden/ende daerom siende dan hy die partijen niet en conde bedwinghe/heeft hy die stede een ander bevolen te bewaren/met die van Dordrecht ende vander Goude. Hy selve meer soeckende vrede ende ruste als oorloghe/is ghevaren met alle zijn huysghesin naer der Veere; het welcke in het Graefschap van Zeelandt zijne stadt was. Die van Amsterdam daer en tusschen/met die van Leyden ende Haerlem hielden niet op/eñ vervolchden seer aen den Prince Maximiliaen/die doen Mariam getrout hadde/om een ander Stadthouder te hebben/daer die ander Heeren eñ steden van Hollandt hen teghen setten ende vervolchden ter contrarie. Die van Amsterdam hebbē nochtans gewonnen/ende de Prince heeft in s'Graven Haghe int jaer 1480 gheordineert ende ghesedt tot een Stadthouder van Hollandt Heer Joost van Lalleyn/Ridder/Heere van Montigni/een vreemdelinck; daer nochtans te vooren/door het aenporren der steden van Hollandt selve/ondersproken was/dat geen vreemde noch wtlandtsche Stadthouder gemaeckt soude werden. Maer den Prince hem doen na de gheleghenheyt des tijts houdende/ende hoorende de oordeelen van de beste/en achte oock geensins selve voorderlic te zijn/dat een inghebooren Stadthouder ghestelt soude worden/dewijle noch alles in factien brande. Derhalven is een vreemdelinc eñ neutrale man/ende gheen vande partijen toeghedaen/de Heere van Lalleyn ghecoren gheweest. Nauwelicx en hadde hy zijn Stadthouderschap aenghevanghen/als siet/in het naeste jaer die vāder Hoecx partije met listen die stede van Leyden inghenomen hebben. D'welck vernomen hebbende/gaven die van Amsterdamme terstont door gesanten de heele sake den Hertoge Maximiliaen te kennē:de welcke beval Heer Joost van Lalleyn die doē ter tijt by hem was/dat hy van stonden aen trecken soude/om die oproerighe te bedwinghen. Maer de Heere van Lalleyn/met vele schermutsinghen/ende langhe belegheringhe der stadt/weynich voorderende/soo is eyndelinghe Maximiliaen selve na Hollandt ghereyst/ende treckende nae Leyden/zijn de voornaemste vander stadt hem te gemoet ghecomen/seer begeerende quijtscheldinghe van hare misdaet/ende na zijne inghebooren goedertierenheyt de voornaemste van dese roermakers vast ghèset zijnde/ende haer de boete van vijftich duysent guldens op geleyt hebbende/heeft de gantsche sake in haer gheheel ghestelt. Ende alsoo heeft allenskens daer naer de dulheyt van die factien afghelaten te worden/ende is teenemael ghedempt ghebleven.

1480

1481

Daer na is die Vtrechtsche oorloghe gevolcht/de welcke die van Amsterdamme om de gebuerschap voornamelic beweecht heeft ende seer becommert gemaect. Derhalven ontrent dien selven tijt is Amsterdam met eenen steenen muer begonnen ghe weest omringht te worden; waer van wy oock te voren/maer int voorbygaen gesproken hebben. De Bisschop hadde het beginsel van dese oorloghe gemaect/maer Maximiliaen ende heel Hollandt in het verbondt ende gemeynschap ghetrocken/zijn sy den Bisschop ter hulpe ghecomen.

De Bisschop vā Vtrecht David, Philips natuerlicke sone.

Dit

Die van Utrecht eenmael eñ andermael het gheluck der fortuyne versocht hebbende/ende achtende dat sy op haer saken letten moesten/hebben eyndelinghe tot een Hooft ende als een beschermer genomen Engelbrecht den natuerlicken broeder vā den Hertoghe van Cleve. De Hollanders een weynich te voren waren in het Sticht van Utrecht ghetoghen/ende hadden vele Dorpen gherooft ende ghebrandt/ eñ hebben Emenesse met ghewelt ende ghewapender handt ghecreghen; ende door die victorie de Soldaten opgheblasen zijnde/ hebben daer nae die vander stadt dickwils tot den strijt wtgeeyscht. Die van Utrecht en hebben haer oock niet te soecken ghemaeckt/ende de occasie waer ghenomen hebbende/hadden gehoopt haer onversiens te bespringhen/ ende Emenesse weder te ghewinnen. Maer den Hollander/nauwe acht op de vyanden ghenomen hebbende/ ende ettelicke licht ghewapende crijschknechten voor ghesonden/hy selve in lagen liggende/terstont daer na als sy nu hantsghemeen metten anderen ghewordden waren/bestontse van achteren te bevechten/ ende dedese seer groote schade; Die van Utrecht zijn gevloden d'eene hier ende d'ander daer loopende/eñ het quam haer wel te passe dat het in den winter al hardt bevrosen was/ende dat sy daeromme te ghereeder nae de stadt conden vlieden. Daer bleven even wel verslaghen boven de duysent Burghers; ende Baernt van Everding Burghemeester vander stadt/ende Steven van Zulen, met meer andere eerbare/rijcke ende treffelicke burghers. Daer worter ontrent hondert ghevanghen/ende worden alle tot Amsterdamme ghebrocht. Oock gaf die Stadthouder het Vaendel vanden vyant genomen/die van Amsterdam tot haerder eere; het welcke in die Oude Kercke als een victorie teecken ghehanghen wert.

Maer ter wijle de saken alsoo staende/ ende de herten aen beyde zijden soo seer verbittert zijnde/Amsterdam met dien steenen muer ommeringht wort/door die occasie is het sonder twijffel ghescheit/dat in den Toren, de welcke noch heden geheel eñ onghesschonden aen de Cloveniers Doele/ met galerie verwocht is/ gehouwen is geweest/Swyche Vtrecht. Dese opschrift staet noch ten dage van heden aen den wtersten muer openbaer voor allen/ al hoe wel dat de nieuwe woonnighe onlancx by den Toren opghetoghen/eenich beletsel den aensienders voorwerpt. Hoe dat ten lesten de

Cloveniers Doele.

oorloghe selve verlenght sy/ende met wat conditien datse ten langhen lesten gheeyndicht sy/dewijle het in de Cronijcken beschreven staet/soude onnoodich zijn hier int langhe te verhalen. Ick en can nochtans niet laten hier by te voegen t'ghene dat tot de saken der stadt behoort/datter namelick verscheyden dachvaerden ghehouden zijn geweest om de selve te maken/ ende datter aen beyde zijden raedtslaghen ghehouden zijn gheweest in het Reguliers Clooster/het welcke buyten de stadts vesten/by de Reguliers poorte/eertijts gestaē heeft. Maer dat dit alles te vergheefs is gheweest/heeft de wtcomste geleert. Want den Bisschop selve daer nae ghevanghen zijnde/ende van Maximiliaen nae de ghevanckenisse van eenen sekeren tijt/los gelaten/heeft eerst de sake tot compositie laten comen/int jaer 1483.

1483

1484

De Vlaminghen by nae ontrent de selve tijdt/naer het overlijden van Maria/ scheenen eenichsins vervreemt te zijn van herten van Maximiliaen/eensdeels om de giericheydt der Rentmeesters die hy haer nae Hoochduytschlandt treckende gelaten hadde; ten anderen ooc/om dat hy nu weder ghecomen zijnde den selven nieuwe exactien opleyde/eñ een groote somme gelts gheboodt op te brenghen. Maximiliaen/ om het volck met zijne teghenwoordicheyt tot hare schuldighe plicht te brenghen/is tot Brugge gecomen int jaer 1486. Maer als hy teghen zijnen danck/ende anders dan hy ghemeynt hadde aldaer ettelicke maenden gehouden wert/soo is hieromme zijn Vader die Keyser Frederick seer tonvreden gheweest/ de welcke terstont oorloghe voerde teghen die goddeloose borghers so hy die achtede. Hy spreect aen den Paus om hulpe/dē Bisschop van Ceulē/ten lestē sendt aen alle de Princen van Duytslandt om de verlossinghe van zijnen soon: Maer niemant en heeft assistentie ghesonden/tot datmen heeft verstaen dat den Keyser selve in de wapenen was. Doen zijnder seer vele gecomen. Onder de andere is ooc ontboden gheweest Aelbrecht Hertoghe van Sassen: ende recommandeert hem beyde zijnen sone ende neve: beveelt hem oock het Gouverneurschap van heel Nederlandt ende de grootheydt ende sorghe der oorloghe. Ende op dat dit met meerder aensien gheschieden soude/t'samen gheroepen hebbende den Adel van Nederlandt tot Mechelen/eñ de beste der steden/ heeft den Hertoghe van Sassen tot Stadhouder ende regeerder ghestelt eñ bevolen

1486

ende

ende ghebođen hem te ghehoorsamen als hem selve oft zijnen sone. Aelbrecht hoe wel hy sach dat hy een sake die vol swaricheyt ende perijckel was moeste aengaen / is nochtans den Keyser ghehoorsaem ghe-weest. De Nederlanders oock / hoe wel dat sy het seer qualick namen dat haer een wtlansche Prince ghegheven werdt: ghe-lieten haer oft sy wel te vreden waren / ho-pende dat sy lichtelick redene souden vin-den / door de welcke sy het jock van haer souden werpen. Aelbrecht daerna is voort ghegaen in het lant van Brugghe rooven-de ende brandende. Ende Hollandt en is van dit vier niet vry ghewеest. Want ette-licke Hollanders daerna hebbẽ haer met-ten Vlaminghẽ vergeselschapt / voornamelic met de ghene die om te rooven in zee geloo-pen waeren. Onder haer Frans van Bre-derode hadde Roterdamme ghelückelic on-der zijne macht ghebracht. De broeders oock van Montfoort hadden het slot van VVoerden inghenomen: wt het welcke den Nabueren en voornamelick die van Am-sterdamme / seer vele schaden aenghedaen zijn ghewееst. Derhalven so zijn van alle canten wt de steden crijchsknechten ver-samelt ghewееst om Rotterdamme voor al weder in te crijghen. Die van Amster-dam onder de andere hebben oock wt hun-ne borgherie hulpe ghesonden. Ende eyn-

1484 delinghe / alles wederghecreghen zijnde / is tot Haerlem eenen nieuwen brandt op ghe-resen. De oorsake hier van zijn ghe-weest voornamelick de selve / de welcke van Maximiliaen wat vervreemt zijnde dẽ Vlaminghen aenhinghen. Dese hebben het beleyt van dese sake den Cannefaten be-volen / een wreedt ende wilt volck: het welc om buyt wille niets weyghерende hadden in haere vaendelen (moghelick om te be-lachen de Leeuwen eñ Arenden des Key-sers; oft dat ick waerachtelicker houde / ha-re armoede ende onvermogen om de schat-tinghen te betalen te kennen ghevende) KAESEN ende BROODEN gheschil-dert. Die van Haerlem in gherusten vrede niet sulcx verwachtende / hebben onver-siens haere stadt verlooren. Want de Ca-ninefaten / oft ghelijckse ghemeynelick ge-noemt worden / Kenemers / in het bygheleghen bosch haer verborghen houdende / door bedroch in de stadt gheraeckt zijnde / heb-ben alles na haren lust ghedaen. Den Schout vander stadt ende ettelicke van de Hooftmannen zijn met den sweerde op de merckt gheslaghen ghewееst: de goederen van de rijcke borgheren wreedelick geroost:

ende ten hadde ghewееst dat de nabueren die van Amsterdamme ende andere haer hier tegen hadden gestelt / de gansche stadt soude ter neder ghebracht hebben geweest. Daer is oock tot assistentie ghecomen die Hertoghe van Sassen / die de selve met zij-ne ruyterie te ghemoet ghecomen is trec-kende naer Leyden: ende als hy haer niet en vreesden hem teghen te staen / soo heeft hy vele van haer verslaghen / de andere zijn verstroyt ende in de vlucht gheslaghen ghe-weest. Dry vaendelen met Casen ende brooden gheteeckent / zijn ghenomen ghe-weest. De Hollanders de teghenwoordic-heyt van Aelbrecht vernomen hebbende / ende alreede te vooren eenichsins gedwon-ghen haer met die van Haerlem te voegen / verwerpen het verbont / ende nemen nieu-wen raet. Die van Haerlem zijn Aelbrecht te ghemoet ghegaen / haer selven ende de stadt in zijne bescherminghe overleveren-de. Hy in de Stadt ghecomen zijnde heeft haer het gheschut ende alle oorloochsghe-reetschap benomen / heeft oock een Casteel gemaeckt binnen der stadts mueren / Sas-senburgh ghenoemt / ende heeft in persoone andere dingen tot weerdicheyt der Stadt ende des Raedts dienende bevolen. Den anderen nabueren / ende onder haer die van Amsterdamme / de welcke Ghesanten aen hem ghesonden hadden / belooft hy goether-ticheyt / soo sy gemaniert willen zijn; maer ter contrarien / soo sy yet teghen den Co-ninck oft hare Overicheden roeckelooselic souden attenteren / dreyght hy haer stren-ghelicken.

Maer hoe groot dat doen ghewееst sy / ghedurende dese oneenicheden ende voor-namelick staende het belegh van Rotter-damme ende Woerden / de goetwillicheyt ende de diensten van die van Amsterdam-me tegen den Prince ende het Vaderlant / heeft dẽ Prince selve opentlic betuycht in den brief / by den welcken hy lieffelic heeft geordineert datmen de wapenen der stadt met een Keyserlicke Croone vercieren sou-de. Den Brief selve dewijle hy weerdich is van allen gelesen te zijn / hebbe ick goet gevonden den selven hier by te voegen / als hier na volcht.

De occasie van't vercierẽ vande wapenen van Amsterdam met een Keyserlicke Croone.

Den

Den Brief van den keyser Maximiliaen.

MAximiliaen by de genade Gods, Roomschen Coninc altijt vermeerder s'Rijcx, allen den ghenen die desen brief sullen sien, saluyt. Omme dat wy bemercken die groote getrouwicheyt, ende goetwillicheyt, ende oock de menichfoudighe diensten, die onse Stede van Amsterdam, ende de inghesetenen van dien, tot haren swaren costen, ons ende den voorvaderen van onsen Sone Coninck Philips, tot diversche stonden ghedaen ende bewesen hebben, bysonder daghelijcx doende in dese teghenwoordighe Wapeninghe, die wy van noodts weghen moeten doen, omme onse Stede van Rotterdam, t'Slodt eñ de Stede van Woerden, tot reductie ende onse ghehoorsaemheyt te brenghen. Soo ist, dat wy aensiende, hoe die selve Stede niet verciert en is, met een alsulcke wapen, als sy wel behoort te hebben, eñ dat bysonder op dat die Poorteren ende inghesetene, van onse voorschreven stede van Amsterdam, daghelicx met hare Schepen ende goeden te watere ende te lande, in veele verre vreemde Rijcken eñ Landen converserende syn, in coopmanschappẽ: Waeromme eñ om der redene vville voorschreven, ende om sonderlinge saken ons daer toe porrende: Wy hebben vvt onsen eyghen proprien wille, speciale gratie ende authoriteyt, verleent, gegunt ende ghegeven, verleenen, gunnen ende geven midts dese onse brieven, de selve onse Stede van Amsterdam voorschreven, dat sy van nu voort aen, ten eeuwighen daghe toe haer wapenen voeren ende becleeden sullen, tot eeuwighe memorie van onser gratie metter Croone van onsen Rijcken, ende omme dat wy t'selve voor ons, ende onse naecomelingen, vast ende ghestade, ende van weerden willen gehouden hebben: So hebbẽ wy tot eenen oorconde desen brief beteeckent met onsen eygen Name. Ghegeven in onse Stede van Schiedam, den thienden Februarij Anno 1400.

Maer die oude drij witte cruycen in de selve wapenen die gheven sonder twijfel te kennen de groote gunsten der borgheren teghen de heylighe saken: dewijle men segghen moet dat de eerste beghinselen des geloofs / die in de naestgheleghene plaetsen wtghesproten zijn / Amsterdamme voornamelick / niet alleene veroorsaeckt maer oock onderhouden heeft. Want dat dese dingen bloet ghecost hebben / ende door eenvoudicheyt ende suyverheyt des herte wtgebreyt zijn / gheven te kennen de coleuren selve / behalven de andere / het roode segghe ick ende witte coleur des selbighen wapen.

III ONDER PHILIPS DE II ENDE MARGRIETE.

1497 Int jaer 1497 wert Philips den sone van Maximiliaen ende Marie met gansch Coninckliche ende sulck een Prince weerdighe bereydinghe tot Amsterdamme ghehullet. Maer dese Prince van corten ende snellen leven is hiertime alleene geluckich ghewecst / dat hy / benessens zijne andere kinderen / zijnen sone Kaerl erfgenaem gelaten hadde / die tot soo groot een Rijcke bequame soude zijn. De welcke terwijlen hy groot wort / heeft daer en tusschen Philips natuerlicke Suster / Kaerls Moeye / Margriete met verwillinghe der Staten de Provincien te administreren aengenomẽ.

Maer Philips noch in het leven zijnde / was t'Geldersche oorloghe begonnen: ende dat selve dickwils ghemaeckt zijnde / is dickwils / het bestandt ghebroken zijnde / weder hervat. Voornamelick int jaer 1507

De Geldersche oorloge. 1507.

eerstont

terstont na het overlijdt van Philips hadden de Gheldersche besprongen dat bolwerc van die van Amsterdamme genoemt t'roode Blockhuys, het welcke doen by de Haerlemmer poorte/op palen ghesetwas/Muden ende Wesop seer na gelegen stedekens mede ingenomen hebbende. Maer van het Blockhuys werden sy cloeckelick van de borghers afghekeert op S. Jans dach / sy zijn oock ghedwonghen gheweest op sekere conditien wt Wesop ẽ Muden te trecken/ de Grave van Carpen hem als middelaer daer tusschen settende.

t'Roode Blockhuys.

Daer na als Margriete nu de Provintien regeerde/int jaer 1512/soo hebben de Geldersche wederom eenen aenval op die van Amsterdamme ghedaen. Haerer is doen gheweest een groot ghetal. Want boven de duysent ende hondert zijn sy gherekent gheweest. Maer als sy de stadt selve/ allomme doen wel sterck ghemaeckt/niet en conden bespringhen noch gheensins onversiens overvallen/soo hebben sy vier geworpen in de schepen die buyten de palen op ancker lagen/ende dat met groote schade soo wel van de inwoonders/ als der gener/die van buyten lants wt Vranckrijck/ Enghelandt/ende de Oostersche steden ẽ van elders met hare schepen daer aenghecomen waren.

1512.

Twee jaer daer nae/namelick int jaer 1514/is wederom een bestant met de Geldersche ghemaeckt gheweest. Het welcke daer naint jaer 1516 wederom in een oorloghe wtghebroken is. Want als de Prince Kaerl/terstont daer nae Keyser de Vijfde van dien naem / doen nauwelicx sesthien jaer oudt/ontrent de selve tijt in Hollandt met ghebiedt gecomen was; heeft den Hertoghe van Sassen het recht dat hy hem op Vrieslandt toeschreef / op Kaerl overghesét. Ẽ alsoo zijn de Hollanders beyde in de Vriesche ende Geldersche oorloghe t'samen verweert gheweest. Want de Geldersche waren doen Bontghenooten der Vriesen. Hier door is der Hollantsche steden / ende aldermeest der Stadt van Amsterdamme/ ende der omligghende Dorpen schattinge/ oft soomen die ghemeynelick noemt/taxatie wtnemende seer vermeerdert geweest. Ende de Geestelicke ende die vander Monicken oorden en zijn doen niet voor by gegaen gheweest/soo dat voornamelick doen men de gheestelijckheyt oock aensprack/de schattinghe niet sonder beroerte gepasseert en is.

1514.

1516.

Daer is oock bestandt des navolghenden jaers/maer seer cort / ghemaeckt gheweest / als het welcke den 24 Maerte soude beghinnen/ende eyndighen den 6 Mey. Maer Kaerl den Hertoghe van Gelder en heeft ooc dien tijt hoe wel hy seer cort was/ niet stille willẽ zijn. Want het bestant noch niet gee yndicht zijnde/niet te min oorloge voor hebbende hadde heymelick door Jan Selbach ende Jan Goltsteyn crijsknechten aenghenomen / ende hadde die wtgaende April doen t'samen comen. Men seght datter gheweest zijn ontrent seven oft acht duysent/want de Schrijvers verschillen. Daerna niet verre van Deventer selfs in persoone haer aengesproken hebbende / ende den eedt van haer ontfangen heeftse aen Arkelens als overste overghegheven:ende van daer door de Twent ende Drent na Vrieslandt doen gaen/ende na Dockum. Het welcke sy beleydt hebben ẽ daerna inghenomen/daer was voor Gouverneur in ghelept Gobstein met den zijnen. De andere zijn onder het Ghebiedt van Selbach door Longowald ende Fredewald in de Drent/van daer in Stellingwerf ende die vande Cuynder ghelept gheweest. Daer was alreede gereet groote Pier een Hooftman van roovers met vier hondert vã zijn gheselschap / ende hondert vijftich schepen van alle soorten. Aldaer als sy haer twee daghen gherust hadden/den 24 Junij haer Anckers lichtende/ende al den leger t'schepe gedaen hebbende/zijn geseylt na Noordhollant/ende gheluckelick zijne vlote noch vroech op den dach ghevaren zijnde / ende Euchuysen dat seer bevreest was voor by ghezeylt / soo hebben sy haer strekte ghenomen na Medenblick/ het welcke qualick versien was. Alhier de crijsknechten aen het lant ghesét zijnde/ende eenen haestigen ende onversienighen oploop op de stadt gedaen hebbende/is terstont de Stadt overvallen ende met ghewelt inghenomen geweest/niet teghenstaende dat sy een vaendel knechten in hadden / den meesten deel van het garnisoen ende vele van de borgers zijn met den sweerde gheslaghen geweest/ de andere zijn op t'Casteel gevloden. Ende in de eerste furie en heeft het sweert de swacke vrouwen ende kinderen niet ghespaert/maer heeft alles sonder onderscheyt omghebracht. Doen / alles na haren lust bedreven hebbende / is grooten Pier met rijcken buyt die hy t'schepe ghedaen heeft/ ende met zijnen hoop roovers in Vrieslant wederghekeert. Maer de andere passerende door de seer schoone ende goede Landouwe/hebben de stadt van Hoorn aen de slincke handt ghelaten/ende al wat haer voor

1517.

quam verwoest ende gerooft/ende vele gevangenē wech geleyt/ende ten lesten Alckmaer/het welcke vol was van alle soorten van goederen/die daer tot het naeste gheleghen landt gebrocht waren het welc bycans niet ghesterckt en was/met den eersten loop inghenomen heel ende al ghe plondert. Dit is eenen rijcken buyt gheweest/ende meerder dan men ghelooven soude/ende een seer groote ellendicheyt is den Borgheren die sulcx niet en dochten ende den naeburen rontomme over ghecomen/gheene saecke noch gheene crijchsknechten bereydt zijnde om het ghewelt der vyanden teghen te staen. Want wie soude hier verwacht hebben soo sterck eenen vyandt? Wiens coempste by nae eer ghesien is gheweest/als ghehoort vanden Hollanders: want als eenen stormwint Medenblick neder ghevelt hebbende/ende by na de asschen ghelaten hebbende/heeft hy des anderen daechs terstont Alckmaer besprongen ende overvallen. Daer en tusschen den Raedt ende Regeerders van Hollandt om dese licentie ende ghewelt voor te comen/deden ontbieden alle die Leenmannen/ende voort den vierden man tot alle steden/eñ alle die Landtlieden van het gantsche Landt/om te comen binnen Haerlem met hare wapenen/bevelende dat sy Floris den Grave van Egmond/die doen Hollandt in den naeme des Coninx regeerde/souden bystaen ende ghehoorsaem zijn. De Geldersche daer en tusschen nae dat sy binnen Alckmaer gheleghen hadden seven daghen/syn met haren roof ende ghevanghenen ghetoghen nae Beverwijck/het welcke sy verbrandt hebben/eñ als sy na Sparendamme henen toghen/zijn de Ruyters ende Voet-knechten der Hollanders op hen ghevallen/ende die met buyt geladen waren/ende gequelt door de engde des wechs ende der passagie/de welcke den Dijck alleene gaf/geen cleyne beroerte gemaeckt/ende hebben ghedwonghen vele tot den lesten hoop den buyt ende de ghevangenen te verlaten. Hieromme soo spoedichden de Geldersche haer reyse/ende seer vlijtich besich zijnde om voort te comen/daer was een bolwerck/ost een Blockhuys/daer sy moesten passeeren op den Haerlemmer Dijck/daer hy alder naust is/om hare reyse te beletten van die vam Amsterdamme meter haest opghewórpen. Maer dit is oock van haer met eenen assaut of twee haestelick ghewonnen gheweest. De Soldaten die daer in laghen zijn tot tsestich toe omghebracht. Van daer Amsterdamme ende de landen van Amstelandt voorby passeerende/zijn ghecomen int Sticht van Utrecht/ende hebben tot Abcoude/in haer eerste landt-palen legher gheslaghen.

By het buys vā Hart.

Maer terstont daer nae een seer groote menichte van Ruyters eñ voetknechtē vā Coninc Caerle den Hollantsche steden toe geschict zijnde/over de welcke Over-heere was Henric van Nassouwen/treffelick in raet eñ daet/by den welckē hem gevoecht hadde Floris van Egmond/hebben sy tegenweer eñ stoot gekregen. Kaerl selve de Hertoghe van Gelder niet lange daer nae byden selven Grave van Nassouwen/ende den heelen Coninclicken leger tot Arnhem t'samen met macht van zijne menichē gesloten/soude tot den utersten gebraeht geweest hebbē/ten ware geweest dat die Coninc van Vrancrijc Franchoys vā Valoys over hem als zijn Bontgenoot eñ vrient bekommert zijnde door zijne Gesantē by Coninc Kaerl vercregē hadde/datmē afstant van wapenen soude doen; datmen plaetse eñ tijt om het verschil af te leggē eñ vrede te maken/soude stellē. Dit tot Arnhem geboodtschapt zijnde/is de belegeringe opgebroken. De plaetse tot dese handelinghe is tot Utrecht beraemt/om den nieuwē Bisschop Philips van Bourgoengien/Davids bastaert broeder/een treffelic man eñ een beminder van vrede. Vanden Coninc van Vrancrijc quamen tot Gesanten Robrecht Bonnesius eñ Franchoys Rongius: van Coninc Kaerl/behalven de andere/Henric van Nassouwen. Den Hertoge van Geldre hadde voornamelic gesonden Willem de Lange zijnen Cancelier/ende zijnen Hof-meester Henric Gent, tsamen met Quinonius President vande Janniten tot Arnhem. Van dese is ten lestē de sake also geslotē/als dat de Hertoge van Gelder soude afstaē eñ opdragen Coninc Kaerl eñ zijne Erfgenamē de Heerlicheyt van Vrieslant/eñ doen vertreckē tot het gantsche lant alle zijne Ruyters eñ knechten. Kaerl soude desgelicx betalen ende geven den Hertoge van Gelder/de sōmme van hondert duysent Croonen/de vijf-en-twintich ghereet/de reste in vijf iaer met ghelijcke payen. Ende tot versekeringe van desen souden tot borge gestelt worden vier Steden; onder de welcke Amsterdamme de eerste plaetse ghehadt heeft. De andere zijn gheweest Dort, Gorchom ende Shertoghen bosch. Maer oock dit bestandt/ofte dese conditien van vrede zijn daer naer op verscheyden manieren van Hertoge Karel veracht/of bespot geweest.

Amsterdam tot borge dē Hertoge val Gelder ghegheven.

Onder

IV. Onder Kaerl de vijfde Keyser.

Kaerl daerna Roomsch Keyser verclaert zijnde/als hy hem nu gheheel tot het Gouvernement begeven hadde/heeft onder andere in de jaren 1524/item 1531 Edicten wt laten gaen/oft heeftse veel eer vernieut by de welcke hy strenghelick heeft willen verboden hebben dat de Gheestelicke persoonen oft Clooster-lieden niet en souden contracteren/oft erven ende haer by donatie oft coop/dan op sekere conditien/ roerēde oft onroerende goederen vercrijghen. Een ghelijck Decreet hebben wy boven aengewesen dat van Willem de seste Grave van Hollandt voor die van Amsterdamme alleene ende de Clergie der selver stadt is ghepubliceert gheweest. Wy hebben oock hier te vooren verhaelt hoe dat Philips Prince van Bourgondien/den Geestelickē persoonen mate ghestelt heeft. Maer de Edicten van Keyser Kaerl / die ick ghesеyt hebbe tot desen eynde ghepubliceert / zijn beyde wt des stadts-camer ghecomen: van de welcke wy het leste / waerinne oock het Edict by Philips van Bourgondien ghepubliceert vermeldt wordt / is so luydende.

1524
1531

C O P Y E

Van het Keyserlicke Edict teghen de geestelicke persoonen ende Clooster-lieden

KAREL van Gods ghenade Roomsche Keyser, altijt vermeerder des Rijcx, Coninck van Germanien, van Castilien &c. Ertshertoghe van Oostenrijck, Hertoghe van Bourgoennien, Brabant &c. Grave van Vlaenderen, van Hollandt, van Zeelandt &c. Dominateur in Asien ende Afrijcken : Allen den ghenen die desen onsen Brief sullen sien, Saluyt : alsoo dat tot onsen kennisse ghecomen is dat wijlen (saligher ghedachten) Hertoghe Philips van Bourgoennien, onsen ouden voor-vader, (die Godt ghenadich sy) verstaen hebbende, de hongherichеyt vander Gheestelijckheyt van Hollandt, ende Zeelandt, ende Vrieslandt, int vercrijghen ende apprehensen van Erfven, van Renten, ende van allen manieren van wereltlicke goeden, by coope van successie, ende anders, ende aenmerckende dat alle die goeden vanden Landen voorschreven , by successie van tijden souden comen , inde handen vanden voorschreven Gheestelijckheydt, het welcke die destructie ende ruine, vanden voorschreven Landen wesen soude, om daer toe te remedieren, ende tot versoeck van de twee eerste Staten van Hollandt, van Zeelandt, ende by groote ende rijpe deliberatie by zijnen openen Brieven, statueerde ende ordonneerde, ende over al Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, dede publiceren, dat van doe voort aen, geen geoorde luyden van wat Ordene sy waren ofte wesen mochten, inden Landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt; erfven nemen en souden van hare Ouders, Maghen oft Vrienden in eenigher manieren, noch oock meer Landen oft Erfven en souden coopen, noch vercrijghen by Testamente noch anders, inden voorschreven Landen binnen Steden noch daer buyten, ter tijt toe die voorschrevē geoorde Luyden, by commissarissen doen gheordonneert gheweest of ghesandt souden hebben, om met hem een overdracht oft Ordonnantie te maecken, hoe ende in wat schijn, sy voort aen hem in des voorschreven is, hebben souden, ende dat wijlen onsen seer gheminden ende lieven trouwen Moye, die Erts-Hertoginne &c. (Die Godt ghenadich sy) in haren leven voor ons regente verstaen hebbende, inden jaere 23 voorleden, dat die ongoregheltheyt vanden Gheestelickheyt van Zeelandt, onghelijck grooter ende meerder was, dan sy te vooren, ende dat die geoorde Persoonen allen manieren van Erf-

ven,ende andere Wereltlicke goeden hem voorderen te vercrijghen, by allen middelen die sy dencken mochten, sulcx dattet gheheel Landt van Zeelandt, gheschapen hadde geweest, in haren handen te comen,tot grooten interesten vanden wereltlicke luyden,ende verlies van onse Hoocheydt,Heerlickheyt,ende dienste, omme daer in te remedieren, heeft van onsen weghen by rijpe deliberatie, de statuyten ende Ordonnantie, vanden voorschreven wijlen Hertoghe Philips van Bourgoennien gheconfirmeert,ende appellerende de selve oock van onsen wegen voordere gheordonneert,ende ghestatueert, dat hem doen voort aen niemant van wat state ofte conditie hy waer, die in desen voorschreven Landen van Zeelandt, hem selven syn Kinderen oft andere,t'waren Mannen,of Vrouwen persoonen,in Cloosteren of Gods huysen, begheven oft stellen wilden,den selven Cloosters,oft Gods huysen, gheen Erffelicke goeden,oft Erf-renten gheven en soude moghen, dan alleenlick een redelicke somme van penninghen, ofte Lijf-renten, tot almentatie vande persoonen,diemen inde Cloosters oft Gods huysen legghen oft stellen soude,op die verbeurte vande Erfven oft goeden,ende insghelijcx dat die geoorde luyden van wat Ordre sy wesen moghen, gheen Erfven Erffelicke Renten, oft andere en souden moghen nemen, aenveerden, coopen noch vercrijghen,by gifte,doode, Testament oft anders, oock op de verbeurte vande selve goeden. Ende oock is tot onse kennisse ghecomen,dat de geoorde Luyden van onsen Landen van Hollandt, ende Vrieslandt,die welcke met onsen Landen van Zeelandt,ghenoech van een natuere syn,hen luyden daghelicx ende soo lancx soo meer vervoorderen Erffelicke goeden,gronden van Erfven ende Erffelicke Renten,te apprehenderen by successie van haeren Ouders,ende andere Maghen ende Vrienden, oft sy Wereltlick waren, ende de selve haer leven lanck houden ende ghebruycken, midts stellende sekere cautie, van restitutie vanden voorschreven Erffelicke goeden, nae die aflijvicheydt vanden voorschreven gheorde Persoonen, diese gheapprehendeert hebben, ende dien tot behoef van haeren voorschreven Vriendē, eñ dat sy des niet te vreden zijnde,daer toe pretendeeren in mobelen goeden, van haren Ouders, Vrienden ende andere Maghen te succedeeren, midts stellende cautie als boven. Ende dat midtsdien,indien sy daer toe gheadmitteert waren,ghemerct dat de Erfven in Hollandt, ende Vrieslandt cleyne ende sober zijn,ende meesten deel vanden goeden van onsen ondersaten,aldaer mobels zijn alle de gronden vanden selven Landen,ende ooc alle des mobels goeden,by succesie van tijden in handen vande Gheestelickheyt comen soude,t'welck oft gebeurde, tot destructie ruyne vanden voorschreven landen,eñ vanden ondersaten eñ by consequentie,tot diminutie van onsen Hoocheyt, Heerlickheyt,eñ dienste comen eñ keeren soudē,willende daer toe versien,so ist dat wy approberen ende confirmeren, die Ordonnantien ende statuten van onsen voorschreven Out-voor-Vader,Philips van Bourgoennien,ende insgelijcx van onsen voorschreven Vrouwe Moye, van onsent weghen ghemaect, wt onser eyghen wetenheyt,ende autoriteyt, ende by groote ende rijpe deliberatie van Raede, Ordonneeren ende statueren voor edict,dat van nu voort aen,gheen persoonen in onsen voorschreven Landen van Hollandt,Zeelandt ende Vrieslandt,van wat state ofte conditie die syn,het sy Mannen ofte Vrouwen,persoonen die hen selven,oft haer Kinderen, oft andere, in eenighe Cloosters,oft Gods huysen,stellen oft sullen willen stellen,den selven Cloosters,ofte Gods huysen, geen Erffelicke goeden oft Erfrenten en sullen moghen gheven,op de verbeurte van dien,maer alleenelick sullen sy moghen Erfven grootelicken ende redelicken sommen van Penningen, oft een redelicke Lijf-rente,als nootolijck wesen sal, tot almentatie vande persoonen, die inden voorschreven Cloosters,oft Gods huysen,hen selven wilden begeven, oft inden selven ghestelt sullen wesen. Ende insghelijcx dat gheen geoorde Luyden, van wat

wat Oorde die ſyn, oft weſen moghen, binnen onſen voorſchreven Landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, gheen Erffelicke goeden, oft Erffelicke Renten en ſullen moghen coopen, noch vercrijgen, ende voorts dat gheen Erffelicke goeden, oft Erffelicke Renten, by giften, Teſtamenten, ſucceſsie van Vader, Moeder, Vrienden oft Maghen, noch anders, in wat manieren dattet ſy en ſullen moghen comen op Conventen ofte geoorde perſoonen, t'ſy op van cautie die ſelve te reſtitueeren, noch by andere middele, ende insghelicx gheen mobele oft roerende goeden, by ſucceſsie en ſullen mogen comen, opten voorſchreven Conventen oft geoorde perſoonen, op cautie noch by anderen middelen, als vooren, op de verbeurte vanden ſelven goeden. Soo Erffelick, ſoo mobel, onberoerlicke, ende beroerlicke, niet teghenſtaende de pretentie, vſantie, vanden voorſchreven geoorden binnen onſen voorſchreven Landen van Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt, die Octroye ende Ordonnantie, die ſy van onſen voorſchrevē Ouders, oft van ons, by inportuniteyt, in advertenſie oft anderſins hoe dattet ſy verworven mogen hebbē. Die welcke alle, indien daer eenighe zijn, wy tot conſervatie van onſen voorſchreven Landen van Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlandt ende onſen onderſaeten ende innegheſeten, eñ onſen Hoocheyt, Heerlickheyt, ende dienſte, weder gheroepen ende gherevoceert hebben, wederroepen ende Revoceren by deſen, ende den ſelven te niete doen ende aboleren. Ontbieden daeromme onſen lieven ende getrouwen die Hooft Preſident, ende die Luyden van onſen Secreten ende grooten Raede, die Stadt-Houder, die eerſte ende anderen Luyden van onſen Raede, ende van onſen Rekeninghe in Hollandt, Zeelandt, ende Vrieſlandt, den Rendtmeeſter van by Weſter, ende Ooſter Schelt in Zeelandt, allen onſen Baeliuwen, Schouten, ende anderen onſen Officieren, dien dit aengaen mochte, dat ſy onſen voorſchreven approbatie, ende confirmatie, ende onſen ſtatuyten ende Ordonnantien, op dat niemant vanden ſelven ingnorantien pretenderen en mach, doen condighen ende publiceren, elcken inden Limiten van ſyne Iuriſdictie, waermen ghewoonlick is publicatie te doene, ende ſcherpelick ende onverbreeckelick doen, ſonder eenighe contraventien procederen teghens den overtreders van dien, by Religioſe executie, vande penen daer toe gheſtelt. Sonder ſimulatie, gratie oft verdrach: want het ons alſoo ghelieft. Ende wantmen deſen in veelen Duytſchen plecken behoeven mochten, willen wy dat aent vidimus, van dien onſen Zeghel autentijck, oft vander Copie ghecollacioneert, ende gheteeckent by een van onſen Secretarijſen, Ordonnaris, oft by den Griffiers van onſen voorſchreven Raede van Hollandt, geloove ſy ghegheven, als aen deſen Origenael Brieve. Des Oorconden hebben wy onſen Zeghel hier aen doen hanghen. Ghegheven in onſe Stede van Bruyſel, den 16 dach van Octobris. Int Iaer ons Heeren 1531. 1531

Van het nieuwe verſchil tuſſchen de Venetianen ende dē Paus.

Ende voorwaer / het verſchil onlanex tuſſchen den Paus ende de Venetianen gereſen / en heeft gheen ander oorſake gehadt. De Venetianen hadden verboden / het Edict vanden jaere 1437 vernieut hebbende dat de Gheeſtelicke niet en ſouden Clooſters bouwen / noch datmen den ſelven ſonder bewillinghe ende toelaten vanden Raet / gronden van erven / beſittingen / ende andere erfgoederen en ſoude gheven. Welcke dinghen alle den Paus heeft willen ghehouden hebben voor onrechtich / ernſtelic onder ſtraffe vanden Ban bevelende / dat men dat recht der Kercke ende Stoel van Roome gantſch ſoude reſerveren. Maer de Paus te vergeefs blixemende / de Jeſuiten / die de ſake meeſt aenghinck / zijn ghedwonghen gheweeſt met den Capucinen ende Toletinen / uyt Venegien te gaen. De redenen ſo wel van de Venetianen heden ten daghe / als eertijts van die van Amſterdamme / en de van gantſch Nederlant / van ſoodanige verboden / voornamelick gelijck oock uyt het Edict van Kaerle ten deele ghebleken heeft / zijn deſe gheweeſt: Dat ſy merckten / dat door het verſuymen van ſulcke Edicten / den ſtaet van de Borgeren ende Edele verminderd wiert; eñ ter contrarien dat de rijckdommen van de Kerckelicke ende Gheeſtelicke perſoonen ſoo ſeer vermeer-

vermeerdert werden; dat het ten lesten te vreesen soude zijn/ als het al tot de Kerckelicke ende Gheestelicke persoonen/ als vry van alle gemeyne lasten/ soude comen/ dat hier door het getal ende incomen der Borgheren ende Edelen cleyne geworden zijnde/ de Republijcke van haer recht ende privilegien berooft soude worden; als daer alleene souden resteren/ met de Lantbouwers/ de Monicken/ de welcke van alle dinghen/ soo ghesept is/ vry zijnde/ tot de ghemeyne sake niet en gheven. Ende noch heden ten daghe ghevoelen/ ende dat met haere groote schade/ alle de Nederlanders die noch onder het jock des Paus staen/ hoe dese heylsame privilegien voor het Vaderlandt/ om de verkeerde eerbiedinghe des Paus ende der Jesuiten/ nu by haer al te plompelick veracht ende vergheten zijn. Want het blijckt door het bewijs van sekere/ dat Brabant/ het welcke 35 hondert duysent bunderen in de lengde en̄ breedde groot is; het blijckt/ segghe ick/ dat van de selve heden ten daghe de Gheestelicke oft Religieusen acht en twintich hondert duysent besitten; de Edele ende de Leecke alleene seven hondert duysent behouden. Even alsoo staet oock de sake in Henegouwe. Want Henegouwe begrijpt de grootte van 18 hondert duysent bunderen/ van de welcke de vijfthien hondert duysent de Monicken ende Gheestelicke besitten/ ende de andere alleenelick drij hondert duysent. Ende het selve moet men houden van de andere/ nae de proportie en̄ grootte van een yeder provincie

Onder andere, siet de Commẽtariẽ der geschiedenissen van Nederlandt vā Emanuel de Metere.

Het en is voorder niet voor by te gaen dat ontrent den jare duysent vijf hondert een en twintich/ als CHRISTIAEN CONINCK VAN DENEMARCK t'Amsterdam comende/ om voorts nae den Keyser zijn swagher te reysen daer heeft gevonden den Ertsbisschop van Drunthen in Norweghen Erick Walkendorp. Desen Ertsbisschop was in ongenaede by den selbighen Coninc/ ende sich meenende te verantwoorden/ hadde voor hem ghenomen om weder in Denemarcken te seylen/ dan door storm en̄ contrarie windt is hy t'Amsterdam gheraeckt. Al waer/ soo wy ghesept hebben/ den Coninck oock nae eenige daeghen onversiens aencomende ende vernomen hebbende dat zijn Ertsbisschop vā Drunthen daer was/ heeft hem stracx willen laten vanghen. Maer de Heeren Burgemeesteren ende Raedt den Bisschop ghehoort hebbende/ die hem als een Gheestelijck persoon/ op des Paus Heylicheyt beriep/ hebben niet toeghestaen/ dat hem yet leets van den Coninck soude ghescheden; al hoe wel den Coninck aen den Heeren Burghemeesteren ende gantschen Raede vastelijck beloofde dat hy rekenschap van zijne daet by de Keyserlicke Majesteyt en̄ den Paus van Roome gheven soude/ ende dat hy het al op hem nemen wilde. De oorsake waerom den Coninc op desen Ertsch Bisschop hem so vertoornt had/ was een seker Amsterdamsche vrouwe met naeme Sibrecht/ wiens dochter Duyfken geheeten/ den Coninck noch jonc zijnde binnen Bergen in Noorweghen tot zijn boelschap genomen hadde. De Coninc daer nae als hy tot gemael getreech des Keysers Carls suster Elizabetha/ ende dese Erts-bisschop Walkendorp in die saken/ als Gesante gebe[r]icht was/ heeft hy zijnen Heere Coninc/ nae begheeren des Keysers/ van het quaet gheruchte met Duyfken vermaent en̄ gewaerschout/ het welcke den Coninck niet wel nemende/ heeft zedert den Bisschop dit ongeluck veroorsaeckt. Desen Bisschop is daer nae tot Utrecht een tijt lanck ghebleven/ en̄ heeft van daer aen den Rijcx-Raet van Denemarcken zijn ontschuldinghe over gesondẽ/ ende is daer nae by den Paus te Roome gereyst/ ende aldaer gestorven.

Wat desen Coninck voorder daer nae/ als hy nu drij machtige Coninckrijckẽ Denemarcken/ Noorwegen en̄ Sweden/ met zijn gemael des Keysers Suster verlaten hadde/ wedervaren is/ ende hoe dat hy int jaer 1532 met een groote Vlote schepẽ/ van de welcke niet weynige vā die van Amsterdam en warẽ/ in Noorwege gecomen sy/ en̄ aldaer ghevanghen ghenomen/ ende daer na in de ghevanckenisse ghehouden tot den eynde zijns levens/ is wijtloopigher in de Cronijcken van Denemarck ende de onse aenghewesen. Hier en moghen wy daer en tusschen niet voor by gaen/ dat wt occasie van dese vlote (de welcke den selben Christiaen/ ter begheerten des Keysers/ die van Amsterdamme voornamelick/ so ick gesept hebbe/ ende de andere Hollanders verschaft hadden) die van Denemarck/ ende voornamelick de Oostersche steden seer heftichlick begonnen hebben tegen de Hollanders wreetheyt te ghebruycken ende haere goederen voor buyt te houden; so dat sy oock de selve gheensins door de Zont en hebben willen laten passeren. Daer en teghen die van Amsterdamme/ welckers sake het voornamelick was/ de welcke en̄ seer dickwils verlies van hare goederen ende seer groote schaden hier door ontfinghen/ ver-

crijghen mede by den Keyser / dat tot Antwerpen / Middelborgh ende in andere plaetsen de goederen ende coopmanschappen / van die van Hamburgh / Lubeck ende andere van die contreye desghelicx ghearresteert souden worden. Ende als dit met des Keysers wille ghedaen is geweest / so heeft men eerst tot Hamburgh van compositie beginnen te handelen / ghecomitteert zijnde tot dese sake van die van Amsterdamme Heiman Jacobsz Borghemeester der Stadt / mede van de Schepenen Cornelis Benning. By de welcke de Keyser by ghevoecht hadde een Raets heer van het Hof uyt den Haghe Joost Amezon vanden Burch. Maer als daer / om de absentie van de Ghesanten des Coninex van Denemarck Frederick de eerste / de sake niet teenemael tot vrede en conde gebracht worden / so is de selve tot de naeste versamelinghe wtghestelt gheweest / die tot Coppenhaghe bestemt werde: ende aldaer zijn alle saken gheluckelick van beyde zijden voorgestelt ende vereenicht geweest. Ghelijck dat ende te vooren wijtloopigher verhaelt is voornamelick in die Cronijcke / de welcke van het leven ende gheschiedenissen van desen Christiaen / item van Frederick de eerste / Coninghen van Denemarck in Deenscher tale voor weynighe jaren tot Coppenhaghe heeft laten wtgaen de seer Treffelicke ende Edele Arnoldus Witfeldius Cancelier van het Coninckrijcke van Denemarck een seer wijt vermaert ende voortreffelijck man zijnes tijts.

V. De occasie der raserye der Wederdoopers: de welcke die van Amsterdamme byna haeren onderganck dreychde; des Keysers Placcaet teghen de selve VVeder doopers.

Nu volghen die dinghen te verclaren die de stadt by na haeren onderganck veroorsaeckt hebben. Want by na ontrent dese tijden hadde in Hoochduytslandt beginsel ghenomen die schadelicke ende rasende onsinnicheyt der Wederdopers. De voornaemste occasie van dese dwalinghe ende oproerte soo Lambertus Hortensius verhaelt is dese gheweest; Lutherus hadde een weynich te vooren een Boecrken in het licht ghegeven van de Christelicke Vryheyt; ende het selve in Duytsche tale is terstont daer na begonnen gheweest in alle mans handen ghenomen te worden, ende meer begheert ende ghesocht als recht verstaen van den gemeynen man / heeft merckelicke stoffe van oproer ghegheven. Want Thomas Muntzer een Sassenaer / een man (soo de wtcomste gheleert heeft) ongeleert / maer in dit boecrken van Luther wtnemende gheoeffent / ende een wtleggher van dit schrift niet al te oprecht / heeft eerst begonnen by de zijne heymelick van de elendige slavernie van Hoochduytslandt te claghen / dat het ghemeyne volck met lasten ende schattinghen gheperst wiert / dat by de Princen waren de schatte / maer by haer ghedurighen arbeyt. Eenen sekeren tijt also mompelende heeft ten lesten de sake soo verre ghebracht / dat hy eenigen hoop ende menichte van zijne lantslieden om haere vrijheyt te vercrijghen tot de wapenen opgeweckt heeft. Ende in corten is hem van het landt soo grooten hoop van menschen / soo groot een vergaderinghe wt den steden hier en daer van goede ende quade toeghevallen / so dat in weynighe daghen ontrent de dertich duysent gewapende versamelt zijnde / de vreese van de verwoestinghe van Hoochduytslandt veroorsaeckt hebben. Deser over-een-stemmende roep ende verstoortheyt was / dat het ellendighe ghemeyne volck der Lantlieden meer als verachte slaven gheladen was / dat sy daghelicx in de silver-mijnen ende steenkuylen ghestooten wierden. Dat sy vande imposten / tollen ende dierghelijcke lasten ontlast wilden zijn: ende alleenelick eenighen Prince erkennen. Dat niemant onder de Christenen yets eyghen behoorde te hebben / maer alles ghemeyne. Ende onder dese vermaerste puncten van seditie was den nieuwen doop van Muntzer / alleene den volwassenen ende gheloovighen wt te richten in de vrye Kercke; den welcken hy / de heele Werelt doen daer teghen segghende / heeft willen verdedigen. Maer nae dat door de cloeckheyt der Princen / de menichten der Boeren verdelcht zijnde / den oproer ghedempt is / Muntzer in dien strijt ghevanghen zijnde is vanden Hertoghe van Saxen met der doodt gestraft gheweest. Wt de overblijffselen van de ontfanghene nederlaghe is terstont opgheresen / den Leeraer Balthasar Hubmoer (den welcken de Cronijcke van Hollandt vermelt) ende Melchior Hoffman van Suaben / van zijns handtwercks een pelser. Muntzer namelick in verstant ende ghe leertheydt ghelijck. De welcke als hy oock nu ontrendt den Rhijn zijne seltsame

opinien te leeren hadde angevangē/ is van die van Straesburg ghegrepen ende inde gevanckenisse gheworpen. Want dat deel van Hoochduytslant floreerde in die tijden in gheleerde mannen ende vernemende consten/ door welckers cloecheyt ende hulpe eensdeels wederleyt zijnde/ eensdeels door het bevel der Overicheden verdreven/ zijn na Nederlandt ghetrocken: ende meest in alle die plaetsen/ inde welcke sy wisten dat de lieden niet so arch en waren/ ende meest na nieuwicheden stonden. Hier toe lockte haer oock aen het Pausdom het welcke doen volwassen ende vol onwetentheyt was. Derhalven is een deel in Westphalen/ een deel in Overlandt verhuyst/ seer vele zijn in Hollandt/ ende de naghelegghene volcken ghetrocken. By die van Amsterdamme Jan Matthijs van Haerlem Backer/ een nieuwe Apostel zijnes tijts/ daer na een Propheet van die van Munster/ soo gheseyt sal worden/ met acht andere Hoffmans discipelen is voornamelick den toestooker ende autheur tot Amsterdamme gheweest van zijnen doop heymelick in te voeren. Ende dese sake en is hem so wel hier als elders niet heel ongheluckelick ghesuccedeert. So dat in corten de sake hier toe ghebracht is gheweest/ dat met de nieuwe leere van dese de herten der eenvoudighe verbult werden. Terstont daer na hare dwalinghen verre ende breedt verbreydt zijnde/ hebben Een Boeck/ onder den Titel van VVederoprichtinghe, int licht ghegheven. In het selve waren dese dinghen; Dat het Rijcke Christi voor den jongsten dach borgerlick soude zijn opter aerden; Hier souden alleene de heylighe ende rechtveerdighe/ de Coninghen met den swaerde ende met ghewelt gheweert zijnde/ heerschappen: ende dat dit Coninckrijcke nu van hem ende den zijnen aenghevanghen was. Dat men alle Magistraeten moeste wtroeyen: ende de selve met aller macht teghenstaen. Al hoe wel den Apostelen Christi gheen recht des sweerts/ ende gheene bedieninghe van een politijck Coninckrijcke/ item gheene macht van een rijcke te bevestigen toeghelaten en sy/ dat nochtans den nacomelinghen haere navolghers/ ende den ghenen die na haer het leer-ampt in de Kercke souden aen nemen/ politijck ghebieden ende het recht des sweerts over ghegheven sy: dat haer macht ghegheven sy om den goddeloosen Magistraet metten sweerde te vernielen. Dat in hare Kercke gheene goddeloose ghevonden en werden; datse alle heylich waren: Dat niemant salich en soude worden/ die alle zijne goederen in het ghemeyn niet en brachte. Dat het door de wet der natueren teghen de welcke de wet Gods niet en strijt/ billick ende recht was vele huysvrouwen te hebben. Dit zijn by na de voornaemste/ het is onnoodich de andere hier te verhalen.

Daer is doen op ghevolcht hier en daer strenghe straffe: maer nergens grousamer als tot Amsterdamme. Want dewijle hier een groote menichte van cooplieden ende vremde natien is/ hebben sy die by na heel door onderlinghe gemeynschap gecorrumpeert. Daer is doen wten Hove ghesonden den Procureur ghenerael/ die de ghene die van Wederdooperie verdacht waeren soude ondersoecken/ ende daer zijnder negen gevonden/ de welcke des nachts van den bedde ghehaelt zijn ende inden Haghe ghebracht. Van de welcke als men by den Keyser tot Brussel vraechde/ wat hy daer mede wilde ghedaen hebben/ men heeft geantwoordt datmense onthalsen soude. Het welcke ghedaen is gheweest: ende de doode lichamen zijn wel aldaer in den Haghe begraven gheweest/ maer de hoofden zijn in een vat gesloten weder na Amsterdamme gesonden/ ende op de Volewijck op staken ghestelt. Ende niet teghenstaende dat men alles daer teghen versochte/ de crachten der Wederdooperen daghelijcx wassende/ de ghevanckenissen ende banden zijn te vergheefs gheweest. De eene hier de andere daer ontvluchtende/ hebben Dorpen en Vlecken doorloopen. Sy hebben briefkens ende boecxkens op de gemeyne weghen gestroeyt: in de hegghen der weghen/ daer vele ginghen wandelen/ staken sy bladeren papiers: in dese dreychden sy het verderf den ghenen/ die hare leere niet toe en stonden: vercondichden die gramschap Gods ende het oordeel/ die niet alle zijne goederen wechwerpēde/ uit Babylon scheyden. Maer als dese/ de welcke by de haere door de opinien van allen hiervan befaemt waeren/ vertrocken waeren/ soo zijn sy int ghemeyne na Westphalen verhuyst/ daer sy het nu alles met hare leere verbult hadden. Munster is de hoofstadt van dat landt/ meer door conste ende ingeven van menschen/ als van natueren sterck. Het landt eensdeels rouw/ eensdeels vruchtbaer/ wordt van de Lippe bevochticht. Al hier ontfanghen zijnde int jaer drij en dertich den eersten Decembris/ hebbē de stadt ten lesten in haer ghewelt ghecreghen: sy veranderen den staet der Religie ende Po-

litie

litie namelick ontrent den eersten Februa-ry des jaers duysent vijf hondert vier en dertich. Welcke dinghen ter wijle datse ghescheiden heeft den Keyser by de Neder-landers door brieven bevolen datmen alle dit volck in ghenaden soude aennemen/die van haere dwalinghe haer souden beke-ren / met dese conditie / soo sy hem erken-den / ende berouw hebbende/haere misda-den den Biechtvaders der Kercken binnen 14 dagen openbaren souden / ende die met een teecken opentlick souden betuyghen. Die daer teghen souden doen / datmen te-ghen haer wettelick soude procederen. Dese publicatie ghedaen zijnde seer vele van de Wederdooperē t'scheepe gaende/vertrecken wt Hollandt ende naestgeleghene landen/ t'samen met hare vrouwen ende kinderen/ alle hare goederen / behalven het ghereedt ghelt verlatende / om te gaen naer Ove-rijssel ende van daer naer Munster. Ghe-vraecht zijnde waer sy henen trocken:heb-ben gheantwoorde dat sy na dat landt he-nen ginghen / het welcke God toonen sou-de. Ten selven daghe is tot Amsterdam-me ghecomen den Secretaris vanden Raet vanden Haghe met het mandament des Keysers / dat sy het andere rot/het welcke na het eerste ghegaen was/ met ghewelt houden souden. Des anderen daechs vijf van de selve secte zijn naeckt op de strate (het was middach) elck bloote sweerden in haere handen swierende wt den huyse ghesprongen. Dese als onsinnighe men-schen zijn door de stadt roepēde ende schree-wende gheloopen: Inden name des Heeren de Goddelicke gebenedijdinghe sit aen de rech-ter syde der stadt, den vloeck aen de slincke. Niemant en is in dit loopen van dese be-schadicht gheweest. Die Borghers door het ongheewoone spectakel beweecht zijn-de / zijn belast gheweest op de merckt t'sa-men te comen: het collegie der Schutters ter plaetsen ten strijde ghedestineert. Ende also / de autheurs van desen oproer ghegre-pen zijnde/is dese eerste beroerte ghestilt gheweest.

VI De andere seditie der Weder-doopers ende nieuwe vonden: ende de strenge straffingen tegen de selve.

Dewijle dese dinghen tot Amsterdam-me ghedaen worden: De saken van die van Munster werden na de Platonische Repu-blijcke gheschickt. Daer is inghestelt ghe-meynschap der goederen ende vrouwen: alle authoriteyt den Propheten overghedra-ghen / so dat daer niet dan volghende haer-ren raedt/int ghemeyne ende int besonder wtgherícht en werdt. Jan Mattheeus backer / daer boven van ghesproken is van Haerlem bediende het ampt van de opper-ste overicheyt/oft hadde het hoochste ghe-biedt / doen zijnde een Propheet: De welc-ke door die persuasie hem sulcke authoriteyt ghemaeckt hadde / dat hy nu alreede allee-ne boven de wetten was : dat hy alleene ordineerde ende ghebodt tgene hem goet dochte; hy dede wt ende te niet wetten/die hy wilde ende stelde weder ander na zij-nen eyghen lust. Hy had de van den begin-ne af by hem ghevoecht Jan Bocold van Leyden: van de welcke dese in het huys des Borghemeesters Bernard Cnipperdolling woonde; de ghene zijne woonstede in S. Agnee ten Clooster terstont na het veran-deren der religie ghenomen hadde.

In die selve daghen den 29 Aprilis zijn der brieven wt Vrieslandt gesonden / inden Raedt ghelesen gheweest van desen inhou-de: dat sy rijpelick souden toesien / dat de Republijcke gheen schade en creghe/dat de Wederdoopers raet ghehouden hadden der-waerts te verhuysen/ om de stadt door op-roer onder haer ghewelt te brenghen. Van stonden aen wordē de Gildens der Schut-ters in het Raethuys ontboden. De Colle-gien oock van Marie ende het Cruyce worden daer oock versamelt. Met dese is aldaer den Raedt ghehouden. Daer wordt het voornemen der Wederdooperen ver-haelt : wat hope den Raedt van haer / soo de saken in ghevaer quamen soude hebben te verwachten. Daer is eendrachtelick ge-antwoort gheweest / dat sy te leven ende te sterven voor de ghemeyne welvaert; voor goet en bloet vastelick hadden voorghe-nomen. Daerna is opentlick verboden ghe-weest/dat niemant eenen vremden Weder-dooper herberghen en soude. Die haer niet en soude aenbrenghen dat hy metter doot ghestraft soude worden. De vremde We-derdoopers /ende gheen borghers zijnde/ souden voor de vijf uren des selven daechs des avonts de stadt ruymen / op de boete van de wterste straffe. Ontrent den avont worden wederom versamelt op de merckt de gildens der Schutters. Daer na in ve-ler borgheren huysen hier en daer over de heele stadt besoeck gedaen zijnde/ twintich van haer ghegrepen worden in de ghevanc-kenissen gheleydt. Vier daghen daer na/na-melick den tweedest Mey is de Grave van Hoochstrate met vele van den Raedt van Hollandt

Hollandt ende den Provoost in de stadt gecomen. Terstont den 7 Mey zijnder twee onthalst: ende twee daghen daer na ses en dertich die van de wederdooperie afstandt gedaen hadden / hebben openbare amende gedaen met ontdeckte hoofden / bloote voeten / met lijnen ghecleedt / elck met keerssen. Den 11 zijnder wederom vier der selver secten onthalst ende vier verbrant geweest. Des anderen daechs daerna worter eenen onthooft. Dē 18 Mey werdender vier onthalst. Hier en tusschē beleyt dē Bisschop de stadt van Munster. Eñ Jan Mattheeus / onder de andere / heeft hem selven oock tot een crijch-overste ghemaeckt. Eñ loopende met een ghedruysch door de stadt / riep dat God de Vader hem bevolen hadde / dat hy den vyant vander stadt verdrijven soude: als hy het legher naerder ghecomen was / een soldaet is hem teghen ghecomen de welcke hem doorstack. Ende al hoe wel de valheyt van zijne voorseggingen doen ontdeckt was / nochtans zijne mede-Propheten / ende voornamelic Jan Bocold om den gemeynen rouwe met eenen schalckē vont te versoeten / heeft het volck met sulck een spotternie vertroost: als oft hem lange te vooren gheopenbaert hadde ghewesst / dat hy sulc een eynde des levens hebben moeste; ende dat hy zijne weduwe ten houwelicke nemen soude. Ende daer na door ghemeyne toeroepinghe des volcx Coninc verclaert zijnde / heeft de Weduwe ghetrout / die noch van den selven Mattheeus swangher was. Ende sy is alleene Coninginne ghenoemt / hadde alleene een Coninckliick Hof met den hoop van hare Camenieren verscheyden van den Coninck.

Hier nae heeft hy oock vier en twintich Apostelen / ofte vercondighers des woorts wtghesonden / de welcke tot de vier hoecken der werelt ghegaen zijnde / souden de leere / die te Munster ghehouden wert / alle menschen vercondigen. Dese als sy wtghegaen zijnde een yegelick op zijne plaetse gecomen waren / door de stadt een geroep verheven hebbende / vercondichden met luyder stemmen / dat sy boete souden doen. Door welck gheroep als sy de aensichten ende herten van alle menschen tot haer hadden opghewekt / groote beroerten zijn opgheresen / de welcke de steden seer beweecht hebben. Ende aenghegrepen zijnde ende voor den Raet om haere sake te verdedighen ghebracht / spreyden haer cleedt op de aerde / ende werpen daer op de stucken gouts / die sy wech gaende van den Coninck ontfanghen hadden. Segghende dat sy vanden oppersten Vader gesonden waeren / om haer het Evangelie te vercondighen. Indien sy dat souden ontfanghen / dat sy alle haere goederen int ghemeyne souden brenghen ende ghemeyne maken. Indien sy het weygherden / dat sy hier door als door een teecken ghetuyghen van haere boose daden ende ondanckbaerheyt. Daer na met pijnighen ghevraecht zijnde van haer gheloove ende leven / ende van de fortificatie ende staet der stadt: antwoorden dat sy alleene de waere leere hebben / ende dat van den tijt der Apostelen noch het woordt recht en is vercondicht ghewecst / noch eenighe justitie en is geweest. Datter in alles vier Propheten zijn / van de welcke de twee rechtveerdich zijn / Jan van Leyden ende David van Delft: insghelijcx twee onrechtveerdighe de Paus van Roome ende Luther: ende desen ergher als den genen. Gevraecht zijnde waeromme sy de onnoosele menschen teghen de belofte haer ghedaen tot Munster verjaecht hadden / ghenomen hebbende haere goederen / vrouwen ende kinderen; ende met wat ghetuyghenisse der schriftuere sy dese hare gerechticheyt willen verdedighen. Sy gheven voor antwoorde dat dien tijt nu voor handen is / inden welcken Christus geseyt heeft dat het ghescheiden soude / dat de saechtmoedighe het aertrijck besitten souden.

Sprekende van de machten ende maniere der stadt / verhaelden beneven andere saecken dat den meerderen deel hadden boven de vijf huysvrouwen: daer en boven dat de Coninck groote menichte van ghewapende mannen wt Vrieslandt eñ Hollandt was verwachtende / met welckers cracht versien zijnde hy het Christenrijc overwinnen soude / gedoot hebbende de Coninghen ende de andere Overicheydt om dat sy gheen Justitie gheadministreert en hebben.

Dit onder andere voortghebracht hebbende / sommighe zijn van de overicheden der steden; sommighe vanden Bisschop / in wiens macht oock eenighe overghelevert waren / met den sweerde omghecomen. Daer was eenen onder dese Henrick Hildersom Goeylander / de welcke met andere den Bisschop was overghelevert ghewecst. Met desen houdt den Bisschop heymelicks sekere raetslaghen / ende wordt terstont daerna van hem vry gelaeten. Ende de selve waren dese: dat hy in de stadt wedergekeert zijnde zijn personage / dat is den simi-

lee rder

leerder ende dissimileerder neerstelick spelen soude / dat hy vlijtelick de raetslaghen der stadt/des Coninex/ de bequame plaetsen/tijden/gelegenthedē ondersoeckē soude De reste is verborghen ghewcest. Los ghelaten zijnde / is tot Munster door om weghen ghecomen. De Coninck zijne wedercomste vernomen hebbende / ende by hem ghelaten zijnde / heeft hem gevraecht hoe dat het quam dat hy verloren hebbende alle zijne medeghesellen / alleene behouden weder thuys quam / het welck hy wiste der doodt weerdich te zijn ? Niet sonder Godt (seyde hy) wonderlick ben ick het ontcomen. Want alsoo ick des anderen daechs ghesch ickt was om omghebracht te worden in de ghemeyne gevanckenisse sittende / ben door het beleyt van eenen Enghel daer wt ghebroken; ende my is belast weder thuys te keeren met sulck een bevel/dat ick den Coninc vercondighen soude / dat ons dry machtighe steden van Godt ghegheven zijn/ Amsterdam, Deventer, ende Wesel. Ende dat dese corts onder ons ghebiedt sullen comen/ by soo verre derwaerts Propheten ghesonden werden. De Coninck door dese nieumare verblijt zijnde / heeft den bode in zijne familie ghenomen/ende heeft hem beschoncken met eenen gouden rinck ende een cleedt van verscheyden verwen/ soodanich als zijne huysghenooten vijftich in ghetale droeghen. Haer cleedt was van verscheyden coleur / eensdeels groen/ende eensdeels grauw; sy hadden elck op hare hoofden eenen witten hoet / eenen gouden rinck aen hare vingheren. Dit Coninck-lick cieraedt leyde hy alsoo wt; dat het grauw / oft aschverwich coleur te kennen gaf de doodinghe des vleeschs ende der sonden: maer het groen den nieuwen mensche wt Godt weder ghebooren/ die eenen aenghenamen reuck Gode ghewoorden was / even ghelijck de welrieckendt cruyden met eenen lieffelicken goeden reuck den neusgaten aenghename zijn: den rinck de ghedurighe ende onverbrekelicke liefde teghen den naesten soude wtwijsen/ ghelijck hy sonder beghin ende eynde in hem selven soude wederkeeren. De Coninck door dese blijde bootschap tot de hope van een groot rijcke opgherecht zijnde/ sendt terstont na Amsterdamme Iacob van Campen, die hy belast heeft Bisschop der stadt te zijn. Byden welcken hy als mede-geselle voecht Ian Matthijs van Middelborch

Een weynich te vooren eer dat dese dinghen wtgherecht werden/den eersten dach Octobris Anteunis van Lalleyng Grave van Hoochstrate, die wy hier boven geseyt hebben/Stadthouder van Hollant/ is binnen Amsterdamme gecomen / om de saken der stadt te ondersoecken. Tsanderdaechs ontbiet hy by hem Jan Hubert den Schout/ Cornelis Benning eñ Aelbrecht Boelenson Borghemeesters. Nicolaes Hilbrand/ Cornelis Dobbesen Schepenen; Nicolaes Heine/ Joos Buyck Hooftmannen. Desen vijf en twintich beschuldinghen voorghestelt hebbende/heeft hy swaerlick van onachtsaemheyt aengeclaecht / ende met eenen dat sy in het straffen ende castijden al te slap eñ goet van herten gewcest waren. Dat het haer schult was / dat het opgeresen quaet daghelicx hem verder wtbreyde. Een deel van de voorgeworpē beschuldingē hebben sy wederleyt/ van de andere hebbē sy haer ontschuldicht. Den tweeden wort den Raet versamelt ende daer wort geraetslaecht van de ghemeene sake. Den derden coemt den Raet weder by een in des Graven van Hoochstrate herberghe; eñ om dat de Schout zijn ampt opghesevt hadde/ soo is in een groote vergaderinghe eenen anderen gesocht/ eñ voor eenē tijt in zijn plaetse gestelt Ruysch Jan Bets/ eñ daer na Hayman Jacobs/ eñ ten lestē Nicolaes Gerritsoon Mattheeus/ gelijc daer staet inde stad Registers: de welcke ooc dit vermeldē/ dat de Schout Ian Hubert vā Lutheriaenschap verdacht ghewcest is/ende vanden Procureur Generael in s'Graven-Hage beschuldicht. Maer van den selven Schout sullen wy hier achter meer segghen in't Register der Magistraten.

Voorder wordt in des selven Hoochstratens Herberge voorgestelt/oft ooc yemant inden Raet van Ketterije suspeckt was; oftmen oock op der stadts mueren ende bolwercken neerstelick wacht hiele / ende oft oock alle jaere van het ontfanghen/ ende wtghegheven trouwe rekeninghe gedaen werde. Den vijfden Octobris wordē daer twee Borghers vande Wederdoopers seckte ghegrepen inde ghevanckenisse ghelevdt. Daer nae is een fantastich gheruchte/maer door onsekeren autheur ghestroyt/ datter den naesten nacht twee hondert ghegrepen souden worden / die wt de stadt inden Haghe ter straffe ghevoert souden werden: Om dese oorsake een beroerte makende/ hebben haer vele des nachts ontrent het Stadthuys gehouden. Den achsten Octobris worde de nacht-wacht Ioost Buyck, ende Ian Holesloot als den Capiteynē der stadt/ geordonneert. Dese hebbē

wt het Gilde der Schutters dry Rotten tot haer genomen; qualick te vreden zijnde / dat soo groote menichte borgeren op de merckt tegen den avont t'samen quamen / den welcken geen wacht bevolen en was. Daer wiert raet ghehouden / oft sy metten sweerde die souden overloopen / ende die van de heele merckt verjaghen / oft haer stille houden souden. Den goeden raet van Joost ende Holesloot heeft de overhant ghehadt / de welcke tot haer ghenomen hebbende vier wt het ghetal van alle de rotten wtgaende op de merckt / vraghen met wat voornemen / ende wat begeerende teghen de ghewooonte zy op de merckt quamen gheloopen / ende haer den gantschen nacht onthielden? Dat sy de oorsaken souden openbaren: datmen haer soude te wille zijn / indien zy yet billicx begheerden. Sy antwoorden / dat zy daer t'samen gecomen waren / niet om oproer te maken / oft om eenighe nieuwichden aen te wenden; maer dewijle sy oock borghers waren / niet min als de andere; ende daerom het haer noch schadelick noch hinderlick behoorde te zijn / dat sy oock voor de ghemeene welvaert waeckten: daer en tusschen wenden oock voor noch een ander oorsake / dat sy niet en wilden datmen teghen de manieren der gherichten by nacht de ontschuldighe / slapende ghegrepen souden werden. Waer op Buyck antwoorde; dat een yder van daer soude gaen slapen / dat hy daer voor sprack voor hem selven / dat dit niet gheschieden soude. Ende by so verre yemat eenich gewelt voornemen soude in yemants van haer huys om ongheliick te doen / dat hy hem ende zijnde welvaert te pande soude stellen / met dat Gilden der Schutters / die dien nacht onder zijn beleydt de wacht ontrent het Stadt-huys houden souden. Het was twaelf uren des nachts / als een yeghelick van het Stadt-huys nae huys ghinck. De Grave van Hoochstrate door het t'samenloopen der borgeren des nachts verschrict zijnde / ontrent zijn herberghe trawanten tot wacht gestelt hebbende twee dagen / is nae den Haghe aldaer niet langher blijvende getrocken. Des andern daechs den eersten dach Januarij des jaers 1535 is een borgher zijnde Wederdooper metten sweerde onthalst gheweest: eenen anderen die voor den Raet ontboden zijnde gevlucht was / is eeuwelick ghebannen. Ooc is een vrouwe ten selven tijde verdroncken gheweest. Also hadde op dien tijt in dese hooch-beroemde stadt ghezaeyt Jacob van Campen / nae dat hy wt Munster / soo voorenghesevt is / volghende het ghebodt des Coninckx gegaen zijnde tot Amsterdam als een nieuwe Bisschop ghecomen was. Hy hadde hem met zijnen medegeselle ses maenden / ende langher verborghen ghehouden / ende hadde door zijne listicheyt ende lieffelicke vleyende woorden een groot ghetal menschen tot zijne ketterije ghebracht. Daer werden by nachte vergaderinghen ghehouden van veel volcx / heymelicke tsaspreckingen houdende. Sy porden d'een den anderen aen / sy rechten malcanderen op tot hope van de saken te vernieuwen / oock den Bisschop daer tegen zijnde / ende te vergheefs daer teghen roepende / dat sy niet tot nieuwicheden door oproer ontijdelick opstaen en souden. Hier en tusschen hadden haer die van Munster wanckelbarichlick. Bocold den Coninc vermaeckte hem met zijne vrouwen. Hy hadde ghetrout / soo ick ghesevdt hebbe / de weduwe van Jan Mattheeus de welcke hy wijs ghemaeckt hadde dat sy van God tot Conninginne geroepen was. Tot dese heeft hy noch thien andere jonghe vrouwen ghenomen: by de welcke hy dry die hy eer hy Coninc geworden was ghetrout hadde gevoecht hadde. Dese huyshoudinghe heeft hy alsoo gheordonneert / dat de eene Conninginne alle de andere in heerlickheyt / weerdicheyt / vrouwen cieraet verre te boven ginck. Ende dese droech een Croone / item een gouden keten aen haren hals hanghende: ende de reynicheyt der verguldén cleederen / maeckte haere forme aensienlick in Majesteyt. De andere vrouwen en verschilden niet van de borghers vrouwen in ghemeyne cleedinghe / ende vercier sel dat sy gewent waren eer dat sy den Coninck trouden. Nochtans met de Conninginne in het selve Hof / ende aen een Tafel aten sy; Want de Coninghinne hadde oock besonderlick haere Trawanten / behalven de Camenieren ende den hoop der dienstmaechden. Daer was aldaer in de stadt een vrouwe van Amsterdamme (Lambertus Hortensius, schrijft dat haren naem geweest is Aleid van Kysing) de welcke haren man die seer rijc en machtich was thuys ghelaten hebbende / de saken van Munster een weynich voor de leste beroerte ghevolcht hadde: Dese als sy in de wederdooperie nu ingelijft was / en is daer nae door gheene begheerte des Vaderlandts / noch van haeren man beweecht gheweest; ende en was tot die tijt toe / met niemant getrout gheweest / onder het pretext van onvruchtbaerheyt. Want alleene de vrouwen die wt-ghekindert hadden ende bedaecht

1535

bedaecht waeren ende onbequaem om te houwen/ waeren sy haer van het houwelick gheexcuseert. Maer als sy de menichte daer mede niet langher en conde bedrieghen/ heeft ten lesten teghen haren danck eenen sekeren Dyes Pieter Simons moeten trouwen.

In die selve daghen wort een gheruchte tot Munster ghebracht/ dat niet alleen tot Amsterdamme/ maer geheel Holland door ende in het naest gheleghen Vrieslant benden van Wederdoopers verstroyt liepen/ de welcke haer toerusten om den Coninck van Sion tot hulpe te comen. De herten van allen/ maer aldermeest des Coninckx/ door eene mare tot de hope van voorspoet opgherecht zijnde/ liet der waeres terstont met een goet deel gouts versenden Ian van Gele seer wel gheoeffent inden crijch/ als die inde oorloghe Capiteyn van een compaignie gheweest was. Desen maeckt de Coninck Leydsman ende Overste van die benden. Hy belast hem dicwils als hy vertrock/ dat hy den selven in zijnen naeme segghe/ op dat sy te ghewilligher tot den tocht souden zijn/ dat Godt de Vader door den Propheet Henrick Hildersum belooft hadde dat hy den Coninck ende den volcke van Sion drij seer machtige steden/ Amsterdamme/ Deventer ende Wesel onder haer ghewelt ende ghebiedt brenghen soude. Dat sy haer slechts souden haesten te comen/ ende so vele provisie/ als sy conden/ mede souden voeren; dat hy soo sterck een stadt hadde dat hy gheenes vyants/ hoe wel seer machtich/ ghewelt en vreesde. Hy belast daer en boven Jan van Gele ernstelick/ dat hy als den tweeden Moses het volck getrouwelic binnen Munster brenghe. Derhalven is hy den 18 Decembris des voorleden jaers 1534 wt de stadt ghetrocken/ op welcken tijt de victalie ende provisie van alle dinghen dien vander stadt begonste te ontbreken.

Ian van Gele.

Daer nae inde maent van Sprockel des jaers 1535 is tot Amsterdamme int openbaer wt gheborsten/ tghene dat den Raet ende den meerderen deel der borgeren langhe ghevreest hadden. Inde Sondt-straete woonende eenen Jan Sijbert een Lakensnijder. Dese man was doen selfs verre van huys inde Oostersche steden/ daer hy handelde. Hier zijn vergadert ettelicke mannen ende Vrouwen; onder de welcke eenen genaemt Theodorus Sartor, die hem hadde laten verluwen/ dat hy een Propheet was. Smorgens heel vroech/ een weynich namelic nae drij uren/ in het binnenste des huys/ heeft de Propheet hem plat tegẽ der aerden voor haer allen neder geworpẽ om te bidden. De wijle dat hy bidt/ heeft haer al soo grooten schrick bevanghen/ soo dat haer dochte dat de plaetse beweeght wert/ ende dat het alles beefde. Sijn gebedt gheyndicht hebbende/ seyde tot eenen sekeren/ ick hebbe God in zijnen Throon eñ Majesteyt ghesien/ ende hebbe met hem tegenwoordelick ghesproken. Ick ben opgetrocken gheweest inden Hemel/ ende van daer overghevoert in de Helle/ hebbe het alles doorsien: den grooten dach des wtersten oordeels des Heeren is teghenwoordich. Eñ ghy zijt in alder eeuwicheyt verdoemt ende niet weerdich in de helle te dalen/ ghy sult inden afgrondt der hellen versincken. Doen seyde die dienaer: Vader ghy die in de Hemelen woont ontfermt u mijner/ zijt my genadich. Doen seyde de Propheet: De Vader heeft medelijden met u ghehadt/ eñ heeft u nu tot een sone aenghenomen/ ende heeft u alle uwe sonden vergheven. Een weynich daer nae zijn sy weder op de selve plaetse versamelt. Ende sommighe vrouwen/ haere mans op het bedde ghelaten hebbende/ zijn wederomme hier gecomen. Vier uren met leeren ende bidden toegebracht hebbende/ de Prophete heeft zijn hel met vanden hoofde ghetrocken/ ende het borstharnas wtghetrocken/ zijn sweert eñ ander wapen wech gewerpen/ eñ in't vier ghesmeten. Hier van ontbloot zijnde/ heeft heel naeckt ghestaen/ dat hy niet en hadde om te bedecken die dingen de welcke men van de ooghen moet verberghen/ ende de natuere heeft ghewilt datmense sal decken ende verborghen houden. Hy beveelt hier nae ernstelick den anderen/ dat sy nae zijn exempel haer heel ontcleeden: dwelc sy ooc ghedaen hebben. Daer nae ooc de vrouwen volghende het exempel der mannen/ hebbẽ soo afgeleyt alle cleedinge/ datter niet een snoerken overich en was/ om haer hayr te binden/ door gheene natuerlicke schaemte beweecht zijnde. Want de Prophete hadde alsoo gheordineert/ dat alles wat van aerde ghemaeckt was in het vier ghewopen moeste worden/ meynẽde dat dit een brantoffer Gode zijn soude. Eenen grooten ende grouwelicken stanc van de brandende cleederen/ hadde nu het gantsche huys alsoo vervult/ dat de vrouwe vanden huyse/ die van dese saeckẽ alle niet en wiste/ hier door wacker geworden zijnde/ wten bedde gesprongen is/ om de heerden te besien/ oft erghens eenighen brandt was. Op den solder op waerts ghegaen zijnde/ heefter daer

1535

elf naeckt onder een ghebonden. De welcke hy terstont ernstelick belast/dat sy haer oock nae het voorschrift vertoonen soude. Sy was van stonden aen ghehoorsaem/ sy heeft haer cleederẽ in het vier op den hoop vande andere geworpen. Ende als nu dese twaelve ontbloodt waren/ soo en wistmen noch niet watter op handẽ was. Doẽ heeft de Propheet allen bevolen/dat sy loopende ende roepende hem souden naer volghen. Terstont daer nae op de strate wt den huyse gegaẽ zijnde/ zijn met een schrickelick ghetier door de stadt op ende neder gheloopen. Sy riepen alle eendrachtelick: Wee wee/de wrake Gods/de wrake Gods/ de wrake Gods. Dit gheroep allomme clinckende/die borghers hebben haer terstont inde wapen gemaeckt/ende de merct ingheno̅men / meynende dat de stadt van eenighe vyanden ingheno̅men was. Sy zijn alle ghevanghen in de boven ghelepdt/ wtghenomen een vrouwe. Waer dese ghevaren was heeft men niet connen weten. Dewijle sy in het Raethuys naeckt sitten/ sonder eenighe schaemte/hebben de cleederen die haer omghehanghen worden / niet willen omme lijden / segghende dat sy de naeckte waerheyt waren. Den grouwelicken stanck des brandts inden huyse was nu tot de nabueren ghecomen: ende de deuren waren soo vast toegheslooten/dat sy die nauwelicx en hebben connen op brekẽ. Ten lesten het slot met een busse hebben doen op springhen/vinden sy den brandt met stroo ghevoedt/dat door de cleederen/wapenen/ ende twee schotels vol vleesch daer op ghelept/den roock ende de vlamme verdruckt was gheweest. De Gilden der Schutters wordẽ versamelt op den Dam; gewapent. Veler huysen worden ondersocht/sommige worden ghevanghen. Eenighe ontschuldighe worden los ghelaten. Op dien dach hebben sy de poorten der stadt ghesloten ghehouden/alleenelick zijnse tweemael haestelick gheopent/ende terstont wederom ghesloten ghewweest. Den 20 Februarij zijn wt Hannau ontrent Den Nieuwẽdijck (so wort ghenoemt de voornaemste strate der stadt aen de nieuwe zijde/soo te vooren ghesepdt is) aengecomen by na duysent Wederdoopers. By dese is ghegaen Heer Gerrit van Assendelft t'samen met den Provoost van Hollandt: door welckers voorsichticheyt eñ raet te weghe ghebracht is ghewweest/dat sy te rugghe van daer sy ghecomen waeren wederghekeert zijn. Ettelicke huysen aldaer werden ter neder gheworpen / die sy verdacht hebben ghehouden/als een eenwich ghedencktecken der sake. Den 25 Februarij wierden de seven mannen / die wy verhaelt hebben dat naeckt gheloopen hebben/metten sweerde onthooft. Het gheroep van dese in de straffe / ende als in de leste acte der tragedie is verschepden ghewweest. Den eeuẽ riep prijst den Heere altijt: de andere / wreeckt het bloedt van de uwe: een ander/opent uwe ooghen; de vierde wee/wee. Den 6 Maerte zijnder andere neghen van het selve volck met den sweerde omghebracht. Ende nochtans door soo vele ombrengen en is door gantsch Hollant het crijghele ende obstinaet volck eenichsins verwonnen ghewweest; jae is meer en meer in hare dwalinghen verhardet ghewworden. Want oock de ghene/die tot Munster vanden Bisschop beleghert ghehouden werden/leden nu seer grooten hongher/soo dat sy by gebreck van broot/met cruyden/ wortels van cruydẽ/wijngaert bladerẽ eñ dierghelijcke spruyten / de welcke de aerde voortbrengt /haer leven onderhielden.

VII Het leste bestaen ende conjuratie der VVederdooperen om de stadt te bespringhen

Jan van Gele daer en tusschen / den welcken wy gesept hebben dat hy vanden Coninck na Amsterdamme/in Hollant eñ Vrieslandt ghesonden is ghewweest / als hy alle dinghen verre in andere ghestaltenisse ende maniere gevonden hadde/als hy van Munster vertreckende vanden Coninck wijs ghemaeckt zijnde verstaen hadde/niet teghenstande heeft begonnen groote dingen voor te nemen. Want na dat hy in Vrieslandt aenghecomen is/ende van daer in Hollandt heeft geene troupen van crijchsknechten ghevonden. Nochtans eer dat hy wt Vrieslandt vertrack/is door zijne practijcken te weghe ghebracht/datter gheene cleyne beroerten/voornamelick tot Bolswaert/ghemaeckt en zijn ghewweest. De welcke gestilt zijnde is hy na Amsterdamme ghevlucht/ende is onder de onbekende ghestaltenisse van een coopman by Willem Cornelis ter herberghe ghegaen. Ende op dat hy niet aengheghеven en soude worden hadde zijnen name verandert. Want wt de belijdenisse der ghener / van de welcke verschepden ondersoecken ghehouden waren geweest/was doen den naem van Gele vermaert door de Hollantsche steden. Alhier hielt hy langhe heymelicke t'samensprekinghen met de ghene/die hy gemerckt hadde

hadde dat bequaem voor hem waren: door dese voechde hy by hem nu dese nu die: met dese handelde hy van ernstighe saecken; beloofde groote dingen van het Coninckrijcke van die van Munster: prees seer de vrijheyt des levens van dese. Ten lesten so vervult hy hare herten met hope van nieuwicheden / ende onsteeckt de selve om een memorabel feyt te bestaen. Want het gheruchte der Munstersche gheschiedenissen hadde ten dien tijde soo groote begeerte om alles sonder onderscheyt aen te tasten den menschē ingeplant/dat in corten/ tot Amsterdam hier en daer die peste verder alsmen heeft connen gelooven voortliep. Daer was in stadt Henrick Goetbelit, een man van tamelicke stature ende sterck van lichaem/de welcke in vele oorlogen den crijch ghevolcht hebbende / eenen grooten name door zijne vromicheyt onder de zijne gecregen hadde/ende was op dien tijt onder anderen de secte der Wederdooperen ingelijft. Desen neemt Jan van Gele tot eenen medegeselle van de heymelicke raedtslaghen. Maer hy en vreesde niet so seer/ als dat hy soude aenghedregen worden: want van yemandt bekent zijnde/ soude om het veranderen zijnes naems/ in perijckel zijnes levens gecomē hebben. Ten lesten beweecht zijnde van sekere ghetrouwe vrienden/onder de welcke was Goetbelit, neemt hy raet op dē staendē voet. Eñ desen was dusdanich. Dat hy terstont / dewijle de saken noch in haer geheel waren/na het Hof van Brabant soude gaen: vergiffenisse zijnder misdaet/in aller manieren/van de Coninghinne Marie Keyser Kaerels Suster/ die doen Gouvernante van de Provincien was/verbidden soude: welcke vercreghen hebbende (dese man hadde groot ghelt/het welck hy van Munster comende vanden Coninck ontfanghen hadde / soo te vooren verhaelt is/eñ in Hollant wederkeerende/ soude wederom tot Amsterdamme comen/ op dat hy gherust zijnde vande perijckelen onder de Borghers ende Coopliedē/ zijnen eyghen naem weder genomen hebbende mochte verkeeren. Desen raet en is niet te vergheefs gheweest. Want hem op de hulpe van zijne vrienden ende verscheyden zijne beloften betrouwende / heeft remis eñ vergiffenisse gecregen / voornamelick met dit bespreck / dat hy de stadt van Munster aen Keyser Kaerl / door eenighe practijcken soude leveren. De andere dingen hebben zy onderlinge heymelic gecontracteert. Hier van worden hem ghegeven brieven metten grooten zeghel bezegelt/ eñ hem is gelt gedaen om volc aen te nemen. Hy comt weder tot Amsterdamme / hem beroemende van het succes ende seer verblijt/alwaer hy niet/als te voren/ int heymelick en verkeerde / maer int openbaer/ eñ op het vertrouwen van zijn vercreghen remis/ bekende van selfs by een yeder dat hy herdoopt was/ seyde zijnen eygē naem: ten lesten en simuleerde oft dissimuleerde niet met allen. De heerlicke beloften van het verraet onder andere conditien in de brieven wtghedruckt/ hadden hem in sonderheydt by de voornaemste der stadt ende den Raet geloove ghegeven. Hy verandert van herberge / ende vertrect in den Schilt van Spaengien. Hy was nu by allen bekent geworden / ende heeft begonnen wat familiaerder te wordē met de voornaemste der stadt/ eensdeels om het berouw zijnes vals/ende het vercreghen remis van zijne misdaden; ten anderen om de grootheydt van het last by hem aengenomen/ ende de swaricheyt van het selve wt te voeren. In dese gherusticheydt der herten bestaedt hy een swaer feyt aen te gaen. Hy conspireert met zijn volck van de stadt te bespringen/ ende een Republijcke der Munstersche gelijc op te richten. Eerst van al heeft hy tot een medegeselle van desen raet ghenomen Henric Goetbelit, den welcken hy Vaendragher van de zijne gemaeckt heeft. Daer na heeft hy de sake aen het andere volck voor gedraghen / het welck hy in het binnenste des huys van Pieter van Gale in de Pijlsteech versamelt hadde. Den raedt wordt goet ghevonden / insonderheydt de lichticheydt der saken van Jan van Gele voorghestelt zijnde. Hy heeft daer by ghevoecht alle bequame dingen/ de ghelegenheyt des nachts/de herte van de heele stadt tot hem genegē/wtgenomē weynige dronckaerts/ tot gulsicheyt eñ om haren buyc te dienen overgegeven/de tegenwoordige gunste Godes/de Goddelicke antwoorde van Henrick Hildersum. Daer worden tot der moort toegeeygent de vyandē der Wederdoopers/ zy deylen onder haer de huysen van de rijcke/ eer sy de overhandt hadden gecregen. Om dit feyt wt te voeren wort bestemt den 10 Mey. Een yeder wort ghegeven een stuck gouts tot een onderpant der societeyt. Het teecken om tsamen te loopen soude zijn/ het clincken der bellen op het Stadthuys. Maer dese conspiratie is meer by ghevalle / oft oock veel eer door de voorsienicheydt Gods / als door de wackerheyt oft cloeckheydt der Oversten/ by na op de leste wijle dat de sake soude aengaē ontdeckt geweest.

Want naer oude ghewoonte plochte het
Crijus-gilden op dien tijt seer costelick te
bancketteren op het Stadthuys. Alwaer
het oock de maniere was datmen alle de
Magistratē noodde/eñ den meerderē deel
vande machtichste der stadt/ende langhe
inden nacht t'samen te blijven drincken.
Ontrent den avont/als nu in't midden
vanden Dam tortsen ende pecktonnen tot
een teeckē van triomphe aengesteken wa-
ren/een jonghelinck is by gheballe tot ee-
nen Pieter Honich ghenoemt/ghecomen/
ende verhaelt/dat de Wederdoopers tot ses
hondert haer in de heele stadt versameldē/
om de selve te bespringhen. Honich sonder
eenich uytstel gheeft de saecke Nicolaes
Dodesio ende Dirck Hildebrantsoon/de
welcke Hooftmannen waren/te kennen.
Dese dry te samen gaen haestelick op de
merckt tot de Borghemeesters/ende open-
baeren haer de saecke/niet sonder die groo-
ter te maken/ghelijck sy verstaen hadden/
ende vermanen haer dat sy by tijts souden
toesien/dat de Republijcke in gheen scha-
de en quame. De Borghemeesters by haer
selven de teghenwoordighe stillicheydt der
stadt overlegghende/hebben niet lichtelick
daer toe ghebracht connen werden/dat sy
souden ghelooven dat soo groote menichte
van menschen sonder gheruchte soude ver-
samelt worden; oft dat de conspiratie ver-
borghen soude connen ghehouden zijn son-
der uit openbaer te comē/dewijle nauwe-
licx tusschen twee een feyt verholē can blij-
ven. Den aengever wordt gebracht voor de
Borghemeesters/ten eynde sy wt hem ge-
wisser dinghen souden vernemen. De selve
seght vastelick/dickwils ende volstandich-
lick/dat de sake soo ghestelt was/noch dat
hy niet lichtveerdich en was/ende beveelt
datmē hem inde gevanckenisse soude hou-
den/indien de daden met het ghene dat hy
verhaelde niet over een en quamen. Dat-
ter vele teeckenen waren/eñ onder de selve
dat dit een bewijs was/dat sy twee hant-
roers van twee soorten met buspoeder be-
hoorlick ghelaeden in de opper Rhetorijck
Camer souden vinden/ende de selve was
doen op den Dam op den oppersten solder
van de Waghe/dwers teghen over het
Stadt-huys. Maer de sake wort van de
Borghemeesters bevonden/gelijck sy van-
den aengever verstaen hadden. De Crijus-
guldebroeders daer en tusschen scheyden
van het Stadthuys vroegher als sy ploch-
ten/het welck haer behoudenisse is ghe-
weest. De Borgemeesters hebben een wij-
le tijts raedt ghehouden/op wat wijse in
stillicheydt de borghers by een versamelt
souden moghen werden/op dat sy met de
minste beroerte aen het Stadthuys in de
wapenen/om de coemptste der Wederdoō-
pers te verwachten/ghereet souden zijn.
De eene dus de andere anders ghevoelen-
de/dewijle door verschillende stemmen den
tijt door gebracht wert (het was het eerste
deel des nachts) de Wederdooperen met
alle soorte van wapenen toegerust zijnde/
comen met ghewelt wt de Pijlsteech wt
den huyse van Pieter Gale met groot ghe-
tier/Vaendelen ende een Trommel voor-
gaende met oproer op den Dam. Sy be-
springen het Stadthuys: Slaen de wacht
ten deele; ten deele vangense: ende terstont
in het beghinsel is verslaghen gheweest de
Wachtmeester Simon van Putte. Een van-
de dieslepers door het eerste ghetier opghe-
weckt zijnde/de welcke op het Stadthuys
seer droncken tusschen de setels ende banc-
ken wtghestreckt op der aerden lach en
sliep/is na de hoochste solders ghcloopen/
ende heeft de touwe van het clocxken/op
datmen niet en soude luyden om den schrik
der stadt te vermeerderen/nerghens van
wetende/by ghevalle wech ghenomen. De
Borgemeesters connen qualick ontcomen
ende wecken de borghers de heele stadt o-
ver op/eñ bevelen datmen de ingangen der
straten ontrent den Dam sal besetten/op
dat haere macht door eenich toecomen der
gener/die daer noch niet en waren/eenich-
sins vermeerdert en soude werden. De
Wederdoopers daer en tusschen/op dat sy
door het licht der brandende tonnen/over
de heele merckt/niet en souden verraden
werden/werpen het houdt ende de fackel-
len om veer. Daer woonde inde Pijlsteech
een manneken van de factie der Weder-
doopers/een naenken met eenen bult/de
tweede Thersites; Dese op het eerste ghe-
tier met een ghemaeckte verbaertheyt op-
geweckt zijnde/eñ in de wapenen staende/
bracht zijnen ghebuer/oft eenighe beroer-
te oft eenighen oproer inde stadt opghere-
sen was. Van daer weynighe treden voort-
ghegaen zijnde/overvalt onversiens zijnen
naebuer. Desen haestigen oproer door de ge-
heele stadt geloopen zijnde/is op de mueren
tot de nacht wacht gecomen/dat de stadt
inghenomen was/datmen de lieden ver-
moorde. Het gheruchte heeft de verbaerlic-
heyt des nachts ende de duysternissen niet
weynich dicker alst pleecht/door de welc-
ke sy gheen onderscheyt tusschen den vy-
ant ende vriendt en conden onderkennen/
de grousaemheyt der saecke in den ghenen

die

die door enghicheden der weghen dwalende gingẽ/ vermeerdert: Den selven maeckte volck bevreest ende twijfelachtich/ op wat plaetse dat sy eerst souden t'samen comen/ tot defensie. Soo vele als daer op den Dam met den eersten oproer voortquamen om te vechten/ wierden van de Wederdoopers doorschoten. Nicolaus Aquinas was dronckẽ/ ende een goet drinckebroer/ de welcke vele jaeren met Henrick Goetbelit gemeynschap hadde ghehadt. Dese valt onder de dicke schare der Wederdoopers over den heelen Dam strijdende. Hy vraecht haer cluchtelic/ wat sy begeerden: dat sy haer voornemen souden openbaren/ dat sy gereconcilieert soudẽ werdẽ: Goetbelit beveelt hem van daer nae huys te gaen: dat aldaer een sorgelicke sake verhandelt werdt die hem niet aen en ginck. Als de andere wilden op hem haer sweert trecken; Dit is eenen grooten dronckaert/ seyde Goetbelit/ ende my wel bekent/ laet hem gaen. Dewijle hy blijft staende/ willende na zijne maniere geckelick zijn/ wort de selve Goetbelit te vergeefs het ongelijck verhinderende/ vermoort. De Borghers haddẽ nu de wegen beset/ die op den Dam uytcomen. Daer naer zijn de Borghemeesters eens geworden/ datmen niet en soude beginnen voor den opganc des daechs. Borghemeester was doen onder andere M. Pieter Colin, een ghelеert ende Godtvruchtich man: dese om dat hy in het beginsel van zijn Borghermeesterschap wat traech ghewreest was om wreetheyt te gebruycken/ so Lambertius Hortensius/ den welcken wy hier voornamelick/ als een schrijver deses tijts ende daeromme alder-gheloofweerdichst/ volghen/ hadde veler haet op hem getrocken; als oft hy van dese liden ende raedtslaghen die daer ghehouden werden niet onwetende/ vele hadde gedissimuleert. Op dat hy dan in het aensien der Borgheren ende alghemeyne perijckel hem van dit quaet vermoeden soude bevrijden/ is als leydtsman den zijnen naer den Dam/ inde hitticheydt selve/ niet met wel voordachten raedt/ voorghegaen. De Wederdoopers de aencoemste der Borgheren vernomen hebbende/ zijn den Borghemeester ontrent de waghe met schadelicke handt-roers teghen ghegaen/ ende slaen die terstont inde vlucht. Vele worden in de vlucht selve ghewondt: de Borghemeester wort leelick vermoort. Seer vele onder tusschen wordẽ met verval schte looden in het duystere gheschoten. Goswin Rekalf, een oudt Borghemeester/ ende eer tijts in den lof van crijchs sakẽ vermaert/ belaste dat-men de weghen die naer den Dam leyden met zeylen soude behanghen/ ende hoppe-sacken voor de selve rollen/ achter de welcke sy als onder schantskorven teghen het gewelt der Wederdoopers ghescuylt hebben. Ende als de selve Recalf mercte datmen gantsch niet sonder perijckel met de menichte der borgheren alleene de saecke wt en richte/ hy roept tsamen op de vischmerct ontrent den Dam/ door den welcken over beyde zijden/ het ghewelt der rivieren bedwonghen wort/ vrywillge/ om te dienen tot dien dach voor een maent onder de Borghemeesters van Amsterdamme. Dese waren meest oorloochs lieden/ ende die te vooren in strijden cloecke daden betoont hadden. Dese worden alsoo met eede verbonden/ dat sy de Wederdoopers verstoort hebbende de eerste eenen aenval op het Stadthuys souden doen/ ende dat de borghers nae dese souden volgen. Doen seyde Goetbelit/ als hy merckte dat de wegen nae de merckt benomen waren/ op dat sy door de menichten van de hare niet en souden vermeerdert werdẽ: ende het groot stilswijghen der Borgheren: voorwaer Jan van Gele/ dat is het/ dat ick altijt seer gevreest hebbe/ dat ons onsen aenslach met soo cleyne menichte in het verderf soude brengen. Wat isser nu overich/ dan dat wy al strijdende doot blijven? Waer op hy antwoorde: De sake sal soo niet afloopen: voor den thien uren des naestcomenden daechs sullen wy de stadt hebbẽ/ ẽñ sonder bloet/ soo de Prophete yet te gheloove is. Middeler tijdt dat de Borghers seer stille swegen/ hebben de Wederdoopers de reste des nachts met singen van gheestelicke liedekens versleten/ ende men meynt dat de autheurs van dit feyt boven de veertich niet gheweest en zijn.

Maer na dat den dagheraet beginnende te lichten sekere ghelijckenissen van hier ende daer loopende door de schaduwe/ den Borgerẽ haer hebben begonnen te vertoonen/ als sy door listen deen na dander gheschoten werden/ soo zijn sy vandẽ Dam in het stadthuys geloopen. De Borgers siende dat de Wederdoopers vanden Dam gedreven waren/ nemen vlijtichlick de Rhethorijc camer in/ de welcke bequaem was om haer vande strate te houden. Daer nae heeftmen door de vensters van het Stadthuys met soo grooten gedruys van geschut ende bussen gheblixemt in de groote sale/ dat sy haer door het heele stadthuys vele hier eñ daer vallende/ moestẽ versprэyden.

Doē bevel Goswin Recalf twee heele slanghen/ende een ander groot stuck / aen den Dam te voeren. Daer rijst by na een overeenstemmende geroep/datter niet aen geleghen en waer soo een eenich huys t'samen metten vyanden om verre ghewor pen worde: dat sy een veel heerlicker Raethuys oprichten sullen. Hier op zeyde Recalf; dat het ghenoech soude zijn / soo sy de deure afghesmeten hebbende een venster nae het binnenste gheopent werde: ende belast met eenen den ghenen die eedt ghedaen hadden / dat zy luysterende op de scheure / inval in het Stadthuys zouden doen. Het gheschut afgheschoten zijnde/ de cloote verdwaelt in de deure van S. Elizabethen Gasthuys eñ maect eenen openen toeganc. Daer na de twee andere daer toe gebrachte zijnde/ met vele meerder ghewelt ende sekerder scheuten/wort de deure eñ de posten des Stadthuys om verre gesmeten; ende met eenen springhen aen de soldenaers / ende vallender op / ende de borghers met ghelijcke wreetheydt naest volgende luyde roepende hebben eenen inval op het Stadthuys gedaen. De Weder-doopers in dat deel des Stathuys gedrevē zijnde welcke het nieuwe Stadthuys genoemt is/worden gevondē terstont in den eersten ingangk verstroyde doode lichamen / eensdeels wt de Rhetorijck camer/ eensdeels met groot gheschut ter doot ghebracht. Sommighe noch adem halende worden vande Borghers ghedoot. De Wederdoopers ontrent vijf en twintich hadden het binnenste Stadthuys ingenomē. Hier hebbē sy met so groote cracht de Borghers / ter wijle zy van alle zijden soeckten aen te comen / vanden Dorpel verdreven/ soo dat niemant met ghewelt eenen wech en conde maken. Daer wort van stonden aen bedacht / dat een deel der Borgheren ende Soldaten van de strate de vensters souden beclimmē/ende den vyant van ter zijden aenvallen. Eñ alsoo als zy van alle kanten bestreden worden/vele al strijdende vallende / onder de welcke oock ghewеest is Goetbelit / zoo wordender twaelf ghevanghen. Daer is een steyl Torenken van het Stadthuys / onder welckers opperste dack/om den Raet by een te roepen ende de Ordonnantien vanden Raet te vercondighen / ende tot andere gebruycken der Republijcke een clocxken hinck. Hier onder is de galerye: eñ hier op met een leeder die hy na hem genomen heeft/ is nae het innemen vant Stadthuys by de Borgers/Jan van Gele gevlucht. Overlegghende by hem selven de wreetheydt der straffe/ zoo hy levende in het ghewelt quame; heeft hem teghen de merckt opghehevem / die met gewapende mannen allenthalven vervult was. De welcke desen man ghesien hebbende / hem met een handtroer doorschoten hebben / ende van daer is hy een weynich daer nae noch levende op de merckt die daer onder is / afghewórpen ghewеest. Vele door middel vanden duysteren nacht haer verloren hebbende / ende die nae het teecken der clocke ghereet hadden ghestaen/ hebben haer daer nae verborghen ghehouden. Ende meest op deser manieren is dese seer vermaerde Coopstadt doen van die onsinnighe conspiratie verlost gewеest. Een dinck voornamelick / Godt de Heere alsoo believende/schijnt inden wech ghewеest te zijn/dat dit feyt tot de gehoopte wt-comste niet ghecomen en is / het wechnemen der coorden van het clocxken by den droncken Dief-leyder.

Het ghetal der verslaghene wt den Wederdooperen is ghewеest acht en twintich; onder de Borghers zijnder twintich ghebleven. Der Wederdooperen doode lichamen zijn na den middach op het Galgen-velt/ een dobbel jock daer toe bereyt zijnde/met de voeten om hooghe ghehanghen gewеest. Lambertus Hortensius (van den welcken wy hier te voren ghesproken hebben) verhaelt voorder datter op dē selvē dach twee buyten de stadt gevangen zijn ghewеest/de welcke op het geluyt des geschuts wt de naeste dorpen opgeweet zijnde/op hope dat de stadt inghenomen was / nae de poorten waren comen geloopen. Tegen den avont is dat monster van't mannekē in de vanghen ghebracht/ van het welcke mit verhaelt is/dat zijn gebuer terstont in het beginsel des oproers verraderlick voorstack. Dese als hy dien dach in een verrotte schouwe van het Stadthuys geseten hadde / is ontrent het breken des daechs afgecomen: eñ dewijle hy door onbekende weghen door de lege plaetzē dwalende gaet/die hem te gemoete quamen besien het cleedt van desen man overdeckt met vuylicheyt eñ roet/die op alle wint schuddende was. Seker zeyde eene n/dit is van de conspirerende Wederdoopers. Sy grijpen hem/ die bleeck wert/ eñ niet gantsch loochenende/noch genoech stantastich/ende leveren hem den Schout inde vanghen. Den 14 Mey heeftmen terstont over de geconspireerde ghevangenen Justitie ghedaen. Op een vierschauwers banck(soo schrijft de zelve Hortensius/wtgestreckt liggende / zijn hare herten wtgetrocken/

Nederlaghe der VVederdooperē.

trocken/in hare aensichten ghesmeten gheweest. Daer nae zijn de bovenoe lichamen op de merckt ghewozpen; terstont gequartiert op de Galghe gestelt aen de poorten der stadt/op welcker tinnen sy de hoofden ghesedt hebben. Den vijfthienden Mey des anderen daechs nae datmen haer ghestraft hadde / zijnder dry onthalst gheweest/ ende twee vrouwen versmoort. Den eenen twintichsten Mey zijn twee vrouwen in de Pijlsteech ghehanghen in hare deuren: om dat sy wetende van de conspiratie de gheconspireerde wt hare huysen hadden laté gaen/ ende roer-lopen vervalscht hadden. Eenen anderen oock ghevangen zijnde/die de conspiratie niet te kenne en hadde ghegeven/is onthalst gheweest. Den eersten Juny / is om de zelve oorsaecke over twee justitie gedaen gheweest/ende de huysvrouwe/wt wiens huys het spectakel van de naeckte wtgegaen was/is in hare deure gehangen gheweest. Ende een weynich daer na is een moeder met haren sone door de zelve straffe by nae om gelijcke misdaet omghecomen: om dat sy namelick den Bisschop Jacob van Campé/van den welcké te vooren ghesept is/ teghen het ghebodt vanden Magistraet gelogeert hadde/ende niet aengegeven. Desen Jacob van Campé ten lesten na soo vele eñ soo groote straffen van mannen ende vrouwen/als hy nergens gevonden en wert / soo heeftmen den aengever eenen grooté prijs voorgestelt: den verbergher soo hy hem voor den ondergan ck der sonnen niet te kennen en gave / de leste straffe/namelick in zijne deure ghehangen te worden. Ten lesten is hy door niemants aenghe ven in eenen hoop torven overvallen/eñ in de ghevanckenisse ghelepdt. Dese is aldus ghestraft / dat hem duysdanighe schande aengedaen is gheweest: hy heeft een heele ure ghesetten op een verheven plaetse tot een spectakel voor het Stadthuys/ met eenen twee-ooghen Mijter op zijn hooft. Ende om dat hy met den mondt Goddeloose leeringhe ghelcert hadde /soo wordt hem de tonghe wtghesneden: Metter hant hadde hy ghedoopt; daerom wordt hem de rechter handt afghehouwen: Ten lesten is hem die op een banck ghebonden was/ het hooft met een vleeshouwers mes afghe-slaghen gheweest. Het doode lichaem is verbrandt gheweest / zijn hooft met de rechte handt op eenen hooghen staeck op de poorte gestelt gheweest. Ende Jan Mattheeus van Middelborgh is het noch ontloopen.

Schandelicke straffe vā den Bisschop Iacob van Campen

In het verbondt van desen Jan van Gele / behalven die vander stadt/ waeren daer en boven gheweest den meerderen deel vande Bentcopers: ende dit zijn volcken van de heerschappie van Iselstein/aen de welcke het landt van Montfort paelt. Dese hadde hy op den thienden Mey tot Amsterdamme doen tsamen comen. Daer waren der dry hondert/den welcken om daer t'samen te comen dach ghestelt was / ende met de garnisoenen hadde hy voorghenomen die stadt te bewaren. Maer sy waren wat traghelicker als haer belast was / te samen ghecomen. Ende als sy by de stadt ghecomen waren / ende de nederlaghe van de hare vernomen hadden/zijn sy door verscheyden weghen te rugge ghetrocken. De selve Jan vā Gele hadde oock andere plaetse ende ure bestemt om tsamen te comen. De welcke insghelijcx / een weynich naer dat ghevochten was/ met twee schepen in de Haven aengecomen zijn. Maer gehoort hebbende dat sy den strijt verloren haddē/ dat Jan van Gele met de zijne verslaghen was/dat den Borger overwinninghe hadde / ende datter veel ghevanghen waren/ daer niet langhe blijvende / zijn haestelick gevlucht/hare streke naer Engelandt nemende.

De Bont genoote van Ian vā Gele.

Den Coninck van Munster de neerlage van Jan van Gele/ op den welcken hy het wterste ancker gestelt hadde/verstaen hebbende: oock ghemerckt hebbende de spotterie van Henrick Hildersum: mede overleght in zijn gemoet het bedrogh der voorseggingen/door de welcke hy voornamelic soo groot een menichte menschē in dwalinge/ende schipbreucke van lijf ende goet getrocken hadde/ heeft ten lesten beghonnen verbaest/ende gantsch radeloos te wordē: ende niet langhe daer na Munster by den Bisschop inghenomen / ende hy oock selve met den zijnen gevangen zijnde/heeft zijne quade macht met een harde straffe eñ doot geboedt; een man van lichaem eñ ghemoet cloeck ende van jaren noch jont zijnde/als het ses en twintichste jaer zijnes ouderdoms; ende zijnes Rijcx oft veel eer Tragedie / nauwelicx het tweede voleyndicht hebbende.

Maer eer hy ghestraft wiert (het welcke ons hier gheensins en staet te verswijghen) sadt hy op een selter Casteel van den Bisschop/nae by Munster gheleghen; ghenoemt Bevergerm: in het welcke/ benevens de Gesanten van andere Princen eñ Heere vā Duyslant / 2 Predicanté oft Dienaers des Goddelicken woorts van den Lantgrave/namelick Antonius Corvinus, ende

Johannes Kymeus, oock waren. De welcke tot den Coninck ende de andere twee ghevanghenen/Cnipperdoling ende Crechting vryen toeganck ghecregen hebbende/ occasie ghenomen hebben eens ofte tweemael met den Coninc te confereren ende te spreken/voornamelick van dese artijckelen des gheloofs;te weten/van het Rijcke Christi, vande Magistraet;van de Rechtveerdichmakinghe; vanden Doop; van Het Avontmael des Heeren; van de Menscheyt Christi; van het Hovwelick.

Ende inde eerste conferentie de Conin van het lichamelicke Coninckrijcke Christi ghevraecht zijnde/en betroude op ggeen plaetse der Schrifture soo seer als op dese die hy wt dē Apocalyps van de duysent jaren wtghelesen hadde. Want (ghelijck in zijn Munsters Uytbrijken/een van de dienaers die ick ghesept hebbe Antonius Corvinus schrijft/ dreef alsoo de plaetse eñ hadde die ghedurichlick inden mont/ soo dat het lichtelick oock hier wt bleeck dat dese verdorven factie door enckele droomen bedroghen was. Al hoe wel hy daer by voecht dat hy wat stom gestaen heeft/ voornemelick als sy die van Christi gheestelicke Rijcke/het welcke door het woort bedient wort wtleyden;ende die wtlegginghe wt het selve Apocalyps verclaerden ende bevestichden/om dat namelick die ghene die op het wit peert sidt/ waerachtich/ ghetrou ende Godes woort wtdruckelick aldaer ghenoemt wort.

Voorder hoe wel hy niet en ontkende dē Magistraet een Goddelicke ordonnantie/ heeft nochtans de rebellie/indien hy yet beval vreemt van Christo/ toeghestaen/steunende op dese spreucke:Men moet God meer ghehoorsaem zijn als dē menschen. Ende als de Dienaers bekenden / datmen wel der Overicheyt gheen ghehoorsaemheyt schuldich en was / indien sy de ondersaten van de leere Christi willen afkeeren/ dat nochtans hier wt niet en volchde/ dat daeromme private persoonen soude gheoorloost zijn ghewelt met ghewelt af te keeren / maer datmen hier veel eer moet hooren de stemme Christi : Als sy u in een stadt vervolgen, soo vliedt in een ander. Hy en heeft anders niet gheantwoort dan dat de Magistraet door tyrannie dickwils oorsaecke gheeft van rebelleren

In de saecke der Rechtveerdichmakinghe is hy soo door de argumentē der Dienaers ghedwonghen gheweest/dat hy by na met haer over een stemmende rondelick bekende / dat alleene het gheloove in Christum/ niet om de weerdicheydt / oft de verdienste der wercken / oock van de ghene die het gheloove volghen / rechtveerdicht ende salich maeckt. Het welck nochtans noch de Papisten / noch hedensdaechs de andere wederdoopers toelaten sullen.

Hy versaeckt in aller manieren den Kinderdoop,vastelick houdende ende toestaende het wederdoopē der volwassene/als een sake gantsch schriftmatich. Gevraecht zijnde van de selve/met wat schriften oft redenen hy dese nieuwicheyt in de kercke soude connen bewijsen : Antwoorde dat Christus/als hy den Doop instelde eerst bevolen ende ghesprooken heeft/van de leeringe/ om de welcke te begrijpen de kinderen niet bequaeme genoech en zijn. Maer voornemelick seyde hy/ dat hy hieromme den kinderdoop hatte/om dat het een nieuwe sake was / ende in de Synoden der Pausen versiert. Maer de Dienaers als sy onder andere seyden dat de kinderen even soo bequame waeren tot den Doop/ als eertijts tot de Besnijdenisse/ heeft geantwoort/dat hy hier inne nemmermeer zijn gevoelen en soude veranderen/als het welcke hy wiste schriftmatich te zijn.

Maer op dat ick hier oock mijn gevoelen/als int voor by gaen bysette:dese Dienaers, nae dat sy seer bequamelick / onder andere/gheantwoort hebben/dat den kinderen heden niet min den Doop / als eertijts de Besnijdenisse toequam : dien pijl daer en boven hadden sy behooren desen Coninck ende velhamer ende allen Wederdooperen te benemen/met den welcken sy den Wederdoop voornemelick beweeren. Want wt dien dat in het 19 capittel van de Handelinge der Apostelen/ Lucas alsoo schijnt te sprekē/als oft Paulus die twaelf mannen van Ephesen van Joanne ghedoopt / herdoopt hadde/ dit is van de Wederdoopers vierichlic aengenomen/eñ hier mede/als met eñ helmet haer beschuttende/spreken altijt voor hare dwalinge/daer nochtans in die plaetse niet min Paulus ghedaen heeft/als dit selve. Want Lucas verhaelt dat dese mannē van Ephesen van Paulo ghevraecht zijn gheweest oft sy den heylighen Gheest hadden ontfanghen/het welcke als hy ghelochent hadden / dat sy wederom ghevraecht zijnde/oft zy gedoopt waren gheweest / gheantwoordt hebben/ dat sy met den Doop Johannis gedoopt waren: ende dat Paulus wt die occasie geseyt heeft : dat Johannes ghedoopt heeft met den Doop der bekeeringhe / op dat sy namelick gelooven souden in den genen, die

na hem comẽ soude / dat is in Jesum Christum; eñ dat zy dit hoorende / van Johanne namelick ghedoopt zijn geweest inden name des Heeren Jesu. Ende nae dese redene Pauli voecht daer Lucas eyndelinghe by / dat door de opleggínge der handen Pauli / den Heylighen Geest op haer ghecomen is. Waer wt het claerlic blijckt / dat Paulus niet gedoopt en heeft / maer alleenelic verhaelt / hoedanich den Doop Johannis gheweest sy / namelic in cracht ende inder daet zelve van Christi Doop geensins te onderscheyden: ende dat Paulus zelve haer den Heylighen Gheest / door de opleggínge der handen soo ick gheseydt hebbe / alleenelick gegeven heeft. Ende dese wtlegginge helpt voornemelick de originele oft Griecxsche maniere van spreken deses textes / zoo van andere ooc aenghewesen is; op dat ic zwijghe dat het soo verre van daer is / dat Paulus dese mannen van Ephesen van Johanne gedoopt wederomme gedoopt soude hebben / dat hy hem beroemt in zijnen brief tot den Corinthen / dat hy niet gesonden en is om te Doopen / noch dat hy niet en weet oft hy eenige / behalvẽ Crispum eñ Caium / ende Stephane huysgesin ghedoopt heeft. Want oft Lydia ende den Stockwaerder tot Philippis Act. 16. van Paulo oft veel eer van Sila ghedoopt zijn gheweest / can men qualick onderscheyden. Het welcke in dien Georgius Cassander in die Consultatie / die hy aen den alder doorluchtichsten Keyser Maximiliaen van de gantsche zake der Religie ghebraecht zijnde ghesonden heeft / gemerct hadde / hy en zoude geensins gezeyt hebben / dat die plaetse voor de Wederdoopers was / ende datse moesten teenemael van het wederdoopen wtgeleyt zijn / oft ghelijckse Augustinus wtleght. Maer daer zijn andere zaecken in Cassandro de welcke met meer der recht straffinghe verdienen.

Van het Sacrament des Avontmaels heeft hy onder andere in deser manieren gezeyt: Hoe wel hy wiste dat hy het ghevoelen van Zuinglius in dese zake lange omhelst hadde / dat nochtans hem anders geopenbaert was gheweest; namelick dat het gewichte vande woorden des avontmaels niet en can / noch mach afghetrocken worden / het welcke zoude geschieden / indien die niet soo de zelve luyden; dat is zonder figuere ghenomen werden: Daer en tusschen / dat hy in dien deele / van de zelve Dienaers verschilde / dat zy zeyden dat Judas oock het lichaem Christi ghegeten / ende zijn bloedt gedroncken hadde. Ende als zy hier vele tegenworpen / en by brachten dat de cracht der Sacramenten niet aen onse gheloovicheyt oft ongheloovicheydt en hangen / ende andere dierghelijcke dinghen / heeft de Coninck dit hier op ghezeyt / gelijck het u mijnenthalven vry staet / dit oft dat te ghevoelen / alzoo laet my toe hier nu by mijn gevoelen te blijven.

De Menscheyt Christi heeft hy zoo verre toe ghelaten / dat hy bekende dat hy ontfangen was vanden Heyligen Geest / ende daer nae wt de Maghet Maria ghebooren. Maer hy heeft daer by ghevoecht dat het der waerheyt niet gelijck en is / noch datmen niet en behoort te gelooven / dat Christus wt het vleesch der Maghet yet genomen heeft: dewijle hy niet anders wt Maria geboren en zy / als de Sonne door een glas doordringht / oft door een gote het water in de aerde loopt. Dese dwalinghe hebben de Dienaers vlijtichlick ende wijtloopich ghesocht te wederlegghen. Ende hoe wel de Coninck daer en tusschen zijn ghevoelen hartneckichlic voorstont / nochtans als dat gewichtige in de plaetse der schrift: in uwẽ Zade; item van de vrucht uwes buycx item De welcke geboren is wt den Zade Davids naer den vleesche, dickwils inghestampt wert / zo zeyde hy / dat de Lutherianen haer selfs profijt niet en conden bekennen: want indien zy zijn ghevoelen aennamen / dat lichtelic alle de argumenten van alle de Zuinglianen in de zake des Avontmaels zouden connen afgeworpen eñ omghestooten werden / etc.

Het trouwen van veel vrouwen, hoe wel hy bekende dat het een nieuwe zake was / voornemelick in dese tijt / ende nauwelicx te lijden / nochtans en wilde hy in die zake gheen misdaet bekennen / het welcke ghemeynelick plegen te doen / die aen de gunste des volcx hangende / hier toe voornemelick pooghen / dat zijt zelfs om haere stantafticheyt den volcke behaghen moghen. Want zy oordeelen dat het beter is oock de bekende dwalinghe niet te bekennen / als met het verlies van harẽ name door schelmerie derreghen / soo sy yet misdaen hebben / te bekennen. Ende als de Ministers hem insgelijcx voorwierpen datter niet sotter en was / als de exempelen der Heyligẽ / die noch door het woort / noch door het ghebodt Godts ons ghecommandeert en zijn tot naervolginge ende eenen reghel te trecken; heeft gheantwoort dat Godt hem oock niet en sal toerekenen die dinghen die hy den Vaderen toegelaten heeft.

Daer nae in de andere disputatie heeft hy

hy wat sachter op een yeder punckt ghe-antwoort. Want daer alhoe wel hy dat lichamelicke Rijcke Christi/het welcke duysent jaren na de opstandinghe soude dueren/eenichsins noch verdedichde / bekende nochtans dat noch hy noch Rotman/noch yemant van de nieuwe Propheten oyt yet sekers hier van oft ghevoelt oft gheleert hadden.

Heeft oock doen den Magistraet wonderlick verheven/segghende dat het een goddelicke ordinantie was; den welcken men gehoorsaemheyt schuldich was / het sy dat het vrome oft onvrome waren / die overste waren/na de meyninghe Pauli. Derhalven bekende ooc hierinne zijn misdaet/als die sonder Gods bevel ende de Keyserlicke wetten het sweert ende Coninclicke weerdicheyt alleenelick by laste van eenen versierden ende slechten Prophete tegen recht ende reden ghenomen hadde/ende oorsake van soo veel onnoosel bloets te storten ghegheven.

In de sake der Rechtveerdichmakinge heeft hy niet verandert / dat ghevoelen dwelck hy inde eerste tsamencompste omhelst hadde/wederomme repeterende.

Den Doop der cleyne kinderen heeft hy also noch verworpen/dat hy soo men hem het leven schoncke / beloofde dat hy alle Wederdoopers soude doen swijghen ende tot ghehoorsaemheyt brenghen. Want dat hy nu was van dat ghevoelen/dat hy het achte beter den doop der kinderen te gheven tot ghehoorsaemheyt / als hieromme de saken der menschen t'onder te boven te keeren.

In de sake des Avontmaels is hy hem selven ghelijck gheweest.

Geensins en heeft hy connen daer toe ghebrocht werden dat hy van zijn opinie vā de Menscheyt Christi soude veranderen; heeft nochtans belooft/soo hem het leven gheschoncken werde/dat hy nemmermeer met een woort daer van spreken soude.

Hy seyde dat de Veelheyt der Huysvrouwen soo verre by was / als die selve door eendrachtighe overeenstemminghe der Overicheyt door de heele Kercke toeghelaten werde. Ende soo die vanden Magistraet verboden werde datse niet by en can zijn. Ende dat hy derhalven ende alle Wederdoopers/die anders ghedaen hebben/ghesondicht hebben/met vele vrouwē te trouwen/ende dat sy om den staet der Christelicke Republijcke verstoort te hebben/met rechte in de handen van hare vyandē waren ghevallen. Van welcke dinghen alle voorwaer de sommige de lichtveerdicheyt/ sommige zijn bedrieghelick herte ende vernemende listicheyt met arbeyt te kennen gheven.

Na desen strijt is een ander disputatie der selver Dienaers met Knipperdollinck ende Crechting ghevolcht; van de welcke nochtans geen van beyden noch in schalckheyt noch in welsprekentheyt den Coninck ghelijck en sy gheweest. Ende dat den eersten/namelick Knipperdollinc/bequamer sy gheweest/ tot een Schermers ampt/als om de saken der Religie te handelen/maelt hem af met de woordē van Sallustius de selve Corvinus: Hy is gheweest van grooter cracht des lichaems ende des ghemoets, maer van quaden ende verkeerden geeste: dē welcken oock vander joncheyt af inlantsche oorloghen, moorden, rooven, borgherlicke oneenicheden, aenghename gheweest zijn: ende daerinne heeft hy zijne jonckheyt geoeffent. Sijn ghemoet is gheweest stout, arglistich, ongestadich, Simulateur ende dissimulateur van alle saken, begheerich van eens anders goet, onmatich van het zijne, brandende in begeerlickheden, wat sprekentheyt, weynich wijsheyt, zijn woest ghemoet begheerde onmatighe, ongheloovelicke, ende al te hooghe dinghen.

Ende Corvinus voecht daer by in de selve plaetse dat dese Knipperdollinck / de Coninck selve sulcx bekennende / gewoone was/meest lichtveerdige eñ sotte dingen voort te brenghen: eñ dat hy onder andere eens openbaerlick geroepen hadde; dat hy was in Geestelicke saken/het welcke Jan van Leyden/de Coninck was in lichamelicke: ende dat dit den wille des almachtighen Vaders was/het welcke in zijn herte den Gheest ghetuychde/ende andere dierghelijcke saken meer.

Ende verhaelt dat Crechtingh niet vele beter en is gheweest; alhoe wel hy eertijts van de letteren ende gheleertheyt niet gansch vreemt en is gheweest / de welcke hy nochtans daerna de leere der Wederdoopers aenghenomen hebbende/door een seker straffigheyt ende heylicheyt der secte veracht heeft: ende daeromme blijckt het/ so vele het wreedt ende oproerich herte belangt/dat ghelijck met ghelijck vergadert is gheweest; ende dat/na het spreeckwoort/ met Bitho Bacchius tsamen gecomen is gheweest.

Ten lesten de Coninck nu na by de doot zijnde / men secht dat hy dit voornemelick teghen des Bisschops / oft Princen Capellaen met droefheyt gheclaecht heeft; dat

het

het hem seer hertelick leet was/dat hy den trouwen raedt van den seer doorluchtigen Prince den Landtgrave / hem dickwils vermanende dat hy de sake/die de Heylighe schriften aenginck / het oordeel ende ondersoeck van die/die de schriftuere verstonden/met den wapenẽ ende den sweerde / soude laten scheyden / soo onweerdichlick ende hooveerdichlick / het geluck hem doen toelachende / hadde versmaet: soo dat daer wt ontstaen de vereenichde wapenen des selven Lantgrave tegen de dorheyt so wel zijne als der stadt met den Bisschop vereenicht zijn gheweest : dat hy om vergiffenisse van dese misdaet badt; ende dat hy seer begeerde ende biddende was dat sulcx van Corvinus eñ Cymeus by den Prince selve in zijnen name ghe-schieden soude. Al hoe wel men meynt dat hy die dingen ende andere den meerderen deel/in de welcke hy eenichsins door de cracht der waerheyt overwonnen buyghelicker ende lichter hem selven betoont heeft / op hope ende betrouwen van zijn leven te behouden / voortghebracht ende gheveynst heeft.

VIII Een corte weder-erhalinghe der selver sake, ende van de aenhangers des Conincx ende andere Weder-doopers onses tijts.

DE dwalinghen ende ghebreken sullen soo lange zijn/ als de menschen: seyde eertijts eenen. Want dewijle de selve nature der menschen blijft/ soo is het ooc nootsakelic datter vele ghelijcke dinghen ende by nae niet nieuws en gebeurt. Dat wy dan boven Hortensium volgende seyden/dat het boecxken van Luthero in dien tijt vande Christelicke vryheyt in het licht ghegheven/ de eerste occasie van dwalinghe desen wtsinnighen ghegheven heeft/ en begeeren wy niet dat het alsoo ghenomen werde / als oft de oude historie niet en begrepe dat den aenslaghen van dese ghelijck sy. Want inde oude eeuwen heeftmen oock het wederdoopen ten tijden Cypriani ghesocht te verdedigen/maer nochtans sonder scheurmakinghe oft hoofdige hartneckicheyt. Alsoo hebben ooc de Manicheen twee beghinselen t'samen eewich ende onderlinghe strijdende versiert / een Goet ende een Quaet; het Goede hebben sy licht genoemt; het Quade duysternisse ende materie: Sy seyden dat die van het Quade ghesproten waren / nootsakelick booselick deden / ende dat sy tot Godt niet en conden bekeert worden / om dat sy de zaden van quade materie in haer hadden: Maer ter contrarien dat de gene die van het Goede/nootsakelick het ghene dat recht is volgen/noch dat sy niet verdoemt en conden werden /om dat in haer de zaden des lichts waren: dat de selve ooc niet ghehouden en waren aen de Wet/ ooc als sy contrarie der Wet leven / om dat de Wet alleene die oordeelt / de welcke van de materie gesproten zijn. Daer en boven oock / verworpen hebbende de Prophetische ende Apostolische schriften/hadden de selve een nieuwe Evangelie verdicht; dat Christus niet om de lichamen / maer om de zielen te verlossen ghecomen was: noch dat hy niet gheweest en was in een warachtich vleesch / maer dat hy een versierde ghedaente des vleeschs om de sinnen te bedrieghen ghetoont hadde. Ende op dat sy souden schijnen andere te boven te gaen / ende halve Goden/ ende als met Godt te spreken / ende den selven in eenighe manieren in zijnen stoel tegenwoordichlick aen te schouwen / sy veynsden Goddelicke beweghinghen ende aenblasinghen: Sy wierpen haer selven onversiens in een schare volcx plat ter aerden; ende als verslaghene langhe stilswijgende/ daer nae als tot haer selven wedergheco-men zijnde ende weenende brochten vele ende verscheyden dinghen voort al voorsegghende; gantsch ghelijck dese Amsterdamsche ende Munstersche/van de welcke wy nu gesproken hebben. Sy beweerden oock met grooter cracht dat den Politijcken staet / de Overicheden ende ghe-richten ende het houwelick selve onder die vande materie herkomen/altijt waren wercken van het quaet beginsel. Waer wt het gheschiet is dat dese vreemde leeringen seer leelicke schelmerien/confusien van oncuyschheden / muyterien ende andere quaet doen hebben ghebaert: ghelijck van Clemente Alexandrino / Epiphanio / Eusebio ende andere verhaelt wordt. Want sy hadden het Stedekẽ van Phrygien Pepuza begonnen te noemen Jerusalem / gheheelick als dese daer van wy gesproken hebbẽ; de welcke haer alleene geoorloost hielden Magistraten te zijn/ te oordeelen eñ het Ampt van Justitie te oeffenen: dat Munster de woonplaetse van Sion was eñ Jerusalem/eñ dat Jan van Leyden beyder Coninc van Godt gecoren was / ende wilden datmen haer als Propheten van Godt ghesonden / ghelooven soude.

Maer de Weder-doopers die daer na tot onse tijdē gheweest zijn, verandert zijnde vā zinne hebben begonnen meest/de instellinghen der Munstersche / het trouwen van veel vrouwen/ de Goddelijcke betreginge/ eñ dat gedichtsel van een besonder werelts rijcke te verfoeyen: Jae soo veele als in desen deele/de Munstersche in het extes (als die meynden dat haer alleene / als alleene rechtveerdige (zo gheseyt is) het Ampt der Overicheyt toequam) zoo veele dese in het defect ter contrarie sondigende/willē staende houdē dat het een Christen gansch geen Ampt der Overicheyt te bedienen gheoorloft en is; het wederdoopē daer en tusschē/ ende andere dierghelijcke dinghen/ hertneckichlick met de eerste behoudende. De welcke zelve nochtans heden ten dage verscheydentlijck onderscheyden onderlinghe vergaderinghen hebbē. Want om een seer lichte oorsake oneens zijnde/een yeghelijck maeckt hem terstont een nieuwe vergaderinghe ende secte. Soo dat Sebastianus Franc (die nochtans hem selven neutrael/ dat is geene partie ergens oft gunstich oft ongunstich wil wesen) zeyt dat zy de confusie ende verwerringhe der gener die den Tooren van Babel bouden met recht wtdrucken.

Eenen daer en boven wt desē zelvē droessem voortcomende/ is verre eenen anderen wech ingegaen/namelijck David Ioris van Delft glaes-maecker: den welcken zo boven verklaert is de Munstersche met Ian van Leyden voor een voorneemste Prophect ghekent hebben. Dese wt die ghemeyne nederlaghe overghebleven zijnde/zoo sommighe willen segghen / oock vanden Coninck ende de medegesellen wat gelts ontfangen hebbende in Vrieslandt oft de plaetsen by Munster gelegen wonderlicke neerstigheyt dōde om door andere krijchsknechten te vergaderen ende Munster te verlossen/maer merckende dat de sake na wensche niet en soude afloopē/ heeft hem beginnen te houden nae de ghelegheytheyt des tijts: ende Munster overghegeven zijnde/ eenen tijt lanck in Hoochduytslandt herwaerts ende derwaerts ghaende / ende voortkens tot de zijne in Nederlandt sendende/heeft de herten ende consientien van de eenvoudighe op een nieuwe maniere gevanghen gehouden; ende is ten lesten nae Basel ghetrocken. Alhier versierende dat hy een ander man was/zijnen naeme verandert hebbēde/ heeft hem Johan de Bruc by den Magistraet genoemt/ seggende dat hy namelijck om de rechte Religie wt zijn Vaderlant ende huys verdreven was. Eñ dewijle hy ghevoelt dat den Magistraet zo wel vande Kerck/als vander Stadt dit alsoo aenghenomen hadden/zoo heeft hy hem na haren wille/in alle wtwendige dingen/ zeer neerstelijck gheschickt. Daer en tusschen stroeyt hy onder de zijne int besonder t'huys/ende buyten door brieven ende ghesanten/die de plaetse van Apostelē bedienden/zijne Leere/ zijne Visioenen ende zijne droomē: Dat hy soude weder oprechten den Tabernakel Gods, niet door eenige wtwendige oft wereltsche Heerschappie, niet door het cruyce oft de doot, ghelijc de eerste Christus, maer door den gheest: Dat hy de ware Messias was, niet wt den vleysche gheboren, maer wt den gheest; ende dat hy door den selven alle menschen in alle waerheyt soude leyden. Dat Christus ghepredickt hadde voor de gene die doen noch kinderen waren, dat hy alles soude handelē onder de volwassene met eenen verborghenen ende behagenden gheest: dat hy de werelt soude verlossen ende eenmael oordeelē. Dat hy die minste was, vanden welcken Christus geseyt hadde, dat de minste grooter was in het Rijcke der Hemelen. Ten lesten dat het houwelijck, voornemelijck onder de volwassene inden gheest behoorde gemeen ende vry te zijn.

Welcke opinien alle oock eertijdts zijn geweest de raserijen der Nicolaiten/Montanisten/ ende Cataphryghen. Want de Nicolaiten leerden de ghemengde houwelijcken; de Cataphryghen ende de Montanisten dat den geest van Montanus den waren trooster van Christo belooft was.

Eñ niet te vergheefs voorwaer en schreef hem toe dit voordeel des gheestes / niet Apollo/maer desen bedrieghe van Delft; de welcke/niet eer dan nae zijne doot vanden volcke eñ vanden heelen Raedt van Basel vernomen en is gheweest dat hy een leven ghelept heeft seer wel overeencomende met desen inwendighen gheest. Want doen zijn eerst de wellusten van Sardanapalus eñ het trouwen van veel vrouwen opentlijck bekent ghewordē; ende de overdadicheyt ende exactien van Rijckdommen; door de welcke hy de Borsen der ellendighe in Nederlandt/ende in andere plaetsen wtputte ende de zijne rijck maeckte. Want daer werden die Apostelen/die ick gheseyt hebbe allenthalven ghesonden: ende alsoo door haere hulpe; ende met zijne schriften hoe wel die sonder geur ende gratie zijn/waren de herten der eenvoudighe bedroghen/ dat hy eensdeels sommige tot hem/voornamelijck soo daer eenige mannen oft vrouwen

waren

waren van goede middelen / haer Vaderlandt verlaten hebbende/aengelockt heeft; eensdeels/haer gelt t'samen geschrabt hebbende/meer eñ meer door de bedriegherien van zijnen trooster onzinnigh ghemaeckt heeft; ende aen hem selven verplicht ende onder tribuyt ghehouden. Ende dit gheeft openelijck te kennen Blesdikius zijn schoon zoone/ als hy klaecht/ dat door het senden deser Apostelen / zoo dickwils als het den Heere belieft heeft/de schapen geschoren zijn gheweest : ende dat door dese wijse groote rijckdommen zijn schoon-vader gekregen heeft : ende dat nochtans na het overlijden van David selve het seer overvloedige erfgoedt der kinderen van de selve Apostelen schalckelijck versweghen is/op datter dies te mildelijcker gheghheven soude werden/ het welcke wat is het anders geweest dan dat onder den deckmantel van armoede ende religie gelt versamelt is geweest voor de rijcke ende overvloet van alle wellusten hebbende? Ende dat dickwils van sulck volcxken/het welcke moghelijck veel billicker hadde gheweest dat sy selve yet hadden ghegeven. Hy spreeckt oock elders vanden selven de voorseyde Blesdikius in deser manieren: De rijckdommen als doornen hebben ghequest ende de gheduericheyt van bidden ende hebben verworght de strengicheyt der Disciplinen ; ende soo vele als daer afghegaen is van de strengicheyt des levens vande neersticheyt van de manieren te regeren, soo vele isser toegecomen tot de licentie, broot-dronckenheyt, ende opgheblasentheyt, met VELE VROUWEN hem by te voeghen ende andere vermenginghen te oeffenen met groote ergernisse vande eenvoudighe navolgers eñ blasphemien der vyanden.

Maer yemandt mocht segghen/ hoe dat een Glaes-maecker eñ Idioot / eñ niet anders ghelcerdt hebbende als zijn moeders tale/de Montanisten eñ dierghelijcke ketterien inden zin ghecomen zijn? Hier moet men weten dat soodanighe ketterien/ naedemael dat sy zijn, zoo de Apostel seyt/ wercken des vleeschs, seer lichtelijck de zinnen van sulcke menschen in nemen eñ droncke̅ maken. Ten anderen oock Sebastianus Franck in de Chronologie der Ketters in Nederlants/een weynich na het overgeven van Munster/ in het licht ghegeven/ heeft connen inghheven overvloedighe stoffe ende als een ontvonckinghe ende blasingen tot dit quaet. Want/benevens die dingen die van Montano verhaelt worde̅/ hy vertelt daer en boven dat Petrus van Arragon/ de welcke ghesloreert soude hebben int jaer 1302. gheleert heeft dat Christus daer toe ghecomen was/om den heylighen Gheest den wech voor te bereyden ; dat de werelt noch niet t'eenemael verlost en was/maer datse door de volle hulpe des geests verlost soude worden. Wat souder connen gezeyt worden meer gelijck den opinien van desen als dit? Want van het leven voorder/ende maniere̅/ de welcke de selve met de Ketters van den ouden tijdt/benevens 'tghene alreede ghesept/ghemeyne gehadt heeft/vernieuwe ick hier met. Dit sal ick alleene by gheghheven occasie daer by voeghen/dat hy verre een ander habijt/dan een Predickers ghebruyckt heeft/ als sy heden ten dage gemeynelijck hem uytschilderen. Want my ghedenckt dat ick in het Raedt-huys van Basel ghezien hebbe het conterfeytsel deses mans / wt het huys van de erfghenamen daer ghebracht/het welcke t'eenemael wtwees de ghestaltenisse / als doen was der Switsers / niet alleene der Edel-lieden/ maer der Baroenen eñ Regeerders. Want hy wort ghescheldert met eenen purperen mantel met fluweelen boorden eñ soomen/ ende ten lesten met een sweerdt/ welckers gevefte constelijc vergult wt den voorsten cant des mantels wtkijckt.

Maer die de heele Historie van dese sake begeert/die lese/Blesdikium/ die ick ghesept hebbe/selve. Vbbo Emmius ooc/als hy voor eenighe jaren een schrift teghen de navolghers van desen wtgheghheven hadde/ende dat sommighe onbekende 'tselve schenen wt hare schuyl-hoecken te bevechten/ onlancx geschreve̅ hebbende in Nederduytsch een Apologie heeft verdedight de sake ende waerheyt van hem te vooren verhaelt/eñ deser seer schandelijcker secten seer leelicke ende seer ongherijmde / ende teghen Godt ende de Godsalicheyt smadelijck/tegens de societeyt der menschen schadelijcke leeringhen klaerlijcker een yeghelijck gheopenbaert ; ende de teghen-sprekers met onwederleggelijcke redenen ende getuygenissen overtuycht/ ende beschuldicht / soo dat zy voorder haer schamen teghen te kicken oft in openlijcke verdedinge om de leelickheyt der sake te comen ; hoe wel dat sy niet op en houden teghen te blaffen ende heymelijc te lasteren. Ende wy door dese occasie verweckt zijnde hebbe̅ met een corte figuere op het leven eñ de leere des selves alsoo eens gh dicht.

Quæ doctrina hujus, fuerit quæ Vita Prophetæ,
Expectas paucis noscere? pauca dabo:
DOCTRINAM *ille suam non censet teste probandam;*
Sed pro teste omni sufficere hancce sibi:
Deinde idem plures uxores approbat; unde
Fluxit ei varijs VITA *cupidinibus;*
Atque ipsum sic teste suum non simplice dogma,
Verum vel gemino teste probasse patet.

Dat is:

Wat Leer en leven voer en leyde dees Propheet,
Wil yemant weten sulcks, en dat met cort bescheet:
Sijn Leer hield' hy seer hoogh, en boven alle wijsen,
Onnoodich oock te zijn met tuyghen te bewijsen;
Daer na soo stont hy toe en troude selfs veel vrouwen,
Een wulpsich leven liet hy hem nimmer berouwen:
Soo dat hy van zijn Leer en zijn leven eenpaer
Met recht selfs is ghetuych, en maect die dubbelt waer.

Een nauwer aenmerckinghe der saken ende raetslaghen van beyde dese Propheten, te weten Ian van Leyden ende David Ioris.

Maer so wie nauwer sal insien de saken ende het voornemen van beyde desecten / van Ian van Leyden segghe ick / ende van desen David van Delft, soude met rechte moghen twijfelen / welcke van beyden sorghelicker voor Coninckrijcken ende Republijcken te houden zy. Waerlick ick sie dat desen Ian van Leyden / die nu Munster ingenomen hebbende / Amsterdamme ende de andere treffelicke steden in de naestgelegene contreye / Wesel / Deventer / ende t'samen met haer het ghebiedt van het gansche Christendom door hope ingheslickt hadde / twee dinghen voornemelick ontbroken hebben / dat hy gheen gheluckighe uytcompste en heeft ghehadt; Discipline namelick ende de macht van volck tot de oorloghe gheoeffent ende bequaem. Want anders de vremdicheyt der leere / de goddelicke inghevinghe ende het trouwen van veel vrouwen beloofden alles groots / ende niet mindere saken als de Leere van Mahomet: de welcke hoe wel datse heel was ongheschickt en slecht / nochtans haer in soo groote een wijdde en macht heeft uytghebreydt / dat de selve nu voornemelick de Christenheyt vreest. Alsoo oock indien die sake der Munstersche goet succes hadde ghecreghen / afwijckinghe hier en daer van Provincien ende landen / verwonderinghe der wonderbaere leere ende andere dinghen souden daer op ghevolcht zijn / de welcke hem het rijcke ende de successie des scepters in corter tijt bevesticht souden hebben. Maer dewijle de goddelicke voorsienicheyt belieft heeft die raetslaghen ende aenslagen ydel te make / soo en isser nu niet dwaser als desen aenslach; ende / ghelijck doen seer aerdichlick Lutherus seyde / schijnt het een feyt van eenen gansch onghcleerden ende plompen Duyvel te wesen. Want de ghene die andere in bedroch ende listen aenlocken wilt / die en moest niet staen na eenich Rijcke / oft

heerschappie

heerschappie/oft den tyran spelen/ende na sijnen lust soo vele vrouwen trouwen als hy wilde (want dit nuyprijsen alle menschen / ende sien waer dat soodanighe saken henen strecken) maer zy moeten daer toe comen door heymelicke middelen als door enge wegen; door hoedanige wijse eñ wech men weet dat oock dickwils wijse mannen bedroghen zijn gheweest. Derwegen de wijse ende den wech van desen van Delft terstont daer nae wt dese selve schole voortgecomen/maer door de ervarentheyt anders onderwesen / is verre anders gheweest om de herten der eenvoudige aen te locken / ende niet van soo haestighe onbedachtsaemheyt. Want hy en belooft niet dat hy op een sekere wtwendige maniere/ maer inwendichlick ende door den gheest/ dat Coninckrijcke wederomme sal oprichten; dat hy niet ghecomen is om te predicken den kinderen / maer den volwassenen ende die den gheest soo langhe beloof connen begrijpen. Noch hy en laet een yeder niet toe een ghemeen ende vry houwelick/ maer den ghespeenden voornemelick ende den voornaemsten. Met dit vergift heeft hy eerst ghesocht te besmetten de herten hier en daer boecxkens ghestroeyt hebbende/eñ aen te locken /op dat also als door een sekere cracht Gods de Werelt tot vernieuwinghe van saken opgheweckt soude werden. Dat hy dit hem selven in ernst belooft heeft sal ick met de woorden van Blesdikius openbaer maecken. David was, seyt hy/ een man van cleyne wetenschap, maer van seer groote eyghen liefde. Hadde oock Toehoorders onervaren soo wel in Kerckelicke als Politijcke saken; ende soo daer eenige wat gheleerder waren, die hadde hy verbaest ghemaeckt met een ghelaet van heylicheyt voor te wenden, ende met een inghewickelt geloove te drijven. Derhalven soo wel van hem selve, als van de andere, op elck dat hy voortbracht wiert amen gheleyt, ende met vreuchden toegheroepen. VVaer door het geschiet is dat de man van selfs hem selven lief hebbende, door dese toeroepingen ten lesten boven maten hem verhoo veerdichde, ende door dronckenschap van hope VAN DE HEELE VVERELT TE VERNIEVVVEN verbaest zijnde, hem selvē ende de zijne heeft durven beloven dat het ghescheiden soude dat zijn boeck der VVonderlicheden van de Theologanten ende raetsheeren der Monarchen, Coninghen ende Princen ghelesen zijnde, alle door de verwonderinge van so groote wijsheyt verbaest zijnde souden toeroepen die spreucke Esaie: Siet dit is onse God, dese sal ons behouden: dese is de Heere, wy hebben hem verwacht. Item die spreucke wt den boeck der Psalmen: Dit is die plaetse, de welcke God hem hier toe wtvercoren heeft, op dat hy in de selve boven andere besonderlick ruste: Dit is dat Sion, het welcke hy hem tot een wooninghe wtvercoren heeft by de uwe. Ten anderen verwachte hy dit oock, dat de Princen Gesanten souden senden, oft oock selve souden comen, ende haer selven ende al dat zy hadden hem souden heylighen, volghende die spreucke Micheæ: Sy sullen den Heere toe eyghenen hare rijckdommen ende haere substantie den Heerschapper der gantscher aerden. Hier toe verdraeyde hy ooc dat ghelesen wordt Esaie 45. 14. Den aerbeyt van Egypten ende den handel van Moorenlandt, ende die overlieden te Zeba sullen hem u overgheven, ende uwe zijn. Sy sullen u volgen, in boeyen sullen zy gaen, ende sullen voor u nedervallē, ende u smeecken: want by u is God, ende daer en is anders geen God niet meer.

Maer hoe verre van zijn gissinghe de saken verloopen zijn gheweest / heeft de wtcompste bewesen. Hier en tusschen nochtās al hoe wel dat dit doen een ydele ende eens onsinnich ghemoets persuasie geweest is; nu souder meerder vreese zijn voor Rijcken ende volcken van dese sectarisen ende noch beseten met ghelijcke rasende dulheyt eenes nemmermeer rustende gheestes; voornemelick indien zy by ghevalle eenighen Leeysman bequaem om de sake wt te richten ghecregen hadde. Als gheweest zijn dese/die wy ghesegt hebben / Muntzer ende Jan van Leyden: oft dien by den Romeynen eertijts in de oorloghe der slaven / van Floro/ Eunus genaemt de welcke een rasende dulheyt veynsende/als hy de Feesten van de Godinne Syria roemt, heeft de slaven tot vrijheyt ende tot de wapenen opgeweckt: ende op dat hy bewijsen soude dat dit van God geschiede /een note inden mōt verborghen hebbende / die hy met solpher ende vier ghevult hadde / soetelick in blasende / storte vlammen wt in het spreken. Ende also eenen heyrlegher van meer als sestich duysent versamelt hebbende / ende insgelijcx met de teeckenen eenes Coninex verciert/hadde heel Sicilien onder zijn gewelt gebracht / ten hadde geweest dat Rupilius den Oppervelt heere der Romeynen hem dwers ghehadt hadde. Want dese als hy haer overwonnen hebbende ende ten lesten by Enna beleydt / door hongher als door een pestilentie verdaen hadde/heeft de overblijfselē der moordenaers met boeyen eñ ketenen gebonden/ eñ aen cruycen ghehanghen.

Ende ghemeynelick pleghen dierghelijcke ende gansch niet geluckige uytcompsten te hebben / de feyten van sulcke menschen / ende die niet op eenighe cracht van een vast fondamēt/maer alleene op eenen schijn der waerheyt steunen/ende die alleene lichtveerdighe sinnen bevanghen: ten zy dat het somtijts anders belieft der goddelicke voorsichticheyt. Waer van Mahomet daer ick van ghesproken hebbe/ende andere exempelen connen geven. Ende hieromme seght Livius seer wel: Daer en is niet inder ghedaente bedrieghelicker, als een verkeerde religie, waer de wille der Goden tot eenen deckmantel van boose daden gebruyct wort. Als door dese de menichte bevanghen is, onmatich, wreedt, veranderlick ydel ende variabel, teghen de wetten, begheerende, wil liever den gemeynen man ende den waer segghers, als den Leytslieden ende Coningen gehoorsaem zijn. Maer/ ghelijckmen gemeynelick seyt/ hy wort bedrogen ende bedriecht die hangt aen den mont des gemeynē volcx. Waer mede als met een seghel zy besloten dit verhael.

IX Onder PHILIPS Coninck van Spaignen, XXXVI Grave.

1540 1550 Hier na/in het jaer veertich/item vijftich/zijn seer sware tijden ghevolcht/ om des Keysers placcaten teghen de Lutheranen wederomme uytghegheven. Wāt de Keyser van de sone wijs gemaeckt zijnde datse alle waren Ketters ende Bontghenooten der Wederdoopers/alle de ghene die het met de Roomsche Catholijcke Religie niet een hielden/is met gewelt sonder onderschept voortghegaen teghen alle. Terstont daerna hy ghestorven zijnde / is 1558 in't jaer duysent vijfhondert acht en vijftich/zijnen vader de sone Philips ghesucceedeert. De welcke benevē het maecken der nieuwer Bisschoppen de sake van de Inquisitie ernstelic heeft gedrevē; seggende dat hy de Nederlāders die wettē liet/de welcke de Keyser zijn vader seer rechtveerdich eñ profijtelic uytghegeven hadde: ende nademael de andere officien der Republijcke met straffen ende prijsen uytghericht wierden / dat de Religie alleene verre het beste eñ heerlicste deel der Republijcke niet en behoorde verlatē te zijn. Derhalvē zijn alomme alle de Nederlandē deur ondersocht eñ aenghebracht ende met vier ende sweert ellendichlick omghebracht geweest/die eenichsins van Ketterie / so zy die noemden/ verdacht waren. Onder de eerste zijn gheweest die van Amsterdamme / de welcke de voorleden jaeren door de manieren der Wederdoopers voornemelick geterecht zijnde/seer strenghelick de beschuldichde straften. De saken der selver floreerden doē seer ende hadden die seer door verre ende voorspoedighe navigatien van haere borghers ende van andere volcken vermeerdert. Het welcke ooc de publijcke wercken doen gebouwt te kennen gheven/als de seer heerlicke timmeragie van de VVaghe wt witten ghesneden steen constelick gemaeckt: item den toren van de oude Kercke / ende andere op dien tijdt/ als seer groote schueren/opgherecht ende begonnen: de welcke alle gheluckelick volmaeckt zijn geweest/ int jaer 1566. 1565 1566

In welck selvighe Jaer die vanden Edeldom eyndelinghe (onder de welcke Henrick van Brederode niet de minste ghehouden en was) eenen grouwel hebbende van die al te wreede ende onmenschelicke strengicheydt der Overheyt alomme teghen die vande Religie / een verbondt ghemaeckt hebbende / presenteren aen MARGRIETE vā Parme de welcke inde naem vandē Coninc van Spaengien de provincien regeerde/een Requeste ende bidden ootmoedelick / dat sy alles voorsichtelick soude modereren; ende om dat het een saecke van grooten ghewichte was / dat sy die door ghesanten den Coninck soude te kennen gheven/dat hy versorghe dat de Republijcke gheen schade en ontfanghe. Het welcke nae dien het niet en conde geschieden de placcaten in haer gheheel blijvende / dat de Conincklicke Majesteyt die verandere; want dat door de rigoreusheydt de Republijcke nauwelicx langer soude connen staen; maer datse noot sakelick soude moeten vallen. Eñ op dat de Coninck niet en soude meynen dat sy hem wetten voorschrijven / ende dat sy naer haer goetduncken regeeren willen; dat sy bidden datter nieuwe ordonnantiē/met advijs der generale Staten ghestelt worden / ende dat hare Hoocheyt ghelieve op te houden met alle Inquisitie ende executie der placcaten / tot dat de Coninc van dese legatie zijne meyninghe ghescreven sal hebben. Dat dit zijn die seer billicke beden / de welcke den Edeldom door hare groote verdienste ende trouwe over langhe den Coninck bewesen/ seer ootmoedelick begeerde; dat sy in toecomende tijden ontschuldich souden zijn van alle beroertē/seditien ende moorden / indien men (waer van sy Godt / den Coninck/

Margriete van Parme Regente der Nederlandē

Coninck/de Hertoginne van Parma / den Raedt/alle menschen ende hare conscientie tot ghetuyghe nemen) haer met seer goede trouwe ẽ door seer ernstige liefde tot de Republijcke vermanende met en volchde/ẽ voor het aenstaende quaet geē remedie by tijts gevonden en werdt. De Gouvernante/de Requeste ghelesen hebbende/belooft dat sy het alles den Coninc sal voordraghen / verwillighende met eenen dat de Inquisitie daer en tusschen versaechtet soude werden.

Den oorspronck van den naem GEVSEN.

HEt is memorabel ende vertellens weerdich/dat als sommighe van de regeerders de Hertoginne van Parma/de welcke in soo sorghelicken tijt der Republijcke becommert ẽ verbaest was troostē wilden/een van de selve dese woorden tot haer gheseyt heeft / Non non Madame,ne craigne pas ces Geus, dat is te seggen/neen neen mijn Vrouwe, wilt niet vreesen dese Geusen ofte Bedelaers: ende dat dese woorden gheobserveert zijnde / oorsake gheweest zijn/dat alle de gene die dese sake van de ghemeene vrijheydt voorstonden/ Geusen ghenoemt zijn ghewordẽ. Ende de gheconfedereerde selve hebben terstont haer doen cleedē int grau laken/ hangende cleyne houten schotelkens aen haeren hoet; zy deden oock haer maken Medalien in sulcker formen dat op d'eene zijde des Coninck beelt / met dese woorden/ Den Coninck ghetrou: ende op d'ander zijde stonden twee in malcander vaste-houdende handen met dese woorden: tot den Bedel-sack. Sy deden haer oock ten lesten/ behalven de opperste lippe / de reste van den Baert afscheeren. Ende dit is gheweest de eerste fackel ende occasie van desen vermaerdē naem ende vande Nederlantsche beroerten selve.

Van den oorsprõc van het woordekẽ Geus.

Maer van het woordeken selve Geus, nademael de Historischrijvers verscheydentlick daer van schrijven/soo sal ick dit by occasie daer by voeghen / dat dit woort is niet van het teghenwoordighe / maer van het oude Vranckrijck / dat is Gallia eertijts ghenoemt is/ghesproken. Want Servius Honoratus wijst oock aen wtdruckelick op het achste Æneidos dat de Galli in oude tijdē Vrome mannen Goesos ghenoemt hebben / ende Goesas mannelicke lancen: Soo dat van nerghens anders de Gessatæ oock moeten ghetrocken zijn; by de welcke van de selvige Gallis/ so Polybius getuycht/crijchsknechten om loon gehuert/verstaen zijn gheweest. Maer dat in voorledē ende desen onsen tijt dit woort meest in het quade ghenomen is gheweest namelick voor eenen bedelaer, ende een veracht mensche,en is niet nieuw / nademael oock Schalck / het welcke eertijts eenen naem van dienst ende weerdicheyt (als blijct in Maerschalck) gheweest is/nu schandelick zy/ghelijck oock andere soodanige/ van de welcke wy op zijne plaetse elders gesproken hebben. Ja dat meer is dit moet dese bontghenooten ende alle de ghene die eertijts met den name Geusen ghenoemt zijn gheweest / ende heden den zelven behouden/gants sch niet stooren/maer (ghelijc wy oock elders gheschreven hebben) zy behooren den selven geerne te ontfangen / ẽ oock om het beduytsel/op dat zy namelick het ghene dat het in zijne oude ende eerste beteeckenisse eertijts beteeckent heeft/namelick vrome mannen nu als wederom gecreghen/ende metter daet selve / vertoont ende weder opghereecht te hebben / bewijsen.

De Regente laet tot Amsterdam toe vrye excercitie van Religie. 1566 Vergaderinge der Gereformeerde Predicāten van Hollant buyten Amsterdam.

De Hertoginne van Parma als zy met wille ofte onwille by wtgheghevene brieven gheconsenteert hadde datmen de gheconfedereerde soetelicker soude handelen/ ende nu in Vlaenderen ende in Brabant de Predicatien op veel plaetsen opentlijck ghedaen werden/soo is men oock ghewaer ghewordẽ dat op den achtsten Julij buyten Amsterdam in Hollandt/een vergaderinghe gehouden werde van seer veel Predicanten ẽ Ouderlingen vande gereformeerde religie die al over lange in vele steden in Hollandt hun Predicatien secretelijck hadden ghehouden / streckende ten eynde om onder hun te beraetslaghen de bequaemste middelen/om hen lieden leere voorts te planten deur openbare Predicatien/ghelijck in veele andere plaetsen van Nederlant geschiede/dan alsoo zy des voormiddaechs genoechsaem waeren geresolveert/ẽ datmen des naemiddaechs eyndelic besluyten soude/ soo was die selvighe voormiddaghe binnen Amsterdam seker ordonantie afghelesen / daer by verboden werde / dat niemant eenighe Predicanten van de religie en soude moghen hooren/ huysen ofte herberghen / op pene van de galghe ende Confiscatie van goederen / ẽ soo wie eenighe Predicanten doot ofte levendich wist te leveren in handen vanden officier/die souden ghenieten ses hondert

Carolus

Carolus Guldens / met welck verbodt zy lieden des achtermiddachs in haer vergaderinghe seer belaeden waren: dies al niet teghenstaende / soo is eyndelick by henlieden besloeten / datse de Predicatien in Hollandt mede ghelijck in Brabant gheschiet was / openbaerlic aenheven souden in allen plaetsen / wtghesepdt te Amsterdam daerse noch voor een wijl tijts ophouden soude / overmits zy de regheerders aldaer voor ongenadich ende seer wreedt hielden. Volghende dit besluyten hebben zy op den 14 Julij buyten Hoorn de eerste openbaere Predicatie begonst deur eenen Hollandtschen Predicant ghebooren van Alckmaer / genoẽt Jan Aertsz. een mandemaker van zijn Ambachte. Alwaer seer groote toeloop van volcke is ghewees wt alle de omliggende Dorpen sulcks dat de gereformeerde van andere steden daer deur oock verstout zijn ghewoorden / datse van ghelijcken de Predicatien int openbaer hebben aengheheven / te weten / buyten Alcmaer ende Haerlem / alwaer vele borgheren ende ingesetenen van Amsterdam reysden om de voorschreven Predicatien te hooren: waer deur de Regeerders ende wethouderen vã Amsterdam / vreesende dat die van de voorschreven religie oock aldaer souden komẽ / die Schutterien ende eenighe vande voornaemste borgheren hebben doen vergaderen / ende de selvighe voorghehouden verscheyden swaricheden die de stede soude mogen overkomen / waert dat zy de Predicatien niet allen niet toe en lieten / maer oock niet en verstoorden / indien men eenighe Predicatien aldaer buyten der stede begonst te doen. Versoeckende daeromme raedt / hulpe ende bystandt aende Schutterije ende ghemeente omme die Predicatien teghen te staen ende te beletten / waer op die van de Schutterije voor andtwoort gaven datse onghehouden waren de Predicatien buyten der stede poorten te beletten / dan souden niet toelaten datmen eenige Predicatie soude doen binnẽ de mueren vander stede / belovende daer toe alle hulpe met raet ende daet te sullen doen.

Den dertichsten Julij daer nae hebben de voorschreven Ghereformeerde / seker remonstrantie ghesonden aen de Burgemeesteren en Raeden der voorschreven stede vã Amsterdam / in houdende in substantie:

Hoe dat henlieden niet verborghen en was / dat deur verkeerde ende lichtveerdighe menschen / henlieden godsalighe ende heylighe handel die zy verhoopten buyten der selvigher stede aen te rechten seer soude woorden gheblammeert voor haer E. ende met lichtveerdicheyt / verleydinghe / oproer muyterije ende rebellicheyt beschuldicht werden / met meer andere punctẽ diemen tot henlieder beswaeringhe soude mogen voorbrenghen / daer deur oock de voorschreven Burgemeesters ende Raedt (soo sy die saecke niet neerstelick wilden insien noch bedencken) souden meenen rechtveerdighe oorsaecke te hebben om henlieden te verstooren. Waerom zy voor raedsaem haddẽ ingesien / op dat den wijsen Raedt hen daer in niet en soude vergrijpen / hem met dit onvolmaeckt gheschrift voor ooghen te stellen ende te betuygen dat geen van de voorseyde stucken henliedeu en moghen opgheleyt woorden als geene schult daer toe hebbende ofte oorsaeck toegheevende / Godt die een kenner is van alle hertẽ (seggen zy) is bekent dat zy dit door geenen ydelen oft lichtveerdigheyn gheest ghedreven zijnde / en bestaen met groote beswaringhe ende perijckel van haer leven / want zy en soecken niet haer de lichtveerdighe aenhangich te maecken / maer op datse den menschen na het exempel Pauli den Heere Christo / als een reyne bruyt mochten toevoeghen om hem met een waerachtich gheloove en reyne liefde aen te hanghen op dat zijn ghemeenschap hier in dit leven ende nae dees tijt by haer in eeuwige blijschap mochte bevonden woorden. Haer selven bekennen zy voor Dienstknechten Godts ende Jesu Christi / wiens eere zy alleen soecken groot te maecken / ende niet hen selven / ende al ist dat haer leere by sommighe ongheleerde menschen nu nae Godts behagen wert voorghedragen / daerom en ist (segghen zy) niet minder de waerheyt / ende verhopen dat sulcx haest sal veranderen / of God laet sulcx toe / om de eyghen betrouwende wijsen / in haer gheleertheyt te beschaemen / oft zijn eere daer door groot te maecken / op dat het steunsel der geloovighen niet tot een fundament en hebbe menschelijcke wijsheyt: maer dat het geloove door Gods cracht / alleen soude vast staen in den ghecruysten / ist nu (segghen zy) datse voor de gantsche weerelt commen bewijsen (gelijck zy door het pant haer van Godt ghegeven niet en twijfelen) soo ist waeraechtich dat haer leere niet en streckt tot verleydinghe maer behoudinghe der menschen: zy begeeren dat die ghene die haer bedraegen / haer commen hooren ende besoecken / zy zijn bereyt rekeninghe te gheven van haer leere en ordeninghe. Ende aenghesien dat zy wt des Heeren woort bemercken dat de eeni-

ghe

ghe ende eeuwighe waerheyt Godts/van gheen secten/noch vanden Paus en woort ghedreven soo maeckten zy haer afscheut daer van op dat zy haerer plaegen niet en souden deelachtich werdē; dat zy voort als oproermakers en verstoorders of ÿschuerders der eenicheydt werden beschuldicht tegen de waerheyt/moeten zy met Paulo verdraeghen/ende haer in alle verdruckinghe ende alle oproeren als dienstknechten Gods bewijsen/ende om dat soodanighe helsche beschuldingē niet af en laten voort te gaen/in t'gene ende gheheel tegghen alle oproer en vrede is. Segghen zy dat geen leere soo seer de onvrede straft/ende de eenicheyt prijst als de leere die by haer liedē ghelcert wort. Dan op datse het niet te lanzhe maecken soo verseckeren zy de Heeren/dat de gene die het woort doet/de toehoorderē niet anders en beweecht of drijft dan te soecken Gods en Christi eere/de ruste haer der conscientien/ende de salicheyt van vele menschen/begheerende ende versoeckende daeromme/dat de Heeren selfs comen tot het ghehoor ende haere saecken aenschouwē; oft datse haer Pastooren ende leeraers (die sorghe voor haer ondersaeten sielen draeghen) senden/op datse hen met Gods woort mochten straffen ende onderwijsen/zy zijn bereyt indiense werden overwōnen met Gods woort voor de gantsche vergaderinge haer schult te bekennen ende haere leere te versaecken/ende d'ander aen te nemen. Oft indien niet dat zy haere leere te proeve stellen/ende datmen haer vrijheyt verseeckere/om met haer Christelijck met alle vrientschap te handelen/op dat de selve haer/of zy de selve moghen winnen/ende tot den Heere brenghen etc.

Anno 1566

31 Iulij. Des anderen daechs den 31 Julij hebbē zy haer eerste openbare Predicatie buyten Amsterdam ghedaen teghen der Chatruiser Clooster buyten de Haerlemmer poorte opt voorlandt buyten dijcr ende wt der stede vrijheyt. De Burgemeesters ende Regierders van Amsterdam hier mede seer beladē zijnde/en wistē niet wat doen dan hebben een stercke wacht van Schutters ghestelt inde poorte/om alle oproer ende commotie voor te commen/die deur de incommende lieden souden moghen gheheuren.

4 Augusti. Den vierden dach Augusti/hebben zy weder ter voorschreven plaetsen gepredict/de Schout Pieter Pietersen ende Burghemeesteren dit verneemende hebbē hen sterc ghemaeckt metter stede dienaers/wakers ende andere die zy daer toe wisten te bekomen/ende hebben hen mde wapenen begeven/in meeninghe zijnde om de Predicatie te stooren/ende dat soo heymelick als zy mochten op dat de gemeente ende Schutterije daer van niet en souden weten/tot welcken eynde de Schout oock wtghetoghen is/wt een cleyne poorte/ghenoemt Jan Rooden Poorte/maer komende met zijn ghesclschap by de Haerlemmer poorte daer hy voor by passeren moeste/so hebben de Schutteren ende Burgeren aldaer inde poorten de wacht hebbende/zijn aenslach verhindert/segghende datse niet lijden en souden datmen teghens de resolutie vanden Raet ende Schutterye daer in geresolveert was datmē die Predicatie buyten met verstooren en soude/ende indien zy daer teghen doen wilden/souden oorsake wesen van een groote bloetstortinghe/jae indien hy sulcx dede/soude de poorten geslotē vindē/sulcx dat de Schout met zijn gheschelschap die reyse niet voorder en dorsten gaen/maer keerden wederomme. Dit voorschreven ghecomen wesende ten ooren van die van de religie/hebben eenighe van de aenhoorderen ter naester Predicatie onder haer mantels bedectelick mede ghenomen corte roers/pongiaerden ende ander cort gheweer datse onder de mantels verbergen konden ende deden bij den Predicant verkondighen ende protesteren dat sulcx tot gheen eynde anders en gheschiede dan om hen ter noot te beschermen/indiē men met ghewelt hen lieden wilde overvallen ende haere Godsdiensten verstoorē: op vele andere plaetsen al t'lant deur ginghen zy openbaerlicken met ghewcer ter Predicatien.

Tot Amsterdam de tijdinge daghelijcx meer eñ meer comende/hoe dat de beeltstormerije seer voorts liep van d'een stede tot d'andere so hebben de wethouders aldaer de dienaers van de kercken ende Cloosteren daer van gheadverteert/ende hen lieden gheraeden dat zy hen beste kerckelicke clenodien ende goeden uit de kercken ende cloosteren souden vluchten/ende op andere plaetsen brenghen/daerse beter verseker t ende bewaert souden zijn t'welcke by eenighe ghesien zijnde/soo isser veel volcks opten 23 Augusti in de oude kercke vergadert des nae noens onder de vesper tijt/ende hebben aldaer metter daet begōst de beeldē/altaren ende anders af te werpen/met grooter haesticheyt en furie: t'welc ghecomen zijnde tot kennisse van de burgemeesteren ende Raeden/hebben zy liedē

23 Augusti.

ontboden de Capiteynen vande Schutterije: hier en tusschen hadde hem de Schout sterck gemaeckt met ontrent 40 mannen/ ende was met een groot rumoer inde kercke ghecomen / ende hadder vele met hellebaerden ende stocken gheslagen/daer deur het ghespuys uyt de kercke loopende ende dringhende allenskens stercker ghewozden zijnde/met ghewelt de kercke wederomme inghenomen/ende den Schout mette zijne uyt de kercke ghejaecht hebben. Middeler tijt zijn de Schutteryen in de wapen wesende ; aenghecomen de welcke met bequame manieren de voordere bestorminghe beletten/ende de kercke voorts toegheslooten ende stercke wachte gestelt hebben/ sulcx dat op die tijt daer gheē voorder beelt brekinghe en is gheschiede/doch is daer niet by ghebleven / ghelijck uyt het volghende voorts sal blijcken.

26 Augusti.

Den 26 Augusti hebben de Regeerders van Amsterdam met de ses en dertich Radē by advise van de Schutterije der selver stede/by provisie ende op behagen van de Gobernante ende Heeren vander Orden selcer accoort ghemaeckt met die vander Religie/in deser manieren.

Accoort gemaect met die van de Religie tot Amsterdam.

I

Datmen de beelden in de groote ende cleyne kercken binnē der stede soude wech nemen.

II

Dat de kercken by provisie sullen ghesloten blijven ter tijt toe de resolutie by de hoocheyt van de Hertoginne ende de Heeren vander Orden ghenomen/ghecomen sal wesen.

III

Datmen de Predicatie ghedooghen sal te gheschieden buyten der stede / sonder turbatie te doen/soo wel de hoorderen als de Predicanten/ende datmen by onweder de siecken kercke sal moghen ghebruycken.

IIII

Dat de burgheren des begheerende by sieckte sullen moghen laten by hen comen een priester oft een ander dienaer der kercken om hen lieden te moghen laten communiceren oft berechten naer haer conscientie.

V

Datmen den pastoren met den Sacramenten stille sal laten gaen sonder ghelupt van Schelle.

VI

Dat niemant voortaen in eenig e Cloosteren ofte kercken sal moghen breecken oft schade doen/op pene van lijff straffinghe/ altijts tot moderatie vanden gherechte nae de gelegentheyt der sake.

VII

Niemant sal d'een den anderen mogen qualick toespreken of verbitterē met woorden oft met wercken uyt sake van den geloove /maer elc sal ander laten in vrede/op pene van daer af by den gherichte gestraft te werden naer der saken ghelegentheyt.

VIII

Elck van de poorterije ende inghesetenen sullen by tijden van rumoer ofte by clockgheslaghen blijven binnen zijne stoepen van zijn woonstede / met alsulck gheweer daer mede hy zijn lijf soude willen beschermen / mits by tijde van brandt te brandt loopen sullen / die daer toe gheordonneert zijn.

IX

Ende dat elcke ghebuerte hen sal houden onder ordonnantie van zijn Capiteyn die de Heeren elc in zijn gebuerten ordonneren sullen.

Welck accoordt metter trompette in diversche quartieren der selver stede opten ses en twintichsten Augusti voorschreven is vercundicht.

Accoort met die van de Religie tot Amsterdam gemaect by de Gouvernante ge casseert, ende we derroepen.

Dese Articulen overghesonden wesende aen de Gouvernante / heeft zy by haer missive van den eersten September aen die regeerders van Amsterdam gheschreven/ dat zy boven maten daer af verwondert was ende niet en konde bemercken wat haer luyden daer toe mocht hebben ghebrocht/so zy noyt ghehoort en hadde eenich ghewelt aldaer gheschiet te zijn / by welck zy souden moghen segghen daer toe ghedrongen te wesen/ende was haer seer vreēt om hooren ghewéest gheconsenteert te hebben / datmen de kercken soude ghesloten houden/sonder eenighe dienst daer inne te mogen doen / also sulcx niet alleen en was teghen de resolutie aldaer ghenomen/daer de verbonden Edelluyden mede ghestilt ende te vreeden zijn maer oock tendeerde tot verdruckinghe / jae abolitie vant oude Catholijcke geloove ende Religie. Dat ooc teghen de voorschreven resolutie was / dat de sectarissen binnen der stede vryheyt souden predicken/also ghesept is/datse in geen plaetsen en sullen predicken/daermen voor date der resolutie niet gepredickt en heeft/ ghelijck zy wel wiste tot Amsterdam noch inde jurisdictie der selver stadt niet ghescheet te zijn/daeromme sy de voorschreven Articulen/gheensins gestandt en doet/bevelende hen lieden de selvige te casseren/de

ghesloten

ghesloten Kercken terstondt wederomme te doen openen/de Beelden indien die daer uut ghedaen zijn/daer wederomme inne te brenghen/ende voorts den dienst Gods aldaer wederomme te doen doen/ende onbelet te continueren ende haer te reguleren (de Sectarissen aengaende) achtervolghende d'inhoudt vande voorschreven Resolutie aldaer ghenomen/daer van zy hen lieden een gheprente Copie over sondt/sonder eenichsins yet meer toe te laeten dan daer inne begrepen is/daer mede zy lieden hen wel te vreden moeten houden/ghelijc zy elders doen/dat se voorts souden achter volgen tegens de Kerckschenderen t'Placcaet daer teghen nieuwelijck ghemaeckt/ ende daer en boven stellen goede ordonnantie van wake ende wachte uyt haere goede borgheren ende inwoonderen ende andersins/op dat de Sectarisen de overhant niet en crijghen etc.

Ende hoe wel de Governante dit alles aen de Regeerderen van Amsterdam gheschreven hadde/ datse het accoordt met die van de Religie aldaer ghemaeckt niet en advoyeerde/maer casseerde ende te niete dede en henliden gheboden hadde de Kercken weder te openen/soo en hadden zy lieden t'selve nochtans niet dorven doen/ overmits die toe vallen dier daghelijcx ghebeurden/daer van zy tot haerder onschult de Regente hadden verwitticht. Dies al niet teghenstaende ist ghebeurt dat eene vande ghereformeerde religie ghestorven zijnde den 26 September/inde nieuwe Kercke der voorschreven stede soude werdē begraven op welcke begraeffenisse niet alleen gecomen zijn de vrienden vanden overleden (soo by den Regeerderen was gheordonneert) maer oock vele diversche onbekende ende vreemde personen/van verscheyden natien/daer dier tijt de Stede vol af was door de groote menichte van Schepen dier tijt voor de Stede ligghende. Welcke vreemdelinghen ende andere gheene vrienden vanden overleden zijnde/ mede poochden inde voorschreven Kercke te dringhen/tegen danck vande waeckers by de Regeerderen tot bewaeringhe der Kercke/inden inganck ghestelt/sulcx dat de waeckers verlatende haer gheweer wt vreese na t'Stadthuys ghevloden zijn. Terstont daer naer isser eenen grootē hoop volcx so vreemdelinghen als andere gheloopen naer het minnebroeders Clooster/ daer zy lieden met een groote furie inghebroecken zijn ende hebben de Beelden ende Altaren ontstucken ghesmeten/ende de minnebroeders wt dē Clooster doen gaen/ bedrijvende aldaer allerhande insolentie ende moetwille/ghelijck zy des anderen daechs van ghelijcken ghedaen hebben inde Chartuyser Clooster buyten der Stede/ waer deur eene groote commotie inder Stadt was/ende hoe wel de Officier met assistentie vande Schutterije hen lieden wt het voorschreven Clooster vande Chartuysen deden vertrecken/ende vier vande selve beeltstormers ghevanghen namen/ ende nae de Stadt brochten/soo is de commotie so groot gheworden dat zy daer deur ghenootsaeckt zijn gheweest/om meerder inconvenienten te schouwen/de selve ghevanghenen weder vry ende los te laten loopen ende soo de commotie daghelijcx grooter wert soo hebben de Burghemeesteren/ Schepens en ses en dertich Raeden/om te hoeden alle beroerteē seditie en bloetstortinghe/die gheschapen was aldaer te sullen gebeuren na diversche communicatien daer op ghehouden/ter presentie van M. Dominicus Boot/ende M. Reynier vander Duyn/Raetsheeren inden Hove van Hollandt tot assistentie vande selve Regenten gheordonneert/op provisie toeghelaten ende ghepermitteert die vander Religie de puncten en Articulen hier na volghende.

De tweede Beeltstorminge ende commotie tot Amsterdam.

Tweede Accoort met die vande Religie tot Amsterdam.

I

Inden eersten dat zy niet en sullen beletten noch doen beletten ofte eenichsins stooren de dienstē/sermoonen ceremonien/ eñ ander oeffeninge vande Geestelijcheyt/ noch oock vande oude Catholijcke Religie in eeniger manieren/op pene van lijf straffinghe ofte andersins na de ghelegentheyt vander saecken.

II

Dat zy niet en sullen moeten predicken oft andere exercitien van heur religie houden/in eenige Kercken/Cloosteren/oft anderen ghewijden plaetsen binnen deser stede/dan inder Minnebroederen Kercke/ ende daer toe de selvighe Kercke moghen ghebruycken metten Kerck-hoff vandien/ sonder eenighe plaetse vanden Convente voorschreven anders eenichsins te moegen occuperen ofte besighen/sonder oor in heure sermoonen ofte vergaderinge noch daer aen ofte afgaende eenige bussen/pistoletten of ander gheweer/wtghesheyt een raepier of poingiaert/moghen draegen/ofte by hen hebben.

III

Des en sal niemant hen lieden in haer predicatien en exercitie van haer Religie

eer plaetsen voorschreven of haeren toehoorders eenighe stooringhe of letsel moghen doen / noch yemanden daeromme misdoen oft injurieren met woorden of met wercken/op gelijcke pene als boven.

IIII

Item dat die vande gereformeerde Religie inder voorschreven Kercke des Sondaechs ende op andere Heylighe daghen/ inder weecke/maer op gheen werckendaghen haerluyder predicatien sullen moghen doen; wtghesondert dat zy in een geheele weecke sullen moghen predicken op woensdach; mits zy by tijde van de selve predicatie sullen moghen hebben een predicant twee of meer / die in ghevalle van sieckte of anders belet / bewaren sullen moghen die plaetsen van de gheene die ter predicatien gheordonneert sullen zijn.

V

Item dat de selve predicanten en Ministers sullen moeten zijn geboren in zijne Ma.landē /of immers poorters van eenighe goede Steden oft Dorpen van dese Nederlanden / ende daerenboven in handen van mijn Heeren de Burgemeesteren/ofte van haere gecommitteerden doen den eedt van onderdanicheyt eñ getrouwicheyt in alle politique saecken soo lange zy hier ter steden blijven sullen; ende soo verre sulcke predicanten niet te becomen en souden wesen /dat in sulcken ghevalle de predicanten poorters sullen wesen van deser stede / ende doen sulcken eedt / als naevolghende hare Religie eyschen sal.

VI

Item dat alle predicanten soo wel van de eene als van de andere Religie / hen sullen wachten van alderhande smadelijcke woorden / invectiven / injurien ende schampen/ende generalijcken van alle oproerighe ende seditieuse propoosten / het ware teghen de overheyt ende de Magistraet / ofte teghen die vander Religie/ wel verstaende dan t'ghene dat concerneert de leeringhe of oeffeninghe der Religie / ende straff der ongheschickter manieren van leven / voor sulcx niet en sal gehouden worden.

VII

Item dat niemant een anderen om de diversiteyt zijnder Religie sal moghen misdoen met woorden of wercken/maer dat elck een den anderen laeten sal in zijn vrede / ende onghemolesteert sonder eenighe schimpen / bespot of andere onghelatenheyt aen te doen / of andersins tot toornicheyt te provoceeren / of te verbitteren in eenighe manieren / en oock elck anderen sal moeten helpen en bystaen/soo verre hem overlast ende ongelijck aenghedaen werde / al op pene daer af ghestraft te worden / anderen tot exemple.

VIII

Item dat niemant wie hy zy / hy ware van de eene of d'andere Religie/ de Justitie sal mogen beletteē /in't vangen/straffen eñ executeren / van berovers van de Kercke / noch van de quaetdoenders/noch in eenighe andere saecken / behouden dat de misdadighe werden ghehandelt met recht.

IX

Item dat niemant en sal mogen singhen / segghen / of roepen opter straeten/ in herberghen ofte elders / ofte oock prenten/schrijven/roepen of vercoopen eenige schandeleuse boecken/liedekens / refereynen ofte diergheliycke/al op pene als vooren.

X

En om te schouwen de inconvenienten spruytende wt het murmureren en qualic spreecken van diversche persoonen/die verscheyden loghentaelen versieren en wtsetten tot diffamie van de een partie of d'andere / ende oock tenderen tot seditie ende commotie: soo ist dat mijn Heeren voorschreven verbieden een yegelijc yet voort te setten of te versprеyden/twelck tot onruste/ beroerte/ofte seditie/of oock yemants diffamie of achterdeel / bysonder vande regeerders of officiers in dienste vande Ko. Ma. of van deser stede wesende soude moghen strecken / ende dat de gheene die yet seggen wil/dat hy t'selve betoonen sal warachtich te wesen oft zynen segsman noemen ende bewijsen/al op pene vā lijf straffinghe oft anders/soo't nae der saecken gelegheutheyt bevonden sal worden te behooren.

XI

Ende soo verre yemant inder voorschreven manieren of andersins committeerde eenighe seditieuse acten/dat die daer af by der Justitie sal ghestraft worden nae de gelegheutheyt zijner misdaet/sonder teghen segghen van yemanden.

XII

Alle welcke poincten en articulen die Ministers en predicanten hierluyder Religie sullen moeten in haer predicatien den volcke vertoonen ende vermaenē met alle vlijticheyt/dat zy hen daer nae voegen en schicken.

XIII

Ende

Ende oft ghebuerde dat yemant van de ghereformeerde Religie soude willen begraven wesen inde Parochie Kercke/ofte Cloosteren/ datmen aldaer houden sal het oude ghebruyck vande Catholijcke Religie/soo verre hen lieden belieft eenige solemniteyt te observeren: ende indien niet/ dat de dooden begraeven zijnde / zy lieden sullen moghen van daer gaen sonder eenige ceremonien te laten doen ofte observeren: ende of yemant van de ghereformeerde Religie / in de voorschreven Kercke van de Minnebroeders of Kerck-hof soude willen begraven wesen / datmen aldaer houden sal moghen / haer observantie van de begravinghe.

XIIII.

Item sullen de lieden van de ghereformeerde Religie/mitsgaders oock van de oude Religie/schuldich wesen dese goede stede te helpen beschermen teghen alle overlast/ende te beletten alle versloozingen of pilgeringhen van allen Kercken/ Cloosteren/of Gheestelicke plaetsen.

XV

Item dat alle de poincten boven geroert sullen onverbreeckelijc gehouden en geobserveert worden / by maniere van provisie/eñ ter tijt toe by zijne Ma. met advoy van zijn generale Staten van desen Nederlanden anders sal wordẽ geordonneert; in welc advoy mijn Heeren voorsz. soo veel in hen is geconsenteert hebben: welcke ordonnantie die van beyde Religien vã dier tijt voorts sullen moeten onderworpen blijven/ende van nu af die geloven nae te gaen eñ te achtervolghen/behoudelijck oft gebeurde dat daer in yet gestatueert werde/dat haerluyder conscientien ofte Religie soude moghen tegens gaen/dat indien gevalle hen bequaemen tijt sal worden vergunt/om sonder belet vryelick met hare goeden te mogen elders wt dese landẽ vertrecken daer't hen ghelieven sal / waer in mijn Heeren voorsz. soo veel in hen is oock consenteeren.

XVI

Item dat het Clooster van de Minnebroeders afgesloten eñ afgesondert sal worden van der Kercken/sonder nochtans eenige Moniecken daer in te mogen woonen/ daer in mijn voorsz. Heeren oock consenteren in maniere als vooren.

XVII

Dies sullen die van der voorsz. gereformeerde Religie gehouden wesen / de voornoemde Kercke metten aencleven van dien in rake eñ dake te onderhouden/eñ soo zy lieden daer yet wt deden brenghen ofte draghen/weder tot haeren coste te doen repareren/soo verre de Ro. Ma. de voorsz. Religie by advijse vande generale Staten van herwaerts over niet ghedooghen en wilde.

Daer entusschen was de Prince van Orangien in Hollant getogen / en verstaende/onder anderen/dat tot Amsterdam/die vande Religie inde Minnebroeders Kercke binnẽ der Stadt warẽ predikende / heeft groote neerstichept ghedaen met diversche brieven ende eenige (delen te senden aen de ghene die onder die vande Religie groot credit hadden/om hen lieden te raden datse de selve Kercke souden willen verlaten eñ haere Predicatien buyten houdẽ/t'welc doende souden zy lieden te min ongenade aen zijn Majesteyt behalen/eñ en soude by zijne Majesteyt doch in alle gevalle nemmermeer gedoocht werdẽ/dat zy die Minnebroeders Kercke behouden souden/ maer en heeftse daer toe niet connen ghebrengen.

Des Princes handelinge ende brieven aen die van Amsterdam

Ende alsoo die van de Religie tot Amsterdam/volgens t'accoordt hier voren verhaelt / haer Predicatien noch waren houdende inde Minnebroeders Kercke binnen der Stede/ende dat de Burgemeesteren eñ Raden / t'selve niet en wisten te beletten/ hebben zy seer aengehouden om den Prince aldaer te hebben/de welcke daer ghecomen zijnde den 15 Decembris alle gelegẽtheyt verstaen heeft/ende grootẽ arbeyt om de stede in vrede te stellen ende te houden ghedaen hebbende / is aldaer ontrent ses weecken gebleven/tot dat hy eyndelick sekere ordonnantie eñ accoort gemaect heeft, Inhoudende / onder anderen / dat het accoordt by die van de Stadt gemaeckt soude blijven in geheel / wt genomen de permissie ende het gebruyc van de Minnebroeders Kercke met den geheelen Convente/ die zy souden moeten geheelijcken verlaeten/mits datmen hen andere plaetsen bequaem totter Predicatien buyten der stadt soude aenwijsen/aldaer zy tot heuren coste souden moghen bouwen. Ende dat ooc tot versekeringhe van beyden zijden opgelicht souden worden vijf of ses hondert Burgeren/ende dat de sleutelen vander Stadt souden gebracht werden opt Stadthuys/ dat de Poorten niet sullen gheopent werden dan met consent vande Burghemeesters / oock dat twee vande wet ende twee vander Religie t'samen souden reysen by de Governante om te versoecken ratificatie.

De Prince comt tot Amsterdam 15 Decemb.

Ontrent dese tijt is tot Haerlem sekere disputatie ghehouden / ten huyse van Clement Cornelissen / Weert int gulden vlies/tusschen Heer Jan/hooch ende leech Priester/Heer Claes Pietersen Capellaen vande groote Kercke/ende Heer Jan Lap/ proost van de witte Heeren ter eenre/ende Jan Aertssen Mandemaker/Predicant tot Amsterdam/Reynier Cant/ende noch een derde ter andere syden/ende duerde de selve disputatie van smorghens ten neghen uren tot elf uren / ende naer middaechs van twee tot vier uren/maer de Burghemeesteren vernemende daer te geschieden grooten toeloop van volcke/ende vreesende voor beroerte/deden t'selve seer ernstlijcken verbieden.

Oproer tot Amsterdam ende de oorsake van dien

Als nu de Prince van Orangien in Decembri ende Januario/als voorseyt is/nae vele moeyten die vander Religie mette Magistraeten aldaer gheaccordeert hadde / was mede onder andere besproken dat twee gedeputeerde van wegen de Magistraten / een Commissaris vanden Hove van Hollandt / ende twee van weghen de Religie/aen de Goververnante souden reysen/ om te versoecken ratificatie/ende datmen middeler tijdt niet met allen en soude vernieuwen ofte aenvanghen / contrarie den voorschreven accoordt : ende besonder datter middellertijt gheen meerder knechten binnen der selver stede en souden werden aenghenomen als daer by zijn Excellentie gheordonneert was / maer de voorschreven ghedeputeerde van den Magistraet ende Commissaris tot Brussel ghecomen zijnde/hebben haere saecken secretelijck met de Gouvernante aen gheleyt/ sonder mette ghedeputeerde van de Religie te communiceren ofte verclaeren t'gunt zy lieden mette selve Gouvernante waeren handelende/niet tegenstaende de gedeputeerde der Religie tot meermalen versochten om in haer communicatie toeghelaten te werden/ende haer saecke al so heymelijc volbracht hebbende/zijn secretelijck sonder de Gedeputeerde vā de Religie aen te spreken/vertrocken op Amsterdam/t'welck de Gedeputeerde van de Religie verstaende/ zijn hen terstont gevolcht/ende bevindende dat zy door Antwerpen waren ghereyst sonder den Prince van Orangien aen te spreecken/hebbē daer wt te meer suspitie ghekreghen datter wat was besloten tot achterdeel van die van de Religie / daer deur zy lieden te meer hen ghehaest hebben/sulcx dat zy liedē des morgens vroech inder stadt zijn ghecomen / als de andere savonts te vooren ghecomen waren / zy bevonden de Burghemeesteren mette ses en dertich Raden vergadert op het Stadt huys/ende haer rapport ghedaen hebbende aen die voornaemste van de religie/soo isser groote murmuratie ghevallen onder hen lieden/de welcke seer ghewassen is/ so haest int openbaer quam dat de Burghemeesteren secretelijc veel knechten ingheschreven ende aenghenomen hadden/ende noch inschreven ende aennamen / sulcx dat de Ghereformeerde hen in grooten getale vonden op de merckt voor het Stadt huys/segghende d'een tegen den anderen hoe dat zy verraden waren/ende dat de listighe aenslaghen der Burghemeesteren deur de welcke zy hen sochten aen lijf ende goet te achter halen/nu int openbaer quamen / dat zy daerom moesten toesien/eenighe noch daer by voeghende/dat de Grave van Megen met thien vendelen knechten op wech was om tot Amsterdam te comen / verweckende also malcanderen tot beroerte/eñ eenighe Burgheren vande principaelste ende treffelijcste van die van de Religie ghegaen zijnde by den Burghemeester/Joost Buyck / om hem af te vraghen wat van de aennemen der knechten was / hem voor houdende de groote murmuratie onder de Burgheren/ende datter wel eenighe groote beroerte uyt soude moghen volghen/gaf voor andtwoort datter gheen knechten aenghenomen en waren noch yet nieuws voorghenomen teghens de Ordonnancie by den Prince opten 18 Januarij ghemaeckt/ende dat die vande Religie wel mochten te vreden wesen/ende so by de voorschreven Burgeren wederom gheseyt werde / dat zy versekert waeren/ datter vele knechten int heymelijck aenghenomen waren/heeft hy sulcks bekent/ segghende sulcx door schrijven ende last vande Gouvernante te doen/ende dat die niet en werden aenghenomen om yemant te crencken/maer om dat de stadt in ruste soude werden ghehouden / ende dat zy lieden haer authoriteyt behouden wilden eñ doen dat hen beliefden/eñ soo daer eenige woordē meer vielen/so met de gene die binnenshuys/als met die buytenshuys / ende wel twee hondert sterck waren/ soo is de beroerte meerder en meerder ghewoorden in sulcker voeghen / dat die vande Religie hen dien avont in de wapenen hebben ghegheven/ende hebben hen alle de nacht inde wapenen eñ stercke wacht gehouden : Des anderen daechs wesende den 24 Februarij ist al in roere ghweest/datter was. De

Burghe-

Burghemeesteren deden de knechten van de Waeghe comen voor het Stadthuys alwaer zy in slachoorden gestelt worden/ ende sonden alomme de stede-boden aende Catholijcke Burgheren dat zy met hen gheweer opte merckt tot hen assistentie souden comen / ende hebben de merckt alomme beset. Die van de religie hebben soo grooten toe loop ghehadt op de Nieuwe brugghe / plaetse haerder vergaderinghe/ dat zy lieden eer de clock negen uren was/ wel acht oft neghen duysent weerbaer mannen sterck waren / ende vernomen hebbende dat de Burghemeesteren noch niet veel meer dan twee duysent sterck waren/hebben zy raetsaem gevonden alle de straten ter Merct waerts streckende te besetten / op dat der Burgemeesteren vergaderinghe niet stercker werden soude/ hebben oock de artilerije huysen ende t'geschut / cruyt ende lonten bewaert / ende voorts alle straten ter merckt beschanst ende met gheschut beset / soo dat de Burghemeesteren gheen bystandt meer op de Merckt tocomen conde. De Burghemeesteren merckende dat het alhenen argher werdt / hebben raetsaem ghevonden hen beste te doen omme de vergaderinghe te doen scheyden met alle bequame middelen waert doenlijck / ende hebben tot dien eynde in de Warmoes strate ghesonden Simon Cops Burghemeester / omme de Burgheren te persuaderen dat zy souden t'huys gaen ende de wapen afleggen/ende dat niemandts yets quaet gheschieden en soude / ende soo zy yets begheerden van de Magistraten / dat zy dat selve by requeste ofte andere bequame middelen versoecken souden / men soude hen alles dat moghelijck was accorderen / ende meer andere redenen dienende tot vrede en eendracht. Binnen welcken tijde hebben zy van ghelijcken aen de ander zyde vander stadt gesonden den Schout Pieter Pietersen ende Albert Marcusz. ende ontrent drye hondert knechten / omme het artilerije huys in te nemen / maer vonden de plaetse alsoo beset / datse weder te rugghe zijn getogen sonder yet wt te rechten. T'welck comende tot kennisse van de Burgeren inde Warmoes strate / hebben de voornoemde Simon Cops doen vertrecken sonder hem te willen hooren/ segghende / dat hy wt was om hen te verraden ende op de vleysbanc te brenghen / ende wies de beroerte alhenen meer en meer / eenighe die seer vierich waren/ roeckende d'ander op om de Merct ende het Stadthuys in te nemen ende bestormen / versekerende d'ander datse hen selven lichtelijcken souden connen Meesters maecken / daer by segghende / dat by aldien zy sulcx niet en deden / dat zy als dan altsamen vertocht waren / maer eenige van de voornoemste onder hen hebben sulcke aenslaghen belet/ende de quaetwillighe teghen ghestaen / segghende : dat zy de wapenen niet en hadden ghenomen omme de Magistraten ofte hare mede Burgheren te misdoen / maer om hen selven te beschermen/ende dat het beter was sonder bloetstortinge alles te slichten ende ter neder te legghen / dan hen handen te besmetten met het bloet van haere vrienden/mede Burgheren / ende even naesten/ sulcx dat soo veele by hen ghedaen werdt/ datter eenige werden gecoren omme mette Magistraet in handelinghe te treden/ de welcke tot de Burghemeesteren gheseyt hebben / dat zy lieden waren oorsaeck van de seditie ende oproer / overmits zy lieden teghens de ordonnantie van zijn Princelijcke Excellentie / de ghedeputeerde vande Religie in hen communicatie tot Brussel niet en hadden toeghelaten / daer deur zy een quaet betrouwen op hen ghecreghen hadden / iae dat noch argher was/ hadde naer haer wedercomste veel knechten int heymelick aenghenomen / contrarie de selve ordonnantie van zijn Excellentie / ende dat die van de Religie als noch anders niet en begheerden dan dat deselve ordonnantie als noch gheachtervolcht en die ordonnantie opter buerwake en nacht wake mede by zijn Excellentie ghemaect (ende tot die tijt opghehouden) mede volbracht ende ghepubliceert soude werden/ daer mede zy te vreden ende besadicht souden wesen. Summa de voorschreven gedeputeerde hebben eyndelijc soo vele gedaen datter op den 25 Febrvarij des avonts accoort ghemaeckt is / daer by die vanden Gherechte ende 36 Raden verclaerden te accorderen:

Accoort binnen Amsterdam en de beroerte ghestilt.

Als datter twee van s'Gerechts ende Rade weghen / ende twee vander nieuwer Religien weghen / des anderen daechs souden reysen na den Haghe/aenden Commissarisen by der Hoocheyt vande Hertoginne Reghente gheeen mitteert / omme aldaer ter stede te volbrenghen de believe van haer Hoocheyt op de ordonnantie by de Princelijcke Excellentie aldaer gemaect om te verheyschen of de Princelijcke Excellentie daer op heeft gheadviseert ofte niet/ ende oft bevonden werde dat zijn Princelijcke Excellentie daer op niet en hadde gheadviseert

gheadviseert dat alsdan de gecommitteerde van beyder zijden / souden reysen met alder spoet aen zijn Excellentie hem te kennen ghevende der saecken gheleghentheyt in der voorschreven stede/ende om te hebben zijn Excellentie advijs opt ghene by haer Hoocheyt op zijne verschreven ordonnantie belieft ende gheordonneert is; Mits men als dan soude versoecken aenden voorschreven Commissarissen op te houden metter executie van haer commissie/ter tijt toe dat de voorschrevene ghedeputeerde wederom ghecomen souden wesen. Dat oock de voorschreven Heeren te vreden waren op te houden mette aennemmnghe van knechten/ende den ghenen die aengheteeckent waren niet in dienste te nemen/ende datmen vercondighen soude de ordonnantie by de Princelijcke Excellentie aldaer ghemaeckt/aengaende de nachtwake op de hoefslaghen.

Welck accoordt den ses en twintichsten by der Trompette aen allen hoecken is vercondicht / daer mede een yder wederomme wt de wapenen ghescheyden ende in zijnen huyse vertrocken is / sonder dat yemant doot ghebleven ofte ghewont is gheweest/tot grooter blijtschap en vreuchde van alle vrede lief hebbende persoonē/ die den almoghenden God danckten datter alsoo ten besten vergaen was.

Achtervolghende welck accoordt / zijn twee vander Stadt weghen / ende twee van weghen de ghemeente ghereyst naer Antwerpen by zijn Princelijcke Excellentie/maer de Prince hun versoeck verstaende/heeft verclaert dat hy gheen ander ordonnantie en wist te maken/om de Stadt in vreden te conserveren/dan hy opten 18 Januarij aldaer ghemaeckt hadde/ende so zy andere ofte betere ordonnantie wilden hebben/dat zy souden trecken aende Gouvernante om daer op hare Hoocheyts approbatie te versoecken. Die ghedeputeerde vande Magistraet zijn voorts gereyst naer Brussel aen de Gouvernante / maer de gedeputeerde vander ghemeenten segghende/gheen verder last te hebben dan aen den Prince te trecken/zijn met die antwoorde wederom ghekeert naer Amsterdam.

De Heere van Bredero de comt tot Amsterdam.

Middeler tijt was de Heere van Brederode zijnder vierde secretelijcken binnen Amsterdam ghecomen opten 27 Februarij/aldaer beroepen ende ontboden van die vande Gereformeerde/soo men hielt/ van daer op ghevraecht zijnde / antwoorde dat hy om eenighe zijne particuliere saecken aldaer ghecomen was/de gereformeerden waren met zijn compste seer verblijt/maer de Burghemeesteren waren daer in ontrust ende niet wel te vreden deur dien zy merckten dat de principale hoofden vande Ghereformeerde met hem omginghen /en datter alle daghe meer ende meer soo Ghuesen als andere in veranderde cleederen tot hem quamen / waer van de Burghemeesteren de Gouvernante veradverteert hebben by hare brieven : over sulcx heeft de Gouvernante terstont geschreven aen Jaques de la Torre Secretaris van den Secreten Rade / doen ter tijt wesende tot Utrecht by den Grave van Meghen (wiens volck hy hadde van Schepen ende victualie versien / deur last van haer Hoocheyt/ soo hy oock Hertoch Erick van Brunswijck met Schepen van Oorloghe gheassisteert hadde) hem belastende dat hy terstont 'soude reysen tot Amsterdam aen de Overheyt aldaer /ende de selve belasten dat 'zy lieden deur bidden/inductien/vertoogē 'ende bevel van zijne Majesteyt/den Heer 'van Brederode souden doen vertrecken 'uyter stede/om dat de voorschreven stede 'deur zijne teghenwoordicheyt haer seer 'beroert vondt/en dat noch de goede noch 'de quade ruste hebbē/dat daer omme die 'vander Stadt om haer eyghen sekerheyt 'ende gherustheyt/oock om zijn Ma. ghenoech te doen/die gheensins te vreden is/ 'met het aennemen ende versamelen van 'Crijschvolc en andere voornemē des selvē 'Brederode/ende noch veel min lijden can 'dat hy in een van de principaelste steden 'is / alle moghelijcke middelen bedencken 'om den voorschreven Heere van Brederode te doen vertrecken/ende dat hy henlieden presenteren soude dat ingheval zy 'niet sterck genoech en waren omme t'selve te volbrengen/dat zijne Ma. ende haer 'Hoocheyt henlieden soude assisteren soo 'wel met raet als met cracht/ende de wijle de saecke gheen vertreck en mocht lijden/dat zy hem souden behelpen ende sterc 'maecken met den Grave van Meghen/ 'die hen met zijn persoon ende volck bystandt doen soude / indien zy lieden sulcks 'aen hem versochten/soo zy hem oock ghe'schreven hadden/dat mede de voorschrevē 'La Torre hem selven soude vinden by de 'voorschreven Heere van Brederode / ende 'hem met sulcke bequame woorden/als hy 'soude vinden te beramen/hem seggen en 'vermanen dat hy binnen 24 uren vertreckē soude uit de voorschreven stede/ en 'die laete in stilheyt ende ruste / op dat hy 'de Ma. noch haer Hoocheyt niet meer

T'schrijven vande Gouvernante aen dē Secretaris La Torre

'aanvreden

' t'onbreden en stelle/ende soo hy noch d'ee-
' ne noch d'ander en wilde hooren / dat hy
' als dan teghens hem soude protesteren
' van alle t'quaedt dat de voorschreven ste-
' de toecomen soude mogen/ter saecke van
' dien/ende dat hy boven dien tot Amster-
' dam blijven soude/gade slaende met alle
' neersticheyt/t'gundt dat binnen der stede
' gheheurt / ende besonder wat de voorsz.
' Brederode doet/ende haer Hoocheyt t'sel-
' ve van ure tot ure overschrijven.

Comste van La Torre tot Amsterdam.

Volghende welck schrijven is de voorsz. La Torre opten elfden Februarij ghereyst naer Amsterdam / alwaer hy des anderen daechs smorgens te seven uren/dē Schout Burghemeesteren ende sommighe Schepenen de brieven van hare Hoocheyt ghepresenteert heeft/eñ voorts zijnen last ontdeckt/daer op zy hem voor antwoordt gaven door haren Pensionaris M. Adriaen Sandelijn/dat zy lieden bereyt waren het welbehaghen/van hare Hoocheyt te volbrenghen/ende dat zy daer toe wilden imployeren alle t'gundt hem mogelijck was/ maer dat zy inde brieven van hare Hoocheyt eene groote swaricheyt vonden/overmits het artikel spreeckende vanden Grave van Meghen / wel presumeerende dat de Heere van Brederode niet en soude willen vertrecken sonder te willen hebben lecture ofte Copie van den brieve van haer Hoocheyt/ende dat hen lieden dochte geensins raetsaem te zijn hem daer van Copie mede te deelen / vreesende dat hem t'selve meer terghen ende verwecken soude / dan yet anders doen / datse oock alvooren de voorschreven brieven souden moeten communiceren met die vroetschappe wesende ses en dertich Raden int ghetal / onder de welcke oock sommige waren die Geus ende van de Religie warē/de welcke als zy souden ghehoort hebben de lecture van de selve brieven/souden mogen het secreet overdraghen aen de quaetwillige/ia oock aenden Heere van Brederode/het welcke ghenoech wesen soude om het ghemeen volck oproerich te maecken. Ende naer datse hier over veel t'samen spreeckinghe ende handelinghe hadden ghehouden/soo isser eyndelijck besloten gheweest / datmen de brieven van hare Hoocheyt soude communiceren met die van de vroetschappe/ende datmen sulcx ghedaen zijnde terstont soude gaen by den Heere van Brederode/om hem te raden ende te vermanen dat hy vertrecken soude / maer datmen hem gheen copie der brieven accorderen soude. Dien volgende hebben ten elff uren de meestendeel van de Overheyt hen ghevonden by den Heere van Brederode ende hebben hem ghebeden/ gheraden ende versocht dat hy zoude willen vertrecken / alsoo sulcx was den wille van zijne Ma. ende haer Hoocheyt/de welcke voor antwoorde heeft ghegheven/dat hy eerst begeerde Copie vande voorschreven brieven van haer Hoocheyt / om daer op te delibereren/de welcke hem gheheelijck geweyghert zijn/segghende dat zy hem de selve sonder expres bevel van hare Hoocheyt niet en souden derven gheven. Soo heeft hy hen lieden plat afghesyt dat hy niet ghesint en was te vertrecken sonder ghesien te hebben de voorschreven Copie.

Versoec der Heeren van Amsterdam, aen den Heere van Brederode dat hy soude vertrecken.

Des anderen daechs smorghens te neghen uren/is de Secretaris La Torre by den voorschreven Heere van Brederode ghegaen / vergheselschapt met twee Schepenen der voorschreven stede / de welcke by hem inde Camere hadde seven ofte acht Edellupden / ende onder andere Joncker Willem van Bloys gheseyt Treslong/ende Rosenberger zijn Drost van Vianen/ende als de groeteniffe ghedaen was / heeft de voorschreven La Torre begeert dat hy de Edellupden soude doen vertrecken/daerop de Heere van Brederode seyde dat het niet van noode en was. Als hy nu zijnen last ondeckte/ende daer inne al verre was ghecomen / soo heeft de Heere van Brederode hem geen volcomen audientie ghegheven/ maer hy heeft des La Torre propoost ghebroken / ende beghonst hem te beclaghen over haer Hoocheyt/ter oorsaecke dat hem was ghewepgert gheweest gehoort te werden voor de Justitie / over het quaedt vermoeden dat haer Hoocheyt teghens hem hadde/ende dat haer Hoocheyt bevolen hadde de Bolwercken ende Fortressen die hy in zijne stadt Vianen begonnen hadde/ af te werpen / die hem groot ghelt ghecost hadden/op dat hy alsoo een roof werde vā alle menschen: Desghelijcx oock dat haere Hoocheyt zijne voorschreven stadt van Vianen hadde doen beleghheren/oock dat Hertoch Erick van Brunswijck sommige van zijne Dorpen gherooft hadde / segghende voorts tot de voorschreven La Torre / dat het niet van noode en was/soo veel woorden by hem te ghebruycken / dat het ghenoech was dat hy hem zijn commissie verthoonde: waer op de voorschreven La Torre seyde / dat hy daer van gheen bevel en hadde/ende dat hy hem daer inne soo wel behoorde te gelooven/als hy hadde gedaen op zijn huys te Cleef / ende dat hy tot dier tijt hem wel hadde ghelooft sonder zijn

Secretaris La Torre spreecke met den Heere vā Brederode.

Beclach des Heeren van Brederode over hare Hoocheyt.

commissie te sien. Ende dat hy bereyt was hem Copie te gheven van t'ghene dat hy hem verclaerde. Daer op den Heere van Brederode andtwoorde dat hy de voorschreven Copie niet van doen en hadde/ ende dat hy/ ten tijden als hy op zijn huys te Cleef quam/ verghelschapt was met een Edelman/ de welcke hy overlanghe ghekent hadde/ende dat hem die een brief van Credentie van haer Hoocheyt brochte/ende dat hy niet schuldich en was hem te ghelooven sonder te sien zijn commissie/dewijle hy oock van een ander qualiteyt was/ als de selve La Torre: dat hy hem ooc voor soodanige eerlijcken man niet en hielt als hy meende te wesen. Op t'welck de voorsz. La Torre hem wederomme andtwoorde/ dat hy soo vermeten noch onverstandich niet en was/ dat hy hem ergens in met hem wilde vergheliicken/maer dat hy zijn onderdanighe dienaer was/ maer dede dat hem bevolen ende belast ware; ende soo veel d'opinie aenginc die hy van hem hadde/anders dan van een eerlijck man/ dat hy daeromme bedroeft was/ maer dat hy nochtans inden eedt van zijnder Ma. 24 jaren langh inden staedt van Secretaris vanden Secreten Rade gheweest hadde sonder eenighe naer-reden/ hem biddende dat hy dit propoost verlatende hem audientie gheven wilde om te volbrenghen zijnen last/ hem voorts biddende en radende ende bevelende/dat hy om te believen zijne Ma. ende haer Hoocheyt soude wter Stadt vertrecken binnen 24 uren. Daer op de voorschreven Heere van Brederode vraechde/of hy wilde dat hy naer zijn Stede van Vianen trecken soude/ daer op hy seyde/ dat hy mochte gaen daert hem goet dochte.

Protestatie van La Torre.

Maer als de voorschreven La Torre sach zijne weygheringhe/ ende dat hy niet en wilde naer comen zijn versoeck ende bevel/ soo heeft hy teghen hem gheprotesteert/ van al t'quaet datter soude moghen gheschieden inde voorschreven stede/ deur oorsaecke van zijne weygheringhe/ en heeft daer van Acte begheert. Het welcke Brederode verstaende/ heeft oock in ghelijcker wijse gheprotesteert/ dat hy (ten ware hy zijne commissie sage) niet schuldich en was hem te ghelooven/ daer van oock Actebegheerende/menichmael verhalende dat hy was een onderdanich dienaer van haer Hoocheyt/ende dat hy was en blijven wilde een seer ootmoedich Vassael ende Dienaer van zijn Majesteyt/ende dat hy bereyt was te peerde te gaen om de rebellen

Protestatie van den Heere van Brederode.

te helpen straffen/ beclaghende hem tot meermael van het groot ongheliick dat haer Hoocheyt hem dede/ hem niet willende hooren/om zijn onnooselheyt en onschult te betoonen. Eyndelijcken naer eenighe propoosten dien aengaende/ende die protestatien van beyde zijden dickwils verhaelt zijnde/zijn zy van malcanderen ghescheyden.

De principaelste van de Ghereformeerde binnen der Stadt en waren niet wel te vreden/ van t'ghebodt dat den Heere van Brederode gedaen was/ende vreesende dat de voorschreven La Torre breeder last hadde/dan hy hem voor ghehouden hadde/jae om he met fortse te doen vertrecken/waccten voor zijn huys des nachts wel tot hondert persoonen/hy hadde tot zijn wille het meerdeel der borgheren/ die hem alle t'samen seer goetwillich tot hem toonden/ en quamen daechlijcks soo wt Vrieslandt als Wtrecht in veranderde cleedere van Cooplupden/Schippers ende Boeren meer ende meer tot hem/ sulcx dat de Magistraten grootelijcks vreesden dat die Gereformeerde soo sterck worden souden dat zy luyden meesters souden worden/ daer omme zy luyden aen haer Hoocheyt sollicitéerden hen te zeynden eenige personagie van autoriteyt om de saecke met alle gevoechlijcke middelen ten besten te brenghen/soo hen niet gheraden en docht yet met fortse te beginnen. De voorschreven La Torre was van ghelijcken seer bevreest/ ende en dorst niet wel achter strate gaen/ op dat hy de Ghereformeerde niet meer en verstoorde/ ende haer gheen oorsaeck en gave tot nieuwicheyt ofte oproer/ maer hy dede vlijtelic acht slaen wie dat al met den Heere van Brederode omginc/ende wat hy voornam/ daer va hy de Gouvernante adverteerde/ en so vast daeghlijcks eenige vande Burgemeesteren oft vande wet/ ofte den Pensionaris Sandelijn/ by den voorschreven Secretaris La Torre wt ende in gingen/ creghen die vande Religie suspicie/ dat zy luyden t'samen eenighe secrete conspiratie teghen hen luyden maeckten/ daer deur eenighe Westvriese Edelluyden/ doe ter tijt wesende vande familie des Heere van Brederode/ metten voorschreven Joncker Willem Treslong/ veroorsaeckt zijn ghewordden met voorweten vanden Heere van Brederode/den seventhienden Meert te gaen inde Herberge ende Camer vande voorschreven La Torre/ende hebben eenighe van zijne brieven ende pampieren aenghetast/ onder welcke zy oock vonden zijne memorien

De pampieren ende schriften van La Torre genomen.

ende

ende verhael vant t'ghene hy tot Amster-
dam ghedaen hadde / ende oock verschey-
den brieven van credentie/by de Hertogin-
ne Gouvernante onderteyckent sonder sub-
scriptie/om die te moghen addresseren aen
den ghenen die hem goetduncken soude
moghen/ende onder anderen oock de mis-
sive hier vooren verhaelt/inhoudende dat-
se hem sterck maecken soude metten Gra-
ve van Meghen ende zijn volck / om den
Heere van Brederode te doen vertrecken.
De voorschreven brieven zijn terstont de
Heere van Brederode gebracht/ende oock
onder t'ghemeen volck verbreyt; La Tor-
re hebben sy eenighe daghen in zijn Her-
berghe in arrest ghehouden / hier deur is
groote alteratie onder de ghemeyne Bur-
gheren ghecomen/die tot eene groote sedi-
tie soude ghestreckt hebben/ten ware som-
mighe vande voornaemste Burgheren der
Ghereformeerde hen lieden ter neder ghe-
set hadden/belovende dat sy luyden by de
Burghemeesteren gaen ende op alles doen
versien souden. Daer omme sy luyden in
den name van die vander Ghereformeerde
Religie binnen der selver Stede sekere re-
queste aen de Magistraet overghegheven
hebben/inhoudende.

Requeste by die vande gereformeerde tot Amsterdam, overghegheven.

Hoe sy luyden insiende den sorghelijc-
ken staet daer inne de selve ende de inghe-
setenen der selver ghestelt waren / jae dat
de gheheele ruine ende verderffenisse der sel-
ver volgen zoude/soo verre daer niet in en
werde versien/soo waren sy luyden gedron-
ghen door den eedt / daer mede sy zijn Co.
Ma. ende die voorschreven stede verbonden
zijn sulckx te kennen te gheven / ten eynde
daer inne behoorlijck mochte werden ver-
sien/beschuldighen de Magistraten dat sy
heymelijcken hadden willen breecken de
contracten met hen luyden ghemaeckt/
segghende/dat sy luyden noch verscheyden
oorsaecke hadden van beswarenisse/die sy
onvermaent lieten op dat (soo hen luyden
requeste mocht comen in handen des ghe-
meenen volcx) daer wt gheen oproer noch
commotie soude ontstaen/sy hadden eeni-
ghe articulen gheconcipieert dienende/tot
vrede/rust/en welvaert der selver stede/die
sy versochten dat by hen luydē bewillicht
ende gheconsenteert souden werden : te
weten.

I

Dat het accoort by den Prince op den 18 Januarij ghemaeckt/in alle Articulen sal onderhouden worden.

II

Dat noch by haren advijse twee Capi-
teynen ende twee Luytenanten/alle Bor-
ghers souden vercoren worden / die elck
noch 200 knechten(borgers wesende) sou-
den aennemen / ende dat de selve met de
andere Capiteynen ende Luytenanten en
aenghenomen knechten alle eedt doen sou-
dē/de stede ende alle de inwoonders te hel-
pen beschermen.

III

Alsoo sy luyden in de Stadt niemant
hebben/die in Crijchshandelinghe sonder-
linghe ervarentheyt heeft/soo versoecken
sy dat de Heere van Brederode / wesende
een ingheboren Heere ende Vassael vanden
Conninck: ende by ghevalle aldaer binnen
der stede present zijnde/geordonneert ende
ghestelt werde/een gheneracl overste ende
Capiteyn/over de voorschreven knechten/
om de voorschreven stede ende inwoonde-
ren der selver te bewaren/tot voorderinge
eñ profijt/vande Majesteyt rust ende voor-
spoet der Poorteren ende inwoonderen.

IIII

Ende dat alles by provisie ende totter
tijt toe/dat eenighe ghecommitteerde van
de Magistraten/ende van hen luyden ap-
probatie vanden Heere den Prince van O-
rangien als Gouverneur ende Capiteyn
generael van Hollant / hier op vercreghen
sal wesen.

V

Ende dat de Magistraten by forme van
eedt sullen belooven / dat sy teghen t'ghene
voorschreven is / niet en sullen attenteren/
noch voornemen directelijck noch indi-
recktelijck/heymelick noch opentlijc/noch
door haer selven noch door andere / sonder
advijse van de gemeene drie Schutterijen
der selver stede.

De Magistraeten hier mede seer bela-
den zijnde/ende wel wetende dat het geen-
sins den wille en was van hare Hoocheyt/
dat de Heer van Brederode / aldaer inder
stede meer auctoriteyts soude werden ghe-
gheven/dan hy hadde / en wisten niet wat
sy inde saecke best doen souden : eyndelijck
hebben van ghelijcken eenighe Artikelen
gestelt/die hen goet dochten te zijn/om al-
le onruste en tweedracht te versoeten die
sy hen luyden des anderen daechs hebben
overghelevert.

Artikels by die vande Magistraet tot Amsterdam voorgestelt.

I

Datter ghecommitteert sullen worden
twee van de regeerders/twee by die van de
Ghereformeerde Religie / ende twee wt de
neghen ghedeputeerde van de Schutterije
die ghelijckelic/tot der Steden costen/sou-
den reysen aen den Prince van Orangien/

Stadthouder/om te vercrijghen zijn advijs op de voorschreven requeste/ende dat beyde partijen sonder wederseggen hen daer nae sullen reguleeren.

II

Dat van stonden aen/aen de Poorten en Boomen geslagẽ soude werdẽ/noch een slot/daer af/een van de negen Gedeputeerden der Schutterije (die des nachts waecken) de sleutel sal hebben/eñ die des middaechs eñ des avonts/brenghen in der stede kisten/daer de sluetelen der Poorten en Boomen/des nachts opt Stedehuys bewaert worden/aen welcke kiste noch een slot soude ghehanghen worden/daer af de Ghedeputeerde den sluetel hebben ende behouden souden.

III

Dat zy sullen toleereren/tot dat by den Prince anders sal wesen ghedisponeert/datter twee boots/als een in den Amstel/ende een in het Tije/met volck daer op tamelijcken ende met behoorlijcker munitien/trameliyck souden werden ghehouden/tot der Stede costen/welck volck by de neghen Ghedeputeerde soude werden aenghenomen.

IIII

Dat de selve negen Gedeputeerde aennemen souden wt de Borgherije/die des nachs wacht houden sullen/hondert mannen/daer de negen Ghedeputeerde/een Capiteyn over sullen stellen/ende sullen de aenghenomene eedt doen/van der Stede ende den Burghemeesteren hou en trou te wesen.

V

Dat de Burghemeesteren terstont sullen afdancken Bouwẽ Reyersz. Luytenãt van Willem Pouwelsz.ende dat een ander Luytenant sal werden ghestelt der ghemeenten aenghenaem tot discretie van Willem Pouwelsz. Capiteyn/de Heeren Burghemeesteren/ende de voorsz.neghen Ghedeputeerde van de Schutterije.

Met dese voorsz.Articulen zijn de Gedeputeerde van de Burgemeesteren/van die van der Religie eñ Schutterije/gereyst aen den Prince van Orangien/die daer op voor zijn advijs seeckere Apostille gestelt heeft/op den 26 Martij.

Antwoorde van den Prince opde voorsz. Artikele.

Daer hy by verclaerde tot ruste der Stede van Amsterdam geraden te vindẽ/dat gheduerende de troublen het accoort van den 18 Januarij soude werden onderhouden/dan alsoo daer toe gerequireert is het advoy van hare Hoocheyt/souden de Gedeputeerden/om beter gherust te zijn/eñ versecker te moghen wesen/het selve advoy aen hare Hoocheyt sollicitéren. Dat hy oock geraden vonde dat de 400 knechten aengenomen werden/op den voet als die versocht werdẽ. Dat hy aen den Heere van Brederode yemant expresselick soude afveerdigen/om hem zijn intentie eñ goetduncken te doen verstaen. Dat hy mede goet ende geraden vonde/om alle mißvertrouwen te weeren/dat de beloften soo die versocht werden/aen beyde zijden souden gedaen werden. Dat zijn Excellentie mede goet vont/dat gheduerende de troublen ghemaeckt werden de sloten/ende die sluetels bewaert werden/ghelijck in de Artikelen by de Burghemeesters voorghestelt/vermelt wort. Dat hy insghelijcx niet ongheraden vont/dat de twee Boots onderhouden werden/soo verre sulcx nootelijck bevonden/by den gemeenen accoorde van de regeerders/Schutterijen ende die van der Religie/ende dat den Luytenant Bouwen Reyersz. werde afghestelt/ende een andere in zijn plaetse ghestelt/de ghemeente aenghenaem/tot discretie van de Burghemeesteren/Capiteynen ende Gedeputeerden.

Welcke ordonnantien daernae by beyde partien by Eede beswooren ende bevesticht zijn/soo oock een Capiteyn ende twee Luytenanten met 400 knechten aengenomen werden.

Vervolginghe der Gereformeerdes

Terwijlen dit aldus tot Amsterdam gheschiede/soo wert de Ghereformeerde Religie aen allen canten meer ende meer vervolcht/ende haer vergaderinghen belet/by sonder in Vlaenderen/Brabant/Artoys/ende Henegouwe/al waer zy de Predicatien in alle hoecken/met ghewelt van Ruyteren ende knechten waren verstoorende/met Roers en Bussen daer in schietende/banghende/onthoofdende ende hanghende alle die van de Consistorie/eñ die de Beelden hadden helpen breecken/sonder eenighe ghenade/waer zy die wisten te becomen/waer door soo grooten schrick ende vreese/over de Ghereformeerde is ghecomen/datse hen veel al bereyden om wt den lande te vertrecken/by sonder door dien van daghe te daghe t'gheruchte grooter werdt/van dat den Hertoghe van Alba met een grooten hoop Spaengiaerden ende Italianen afquam nae de Nederlanden/om aldaer te Gouverneeren: ende soo alreede veel volcx wt Vlaenderen begonst te vluchten/door dien den Grave van Egmont de selve seer strenge-

lick

sick dede vervolghen/soo zijn de Ghedeputeerde van de Religie/ende t'meeste deel der Predicanten van Hollant/binnen Amsterdam by een vergadert/al waer zy te samen raet ghehouden hebben/wat hen in dese swaricheyt soude te doen staen/ende of men met de Predicatien soude ophouden/of datmen daer mede volherden soude/eyndelijck zijn gheresolveert ende besloten/datmen de Predicatien wt vreese van menschen niet en soude ophouden/maer daer mede voortgaen ende volherden ter tijt toe/dat de selve by openbaere Edicte van haer Hoocheyt soudẽ werden verboden/hebben oock eenighe Ghedeputeert/die hen souden vinden tot Antwerpen/by de Ghedeputeerde der Religie aldaer/om t'samen te beraetslaghen/wat hen te doen stont in dese swaricheyden: eñ van den Prince vã Orangien raet en hulp te versoecken.

Vergaderinghe der Gereformeerde binnen Amsterdam.

Hier voor is verhaelt gheweest als dat de Magistraten van Antwerpen; met die van de Ghereformeerde Religie/hadden begonnen te handelen/dat zy de Predicatien souden ophouden/dan alsoo deur de troublen ende groote beroerte/ende meere daer nae ghevolcht andere accoorden/met hen lieden gemaeckt waren/soo en is daer niet gheeffectueert geweest/oock en hebben zy niet raetsaem ghevonden teghens de selve accoorden yets te beginnen/vreesende meerder beroerte: maer siende nu dat de Gereformeerde vast aen allen canten meer ende meer vervolcht werden/ende datse veele al binnen Antwerpen quamen ghevlucht/die wt andere plaetsen waren verjaecht/ofte van selfs geweeken/sonder datse daer in wisten te voorsiẽ/soo hebben zy luyden de voorschreven saecke wederom by der hant ghenomen/ende haer Ghedeputeerde te Hove gheschickt/overleverende aen haer Hoocheyt op den twee en twintichsten Martij duysent vijf hondert seven en sestich seeckere Remonstrantie/wt den name van de Burgemeesteren/Schepenen/en Rade der selver stadt/daer in verhalende:

Die van Amsterdã soecken de Predicatien te doẽ cesseren.

De Burghemeesters ende Regeerders van Amsterdam/vernomen hebbende dat de Predicatien binnen Antwerpen ende in Brabandt ende Vlaenderen cesseerden/eñ oock dat de Prince van Orangien naer Duytslandt in zijn Graefschap van Nassau vertrocken was/hebben opten eersten April die vande Religie voorghehouden dat zy met bequame vredelijcke weghen willen arbeyden dat met die Predicatien aldaer mede voor een tijt opghehouden mocht werden/ter tijt toe by de Coninclijcke Majesteyt daer inne anders gheordonneert soude werden. Ten eynde alle onghenade/die anders de selve Stede/ende Poorteren van dien/soude moghen overcomen/mocht blyven verhoet. Daer op by die van de Religie is gheantwoordt gheweest/dat sulcx in haer vermoghen niet en was/overmits die Predicatie toeghelaten/ende de ordonnantie ghemaeckt was/by den Prince van Orangien/den gantschen raet der stede/met advys van de Wijckmeesteren/ende veele andere treffelijcxste Borghers/en oock aen weder zijden beswooren/datmen de Predicatien soude behouden/ter tijt ende wijlen toe/by de Coninckllicke Majesteyt met advijs van de generale Staten/anders gheordonneert soude wesen: niet te min waren te vreden haer te onderworpen/t'gene dat by de Burghemeesteren/ende Raeden met advijs van de Wijckmeesteren ende Borgheren/over het contract gheweest zijnde/dien aengaende soude moghen werden geordonneert.

De Ghereformeerde in dese benautheyt wesende hebben op den tkintichsten Aprilis een ghemeenen vasten dach ende beedach doen verconidghen/op dat Godt almachtich zijn barmherticheyt ende genade over hen luydẽ soude willen vertoonen.

Vasten ende Bedach der Gereformeerde

Den twee en twintichsten Aprilis hebben de Burghemeesters ende Regeerders van Amsterdam wederom die van de Religie voorghehouden/dat al wast soo dat by den Prince van Orangien ghepermitteert is gheweest/haer Predicatien te laten doen in eenighe plaetsen soo binnen als buyten der stede/om beter rust en vrede te onderhouden/volghende de ordonnantie op t'believen van de Hertoginne van Parma/Regente ende Gouvernante ghemaeckt/nochtans nae dien zy luyden waren bemerckende/dat de selve Predicatien den Coninck ende de Gouvernante niet aenghenaem en zijn/ende alsulcx in verscheyden plaetsen van Vlaenderen/Brabant/ende andere Landen onder die dominie van zijne Majesteyt gheleghen/ghenoech cesseren/daeromme zy luyden van ghelijcken gheerne souden sien/dat van ghelijcke aldaer ter stede mocht werden ghedaen/al eer t'selve by de Gouvernante werde gheinterdiceert ende verboden. T'welck zijne Majesteyt te meer soude behaghen/soo de Predicatien goetwillich/

Handelinghe van de Regeerders tot Amsterdam.

willich/ende niet door bedwanc in surcheance ghehouden werden; waeromme zy luyden voor goet aenghesien hebben/ende begheeren/ ghelijck zy onlanghs van te vooren ooc begeert hebben/dat die vande Gereformeerde Religie hare Predicatiē mede ophouden soudē/ter tijt toe daer in anders by zijne Majesteyt geordonneert soude zijn. T'welck doende willen zy luyden aen zijne Ma. ende de Hoocheyt vande voorschreven Regente intercederen / ende alle vermoghen aenstaen / dat de voorschreven Predicatien ende t'ghene daer wt ghesprooten mach zijn in geen ongenade verstaē/maer door perdoen eyschen/ ghenadelijck gheremitteert soude werden.

. Die vande Religie binnen Amsterdam vernomen hebbende dat de Gouvernante over alle de Nederlanden de Predicatien ende exercitien van de Religie verstoorde ende dede cesseren/vervolghende die van de Consistorie/ende andere van de principaelste Aucteurs van de troubelen/ende gheen hope hebbende om de Predicatien ende exercitien van de Religie langher te behouden/hebben den 25 Aprilis/aende Burgemeesteren/Schepenen/ende Raden der selver stede/ghepresenteert seecker requeste/ inhoudende sommierlijck.

Request vande Ghereformeerde tot Amsterdam. aende Magistraet aldaer.

Dat hoe wel men hen luyden naer geeft diversche quade roepen / als of zy eenighe twist oft oproer souden soecken oft sayen/ onder die ghemeente/dat t'selve nochtans niet en sal bevonden worden/maer ter contrarie hen altijt ghestelt/gelijck zy hen al's noch stellen/om de stede te bewaren/ende te beschermen voor alle inconvenienten /te bevrijen van alle knechten eñ Crijschsluyden/die van buyten inder stede souden willen comen/ende dit al tot conservatie van de voorschreven stede/dienste van de Ma. ende welvaren der Burgerē ende inwoonderen van dien. Ende alsoo een gheruchte gaet/datmen eer langh seeckere vaendelen knechten / inder stadt meent te brenghen/ t'welck zy beduchtende zijn dat strecken sal tot groot achterdeel van de voorschreven stede/soo de neringhe ende coophandel daer deur sal comen te cesseren / by sonder nae dien zy luyden ende alle Burgheren wel ghesint zijn de stede te bewaren / met den Burgheren ende knechten in dienste van de Stadt wesende/tegen alle aenloop van de knechten/sonder van buytē knechten in te laten comē. So versoeckē zy luyden dat de voorschreven Burghemeesteren eñ Regeerderē hem suppliantē beloven willen onder Eede / ende segel vander stede/datmen aldaer gheen Heeren(ten waer met een cleyne familie) knechten ende Crijschsluyden en sal laeten in comen/niet teghenstaende eenighe missiven ofte commissien/die zy souden moghen ontfanghen van wie of hoe de selve souden mogen zijn/ maer datmē de selve stede soude bewaren/ ten dienste van den Coninck metten Burgheren/ingheseteneu/ende knechten by de stede aenghenomen/ter tijt ende wijlen toe dat by de Coninckliicke Majesteyt met advijs van de generale Staten/op't feyt van de Religien ende troublen/anders sal wesen geordonneert/te vreden zijnde aen haer zijde ghelijcken Eede te presteren / ende in een sulcken ghevalle te beneerstighen ende de ghemeente te induceren / dat zy luyden voor eenen tijt mette Predicatien sullen ophouden/ende supersederen/mits datmen hen lieden mede sal beloven / datmen hen luyden aen lijf noch goet beschadighen/maer in ruste ende vrede laten sal/ blijvende de ordonnantie by zijn Excellentie ghemaeckt / voorts in zijn volle cracht ende viguer/ende inghevalle de voorschreven Regeerderen / hier toe niet en souden connen verstaen / datmen hen luyden als dan soude gheven libertijt ende vrijheyt/ mitsgaders bequame tijt/om met haere persoonen ende goederen te moghen vertrecken eñ hare inmobele goederen te vercoopen/ende transporteren naer vermogen twijfthiende Articule van de ordonnantie/ den lesten Septembris gemaect en by zijn Excellentie geadvoyeert.

Apostille op de voorgaende Requost

Hier op hebben de Burghemeesteren/ Schepenen ende Raeden by Apostille verclaert/eerst aengaende de versecckertheyt ofte belofte / om gheen Heeren in te laten/ dan met seker cleyn ghetal ende familie/ dat daer af met die vande Schutterije eñ ghemeente op den 28 Februarij ghenoech was geaccordeert / ende over sulcx onnoodich te itereren / alsoo de Regeerders het selve aen haer zijde wel hebben onderhouden / niet te min om voldoens wille zijn als noch te vreden / dat gheen Heeren met Soldaten binnen der stede sullen werden ghelaten/dan by voorghaende advijs van de 36 Raden/ende van de gemeene Schutterije der stede/begherende daeromme dat de Suppliantē/van haer Predicatien cesseren willen / om de indignatie van zijne Ma. te eviteren/tot ontlastinghe soo van hen Suppliantē/als van de Regeerders ende goede ghemeente der stede; ghelijck t'selve tot meermaels is versocht/eñ aengaende om te hebben libertevt van lijf en

goet te transporteren / is den regeerders van herten leet / dat sulcx by eenighe van haren Burgheren/geschiet/ wel begeerende haer Burgheren / by een in vrede te houden/dat of yemande van de supplianten dat selve gheraden dochte / en willen de Regeerders henluyden daer inne niet verhinderen/maer beloven henluydẽ daer in te voorderen/soo vele in haer vermogen wesen sal / naervolghende het vijfthiende artijckel van de ordonnantie den lesten Septembris gepubliceert/ende by de Princelijcke Excellentie daer naer op den achthienden Januarij op het believen van de Hertoginne gheadvoyeert.

De Heere van Bredero re vertrect wt den lāde

Den Heere van Brederode was tot deser tijt toe binnen Amsterdam ghebleven/ maer deur den Prince van Oraengien gewaerschout zijnde / dat hy op zijn saecken lettende/hem voorsien soude/heeft hy mede ghereetschap ghemaeckt om te vertrecken: de Ghereformeerde hebben hem eenighe daghen op ghehouden want sy waren niet wel te vreden/dat hy vertrecken soude / eyndelijcken hebben de Regeerderen hem doen versien met schepen ende victalie ende oock eenich gelt doen leenen ende hebben hem den 27 Aprilis / snachts ontrent elf uren met veel toortsen ten Schepe wt der stede ghelaten/met veel Edele ende andere van de Bontghenoten vergheselschapt zijnde / de gene die noch bleven/ heeft hy gheraden datse niet langhe inder stadt blijven souden/maer oock haest vertrecken / ende in t'scheyden niemant veronghelijcken/hier door is een groote benautheyt onder de Ghereformeerde gheweest. Hy is nae Emden gereyst ende van dae voorts in de Heerlijckheyt van Graef Joost van Schouwenburch / ende is daer nae op den 15 Februarij in t'naevolghende jaer 1568 op den huyse van Harnhof / of soo het sommighe noemen Harenburch/ inde vest van Reeckelinchuysen gestorven/ ende leyt tot Gemen begraven. Deur wiēs overlijden/de Ghereformeerde die wt den lande ghevlucht waren / al de hope die zy op hem ghestelt hadden/ verloren hebben. Hy ende zijn voorouders zijn in haer leven seer gheacht geweest/ onder de groote Heeren van den lande / soo om de Edele ende oude afcomste haers ghebloets/als gesproten zijnde van de doorluchtighe Graven van Hollant/als oock om de groote ende schoone goederen/die zy luyden in dese landen hadden/ende treffelijcke alliantien/eñ houwelijcken die zy luyden ghedaen hebben ghehadt : zijn vader is gheweest een Heere ende Ridder van der orden van den gulden Vliese/en op dat wy oock hem gedencke / hy is geweest een man van langer stature blosachtich van aengesicht / met blont gecrult hayr/ wel gemaeckt van lijf ende van leden/seer beleeft ende liberael/ goet van verstant ende begrijp/ook onversaecht ende cloeck ter wapenen/ende was een Capiteyn van een bende van ordonnantie/van zijne Ma. hy was seer haestich vā hoofde/ende wat obstinaet in zijn voornemen/in zijn jonckheyt schreeff hy tot zijn advijs peult estre/dat is /t'mach wesen / of t'can ghe schieden / maer nae zijn vertreck tot in zijn doot bedde toe/was zijn spreeckwoort / Heer bewaert siel en eer. Hy is ghehouwelijckt gheweest aen Amilia Gravinne van Nieuwenaer/de welcke ontrent een jaer nae zijn doot/ weder houwelijcte aen den Chuervorst Frederick Paltz Graef op den Rijn.

VVat de Heere van Brederode voor een gewest is.

Hee Crijschvolc vā Bredero de vertrect.

Het meeste Crijschvolc by hem eñ andere vā de Gereformeerde opgenomē /zijn met haer vliegende vaendels van Vianen/ ende daer ontrent daer sy waren liggende vertrocken, den 28 April hebben sy hen des morghens vroech voor den dage voor Amsterdam vertoont/waer door een groot rumoer inde stadt op ghereſen is / alsoomen niet en wiste tot wat eynde sy daer ghecomen waren. De Borgeren hebben hen terstont inde wapenen aen de Mueren ende Poorten begheven / om te beletten dat sy niet in de Stadt en souden comen/ indien sy sulcx pcochden te onderstaen. Den 29 zijn sy voorts van der stadt vertrocken/ den hooghen Dijck langhs/ die naer Sparendam loopt/eenighe van henluyden hebben eerst het Carthuysers Clooster / ligghende buyten der stadt gheplondert ende gheraseert / voorts zijn sy ghetoghen naer de Abdije van Egmont die sy oock berooft hebben/eñ zijn voorts door Noort-hollandt naer Medenblick ghetoghen / al waer sy te schepe ghegaen/ ende voorts te lande wt ghevlucht zijn.

Requeste by Ioost Buyck Burgheмeester aen de Gouvernante overghegheven.

Naer dat de Heere van Brederode ende Edelen/mitsgaders de Predicanten / ende veel Coopluyden ende Borgheren/wt Amsterdam waren vertrocken/als geseyt is/ ende dagheliicx meer ende meer vertrocken/soo heeft Joost Buyck Burgemeester der selver stede van Amsterdam/op zijnen naem inde qualiteyt als Burghemeester aen de Hertoginne van Parma overgegeven seker requeſt/ inhoudende.

Dat t'zijnder kennisse was ghecomen dat tot versoecke van die van Antwerpen by

by haer Hoocheyt seeckere appointement was ghegheven / tot voordeel der selver stadt / ende rust ende welvaert van dien dienende / ende alsoo de Burgheren ende inwoonderen van Amsterdã hen in voorleden tijden altijt hadden ghedraghen / als goede ende ghetrouwe ondersaten van zijn Coninckliicke Majesteyt ende dat hy vastelijck verhoopte ende vermeende in dese troublen soo veel niet misdaen te hebben / dat zy van eenighe gratien ofte voordeliccke appointementen / ter tranquilliteyt van der Stede dienende / behooren verstecken / maer in alle ghenade ontfanghen te werden. Versoeckende daerom dat hare Hoocheyt ghelieven wille / den Burgheren ende inwoonderen van Amsterdã te gunnen alsulcke gratien ende appointementen / als die van Antwerpen (met ghelijcke troublen ontroert geweest zijnde) ghegunt ende gheoctroyeert is ghewe est / mits dat zy hen sullen begheven / in ghelijcke obedientie ende onderdanicheyt / als hen die van Antwerpen begheven hebben ghehadt. Hier op heeft haer Hoocheyt ghegheven dese navolghende Apostille.

Apostille

De Hertoginne van Parma / Plaisance etc. Regente ende Gouvernante van den Coninc onser aller Gh. van den lande van herwaerts over / ghehoort hebbende t'rapport deser requeste / verclaert dat nae dien die van Amsterdam / hen ghelijck ghestelt sullen hebben / in de ghehoorsaemheyt zijner Majesteyt: ende ontfanghen sullen hebben binnen der Stadt / alsulck Garnisoen / als haer Hoocheyt sal bevinden noodich te zijn aldaer te schicken / om die stadt te brenghen in behoorlijcke ende schuldige ghehoorsaemheyt van zijn Majesteyt ende de Justitie te beter te restitueren in haer behoorlijcken ganck ende autoriteyt / oock de Burgheren / Jnghesetenen / ende Cooplupden in ruste / vrede / eenicheyt ende welvaeren te houden / ende tot voortganck aller goede handelinghe ende neeringhe / sal te vreden wesen zijne Majesteyt te adverteren / van de gratien en appointementen hier versocht / te voorbidden ende doende alle goet Officie sonder op de persoonen ofte goeden van de Burgeren en de inwoonderen der voorschreven stadt aldaer domicilie ghehadt hebbende / voor de maent van Augusto lest leden / te doen procederen of eenich vervolch doen / totter tijt toe dat by zijne Majesteyt anders verclaert ende geordonneert sal zijn / ende indien zijn Ma. niet en quame te verclaeren niet geneycht te zijn den voorschreven. Burgheren en inwoonderen van Amsterdam t'accorderen t'pardoen by hẽ versocht / dat zy een maent sullen hebben / om hem by gratie / Justitie / of andersins te versien teghen zijne Ma. ende dat zy midler wijle niet en sullen wesen ghearresteert noch ghemolesteert aen lijf noch aen goet / behoudelijc en wel verstaende / dat hier in niet en sullen werden begrepen de Vaghebonden / Ballinghen / Ministers / en Predicanten / vreemde Sectarissen / Fugitiven / Apostaten / ende dierghelijcke persoonen der ghemeenten perniciens / noch oock Kerckschenders / beelde of Altaer stormers / ende breeckers / ende dierghelijcke / noch die hoofden ende Autheurs van de beroerten / rebellie ende seditie / noch de ghene die gheweest hebben van de Consistorie / ende by sonder die gelt ghecolleteert / beloopen / gheprocureert of ghegheven hebben / tot onderhoudinghe ende betalinghe van het Crijschvolck teghen zijn Majesteyt ghelicht / noch die teghen de selve wapenen ghedraghen hebben / ofte hen hebben laten inschrijven ende in de rolle setten. Noch ten laetsten straetschenders noch moorders / allen welcken aengaende / geene surcheantie plaetse en sal hebbẽ / noch beroerende hare persoonen noch hare goederen / als gants onweerdich zijnde eenighe gratie zijner Majesteyt. Aldus ghedaen tot Antwerpen den 7 Mey 1567. Onderteyckẽt Margreite. Noch Barti

Die van Amsterdam nemenvolc in.

Den 9 Mey hebben die van Amsterdam eenighe Vendelen Soldaten onder t'ghebiet van Noirkarmes staende / aengenomen / ende haer alsoo ghe heel onder de ghehoorsaemheyt van den Coninck begeven / ende zijn alsoo beyde haer selven ende haer naestligghende nae buerën oorsaecke gheweest van groote swaricheden / die nae der handt zijn ghevolcht.

X. De occasien ende oorsaken vanden afval der Provincien dewijle Ferdinandus de Toledo Duc d'Alve de Nederlanden governeerde

Op dat dit alles volckomelicker bekent worde / so moet de sake wat hoogher verclaert werden. Als nu Margriete de Hertoginne van Parma dat Regiment der Provincien haest overgheven soude / soo is ghecoren ende geordonneert tot dese sake vanden Coninck van Spaignen Don Ferdinando Duc d'Alve / seer ervaren in crijchs saken / kennende oock de Provincien ende der inwoonders humoren / ende manieren

manieren ſoonten meynde/ als die nu langhe te voren met Keyſer Kaerl in de ſelve verkeert hadde. Het welcke als het in deſer manieren beſloten was/ ſo is terſtont ghelt ende hoopen crijchſknechten verſamelt ghweeſt: daer is oock ghebođen alle den Stadthouders van Napels / Sicilien/ Sardinien/ Milanen/ dat zy alle de oude garniſoenen wt den ſteden ende ſterckten ſouden trecken ende in Lõbardien ſenden/ op dat zy nae Nederlant met Duc d'Alve ſouden trecken. Alles bereyt zijnde / is Duc d'Alve in Italien ghecomen / onder hem hebbende neghen duyſent Spaenjaerts oude ſoldaten/ ſeven duyſent Savoyanen/ ende een duyſent lichte peerden Italianen ende ettelicke Cornetten ſwaer ghewapent / alle ſeer wel toeghcruſt van wapenen. Sijnen Stadthouder oft Lieutenant was Chiapin, Vitelli, Marquis van Cetona; ende om de artillerie te verſorgen was Overſte Gabriel Cerbellon, ende Fabrijckemeeſter Pariotto. Den Hertoghe van Alva treckt in Julio wt Savoyen / eñ is door Bourgondien in het Hertochdom van Lutſenborch ghecomen/ alwaer haer by hem ghevoecht hebben de Graven van Ladron, Everſteyn ende Schouwenburg; van de welcke een yeder hadde zijn regiment Ruyters ende voetknechten.

De voorneemſte Heeren der Provincien/ door des Hertochs comſte verbaeſt zijnde/ wiſten niet wat raet dat zy voorneme lick ſouden nemen. Want tot dien tijt toe was niemant ſoodanich tot Stadthouder over de Provincie ghweeſt / dan wt Coninckklicken bloede/ ende die den Coninck ſelve oft de bloetvrienden des Coninck bestaen hadde. Sy raetſlaechden derhalven oft men den Hertoghe van Alva een man van een wrevelich ghemoet/ ende/ ghelijck meeſt zijn de natueren der Spaignaerdẽ/ van grooten hoochmoet ende graviteyt/ eñ tot het vaderlant gantſch niet ghenegen/ noch oock van Coninckklicken bloede ghesproten met ſoo veele crijſchvolck ontfanghen ſoude / voornemelick dewijle zy niet van hem en hadden te hopen / dat eenichſins tot het beſte ende ten profijte der Provincien ſoude ſchijnen te ſtrecken. Maer/ de Clergie oft Geeſtelicke anders goet vinde/ ſoo heeft men eyndelinghe deſe ſententie ghevolcht / datmen de Coninlijcke Majeſteyt in deſen deele niet en ſoude voorſchrijven. Den Hertoge van Alva hier en tuſſchen van dit ghevoelen der herten ende oneenicheyt onder de Staten een weynich vernomen hebbẽde haeſtede hem meer ende meer na het binnenſte van Nederlandt: Ende hem zijn terſtont de voorneemſte van de Heeren / ende onder haer oock de Graven van Egmont ende van Hoorn / te ghemoet gheghaen; de welcke hem ſeer heerlick ontfangen hebbende den 22 Auguſti binnen Bruſſel / waer dat de Princen haer Hof ghemeenlick houden/ geleydt hebben; alwaer de Hertoginne van Parma den Hertoge/ na dat zy hem vriendelick ghegroet hadde / in het Paleys gheleydt heeft. Sy heeft hem den ſtaet vant Nederlandt verclaert/ heeft vertoont dat het nu by al nedergheleght was / ende ſoo daer noch yet overich zy/ ſoeckt hem wijs te maecken / dat het ſelve meer met vriendelickheyt ende ſoeticheyt / als met ſtrengicheyt behoort afgeleght te wordẽ. Maer de Hertoghe van Alva hadde deſe opinie inghedroncken dat hy meynde dat de ſoeticheyt/ goedertierenheyt ende toelatinghe de oorſake was van alle de beroerten: ende hieromme dachte andere wijſen om de Gemeynte te regeeren. Hy heeft dan zijn bevel/ d'welck hy hadde vanden Coninc/ ſoo wel de Hertoginne van Parma/ als de andere Heeren/ Raden ende Staten getoont/ namelick vele breeder ende wijder/ als het ghene dat de Hertoginne van Parma ghehadt hadde. Want in het ſelve werdt den Hertoghe van Alva macht gegeven Stadhouders van Landen ende Steden te ſtellen ende af te ſtellen/ ende alle de groote eñ cleyne Steden te ſtercken/ nieuwe Caſteelen / ſterkten ende bolwercken op te richten; crijſchknechten aen te nemen ende af te dancken; de Rekeninghen vanden Raet/ des Staets / ende vanden Raet van Financien te beſien. Welck bevel gedruckt de Hertoghe van Alva over alle de Provincien heeft doen den volcke over al vercondighen.

1567

Dewijle deſe ſaecken gheſchieden / de Prince van Oraignien VVilm van Naſſau, de Grave van Culenburg, Hoochſtrate ende vanden Berghe ende andere Edele / waren alreede wt haer Vaderlandt ghetrocken/ om van verre/ ende als buyten ſcheuten/ te ſien watter geſchiedẽ ſoude. De Hertoge van Alva dan zijn Stathouderſchap vercreghen hebbende/ heeft crijſchknechten in alle de naligghende Steden van Bruſſel gheleyt / het Regiment van Lombardien heeft hy binnen Bruſſel zelve ghebracht/ het Neapolitaenſche binnen Gendt / van Ladron tot Andtwerpen / ende de andere verdeylt in de andere Steden ende Caſteelen geleyt: heeft de afgeſette Placcaten

L van

van Kaerl de V. ende des Coninx Philips van de ketterien/vernieut: heeft inghestelt eenen nieuwen Raet / de welcke in Franchois Le Conseil des Troubles, in Nederlants bloet Raet ghenoemt wierdt. Desen Raedt bestondt wt twaelf Raetsheeren meest alle vreemdelingen. Over de welcke Johannes Vergas/presidēt was een Spaignaert / ende den Nederlanders ganschniet aenghenaem / ende wiens yver grooter dan de wetenschap was; ende dit gheschiede alles teghen de gewoonte ende privilegien der provintien.

Dese dinghen nu alsoo bestelt zijnde/ soo isser een vergaderinghe tot Brussel in het huys van Culenborg ghehouden gheweest/in de welcke / behalven den Prince van Oraengien ende de andere / de welcke wy ghesept hebben dat vertrocken waren de Graven van Hoorn ende Egmondt onder andere oock teghenwoordich zijn gheweest. Die dinghen daer men van delibereren moeste voorghestelt zijnde / na de t'samensprekinge van ettelicke uren heeft mē de raedt ghedemitteert. De andere wech gaende/heeft den Hertoghe van Alva den Grave van Egmondt / in Coninx name/ bevolen/dat hy zijn sweert soude afleggen ende hem ghevanghen gheven. De Grave van Hoorn verbaest zijnde door dese ongheywoontheyt is in de naeste camer ghevloden: maer hy oock ghegrepen zijnde/wordt t'samen met Egmont/den Spaignaerts overghegheven. Hy heeft inne gheroepen den Prince van Oraengien, Hoochstrate, Culenburg ende de andere Heeren wt Nederlandt ghevlucht om haer te verandtwoorden; ende als zy niet en quamen heeft de selvighe verclaert misdaen te hebben teghen de Coninckliche Majesteyt/eñ heeft hare goederen gheconfisqueert. De Graven van Hoorn daer nae ende Egmondt / als zy haer sententie inde bloet raedt ghecreghen hadden/zijn beyde onthalst; ende daer nae oock seer veele andere/die teghen den Coninck ende de Catholijcke Religie de wapenen ghenomen hadden / ende die in de Predicatien der Ghereformeerde gheweest waren / oft de Predicanten ghcherbercht hadden/zijn alle/segghe ick / soo veele als daer ghecreghen conden werden / met den doot ghestrafft gheweest.

1571

Door welcke middelen het gheschiet is dat de Edelluyden ende andere ghevlucht wt den lande ende ghebannen/hebben begonnen haer tot de Zeerooverie te begheven/voornemelick op de Zuyder-zee/ende de schepen / die oft nae Amsterdamme oft Enchuysen oft elders van Westen oft Noorden/ende de Oostersche steden rijckelick gheladen na huys quamen / met ghewelt aen te tasten / ende voor buyt te houden; Dese hadden haren aftocht in de Eems/ oft Elve oft Weser; ende wierden genoemt VVater Geusen tot een onderscheyt van de Bosch Geusen / de welcke in de Bosschen roofden. De voorneemste Leytslieden worden ghenoemt H. Ohein van Henegouwe/ Ian vanden Broecke van Amsterdamme: VVillem de Fiennes, Barthel Enten, Embise de Jonge/Ruychaver ende andere. Sy gaven wt dat zy Macht ende Authoriteyt van den Prince van Oraengien hadden.

De voorsichtighe/ende die in de Nederlandtsche saecken beter ervaren waren/ rieden den Hertoghe van Alva / dat hy eenighe garnisoenen wt de plaetsen in het midden des landts gheleghen lichtende zoude brenghen op de Zeecosten van Hollant ende Zeelant: want hem meerder perijckel van de Zee / als vant landt nakende was. Maer hy en heeft noyt daer toe connen ghebracht zijn dat hy dat soude doen / het zy dat hy te seer op hem selven betrouwende/oordeelde dat de andere/eñ voornemelick de inghesetene/sonder eenighe wetenschap vanden crijch spraecken: oft/dat hy het niet betamelick ghenoech/ noch over een comende met zijne weerdicheyt hielde teghen de Zeeroovers / zoo hy die noemde te strijden. Hier en tusschen nochtans heeft hy door brieven den Grave van Bossu/die doen/de Prince van Oraengien absent zijnde ende ghevlucht / Hollandt regeerde/doen vermanen/dat hy dese sake by tijts soude voorcomen ende de Zeeroovers bedwinghen. Bossu/de bevelen vanden Hertoghe van Alva verstaen hebbende/ heeft terstont tot Amsterdamme doen by een roepen de voorneemste Borgemeesters ende Magistraten der steden/ die aen de Zuyder-zee gheleghen zijn/ende heeft met de selve begonnen van de heele sake te confereren/ende te raetslagen wat meest van noode was te doen. Ende ten lesten is besloten datmen twaelf oorlooch schepen toerusten soude / de welcke tot Overste ende als tot Admirael souden hebben Franchois van Boshuse/een mā hem inde oorlooghe ende crijch soo wel te lande als te water wel verstaende. De ghebannene Edelluyden / die noch Zeerooverie pleechden/dit vernomen hebbende/zijn wt de Zuyder-zee ghescheyden ende hebben haer vertreck in de Eems ghenomen alwaer zy ten lesten van des Admiraels

oorlooch

oorlooch schepen den meerderen deel ghe-
slaghen ende verdreven zijn. Ende door de-
se tijdinghe de Grave van Bossu opgeweckt
zijnde/ doet terstont de sake den Hertoghe
van Alva aendienen / met eenen daer bij
voorghende wat nutticheyt het Vaderlant
in toecomenden tijden hier wt te verwach-
ten hadde. Den Hertoghe van Alva / soo
blijde eene tijdinghe ontfanghen hebbende
hoe wel hy seer verblijt was/eñ nu meyn-
de dat de ghebannene eenichsins wtghe-
roeyt waren ende dat het al ghestilt was/
soo voorsach hy nochtans door gheradin-
ghen die niet vergheefs en waren / dat de
andere ghebannene niet stille en souden
sitten/maer dat zy daghelicx wat souden
aengrijpen/de welcke men sonder seer gro-
te costen niet en soude connen tegenstaen:
daeromme heeft hy alle zijne raetslaghen
om voortaen gelt te versamelen gewendt.
Hy heeft eerst tot Brussel in de vergade-
ringhe der Staten van elcke provincie den
thienden penninck van alle goederen die
vercocht souden werden/den twintichsten
van alle andere roerelicke/eñ van alle on-
roerelicke den hondertsten penninck ghe-
eyscht. Van welcken eysch hy dese redene
ghegheven heeft: datter gelt van noode
was tot de bescherminghe van de Repu-
blijcke ende de Religie. Dat men het selve
van het volck moeste eysschen. Dat dit soo
bequamelick niet en conde gheschieden
door den middel van de gheineyne beden
(soo men die pleecht te noemen) het welc-
ke van den Nederlantschen Princen tot
noch toe ghebruyckt was gheweest. Want
men dickwils ghesien hadde dat de Pro-
vincien in soodanighe collecten qualick
hadden onderlinghe connen accorderen.
Dat Vlaenderen wel plochte het derde
part van de heele somme te betalen: Bra-
bant een vierde deel: die van Hollandt het
vierde van dat Vlaenderen betaelde; Ar-
toys ende Henegouwe het seste deel van
de schattinghe van Vlaenderen: ende de
andere Provintien elck na haer vermogẽ.
Dat in dese versamelingen dickwils groo-
te verschillen opgeresen zijn/als elcke Pro-
vincie claechde dat se meer als de andere
beswaert werdt. Dat hem derhalven dit
den bequaemsten ende ghereetsten wech
te zijn goet dochte/datse elck nae de quali-
teyt der goederen gheschat souden wer-
den. De Staten desen eysch ghehoort heb-
bende/verbaest zijnde/na rijpe deliberatie
hebben den Hertoghe van Alva den hon-
dertsten penninck van alle goederen aen-
gheboden/ende ghetoont dat zy den twin-
tichsten ende thienden niet en conden ghe-
ven. Sy brachten bij tot redene dat hier
door allen handel / alle consten ende nee-
ringhen in Nederlandt souden verghaen/
ende in andere landen ghevoert werden:
dewijle de waren/ die wt en lande gevoert
souden werden aldaer beter coop souden
zijn. Dat het dan soude ghebeuren dat de
naest ghelegene Coninckrijcken ende lan-
den de constenaers ende wercklieden wt
Nederlandt tot haer souden locken / het
welcke sonder den sekeren onderganck der
Nederlantsche Provincien niet en conde
gheschieden. Den Hertoghe wert door dese
redenen niet beweecht/zijnen eysch by tij-
de ende ontijde drijvende. Die van Brussel
daer en tusschen en hebben gheensins de
eerste tot dese schattinge willen verstaen
Maer den Hertoghe van Alva / op dat de
sake niet te min haer wtcompste soude
crijghen heeft door zijnen raet ende van
andere Spaenjaerden goet ghevonden de
Hollanders voornemelic aen te porren tot
dese versamelinghe vanden thienden pen-
ninck/wetende dat zy rijcke waren ende
floreerende in coopmanschappen / ende ten
lesten swack ende min strijtbaer ende dap-
per int vechten. Derhalven de selve Edic-
ten vernieuwt hebbende/heeft die aen den
Grave van Bossu overghesonden ernste-
lick bevelende soo wel hem als den Provin-
cialen Raedt/dat tot Amsterdamme bin-
nen veerthien daghen ontfangers om den
thienden penninck te ontfanghen ghestelt
souden werden: het welck soo het niet en
gheschiede ende de bevelen niet volbracht
en werden dat zy inde boete van 25000
guldens souden vallen. Bossu heeft de be-
velen van den Hertoghe wtgevoert. Maer
de Borgemeesters der stadt ende den hee-
len Raedt seer becommert door deser sake
hebben wel wt de voornaemste Borghers
sommighe ghenoemt / die over dese insa-
melinghen souden zijn: ende hebben haere
namen den Grave overghesonden: Maer
al soo zy den eedt weygerden te doen/ende
dat de Schepenen de sake niet seer aen en
porden/dewijle zy openlick te kennen ga-
ven dat dit veel eer den Borgemeesters toe
quam: ende dat de Borgemeesters insghe-
ghelijcx t'selve op de Schepenen schoven/
soo is de sake van daghe te daghe wtghe-
stelt gheweest. Ende terwijle de sake in
deser manieren wtghestelt wierdt / ende
den voorschreven tijt verstreet/heeft Bos-
su de sake den Hertoghe te kennen ghege-
ven. Den Hertoghe van Alva niet wey-
nich verstoort zijnde beveelt terstont den

De thien-
de pen-
ninck
wort tot
Amster-
dam ge-
eyscht.

Duc d'Albe procedeert teghen die van Amsterdam

Procureur Generael van Hollandt dat hy
die van Amsterdamme te rechte soude roe
pen/ende tegen haer procederen ende doen
betalen de boete van 25000 guldens. Hy
belast insghelijcx oock den Provincialen
Raedt dat hy teghen de selve in desen dee=
le de sententie wtspreken soude. De Pro=
cureur Generael doet het ghene dat hem
bevolen was/ende heeft die van Amster=
damme dach ghestelt / op den welcken
zy inden Haghe souden verschijnen / om te
hooren t'ghene teghen haer gheproponeert
soude werden. De voornaemste Steden
van Hollandt hadden oock op den selven
tijt ghesonden sekere Commissarissen / de
welcke van de sake neerstelick ondersoec=
kende/by tijts te kennen souden gheven
wat zy oock hadden te verwachten. Als
dan die van Amsterdamme (den Advo=
caet Trelong hare sake voorstaende) al soo
t'haer ende hare saken verdedicht hadden/
dat zy alle meynden datse behoorden los
ende vry van boete te betalen ghesproken
te zijn/nochtans soo hebben zy volghende
het voorschrift ende bevel van den Herto=
ghe van Alva/het proces verloren. Want
zy vreesden alle den Spaensaert. Daer na
de andere steden van Hollandt/de sake al=
dus verstaen hebbende/ende nu lichtelick
door dit exempel van die van Amsterdam=
me gheleert zijnde/wat van haer hier naer
te houden soude zijn / hebben meer ende
meer van den Hertoge van Alva ende van
zijne loose vonden ende onversadelicke gie
richeyt eenen afschrick beginnen te crijgen/
ende by occasie bereyden haer om haer te=
ghen den eysch van den selven te sterc=
ken ende te beschermen.

die van Amsterdam verliesen haer proces.

Die van Amsterdamme / ghelijck wy
ghe seyt hebben/door publijcke oordeel ghe=
condemneert zijnde de boete te betalen/
hebben tot Mechelen by den Hooghen
Raedt gheappelleert: maer zy en hebben
aldaer om haer te verdedighen niet toege=
laten connen werden; al hoe wel zy alles
daer toe deden/dewijle Duc d'Alve dit by
mandement verboden hadde. Merckende
dan dat haer het ghene dat recht ende bil=
lich was by Duck d'Alve gheweyghert
werdt: oock dat die vander stadt door nieu
we Edicten aenden Grave van Bossu van
den selven Duc d'Alve ghesonden / weder
om ghequelt wierden/ten eynde dat het in=
nen vanden thienden penninck door de
ghenoemde borghers / oft andere / int
werck ghelecht soude werden / op veele
swaerder straffe dan de eerste / soo zijn
zy in verscheyden manieren ghesint ghe=
weest: ende den Raedt ende de Borghe=
meesters van het selve by de borghers hier
ende daer claghende / gaven te kennen
dat de sake by na verdorven was/ten wa=
re dat de gantsche stadt haer teghen den
Hertoghe stelde / de welcke/dat recht ende
billich was weygherde / als een tyran.
Cornelius Haemrodius een borgher van
Amsterdamme / die doen daer teghen=
woordich gheweest is / ende met een cort
begrijp / maer niet int licht ghegheven/
dese gantsche sake in Nederlants ver=
volcht heeft / voecht daer by / dat de bor=
ghers doen hebben bestaen al onder een/
Duc d'Alve te lasteren / hem te beschuldi=
ghen als een tyran ende onghelijck doen=
de; dat oock sommighe wt den Raedt
ende de voornaemste hebben begonnen de
ooghe op den Prince van Oraengien ende
op zijn hulpe te slaen / opentlick daer by
voeghende dat namelick den tijt ghecomen
was / in den welcken / zy eendrachtelick
de wapenen nemende / van het Spaen=
sche jock bequamelick verlost souden con=
nen werden.

Voorder de saken ende manieren van
doene van Bossu mishaechden oock seer
den Staten van Hollandt ende allen den
steden / dat hy de plaetse hebbende van
Gouverneur ende daer om een deel van
den staet ende de Provincien / nochtans
niet op en hielt die van Amsterdamme soo
seer te beswaren / ende soo seer te drin=
ghen tot de insamelinghe: jae dat hy
oock selve den Provincialen Raedt daer
toe ghebracht hadde / datter tot Collec=
teurs tot Amsterdamme ghestelt zijn ge=
weest Reynier Hendricksen / item Dierick
Ian Evertsen; ende dit met die conditie/
dat de selve insghelijcx / sonder vertreck/
andere ende meer by haer souden voegen.
Het welcke oock ghesciet is. Want zy
haddender oock noch sesthien daer en bo=
ven ghecoren van de rijckste ende beste;
namelick acht van de Nieuwe Sijde: ende
de andere acht van de Oude Sijde. De
welcke nochtans insghelijcx begonnen
hebben haer te difficulteren en te soecken
te maecken / wtlegginghen ende wtvluch=
ten in de woorden ende oock in het Edict
van Duc d'Alve / als oock in de bevelen
van Bossu soeckende / om dat de selve dit
ampt den Borghemeesters schenen te be=
velen. Maer de Borghemeesters wier=
pen dat selve wederom op de Schepenen;
tot dat oock eyndelinghe den afval der ste=
den hier en daer opghevolcht is/soo wy ter
stont hier naer verhalen sullen.

Hier

Hier en tusschen in de Steden allenthalven van Hollandt ende Zeelandt als men merckte dat de herten van Duc d'Alve van daghe te daghe meer en meer vervreemt werden; ende dat oock de voorsichtichste te vooren eenthsins in haer ghemoet ghevoelden het quaet datter ghevolcht is / soo zijnder processien ende beden van den Provincialen Raedt alomme in de steden / ende insonderheyt tot Amsterdamme gheordonneert gheweest. Sy vermaenden het volck tot beteringhe des levens: ende baden oodtmoedelyck God Almachtich dat hem soude believen het verhardt ende obstinaet herte van Duc d'Alve te vermorwen: ende het selve soude willen maecken ende verleenen dat het der redene ende billicheyt plaetse soude gheven: om dat hy de privilegien der landen met voeten ghetreden hebbende / in hare plaetse het uuterste recht ende den wille des Coninckx voortbracht: Alsoo dat oock op den predickstoel de Minnebroeders selve / voornamelick tot Amsterdamme / teghen Duc d'Alve uutvoeren / hem een Tyran ende overtreder noemende.

De Minnebroeders van Amsterdamme noemen Duc d'Alve een Tyran.

Het is cluchtich ende verhalens weerdich / het welcke verhaelt de selve Haemrodius die het ghesien heeft / ter wijle tusschen Duc d'Alve ende die vander stadt / noch over ende weder van het ontfanghen van den thienden penninck geprocedeert wierdt / dat van de grootste borghers kinderen plochten uut spel ende joc (t'welcke dickwils ernst mede bracht) haer selven partieir te verdichten: van de welcke de eene haer voor Duc d'Alve de andere voor den Prince van Oraengien uutgaf. De ghene die de ghestaltenisse van Duc d'Alve aenghenomen hadde gaf uut Edicten / ende publiceerde met groote strengicheyt dat men den thienden penninck betalen soude / met uutghereckten arm een papieren vendel aen eenen stock uutstekende / in het welcke tienen ringhen ghetreckent staende den thienden penninck te kennen gaven. En als de andere die den name van den Prince van Oraengien voerden / haer gelaten datse met aller cracht haer teghen dese stelden / soo zijn zy ghecomen tot vechten ende vermaeckelicke scharmutsinghen: jae dickwils tot ernstighe ghevecht uutcomende / sleegen Duc d'Alve in de vlucht oft wierpen hem teenemael / als door voorspelen / uut het landt.

Ende voorwaer dat soodanighe dinghen niet vergheeffs somwijlen en zijn / leeren oock de Historien van voorleden tijden. Ende onder andere en is niet onghelijck / t'ghene dat Procopius verhaelt dat ghebeurt is in Sannio / als Vitiges / de Coninck der Gothen / Belisarium te Roome belegt hadde: dat namelick ettelicke kinderen van de Sannites / als zy haer Vee in de weyde dreven / uut spel insghelijcx twee onder haer ghecoren hebben de uutnemenste in ghestaltenisse des lichaems ende ghedaente: van de welcke zy den eenen Belisarium: den anderen Vitighem noemden: ende dat de selve aen malcanderen ghecomen zijnde / die den name van Vitiges ghecreghen hadde is overwonnen gheweest / ende ter aerden ghevallen / ende dat de selve aenden naesten boom vanden kinderlicken ende onbedachten hoop is ghehangen / ende dat de andere / eenen wolf onversiens ghesien hebbende / zijn gaen loopen / ende dat alsoo de ghehanghene van zijne medeghesellen verlaten in de pijne ghestorven is: ende dat de Sannites / de sake verstaen hebbende / wel seer droeve gheweest zijn om het ongeluck des kints / maer dat zy vastelick hebben ghesept by gissinghe / uut die dinghen de welcke ghesciet waren / dat Belisarius gantsch soude de overwinninghe hebben.

By naontrent den selven tijt / hielt hem in Enghelant onder de andere ghevluchte ende ghebannene / Wilm Grave vander Marck die Heere van Lume. Dese verstaende dat de herten by den Zeelanders ende Hollanders om de giericheyt ende hardicheyt van Duc d'Alve / tot nieuwicheden opghrecht waren: dat oock de Spaensche Soldaten ghebroken door de wellusten ende leckernien van de langdurighe ruste ende vrede / niet min en dochten dan op oorloghe / heeft elders zijne aenslaghen ende voornemen ghewendt. Want het was oock juyst doen ghesciet / dat door het versoeck van Duc d'Alve by de Coninginne van Enghelandt / de selve ghevluchte ende Roovers belast wierden uut de havenen van Enghelandt te trecken: soo dan ghedwonghen zijnde elders haer adontuere te soecken den eersten Aprilis int jaer duysent vijf hondert ende twee en t'seventich met veertich schepen van Doevers seylende / varende naer Enchuysen / hebben zy een schip van Antwerpen int ghemoet ghecreghen / keerende uut Spaengien met costelicke waren ghe laden: ende daer na zijn zy op eenen anderen

Biscayer ghevallen: zy hebben beyde dese schepen overwonnen ende genomē. Maer alsoo haer den wint teghen was / soo en hebben zy naer Enchusen niet connen varen: Derhalven zijn zy na het eylant van Voorne/de wint haer alsoo voerende ende als met Godes wille/ghevaren/ende hare anckers wtghewoorpen hebbende / ende haer volck aen landt ghesett/hebben inden middernacht die Stadt vanden Briel besprongen. De Zuydtpoorte der stadt inden brandt ghesteken zijnde / ende alle de borghers loopende om den selven te blusschen/soo hebben zy de Noortpoorte inghenomen/ende de stadt in haer ghewelt ghecreghen.

De Briele wort ingenomen.

Die voornaemste leytslieden van dit feyt waeren/Willhem die ick gheseyt hebbe Grave van der Marck/Heere van Lume: Willhem Bloys/de Heere Trelon/Heere van Sueten; Lancelot van Brederode; Barthelmeeus van Enten; Jacob Schonewalle; Anteunis Otenhove; Jacob Cabeljau; Anteunis Reyns/Nicolaes Ruychavere beyde van Amsterdamme; Roebolle; Jacob Hennebaert ende andere. Naer datse de stadt alsoo in haer ghewelt hadden ghecreghen/soo hebben zy terstont Capiteyn Reyns/Roedeclaes toegenaemt t'samen met andere in Enghelant weder ghesonden om nieuwe vervullinghe van garnisoenen / victalie ende andere saken tot de oorloghe nootsakelick by tijts te becomen. Het welck oock metter vaert besorcht is gheweest.

Duc d'Alve hier van de tijdinghe ghecreghen hebbende/heeft te spade gheleert hoe qualick dat hy hem selven / den Coninck ende den Vaderlande voorsien hadde/dat hy de Zeesteden versuymt hebbende / de Lantsteden met zijne garnisoenen niet so seer en hadde bewaert/ als gequelt. Evenwel seer cleyn achtende het vermoghen zijnder vyanden/heeft den Grave vā Bossu met twee vaendelen naer den Briel ghesonden/op datse de Geusen wt het Eylandt verdrijven souden. Maer die Heere van Lume als hy de schepen van s'Conincx volck ghesien hadde / heeft de zijne belast dat zy haer bereet souden houden / ende is haer te ghemoete ghetrocken. S'Conincx volck door de vrymoedicheyt der Geusen verbaest zijnde / te rugghe keerende zijn weder aen het vaste landt ghecomen; ende na Dordrecht ghetrocken zijnde/zijn wt de stadt ghesloten gheweest. Bossu Gouverneur van Hollandt / soo ick gheseyt hebbe/ ende daer en boven van het sticht van Utrecht / vreesende dat de Geusen met de selve schalckheyt wel eenighe steden meer soudē comen in te nemen / heeft zijn volck na Rotterdam ghelevdt/begeerende in de stadt ghelaten te zijn. Het welck hem afgheslaghen zijnde / soo heeft hy ten lesten nauwelicx met groote moeyte vercregen/ dat hy soude passeren/ende zijn volck/met een rot teenemaale. Maer de poorten geopent zijnde de soldaten verwoedt zijnde dat zy wt de stadt des Conincx ghesloten wierden / met een ghedruys inloopende hebben eenen van de borghers inden inganck van de poorte vermoordt ende hebben met eenen de stadt overweldicht/ende veel borghers schandelick omme gebrocht. Welcke daet by allen niet ghelijcken lof verdient en heeft. Voorwaer de andere steden ende Magistraten van de steden van Zuyt-Hollandt hebben gheenen cleynen haet op Bossu gecreghen / ende het is gheweest soo men pleecht te segghen / olie int vier.

Want oock die van Vlissinghen soo wel om dese ende andere dinghen/als voornamelic om het Casteel/het welcke de Spaenjaerden in die stadt hadden begonnen te bouwen/begonsten oock in de trouwe van den Hertoghe te wanckelen. Duc d'Alve dan heeft den Heere van Bainboys / wt het gheslachte van de Laleins met garnisoen na Middelborgh ghesonden/het welcke vanden Raedt/hoe wel swaerlick/ingenomen is gheweest. Een deel van dit garnisoen wierdt by last vanden Hertoghe tot Vlissinghen ghesonden. Maer als hy ghevoelde datter een nieuwe oorloghe voor handen was/willende die van Vlissingen beter verseckeren/soo heeft hy zijnen Ingenieur Pacieco met acht vaendelen voetknechten na Vlissinghen gheschickt. Pacieco heeft ghesonden die den Raedt aendienen souden dat hy met het garnisoen veerdich was / ende met eenen begheerde dat men de soldaten logis bestheyden soude. Als dit door de stadt ruchbaer ghewoorden was/het volck dat in de kercken was/den dienst ē ñ de misse verlatende/tot de welcke zy haer bereydt hadden / is op de merct voor het Stadthuys ghecomen/ende somminghe daer toe stokende/heeft met luyder stemmen geroepen: dat zy de Spaenjaerts in de stadt/noch lijden noch ghelucchten en conden. Dat den Raedt hem dan soude wachten dat hy gheen garnisoen / sonder de Borghers te vraghen / in de Stadt en soude laten. Ter wijle het volck dit doet op de merckt; soo siet men de schepen in de

Die van Vlissingen sluyten het garnisoē van Duc d'Albe wt.

welcke

welcke het Garnisoen was / van verre aencomen. Terstont zijn sy met een groot gedruysch nae de haven gheloopen / hebben het gheschut gheladen / het Amonitie huys op ghebroken / ende alle soorten van gheweer ende geschut nae de Haven eñ mueren wt gebracht; waer mede sy de aencomende Schepen alsoo hebben ghegroet / datse te rugghe nae Bergen op Zoom zijn ghetrocken. Die Walen die daer in Garnisoen laghen / bevreest zijnde / ende Vlissinghen verlatende / zijn naer Middelburgh weder ghekeert. Hier en tusschen is Pacieco in de stadt van Vlissinghen ghecomen / meynende dat zijne vaendels inde stadt ghenomen waren. Inghelaten zijnde is terstont ghevanghen gheweest ende aen een galghe ghehangen / hoe wel hy steedts riep dat hy den Neve van Duck d'Alve was.

Den Hertoghe van Alva merckende dat hy aen alle canten in soo vele swaricheden inghewickelt was / heeft ernstelick tot de wapenen / op de welcke hy meest betrouwde / zijn gemoet gewẽt. Hy heeft eerst bevolen datmen tot Amsterdam / Enchusen ende in andere steden terstont een vlote soude toerusten / de welcke hy wederomme Boshuyse heeft bevolen. Daer en tusschen de Grave van Bossu hadde ontrent Enchusen soldaten doen versamelen / oock met dancke van sommighe vanden Raedt van Enchuysen / meynẽde hier mede Enchusen / soo men seyde / in ghehoorsaemheyt te houden. Die van Enchusen dese saecke suspect houdende hebben den Admirael Boshuse / die aldaer noch met de zijne ghebleven was / ghegrepen: het grof gheschut van de schepen genomen / ende haer selven teghen ghewelt voorsien. Terstont daerna Bossu tot Amsterdamme wederghecomen zijnde wort van de daet van die van Enchusen verwitticht. Maer hy de sake verminderende leyde de oorsake op de faute van beyde / ende meest op den Capiteyn vã de schepen / met seecker opset; op dat niet misschiẽ die vã Enchusen alree gerecht / voorder gerecht souden werdẽ / oft tot afval door een harder sententie aenghepoort werde. Hy heeft ooc die vã Enchusen selve / die tot Amsterdam / om de sake voor te stellen ghesonden waeren / by na op de selve maniere gheandtwoort / ende dat met een blijde ghelaet ende vriendelicke aensprake / datter namelick geen swaricheyt en was / datter alleenelick aen beyde zijden misverstandt was gheweest. Maer de herten der voornaemste borghers meer ende meer tegen Duck d'Alve ende alle die de zijde van Duck d'Alve volchden verbittert zijnde / hebben de stadt onder haer gheweldt ghebracht. Dẽ Admirael van de vlote Boshuse die zy ghevanghen hielden / laten zy gaen / ende jagen alle de crijchsluyden wt de stadt nochtans sonder yemant van de contrarie zijde te dooden. Welck ghedaen hebbende / soo hebben zy terstont ghesonden in den Briel aen Lume biddẽde dat hy de bescherminge der stadt aennemen / ende garnisoen tot over vloedigher bewaringe toesenden soude. Het welck hy geerne ghedaen heeft. Daer zijn oock wt het Flie sommige Geuse schepen / die daer by gheval le op ancker laghen / met vele buyt gheladen / t'sanderdaechs terstont by der handt gheweest. Daer waren onder de selve ettelicke cooren schepen op seer bequamer tijt aencomende / nademael die vander stadt Coren ende bier doen aldermeest van doen hadden. Wt den Briel zijn ghecomen met lange daer na Ruychavere, Cornelis Loof ende Roebolle met hare soldaten. Dierick Sonoy daerna vanden Prince van Oraengien ghesonden / is niet alleene overste van de stadt in den name vanden selven Prince / maer van dese heele contreye vele jaeren daerna geweest.

Die van Enchuysen voegen haer by den Prince van Oragiẽ eñ de Geusen.

Ende al soo hebben dese dry vande vermaertste Havenen in Nederlant / eñ als de sleutels van Hollandt ende Zeelandt / den Briel, Vlissinghen ende Enchusen, haer vromelick tegen den Spaenjaert gestelt. Deser exempel hebben terstont gevolcht ten eersten de andere steden van Hollandt / als Hoorne, Alckmaer, Edam ende Medenblick. Ende daerna als die van Zuydt-Hollant dit verstaen hebben / soo hebben zy haer oock met de andere terstont vereenicht / alleene die van Amsterdamme wtghenomen. De welcke al hoe wel zy met den eersten vanden Spaenjaert / om den moyelicken eysch vanden thiendẽ penninc wat vervreemt schenen te zijn / voor nemelick als zy inden Hage te rechte geroepen / ende daerna tot Mechelen appellerende / alomme / Duc d'Alve alsoo willende / haer proces verloren; Nochtans daerna / als nu de nabuerighe steden afgeweken waren ende dat de Papen eñ Monickẽ wt hare goederen ende Cloosters ghestelt werden / de welcke voornemelick haren toevlucht tot Amsterdamme hadden / soo achten zy datse haer aen de zijde van Duc d'Alve ende den Coninck houden moesten / als van alle vernieuwinghe der religie vreemdt zijnde. Duc d'Alve oock / op dat zy ghetrouwe souden

De Stedẽ ende Provincien vallen af, behalven Amsterdem.

souden blijven/haer met vrendelicke brieven aenghesprooken hebbende / heeft seer ghepresen hare gonste ende volstandicheyt als oock mede haren dienst van ghetrouwicheyt teghen den Coninck altijt bewesen: ende beloofde ernstelick dat hy sulcx der Coninclicker Majesteyt soude aendienen/ende dat dit soude dienen om haer eere ende Privilegien naermaels niet weynich te vermeerderen. By de welcke de President Viglius zijne brieven gevorcht hadde het selve anderwerf toeseggende.

Een Digressie/

Tot verghelijckinghe deser afwijckinghe der Hollanders van de Spaenjaerden, onder het beleyt vanden Prince van Oraengien; ende de ghene die eertijts gheschiet is, onder het beleydt van CLAVDIVS CIVILIS, als de selve Bataviers oft Hollanders gequelt waren met het jock der ROMEYNEN, dit SPAENSCHE niet seer onghelijck.

Ick wil al-hier nochtans van veers ende int voor by gaen / een weynich neerstelick insien de oude ende eerste eeuwe deses volcx/ende daer wt als een beelt deses tijden voor ooghen stellen. Want ooc de Bataviers eertijts bontghenooten ende ghetrouwe den Romeynen/daer naer door de al te hooveerdighe heerschappie der selver/ende die al te groote giericheydt ende moetwillicheydt der Lantvooghden ende Stadthouders tot asv al beweecht zijnde/hebben de wapené niet soo seer tegen het Rijcke/als tegen de Stadthouders des Rijcx/eñ de Roomsche crijschknechté aengenomé/CLAVDIVS CIVILIS een Batavier hé houdende als Leytsman van zijne Lantslieden/ghesproten wt voorouders Hoochduytschen ende Catten vermaert ende wtnemende / ghelijck Cornelius Tacitus met veele woorden verhaelt/de welcke ick terstont / ten deele/hier by voeghen sal. In welcke verhael niet alleen een ghelijcke sake met dese van de Hollanders ende by na de selven ende ghelijcken staet der republijcke bemerckt wordt/maer oock het volck / ende den Leytsman van den selven oorspronck ende maeghschap. Want de Oorsake was tribuyt ende keuren tegen het recht ende de maniere des volcx al te swaer: waer by dat oock quamen injurien / overdaet ende giericheyt soo wel van de Stadthouders als van hare dienaers / ende andere quaden der dienstbaerheyt. Het volck waeren Bataviers nu Hollanders ghenoemt/een volck oock doen/soo Tacitus bekent / van lasten ende schattinghen vry ende vranck/ Bontghenooten ende helpers des Rijcx: ende nochtans niet verheert noch door de rijckdommen noch door macht des selves soodanighe prerogativen hebbende als wy heden noemen Privilegien, rechten, ende vryheden. Den Leytsman ten lesten CIVILIS, ghelijck DE PRINCE VAN ORAENGIEN, maghe der Nabuerighe princen van Hoochduytslant/namelic wt den Catten ghesproten. De Misdaet was rebellie/maer valschelick aenghetegen. Om welckers oorsake nochtans Iulius Paulus de broeder van den selven CIVILIS, van Fonteio Capitone befaemt met de leelicheyt van giericheyt ende oncuyscheyt/gedoodt is gheweest: CIVILIS selve met ketenen ghebonden: de welcke daer na tot Neronem ghesonden/ende van Galba vry ghesproken/is wederom onder Vitellio in perijckel ghecomen / den leger begeerende zijne straffe: soo dat wy in een claer beeldt aenschouwen ende dese ende de oude Republijcke der Bataviers: ende voornemelick den PRINCE VAN ORAENGIEN insgelijcx van Duc d'Alve beschuldicht van crimen Læsæ Majestatis: zijne goederen ende possessien gheconfisqueert: zijnen soone in Spaengien ghevangen geleydt: ter wijle hy als het nakende tempeest vliedende de banden ende seer elendighe doot van zijne beminde ende bloetvrienden den Grave van Hoorn ende Egmont van verre siet. Hier wt hebben zy beyde occasie ghehadt om de wapenen aen te nemen: de welcke nochtans alsoo aenghenomen zijn: dat Civilis de voornaemste des volcx by een gheroepen hebbende/ voor al de wereldt protesteerde de selve ghenomen te zijn teghen de Romeynen eñ

niet

niet tegen het Rijcke; Ende de Prince met bewillinge der Staten tot de wapenen getreden seyde de selvige tegen de Spaengiaerden / niet tegen den Coninck te voeren. Want van Civilis schrijft Tacitus aldus: Maer Civilis veer boven der Barbaren ghewoonte, cloeck van verstande, op dat men hem niet en soude teghen zijn als vyandt, indien hy opentlick van de Romeynen afghevallen hadde, heeft de vrientschap van Vespasianus ende ooc de gonste der partien voorghewendt. Van den Prince van Oraengien insgelijcx / ende van zijne oude eet biedinge altijt tegen den Coninc van Spaengien is de sake ende de historie soo versch / dat se noch is in de herten van allen / dat niet alleene hem / maer oock den Coninck van Spaengien den eedt werdt ghedaen als daer crijschknechten aenghenomen wierden; tot dat by den Staten anders / ende dat om seer gewichtige oorsaken / is besloten gheweest. Maer wy moeten nu hier by stellen Taciti woorden selve / soo verre als die verhalen met een ghedurich vervolch de beginselen van dese Batavische oorloge tegen de Romeynen / ghelijck wy te kennen ghegheven hebben een weynich wijtloopich; op dat de sake ende dese Verghelijckinghe, die wy angeroert hebben claerder werde.

De vvoorden van Cornelius Tacitus vanden afval Claudij CIVILIS ende der Bataviers van de Romeynen.

De Bataviers, soo langhe als zy over den Rhijn woonden, een deel der Catten, door inwendige seditie verdreven zijnde, hebben de wterste deelen van de custe van Gallia die sonder inwoonders waren, ende met eenen het eylant tusschen de ondiepten ghelegen inghenomen; t'welcke de groote Zee van voren / de Riviere den Rhijn van achter / ende de zijden rontom loopt. Geensins door de rijckdommen der Romeynen / overmidts groote verbintenissen verheert / verschaffen alleen den Roomsche Rijcke mannen ende wapenen: terstont daer nae is vermeerdert door Britannien haer loff / daer Benden crijschknechten over ghesonden hebbende / de welcke / na het oude ghebruyck / de edelste der Lantsaten regeerden. Daer waeren oock te huys wtgelesen Ruyters / die door een seker maniere van swemmen haere wapenen ende peerden vast houdende / met heele benden door den Rhijn braecken. Julius Paulus ende Claudius Civilis wt Coninckliicken geslachte / gingen de andere verre te boven. Fonteius Capito heeft Paulum onder de valsche beschuldinge van rebellie gedoodt. Civilis is met ketenen gebonden gheweest / ghesonden tot Nero: ende van Galba vry gesproken / onder Vitellius comt hy weder in perijckel / den heyrlegher zijne straffe eysschende. Hier van zijn ontstaen de oorsaken der gramschappen / ende hope wt onse feylen. Maer Civilis veer boven der ghewoonte / cloeck van verstande / Sertorius ofte Hannibal in maniere des aenghesichts ghelijck / op dat men hem niet en soude teghenstaen als een vyant / indien hy opentlick van de Romeynen afghevallen hadde / heeft oock de vrienschap van Vespasianus ende de gonste van de partien voorghewendt / ende aen hem ghesonden de brieven van Primus Antonius / by de welcke hy belast wierde af te keeren de hulpen van de Bontghenooten ontboden van Vitellius / ende onder den deckmantel vanden oproer van Duytslandt / de Legioenen te houden etc. Civilis dan vast voorgenomen hebbende af te vallen / zijnen innerlijcken raedt daer en tusschen verbergende / als die de reste wt de wtcompste soude oordeelen / heeft de saken op dese maniere begonnen te veranderen. De jonge jeucht der Batavieren wiert by laste van Vitellius tot monsteringe geroepen / de welcke van naturen swaer zynde / beswaerden de dienaers met giericheyt ende overdadicheyt / t'samen soeckende oude ofte swacke mannen die sy om gelt daer nae vry lieten / weder om onmanbare / maer van aensienelicke ghestalte (want sy / den meerderen deel van joncks op schoon ende hooch op schietende zijn) werden tot oneerbaerheyt getrocken / waer over den haet ende andere autheurs van seditie / hebben daer toe de sake gebracht dat sy de keure ende monsteringe weygherden. Civilis als hy siet dat de voornaemste des volcx / ende de veerdichste der gemeyne luyden / die hy onder het pretext van een banckct in het Schaker bosch geroepen hadde / als hy siet dat sy door den nacht ende blijschap verwermt waeren / beginnende van den lof ende eere des volcx / verhaelt de injurien ende verachtinghen / ende de andere swaricheden der dienstbaerheyt / datter geen societeyt en was / als eertijts / maer dat sy als slaven gehouden werden / dat den

" Stadthouder quam met een seer swaere " suyte / ende met een trotse heerschappie/ " dat zy overghelevert werden den Bevel- " hebberen ende Hooftlieden/ de welcke na " dat zy met goet en bloet versaet hebben/ " datse verandert werde/ en datter nieuwe " bonden / ende verscheyden namen van " rooven gheprackti]seert werden. Datter " een monsteringe voor handen was / door " de welcke de kinderen vāde ouders/ broe- " ders van broeders als voor het leste ghe- " scheyden souden werden. Dat de saecke " der Romeynen noyt meer onder de voet " en was gheweest/ende dat in den garni- " soenen niet en was als buyt ende oude " lieden; dat zy alleenelick de oogen ophef- " fen souden / ende dat zy niet en souden " vreesen de ydele namen der Legioenen/ " dat zy hadden macht van voetknechten " en Ruyters/de Hoochduytsche tot bloet- " vrienden/de Gallos het selve begeerende " dat oock t'selfs den Romeynen die oorlo- " ge niet onaengenaem en soude zijn/welc- " kers twijffelachtighe fortune zy Vespasi- " ano wijten souden/dat men geen redene " en gaf vā victorie. Met groote vereeninge " gehoort zijnde hy bedwingtse alle met een " barbarische wijse ende haer gewoonlijc- " ke versweringen. Daer zijnder gesonden " geweest tot de Caninefaten/die haer met " raet en daet hier by souden voegen. Dat " volck bewoont een deel des Eylants in " afcomste/tale/vromicheyt den Batabiers " gelijc / in menichte all een geringer. Ter- " stont heeft hy door secrete boden aenghe- " lockt de Bytanni]sche garnisoenen / we- " sende benden der Batabiers. Daer was " onder de Caninefaten eenen Brinio van " trotse stoutheyt / van wtnemende edel- " heyt van geslachte/zijn vader vele vyant " licke daden bestaen hebbende/hadde son- " der ghestraft te zijn / den spot vande Ca- " jaensche tochten belacht. Derhalven o- " vermits hy van een rebelle familie was/ " heeft haer wel aenghestaen. Ende ghe]set " zijnde op eenen schilt / ende nae de wijse " des volcx geschut met de schouderen der " gener die hem ondersteunden / wordt tot " Overste gecoren. Ende terstont de Vrie- " sen(het is een volck over den Rhijn) ont- " boden hebbende/ breeckt hy in de winter- " legers daer twee regimenten lagen niet " verre vanden Oceane.

Nu laet ons weder comen tot ons pro- poost. Die van Amsterdamme van eens ende vastelick voorgenomen hebbende van Duc d'Alve ende de Spaengiaerden geen- sins af te vallen / ter beghe]erten ende met rade vande 36 hebben wt het midden van de hare twee vaendels gheordineert / de welcke na de wijse van de crijchs vaen- dels de stadt souden dienen. Van het een van dese vaendels is tot Hooftman ende Capiteyn vercoren Willem Langius scher- mer; ende hem is tot Vaendrich ghegheven Cornelis Hendricksen een Borghemeesters soon: Over het andere is Overste geweest Wolfaert Michiels soon / met den Vaen- drich Claert van Diemen. In yeder vaen- del hebbender metten eersten twee hōdert gedient; ende die zijn daer na tot drye hon- dert geworden. Sy hebben hare betalinge alle maenden ontfangen wt de Threzorie. De wapenē en crijchs instrumenten wert haer wt het Boshuys der stadt ghegeven. Onder dese dienden niet alleene wt den ge- meynen hoop der borgeren/Sackdragers/ Arbeyders Bootschuyvers / Schuytvoer- ders /ende diergelijcke wercluyden/maer oock sommighe van de voornaemste ende geen cleyn ghetal van jonge lieden van de beste selve ende van rijcke borghers. De discipline floreerde onder haer / ende had- den vele oeffeningen inden crijchsaecken. Waer wt zy oock dickwils vrome daden gedaen hebben. Ende ten lesten beneffens dese twee vaendels/soo hebben daer en bo- ven de Borghemeesters noch 900 ghewa- pende mannen wt de borgers by gedaen/ in negē vaendels verdeylt. Van welcke een yeder vaendel hadde zijnen Capiteyn: en elc vaendel was elcke nacht de wacht der stadt bevolen. Ende met dit garnisoen toonden zy dat zy bereyt waren te bescher- men met groote couragie/haer selven ende hare stadt ende de oude oeffeninghe van Politie ende Religie/teghen alle ghewelt dat haer soude moghen overcomen.

> De toe-rustinge van die van Amsterdam om haer te bescherme.

Ter wijle dat dese dinghen geschieden soo is belast sommighe die verdacht ware by den Magistraet wt de stadt te gaen: de andere niet teenemael suspect / nochtans van twijffelachtighen fame / zijn belast de wapenen af te legge; ende den selven wa- ren alle Collegien ende vergaderinghen verboden. Ende daer en ontbrack niet een ghetal der ghener die in hare plaetse qua- men/namelick een groot volck van Mo- nicken van alle canten wt den steden / die afghevallen waren/hier voornemelick ha- ren toevlucht nemende: den welcken beyde plaetsen ende gunst / soo wy terstont aenghewesen hebben / mildelijck verleent werde.

Lume niet teghenstaende/heeft groote neerstichheyt ghedaen om haer oock tegen

haren

haeren danck tot overghevinghe ende tot het exempel van de andere steden van Hollandt te trecken. Ten eersten brieven sendende van Leyden by eenen Heraut/heeft begonnen haere herten te ondertasten. Eñ men meynde, dat dien brief voornemelick door den raedt vanden Prince van Oraengien gheconcipieert was: als die insonderheyt verstont hoe vele aen Amsterdamme gheleghen was. De copie van desen brief is by Haemrodium in Nederduyts; van den welckẽ dit by na de somme ende sin was:

Brieven van Lume aen die van Amsterdam.

Dat het gheensins den seer voorsichtighen ende eerbaren Magistraet der stadt onbekent en was / met wat ghewelt ende violentie/tyrannie/rooven ende moorden; tributen ende ongheswoone exactien Duc d'Alve/om het seer lieve Vaderlant onder het wterste ende droeve jock der dienstbaerheyt ghebracht/voorts tot zijner ende der Spaengiaerden wille te brenghen / tot noch toe hadde met ghewelt voort gegaen ende noch als door het inghewant des vaderlandts noch voortgaet te rooven; ende dat hy daeromme ghedwongen/openbaer ghewelt daer teghen hadde gestelt/dat hy crijschvolck teghen hem ende de Spaengiaerden aenghevoert hadde; ende dat met Godes hulpe/gantsch Hollant/wtgenomẽ Amsterdam/nu onder de beschermunge vã dẽ Prince van Oraengiẽ harẽ oudẽ Stadthouder eñ Gouverneur van selfs eñ vrywillichlic overgegheven hebben: ende dat hy niet anders en wenschte / dan dat het Vaderlandt welvare/ende dat den borgeren in plaetse van een seer droeve dienstbaerheyt de ghewenschte vryheyt/ende de oude privilegien ende vryheden gerestitueert worden: ende daerom dewijle hy noch niet wiste hoe zy oock ghesint waren / dat hy inden name des seer doorluchtighen Prince van Oraengien begeert ende bidt/ dat zy terstont souden willen verclaren haer ghevoelen/ende wat hy hadde te verwachten.

Als den Raedt op desen brief niet met allen en antwoorde / heeft hy verscheyden listen op de stadt geleyt/ende heeft tot twee reysen/maer te vergeefs ghepoocht die te belegeren:

Amsterdam belegheert.

Hy hadde wel inghenomen inde eerste aencompste de voorstadt van de Regulters poorte eñ de crijschknechten hielden alle de hoeven ende tuynen/opgeworpen hebbende oock aen de selve zijde/by na onder de ooghen der stadt/een seer ghewelrich bolwerck. Maer door eenen wtval ofte twee van die vander stadt/zijn zy ghedwonghen gheweest te rugghe te keeren ende de sterckte op die plaetse ghemaeckt te verlaten/met weynige van de hare achter ghelaten hebbende. Al hoe wel zy daer en tusschen geene cleyne schaden die vander stadt aengedaen en hebben. Want oft de vyant/oft de borghers selve hebben allenthalven met vier ende sweert afgheworpen de voorstadt die ick ghesept hebbe/ ende allomme de hoeven. Ende hier verdreven zijnde/ hebben haren legher over de Amstel beginnen te legghen/ ende S. Antonis poorte ende de havene der schepen te quellen. Daer waeren aen dese zijde vander stadt / over t'groote Hæck / ettelicke wooninghen in de welcke de vyandt voornemelick zijnen toevlucht hadde; de welcke als die vander stadt socikken te verdelghen ende met vierballen van verre wt de stadt aen te steken/het vier / den wint also waeyende/ heeft de schuerẽ/die na by waren alle te maele besprongẽ ende verbrant: ende door die occasie ende het toedoen der vyanden indẽ Wael(het welc een reede is van de overwinterende schepẽ)is het vier in een van de groote schepen oock gheworpen gheweest / ende door dien brandt zijn daer en boven veertich Schepen aldaer verbrandt.

Hier naer is de Grave van Bossu met 3 vaendelen crijschknechten die van Amsterdamme te hulpe ghecomen. De welcke als zy het volck van Lume zeer quelden ende met gheduerighe wtvallen de beleghers vermoeyden/zijnen leger opbrekende/heeft de stadt verlaten: ende dat nochtans met geen cleyne schade der borghers ende inwoonders.

Den Legher van Lume breect op.

Want hy heeft soo de Cloosters als de huysen by de stadt vier daer in werpende/waer hy geconnẽ heeft verbrandt: heeft alle het vee wech ghedreven/ende dat hy niet wech drijven en conde heeft hy doen verdrincken: heeft oock eenighe vande borghers die hy ghecreghen hadde/ghelijck hy van wreeden ende van moetwillighen gemoede was/aen galgen doen hanghen. Hy dede oock allomme de maere stroyen / datter seer vele onder die vander stadt waren/die hem gunstich waren ende die het met hem hielden: wel wetende dat dit beroerte soude veroorsaecken voornemelick by den Magistraet/die alle sekere dinghen vreesde / ende verdacht hielt. Derhalven al hoe wel die van den Raet wel wisten dat dit van Lume met sekere opset ghestroeyt wierdt / nochtans Aelbrecht Marcks ende Pieter Pietersoon hebben voornemelick op hare authoriteyt seer veele borghers/welckers namen aen-

ghebrocht waren / terstont wt de stadt doen vertrecken.

De Prince van Oraengien/die met zijnen voornaemsten heyrleger ontrent Henegouwe nu noch lach / als hy vernomen hadde dat zijne crijschknechten die in Hollandt waren/de kercken / Cloosters ende Cloosterlieden quelden ende verwoesten/ ende allomme verdreven : ende dat dit seer veele een ergherniſſe was/die anders Duc d'Alve haetten / ende aldermeest die van Amsterdam ende die van Utrecht; heeft hy een Edict opentlick doen publiceren/ dat sy niemant wt oorsaecke van de Religie moeyelick en souden zijn. Maer dit is te late ghepubliceert gheweest / de herten van die van Amsterdam voornemelick verhardt zijnde.

De Prince van Oraengien daer nae Berghen in Henegouwe verlaeten hebbende / heeft zijnen broeder Lodewijck/ ende den Franchoisen / die daer in garnisoene laeghen doen verwittighen watter tot noch toe ghepasseert was: dat de stadt van soo nauwe beleghheringhe niet ontset en conde werden / dat sy haer nae eenen storm oft twee opgheven souden ende haer leven salveren. De Prince van Oraengien dan met alle zijn legher nae Mechelen getrocken zijnde/heeft daer een wijle tijts stille gheleghen. Van daer naer den Rhijn gereyst / heeft by Orsoy zijnen legher overghevoert ende afghedanckt niet sonder seer groot perijckel zijns levens dewijle hy zijne soldaten geene besoldinge/ vanden Fransoisen verlaten zijnde/betaelen en conde. Ten lesten nochtans / met bidde ende alle beloften die hy conde/ heeft hy haer ghepaeyt/ende van hem gesonden. Hy selfs is by rade ende ter begeerten der Regeerders / ende van alle liefhebbers des Vaderlandts/in Hollant/eñ eerst tot Enchuysen / ende van daer nae Delft ghereyst.

De Prince comt in Hollandt.

Duc d'Alve nae het vertreck van den Prince van Oraengien de stadt van Bergen in Henegouwe gecregen hebbende / eñ geheel Nederlant/wtgenomen de Hollanders ende Zeelanders / die wy gesegt hebben dat se afgevallen waren/ende daer en boven ettelicke steden van Gelderlandt eñ Vrieslant/bevredicht ende onder zijne ghehoorsaemheyt hebbende/heeft hy begonnen raetslagen te houden om die oock onder zijne macht te brenghen. Hy treckt dan met zijnen gantschen leger na Luyc: van daer met den stroõ van de riviere is hy door de stadt van Ruermunde / doen van het garnisoen vanden Prince van Oraengien verlaten/ontrent het beginsel van October in Gelderlant haestelick getrocken. Op welcke reyse hy den meesten deel van zijne Ruyters afgedanckt heeft: eens deels om dat in die plaetsen/tot de welcke hy trock/hy die niet oft weynich conde gebruycken: ten anderen om dat de Ruyters meerder schaden den volcke/als de voetknechten plegen aen te doen. Op de selve reyse zijn wtvele steden Ghesanten tot hem ghecomen/om haer te ontschuldigen ende vergiffeniſſe van hare rebellie te bidden. Ten lesten is hy den 26 Octobris tot Nimmege ghecomen/om aldaer te overwinteren. Hier heeft hy Adolph Hertoge van Holsaet met crijschknechten/ ooc Eric van Brunswijc met zijne ruyterie afgedanct. Terstõt daer na heeft hy ettelicke wtgelesen regimentẽ Ruyters eñ voetknechten van Nimmege nae Zutphen belast te gaen/om de selve de welcke onlancx van de ghebannene Geusen inghenomen was geweest/te beleggen. Dese stadt is gelegen aen den wtersten ende Noorder schen arm vandẽ Rhijn/die men nu d'Ijsel noẽt; gebouwt in een broeckachtige plaetse ende landouwe van venen/waer van sy ooc den naem getregen heeft. Om dese maraschen ende de voor by loopende Ijsel / scheen dese stadt swaer om in te nemen/jae om aen te comen; maer dewijle het doen seer coudt was (want het was November) ende dat de maraschen ende alle de grachten toegevrosen eenen toeganck tot de stadt den soldaten van Duc d'Alve oft des Conincx gaven/ soo isser eenen cleynen aenval ghescheidt. Het welck als de Borgers merckten/van de welcke de sommighe Geusen/ sommige Papisten waren / hebben sy onderlinghe begonnen oneens te zijn : eenige houdende datmen den storm soude verwachten: eenige datmen de Spaenjaerden in laten soude. Door welcke oneenicheyt van ghemoeden het ghebeurt is / dat terstont/de poorten gheopent zijnde/sy inghelaten werden. Als sy inghelaten waren is haer de stadt ten buyte ghegheven. Sy hebben wreetheyt bedreven ten eersten teghen de ghene die haer te ghemoedt quamen/eñ de ghemeyne schare: terstont daer na zijnder ooc over de vijfhondert borgers met wreede straffe gehangen oft verdroncken tot een exempel ende schrick van het by gelegene landt. Eñ voorwaer dese aenmerckinge van eens anders perijckel heeft soo grooten schric gemaect door Overijssel eñ Vrieslant/dat de steden in die lantstreke de welcke haer met den Grave van den Berge gevoecht hadden Deventer/Swol/ Campen/

Duc d'Alve treet na Gelderlandt en Hollant.

Zutphen ingenomen en de de moort aldaer.

Campen / Harderwijck haer garnisoen wech ghesonden hebben ende haer in versekertheyt ghegheven / ende zijn met Duc d'Alve gereconcilieert. Die van Amersfort soo wel die vander stadt als het garnisoen Geusen zijnde dit gerucht verstaen hebbende / zijn ter middernacht / ende inde seer scherpen winter door den arm van de Zuyder-zee de welcke toeghevrosen was tot de Noort-Hollanders gevlucht. De Papisten ende de andere / die in de stadt ghebleven waren / tot Vtrecht ghegaen zijnde hebben de sleutels aen den Grave van Bossu den Stadthouder gegeven / ende om zijne hulpe gebeden: de welcke crijschvolck by een vergadert hebbende is naer Amersfort gegaen / en heeft daer garnisoen ingebracht.

Duc d'Alve als hy verstont dat het hem alles naer zijnen wensch ghelucktte ende dat het alderwreedtste ende strijdtbaerste volck onder de Nederlanders / naemelick de Sicambri ende Saly ofte Sallanders de welcke hedensdaechs Geldersche ende Overijsselsche ghenoemt worden / haer overgheghéven hadden / heeft alle den leger ende de gereetschap der oorloghe zijnen sone Frederico overgegheven. Want hy en achte niet dat zijne tegenwoordicheyt seer van noode was om de andere te bedwingen naemelick de binnenste Hollanders / als een volc dat gantsch niet strijtbaer en was / en dat doen tachentich jaer tot ruste ende alleene om rijckdommen te versamelen ghewent was / geene oorlogen verstonde. Hy en twijfelde dan niet / oft oock de selve en souden haer selven en hare steden in de macht zijns soons met haren wille overgheven; voornemelic dewijle de Borgemeester van Amsterdam Pieter Pieterssen, soo Haemrodius aengeteeckent heeft / den Hertoge in ernst geseyt hadde / datter niet een stadt en soude zijn / in de heele streke van Hollandt / die der Spaengiaerden aencompste soude derven en tegen zijn. Maer de saecken zijn verre anders wtgevallen als den Spaengiaerden wijs was gemaeckt: ende Holophernes is gevallen door een vrouwelicke ende swacke hant / so het spreecwoort luyt. Seker Dares heeft Entellum ghebonden gehadt: en men mach metter waerheyt seggen dat doen Duc d'Alve den Leeuw die nu lange van alle soorte van strijden ledich geweest was tot nieuwe crachten door de geheugenisse der oude victorien als te vergaderen opghewekt heeft.

Na dese dingen is den heelen leger van Duc d'Alve tot Amersfoort / daer wy van gesproken hebben / ontrent het eynde van November gecomen / en van daer na Naerden de Hoofstadt van Gooylant gecomen / een mijle van Muyen / van Amsterdam ontrent drij mijlen gelegē. Dese stadt was de eerste die hem voorquam onder de stedē van Hollant van dat quartier: en en hadde noch niet vercreghen vergiffenisse van haren afval / hoe wel dat het weynich tegen groot gewelt sterck was / om dat het garnisoen / van het welcke dit stedeken onder de gehoorsaemheyt vandē Prince van Oraengien gehouden wiert / sulcx verhindert hadde. Don Frederico hier door verstoort zijnde is derwaerts getrocken / voorgesonden hebbende met den Heyrlegher Juliano de Romero. Als hy by de stadt quam / soo zijn hem de Schepenen ende Borgemeesters te gemoete gecomen oodmoedelic vergiffenisse begeerende / ende de stadt ende haer ende alle dingen der selver in zijne bescherminge bevelende / ende haer excuserende / dat zy dat niet eer en hebben connen doen / belet naemelick van het garnisoen der Geusen / die doen juyst uit der stadt getrocken waeren. Julianus belast haer lieden wederom dat zy terstont naer de stadt wederkeeren souden / ende dat zy alles om den legher te ontfanghen ende te spijsen ghereet souden houden: dat hy wel haer niet en conde teenemael onghestraftheyt harer misdaet beloven / dat zy nochtans meer gratie souden proeven / dan zy oft hoopten oft verdienden. Dese andtwoorde ghecreghen hebbende / haesten zy haer naer huys / om neerstelick te doen t'gene haer belast was. Terstondt daer nae de Spaengiaerden aencomende soo tracteerden zy die elck nae zijn vermoghen met spijse ende drant / ende onthaeldense seer wel. Het welck gheschiet zijnde / Don Frederico / by een gheroepen hebbende de Capiteynen ende Crijschs Overste / heeft begonnen te raetslaghen / ende allenthalven de stadt om te gaen. Ende daer is op het leste besloten dat alle de borghers souden vergaderen op een plaetse / om de Coninclicke Majesteyt nieuwen eedt te doen. Als nu Don Frederico daer na geboodtschapt was dat den meerderē deel der borgeren (wtgenomen weynighe / die den Spaengiaert mistrouwende haer verborghen hadden) inde capelle van het Gasthuys / oft soo andere schrijven in het Raethuys versamelt waren: so heeft hy zijne Spaengiaerts bevel gegeven eerst de stadt te plonderen / en daerna de borgers alle tesamē omme te brēgen / en het heele Gasthuys en de stadt aen 4 zijden in brāde te stekē. Het welcke vandē

Moort vā Naerden.

 Spaengiaerden

Spaengiaerden blijtichlick ende ghetrouwelick volbrocht is gheweest: Want beyde de onnoosele ende de beschuldichde zijn alle met eenen onderghanck omghecomen: oudt ende jonck / mannen ende vrouwen: van de welcke den meerderen deel eerst zijn gheschoffiert gheweest / ende daer nae ghehanghen oft met den sweerde en vier omghebracht. Lambertus Hortensius van Montfort / een vermaert Historischrijver / nu een seer bedaecht man / is gespaert geweest / ende dat ter begeerten vanden Grave van Bossu; de welcke nochtans eerst hadde gesien zijnen sone van eenen Spaengiaert vermoorden. Ic hebbe verstaen van mannen die van de saecken ende schriften van Hortensius wel weten / dat de selve gheschreven heeft / hoe wel hy seer bedaecht was / ende tot een eeuwighe ghedachtenisse der naecomelinghen naghelaten desen moort: de welcke dit oock daer by seyden / dat dit werc noch bewaert wordt / oft veel eer besloten ghehouden by de sommighe; maer voornemelick weerdich / als van eenen die het selve ghesien heeft ghescheven in het licht te comen.

Door dit wreedt exempel hebben zy gewilt dat eenichsins den anderen soude te kennen ghegheven werden / wat zy oock hadden te verwachten / soo zy niet by tijts haer selven bedenckende / haer selven ende hare steden sonder eenich vertrec ende wesel aen Duc d'Alve over en gaven. Maer soo verre is het van daer / dat de Holländers hier door verschrickt / oft beweecht zijn geweest om haer over te gheven / ende voornemelick die van Haerlem die daer na den eersten aenstoot hadden te verwachten / dat zy meer ende meer dese moort van die van Naerden ghehoort hebbende / het misvertrouwen toeghenomen hebbende / ende de herten verhardt zijnde om volstandichlicker teghen te staen ontsteken zijn gheweest.

Die van Amsterdam senden hare Gedeputeerden aen Don Frederico.

Als nu dese dinghen tot Naerden ghescheden / soo hebben die van Amsterdamme door Gesanten Don Frederico te kennen ghegheven / dat zy noyt met de rebellen ende steden die afghewecken waren eenighe ghemeynschap en hadden ghehadt / maer dat zy ghedurich in de ghetrouwicheyt ende in den dienst der Coninckliicker Majesteyt ghebleven waren ende voorts tot den lesten toe souden blijven: seer begerende dat hy ooc alsoo van haer wilde gevoelen en de niet anders duyden. Sy vertoonden daer en boven dat den Heer vader des selven Frederico namelick Duc d'Alve / nu voor eenighen tijt geleden / haer met versegheldе brieven vastelick toegheseyt ende belooft hadde dat geen vreemde garnisoen in de stadt gelaten en soude werden / dat zy hem oock daerom wel willen ghebeden hebben / dat de voetknechten en ruyters die voor Haerlem souden trecken om legher te slaen / by het begrijp der stadt door S'heeren strate souden ghelept werden / maer hy selve met zijne Hovelingen ende alle zijnen treyn soude vry inde stadt comen / dat zy hem na haer vermogen sullen ontfanghen ende herberghen verleenen: zy seyden daer ten lesten noch by dat zy geerne sullen toelaten dat de artillerie ende het gheschut door de stadt sal gevoert worden / dewijle dat buyten der stadt / om de leegicheyt des gronts / t'selve geensins en conde gheschieden. Don Frederico insghelijcx haer ghetrouwicheyt ende gonste seer prijsende / seyde dat hy haer ernstelick by de Coninclicke Majesteyt recommanderen soude.

Het was op dien tijt des jaers alreede scherpen winter; ende na dat die moort tot Naerden volbracht was / soo is soo leelick een tempeest van winden ende slach-regenen opghereesen / datse alle couragie den Spaengiaerden naer Haerlem / door de opene velden / (die alreede te vooren van de Geusen van hutten allomme ontbloot waren) treckende / als door eenen blixem / benomen heeft. De 20 oorlooghschepen der Geusen / die ontrent de mont van het Tye in het midden van het Ys ghesloten hadden ghelegen / dit tempeest opgeresen zijnde / zijn ter bequamer tijt / in behouder hāt ghebracht. Alhoe wel den raet ende de begheerte van die van Amsterdamme dickwils gheweest was / ende voornemelic onder andere van Pieter Pieterssoon Borgemeester / datmen voor al dese schepen tot de handen der Geusen soude benemen / steets segghende dat namelic in de selve het principael punct van de oorloghe ende van de gantsche sake daer aen hinc. Maer / Gode alsoo believende / ende door den hoochmoet der Spaengiaerden die doen niet en verstonden dat de cracht der Hollantsche Provincien in de sake ter Zee bestont / is dien raet des Borghemeesters veracht geweest.

Don Frederico tot Amsterdam gecomē zijnde / heeft daer acht daghen stille ghelegen. Ende ter wijle hy aldaer vertoeft en van dage te dage vertrect / hebben de Minnebroeders / die te vooren / soo verhaelt is / Duc d'Alve als een tyran in de openbaere sermoonen ghescholden hadden / de huycke

nae den wint beghinnen te hanghen; jae oock sommighe van de borgers te dreygen/ die sy als Geusen verdacht hielden; eñ ten lesten Duc d'Alve te prijsen/ende verclaerden dat alle de Spaenjaerden / die in de oorloghe ghebleven waren/ghestorven waren als martelaers/ende voor de oeffeninghe van de ware Religie. Maer men seght dat Don Frederico hem nerghens over meer verwondert en heeft/dan dat uit de naeste steden eñ volcken niemant en quam om vergiffenisse te begeeren/daer hy nochtans meynde dat sy door het exempel van die van Naerden ghenoech geleert waren/ wat sy hadden te verwachten / ten ware dat sy haer onder zijn ghebiedt begaven. Ende Haemrodius voecht hier by/ dat by ghevalle eenen sekeren Schipper van Hollandt/maer die wel Spaensch conste/van de Hovelinghen van Frederico ghevraecht zijnde/welcke de oorsake hier van was/geantwoort heeft dat hy wel dit niet en wiste/ dat hy nochtans vermoede/dat de voornaemste oorsake was den ondergang eñ moort van Naerden. Want hy seyde dat sy moghlijck vreesden dat sy by soo verre zy gratie van haren afval begeerden ende daer op betrouwden / het selve haer soude wedervaren/als die van Naerden; dat zy dan liever hadden voor het Vaderlandt te sterven/dan schandelick ende elendichlick vermoort te werden. Wel aen dan seyde de Spaengiaert / zy sullen duysent mael ergher gehandelt worden. Maer de voorsichtighe verstonden ghenoech welck den sin ende meyninghe des schippers was. De Spaengiaerden oock/maer te late / hebbent daer na gheleert. Want het is seecker dat uit die wreetheyt der Spaengiaerden een seer groot misvertrouwen by nae met een desperatie vereenicht ghesproten is: eñ dat niet alleene de vyanden/maer oock de vrienden haer daer over hebben verschrict ende die vervloeckt. Want oock die van Amsterdamme selve/den welcken de vernielinghe van die van Naerden gheensins en was nae haeren sin / hebben begonnen heymelick al stille te misbetrouwen ende nauwe wachten allenthalvē door de stadt te houdē/op dat niet misschien het Spaensche garnisoen erghens soude incruypen; van het welcke zy vry soudē zijn/dat Duc d'Alve haer belooft hadde/soo wy ghesept hebben.

Don Frederico vertoeft t'Amsterdam.

Als het gheruchte van het overgheven van Naerden terstont daer nae tot Haerlem ghebracht wert / soo zijn tot Amsterdamme heymelick ghecomen Dierick de Vriese/Christoffel van Schaghen/ende die Pensionaris van Assendelft / volgende den raedt van Meester Jaques Wy / pastoor van het groot Bagijnhof van Haerlem/ die doen tot Amsterdamme was/ die geraden hadde dat sy haer by tijts by Duc d'Alves sone Don Frederico souden ontschuldigen. Maer als dit den volcke kennelick is ghewordden/ende met eenen de wreetheyt van de moort van Naerden nu meer eñ meer by den ghemeynen volcke ruchtbaer ghewordden was / soo heeft eenen schrick aller herten bevanghen. Ende de Collegien der Schutters vergadert zijnde inden hof der stadt daer toe geordineert/diemen Doelen noemt/ is eendrachtelick besloten/ teghenwoordich zijnde/eñ de sake ten deele handelende Joncker Lansloot van Brederode Heere van Veenhusen Capiteyn; Wybout Ripperda Hopman een Vries / oock mede Geeraert Stuyver van Amsterdamme/ doen Borghemeester der stede van Haerlem/ item Adriaen den Schout / daer is segghe ick voorgenomen ende besloten met eenen overeen-stemmenden v ops van alle de borgheren/dewijle sy noch gratie noch trouwe van belofte by den Spaenjaert en hadden te verwachten / dat sy met vereenichde trachtē de tyrannie van Duc d'Alve van haere mueren souden keeren / ende dat sy de stadt in de ghehoorsaemheyt des Coninckx/als Grave van Hollandt;eñ van den Prince van Oraengien Stadt-houder van het selve Hollandt/in des Coninckx name/tot den lesten adem/met Godes hulpe houden sullen. De brieven van dit besluyt zijn terstont aen den Prince van Oraengien ghesonden/ ende met eenen hebben sy begeert hulpe ende bystandt tot vreeder beschermínghe der stadt; ende daer is onder andere ontboden Lazarus Mulder Collonel/ die doen in Waterlandt lach / over thien vaendelen voetknechten commanderende. Dese is terstont met alle zijn volck naer Haerlem gecomen: maer van de vier vaendelen zijn binnen der stadt ghecomen: van welcke de Capiteynen waren Steinbach Luytenant vande Collonel / Christoffel Vader, Lambrecht van Wittenbergh, ende Marten Pruys; die andere vaendelen zijn na Zuyt-Hollandt ghetrocken. Ende alsoo is terstont daer op ghevolcht het belegh der stadt; van het welcke men voorder inde Chronijcke lesen can.

Duc d'Alve hier en tusschen selve hem nae by houdende/namelick tot Utrecht oft tot Nimmeghen/ verhoopte alles door die van Amsterdamme in Hollandt weder te crijghen.

crijgen. Die van Hoorn daer en tegen ende van Enchusen/met de andere Noort-Hollanders ende Waterlanders/ deden alle neersticheyt om die van Amsterdam in de partijen van het Tye ghesloten hebbende/ haer te ontnemen niet alleen de Zuyder-zee/ maer oock de Groote zee/ende alle vaert na Oosten ende Westen. Tot desen eynde hadde Dierick Sonoy (de welcke Gouverneur was ghemaeckt van dat quartier by den Prince van Oraengien/soo vooren ghesept is) begonnen metter haest op te werpen/ etteliicke Schantskens op de dijcken in Waterlandt/ende op dat de selve vry volmaect souden moghen werden / rontom gheleyt hebbende oorlooghschepen aen de zijde van de Zuyder-zee, sochte die met groote sorghe te bewaren ende te beschermen. Die van Amsterdam de saecke vernemende/trecken terstont derwaerts met thien Meerschepen/t'samen met ettelicke minderschepen seer wel toegerust/om het begonnen werck nae haer vermoghen te verstooren. Daer voeren mede seer veel Heuen van vrywillighe borgers ende andere / die om den strijt te water te sien van achter volchden. Maer al hoe wel dat zy met grooten moet ende met groote cracht van grofgeschut de Waterlanders ende de schepen die daer rontomme laghen beschooten/dat het gantsch scheen dat zy het souden moeten verlaten: niet te min so hebben zy haer weynich schade ghedaen / het welck hier wt blijckt / dat die van Amsterdam eyndelinghe naer dat zy ettelicke reysen den strijt her nomen hadden/ghedwonghen zijn gheweest af te trecken. Want de Galeyen van die van Hoorn hadden ettelicke veltstucken op den dijck ghevoert/met de welcke zy alsoo zijn insonderheyt overvallen gheweest / dat zy in hare schepen nerghens vry enconden gedueren/oft daer nae by erghens blijven.

Des anderen daechs/op dat zy weder de selve stercken der Waterlanders / souden bespringhen / doch met gheluckigher wtcompste/soo hebben zy een van hare eyghen schepen in brandt ghesteken/ende deden haer beste om het selve al brandende reghel recht te stieren / de wint haer dienende/in de vlote ende de schepen/die den dijck aen die zijde omcinghelt hadden : hopende dat hier door alle de schepen der vyanden souden verbranden/ende de vlucht nemen. Maer de Waterlanders dit vernomen hebbende/een weynich boven den wint comende/zijn naerder de Haven ende de stercke innewaert ghetrocken / alwaer sy in een sekerder plaetse conden ligghen /ende van den dijck ende van het gheschut des bollewercx vryelicker bescherment werden. Ende alsoo is aen beyde zijden eenen dapperen aenval gedaen/maer niet naer den wensch van die van Amsterdam. Want een oft twee van hare schepen door het ghedurich schieten in den grondt gheschoten zijnde/en andere aen grondt ghecomen/zijn gedwonghen gheweest het groot gheschut ende de ankers in het Tye te werpen/op dat zy te beter ontcomen souden. Dese ende gelijcke victorien te water gaven den Noort-hollanders moet: voornemelick die van Enchusen die by na op den selven tijt haer bereyden om sekere oude schepen in den inganck van het Tye te sincken / de kielen met veele stenen gheballast doorboort hebbende; op dat zy alsoo den Coopvaerders beyde het incomen ende het wtcomen souden sluyten; ende met eenen den handel/ waer in die van Amsterdam oock doen de andere steden te boven gingen/den borghers benemen mochten. Het welck nochtans alles te vergheefs is gheweest / eensdeels om dat den ballast te licht was / ten anderen om het ghedurich vloeyen ende ebben / het welck dese dingen/hoe wel seer swaer/allenskens uit haer plaetse beweecht heeft ende elders ende in stucken verstropt. Jae die van Enchusen hebben oock door die selve occasie dien Tol diemen ghemeynelick noemt Paelghelt haer op die tijt doen betalen/ende houdent noch ten daghe: het welck hier te vooren aengheweesen is gheweest op het jaer 1452/alwaer wy van de saken van Philippus ghesproken hebben/ dat het int selve jaer 1452 die van Amsterdam toegelaten ende ghegunt is gheweest/ hier van ghemaeckt zijnde den brief van Philippus van Bourgongien.

Die van Enchuysen meenen het Tije te sluyten.

Terwijle dat dese dinghen aen beyde zijden gheattenteert werden/ hadde den Spaengiaert nu de stadt van Haerlem te lande nauw beleyt: ende die van Amsterdam met hare Galleyen maecktent al onveyl aen de zijde van het Haerlemmer Meyr. De victuallie/die men in het legher goeden coop conde hebben/wiert gebracht sonder eenighe hindernisse voornemelic wt het sticht van Utrecht over den Diemer Dijck / die naer Amsterdam gaet. Om dit te beletten/heeft Sonoy ettelicke schepen met soldaten gheladen/ende heeft met lichte schepen onversiens den dijck bespronghen/ende dien op twee plaetsen/een groot gat ghemaeckt hebbende/doorgesteken. In het midden heeft hy een bolwerck van aerde opghe worpen/het welcke genoech tegen

Haerlem wort beleghert.

De Diemer Dijc wert door gesteken.

alderley

alderley inval sterck ghemaeckt was / als het maer spijse ende victuaille gehadt hadde. Maer ter wijle Sonoy tot de Waterlanders wederkeert om alle noodige saken ende voornemelick provande voor de soldaten te besorghen / soo comen terstondt derwaerts ghevloghen die van Amsterdam met drij en twintich water-schepen / de welcke zy met gheschut ende legher ghereetschap wel voorsien hadden. Want zy wel wisten hoe veel datter aen het verlies van desen Dijck was gheleghen. Ten eersten zijn zy met alle haere crachten op de schepen der Waterlanders / die een weynich buyten het bolwerck op de wacht laghen ghevallen: Maer zy alleene met vijf ofte ses schepen soo groot een ghetal niet connende teghenstaen / drijven met haere schepen soo nae by den dijck als zy comē / eenigen troost ende hulpe oock van het grof gheschut van het nieuwe bollewerck hopende. Die van Amsterdam / verdreven ende verjaecht hebbende de Waterlanders nae het binnenste van het bollewerck / de saken / soo het scheen / ghelucklichlick afloopende / en hebben de goede gheleghentheyt der overwinninghe niet versuymt. Want zy hebben den Dijck terstont besprongen / ende het bollewerck aen beyden zijde / dat is / aen de zijde van Muyden ende aen de zijde van Amsterdam / nauwe begonnen te belegheren / onversiens opgeworpen hebbende schantsen ende borstweeringen van aerde. Ende daer na aen de Zuyt-zijde van den selven Dijck hebben zy oock het Diemer Meyr met cleyne schuyten by na heel vervult. Want aen het Noorden lach de voornaemste vlote / die ick gheseyt hebbe / op Ancker. Voorts en hebben zy niet opgehouden het bolwerck selve met by nae ghedurighe bevechtingen aen allen zijden seer te quellen: ende de beleghe rde queten haer oock seer wel.

Sonoy daer en tusschen tot de Noort-Hollanders weder ghecomen zijnde doet in alderhaest ontrent 40 Schepen toerusten; die voorsiende van victuaille, ghereetschap / andere noodighe dinghen en de voornemelick van crijschknechten. Ende terstont daer na alles bereyt zijnde / op den Palm-sondach / zijn zy t'seyl ghegaen / ende tot in het Tye voor den avont ghelucklichlick gecomen. Die van Amsterdam siende soo groote menichte van schepen / ende datmē nu met volle seylen op haer quam / hebben eerst beginnen te vluchten: maer om de naeste gracht van het Tye te becomen / so moesten zy om dat zy den wint teghen hadden / laveren. Sonoy die in het selve schip metten Admirael voor aen voer / sorghende dat hy misschien eer de andere souden aencomen van die van Amsterdam me ghenomen soude blijven / heeft naergelaten naerder te varen; ende met eenen de seylen wendende bereyt hem om weder tot de zijne te keeren: d'welck ghesien hebbende de ghene die volchden meynende dat Sonoy vluchte een yeghelick heeft oock begonnen om te sien. Ende dit onversiens die van Amsterdam ghesien hebbende / die begonnen hadden te vluchten / beginnen terstont haere vyanden nae te jagen ende dapper te vervolghen: van de welcke zy oock eenen ghecregen hebben: die de leste in den hoop was. Dit ghedaen hebbende / zijn zy nae den Dijck ende het belech van het bollewerck weder ghekeert. Hoe wel dat andere dit anders verhalen. Want zy segghen dat die van Amsterdam uter stadt van verre de vlucht vā de hare merckende met groote schepen om hulpe te doen toegheloopen zijn: ende dat dit de Noort-hollanders verschrict heeft ende doen vluchten. Maer hoe dat het ghewerest zy / de schade ende schande tot die vlucht zijn beyde groot ende schandelicke ghewerest. Die in het Diemer bolwerck waren / soo haest als zy van verre de gehoopte hulpe nu voor handen saghen / trocken om hooghe de seylen van hare scheepkens / ende deden alles / op dat hare vrienden van buyten souden weten dat zy oock totten strijdt bereydt waren / ende haer by tijts by souden comen. Onder de andere Jan Schaft vā Hoorn die een groote Galeye regeerde / gaf zijnen crijschghesellen moet soo veel hy conde. Maer die hope van ontset falierende / hebben zy allenskens den moet laeten sincken: nochtans noch eenen dach oft twee in seer grooten hongher ende ghebreck volherdende / oft misschien daer en tusschen nieuwe hulpe comen soude. Ten lesten als het nu scheen dat het alles verloren was soo hebben zy ghesocht met de beleghe rende met eerlicke conditien te handelen ende contracteren maer als zy de oore weygerden te leenen / soo versoecken zy het uterste / ende inden middernacht door het midden der schepen van de beleghe rende haer met ghewelt eenen wech maeckende ende reghelrecht zijn de overghegaen na de dijcken van Waterlandt / die van Amsterdamme haer vervolghende / hebben sommighe betrapt noch in de schepen / andere op het lant / die door den hongher uytgheteert niet rasscher en conden voortgaen / ghedoot. Schafft / die eerst

aen Waterlandt ghecomen is / heeft zijne Galeye/eer hy aen landt ginck/in het aensien des aencomenden vyants/ghebroken ende ghesoncken/den vyant eenen onnutten buyt;hem selven door een nieu exempel van couragieusheyt geen cleyne eere latende. Sommige oock in het bolwerck gelaten/die in de schepen niet en hadden connen springhen / als een yegelick hem soeckt te salveren / soo zijn sy oft insghelijcx vermoort gheweest/oft poogende te ontswemmen versmoort. Dit is de recompense van desen tocht gheweest/elendichlick namelick ende jammerlick: de welcke eerlick ende den Vaderlande heylsaem hadde connen zijn/indien het alles moghelick met rijperen raedt aengeleght hadde geweest. Want het behouden van dit bolwerck hadde sonder twijfel veel te weghe ghebrocht; waer door den legher van Duc d'Alve / die doen Haerlem rontomme ende nauwe belegert hadde/van de voornaemste victuaille ende crijsch provande afghesneden hadde gheweest.

Die van Amsterdam crijgen den Diemer Dijc weder in.

Sonoy nochtans / om te betoonen dat hy tot alles bereyt was/ende om de eerste vlucht/soo veele in hem was/te bedecken/ was nauwelicx aen lant ghecomen/als hy wederom een nieuwe vlote /ende die vele meerder was/van allen canten tot de steden van Noort-hollant heeft doen veerdich maecken. Maer/de selve ghereet zijnde/en gebracht tot Edam/soo hebben sy verstaen dat het Diemer bolwerck opgegeven ende verlaten was. Niet teghenstaende dese vlote alsoo toegherust zijnde ende alles bereyt naer het Tye ghecomen zijnde/hebben alle die oorlooch schepen doen wijcken/binnen de palen vander stadt vertrecken/ende aldaer van dien tijt af blijven.

Sonoy compt weder op den Diemer Dijck,

Ende daer na den eersten Junij is wederom van Sonoy op den Diemer Dijck crijschvolck ghebracht. Daer waeren t'samen ghecomen vijf vaendels soldaten/een groote menichte Pioniers / achtien Oorlooch schepen. Dese afstekende wt het bolwerck/dat sy in Waterlandt by het Dorp Schellinghwout hadden/zijn recht op den Diemer Dijck ghevaren/ende hebben den selven weynighe van de hare achterlatende/voor de tweede reyse besprongen en de ingenomen; en hebben met eenen daer ses stercken ghemaeckt; van de welcke de drie waren aen de zijde van Muyen/de andere aen de zijde van Amsterdam. Die van Amsterdam / die in het midden van haer tot bescherminghe vanden Dijck hielden dat bolwerck nu te vooren van de Noort-hollanders verlaten/dickwils / maer te vergheefs/ghepoocht hebbende haer van daer te verjaghen/zijn eyndelinge met vijf Galeyen ende andere cleyne schuyten in het Diemer Meyr ghecomen. De welcke die selve Noort hollanders dapperlic ontmoet hebben;de welcke/den Dijck doorgesteken hebbende/in het selve Meyr hare Galeyen ende andere lichte schepen gebracht hebbē/ ende malcanderen met veele schermutsinghen aen beyde zijden ghequelt. Onder andere/is het weerdich te verhalen / dat een seer groote Galeye van Amsterdam die sy de nieuwe noemden / by ghevalle int ghemoet ghecreghen heeft een Galeye van de Noort-hollantsche schepen / de welcke wel cleyne was/maer anders seer wel toegherust. Die van Amsterdam met de selve jockende en spottende noemden die een wortel schuyt/ende roemden al geckende haer dat sy die wel in haer Galeye souden setten. Maer de Noort-hollanders als men tot de sake ende totten strijdt ghecomen is/ hebben met soo groote vierigheyt van couragie op de vyanden aenval ghedaen/datse met haer wortel schuytken die groote Galeye overwonnen ende ghenomen hebben/ ende binnen de stercke / die op den Dijck was/t'samen met den buyt ende vele ghevanghenen triompherende ghebracht.

Daer en tusschen ghedeurende het beleg van Haerlem zijn verscheyden scheutē/ stormen en aenvallen der Spaengiaerden gedaen/ int stormen bleven vele groote en vermaerde Capiteynen van de vyant / die meest al tot de Minnebroeders t'Amsterdam begraven worde. De gequetse bracht men inde Gasthuysen: ende veel van dien daer sterbende riepen recht voor haer doot ghelijck dat Haemrodius betuycht/o Aerden o Aerden o sant Iago o sant Dominigo/ willende hun beclagen over de moort van Naerden / want by eenighe die Spaensch conden/ghevraecht zijnde wat sy meenden met dat woordt Aerden / verclaerden dat heure ghemoet beswaert was met die sake ende moort tot Naerden by hen lieden ghepleecht/ende dat daeromme haer saecken voor Haerlem minder voorspoet hadden.

De Hertoch van Alve in Gelderlandt tot Nimmeghen verstaende wt het schrijven van Don Frederico zijn soon / overste veltheer voor Haerlem/vande swaricheden die int beleg daghelijcx ghebeurden / item vant groot verlies vande beste Spaensche Capiteynen ende knechten/jae dat de ghemeene Spaensche soldaten seer bestonden te mur-

te mur-

te murmureren/ende weynich moets hadden om voor Haerlem yets wt te rechten/ hen beclagende als superstitieuse ende wreede menschen vant verlies van hun medebroeders ende de groote cranckheyt die deur ongemack onder t'ghemeen legher was/segghende dat zy alle van Godt ghecastijt werden om de smadelicke moort van Zutphen en Neerden. So heeft de voorschreven Hertogh ghepracktiseert (alst te laet was) om de Hollantsche steden / die alle even standvastich bleven met schoone woorden te ondergaen. Ende dede publiceren en heymelicken presenteren gratie / perdoen ende quijtschellinghe van t'gene zy tegen de Majesteyt mochten verbeurt hebben/ in dien zy binnen 15 dagen nae de publicatie van dien wilden comen ende hen in zijne handen gheven/ofte daernae soude geen ghenade meer staen te verwachten / ende alle officien vanden Raede souden na dien dach ledich staen ende impetrabel wesen/ belastende den Burgemeesteren van Amsterdam schriftelick hier van den steden te waerschouwen/t'welcke die van Amsterdam aen etlicke steden deden/maer de steden sulcks hoorende waren des te beter ghemoedt/als daer wt bemerckende hoe weynich hoope die Hertoch nu hadde om die van Hollandt te bedwinghen / ende maeckten een schaerserije daer aff / soo datter niemant onder alle ghevonden werde die zijne gratie begeerde.

Duc d'lAve vercopt het beeste vel, eer het beest gevanghen is

Daer wierden hier en tusschen tot Hoorn ende Enchusen noch veertich oorlochscheepkens toegemaeckt/wel beseylt/ rasch int riemen ende tot alles gevoegelic ende gherect;de welcke nae het selve Diemer Meyr gheschickt wierden / op dat alsoo eyndelinge soo wel die van Amsterdam als insonderheyt den Spaengiaerden die noch hardt voor Haerlem laghen alle victuaille afghesneden soude werden. Batenburgh hadde tot dien selven eyndt Oudekercke seer nae by gheleghen met zijne soldaten inghenomen/al hoe wel die van Amsterdam haer seer cloeckelick daer teghen stelden. Maer alle dese dinghen zijn te vergheefs ghewee st/dewijle die van Haerlem het beleih doen niet langher verdragen en conden.

Haerlem over gegheven.

Als nu Haerlem oock overghegheven was / is Duc d'Alve terstont tot Amsterdam ghecomen /ende van daer is hy ghegaen in het Legher voor Haerlem/ ende de veld n daer Troyen ghestaen hadde/doorsien hebbende is terstont daerna wedergekeert in hope dat hy de reste van Hollant/voornemelick Zuydt-Hollandt haest soude vermeesteren;ende heeft terstont doen in alder haest toerusten een vlote van ontrent dertich seer groote schepen;ende heeft den Grave van Bossu Overste daer over gemaeckt. Dat principaelste schip / genaemt de INQVISITIE, op de coste van die van Amsterdam alleen ghebouwt / was het voornaemste. Daer waren in het selve 32 seer groote metalen stucken grof gheschuts:behalven de edele ende de bootsgesellen/twee hondert seer wel gheoeffende Spaensche soldaten onder het ghelevt van Ferdinando Lopes ende Corquera : de Grave selve/ ende de Heere van Crinninghen met ettelicke andere. Als het nu alles bereydt was soo verwachte men na goeden windt ende het tijde: welck ghecreghen hebbende soo steken zy af ende varen tusschen de wracken/ende de stercken der vyanden in de opene Zee. Hier hebben zy terstont die van Enchusen/Hoorn ende andere van die contreye in het ghemoet ghecreghen; teghen de welcke zy ettelicke daghen met cleyne batalien hebben ghestreden / tot dat ten lesten den elfsten Octobris de Noordt-Hollanders den Admirael Bossu voor wint na haer comende ghesien hebbende:hebben zy zijn schip dapper aen boort gevallen ,ende wt haer schip(in het welck was/beneffens den Admirael Cornelis Dierickzen, Kuyphaver) aen geclampt en hebben hem met cleyne schepen heel omringt. Daer is dapperlick ghevochten ghewee st/ende dat ontrent vier en twintich uren/met soo groote hefticheyt ende strijdt / dat niet alleene de kielen/ende ganghen vloeyden van menschen bloedt/maer dat oock de overvloedicheyt des wtghestorten bloets het welcke door de spiegaten afliep dat hemel-blauw coleur der Zee als in bloedige ende purper verwe veranderde. De Grave beschermde hem selven ende de zijne met den eersten dapperlick;maer als hy merckte dat zijne vlote meer ende meer afnam (want een van zijne schepen in grondt geschoten/was vergaen/twee waren in de macht der vyanden ghecomen/ende twee andere op de ondiepten aen grondt gheraeckt / wierden van de selve ommeringt ghehouden) ende dat Franchois van Bosshuse zijnen Lieutenant niet cloeckelic genoech/(so hy meynde/de sake uit en richte; ende dat de vlote der Hollanders van ure t'ure door versche ende cleyne schepen toenam/ seer vele van de zijne verloren hebbende/heeft hem selven ende het Admiraels schip / het welcke ick geseyt hebbe dat de Inquisitie is genaemt

Duc D'Alve t Amster dam. 1573.

Strijt te water tusschen Bossu ende de Noort-hollanders.

Bossu wort ge nomen.

 ghewee st/

gheweest/overghegheven;ende ghevanghen zijnde met andere (die overich warenis tot Hoorn ghebracht) alwaer hy tot de pacificatie van Gendt toe ghesetenheeft.

Duc d'Alve den ongheluckighen strijdt van de zijne vernomen hebbende / ende alreede te vooren Alcmaer van het belech der Spaengiaerden verlost zijnde / is haestelijc terstont van Amsterdam ghetrocken ende dat met een schandelicke vlucht. Want t'sdaechs te vooren eer hy soude vertrecken hadde hy tweemael met het gheluydt der Trompetten doen omme roepen / dat alle die yet van hem eyschten ende begeerden betaelt te zijn/dat se hem souden laeten vinden in zijn logement/het welc was ten huyse van Jan Persijns / om aldaer haer ghelt te ontfanghen. Daer zijn terstondt seer veel lieden gecomen/d'een eyschte hondert croonē / d'ander twee hondert/ende so voort d'een meer d'ander min /d'een van verschoten ghelt ende d'ander van goet gecocht. Duc d'Alve merckende dat zy alle tegenwoordich waren bedenckt eenen loosen vondt/ende dachvaert se te comen des anderen daechs ontrent ten acht uren/dan soude hy haer ghelt doen tellen. Maer hy was veel vroeger opgestaen dan zy lieden/ ende was des morghens wel vroech vertrocken sonder hen, lieden Adieu te seggen/ ende is na Brussel ghetrocken: eñ van daer naer Spaengien gherëyst / heeft aen Don Louys de Requesens / wt den gheslachte der Hertogen van Sessia/groot Commandor van Castilien/vanden Coninck in zijne plaetse ghesonden/ de Provincien door tyrannie ende wreetheyt by na wtgheput ghelaten: ende men singt noch by den Hollanders hier en daer in de percken ende cruysstraten/ende dat op rijm ende Nederlantsche liedekens / dat hy Banckeroet tot Amsterdam ghespeelt heeft : D'welck men teghen die pleecht te segghen / die de rekeninghen van ontfanghen ende wtgheven onclaer staende/dewijle zy niet betalen en connen/wt haer goet scheyden.

Duc d'Alve vertrect wt Amsterdam met schande.

Die nieuwe sterre / de welcke in den wech des Hemels Lactea ghenaemt nu vijfthien maenden met groote verwonderinge geschenen hadde/heeft eyndelinge ontrent het beginsel des jaers 1574/haer verwe eñ grootheyt allenskens veranderende opgehouden te schijnen opgeresen namelic int jaer 1572 dē 11 Novembris. Daer zijn verscheydē oordeelen van verscheydē persoonē vā dē: eest/voornemelic dewijle het niet en was eenige gemeyne meteore/maer in den Hemel/eñ so ic geseyt hebbe / inden circkel Lacteus genaēt onder Cassiopæa haer plaetse genomen hadde. Het welck ooc vastelick seydē hier eñ daer de nette observatien der Mathematecinen de welcke by na met eenen monde seyden dat zy noch afdwalinge noch eenich verschil tusschen de ware ende schijnende plaetse hadde; op dat ick voor by gae/het welcke de selve seyden/dat se onder de selve gheleghentheyt van de achtste sphere gheduerichlick gestaen heeft. Gemma Lovaniensis in zijn boecxken van de goddelicke characteren schijnt hier op getrocken te hebben een seker oude voorsegginghe als van Sibylla Tiburtina met Latijnsche characteren ghescheven / ende in de Taurische berghen by de Switsers int jaer 1520 ghevonden: in welckers beginsel ghelesen wordt: Daer sal een sterre opstaen in Europa boven de Spaengiaerden ontrent het groote huys van Noorden, welckers stralen den Aertbodem onversiens sullen verlichten. Ende een weynich daernae: By na op den tijt, als dese sterre onder gegaen sal zijn, sal een seker licht stracx volghende en met vele brandende vieren van Mars ontsteken zijnde het rijcke sluyten in de palen van de Antipodes. Van welcke prophetie alhoe wel ick met en begeere yets te bevestighen ofte verkleynen/sal nochtans dit segghen/dattet door ervaringhe bewesen is/ dat terstont het derde jaer daer na/namelick int jaer 1577/naer de pacificatie van Gendt/ghevolcht is die groote Comete/die by na een vierendeel jaers ghescheenen heeft : soo dat men met rechte mach segghen / behalven andere dinghen / dat dit geweest zijn voorboden vande Nederlandsche beroerten / ende voornemelick van de veranderinghe van den staet ende van de saken in de Religie onder het ghebiedt der Spaengiaerden; ghelijck oock het schijndt dat men segghen moet dat eertijs die nieuwe sterre van Hipparchus/van de welcke Plinius seer heerlick ghewach maeckt/de inclinatie van de Monarchie der Griecken; ende de vermeerderinghen des Roomschen Rijcx voorghegaen ende als beduydet heeft. Onder de Theologanten oock dio seer gheleerde ende seer vermaerde Theodorus Besa Veselius/heeft met sulck een Epigramme betuycht / wat ghevoelen hy van dese selve sterre gehadt heeft.

1574

De Nieuwe sterre ende verscheydē ordeelē van de selve.

lib. 2. cap. 26

Istē

Iste novus nullo furiali crine Cometes
Et radians puro, cui nitet, igne, jubar.
Ecquid portendat terris, DEUS *ille Deorum*
Novit, & ostendent tempore fata suo.
Quod si humanæ aliquid possunt præsciscere mentes,
Talia scrutari nec mihi signa nefas:
Hic ille est, olim parvam Davidis ad urbem
Duxit ab Eoo qui prius orbe Magos:
Et qui nascenti præluxit, nunciat idem
Ecce redux reducem rursus adesse Deum.
Huic igitur felix o turba applaude piorum,
Tu vero Herodes sanguinolente time.

Dat is:

Die nieuw Comeet, die hem toont sonder baert of steert,
Als een stralende licht dat hel blinck onverseert.
Watt hy den menschen dreycht vveet God der Goden vvaer,
Sall ooc tot zijner tijt vvell vverden openbaer.
En soo der menschen sin'n iet s oock voorsegghen conden,
En my sulck teken vvaer gheoorloft te doorgronden.
Soo is dees Ster, d'eertijts tot Davids stadt seer cleyne
De vvijsen heeft gheleyt van veer uyt oosten reyne.
En die Christi gheboort voorscheen, siet die compt vveer,
En bootschapt andermael de vvedercomst van ons Heer.
Daerom ghy vrome t'saem verheucht en bly vvilt vvesen,
Maer ghy bloetdorstich hont Herodes vvil't u vreesen.

Duc d'Alve dan met het bloedt der onnoosele op verscheyden manieren besmet/ naer Spaengien weergheheert zijnde/ en hebben die van Amsterdam noch niet ghedocht van haeren staet te veranderen. Derhalven int jaer 1577 den 23 Novembris de Collonel Helling ende de Capiteyn Ruychaver door listen met een deel soldaten in de stadt ghecomen zijnde/ de wacht aen de poorte verslaghen hebbende/ zijn nae de merckt waert ghelooppen/ hebben al die haer teghen quamen ghedoodt/ het Raedthuys ghesocht in te nemen/ roepende over luydt dat de stadt hare was: de Borghers verbaest zijnde beghegeven haer terstondt in de wapenen. Daer ghescheet op vele plaetsen eenen wreeden strijt. Daer volgen nieuwe hoopen crijschvolck van Ruychaver: op de selve vielen de borghers/ zy verhinderense/ doense vluchten: Maer zy stonden cloeckelick teghen/ maeckten houten stercken/ schoten seer dapper op de borghers/ vele werden aen beyde zijden verslagen. Maer als/ de wint niet ghenoech en diende ende al ontset achter bleeff/ zijnse weder na dat se eenighe uren met den anderen ghestreden hadden wt de stadt verdreven. Helling ende andere van de hare ghelaten hebben. de Ruychaver/ die levende in het ghewelt der borgheren gecomen was/ is van zijnen doodelicken vyandt onverwachts omghebracht. Dese selve stadt hadde hy gegeven

1577

Ruychaver meet de stadt te bespringhen.

zijne gheboorte ende t'leven / die het hem oock weder ghenomen heeft: ende is alsoo ghebleven; een man / die den vaderlande dickwils in seer groote swaricheden dienstich ende oorboor gheweest was.

Daer en tusschen die vander stadt als noch als beleyt zijnde/ heeft Pieter Pietersen by Don Johan van Oostenrijc/ die doen in Requesens plaetse ghecomen was/ langhe ende vele aenghehouden / datmen haer hulpe ende assistentie soude senden. Don Johan heeft wel met brieven de belegerde ghetroost/ den wech daer en tusschen ende den middel om haer te helpen en heeft hy niet ghevonden. Want seer nauwe niet alleene te lande/ maer oock ter Zee wierden de wegen van het Princen volck gesloten/ dat by na geen victualle eenighens toeghevoert en conde werden. Als zy dan nu aen d'een zijde vanden Prince/ aen d'ander van de borghers aengepoort werden/ dat zy haer naer de begheerte van de goede schicken souden/ ende dat den overvloet van noodighe dinghen begonst te ontbreken/ de Magistraten onderlinghe ende de borgers hebben begonnen heymelick oneens te zijn: de sommighe radende dat men den vrede aennemen soude; ende de andere daer teghen roepende. De opinie der ghener die vrede begheerden heeft het ghewonnen: Daer worden Borghemeesters ende Raden ghesonden in S'Gravenhage/ die de conditien souden maecken. Alle dinghen zijn langhe ende vele beraemt ende gheventileert gheweest/ eer dat de partien hebben onderlinghe connen accorderen. Op het leste isser eenen middel ghevonden / ende hebben eenichsins den vrede nae haren wensch ontfangen: van den welcken dit de voornaemste pointen gheweest zijn; namelick dat het den borgheren van de Ghereformeerde Religie vry soude staen buyten der stadt tot de predicatien te gaen / haren Gods dienst te pleghen; de doode lichamen / op wat wijse zy wilden/ op een Kerck-hof daer toe in de stadt verordineert/ te begraven/ dat de seg vaendelen soldaten/ die tot noch toe op de besoldinghe van den Magistraet ghedient hadden/ ghecasseert / ende andere in haere plaetse by zijne Princelijcke Excellentie ofte de Staten van Hollant met advijs van de Burghemeesters van Amsterdam souden gestelt eñ geeligeert met den Capiteynen eñ bevelhebberen van de selvige vaendelen wt goede vreedsame ende onpartijdighe burghers etc. Alle de welcke Capiteynen/ bevelhebberen ende knechten de Co. Ma. als Grave van Hollandt / ende den Prince van Oraengien als Stadthouder/ nutsgaders den Staten van Hollant ende Zeelandt sweeren souden ghehou ende getrou te zijn. Dat de Collegien der Schutters weder op ghericht/ ende vervult souden werden wt alle de borgheren sonder onderscheyt. Maer oock dese dinghen alle hebben eenen cleynen tijt gheduert. Want als die vande Gereformeerde Religie hare tegen partie beschuldichden/ dat niet alles soo voorschreven was van haer ghedaen en wierdt/ voornemelick het gene dat de Collegien der Schutteryen aenginc: ende dat meer is/ merckten openbare ende dagelicxsche collusien met Don Johan van Oostenrijck/ t welcke ten lesten op haren rugghe soude ghedijen; de sake met rijpen rade overlegghende/ nieuwe beroerten/ ende gelijck men pleecht te segghen/ een ghedurighe ende onversoenelicke oorloghe vreesende/ hebben met eendrachtighe verwillinge goet ghevonden haer met de reste van Hollandt te vereenigen. Ende alsoo is de Magistraet / de Spaensche factie hardelijck aenhanghende/ in de teghenwoordicheydt der Ghedeputeerde van de Staten van Hollandt ende Zeelandt de Heere van Marenesse, ende de Heere vander Mijle, opentlick van dry Gildens der Schutters wt de stadt gheleydt. Hebben oock het Minnebroeders clooster ledich ghemaeckt: ende de andere Monicken ende Papen / de welcke met groote menichte ende met hoopen wt de naeste plaetsen/ soo wy gheseyt hebben/ herwaerts ghecomen waren/ hebben zy al te male verschickt/ ende de kercken allomme van de beelden berooft: ende in de selve het woordt Godes opentlick laten vercondighen. Dit gelijck het seer qualick te passe quam voor de saken van Don Johan eñ der Spaengiaerden/ alsoo is het heel Hollandt heylsaem gheweest. Want doen zijn de havenen allenthalven van alle vyandtlicke ende inlandtsche aenslaghen van de teghenpartie vrye ghewoorden / ende Hollandt heeft beginnen te floreren / de steden rijck te worden/ ende seeckerlick te handelen/ eñ onder de selve heeft voornemelic Amsterdam het hooft gaen op stekẽ eñ dat met de woordẽ des poetẽ so veer bovẽ de ander/ als de Cypresboomen onder de taye Viornen.

Een dinck hier en tusschen scheen den voorspoet der landen ende deser stadt / die haer daghelicx meer ende meer wtbreyde/ te verstooren/ namelick het Placcaet van den Coninck van Spaengien des jaers 1580 / inhoudende het bannissement des Princen van Oraengien / zijn leven ende

158

persoon

persoon op gelt stellende/te weten te geven vijf en twintich duysent croonen die hem conde ombrenghen oft ghevangen leveren. De welcke oock/int jaer 1584 eenen ghevonden heeft/die soo wreede eene daet/eertijds vã de Heydenen selve versocht/bestaen heeft: versocht segghe ick: want wat hadde lichter voor de Romeynen geweest als haer te verlossen van de vreese der Epiroten/by soo verre sy goet ghevonden hadden op dese wijse Pyrrhum alleene die Italien socht in te nemen/te overwinnen? Maer sy niet weerdiger achtende als trouwe ende oprechticheyt/hebben den moordenaer/ eñ die hem tot dese moort van selfs aenghebooden hadde/Pyrrho aengegeven: eenen brief aen hem schrijvende: in den welcken onder andere/dit ghelesen wordt: By ons is ghecomen Nicias uwen vrient, de welcke seker recompense ende loon van ons begheerde, indien hy u heymelick ghedoot soude hebben. Wy hebben hem gheandtwoordt dat wy dat niet en wilden doen: noch dat hy hierom eenich profijt en soude verwachten: ende met eenen heeft het ons goet ghedocht u de wete te doen: op dat, soo yet sulcx ghelschiet ware, de steden niet meynen souden met onsen raedt sulcx geschiet te zijn: want het ons niet en behaeght met gelt, gifte oft bedroch te strijden. Ende dese daer nae volghende ummers in desen deele/de Keyser Tiberius/ heeft met een vrymoedich herte verworpen Adgandestrium een Prince der Catten die Arminius op gelijcke wijse beloofde om te brengen/antwoordende Dat de Romeynen niet met bedroch noch int heymelijcke, maer int openbaer ende ghewapent hen over hare vyanden waren wrekende. Ende onder de Christenen de Paus van Roome selve Gregorius wiste wel dat de Longobardi lichtelick duer desen middel souden connen ghedwonghen ende wt Italien ghestooten werden/maer hy seyde opentlick dat het onbehoorlick was/voornemelick voor een Christen ende die Godt vreest op die wijse hem selven te wreken. De woorden Gregorij zijn dese. Daer is een dinck het welck ghy sult moghen onsen heeren doen ghedencken, omme dieswille dat indien ic haer dienaer zijnde, my met de doot van de Longobarden hadde willen bemoeyen, het volck der Longobarden en soude heden ten daghe noch Coninck, noch Hertoghen, noch Graven hebben, ende soude in de hoogste verwerringe verdeylt zijn. Maer om dat ick God vreese, soo vreese ick my met de doot van eenich mensche te bemoeyen. Maer hoe onghelijck zijn heden ten daghe niet alleen van desen haeren voorsaender

Siet Gell libr. 3. Noct. Att.

Tacitus lib. 2. Anal. aen het eynde,

Gregor. lib. 7. Epist. 1.

Gregorius de Groote/maer oock van de Heydenen/dese Christen ende Catholijcke Princen/ende voornemelick de Jesuyten/ de welcke met haer exempel den Princen selve in godtsalicheyt ende trouwe behooren voor te gaen. Want in't jaer 1591 is tot Lyons wt de Societeyt van Jesu/wtgegaen by laste van hare Overste een boec van de rechtveerdighe affettinge van Henricus de 3 wt het coninckrijcke van Vranckrijck/soo den tijtel inhoudt: welck met alleen den raedt ende de daet van Jaques Clement den Jacobijn/in den Coninck te vermoorden prijst ende toestaet: maer en schaemt hem oock niet dese woorden onder andere te gebruycken: Wy en zijn niet alleen daer mede besich, dat wy Henricum den derden wtstooten, het welcke onlancx door Godes ghehengheniße ghelschiet te zijn, wy ons verblijden, maer dat wy teenemael de goddeloose ende Tyrannen van ons wtsluyten, op dat wy Vranckrijck, jae de herten van alle menschen om sulcke pesten te dempẽ opwecken, op dat wy in Henrico de 3 als in een voorbeelt der boosheyt leeren, wat mẽ in een Prince vervloecken ende vlieden moet: jae eyndelick op dat ghemerckt dit zy een ghemeyne sake met den anderen Henrico de IV die insgelijcs godloos, een ketter, een afvallige, een tyran, een Kerck-roover, onreyn, die bloetschande begaen heeft, een dootslagher, jae oock ge excommuniceert, ende ghelijck wy nu hooren ooc een hypocrijt ende geveynsde is, daeromme ghelschiede dat als wy van den eersten, die rechtveerdelick wtghestooten is, ghesprocken hebbẽ, begeeren dat het selve ooc van desen wt te sluyten, ja te vernielen ende te verderven, sullen schijnen ghesevt te hebben. Ende onder daet niet langhe daer na heeft die selve/den welcken hy verstaet de seer vrome ende goede Coninck HENRICVS die vierde dies naems gevoelt/dat sodanighe vermaninghen niet te vergheefs/oft in de locht gedaen en worden. Want terstont int jaer 1594 is hy van eenen Jehan Chastel een discipel der Jesuyten in zijn kake met een mes door de tanden ghequetst geweest. Ende int jaer 1610 s'daechs na de crooninge der Coninginne/noch met groote saken des Rijcks besich zijnde/werdt hy op strate in zijn koetse sittende van eenen gelijcken moorder tot groote droefheyt des gantschen Coninckrijcx ende aller vromer deerlic vermoort. Waer op alsulc een veers spreeckende van die deerlicke doot van beyde de Henricken/namelic van den derden ende desen vierden/als oock mede van Henrick den tweeden ghemaeckt is:

Hand

Haud equus, haud domus est, haud tutus denique currus,
Ecce tot Henrici tot periere locis.

Dat is:

Noch peert en is, noch huys, noch veilich oock de vvaghen,
In dees drie plaetsen siet drie Henricks zijn verslagen.

1581 Maer laet ons tot ons propoost weder keeren. Ettelicke jaren hier nae volghende / als nu de vereenichde Provincien den Coninck van Spaengien overmits groote tyrannie ende des lants privilegiē by hem 1582 verbroken (na het exempel namelick van andere vrye volckē als der Lacedemoniers die Pausaniā: der Romeynen die Neronem ē Maximinum: der Venetianen / de welcke Falerium: der Denen die Christiernum by na om ghelijcke oorsake hebben afghesworen) eendrachtelick hadden verklaert / dat hy by rechte van zijne heerschappie vervallen ende afgheswooren was / schenen sekere wolckens dese claerheyt nu en dan te verduysteren / de wijle noch sommige op den Coninc sagen: de welcke / int jaer 1585 1585 eenighe de wapenen afgenomen zijnde / andere voor eenen tijt wter stadt ghesept / is alsoo gereserveert ē bevesticlit de gemeyne ruste der borgerije / wesende doen Borghemeesters / Marten de Coster / Reynier Cant / Egbert Roelofs Pieter Boom. Laet ons nu van dese swaere tijden tot beters voort treden.

Eynde des eersten Boecx.

HISTORISCHE

HISTORISCHE Beschrijvinghe der seer wijt beroemde Coopstadt AMSTERDAM.

Het tweede Boeck.

VOOR-REDEN.

TOt noch toe hebben wy gelijck als een ysere,ende daer na een silvere eeuwe deser stadt verhaelt: t'gene nu sal volgen can eenichsins als tot een gulden tijt heen ghebracht werden. Want voorwaer in die eerste beginselen der stadt, als noch de inwoonders visschers zijnde, door het ghemeyne ongheluck van hare Overheeren de Heeren van Amstel ghedruct werden; ende zy nader hant aen het Graefschap van Hollant vervallen wesende hadden wel begost als doen eenighe forme ende gestaltenisse van een stadt te thoonen, maer hebben nochtans, door het jock der selver Graven gheperst zijnde, by na twee hondert jaeren lanck t'huys ende buytens huys, ter wijlen de Princen altijt oorloghen voor handen hadden, ghewórstelt, soo dat ick metter waerheyt al dien sware tijt by yser verghelijcke. Daer nae onder het huys van Bourgongien, Iacoba overleden zijnde, als nu de stadt voorspoedelic eñ vele jaren met den volcke begon te wassen, ende dat de onderlinghe handelinghen niet alleen onder de nabueren, maer oock met de wtheemsche daghelicks vermeerden, is dit ghewéest de eerste opcomste der stadt, ende een saechter eeuwe, ende daerom soude ick die by silver verghelijcken: Ende ten lesten desen onsen tijt, die alleen twee en dertich jaren min of meer begrijpt, in de welcke de burgherije binnens lants rijck, ende buyten machtich zijnde nu niet alleen Europam ende Africam, maer oock Asiam, ende over de Atlantische Zee, de nieuwe Werelden met hare Schepen ende trafijcken doorwandelt, ende hare spijckers met wtlansche ende costelicke waeren, behalven goudt ende andere rijckdommẽ vervult, sal ick met rechte segghe ick, die selve jaren als onder een gouden tijt stellen: Ende heeft alsoo dese stadt (het welck vreemt ende verhalens weerdich is) t'gene zy in de tijt by na van dry hondert jaer onder de Graven ende het huys van Bourgongien staende, door teghenspoet, ende voorspoet op verscheyden manieren ghedreven, niet heeft connen becomen inde tijt van dese twee of dry en dertich nae volghende jaren voornemelick vercregen, te weten, dat zy by den voortreffelijckste coopsteden des werelts, belanghende de handelinghen mach verghelecken vverden.

Het eerste Capitel.

De Cloosters tot ander ghebruyck begost hermaeckt te worden: ende van den oorspronc ende voortganc der Cloosters een cort verhael int voor by gaen.

BOven is verhaelt/hoe dat de Graven van Hollandt eenelicke mael ghepoocht hebben door haere Placcaten den Clooster-lieden en kerckelicke persoonen een mate te stellen/op dat zy niet alsomme de gronden van erve op coopende/oft by erffenisse tot haer nemende soo wel roerelicke als onroerelicke goederen/de middelen der stadt verswackē souden. Hebben desghelijcken ghesept dat dit oock van Kaerel de V/de edicten van zijn voorsaten wederhaelt hebbende ende bevesticht/strenghelijck verboden is ghewcest: Ende ten lesten int jaer 1578/als nu alles ten hoochsten ghecomen was/ende dat de Monicken ende kerckelicke persoonen/de welcke de stadt verduilt hadden/uit de stadt gheset wierden/soo zijn de selve ghestichten allenskens hermaeckt/ende tot een ander goet gebruyck verandert. Eerst ende voornemelick is het Weeshuys op een bequamer ende beter voet gestelt: de Scholen verbetert/de Sieck-huysen/Gasthuysen ende ten lesten Tuchthuysen ende Oudemannen-huysen/ende andere oft rijckelick vermeerdert/oft van nieuws ghestift: van de welcke alle ordentlick/ende soo vele moghelick is/na het verbolch der vervolgende jaeren nu te spreken staet: Dit moet alleenlijc int voor by gaen voor gaen ofte veel eer beantwoort zijn aen den ghenen/die moghelick sullen segghen/dat wy de ghene zijn die de schoone ghestifften der voorouderen verwerpen/die alle dinghen omme keeren/oock die men door de outheydt selve in eeren behoort te houden/als hemel ende aerde t'samen vermenghende. Maer so wy de waerheyt/den deckmantel/soo men ghemeynelick seyt/wechnemende/ende alles van de beginselen selve willen wat hooger ervatten/wat heeft de Monickerije deses tijts ghelijck met die oude ende eerste eeuwe? Hieronymus/die in het jaer ons Heeren drie hondert ende tnegentich floreerde/schrijft terstont in het beginsel van het leven van Paulus den Heremijt/dat onder seer vele menschen dickwils getwijffelt is ghewcest/van wie voornamelick de heremitage der Monicken eerst begonnen is/dat sommighe dese sake wat hoogher nemende het beginsel van den heylighen Elia ende Johanne den Dooper aenvangen/ende dat andere dit refereren tot Antonium. Maer hy selve als dit verschil afleggende/segt dat dese instellinge tot Eliam ofte Johannem niet en behoort: maer noemt eenen seeckeren Paulum van Thebe den eersten Monick/de welcke om de vervolginghe onder Decio ende Valeriano in de uterste plaetsen van Thebais alleen ghetrocken is. Ende dat dit ghevoelen met de waerheydt over een comt blijckt daer uit/dat de kerckelicke Schrijvers/soo vele als van Justino Martyre af tot op Cyprianum toe ghescreven hebben/van de Monickerije nerghens gheen gewach en maecken. Want indien zy te vooren ghebruyckelijck waere ghewcest/daer souden vele ghetuyghenissen van zijn maer men vint gheene; ende de seer oude Schrijver Tertullianus/als die meer dan een gansche eeuwe ouder is dan Hieronymus/gheeft genoech te kennen dat tot zijnen tijde geene soodanighe heremijten ofte Monicken en waeren/gemerckt hy soodanighe luyden die het licht schouwē versoeyende/van hem selven ende van de Christenen zijnes tijts seyt: Wy en zijn gheen Bosch-wooonders ende ballinghen des levens. De Monickerije dan is een onbeken t voornemen des levens voornaemelick by de oude Christenheyt ghewcest. En hoe seer die selve Monickerije/de welcke ten tijde van Hieronymus ghebruycklijck was/verscheyden is ghewcest van de gene van onsen tijt/sal lichtelick vernemen die zijnen brief aen den Monick Rusticum genoemt/aen Heliodorum ende andere lesen. Voornaemelick inden brief/die hy schrijft aen Rusticum van de onderwijsinge eenes Monicks/en gebiet hy niet der dingen/de welcke in dese tijden van de Monicken vereyscht werden. Hy laet toe de besittinge van goederen by soo verre die matelick zyn: hy laet hem toe te leven met zijne moeder/met zijne suster: ten lesten met alderley soo mannen als vrouwē/by soo verre hy maer schouwe een verdachte ende sorgelicke gemeynschap. Van een seecker Clooster/van

1578

Cap. 42. adversus Gentes.

de figuere/

de figuere/verwe ofte stoffe des cleedts/en is nerghens geen ghewach. Alleenlick wil hy hebben dat de cleedinghe soodanich zy/ datse noch door de uytlicheden hypocrisie noch door de netticheyt hooveerdye en toone. Nu van die dry beloften/ die zy solemnele noemen/en spreeckt hy niet een woort. Jae de professie van een Monick en schijnt doen niet anders ghewest te zijn/als een bedenckinghe van een oudt/vry/ende waere Christelick leven: Augustinus oock die noch in de selve eeuwe van Hieronymus vermaert was/seght insghelijcx dat de besittinghe van haere goederen den Monicken ende Clercken gheensins verboden en is gheweest/maer dat zy haere eyghen goederen hebben beseten en haer tot den houwelicken staet begheven. Maer ick sal de woorden selve hier by voeghen wt het boec vande ketteryen aen Quod vult deum: De Apostolische,seydt hy,die haer met dien naē seer hoochmoedelijck hebben ghenoemt,om dat zy in hare ghemeynschap niet en namen, die huysvrouwen hadden ende eyghene goederen besaten;de Catholijcke Kercke heeft sodanighe Monicken ende Clercken seer vele, die namelick huysvrouwen hebben ende eyghen goederen besitten. Dus verre Augustinus.

Ende gheene andere en heeft oock ghekent Sidonius Apollinaris/de welcke seyt dat de Monicken tot zijnen tijde dit voornamelic besorcht hebben/ dat zy eerst haer selven ende daer nae andere in seer goede leeringhen onderwesen. Ende dit can men wt het Grafschrift des selves ter eeren van Claudianus Mamercus Bisschop ghemaeckt afnemen. Want hy daer in onder anderen dit seyt/dat de Bisschop Claudianus Mamercus/behalven de Latijnsche ende Griecksche spraecke/besonderlijck in de Christelijcke Religie ende leere seer vermaert ende cloec was/de welcke hy in zijn jonghe jeucht/noch Monick wesende/hadde gheleert. Ten lesten oock Prudentius de welcke tusschen Augustinum ende Sidonium in de middel eeuwe/namelick onder Arcadio ende Honorio/heeft begonnen te floreren/gheeft wtdruckelijc te kennen dat eer tijts niet vreemder en is gheweest van het Christendom/als de teere jeught/ende die haer selfs noch niet machtich en is aen beloften ende Monicken leven te verbinden. Want hy bestraft ernstelick dese wijse der Heydenen/dat zy de jonghe meyskens/die noch tot den rechten ouderdom niet gecomen en waren/noch van haer selven eñ van de maniere des levens ordonneren en conden/in de Cloosters van de Goddinne Vesta brachten ende tot eenen ghedwonghenen maechdom met wille ofte onwille toe eyghenden. Want wat can anders op de Clooster-lieden tot onsen tijde geseyt worden/als dit selve? De veersen van Prudentius gheven dit niet min duydelijck/als cierlijck te kennen/ die wy Latijnsch zijnde ende in het Latijnsche boeck van Amsterdam ghestelt/hier om de cortheyt wille naerlaten/ende willen nu comen tot ons voorghenomen propoost.

Het tvveede Capittel.

Het VVees-huys, ende daer over Ordonnantien ende andere Statuyten.

Eer dat ick de eerste instellinge/wetten eñ statuyten van het Wees-huys daer wy van spreecken sullen/verhale/moet dit voor al geweten zijn/dat naemelick alle weesen op twee manieren geacht worden: Want oft die worden Weesen ghenoemt/den welcken/hoe wel zy hare ouders verlooren hebben/nochtans tot eerlick onderhout ende opbrenginge goets ghenoech haer van haere ouders naergelaten hebben;oft de gene/den welcken van haere overledene ouders niet/oft seer weynich/tot onderhou dt des levens achter gelaten is. Die van de eerste soorte/en behooren tot dese instellinghe niet/maer hoe dat de Magistraet dese besonderlick voorsien heeft/ sal daernae op zijn plaetse verhaelt worden. Wy verstaen dan alleen alhier de Weesen van de tweede soorte: van de welcke/ ende alle de ghene die int ghemeyn de bescherminghe van andere van doene hebben/wat oock de oude eertijts/ende voornemelick de Romeynen daer van geordonneert hebben/ sal wel weerdt zijn met de woorden van Aulus Gellius hier ghestelt eerst te segge: Het betaemde,seyt,hy,ende is seker volgende de manieren der Romeynen, dat naest de ouders de eerste plaetse de VVeesen moeten houden, die onser trouwe ende bescherminghe toebetrouwt zijn &c.

intderde boeck.

Maer hedensdaechs ende voornemelick de Christelicke Overicheyt/ende die groote

I

Indicat ædifici satis hæc structura, quo amore, Amstelij excipiant pueros genitoribus orbos

begeerte ende herte hebben om soo Godt-vruchtighe ende soo prijselicke eene instellinghe ernstelick te voorderen sullen met Job moghen segghen: ICK HEB DEN ARMEN BEVVAERT VAN DE HANT DES MACHTIGEN, ENDE HEBBE DE VVEESE DIE GEENEN HELPER EN HADDE GHEHOLPEN.

Tertullianus in zijn Apologetico cap. 39 vermelt oock van de Christenen zijnes tijts/ hoe dat het by haer ghebruyckelijck was/ dat alle maenden die wilden / ende diet vermochten/een almoesse gaven / welcke zy imploseerden tot behoef der armen/ende in sonder tot onderhoudt van meyskens ende knechtkens die van middelen ende ouders verlaten waren; want hy noemtse met dese formuliere woorden: pueros puellasque re & parentibus destitutas. Laet ons nu tot de ordonnantien comen; De eerste ordonnantie is by de Magistraet door dusdanighe occasie ghemaeckt: Want als/ ontrent den jaere 1521 ende 22 sekere huyskens eerst ghestelt waren/in de welcke arme Weeskens uyt de aelmoessen van eenige vrome borghers ghevoet ende opghebracht werden/so heeft den Raedt gansch gevoordeelt dat soodanighen dienst ende Godtvruchtich voornemen / in aller manieren geholpen ende gevoordert moeste zijn: ende daerom/op dat de sake voorder eenen ghelucklghen uytganck hebben soude / soo is soodanige ordonnantie doen int jaer 1523/ ghemaeckt/al s volght;

Inden eersten en sullen gheene in het Wees-huys aengenomen worden dan poorters kinderen beneden die negen jaren out wesende ende vaderloos ende moederloos; ende welckers ouders twaelf jaeren poorters ghe weest zijn. Gheene onechte kinderen sullen daer in ontfangen mogen werden.

Daerna int jaer 1584 den 14 Februarij

is by

is by den ses en dertich Raden toeghelaten dat men de poorters kinderen int Wees-huys nemen sal die twaelf jaeren oudt zijn welckers ouders seven jaeren poorters gewe est zijn.

Item dat alle t'goedt dat by der Weesen ouders achtergelaten sal werden/ende daer af die kinderen comen int Wees-huys sal comen ende blijven/tot profijt van't selve Wees-huys/sonder dat men t'selve goet eenichsins sal mogen verminderen tot achterdeel van't Wees-huys: Ende of dat verminderet ware / soo en sullen die Regenten van't Wees-huys die selve Weeskinderen niet aennemen / oft waere gherepareert.

Eñ daeromme soo wie kinderen int Wees-huys willen brenghen/sullen eer de laetste levende van den ouders begraven is/ghehouden wesen de Voochden van't Wees-huys te roepen /omme die achterghelaten goeden te laten inventarieren.

Ende soo wat goederen de Weeskinderen aen besterft ofte tot erffenisse crijghen den tijt zy noch in het Wees-huys zijn; salt Wees-huys moghen ontfanghen ende ghebruycken so lange als zy in het Wees-huys sullen zijn:maer wt het huys gaende / sullen zy t'selve goet met hen mogen nemen.

Item soo wat Weesen int voorseyde huys gewoont hebben ende aflijvich werden sonder wettighe gheboorte achter te laten/daer af sal het Wees-huys erfgenaem wesen.

Item die Weesen sullen int voorseyde Wees-huys soo langhe blijven alst den Regenten daer af goet dunckt.

Item oft ghebeurde dat die Weeskinderen op een ambacht gestelt worden/dat die dan vry ende exempt sullen wesen vanden Gilden gheduerende soo langhe zy int Wees-huys zijn.

Hier of is Apostil legghende inde lade met de Letter P gheteeckent/mitsgaders noch een resolutie van den ses en dertich Raden vanden jaere 1565.

Breeder verclaringhe der voorseyde Ordonnantien.

DAt in het leste statuyt op twee nae het Wees-huys erfghenaem wordt ghestelt van de Weesen nu buyten het Wees-huys gestelt/eñ die sonder wettelicken erfghenaem achter te laten overleden zijn/is daer nae door Octroy van den Raedt toeghelaeten/dat de selve haere vryheyt moghen afcoopen/ende den Wees-huyse niet schuldich en sullen zijn / sekere summe betaelt hebbende.

Ende de ghene die nu wat aengewassen zijn en worden niet alleene in ambachten oft neeringhen gheoeffent / ghelijck de leste ordinantie schijnt voor te schrijven/ maer soo eenighe van snaeyen verstande bevonden werden / worden oock tot vrye oeffeninghen van Notarisen / Schilders/ Beelthouwers ende voornemelick oock tot de Studien ghebracht. Alsoo dat de Regenten gheen costen en sparen op dat zy ofte in ambachten ende consten neerstelick onderwesen/ofte in de studien oock in wtlantsche ende de treffelickste Academien opgetoghen mochten werden.

Dat eyndelick in de leste ordinantie op een na des selveñ jaers 1582 verhaelt wert/ dat zy al in het Wees-huys soo lange sullen gehoudeñ zijn te blijveñ als het den Regenten gote dunct/dat is te verstaeñ datter niemãt vande voorseyde Weeskens wt het Wees-huys geset wordt voor ende aleer hy zijnen cost eerlick can verdienen: ende wtgheset werdende werdt hy ghecleet in twee nieuwe habijten ende met andere noodtwendicheden voorsien:sulcks dat t'ghenedat hy wt het Wees-huys is dragende wel bevonden wort weerdich te zijn ontrent twee hondert guldens/behalven alle de erffenissen die hy gheduerende den tijt van dat hy int Wees-huys heeft ghewoont/vercregen mach hebben.

De Occasie van de instellinge deses Wees-huys.

Maer aengaende de eerste fondatie van dit Wees huys / soo te kennen ghegheven wordt in de ordinantie des jaers 1523/die wort toeghe schreven eene Haes Claes dochter int Paradijs, een rijcke Amsterdamsche Vrouwe / ende seer goedertieren teghen de arme. Want dese vrouwe hadde eenige hare cleyne huyskens in de Calverstrate ontrent de Capelle ghenaemt de Heylige Stede hier toe gheyghent / stellende daerinne seven of acht Weeskens die vaderloos ende moederloos waren/onder de regeringe van eenen Theeus Sweersz. de welcke zy op haer costen eerlick ende mildelic heeft doen opbrenghen. Daeromme oock de man van de selve/Haes, onder de eerste Regenten van het Wees-huys soo ic achte /verhaelt wort/ als blijckt wt de Cataloge der Regenten/ in de welcke de aller eerste in het jaer 1529 ghenaemt werden /Claes Iacobsz. Paradijs: Arent Boelensz. de Moeders Iutte Arent Boelens zijne huysvrou/Giert Symons dochter. Maer van dese Haes Paradijs sullen wy terstont meer sprekeñ in het Oude-mannen-huys.

Dit Wees-huys/gelijc wy bove verhaelt

hebben/is eertijts S. Lucien clooster ghe-weest / ende ontrent het jaer 1580 tot een Weeshuys ghe-eyghent/voor dit was t'oude Weeshuys/recht tegen dit over staende. Welck / ick bevinde op dat wy dit oock by voeghen / dat ghebouwt is int jaer 1561/ als het ghetal der Wees-kinderen seer aenwassende/den Weeskens by den Raet is vergundt een Loterye op te rechten. Maer door het voorseyde Weeshuys overmits de milde inleggynghe der burgherye merckelic is verbetert en in incomste verrijckt/mitsgaders oock een schoon huys getimmert gelijck noch te sien is. Ende doen waren Regents van't voorseyde Weeshuys ende bewinthebbers van de selve Loterye Gerrit Ian Lambertsz. Simon Laurens Stooter Frans Adriaensz: De Moeders waren. Maria VVillē Kinnesz, dochter Engel Goossens dochter, Trijn Dirck Claesen dochter. Hier moet oock niet voor by gegaē zijn t'gene dat Johannes Bodinus verhaelt/en die van Amsterdam selve/voornemelic de gene die wat bedaecht van jaren zijn noch vertellē/ datter inhet jaer ons Heeren 1556 / als de incomsten der Weeskens noch geringhe waren/namelick voor het houden van die Loterye/dertich beseten kinderen ghevonden zijn/wt de welcke men met geene beswerringhe de Duyvels conde wtdrijven: ende dat dit door betooveringe gheschiedt was brenght de selve Bodinus dit voor een bewijs/om dat sy stucken ysers/glas/hayr/naelden/lappen/ende dien gelijcke dinghen quijt werden/welcke de gene die betoovert zijn pleghen wt te werpen. Maer op dat ic dit alleene/by occasie/hier by voeghe / hoe soude Bodinus bewijsen dat dit overgeven waerachtich ende niet eer schijnlick en is ghewecst: voornemelick gemerct geen spijse noch vochticheyt in soodanich overgheven vermengt/gesien en wordt/gelijc van vele seer neerstelick in andere oock geobserveert is ghewecst.

Na dat dan wt het eerste huys (welc ic geseyt hebbe dat noch heden ten daghe het oude VVees-huys genoemt wert) in dit S. Lucyen Clooster de Weeskens verset zijn (het welck ic geseyt hebbe ontrent het jaer 1580 gescheedt geweest te zijn) so is het alles bequamelicker gemaeckt/en het Clooster selve tot gerief van de selve Weeskens verbetert; ende doen waren Regenten Gerrit Iansz. Preecksloel, Dirick Iansz. Graef, Ian Thomaessen van Alcmaer, Iacob Ianssen Vinc: Claes Franssen Borghemeester. De Moeders waren Lysbet Ians dochter, Brecht Helens dochter, Nielken Reyers dochter, Eem Pieters dochter.

De voorleden jaren voornemelick duysent ses hondert twee ende drie/als de peste binnen deser stede was/storven in dit selve Weeshuys ontrent drie hondert. Ende terstont daer nae/als de sterfte over was / bevont men int selve Weeshuys noch meer als 450 kinderen. Ende de Regenten waeren Huybert Simonsz. Appelman, Pauwels van Heemskerck, Simon Gerritsz. Schaep, Ian van Vloosvvijck, Dirck Hendricksz. Quakel, Cornelis Bas: Iobken Thomas dochter; Griete Pieters dochter, Aechte Claes dochter, Pieterken VVouters, Trijnken de VVael.

Tegenwoordelic worden bevonden ontrent de vijf hondert Weeskinderen / soo knechtens als meyskens. Daer zijn twee Schoolmeesters / die de knechtkens ende meyskens leeren lesen ende schrijven de eerste beginselen: item twee Huys-moeders/ behalven den cleermaker ende naister met knechten ende maechden / de welcke met backen/met de keucken ende andere huyswercken besich zijn.

Daer is oock eenen schaepen ende grooten stal in den welcken voornemelick winter daeghs / behalven de ossen ende veerssen/ meestendeel twintich koeyen op stal staen. Hier is oock int besonder eenen bouman ende een dienstmaerte / die welcke boter/ kaes ende andere dingen tot het ghebruyck ende behoeff vanden huyse maecken.

Het bewint ende sorghe van het gantsche Weeshuys wordt drie oft vier van de voorneemste borgers eerlicke mannen bevolen. Dese worden gemeynelick Vaders genoemt: Wy hebben die hier boven Regenten gheheeten. Wt de Vrouwē vander stadt zijn oock insgelijcx in een seker getal ghestelt/de welcke met den name van Buytenmoeders / gemeynelick genoemt werden: behalven de twee huys-moeders/die ick geseyt hebbe/in het Wees-huys stedes woonende.

Alle de rekeninge van den ontfanck en oncosten wordt by de Vaders verhandelt. Welckers ontfanck ende incomsten/behalven de aelmoessen/zijn die de voorneemste/ die wt het Clooster van S. Lucyen selve/ ende voornemelick wt het Clooster van de Carthusers herkomen. Want den Raet heeft de incomsten van beyde dese Cloosters tot dit gebruyck geeygent; gelijck oock de gene van andere Cloosters/ weynige wtgenomen tot andere ende diergelijcke goedadige gebruycken gewent zijn. Het welc eens voor al, met grooten lof van den Magistraet gheseyt zy.

Ende/

Het oude VVeeshuys opgherecht int jaer 1561.

Lib. 3. Dæmonomanie cap. 6.

Beseten VVeeskens int jaer 1556.

Versettinge der VVeeskens in S. Lucyen Clooster int iaer 1580 geschiet.

T'getal der VVes kinderen

De binnen Schoolmeesters item de Moeders ende andere aldaer dienende.

Tbewint van het heele VVeeshuys.

Incomsten.

Ende/benevens dit/eertijts/namelick int jaer 1574/ is by ordinantie van den 36 Raden/beslote/ dat so wie het borger-recht gegeven werde/dat die behalvē de somme die/hier van de stadt ordinaerelick betaelt wordt/ drie gulden en tot behoef vant Weeshuys gheven souden.

Oncostē

Men houdt voor seker dat de jaerlicsche oncosten van het heele Weeshuys/ so nu de saecken staen/ontrent sestich duysent gulden geschadt worden. De Regenten nu teghenwoordich/zijn by nae de selve die wy vlus ghenoemt hebben. Huybert Symonsz. Appelman, Pauwels van Heemskerck, Ian van Vlooswijck, Hendrick Servaes, Pieter Overlander, Ian Gysbertsz. De Moeders, Iobken Thonis, Thrijnken de VVael, Ysebel Harmens VVayntken vanHagen. Ende dit zij dus verre ghesproken van het Weeshuys.

Het derde Capittel.

Het Leprosen Huys, ende ondersoeck van zijne eerste instellinge ende andere dinghen vervolghens ghestelt.

Lib. 1. cap. 7.

Wy hebben hier boven tot eenē Autheur sonder naē verhaelt dat het Leprosen huys eerst geweest is S. Jooris Capelle / alwaer nu het huys der Schrijnwerckers is in de Calverstraete aen de nieuwe zijde. Ende alsoo dese Autheur ontrent het jaer duysent vijf hondert ghesloreert heeft/so vinde ick/dat het by na hondert jaer voor zijnen tijt/in de selve plaetse daer het nu is ghestaen heeft ende tot het selve gebruyc geeygent is geweest/ende genoemt Het Hospitael van S. Marie ende Nicolaes: soo men anders verstaen wil vande Leprosen desen Brief van Graef Willem de 24 Grave den sesten dies naems/ uit de brieven van dit Gasthuys ghecopieert.

VVILLEM by der genaden Gods Palsgrave op den Rhijn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwe, van Hollandt, van Zeelant ende Heere van Vrieslandt, doen condt allen luyden, Want dat Hospitael van onser Vrouwen ende van Sinte Niclaes, staende by den Zee-burch tusschen onse stede Aemstelredam eñ Oeten-wael, seer arm ende behoeftich is, als wy inder waerheyt wel verstaen hebbē: Soo hebben wy om Gods wille ende in rechter aelmoessen, den Overmannen vanden Gasthuyse voorseyt, voor ons ende voor onse nacomelinghen verhuyrt eñ verpacht onse Visscherie van onse Walen gelegen tusschen onser stede voornoemt ende Yppen-sloot, tot eenen eeuwelicken erfpacht, jaerlicx om vijf pont, sulcx payements als wy daer in der tijt van onse renten nemen, te betalen onsen Rentemeester van Amstellant ende van Waterlant, alle jare tot Sinte Pieters dage ad vincula, &c. Gegeven inden Hage opten 27 dach in Septembri 1415.

Dit heeft gedaen de Grave. Maer daer na int jaer 25/soo noemt het de Ordinantie van den Raet der Stede/niet S. Marien oft S. Niclaes, maer S. Iooris Gasthuys, ende de cranckheyt selve Lazarie, met dese woorden. VVy Schout, Schepenen ende Rade der Stede van Aemstelredam, doen condt ende te wetene, dat wy ter eeren Gods ende omme kennelicke noot, oorbaer ende profijt der siecker luyden van Lasarien t'Sinte Ioriaens Gasthuyse by der stede van Aemstelredam ter selver siecker luyden, ende tots'gasthuys behoef voorseyt, geordineert hebbē dese na beschreven puncten &c. Het welck mogelick de alderoudtste ende eerste instellinge aenroert/ als noch aen de nieuwe zijde dit Gasthuys was/so wy uit den Autheur sonder naem verhaelt hebben. Dese ordinantie van den Raet wort bewaert onder de besegelde brieven des Gasthuys eñ is geteeckent int jaer 1440. So dat ic twijfel oft dē brief vā Graef Willem van het Hospitael der Leprosen/eñ niet veel eer van een ander/gemerct hy het voornemelick simpelick Hospitael noemt/ te verstaen zy. Ende dese suspicie vermeerdert/dat het Hof / nu Sint Iooris Hof ghenoemt/geweest is S. Niclaes hospitael, ende oock buyten der stadt namelick binnen de stadt eñ Oetenwael gelegen heeft geweest van het jaer 1417/ ghelijck de brieven die

aldaer

aldaer in S. Joris hof noch heden ten dage bewaert worden/claerlick verhalen/soo terstont te zijner plaetsen breeder gheseyt sal werden.

Daernae inden jare 1503 is een andere Ordinantie tot der selver Leprosen profijt uytghegaen: ende wederom een andere int jaer 1547. En de wederom inden jaere 1548: Ende ten lesten int jaer 1556: In het welck ick bevinde dat oock opgerecht is de wooninghe oft kercke/de welcke terstondt inden ingangk van de eerste plaetse voorcomt: want daer staet voor aen op den gevel het jaer duysent vijf hondert ses ende vijftich. Ende in dese brieven wort het simpelick Het huys der Leprosen, ofte Lazarissen ghenoemt/sonder eenich vermaen ende tijtel der Santen ende Santinnen die wy gheseyt hebben.

Incomsten van het Leprosen huys.

Maer seer vele/behalven de mildicheyt van andere/ende voornemelick van den Magistraet selve/de welcke ettelicke cloostergoederen onlancx toegeleyt heeft/heeft niet alleene desen Gasthuyse/maer ooc den anderen Hospitalen der stadt gegunt Karel de V / een placcaet ghepubliceert hebbende/met het welck hy bevesticht/dat alle gronden van erfven ende besette renten/anders onroerelicke goederen ghenoemt/die den Gasthuysen/Weeshuysen/oft ten lesten der Leprosen huyse tot Amsterdam ghelegatteert souden werden inder eeuwicheyt vast ende bestendich souden zijn.

T'ghetal ende wooninghe.

T'ghetal der Leprosen die daer heden ten daghe zijn wordt gheschat ontrent 42. Dese hebben hare wooninge afgesondert. Want de vreemde/die van buyten comen/en moge daer over de 3 dage niet blijven; en die hebbe ooc hare besondere wooninge/ende afghescheyden van de andere. Ende den selven en wort behalven drincken/vyer ende licht/ende andere dierghelijcke dingen/met een slaepstede/niet gegeven. Ende alle oft elck int besonder/oft twee en twee/oft in wat ghetal dat het zy/t'zy dat zy van deure tot deure aelmoesse begeeren/oft anders op de strate comen/eenen witten wimpel aen den hoet hebbende ende een cleppe inde handt/worden van andere bedelaers onderkent.

Ghestaltenisse.

Dienaers ende die naressen.

Daer is ghestelt over het heele Huys een Moeder/de welcke Huysmoeder is en als Meesterse/met twee dienstknechten ende drie dienstmaechden: de welcke over de keucken ende de hoefsaecken sorge draghen. Daer is oock een Schoolmeester/de welcke de Leprosen die noch jonck zijn lesen ende schrijven leert; de selve heeft oock acht op de Vreemdelingen die gaen ende comen.

Regente ende Moeders.

Daer zijn andersins niet alleen Regenten/maer oock buyten-Moeders van de voorneemste borgers ende matronen: Den welcken de inspectie van de gantsche huyshoudinge ende heele regeringe bevolen is.

De namen vande Regenten zijn: Jelis Janssen Valckenier / Sibert Pieterssen Sem/Henrick Bronckhorst/Rotert Ernst/ Ernst Rotert succedeerde zijn Vader in't jaer 1611. De buyten moeders zijn dese: Lijsbeth van Lennen: Thrijn te Berghe/ Anne Willekens.

De Stal.

Daer is by ghevoecht eenen stal die soo net is/dat het niet eenen stal / maer eenige herberghe/oft reyne wooninghe schijnt te zijn. In den selven worden des winters 22 koeyen gheset / welcke teghen den somer in de weyde ghestelt worden: van de welcke alle jaere ontrent vijf hondert guldens in melck ende keese ghemaeckt wordt/so my van gheloofweerdighe luyden gheseyt is.

de wijse van tgansche gestichts

Voorts alle de Huysen met het Gasthuys zijn met eenen steenen muer int viercant ende met grachten wt den Amstel geleydt besloten: Aen de zijde van de breede strate van S. Antonis poorte zijn wooninghen onlancx van buyten by gevoecht alwaer eertijts een gracht met een optreckende brugghe was/t'welcke door de aengeboude wooninge nu verandert is. Aende zijde vanden Amstel is eenen lustigen tuyn binnen zijn mueren ende van de reste van het ghebou/een waterken daer en tusschen loopende/afghescheyden.

Groenen hof.

VVaerdeerders ende oordeelers van de melaetsheyt.

Ende soo veel de cranckheydt selve belanght/gemerckt de selve swaer ende duyster om te kennen is/soo zijn tot Haerlem waerdeerders ende als sekere Oordeelers ghestelt/de welcke de Leprosen/den welcken in Hollandt/Zeelandt ende in het Hertochdom van Geldre in sulcke ghemeyne huysen toeghelaten worden/sekere teeckenen te rade nemende/besien/ende van de ghene de welcke met waere oft niet waere melaetsheyt besmet zijn/vonnisse gheven. Levinus Lemnius Medecijn van Ziericzee verhaelt dat hy wt het water pleecht ondersoec te nemen/in het welc de asschen van ghebrandt loot gestroeyt werden/ende soo die soncken ende in den grondt vanden urinael ging'en ligghen/datter geen besmettinghe der sieckten en was: maer indien zy daer op swommen en boven op het water bleve/oordeelde dat hy besmet was/ de kennisse ghenomen hebbende van de dickicheyt der humeuren/ende de verbrande/ver

Lib. de occultis naturæ miraculis.

de/verdorven en door het gantsche lichaem gesprepde melancholie: Andere om te versoecken of het quaet gheneselick zy/ snijden in het vel/ oft stekender met een naelde in: soo daer bloet wt compt so is daer plaetse van remedie; maer indien daer witte vochticheyt is/ soo en can het niet gheheele werden/ ziet hier van wijder int Latynsche.

Het vierde Capittel.

Sint Joris Hoff.

De instellinge vā S. Iooris Hof.

EEr dat wy tot de reste voortvaren/ so en moghen wy niet naerlaten/ de instellinghe van S. Joris Hoff/ welcke onder de alder outste ghehoudē wort. In dit Hoff versien haer de verouderde borghers met een seker somme ghelts die zy voor eens tellen, van cost ende andere nootelicke dinghen soo lange als zy leven: hier inne namelic van het Oude mannen huys onderscheyden/ dat men in het selve om yet ende nae andere wetten leeft/ soo wy terstont segghen sullen. Dit is dan voornemelick het wit van de eerste instellinge van dit Hof geweest/ de welcke noch heden ten daghe/ soo vele moghelick is/ vast ende onverbrekelick ghehouden wordt/ dat de borgers ende die het borger recht gebruycken/ den welcken haere saecken ende voornemelick den coophandel niet wel gelucket en is/ ende die cleyne middelen hebben; ende nauwelicx reys ghelt om de reste van den wech hueres levens te volbrenghen die connen hier om een cleyn ghelt haer leven lanck/ cost ende een eerlicke ende bequame wooninge t'samen met hare huysvrouwen indien zy noch leven/ voor haer bedinghen. Den cost werdt haer ghegeven ende de selve overvloedich ghenoech/ in een gemeyne eet-sale/ aen ettelicke tafels ordentlic ende verscheyden ghestelt. Dry maels sweecks crijghen zy vleesch/ behalven t'sondaechs/ ende dry mael visch. Daer zijn tegenwoordich twee dienstmaechden de welcke de tafel dienen; behalven de Huys-moeder. De oude mannen/ oft proveniers/ so wel mannen als vrouwen waren/ als wy dit schreven/ by na t'seventich.

De wijse van het gestichte

De plaetse ende het gantsche ghesticht is seer bequaem ende lustich ende in vertrecken ende camers aen alle zijden onderscheyden: Ende behalven de eet-sale selve (de welcke wijdt ende breedt is/ ende onlancx in de lengte vergroot) heeft daer en boven een gaelderye met eenen viercanten omganck/ in het midden van de welcke den hof is/ in tween ghedeylt: van welcke den eenen met bloemen ende boomen verscheydentlick ende bequamelic verciert is: den anderen met gras seer schoon ende vermakelick.

Van zijne outheydt, ende het oversetten van het hof selve.

Het is seker dat dit met de kercke/ welcke nu de Fransoische Kercke is/ eertijts t'Clooster vande Paulunianen geweest zy/ Ende eer dat het hier gebracht wierde/ blijckt dat het aen de nieuwe zijde neffens de Calver-strate/ by t'Clooster van de Clarissen/ nu het mannen Tuchthuys gestaen heeft, oock onder den name van S. Joris Capelle/ daer nu het Schrijn-werckers huys is/ wt de woorden des Autheurs sonder naem/ de welcke voor hondert jaeren/ ontrent het jaer 1500 daer van aldus geschreven heeft: Daer is oock S. Ioris Capelle, daer der Leprosen huys eertijts gheweest is, ende nu vele prebenden zijn voor de borghers gheswackt van ouderdom, die aldaer om een cleyn gelt haer costen coopen connen Maer wanneer het van die plaetse eygentlick aen dese oude zijde/ ende in dit Clooster van de Paulunianen ghebracht zy/ en can ick niet juyst verhalen; dan dat het seker is dat dit eerst gheschiet is/ als de saken ende de religie verandert zijn. Want dat de originele brieven die noch by de Regenten vā S. Jooris bewaert worden/ te kennen gheven/ dat dese plaetse van den jaere 1417 het hospitael van S. Niclaes gheweest is/ ende doen tusschen der stadt ende den Oetenwael ghestaen heeft/ achte ick dat tot den Brief van Graef Willem/ daer ick boven van vermaent hebbe/ gerefereert moet zijn/ oft ten minsten met den selven neerstelick ghecontereert.

De Regenten.

Daer werden vier Regenten wt de eersame borghers na het believen van den Magistraet ghestelt: Twee buyten-Moeders. Als wy dit schreven waren de Regenten Iacob Floris Cloeck, Nicolaes Iacobs Haerinck Kaspel, Aelbrecht Lucasz. Marten Adriaensz Boom. De Moeders Elizabeth Pieters, Elizabeth Henricx.

Maer den oorspronck van dese instellinghe moet ghebracht zijn/ oft veel eer genomen vā die seer oude/ maer seer loffelicke

ghewoonte der Griecken van de arme vrienden te helpen. Want by haer gebruyckelick is gheweest/dat als yemant teghenspoet geleden hadde/met de middelen van zijne vrienden ende medeghesellen gheholpen soude zijn / van haer ontfanghen hebbende eenighe somme ghelts met die conditie nochtans / dat hy soo verre God de Heere eenmael beter gave / dat hy soo vele soude weder gheven/als hem ter handt gedaen was. Dit versamelde gheldt noemden zy ἔρανον ende de daet selve ἐρανίζειν. Van dese maniere wort hier en daer by den ouden Griecken gewach gemaeckt. Theophrastus vermaent also van de selve in het cap. van de opgeblasentheyt: Daer hy geseyt heeft tot zijnen vrient een collecte of Eranum van hem begheerende dat hy niet gheven en sal, daer na sal hy het selve van selfs brengen, ende segghen, dat hy oock dit geldt wilt verliesen. Op welcke plaetse men lesen moet t'ghene de seer treffelicke Casaubonus by ghevoecht heeft in zijnen Commentario op den selven Theophrastum. De welcke onder andere een seker plaetse Antiphontis by brenght / wt de welcke bewesen wordt datmen oock het eranum eertijts placht te geven/indien yemant by vonnisse des Richters wt alle zijne goeden gheset was: ende voeght daer by dat het wt de oratie van Demosthenes teghen Nicostratum blijct dat men dese collecte insghelijcx voor de ghevanghene vrienden eertijts gewoone was te doen / op dat zy hebben souden om haer selven te lossen. Maer voornemelick seght hy dat soodanige geselschappen by die van Athenen in vigeur zijn geweest/ ende daer en boven in sommighe andere steden der Griecken / de welcke hadden als een ghemeyne kiste / in de welcke alle maenden wat sekers ghebracht werdt / to aer mede gheholpen mochten werden / de ghene die van die broederschap op eenigher wijse teghenspoet hadden gheproeft. Hy bevesticht dit met de ghetuyghenisse van treffelicke Schrijvers/ende voornemelick van Pollux ende Plato die oot van processen ende wetten hier van in sommige Stedē van Grieslandt inghestelt ghewach maecken. By de Romeynen en observeert men niet dat yet sulcx ghebruyckt is gheweest: jae veel eer moet men achten dat dese broederschappen van de Romeynen in den meerderen deel van de steden der Griecken verboden zijn gheweest: na dat tot haer het opperste ghebiedt ghecomen is: ende dat wordt by na afgenomen wt eenen sekeren brief van Plinius Secundus / in den welcken hy Trajanum raedt vraecht op een requeste van de stadt der Amisenen tot dese collecten behoorende. Want de keyser Trajanus antwoordende/laet wel toe den Amisenen dese collecten te hebben: indien zy namelick soodanighe collatie niet tot beroerten ende ongheoorloofde by eencomsten, maer om te onderstuyten de armoede van de arme ghebruycken souden; maer in de andere steden die onder het gebiedt der Romeynen stonden; heeft hy soodanighe sake verboden.

Epist, 93 & 94. lib. 11.

Maer het onderscheydt ende de gelijckheyt van beyde dese instellinghen / van de ghene segghe ick / der Griecken ende van dese onse daer wy boven van ghesproken hebben/blijckt hier wt / dat by die van Athenen de vrienden plochten den vrienden ende in de selve broederschap levende ende door eenighe teghenspoet oft ongheluckige coopmanschap onderdruct zijnde dit malcanderē te bewijsen/maer hier wordē door desen middel gheholpen de inwoonders en burghers der stadt die insghelijcx ongeluck hebben ghehadt / oft anders verarmt zijn/ om de reste haeres levens te seeckerder te passeren.

Het vijfde Capittel.

Het Gasthuys.

Alwaer van de instellinghe ende vergrootinghe des selves: item van het Pest-huys ende de Beyert by het selve staende ghehandeldt vvordt.

Het Gasthuys / dat wy nu soo noemen/heeft den Autheur sonder naē ghenaemt het Hospitael; ende heeft alsoo daer van voor hondert jaeren gesproken: Daer is oock inde selve prochie het vermaerdste Hospitael van heel Hollant, hebbende

tot iaerlicke incomsten meer dan duysent gul- dens, wt twee Hospitalen S. Pieters ende S. Elizabeths gemaeckt van de nieuwe zyde daer ghebracht. In welcke woorden hy verstaet de prochie van de Oude Kercke/ende dat de plaetse van het Hospitael doen gheweest is inde Nes/ maer te vooren aen de nieuwe zijde; alwaer noch heden ten daghe neffens het Stadthuys een strate is/ de welcke noch met den name dit te kennen gheeft/ want zy die Gasthuys-steghe genoemt wort. Maer ic bevinde dat dit Gasthuys so langhe het in de Nes gehouden wierde/ alleen tot der mannen ghefelschap gheeyghent is gheweest: Want aen de nieuwe zijde was doen een ander/ voor de vrouwen/ ende dat wort van den selven Autheur sonder naem Het Hospitael der Moeder Gods int besonder genoemt. Maer de acten ende brieven des Gasthuys melden/ dat dit mannen Hospitael seer vermeerdert ende verbetert is gheweest/ ter wijle het in de Nes was. Want int jaer 1501/ isser een Pesthuys by gecomen/ als Regenten waren Gyselbrecht Lapseker, Floris Iansz, Franc Claesz. ende Ian Gysbrechtsz. Ende daer na int jaer 1504/ een brouwerije/ t'samen met het Gasthuys, ghemeynelick de Beyert genoemt/ zijn van nieuws opgherecht/ ende andere met betere huysinghen vermaeckt/ de welcke te deser plaetsen te verhalen te langh soude vallen.

Gast-huys Steghe by't Stadt-huys.

Daerna/ int jaer 1578/ ende de volgende jaeren/ ende meest int jaer 1582/ is teenemael de versettinghe van beyde de Hospitalen ghefchiedt/ soo wel der Mannen/ welc wy alreede ghewesen hebben dat het in den Nes ghestaen heeft/ ende van het gene welck S. Marien ghenoemt/ voor ende ten gebruycke der vrouwen aen de nieuwe zijde eertijts ghestaen heeft. De versettinghe is ontrent die tijt ghefchiedt; ende hier toe is ghecoren het Clooster/ het welc men weet dat het alderwijdtste ende grootste in de gantsche stadt is/ t'Clooster van de nieuwe ende oude Nonnen ghenoemt. Ende de eerste van dese veranderinghen schijnt ghefchiedt gheweest te zijn onder de Regenten Floris Dierixsz. Ottere, ende Iacob Canter: Want zy/ als de saecken der Papisten van daghe te daghe argher werden/ wt de stadt treckende/ soo zijn in haere plaetse ghestelt gheweest Ian Perzyn ende VVouter Verhee. Ende doen voornemelick is wt de Nes in dit Clooster der nieuwe ende oude Nonnen het mannen Gasthuys overgheset/ ende de andere oversettinge/ namelic van het Gasthuys der Vrouwen van de nieuwe zijde/ in het selve Clooster is daer na ghefchiet/ ontrent het jaer 1582/ gelijck wy alreede hier te vooren oock int voor by gaen aenghewesen hebben.

De versettinge van het Gast-huys wt de Nes, op een grooter plaetse.

1585

De Nonnen/ de welcke doen noch beyde dese Cloosters besaten/ zijn eerlick/ maer buyten het Clooster van jaerlicsche incomsten versien: ende de gronden van erven en goederen des gantschen Gasthuys hebben seer grooten aenwas ghecreghen/ de saken der landen ende der stadt van dier tijt af voorspoedelick afloopende: oock mede de besondere mildicheyt van den Magistraet daer by comende/ de welcke behalven de ordinare/ ende door Ordinantie der Heeren Staten bevestichde vryheden daer en boven wt de andere incomsten der Kercken ofte Cloosters met een milde handt gheholpen heeft/ soo dat nauwelicx eenighe collecten voor dit Gasthuys ghedaen en worden/ behalven in de ghemeyne predicatien des Gasthuys.

De incomsten van het Gast-huys vermeerdert int jaer 1584 en de naervolgende.

Onder de Legaten/ soodanighe als daer in de voorleden jaeren van verscheyden machtighe borghers gemaeckt zijn/ en can ick een niet voor by gaen/ het welck/ voor weynighe jaeren Margriete Claes Cors dochter, de huysvrouwe van VVillem Barentsz./ ghemaeckt heeft. Dese en hadden wel geen kinderen maer nochtans hadden zy vrienden ghenoech: daer en tusschen niet te min van haere goederen/ oft veel eer al haere goederen heeft zy teenemael besteedt aen dese Gods huysen namelick de somme van 140595 Guldens. Ende dese goederen bestonden in obligatien/ incomsten ende ghereedt ghelt. Het Gasthuys heeft van de gantsche somme twee vijfste deelen gecreghen/ namelick 56238 Guldens: het Weeshuys een vijfste part namelick 28119 Guldens: de Huysitten-armen aen de oude zijde insghelijcx 28119 ende evenveel de arme aen de nieuwe zijde. Dese deylinge der goederen is gehouden int jaer 1602/ tegen haeren man die ick gheseyt hebbe/ VVillem Barentsz. de welcke zijn vrouwe overleeft hadde. Ick bevinde dat als zy eerst trouden sy soo groot goet niet en hebben gehadt ende dat zy nauwelicx thien duysent guldens oft daer ontrent t'samen en brochtē/ maer door erffenisse allenskens ende anders door nauwe ende wonderlicke gesparicheyt tot de welcke de Nature haer beyde als ghemaeckt hadde/ soo is het alles metter tijt tot wtnemenden ende seer grooten rijckdom ghewassen.

Het seer groote Testament vā Margriete Claes Cors dochter.

Het is cluchtich/ maer verhalens weerdich/ hoe groote en ghedurige vlijticheyt

VVonderlicke gesparicheyt van Margriete Claes en de Willem Barentsz. ende der selver afbeeldinghe.

in deſe beyde ghewceſt zy om haer goedt te vermeerderen / op dat blijcke dat in alle ſoorte van leven ende onder alle volcken / conditien van verſcheyden menſchen zijn / ende dat tot genen tijde Euclliones en ontbrcken. Als zy ter merct ſoude gaen / quam zy dickwils ledich naer huys / clagende dat alles te diere was: ende als zy eenighe toeſpijſe ofte viſch gecocht hadde / ende dat de buerinnen ettelicke penninghen tot winſte beloofden / ontfanghende met het gheldt dat zy verſchoten hadde / die twee oft dry penninghen winſte / liet haere gebuerinne al dat zy gecocht hadde / over: Haren Man oock rekende wat hy voor houwelicx goet inghebracht hadde ende hoe veel dat zijne was / ende alſoo hy wel wiſte dat de rijckdommen van zijne vrouwe veel meerder waren / niet min op zijne ſaken lettende heeft voorghenomen niet om niet voor zijn huysvrouwe te doen: Want ſo daer een quitantie te maecken was / ſoo ſchreef hy die wel voor haer / maer met deſe conditie / dat zy insghelijcx voor het ſchrijven twee penninghen / voor een hantſchrift vier hem betalen ſoude. Als hy ooc zijner huysvrouwen rekeninghe ten boeckc ſtellen ſoude ſoo beſprack hy eenen ſekeren loon ende ſalaris / achtende dat deſe cleyne dinghen jaerlicks een groote ſomme voortbrachten. Soo daer yet mildelicker op eenen feeſt-dach te beſteden was / een yeghelick gaf zijn ghelagh / maer de vrouwe meerder als haeren man / als welckers goedt dat de man wiſte / ſoo ick aengewesen hebbe / meerder te zijn; So daer vlaeykens te maken waeren / de man gaf het meel: de vrouwe de melck met de reſte. Wie en merckt hier niet de rechte forme van dien dorren ende gierighen ouden man by Plautum? de welcke als hy wiesch schreyde om dat het water verloren gincke: ende die meynde dat hy zijn goet quijt was / als den roock door zijn ſchoorſteen ginck: want ſulcks ende diergelijcken meer ſchrijft Plautus van zijnen Euclio. Maer deſe onſe Margriete / met twee ſeer verſcheyden daden / namelick met haer leven / dat zy ſoo elendelick ende ghesparelick over brachte / ende met deſe ſoo ongewoone mildicheyt teghen den armen verwoecht met ſulcken godlijck ende geduerich werc teghen die ſelve ſal eer een goeden als quaden name by de nacomelingen verworven hebben.

De gelegheentheyt van het Gaſthuys.

Voorder beyde deſe Nonnen-Cloosters / nu / ſoo ick gheſeyt hebbe / het mannen ende vrouwen Gaſthuys met een plaetſe ende langhe gaelderye gheſcheyden / hebben ooc twee ingangen / want aen de zijde van de torf-merckt is den ingane in het Gaſthuys welck den mannen toe-gheeyghent is; aen de zijde van den Borghwal / by de Gaſthuys-brugge / gaetmen int Vrouwen Gaſthuys. Beyde deſe ingangen zijn in ſulcker voeghen geformeert / dat van het een Gaſthuys in het ander vryen doorganck ende wtgane aen beyde zijden open ſtaet. Ende hier en worden niet alleene ghehouden afgheſcheyden Sieck-huyſen van Mannen ende Vrouwen / maer daer by ghevoecht zijnde nieuwe ende ſeer groote gheſtichten / is daer oock een plaetſe der Soldaten die in den Crijch ghequetſt / oft anders ſieck zijn / item oock Den Beyert; ende ten leſten Een Peſt-huys. Welcke wijde ſoo men al te mael aenmerckt / ſal nauwelicx minder als Weſup oft Muyen gheacht worden.

Huyſregeringhe van het Gaſthuys.

De Huyſ-regeringe is meeſt ſodanich: Over elck Gaſthuys is gheſtelt een huyſmoeder / de welcke heeft twee dienſtmaechden in allen ghevalle ende tot allen dienſt der crancken veerdich. Het Mannē-Gaſthuys / ende ooc het Vrouwen heeft elck ontrent 100 bedden met wijde ende lange cameren. Het Soldaten Gaſthuys / twee ēn vijftich; ende inden Beyert ende Peſthuys en zijnder niet min. Ende daer ſtaet noch open in allen ghevalle boven plaetſe om bedtſteden te ſetten / oft rolle-koetſkens / of ghelijck menſe ghemeynelick ghebruyckt van wijmen gevlochten. Een yeder bedde hoe wel daer niemant op en licht / heeft zijn decksel / oorcuſſens ende ſargien / item andere nootelicke dinghen als eenen water-pot ēn een tinnen drinc-kanne ſchoone blinckende. De keucken aen een zijde / ende als int midden geſtelt / heeft insgelijcx een Moeder met twee dienſtmaechdē / die alleenelic ſorge draecht over dē coſt. Daer is ooc int beſonder maer nochtans binnen het Gaſthuys / een backhuys om broot te backen ende een brouwerye: oock mede eenen ſtal om oſſen te meſten. Ende alles is ſoo net / dat het ſchijnt datmen dat alleene doet: oft veel eer niet en doe / alſoo iſt over al blinckende / ende ghevoeghelick als ſonder aerbeytſters ofte dienſtboden gheſchickt / ſoo dat het Coninklijck Paleys van Pſyche by Apuleius verhaelt eenichſins hem hier vertoont / daer gheene dienſten ghesien en werden / maer een yeder dinck nochtans reyn ēn tot eenen wenck bereydt / ende dat met ſtemmen alleenelick ende booden welcke gheeſten waren / bedient.

Apothekers winkel binnen het Gaſt-huys ende oock eenen Docteur Chirurgijns.

Behalven deſen is daer oock eenen Apothekers winckel eñ medecijn tuynkens ende andere luſtighe groene plaetſen: ende hier over zijn eenen Apothekaris ende Medecijn geſtelt/ de welcke beyde in het Gaſthuys woonen. Daer zijn oock Chirurgijns by ghevoeght/ die in allen ghevalle ghehouden zijn by te comen. Ende elck een van haer wort oock eerlicken ſalaris van het Gaſt-huys ghegheven/ behalven de Medecijnen/ de welcke dickwils alleene meer bedragen dan twee duyſent guldens/ ende worden mede van het Gaſthuys betaelt.

De Oncoſten.

Soo yemant oock ſoude willen rekenen t'ghene dat tot bier ende andere dierghelijcke dinghen becoſticht wordt/ hy ſal die by na ongheloovelick bevinden. Daer worden alle jaere/ behalven de ſchapen ende calveren/ ontrent de 80 Oſſen gheſlachtet: van de welcke men weet dat ſommighe op beſondere wijſe ghemeſtet/ ſonder het inghewant ende de huyt boven de 14 hondert pondt ghewegen hebben. Ses en dertich tonnen biers worden alle acht daghen wt de brouwerije daer inghebracht: De welcke in een ſomme verſamelt ontrent de twee duyſent tonnen alle jaere maken ſullen. Daer zijn van noode 61444 wenghelen melcks inden tijt van een jaer: 70 tonnen boters: 25000 eyeren. Waer wt een yeghelick by hem ſelven ſeer lichtelick afnemen can hoe vele broots ende ſuyvels daer oock toe behoort. Daer worden opgedaen voor een jaer behalven het hout ende andere dinghen noodich om allen thalven vyer te ſtoocken/ niet min dan twaelf duyſent manden. Dit hebbe ick willen van deſe dingen wt de originele brieven van het Gaſthuys/ als een monſter/ hier by ſtellen/ op datmen van de reſte ende van alle de oncoſten van het Gaſthuys giſſinge ſoude connen maken: eñ met eenen hoe groot de eenvoudicheyt/ oft veel-eer ſoberheyt onſer voorouderen gheweeſt zy/ de welcke achteden dat zy wat groots beſaten/ indiẽ zy ſeyden dat het Gaſthuys over de duyſent guldens/ in jaerlicx incomẽ vermochte: gelijck terſtont wt den Autheur ſonder name verhaelt is.

De forme ende wijſe vã den Beiert.

Maer den Beiert, op dat ick daer van int beſonder oock wat by doe/ wordt gheopent ontrent het beginſel van den winter/ namelick in Novembri/ ende gheſloten teghen Mey. In den ſelven worden toegelaten arme luyden ende van buyten comende/ ende haer wordt herberghe voor drij daghen verleent/ ſpijſe ende dranck ghegheven. Ende het heeft ontrent vijftich bedden. Den mannen ende vrouwen wordt plaetſe/ heerdt ende bedden elck beſonder beſchickt. Eer dat zy ſlapen gaen moeten zy elck hare meſkens/ oft ſoo zy yet ſulcx by haer hebben/ den Huyſmeeſter in handen gheven: de cleederen oock van een yeghelick/ als zy te bedde gaen worden in eenen korf verſamelt/ ende op een wagenken ghelept buyten de deure van de ſlaep-camer/ de welcke terſtont gheſloten werdt/ tot des anderen daechs ſmorgens bewaert ende inden morghenſtont worden met het ſelve waghenken op haer plaetſe weder ghebracht. Hier is de ſelve Huyſ-meeſter oft vader de welcke het ſoldaten Gaſthuys beſorght.

Der Soldaten gaſthuys

Van het welcke oock dit ſtaet te weten dat het namelick ghebouwt is int jaer 1587 voornemelick ten ghebruycke der ſoldaten om eerlicke oorſaken haer paſpoort hebbende/ die in de oorloghen door eenighe elende/ als ghewondt zijnde oft anders met cranckheyt des lichaems bevanghen een noodighe oorſake by brenghen/ om de welcke zy paſpoort vercrijghen. Welcke gewoonte oock ſeer oudt is/ ende men vint hier en daer by de Oude dat den crijchſlieden ſulcke excuſen belanghende lichamelicke cranckheden/ altijt toeghelaten zijn: ende Spartianus verhaelt dat de Keyſer Hadrianus ſelve/ als hy in Gallias ghecomen was alle die om eerlicke oorſaecken paſpoort hadden/ mildelick gheholpen heeft. Het welck het zy datter te verſtaen is van de borghers van Gallia ſelve/ welcke door eenich ongheval ofte elendicheydt onderdruckt waren; oft van de Soldaten/ de welcke door een wettighe oorſaecke/ als ſieckte oft dierghelijcke onghemack/ ſich abſenteerden/ ſchijnt tot deſe plaetſe te dienen.

Het Peſt huys.

Ten leſten wort het Peſthuys/ door een riviere daer tuſſchen loopende/ van de reſte van het Gaſt-huys met een houten brugghe afgheſcheyden; alſoo nochtans dat het in het ſelve Parck met het Gaſthuys begrepen wordt; Het heeft in het midden een viercante plaetſe properlick gheſchickt. Daer zijn rontom ſeer vele bedden. De voorleden Jaeren/ de Peſte ſeer regnerende/ zijnder wel vijf hondert ende meer in het ſelve gheherberght t'ſamen gheweeſt.

De Huyſregeringe ende de binnen wijſe van het gantſche Gaſthuys verclaert zijnde/ ſoo moeten wy nu de Regenten/ die daer over gheſtelt zijn, verhalen: Deſe/ gelijck

lijck oock van de andere geseyt is getreest/ worden: meest Vaders genoemt/ wt de voornaemste der borgheren tot dit ampt gedeputeert. Hier zijnder voornemelick ses in ghetale; welckers namen als wy dit schreven waren/ Cornelis Ianssen Geelvinck; Ian Kaerel de Ionge, Lambert Pieterssoon; IJsbrand Hermans; Pieter Egbertsen Vinck; Iacob Bicker,

De regē-ten van het Gast huys.

De Buyten moeders, worden oock besonder/ wt de voornaemste vrouwen der stadt ghecoren/ ende hebben een besondere vergaderinghe: Ende hare sorghe zijn bevolen den lijnen ende wollen huysraet/ ende sommighe andere dingen tot de aenschouwinghe van den huyse dienende. De Moeders waeren als wy dit schreven; Geert Lambrechts; Ianne Lenaerts, Anna Hermans; Maria Ians.

De Vaders comē alle weken tweemael t'samen ende over ander veerthien dagen onder andere sorghen / houden monsteringhe van de ghene die men sal doorsenden oft van nieuws aennemen.

Van de peste ende van de oorsaken ende besmettinghe der selver.

DEse plaetse ende voornemelick het pesthuys/ daer van wy ghesproken hebben / noodicht ons om hier int voor by gaen van den aert deser sieckte wat by te voeghen / want eenighe hedensdaechs curieuselick vragen oft God Almachtich door middel ofte veel eer sonder middel / de peste over landen ende luyden sendt; Ende met eenen of de selve van haere nature besmettelick zy. Want sommighe houden dat Godt mediatelick hier inne werckt / andere immediatelick. De ghene die simpelick houden dat God immediatelick werckt/ ende dat de peste den pijl ende Handt Godes is / achten dat de besmettinghe niet mede en werckt / ende datmen secundas causas ofte yets buyten God in de beschrijvinge van de peste niet en moet kennen/ onderstuyt/ so zy meynen/ met de authoriteyt ende ghetuygenisse der heyligher Schrift: daer nochtans oock door de authoriteyt der heylighe schriften/ t'selfs hier wt blijckt / dat men de tweede oorsaken inde beschrijvinghe van de peste niet en moet naerlaten / wt dien dat God nu mediatelick werckt: Ten anderen om dat Moses selve wtdruckelijck verclaert dat de tweede oorsaken van soodanighe plaghen ende voornemelic van pestilentiale cortsen zijn den Hemel, ende de hoedanicheyt der locht daer van verandert. Want Deut. 28 leest men opentlick: De Heere sal u slaen met ghebreck, cortse ende coude, hitte, brant, vergiftighe locht ende geelsucht, ende sal u vervolgen tot dat hy u verdoe: alwaer sommighe voor vergiftighe locht hebben/ op het selve siende dorricheyt overghheset. Want alle dese dinghen coude/ hitte ende droochten in dese onderste dinghen/ hebben haer als nu op dese/ nu op die manieren/ na dat den hemel ende de ghesternten ghestelt zijn/ gelijc oock inde navolghende veersen aldaer te kennen wordt ghegheven/ waer ooc onder andere van eenen metalen Hemel ende van een yseren aerde ghewach ghemaeckt wordt. Item int 7 cap. Paralipo v. 13. VVanneer ic den Hemel toesluyte, seyt hy/ dat het niet en regent, of heete de Sprinckhanen het lant verslinden, of laet een pestilentie onder mijn volc comen

De oorsake van de peste in de heylige Schrift.

Maer soo yemant nochtans hier tegen soude willē strijden ende tegenworpen dat dese dinghen elck int besonder ghenomen moeten zijn/ ende niet ghereferreert tot de hoedanicheyt des hemels oft der locht/ ick wilde wel dat hy antwoorde ende leerde/ welc dan het effect van de vergiftige locht/ of van de droochte van boven nederdalen de daer Moses van spreeckt / te stellen zy? Want ick en soude nauwelicx meynen dat yemant soude connen segghen/ datter geen en is. Soo yemant dan seyt dat de vruchten ende wateren vanden hemel gheinfecteert worden/ wat isser den menschen ende alle dieren noodtwendigher/ als de vruchten ende wateren? Derhalven moet men bekennen dat in de peste den hemel/ de aerde ende de locht seer vele vermoghen/ oock na het ghetuyghenisse der heyligher schriftuere. Hier van comt het datter sommighe landen zijn / van de welcke de peste oft nemmermeer oft selden alsoo wech blijft/ oft daer en vertoonen haer altijt / ofte comen voort nieuwe saden der selver. Alsoo ter contrarien worden van de Werelt beschrijvers sommighe contreyen der werelt verhaelt / de welcke meest altijt van dese plaghe vry zijn. Soodanich wordt ghesept te zijn die custe van West Moorenlant/ aen de riviere Nigir ghelegen. Want dese is ghedurichlick vry van de peste. Alsoo geeft oock Lucretius te kennen dat sekere landen sekere sieckten eyghentlic onderworpen zijn. Want hy seyt:

Est

Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque preterea usquam.
Atthide tentantur gressus oculique in Achæis
Finibus, inde alijs alius locus est inimicus
Partibus ac membris.

Lib. 2. cap. 96.

Waer by oock comt / dat Plinius seyt dat men gemerckt heeft/ dat te Locren ende Crotone noyt peste gheweest en is, noch eenighe aertbevinghe. Soo wy de oorsaecken hier van ondersoecken / Lucretius sal die den hemel toeschrijven/ende segghen: De verscheyden locht bringht dat te pas. Al hoe wel wy dit alsoo de locht ende den hemel toeschrijven sullen / voor soo veel als de eerste oorsake dat is God die dinghen schickt oft verandert. Want wie sal segghen dat de Laserye/soo Lucretius seyt/in Egypten gheblevẽ is/daer wy weten dat dese siecte ontrent de tijden van Pompeius Italien aenghetast heeft/ende ettelicke eeuwen daerna over de Alpes ghecomen is? wie sal segghen dat Crotona ende Locri altijt vry van de peste gheweest zijn / ghemerckt dat de peste na Plinij tijt / gantsch Italien soo dickwils gheplaecht heeft? Dese dingen en zijnder niet gheweest soo langhe als de gebreken ende oorsaken daer met en waeren: de selve daer comende soo heeft God oock der selver straffen gesonden/ende salse oock senden. Hier van comt het dat/oock dese hittighe siecktẽ het coude Noorden ende den onbekenden pool ont steken: ende dat de onse oock insghelijcx verhuysen tot den Moorẽ.

hoemen den hemel ende de locht de peste toe schrijven sal.

Men moet dan houden/nadien/behalven de ghetuyghenissen van heydensche autheuren/de heylighe schriften selve voornemelick niet alleene de eerste ende voorneemste oorsake God / maer oock in desen deele de tweede/den hemel namelick ende de locht/niet en verswijghen/dat wy oock de peste moeten beschrijven / ende andere dierghelijcke dinghen/ van God door sekere middelen ende oorsaecken des hemels ende des lochts soo wy aenghe wesen hebben/werckende over lands ende luyden te comen.

Ettelicke redenen van het voorgaende.

Welcke dinghen oock de redene op veelderley wijse toestaet / dat namelick den adem ende de ingheboorẽ warmte soo die niet elementaris / maer hemelsch en zijn (ghelijck sommige oock van de voornaemste Medecijns gheloofd hebben) soo connen oock die selvighe door een quade ende haer ghelijckvormighe hoedanicheydt ontsteken werden. Nu is het seker dat de besmettinghe der substantie/ met der simpele qualiteyt ghecreghen wordt veel eer van den Hemel als van de Elementen oft van het voedtsel / ghemerckt de sieckten der tijden als van de Lente/den Somer/ende Herfst van de Sonne ende den Hemel voornemelick haren oorspronck hebben. Waer wt oock Plautus in Trinummo een seker schadelicke ende doodelicke soorte van cranckheyt noemt Solstitialem morbum: Ende Virgilius seyt Solstitium pecori defendite. Ende den Satyricus Juvenalis/wel wetende dat de Herfst sieckten meest doodelick zijn / geeft nochtans den Medecijn Themiso de schult van veel dooden als hy seyt/ Quot Themison ægros autumno occiderit uno, soo dat oock hier wt der waerheyt ghelijck schijnt / dat men de oorsake der peste/ onder de tweede/ende naest Godt de voorneemste van den hemel moet nemen. Wãt ghelijck haren oorspronck verborgen ende seer doncker is/ende niet lichte den ghewoonelicken remediẽ en wijct/ also schijnt het der waerheyt niet onghelijc te zijn dat God door de recht veerdige ordinantie zijnder voorsienicheyt eer de veranderinghe van hemelsche/dan elementarise dinghen/ als dienaeressen ende middelen van de gewoonelicke wijse der Medecijnmeesters eñ der natuerelicke saken seer verre verscheyden/ in het wtputten ende castijden van landen ende luyden ghebruyckt.

Van de besmettinghe.

Datmen daer nae disputeert van de besmettinghe / soude yemant moghen argumenteren indien het seker waer datter gheene en zy / de peste soude nauwelicx oft cleynen schrick dẽ menschen aendoen: maer datse den menschen eenen schrick aenjaecht ende van natueren afkeer geeft leert de ervarentheyt: ten anderen oock dat dit eenichsins God Almachtich begheert soude men connen afnemen, om dat hy met dese geessel ende pijl de volckeren dreycht. Daer en soude dan niet ongherijms volghen / al waert dat men schoon leerde datse besmet/ maer also/datter niet een hayr van yemãt af en valt sonder den wille Godts. Want

oock de openbaere smettende siechten/en besmetten niet alle terstont sonder onderscheyt/die met de besmette verkeeren.

Redenen voor de besmettinghe.

Maer soo yemant pooghe met redenen te bewijsen datter eenighe soodanighe besmettinghe is / dese en sal onder andere de minste niet zijn/dat het seker is dat het gemeyne volck welcke meest qualick ende vuylick eet ende leeft: voornemelick met de peste ghequelt ende door de selve wech ghenomen werdt;maer de Princen ende groote meesters/ende gelijck plinius verhaelt; de oude luyden seer selden. Waer van men mach lesen /(behalven t'gheene de daechlijsche ervarentheyt leert/)so wel de prophane als heylighe schrifture: alwaer men altijt leest dat het volck daer mede gheslaghen is geweest/de Coningen ende Lantheeren meest vry gaende: soo dat hier van oock de peste vanden Griecken wordt ghenoemt Epidemia om datse voornemelic het volck aentast/t'welcke of men de wijse van den cost moet toe schrijven / welcke de Princen meest seer wtnemende ghebruycken: oft de suyverheyt der locht/die zy soecken/so seer als zy connen/oft met seer groote sorghe/oft met een seer rasche afscheydinghe ende vlucht wt de steden ende van de veelheyt des volcks/en wil ick nu niet ondersoecken.

De overeenstemminghe der Volcken, wtgenomē de Turcken.

Ten lesten de vuylicheden/sweeren ende dien vuylen adem wt den monde der crancken/ende alle deelen des lichaems ende andere diergheliijcke dinghen roepen datter besmettinghe is;op dat ick naerlate de ghetuyghenissen der Historyschrijvers / ende by na aller volcken overeenstemminge / soo men den Turck alleene wtneemt / wiens oordeel weerdich is hier by gheschreven te zijn/ghelijck ick dat van Augerius Busbequius / eertijts Ambassadeur van Ferdinandus Rooms Coninck / by den Turck/ aenghetecckent ghevonden hebbe/in eenen sekeren zijnen brief van dese Turcsche Legatie: Alwaer dit vā worde te woorde staet: Ick sende om de peste te vlieden aen den Rustanum Bassam,om te vragen dat het my met zijn consent gheoorlooft soude zijn erghens te verhuysen,daer ic mochte zijn buyten de vreese der besmette locht. Rustanus andtwoorde dat hy het den Prince (namelick der Turcken)aendienen soude. T'sanderdaechs laet hy my weten dat hy aldus geandtwoort heeft: Wat ick hebben wilde, of waer ic henen wilde: of ick niet en wiste dat de pestilentie pijlen Godes waren, de welcke van het voorghestelde wit niet en misten? waer dat ick soude schuylen, om van de scheute van zijnen pijl vry te zijn?Indien hy my wilde schieten,dat de vlucht ende de schuylhoecken niet en sullen helpen, dat het te vergheefs ghevloden wert dat men niet en can ontvlieden. Dat zijn huys ooc niet nu van de peste vry en was in het welck hy nochtans bleef, dat ick oock beter soude doen, indien ick bleve daer ick was. Alsoo moest ick blijven in een lijckhuys ende met de peste besmet. Ende een weynich daer nae. De Turcken maeckt gherust maer niet vry van de peste een opinie, door de welcke zy voor seker houden dat den tijt ende de wijse des doots in een yeders voorhooft van God gheschreven staet. Indien de doot een goddelicke ordinantie zy, datse te vergheefs gemeden wordt, soo het contrarie is,datse sottelick ghevreest wordt. Derhalven soo roeren zy aen, jae vrijven haer aensicht met de cleederen ende lakenen in de welcke de crancke van de peste den gheest hebben ghegeven,noch nat van het doodelick sweet. So het God belieft,segghen zy,dat ick soo sterve;het moet gheschieden, soo niet, ten sal niet connen schaden. Also crijcht de besmettinghe een open bane, ende heele huysghesinnen sterven teenemael wt.

Der Romeynen

Maer hoe sorchfuldelick datse de oude Romeynen ghevloden hebben ende ghemeden / can men wt Ammiano Marcellino afnemen: alwaer hy de manieren des Romeynschen volcks ende de gebreken zijnes tijts levende afmaelende onder andere alsoo van dese sake spreeckt. Tis qualick te gelooven, met wat verscheydentheyt van ghedienstichheden te Roome inghevolgt worden die gheen kinders en hebben. Ende gemerckt by haer,als in het hooft der weerelt, de menichten der sieckten hoogher heerschappen, om de welcke oock te stillen alle professie van heelen traech wordt: so is verdacht een behulpmiddel der ghesontheyt dat niemant en sie zijnen vriendt die sulcx lijdt, eñ daer is by gevoecht een ander remedie crachtich ghenoech dat zy de dienst-boden

ghesonden

ghesonden om te vragen hoe dat de bekende met dese cranckheyt ghebonden, varen niet in huys en nemen, eer zy haer lichaem ghewasschen hebben. Also wort oock ghevreest de besmettinghe met de ooghen van andere ghesien.

Der Ioden.

Dat de Joden insghelijcks de selve gevloden hebben soecken sommighe te bewijsen wt Levitici 26 vers. 25 / allwaer God den volcke dreycht indien zy t'woordt des verbonts sullen ghemeden hebben in de vaste steden vliedende / dat hy de peste onder haer senden sal; op dat zy besloten en belept in hare mueren, ende niet connende ontvlieden, ghedwonghen zijn haer in der vyanden macht over te gheven, op dat het belegh opghebroken zijnde, door de vlucht de gene die overich zijn eyndelic verstroeyt zijnde verlost werden. Sy voegen hier ooc bij de ghetuyghenisse van David inden 28 Psal. inden welcken hy claecht dat hy van zijne vrienden verlaten was met de peste bevanghen zijnde/ghelijck dat by sommighe wordt wtghelept.

Der eerste Christenen.

De Christenen in de eerste Kercke wat hier vā geoordeelt hebben, can wt de woorden Eusebij int 20 cap. des 7 boecks van de Kerckelicke Historie verstaen worden. Alwaer hy verhaelt dat alhoe wel zy voor seker wisten dat ter besmettinghe was, niet te min de krancke besoeckende / ende alle diensten bewijsende / alsoo volhardet hebben, datter seer vele / de besmettinghe alomme groeyende ter wijle zy andere ghenesen / omme quamen. Ende ten lesten / een vergheliickinghe tusschen de Christenen ende Heydenen int voorbij gaen ghemaeckt hebbende, besluit also dese plaetse: Ten lesten vele van de voornaemste van de onse ende wtgelesene mannē, onder de welcke oock sommighe Ouderlinghen ende Diakenen ende andere van den ghemeynen volcke, met een seer volstandich ende vierich gelove, als of den tijt van martelaerschap naeckende waere gheweest, sich erbarmende over de crancke, begaven haer selven in soodanige doot &c. Maer de Heydenē ter contrarien verlieten terstont de hare soo haest als zy begonnen siec te worden, de Vader zijn kint, de man zijn huysvrouwe, ende de kinderen insgelijcx stieten hare Ouders wten huyse ende wierpense half doot op de strate, soo haest als zy saghen dat hare leden beefden, ende hare lippen van de sieckte bleeck waren.

VVat me sal houden.

Dan het zy hier mede hoe het wil, wat my belanght achte dat men besmettinghe hier moet toelaten en bekennen, in sulcker voegen dat hier en tusschen de diensten der Christelicke liefde niet naegelaten en worden, ende dat naer het exempel der eerster Christelycke Kercke daer van ick ghesept hebbe, ten zy dat wy Barbarischer willen ghehouden zijn als de Barbaren selve de Turcken van de welcke ooc gesproken is. Dat meer is het sal voor een vroom borger eere zijn vromelick op zijne schaerwacht ghestaen / ofte vromelick ghebleven te zijn. Den onvromen ende vluchtighen, sal oock beyde dit spottelick zijn. Het is dan beter sich selven CLOECK / dan VREESACHTICH zijnen Opperveltheere te bewijsen. De eerste vreest God ende volghe hem, soo het betaemt; de andere, dat is de vreesachtighe wordt door superstitie / ende ydel vreese alsoo ghedreven, dat hy ooc het officie van zijn eygen ende schuldige plicht nalatende, in alle dinck de gramschap Godes verwacht.

Het seste Capittel.

Het Oude Mannen huys.

Het beginsel ende de occasie van de instellinghe van het Oude-mannen-huys, wt de originele brieven des huys selve nae t'vervolgh der jaren beleydt.

In den Jaere 1550 is by d'Eerbaere 'Haes Claes int Paradijs za. g. in haer 'levē poorterse deser stede Amster'dam een merckelicke somme gelts 'naeghelaten tot fundatie van een arme 'oude vrouwen Gasthuys / t'welcke ter'stont nae hare doodt werde ghetimmert 'op een leghe plaetse ghelegen recht over 'de Capelle ghenaemt de Heylighe Stede: 'waer over het selfde Gasthuys oock ghe'noemt werde het H. Sacraments Gast'huys. Ende na dat het ghebouw van die

Gasthuys was voltimmert / is vande voorseyde somm: gheldts overgheschoten suyver twaelfhondert guldens. Maer alsoo het ghetal der armer oude vrouwen die int voorseyde Gasthuys souden woonen niet hooger was gestelt als op twaelf persoonen / en de voornoemde Haes Claes van geene arme oude mannen in haere fundatie hadde vermaent: So is door toe doen van eenen Heer Jan Berentsz. Priester / by den E. Magistraten deser Stede inne ghewillicht / datter beneffens den selven twaelf oude arme vrouwen noch twaelf arme oude mannen met een Priester int voorseyde Gasthuys inne ghenomen souden werden / makende te samen vijf en twintich persoonen: omme welcker oorsaecken wille is het selve Gasthuys by de voornoemde Heer Jan Berentsz. begifticht met een rente van acht en t'seventich gulden s'jaers erffelick.

Miraris Regum splendentia culmine tecta? Hoc Pauperum est Palatium.

Inden jaere 1597 zijn de voorseyde 25 persoonen van dit voornoemde Godshuys door erbarminge vanden Regenten inder tijt over de groote vermenichfuldinge der ouder armen menschen / op hope vander goeder burgheren behulpighe hant / vermeerdert tot den ghetale van vijf en veertich persoonen.

Daerna inden jare 1600 de Regenten inder tijt van dit Godshuys / siende dat den armen oude menschen binnen der stede metten ghetale van 45 niet half gholpen conden werden / hebben zy luyden met advijs ende raedt vande E. Magistraten der selver stede / tot voorderinghe vanden voorseyden armen een alghemeene Loterije opgherecht / waer uyt is ghevolcht dat s'jaers daer aen dit tegenwoordighe Ghebouw is ghetimmert / ende dat op de 9 Augusti anno 1602 / hier inne zijn comen woonen hondert arme oude soo Mannen als Vrouwen persoonen. Ende lestelic int jaer 1604 zijn de voorseyde 100 ghebracht ende vermeerdert totten getale van hondert ende vijftich.

Dit is meest t'ghene / dat wy de orden ende

ende t'vervolgh der jaeren houdende / tot alle de instrumenten behoorende voornemelick tot de instellinge / vermeerderinge ende ten lesten tot den teghenwoordighen standt ende beleydinge van dit Godshuys hebben connen versamelen. Ende het Gebouw/van het welck in de leste plaetse gewach gemaeckt wordt/staet nu aldernaest het Gasthuys/ende heeft twee ingangen recht teghen over malcanderen responderende ende streckende van den Borghwal van het Gasthuys tot het water vanden anderen Borghwal / het welck neffens de Cluveniers doelen inden Amstel loopt: soo dat alsoo een groote wydde begrypt. In het midden zijn twee tuynen of hoven: waer van den eenen met bloemen ende beddekens seer bequamelick onderscheyden is; den anderē is met een bleyckvelt verciert/ het welck alleenelick met gras besaeyt / de oogen ooc daer mede vermaeckt. Aen beyde zijden/ende van vooren ooc/zijn gaelderyen ende ghewelfde plaetsen / bequaem om in te wandelen : Ende aldernaest onder dese de Camerkens der mannen ende vrouwen verscheyden ende op de rye ghestelt / ende van bedden ende anderen huysraet bequamelick verciert. Het tusschenscheyt welc is tusschen de bleycktuyn ende den anderen tuyn die ick ghesegt hebbe/leyt met eenen rechten ende breeden toeganck in het huys selve/met groote costen ende fraey gebout: Want behalven de heerlicke eñ nette portalen zijn daer twee eet-zalen / eene voor de vrouwen / de andere voor de mannen; hier is de keucken by ghevoecht; ende alles is alsoo gepast ende geschickt/dat men seggen soude dat het is niet een huys van arme maer een paleys vā groote Meesters.

Het gantsche Regiment is eenighe eerbare mannen ende vrouwen der stadt/met believen vandē Magistraet bevolē: Waer van de Overste Vaders oft Regenten genoēt werden: de Vrouwen Buyten-Moeders. Op dese staet de regeringhe ende sorge des heelen Huys. Dese stellen eenen Vader oft eene Moeder des huysgesins de welcke zijn als Huysregeerders eñ Huys-regeersters/ ende zijn altijt teghenwoordich. Ende ten lesten de selve Vaders draghen sorghe over de rekeningen van den ontfanck ende wtgheef / ende doen alles op dat de gantsche huysregeringhe vast blijve. De Cataloge van de voorneemste is hier onder ghestelt. Volghen nu

De VVetten ende Ordonnantien des Huys.

I

INden eerstē dat geene Man of vrou persoonen in desen Godshuyse sullen ingenomen werden ofte zy sullen daerinne brengen omme tot heure eyghen behoef te besigen een goet bedde/drie deeckenen/twee oorkussens/ses Slaep-lakenen met ses Sloopen/ses goede Hembdē/twee Stoelen met twee Stoel kussens/een Mengels kan ende een Pints kan/een Gardijn ende twee Guldens aen Geldt die zy luyden aen den buyten Moeders sullen betalen.

II

Item sullen oock gheen mannen ofte vrouwen in desen Godshuyse mogen ontfanghen werden/ofte zy sullen moeten zijn vrye persoonen ongheh ouwt ende ooc poorter ofte poorterse deser Stede Amsterdam.

III

Item dat allen persoonen soo mannen als vrouwen die in desen voorseyden Godshuyse aenghenomen sullen werden over de vijftich jaren oudt sullen wesen / mitsgaders dat alle de goederen die zy luyden ten tijde als zy luyden int voorseyde Godshuys sullen comen zijn hebbende ende alles wat by haer metter doodt deser werelt sal werden ontruymt / waer ende hoedanich d'selve souden moghen zijn / altoos sullen erfven ende versterven ende eeuwelicken blijven aenden voorseyden Godshuyse/sonder dat yemant vande voorseyde persoonen daer af sal moghen disponeren by forme van wterste wille of yet wech gheven ofte versteecken in prejudicie vanden voorseyden Godshuyse.

IIII

Item dat ooc alle persoonen het zy mannen ofte vrouwen/die in desen Godshuyse inneghenomen sullen werden / altoos ten tijde van hare incompste gehouden sullen zijn aenden Regenten inder tijt haren staet ende gheleghentheyt by waere woorden in plaetse van eede/te verclaren : ghelijck zy t'selve oock tot allen tijden sullen moeten verclaren / als zy van den voorseyden Regenten tot sulcks versocht werden / alles op de verbeurte van de verswegen goederen ende daer en boven met schande wt het Godshuys gestooten te werden ende tot geenen tijden wederomme daer inne ontfanckbaer te zijn

V

Item sullen oot alle mannen en vrouwen die hier ontfanghen sullen werden/ ghehouden wesen te transporteren/ende op te dragen den Regenten/die Huysen oft erven die zy luydē ten tijde haers incomens sullen hebben / ofte dewijle zy inden voorseyden Godshuyse woonende zijn / sullen erven/ende dat ten behoeve vanden selven Godshuyse/mits dat zy den vruchten van dien sullen moghen ghenieten nae goetduncken vanden voorseyden Regenten.

VI

Item de winningen die yemant het zy man ofte vrouw hier zijnde / sal profiteren daer mede sullen zy hen lieden eerlijcken moghen onderhouden/sonder yemandt ter werelt/het zy bloet vrient oft vreemde/yets daer af te moghen geven/of oock t'selve oneerlick deur te brengen/op pene/so yemant by den Regenten bevonden werdt ter contrarie gedaen te hebben/van wt den voorseyden Godshuyse gheset te worden.

VII

Item soo wat woonstede yemant vanden mannen ofte vrouwen vanden Regenten ofte Moeders ghewesen worden/daer sal hem een yeghelick mede laten ghenoeghen altwaert schoon dat de voorseyde Regenten ofte Moeders heurlieden tot meermalen deden verhuysen sonder dat yemāt eenich voordeel inden voorseydē Godshuyse sal hebben.

VIII

Item soo wanneer zy ter tafele ghe seten/ende het gebedt gheseyt sal zijn/sal een yegelick van henluyden hem ofte haer stilke ende eerlijck houden/duechdelijcke ende eerlijcke propoosten hebben / sonder twist ofte kivagie over Tafel te maken/den cost die opgheset sal werden/niet onbehoorlijcken handelen/oock gheen cost/het zy Broot ofte toespijs int minste vander Tafele:ofte yet anders/t'welcke het Gods huys toebehoort/wech draghen/alles op de verbeurte vant voorseyde Gods huys / als zy luyden daer eens afghestraft sullen wesen.

IX

Itē sullen oot alle Mannen en vrouwen inden voorseyden Gods huyse woonende/ altoos savons swinters voor seven uren/ ende somers voor acht uren in huys wesen ende sal die Binnevader / ende Binnemoeder / ofte diement belast altoos de Kaersen wt doen/ende vuyr rekenen/ende bewaren voor neghen uren. Oock sal niemant vanden voorseyden mannen ofte vrouwen tot eenighen tijden eenighe doove kolen in hare huyskens moghen hebben/oft ooc eenich licht oft vuyr in haren stoven savons nae neghen uren/alles op de verbeurte van ses weken wt den voorseyden huyse ghestelt te werden.

X

Item sullen altoos savonts des somers nae negen uren ende des winters na acht uren de Poorten vanden voorseyden Gods huyse gesloten werden/sonder dat yemant daer nae inneghelaten sal werden.

XI

Item sullen alle mannen ende vrouwē die in desen Gods huyse woonende zijn/ malcanderen in alle eerbaerheyt ende gheschicktheyt bejeghenen / mitsgaders alle t'ghene wes haer by de Regenten eñ Moeders van desen Gods huyse gheboden ofte verboden sal werden/tot allen tijden ghehoorsamen ende nacomen op de verbeurte van ses weken op den dijck gheset te werden tot ghemeen oorbaer vanden voorseyden Gods huyse / sonder dat yemant van henluyden hem ofte haer daer teghens sal moghen verweeren / op de verbeurte van wt het voorseyde Gods huys/geset te werden / ende niet weder daer inne ontfanckbaer te zijn.

Cataloge der Regenten, die dit Gods huys gheregeert hebben als het eerst inghestelt was, ende oock der ghener die de eerste instellinghe verbetert eñ gheamplieert hebben.

Inden jare 1550 / inden welcken wy hier voor geseyt hebben dat dit Huys eerst is ghesticht/zijn over het selve Regenten ghewest Iacob Hendricxz, ende Claes Gaef Claesz. De Buyten-Moeders waren doen. Trijn Dirck Pouwels D. Ael Duynen.

Int jaer 1597 / als het ghetal van de oude luyden tot vijf en veertich vervult werdt/zijn Regenten gewest Pilgrom van Dronckelaer VVybrant Adriaensz. Hendrick Hendricxsz. De Moeders waren, Betken Lourens D. Mathea Ian Catten d.

Inden jaere 1600 als de algemeene Loterije

erfje is ghehouden ende het gebouw/daer wy van ghesproken hebben voltoghen is/ ende het ghetal tot hondert vermeerdert/ zijn Vaders gheweest/Pilgrom van Dronckelaer, VVybrant Adriaensz, Hendrick Hendricxsz. De Moeders/ Betken Lourens d. Maria Cants.

Ten lesten int jaer 1604/als dat getal van hondert tot op hondert vijftich vermeerdert wert/zijn Regenten gheweest de selve Pilgrom van Dronckelaer ende de andere by ons ghenoemt.

Ende dit sy ghenoech van het Oude mannen Huys. Het welck/ghelijck oock de andere Gasthuysen vryheden van cijsen en andere vercreghen heeft by Ordinantie der Heeren Staten. Daeromme heeft het ooc een eyghen Backerije ende Brouwerije; en hier by gevoecht eenen Put, de welcke met seer groote costen onder de aerde wtnemen de diepe/ende met wonderlicke conste gegraven / den sij crachtighen ende broeckighen grondt door passeerende/gheeft een sprengh van suyver endt seer claer water.

Den Put van het Oude mannes huys.

Het ſevende Capittel.

Van het Dolhuys.

HEt Dol-huys bestaet wt twee ghestichten het oude ende nieuwe/in het eerste/ oft oude zijn elf cellekens: Tot de welcke in het jaer 1592/zijn by ghecomen 16 andere/ met een nieuw ende heerlick ghebouw. Het eerste huys is gebouwt int jaer 1562. Het heeft beneffens de wapenen der stadt/ de wapenen ende schilden van het huys der Bolensen/boven de deure vanden ingang gesneden/om dat Hendrick Pouwelsz. wt den geslachte der Bolensen een achtbaer man ende borgher/de eerste Autheur van dese instellinghe ende fondateur deses huys gheweest is/ gelijck oock wt de Ordonnantie van den Raedt die wy hier by voegen/breeder blijcken sal/dese namelic.

' Beruerende die saecke vant Dolhuys/ ' daer of mede metten voornoemden Rade ' ghecommuniceert worde/is eyndelicken ' geresolveert nae dat die meeninghe van ' wijlen Hendrick Pouwelsz. za. ge. eerste ' fondateur van het selve huys verhaelt ' gheweest is / datmen int selve huys soude admitteren ofte ontfangen voor al den ' Poorteren ende oock den Inghesetenen ' deser stede die met cranckſinnicheyt bevallen werden. Oock den vreemden die ' hier ter stede werckende / oft haere hanteringhe pleghende alhier tot cranckheyt ' van sinnen gheraken/ende ghesont in deser stede ghecomen zijn/sonder daer inne ' voor dese tijt te ontfangen den vreemden ' ofte andere wtheemschen persoonen die ' hier in cranckſinnicheyt ghebracht worden: Wel verstaende dat men altijt die ' poorteren deser Stede prefereren sullen ' voor den Inwoonders gheen poorters toe ' sende en d'Inwoonders voor den vreemden die hier ter Stede werckende ofte hanteringhe doende alhier met cranckſinnicheydt bevallen worden. Actum den 15 ' Julij Anno 1562.

De Opsicht ende regeringhe des gantschen huys wordt twee oft dry vande voortreffelijckste borghers met bewillinghe vanden Magistraet vercoren/bevolen: de welcke na het voorschrift der wetten alles doen / ende zijn heel daer mede besich/dat het profijt van het Huys / ende der armer menschen die daer inne zijn / soo verre als de wijse van de instellinghe lijdt/ voornemelick ghesocht werde. By dese zijn oock Moeders ghevoecht die sy Buyten-Moeders noemen. Daer waeren Regenten als wy dit schreven/Hendrick Buyck, Geraert VVolfaert van Diemen, Ian Hendricxsz. Schryver ghenoemt soop. Ende voornemelick / Herman Hendricxz Ververi/ die onlancx overleden is/40 jaren lanck Vader gheweest zijnde: heeft neffens zijn mede hulpers seer vele ghedaen tot verbeteringhe deses Huys. Dit jaer 1613 de twee voorste Vaders overleden wesende zijn in haer plaetse ghecoren Pieter Symonsz. vander Schellinghen ende Symon Iansen Fortuyn / blijvende Ian Henricsen de outste Vader. De Buytenmoeders waren Aeltien Pietersen Buyssen ende Lysbeth Ysbrantz Hem.

Een aenhanghſel op het voorgaende,alwaer vande vryheden van ſulcke Gods huyſen,oock van oudts ghegheven, ghehandelt werdt: mitſgaders vande Vondelinghuyſen,ende van de wreede gewoonte der Ouden in de kinderen wech te werpen of te dooden.

EEr dat ick tot de Tucht-huysen voortvare/van de welcke ick lest vã al hebbe voorgenomen te spreken / so achte ic van noode noch eenige dinghen int cort voor te laten gaen. Want dat wy int voor by gaen boven te kennen hebben ghegeven/dat den Weeshuysen/ Gasthuysen ende andere soodanighe Godshuysen vryheyt van alle schattingen ende Cijsen oock heden ten daghe/by Ordonnantie der Heeren Staten ghegheven ende bevesticht is/dat dit gheen maniere ende gewoonte en is van heden oft van gisteren/neme ick af wt de memorien van de Oude. Want dat het selve oock is gedaen geweest ten tijde van den Keyser Iustinianus/geeft te kennẽ zijn dobbel ordinantie aen Menna eñ Demosthenes: Om het welcke hier by te voeghen vele dinghen my bewoeghen. Want inde selve werdt sulck ghewach ghemaect/niet alleen vã de Galthuysen, VVeeshuysen, ende Oude mannen huysen, maer oock van Vondelinghuysen en Beyerden, dat hier wt een yeghelick mach oordeelen van soodanighe instellinghen / ende van haere voordeelen ende outheyt. Maer eer ick dat aenvanghe soo sal ick beyde de Ordinantien van woorde te woorde hier by voeghen:

I. De Keyser Iustinianus Augustus aen Menna zijn Officier.

‘Tghene/dat wt de oude wetten (hoe wel duyster ghestelt) van sommighe ghe-attenteert wierdt/dat de begiftinghen in goddelicke ende favorabele saken ghedaen hoe wel datse inde acten niet wtdruckelic ghestelt en waren/nochtans ghelden souden/soo ordineren wy by sekere ende clare rechte/dat wel in andere casibus de oude rechtẽ/over het intimeren vande begiftingen ongecrenckt sullen blijven: Maer so yemant begiftingen tot 500 goude guldens in wat sakẽ dat het zy gedaen heeft oft op de Heylighe Kercke/oft op een Gasthuys oft op een Sieckhuys, of op een VVeeshuys, of op een Vondelinghuys, of op de armen selve/oft op eenige stadt/dat dese begiftingen/oock sonder het maken van acten/gelden: maer indien de begiftinghe van meerder quantiteyt zy (wtgenomen namelick de Keyserlicke Donatie) zy en gelt niet anders ten zy datse in de acten ingheliift zy.

II. De Keyser Iustinianus Aug. aen Demosthenes zijnen Officier.

‘Wy ordonneren dat de saecken tot die heylige Kercken/oft Gasthuysen, ofte Cloosteren, oft VVeeshuysen, oft Oude mannen huysen, oft Beyerden, oft Sieckhuysen, oft Vondelinghuysen, of ten lesten tot eenighe soodanige ghesselschappen afcomende wt hoflicke ende princelijcke mildicheyt hoedanich die oock zy t'zy tusschen de levende oft wt oorsake des doots/oft gehouden by wtersté wille/van alle lasten vry eñ vrant zijn/so dat de wet/namelick die op soodanigen gestelt is/in andere persoonen haer cracht behoude; maer in het Kerckelicke/oft in andere stiften/de welcke soodanige goddelicke collegien toegeeygent zijn/hare cracht/in aensiẽ der Godsdienstichheyt gemodereert ende versoet werde.

In welcke woorden eerst te mercken is dat in dien tijt/als noch niet / de veelheydt der Cloosters inde steden ende groote ghestichten alomme verbreyt en waeren/doen het ghebruyck van soodanighe met recht Godlijcke stifften seer gemeen is geweest/ende dat oock sulcke ghestifften voornemelicke authoriteyt eñ de selve met de exemptien ende liberaliteyten der Keysers verscheydentlick bevestight ghehadt hebben: ende dat men niet alleen neerstighe sorghe gedraghen heeft over de arme ende crancke in de Gasthuysen ende Sieckhuysen/daer toe ingheſtelt: maer dat oock de Weeskinderen in de Weeshuysen: ende inde Oude mannẽ Huysen de Oude Luyden mildelic zijn voorsien geworde/de Accijsen eñ andere exactiẽ der Pachters wech genomẽ zijnde/soo dat nae der handt doe de Religie in superstitie veranderde / ende de rijckdommen aenwiesschen dese rechte Gods huysen schijnen afghenomen te hebben/ende in haere plaetse verscheyden ceremonien gecomen te zijn: in de welcke/de rechte wercken der barmherticheyt als versuymt zijnde/by na de gantsche Religie ghestelt is geweest.

Vande Vondelinghuysen.

Maer aengaende dat die selve Ordinantien van de Vondelinghuysen gewach maecken/men moet bekennen dat het gebruyck van de selve by na gheen ander ooc heden by ons en is / als in de Weeshuysen/alwaer de cleyne Weeskens / die noch onmondighe kinderen zijn / int besonder opghevoedt worden. Maer een ander was de plaetse van dese huysen des ouden tijts/voornemelick om de onmondige kinderen die te vondelinghe geleyt waren op te voeden toegheeyghent. Want een seer quade ende verbloeckte ghewoonte van de oude/soo wel Griecken als Romeynen hadde by

lanckeyt

saemheyt van tijde de overhandt genomen van de kinderen allenthalven / ende voornemelick nieuw gheboorene/oft wt te legghen / oft wech te werpen / of ten lesten te dooden: een ghewoonte segghe ick / niet alleen vande redene/maer oock vande nature selve ende affectie der oudereñ gantsch vreeme : Om welcke voor te comen / het Christendom terstont daer nae aenwassende/heeft men dit ghesocht te verhinderen/ niet alleen met wetten (de welcke dit nauwelicx en conden bedwinghen) maer insonderheyt met soodanige instellinge van dese huysen. De eerste zijn gheweest/so veel men afnemen can/die het met wetten verboden hebbē Valentinianus /Valens ende Gratianus. Want hare wet staet in beyde den Codice van Theodosius ende Justinianus/op de wet Cornelia van de Moordenaers/dusdanich : So yemant man of vrouwe beghaen heeft de misdaet van een kint te vermoorden, die quaet sal metter doot ghestraft werden. Hier wt hebben de Christen Schrijvers als Tertullianus/Ambrosius/ Arnobius den Romeynen dickwils verweten/ende insonderheyt Arnobius tegen de Heydenen int 7 boeck. Ick sie, seyt hy, dat ghy (Romeynen) de gheboorene cleyne kinderen, nu den wilden beesten ende voghelen voorwerpt, nu verworght. Ende soo daer eenighe onder haer voor vroom wilden ghehouden zijn / die maeckten haer die quijt met een slechte wtsettinghe. Hier wt seght Lactantius teghen de selve hart wtvarende int 9 cap. des 5 boecks. Niet van ons maer wt haerlieder ghetal zijnder altijt, die gewapent de wegen besetten, Zee rooven &c. Die de cleyne kinderen of verworghen, oft soo zy vroom willen zijn, wtsetten. Waer wt ic oock mercke dat dese wtsettinghe selve tweesins verstaen is gheweest. Want oft zy leyden die voor de wilde dieren/oft anders in eenige woestijne: oft in een gemeyne plaetse der stadt. Van de eerste wijse van wt legginghe moet de plaetse van Arnobius terstont gheallegeert ghenomen zijn/ende voornemelic die woorden van Suidas/die het breeder verclaert: De kinderen wtsetten voor t'ghene dat is te legghen voor de wilde beesten tot een spijse oft anders tot verderf, in eenighe woeste plaetse. Van de andere wtsettinghe behalven Lactantium alreede gheallegheert; maeckt ghewach Tertullianus/int 9 cap. Apologetici/alwaer hy alsoo spreeckt : Insonderheyt set ghy die kinderen wt, op datse van eenighe vreemde moeder opghenomen werden. Eñ Ambrosius. De arme werpen de cleyne kinderkens wech, ende leggense neder en verloochenense, als zy bevonde zijn: eñ voor dese wtlegginge hebbē dese Vondelinghuysen ten tijde vā Justinianus gediēt. Het schijnt dat de oude Atheniensers dese plaetse Cynosarges hebbē genoemt/ als blijckt wt Suida/de welcke die nochtans tot de wechghewo rpen bastaerden voornemelick treckt/als hy seyt / Cynosarges een plaetse in Attica, daer zy onmondige bastaerden neder leyden. Ende doet de oorsake daer by om dat daer den tempel van Hercules was/die oock mede onder de bastaerden ghereckent wordt. De Romeynen hebben Lactariam Columnam, de welck calomne tot dit ghebruyck gheeyghent / soo Festus getuycht/de welcke seyt dat Lactaria Columna op de moes merct gestaen heeft tot de welcke zy de s'ooghkinderen om met melck ghevoedt te werden brochten. Dit gebruyc van Vondelinghuysen duert noch hedensdaechs in sommige Provincien ende steden der Christenen/alwaer de overblijfselen van dese verdorven ghewoonte van de kinderē wt te leggen noch overich zijn: maer gheluckigher zijn de ghene die ghelijc de sake/oock het ghebruyck niet en hebben. De onse voorwaer weten hier gantsch niet van / het volck der Joden van God wtvercoren hier inne volghende/den welcken het altijt ongheoorlooft is gheweest/so Tacitus ghetuycht/yemant van hare kinderen om te brenghen : oft vele eer de oude Hoochduytschen hare voorouders hier in navolghende/hebben dit als een loflijcke wijse behouden. Want van haer schrijft alsoo de selve Tacitus : T'ghetal der kinderen te bepalen, oft yemant vande aengheborene te dooden wordt voor ongheoorlooft ghehouden. In welcke plaetse Tacitus/behalven de aenghenomen ghewoonte der Romeynen / schijnt ghesien te hebben op de woorden van Aristoteles int 8 boeck Politicorum: waer hy vermaent dat men wetten behoorde te maken van een seker getal van kinderen te genereren/na het exempel van sommighe volcken; oft ten minsten/ eer dat zy in het leven comen dat men een misval sal te wege brengen: als of dat lijdelicker ware/als alreede de geborene te dooden. Maer de selve Tacitus sal oock gesien hebben op de gewoonte/oft veel eer de wet der Romeynen / ghemerckt hy het woordt van aengheboren te zijn alomme van de Joden ende Hoochduytschen sprekende/ gebruyckt heeft. Want de wet van Romulus is gheweest/dat alle knechtkens opgevoet souden werden/ende van de meyskens de eerstgeborene. Maer niet dat geboren was

se

Lib. 5. Hexæm. cap. 18.

Lib. 5. Hist.

Tacitus de moribus Germanorū

Siet Nanij Miscellaneo lib. 10: item Lipsy Epist. centu. 1 ad Belgas epist. 85.

te dooden voor den tijt van drie jaren / ten waer dat yet verminckt ofte monstreus ter werelt quame. Want sodanige en heeft hy niet verboden wt te setten: nochtans soo/ dat de ouders eerst vijf mannen wt de gheburte toonen souden of het haer ooc alsoo soude duncken. Welcke wet schijnt eenichsins vriendelicker ende saechter dan die veroude gewoonte der volgende tijden / door de welcke wy alreede getoont hebben dat zy alomme de kinderẽ wech geworpen hebben / gheen achtinghe op de gheboorte noch op den ouderdom nemende. In welcken aensien oock dien vader by Lucium Apuleium van huys reysende / heeft zijne huysvrouwe swaer zijnde belast / dat indien zy een meysken gebaert soude hebben / terstont / t'gene dat gebaert was dooden soude: terstont namelick daer by doende om te kennen te geven dat dien tijt van drie jaer by Romulus voorgeschreven niet verwacht en moeste zijn als t'selve vry te staen ende een yeghelick gheoorlooft te zijn met eenen aenwijsende. Ende alsoo hebben nader hãt met seer goeden rechte de Christen Princen teghen dese wet ofte liever verkeerde gewoonte der Romeynen / so wel door wetten / als door sodanigher huysen instellinge ghearbeyt: waer van ghemerckt ick meyne alreede ghenoechsaem ghesproken te zijn / sal hier op houden / als ic een dinc daer by ghevoecht sal hebben / dat de Turcken niet soo barbarisch ende wreedt volc moet in desen deele gheseyt zijn / ten aensien van dese vervloeckte gewoonte eertijts by den Griecken ende Romeynen / de welcke den Keyser alleene dese macht des levens ende doots over haere vroeders ende kinderen toelaten / op dat namelick het rijcke op dese wijse ghevoordert werde / zy selve int besonder trachtende t'getal van haere kinderen te vermeerderẽ / eñ seer vremt van dese wreetheyt met herte ende mondt zijnde.

Lib. 10. Metamorpho

Daeromme daer ick aenghewesen hebbe / dat die steden ende republijcken ghelucksalich zijn / de welcke noch den naem noch het ghebruyck en weten van sulcke Vondelinghuysen / als die ghene der oude ghewe est zijn: al soo en can ick niet misprijsen / oft emmers al stil swijghende voor by gaen die godsalighe instellinge vande armscholen / soodanige als ick doen ick over een wijle tijts in Vlaenderen ghegaen zijnde / in de seer vermaerde stadt van Brugge gesien hebbe. Want aldaer zijn twee scholen de eene van Knechtkens / de andere van Meyskens / over de welcke eersame Mannen int besonder tot Regenten gestelt zijn. In de selve worden gheleydt de arme vander stadt van cleynen ouderdom / ende by na de verachtste: de welcke aldaer gevoedt werden / ghecleedt / gheleerdt / ende na hare natuere ende gaben des verstants onderwesen / tot dat zy volwassen zijn. Volwassen zijnde / de sommighe worden by Cooplieden besteedt / andere by ambachtslieden: andere worden op de Studien gestelt; daer na op hoogher faculteyten ende leeringen. De Meyskens worden in eerlicke huysen om te dienen besteedt. Ende de Regenten en slaen van dese de handen niet eer dat zy ten houwelicke bestedt werdẽ / oft tot den staet van perfectie ghecomen zijn. Welcke instellinghe van onse Weeshuys hier inne schijnt te verschillen / dat hier sonder onderscheydt alle toeghelaten werden / sonder acht te nemen / ofte de ouders borghers oft overleden zijn / ende oock niet in het selve gheselschap oft huys / maer verscheyden ghehouden werden. Nu moeten wy allenskens comen tot de Tuchthuysen; Van sal eerst van de arme int ghemeyn / ende voornemelick van de Huyssittene-armen wat sprecken.

Vondelinghuysen.

Het achtste Capittel.

Van de Huyssittene-armen.

VVat mẽ verstaen sal by Huyssittene armen.

NA dat wy verclaert hebben de huysen toegheeyghent ende verordent tot behoef / so wel van kinderen als oude luyden ende andere in allen gevalle / soo resteert daer noch te spreecken van de Huyssittene-arme. Hier by werden verstaen / die huys houden / vrouwe ende kinderen hebben / ende met hare handen ende daghelicx hanteringh haren cost soecken te winnen / maer door de quade tijden ende andere elendicheyt onderdruckt zijnde den cost niet heel en connen winnen eñ haer huysgesin onderhouden. Ende de Keyserlicke Ordinantie van ons hier vooren ghestelt en schijnt gheen andere arme verstaen te hebben / in de welcke gheraeckt

gemaeckt wordt niet alleene van het Gaſthuys, VVeeshuys ende Oude mannen huys eñ de andere dierghelijcke plaetſen/maer ooc int ghemeyn van de Arme ſelve. Tot die inſpectie dan vā deſe ende om der ſelver nootdruft te verſorgen zijn vercoren by dē Magiſtraet deſer ſtede wt de beſte der borgheren ſekere Aelmoeſſeniers/eñ de ſelve aen de nieuwe ende oude zijde beſonder/incomſten ende collecten daer by gedaen/huyſen oock ende ſpijckers vergunt / inde welcke de provianden ende andere dinghen om etelicke duyſent huyſghesinnen te voeden nootſakelick opghelegt ende wtghereyckt werden. Daer is onder de andere/noch heden ten dage alſulck een huys recht tegen over de Appel-merckt/aen de nieuwe zijde met een opſchrift / de welcke het jaer 1480 wtwijſt. Hoe wel de originele brieven van de Camer der Aelmoeſſeniers wtdruckelic te kennen gheven dat deſe inſtellinghe ouder is ende van voorgaende eeuwe en datſe meer dan twee hondert jaren ghebruyckt is gheweeſt. De namen nochtans der Regenten en worden niet ghevonden boven het jaer 1536; ende dat doen Regenten zijn gheweeſt aen de nieuwe zijde Ian Duveſz d'oude, Ionge Claes Heyn; Dirck Hillebrātſz Otter, Ian Duveſz. de Ionghe. Daer nae int jaer 1578/als de ſtaet der ſtadt eñ de ſaken der Religie verandert wert/zijn inde plaetſe van de 4/6 perſoone gecoren waer af deſe naervolgende d'eerſte zijn geweeſt: Hendrick Ebbeſz, Baertout Dierixſz, Ian Smit, Ian Verburch, Herman Roedenburch, Ian Pieterſz Reael. Welcke regeringe van ſes perſoonen heeft ghecontinueert tot noch toe. Ende de Aelmoeſſeniers deſes jaers 1613 zijn: Ian Ianſz. Kaerel d'oude, Ian VVitſz. Albert Simonſz. Ionckheyn, Ian Cornelıſz Geelvinck, VVillem Hooft Ianſz. Hendrick Lens. Ende aen de oude zijde waeren Regenten op den ſelven tijt: Ian Poppe, Iacob VVillemſz. Warmont, Arent van Erp; Arent Grootenhuyſe, Pieter Gerritſz Crudenier; Dirck Hem.

De Aelmoeſſeniers oft Regentē der ſelver Armen ghestelt aen de nieuwe ende oude zyde der ſtadt.

De oudtheyt van deſe inſtellinge

Het officie ende ampt der Regenten.

Het ampt vande voorſeyde Regenten beſtaet voornemelick int bedienen der armen/eerſtelic de aelmoeſſen inde Kercke te verſamelen/ende vier of vijf generale ommegangen voor alle huyſen te doen: voorts ſorghe te draghen dat de huyſen die voorſeyde armen toebehoorende mitſgaders de landen moghen verhuert ende wel onderhouden werden / de renten wel inghevordert: voorts dat men de cantooren provideren van rogghe/botter/kaes ende torf: ende dat de aelmoeſſen onder de rechte armen wtghedeylt werden.

Proviſie van Coren ende andere dingen.

Het huys dat ick gheſeyt hebbe / is aen de nieuwe zijde/ghebouwt int jaer 1486/ eyghentlick tot opleggeinghe vanden turf/ ende hout 17000 mandē: maer is nu meer als de helft te cleyn/ghemerckt datter boven de 34000 manden alleene aen deſe zijde der ſtadt van noode zijn.

Vermeederingen der aelmoeſſen.

De aelmoeſſe van boter is eerſt begonnen int jaer 1562 / als een godvruchtighe vrouwe ende ſeer weldadich tegen den armen ghenaemt Geerte Barnarts de Regenten van de Huſſitten voorſeyt heeft ghegeven eenē Rentebrief van 50 gulden ſ'jaers op conditie dat den armen ſ'jaers 3 tonnen botters wtghedeelt ſouden werden: maer nu behoeft mē wel 3 tonnen ſweecks ende wel meer/als men gheenen kaes en gheeft. Van ghelijcke heeft men int ſelve jaer d'eerſte kaes begunnen wt te deelen/ voornemelick door de mildicheyt der borgheren: van de welcke ſommighe hondert/ andere twee hondert guldens hier toe ghegheven hebben: Ende voornemelick over weynighe jaren Margriete Niclaes Cors d. van de welcke oock hier voor ghewach gemaeckt is, heeft ſeer vele hier toe gedaen/ een ſomme van veel duyſent guldens ooik op deſe arme met een wonderlicke mildicheyt eens ghetranſporteert, hebbende/ ghelijck wy hier boven diſtinctelicker te kennen hebben ghegheven.

Den oorſpronck ende oocaſie van botter ende kaes te gheven.

Dit zijn meeſt de beginſelen ende den voortganck van deſe inſtellinghe. Wat nu aengaet de menichte der arme die nu tegenwoordich zijn: aen de nieuwe zijde worden nu boven de 1611 Huyſghesinnen ghetelt: van de welcke ſoo men alle hooſden ſoude rekenen/dat is/indien mannē/vrouwen/jonghelinghen ende kinderen int beſonder ghetelt werden/t'ghetal ſoude wel comen boven de 6000. Het welck ſoo veel meerder ſoude werden/ ſoo de huyſghesinnen daer en boven van de oude zijde daer by ghevoecht werden / die boven de 900 zijn/ſoo dat alſoo int gheheel de huyſgeſinnen ſoo wel van de oude als vande nieuwe zijde wel twee duyſent ende vijftich oft t'ſeſtich ghevonden werden.

T'ghetal van de arme ende vande huyſghesinnen.

Maer aen de nieuwe zijde / alwaer ick gheſeyt hebbe dat wel 1611 huyſghesinnen zijn: nauwelicx 200 Hollantſche en zijn/ als wt ſeker verhael der Aelmoeſſeniers blijckt: maer de reſte beſtaen in diveerſche natien als Franſoyſen / Walen / Brabanders/Vlaminghen/Vrieſen/Eemdenaers/ Enghelſche / Weſtphaelſche / Ditmarſe/ Eyderſteetſe/ende andere Wtlandiſche natien/wt haer landt / door de oorloghe/ ende

Deſe arme zijn van verſcheyden natien.

andere nootsakelicheyt ghedreven. Ende het selve is mede van de oude zijde te verstaen: alwaer / oock behalven de verhaelde volcken / de Portegijsen met menichten voor eenighe jaeren zijn comen woonen.

Sonder onderscheydt van Religie worden alle toegelatē onder sekere conditiē

Ende alle dese Natien werden bedient ende uytgedeelt dese Aelmoessen sonder eenich onderscheydt van Religie daer sy haer toe begheven hebben / als sy niet en gaen bedelen ende hier vast woonachtich zijn: op sulcke conditie soose comen te sterven geen jonghe kinderen achterlatende / de Regenten het goet mogen aentasten / t'welc haer vanden E. Raedt deser stede is gheconsenteert.

Wanneer de uytdeylinghe gheschiedt.

Maer men sal verstaen dat men dese Aelmoessen niet en deelt dan des winters ontrent achthien oft neghenthien weken lanck / behalven dat de Regenten van de nieuwe zijde noch laten bewoonen ontrent 100 huysen ende cameren om niet diese tot haren coste repareren ende onderhouden: behalven oock datse noch besteden diversche kinderen / die van moeder ende vader zijn verlaten / ende int Weeshuys niet en werden ghadmitteert / om dat sy t'recht van borgherschap niet en hebben.

Andere huyssittene arme der sorghe van de Diakenē bevolen.

Ende dit zy ghesept van de Huyssittene armen sonder onderscheydt; Daer zijn ooc andere welcke alle lidtmaten vande Ghereformeerde Kercke gehouden werden; den welcken / so wel af de oude als aen de nieuwe zijde / door de inspectie ende uytreyckinghe der Diakenen na de wijse vande eerste Kercke andere Aelmoessen uytgedeylt werden: ende het selve wordt oock geobserveert inde andere Kercken der stadt / te weten de Fransche ende Enghelsche: alsoo dat indien yemāt wil berekenen int gemeyn de jaerlicksche oncosten aen de armen aengeleyt die sal ettelicke tonnen schats vinden.

Extraordinarise mildicheden vanden Magistraet.

Wy en moeten hier oock niet voor by gaen / als wesende een besonder exempel van goedertierenheyt / dat ghedurende de groote peste dese voorleden jaren / ettelicke eerbare mannen int besonder vanden Magistraet waren ghestelt / de welcke bevonden hebbende allenthalven der borgheren ende ingesetenen armoede / met milde hātreyckinghen extraordinaerlic te hulpe souden comen ende in aller manieren de hant bieden: soo dat met rechte de oude Raetsheeren van Roome / anders gheprese / hier by vergheleken nauwelicx ontschuldinghe en verdienen / de welcke menichmael door de lichtveerdicheyt vandē volcke beweecht zijnde met guychelaers / campvechters / schermers ende andere dierghelijcke soorten van menschen hare gantsche patrimoniale goederen ten besten gavē / oft veel eer verquisten / om de gunste van eene ure des ghemeynen volcks te crijghen.

Verghelijckinge met de giften der Romeynen.

Ende ic en weet niet of de coren vergaderinghen ende milde uytdeylingen der selver Romeynen / met dese van die van Amsterdam te verghelijcken zijn / soo wy der Romeynen macht / ende een stadt over de werelt heerschappende by een stadt van Hollandt souden verghelijcken. Want uyt de oude schriften blijckt / dat als Augustus Keyser was / het ghetal van de ghene dien coren uytghedeelt wierdt over de twee hondert duysent te Roome ghewest is / daer Amsterdam soo ick geseyt hebbe / onder duysent ses hondert huysgesinnē nauwelicx twee hondert inboorlinghen / oft van haer volck ghehadt en heeft: het welck oock van de andere neghen hondert / die ick aen de oude zijde ghesept hebbe / insghelijcks verstaen moet zijn: op dat ick naerlate de huysghesinnen elck in yeder hooft te deelen / ende daer by te doen die inde Gasthuysen / Godshuysen / Weeshuysen / Oude mannē huysen / Tuchthuysen ende andere dierghelijcke / ende die voornemelic / van de welcke den Diakenen de sorghe bevolen is / int besonder woonen. Voorwaer indien ic dese calculatie maken soude / men soude by nae tot de grootheyt der Romeynen comen: ende dies te prijselicker is dit dat dese goeddadicheyt bewesen wordt niet den borgheren / soo ick aenghewesen hebbe / oft den inboorlinghen / die haer selven meest al konnen redden / maer den uytlanschen voornemelick ende vreemdelinghen; ende soo wy op den eyndt sien / soo en sal niemant loochenen oft den prijs en comt de onse toe.

Den eynt vande milde giften by de Romeynen ende by die van Amsterdam verscheyden.

Want aenghaende de Romeynen ghebruyckten sy met dese provanden ende soodanighe milde giften / als anghelen / of ghelijck Livius spreeckt / als sekere slatteringhen om het gemeyne volck goetwillich te maken / daer het diensten zijn van goedertierentheyt alleene? Ende daerom blijckt het dat de selve den treffelicken Schrijver Sallustio mishaecht hebben / van welcken dit ghebodt van de republijcke te ordineren aen Cesar ghevonden wordt; Ghy moet, seyt hy, voorsien, dat het ghemeyne volck door ghiften ende ghemeyne coren verdorven werck hebbe, door welcke het van tgemeyne quaet afgehouden werde.

Lib. 2.

Oock Augusto selve / die ettelicke mael ghedacht heeft van dit te weeren / indien ic recht verstae Suetonium int 42 ca. Na dat eyndelick de lijftocht vermeerderde, schrijft hy, dat hy van voornemen was het ghemeyne

koren

koren inder eeuwicheyt te niete te doen, om dat op het vertrouwen der selve de Lantbouwinghe ophielt. Alwaer hy oock de oorsake by ghevoeght heeft; Al hoe wel niet alleen de Lantbouwinghe/maer oock by nae alle de consten ende eerlicke handwercken hier door ophielden. Want de borgers van Roome verwierpen alle dese dinghen van haren halse/ende oordeelden die alleene den slaven weerdich te zijn/zy begaven haer tot den crijch: van waer zy wtgedient hebbende/arm ghemeynelick zijnde/brachten de reste haeres levens over/op het vertrouwen der largitien en giften. De Keyser dan op dat hy dese luye ruste tot besicheyt soude brengen/achte datmen de oorsake daer van namelick het gemeene coren wechnemen moeste: maer dat hy niet volhardt en heeft blijckt wt den selven Suetonio/om dat hy voor seker hieldt datse door eergierichheydt weder conde opgerecht werden.

Andere gelijcke ende ongelijcke dinghen inde wtreyckingen van deoude ende de onse.

Wt het ghene alreede ghesEyt achte ick genoech te blijcken/dat alhoe wel die mildeghevinghen der Oude in de werckinghe ende eyndt van de onse verschildt hebben/ nochtans vele dinghen ghelijck hebben ghehadt. Het welck op dat claerder bewesen worde so sullẽ wy by deelen de sake naerder insien. Ende ten eersten soo hebben de Oude de Aelmoessseniers selve van ons Huysittene-meesters ghenaemt/eerst Ædiles Cereales ghenoemt/om dat zy ghestelt waeren om Ceres oft het coren onder den volcke wt te deelen/als blijckt wt Pomponio van den oorspronck des rechts/item wt Dione int 43 boeck. Terstont daernae zijn zy Overste ende versorghers van lijftocht ghenoemt gheweest/waer door in de steenen staet/CVRATOR ANNONÆ, dat is/Versorgher van Lijftocht. Ende Tacitus int 1 Amal. Sex. Pompeius ende Sex. Apuleius hebben eerst den Keyser Tiberio eedt ghedaen, ende by haer Seius Strabo ende C. Turranius, de ghene Overste van des Veltheerens garde, dese van de Lijftocht. Ende wt die woorden/ende voornemelick wt de orden van sweeren/is het claer dat dese weerdicheyt onder de eerste gheweest is. Maer het ampt van de selve Overste heeft Seneca int 19 cap. van de corthedt des levens wtgedruckt met een notabel maniere van spreken ende oock op onse manieren gepast Paulinum die doen een Overste vande lijftocht was aenspreKẽde. Ghy meynt dat het even vele is, of ghy sorghe draecht dat het coren niet verdorven van het bedroch dergener die het aenvoeren ende nalaticheyt inde Spijkers wtghestort werde, dat het niet verdorvẽ en werde ende versticke door de ghecreghen vochticheydt, dat het over een come met de mate ende het ghewichte, oft dat ghy tot dese heylighe ende hooghe dinghen gaet. Maer wt blijckt dat de namen ende het ampt selve niet verre van de manieren van de onse verscheyden en is gheweest/van datmen het coren selve heeft wtgedeelt/daer de onse niet coren/maer broot/boter ende kaes gheven. Maer ick vinde oock daer nae dat dit ghebruyckelick is gheweest by de Romeynen dat men broot gaf/om de selve oorsake mijns bedenckens/op de welcke oock de onse ghesien hebben/om dat namelic bequamer ende lichter was voor de menichte der armen; de welcke hier door den arbeyt ende de oncosten van backen wan. Hier toe dient t'gene dat Juvenalis seyt: Atque duas tantum res anxius optat Panem & Circenses: Maer voornemelick de woorden van Cassiodorus in het formulaer des Oversten vã de Lyftocht/alwaer hy alsoo spreeckt: VVant het staet toe uwe vlyticheyt dat voor de seer heylighe stadt Lyftocht bereydt werde, alomme overvloet zy van broodt, ende dat soo groot een volck, als aen een tafel versadicht werde. Schijnt oock dat de selve Romeynen olie wtghedeylt hebben/t'selfs in seer oude eeuwe/indien wy Livium hier op te passe brenghen int 25 boeck daer hy seyt/dat Scipio Africanus/als hy kuermeester was/twee stoopen olie in een yeder wijck ghegheven heeft. Ende ten lesten Vopiscus schrijft dat ten tijde van de leste Keysers de milde wtreyckinghe soo verre gecomen is gheweest/dat Aurelianus voorgenomen heeft oock wijn om niet den volcke te gheven/op dat gelijc broot eñ vercken vleesch om niet ghegheven worden/alsoo oock den wijn. Maer den coren haelders werden ghegheven sekere teeckenen in hout ofte loot; de welcke ontfanghen hebbende wierden zy toegelaten tot de spijckers ende om mede te deelen die dinghen die daerinne waeren/het welck oock van onse manieren hedensdaechs niet vreemt en is. Ten lesten de plaetse daer de wtdeelinghe gheschiedt (wtghenomen de corven ende diergelijcke dinghen) de welckt wt de gemeyne huysen ende die daer toe gheeygent zijn voortghebrocht werden) wordt ontrent der Regenten camer/in een seker deel der Kercken ghehouden. De Romeynen gingen na Minutiam/ghelijck de duystere woorden van Apuleius schijnen willen te kennen geven: Deen, seyt hy/comt om coren te halen tot Minutiam: ende den anderen wort aent gerichte ghedachvaert. Maer het broot placht men

daer na/op trappen wt te deelen; waer van het broot selve gradilis deelbroot/als blijct wt den titel des 14 Boecks van Theodosius/de annonis civitatis & pane gradili, soo eertijts aen den dach gebracht heeft de seer vermaerde Justus Lipsius / daer toe nemende het veers vã Prudentius int 1 boec tegẽ Symmachum/welc de sake verclaert:

Omnis qui celsa scandit cœnacula vulgus,
Quique terit silicem varijs discursibus atram,
Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis.

Soo dat de selve Lipsius gissinghe maect wt een ander plaetse vanden selven Prudentius/dat in een yeder oort der stadt/de welcke 14 geweest zijn/trappen opgerecht hebben ghewe[e]st/daer dese wtdeelinge gescheiden soude: de sake selve daer toe radende/op dat namelick de wtdeylers in een hoogher plaetse van de dringhende schaere vry ende afghescheyden souden zijn. Maer van de Trappen / die wy lesen een schoone plaetse/inde handelinge der Apostelen cap. 21 v.35 ende 40.

Ten lesten vinde ick dat oock de kinderen by de selve Oude tot het ghemeyne coren toeghelaten zijn ghewe[e]st: Welcker ghetal Plinius verhaelt in Panegyrico dat ten tijde Trajani/die het oock eerst schijnt ingestelt te hebben/thien duysent geweest zijn: Ghelijck wy oock hier boven in onse wtdeylinghe / te kennen hebben ghegheven dat de 1611 huysghesinnen/allernelic aen de nieuwe zijde/ses duysent hoofden begrijpẽ/van de welcke dat het meeste deel eñ ten minsten vier duysent knechtens eñ meyskens ghe weest zijn is buyten alle twijfel; ende soo hier by de kinderen van de negen hondert huysghesinnen aen de oude zyde gevoecht werden/ soude de rekeninge met die van Roome te boven gaen. Resteert/tot een onderscheydt van de wtdeylinghen eñ sportulen/dat is mandekẽs by de Romeynen alsoo ghenoemt dit als in plaetse van een besluyt daer by te voeghen/dat de sportulæ namelick in oude tijden voor onderhoudt ende toespijsen alleene verstaen zijn ghewe[e]st / de welcke van de groote dagheliex int besonder dien ghegheven wierden/ de welcke om dienst wille/oft anders haer haddẽ gevolgt. Laet ons nu tot de Tucht huysen comen.

Het neghenste Capittel.

Van het Tucht-huys.

De occasie vãt instellẽ der Tucht-huysen.

De menichte van Landtloopers eñ bedelaers inde landen van Hollant ende West-vrieslant so ten platten lande ende in de Steden / heeft occasie ghegeven van beyde de Tuchthuysen soo wel van mannen als vrouwen op te richten. Want als dese haer veynsden te zijn dat sy niet en waren ende onder het decxsel van de bedelrije de ghelegentheden van tijt ende plaetse verspiedende hare dieverijen ende rooverijen by daghe ende by nachte pleechden: Soo hebben de E. Heeren Staten van Hollant ende West-vrieslant dies aengaende doen publiceren seker placcaet vanden 16 December 1595. Waer op gevolght zijn verscheyden ordonnantien soo in de Steden als inde Dorpen om t'voorseyde ghebroefte ende bedelrije te voorcomen. Binnen Amsterdam voornemelick nauwe ondersoeck over de arme gehouden zijnde werden bevonden ontrent 3500 ambachts jongers van verscheyden ambachten/ende daer onder vele schamele jonghe meyskens. Welckers stoutheydt op dat te ghemoete ghecomen soude werden ende het aencomende quaet gebetert/so en heeft den Raedt geen beter wijse gevonden als soodanige Tucht-huysen in te stellen.

1595

Het Clarissen Clooster tot het Tucht-huys veandert.

Ende eerst is het mannen TVCHT-HVYS geordonneert terstont int selve jaer 1595 int beginsel van April/Borgmeesters doen zijnde Reynier Cant, Balthasar Appelman, Bartelt Cromhout, ende Iacob Boelensen. Hier toe heeft alder bequaemst geschenen het Clarissen Clooster aen de nieuwe zijde ontrent de Calverstrate. Daer zijn tot Regenten ghestelt Isbrant Ben, Isbrant Harmans, ende Hendrick Buyck.

De disciplinen ende wijse van het Tucht-huys.

Hier worden sy alle gesloten gehouden/ de sommige oock ghebroeyt/alsoo nochtans dat sy onverhindert connen wercken ende de handen gebruycken. Want eenige moeten Brasilie hout tot cleyne pulver saghen/ oft

oft Bombasijnen weven ende andert dinghen doen ende bearbeyden / na een yeghelicks begrijp oft macht. Op Sondagen ende heylichdagen zijn sy alle ghehouden te comen op een plaetse van het parck afghescheyden/die men de Schole noemt. Hier wordt wat in Godes woordt voorgelesen/ voornemelick soo daer yet is dat diene tot de manieren ende beteringhe des levens. Sommige worden oock inde eerste beginselen der letteren met lesen ende schrijven gheoeffent.

3

Het nieu Tucht-huys opghericht int jaer 1603

Daer is oock neffens dit selve / int jaer 1603 een ander nieu Tuchthuys opgerecht genaemt het Separate. In het selve worden ghehouden niet van alderley soorte / maer sulcke voornemelic/die sy van niemant ghesien en willen hebben: want daer worden ooc nu en dan gevonden ontaerde ende ongetemde kinderen alhoe wel van degelicke ouders/ende die met geen minder ongemack eñ schande der ouderen gestilt eñ geteemt en souden connen werden. De Regenten over beyde huysen waren doen Isbrant Harmansz, Ian van Biler, Hendric Francken, ende Dirc Vlac. By welcken voorseydē Vlac den eersten steen vant selvige separate huys geleyt is/om dat hy de jongste was/in het jaer boven verclaert. Als wy dit schreven waren Regenten Ian vanden Ende, Gerrit de Beer; Dirck Vlack.

Maer welc den eersten eñ steylsen trap by de jonckheyt sy tot soodanigen staet / en hebbe ic niemant gelesen die het beter uytgedruct hebbe als Plautus. Want de selve in de voor-reden van Mostellaria voert Philolachen in clagende dat eerst de LUY-HEYT de schaemte eñ daerna de deucht eñ sedicheyt uyt zijn herte gedreven hebbe/ eñ daerom vergelijct hy hem selven/eñ alle jonghmans/by een nieuw ghebouw in het welcke een ondeugende/luy en vuyl huysheere comt woonē/met de beersen de welcke ic achte dat se by alle de onderwijsingen der Philosophen [illegible] sy niet en zijn voor de selve te setten ten mi[illegible]ken te vergelijcken zijn; De beersen cunnen sy den woorte selve lesen/hier te langh om te verhalen.

Men soude alhier oock wat moghen by voeghen van die bedelaers / de welcke Apuleius niet onbequamelick affnoeyselen der fortune / ende als ghemomde beelden noemt/ende die op de straten plegen te bedelen op de aerde sittende met gheschuerde cleederen half ghecleedt/ende met een elendich ghelaet ende magherheyt mismaect/ sweeren vertoonende ende de gebreken des lichaems met vuyle doecken bedeckt/ende creupeltheden der leden ende andere dierghelijcke dingen leelick om sien: waer mede zy de affectien moghen opwecken ende het medelijden der gener die voorby gaen: van dese segh ick soude hier moghen by gevoecht werden/dat namelick van de sodanighe/item ettelicke stomme/maensuchtighe ende besetene hier inghebracht zijnde na eenigen tijt de wendels ende decxselen/ mede de crucken daer zy op leunden / ende andere dierghelijcke dinghen wech geworpen hebbende / waer mede zy het volck bedroghen/terstont daerna wacker/haer rabauwerye ontdeckt zijnde / tot het werck zijn ghetreden/ende dat alle cranckheyt des lichaems verdwenen is. Dese en dierghelijcke dinghen de bedelaers af ghenomen zijnde / vintmen in het Tuchthuys aen de mueren ghehanghen tot een waerteycken van sulcke miraculen.

Lib. 1. Metamorph.

Creupele en van verdrayde leden geheelt

Noch andere exempelen van stercke bedelaers.

Maer aengaende dese bedelaers / ic acht het weerdich (dat blijcke hoe noodich het alle republijcke zijn soude die placcaten der Voorouderen van de stercke bedelaers int wert te leggen) noch een exempel oft twee het voorgaende niet ongheliick voor te stellen. Beyde dese verhaelt een ghetuyghe die het ghesien heeft Iodocus Damhouder van Brugghe, Raetsheer des Conincks/ alwaer hy van het eerste aldus spreeckt: "Ick sal verhalen dat ic te Gendt eertijts bevonden hebbe/alwaer ick met eenighe Raetsheeren van Brugge voor het Schepenhuys gesetē hebbe: want hier quam ons aen eenen sekeren bedelaer al suchtende/al weenende/ende op wonderlicke wijse de uyterste armoede veynsende/hy begeerde een aelmoesse/seyde dat hy een heymelick ghebreck ende quaet hadde/ welck hem de schaemte te toonen afschrickte: Een yeder van ons medelijden met den bedelaer hebbende gaven hem elc een aelmoesse. Den Bedelaer scheyde van ons. Een van ons belaste zijnen dienaer den bedelaer te volghen: ende naerder te ondervraghen wat verborghen gebreck dat hy hadde. De selve dede t'ghene dat hem geboden was/ende heeft den bedelaer ghevraecht welc dat verborgen ghebreck was dat hy hadde. Hy besach zijn aensicht / hy sach zijn borst / hy sach zijne armen/ende sach het al schoone en sterck. Ick en sie / seyde de dienaer niet quaets aen u. Ach (seyde de bedelaer) het is verre een ander gebreck dat my perst het welck voor uwen ooghen verborgen is / namelick sulck een quaet dat over mijn gantsche lichaem verspreyt is/het welck door de aderen ende het merch alsoo loopt/dat ick gheen lidt des lichaems en hebbe / welck hem tot arbeydt ende wercken begheven can / dit quaet hoore ick dat ghenoemt wordt luyheyt. Wat! zijn dit niet seer schadelicke ghebreken! Doen is de dienaer al gram wech ghegaen/ende is tot de zijne weder gecomē. Hy wert ghevraecht welck dat verborghen quaet was: den dienaer ghelijck hy vanden bedelaer onderwesen was/heeft de sake verclaert / ende die bekende seer verborgen sieckte/ de welcke vele andere oock dringht/te kennen ghegheven. De antwoorde wordt niet een ghelach van allen ontfangen. Terstont daer na wert hy ghesocht om inde ghevanckenisse gebracht te werden. Maer den schudde hadde hem elders verlooren.

Hier by voeght hy een ander exempel desen ghelijck / het welck hy mede ghesien te hebben inde vermaerde stadt van Brugghe/alwaer hy doen Raetsheer was / verhaelt bynae in deser manieren/een exempel voorwaer niet min bootsachtich als voor: Ontrent het jaer des Heeren sept hy 1536/ginck van deure te deure eenen sekeren bedelaer nae den uytwendighen schijn gantsch soo het scheen / elendich/ stom/swack: so vol sweeren/so crauwich ende misinaeckt / dat hy alle menschen tot barmherticheyt verweckte/de sommighe oock dede schreyen: Dese alle sondagen hadde hem over alle prochie kercken nedergheleght op het stroo/met een selcker stamelen den stommen makende met de eene handt een belle clinckende/ ende een gantsche elendighe misinaectheyt des lichaems den ghenen die voorby ginghen toonende/soo dat hy dicwils op yeder Sondach ende Feestdach uyt dese onbeschaemde bedelrye 5/6 oft 8 ducaten versamelde. Het welck als het nu wat langhe gheduert hadde/ende dat hy inden selven staet aen de Kerck deuren zijne tragedie herhaelde/ soo is het ghebeurt dat een vande ghemeyne dienaers zijne ooghen op desen sterck slaende/vermoeden

moeden treech van het bedrogh/eñ seyde teghen sommighe die daer voor by ginghen/dat dese alsoo mismaeckt/gaut sch een bedriegher was ende eenen arghen schalck. Ten lesten de sake curieuser eñ sekerder begeerende te vernemē is naerder gegaen/ ende den selven verscheyden reysen nauwer aensiende / soo heeft hy wat stoutelick bestaen eenighe windelen ende beetterde lijnen doecken met zijne vingheren af te trecken/de welcke afgetrocken zijnde/soo heeft hy bevonden dat zijne huyt seer schoone ghesont ende seer sterck was: vele het selve aenschouwende. Den Bedelaer siende dat zijne bedriegelickheyt hier door ontdeckt was / is seer haestelick gaen loopen / ende is rasscher als een hert ghevlucht. Den stadts dienaer is hem al roepende ghevolght: Houdt den rabaut/houdt den bedrieger: door dit gheroep is hy van sommige geschut geweest ende vandē selven dienaer ghevanghen / ende inde ghevanckenisse ghesleydt; vele vanden gemeynen volcke t'onvreden zijnde ende medelijden hebbende over de apprehensie van desen elendighen ende vol sweeren / soo het scheen. Maer tot den selven terstont na zijne gevangenisse zijn gecomen de Bailliu selve met twee Schepenen ende eenen Pensionaris/de welcke na dat zy ghevanckelicke examinatie ende behoorlick ondersoeck van saken ghedaen hadden/belasten hem dat hy die windelbanden vol vā etter afdoen soude/welck geschiedt zijnde zy hebben bevonden dat zijn lichaem gesont was/welvarende ende seer reyn in gheenen deele ghequetst oft sweerachtich: maer jongh van jaren / sterck ende vanden hoofde tot den voeten ghesont. Daer en tusschen de bedrieghelickheden ende soodanighe arghelisten opentlick bekent ghewoorden zijnde/soo hebben zy den selven bedelaer den bedrieger begonnen te vermanen / vraghende wat hem beweecht hadde die een jonghman was met vele gaben der natuere verciert/dat hy hem tot soo veracht/slecht ende schandelick leven soude begheven/ende dat hy soo elendighe bedelrye liever omhelsde/ als een leven by hem selven in aller manieren eerlick. Waer op hy in deser manieren gheantwoort heeft; Na dat ick sie dat dit mijn bedrogh ontdeckt is / ende dat ick nu tot schande gebracht sal werden/soo sal ic het gantsch verbolg mijns levens naecktelick belijden. Ick hebbe eerlicke ende wel hebbende ouders ghehadt / de welcke my in de Latijnsche eñ Griecxsche spraecken doen onderwijsen hebbē. Daer na hebbē zy my op de rechten eñ de practijcke gestelt/alwaer ic gemeynschap gemaect hebbe met de gene/ die my verleyt eñ gantsch verdorvē hebben / soo dat ic het eerlic leven verlaeten hebbende/mijn vaderlandt/ ende mijne ouders (in welckers ooghen ick gevreest hadde te comen) my by quaet geselschap ghevoecht hebbe/met het welcke ick in Italien gevloden ben/van daer in Vrãcrijc/daer nae te Napels/niet lange daer nae hebbe ick oock Cyprum besien / van hier ben ic door Sicilien weder te Roome gecomen: van hier na Venegien/daer na hebbe ick Duytslant doorwandelt: eñ ten lesten hier in Nederlandt wederghekeert / hebbe voorghenomen hier te blijven. Maer al dat ic hadde/verquist hebbende/met tuysschen ende alderley wellusticheden / soo hebbe ick ten lesten eerlicke borgers begonnen te dienen / welckers dienst niet connende lijden / hebbe my by bedriegers ende boeven gevoegt/ met de welcke door verscheyden steden ende Gasthuysen geloopen hebbende, hebbe alle soorte vā bedriegherye geluckelick geleert/waer mede ic dese verblinde werelt/schalckelick bedriegen soude / gelde overvloedelick by een rapen/ ende op dese wijse een ghemackelick leven in ledicheyt ende genoechte leyden. Op dese wijse dan hebbe icker vele tot medelijden beweecht/seer groot gewin gedaen ende dickwils alle daghe 4. 5. 6 oft 8 ducaten versamelt/welcke ick in de weke (de beetterde doecken afgetrockē hebbende eñ met andere fraeye cleederen becleedt/ van de welcke ic vier of 5 soorten besonder hadde) in alle leckernie hebbe besteet ende een leven van Epicurus oft Sardanapalus seer ghemackelick ghelepdt. Mijn gelt verdaen zijnde/ soo keerde ick weder tot mijne eerste visscherije/ ginck weder in mijn huysken / hebbe my als te voren aen den spieghel / die ick hier toe hadde toeghemaeckt; hebbe roggen meel op alle mijne leden/op mijn hooft/ beenen/ voeten / borst ende schouderen gestreken/welcke selve leden ick terstont met lijnen gescheurde doecken becleedt hebbe/doen nam ick in d'eene handt een brandende keersse / in d'ander een stuck solphers / welck ick door den brandt der keersse over de selve doecken hier ende daer inghedrupt hebbe. Ten lesten hebbe ick een Duyve oft een ander jonck

Hoen

“Doen genomē/het welc ic verscheurende met droppelen over de selve leden met solpher ende meel bestrecken/liet indruppen/op dat het gantsche lichaem dies te opentlicker soude schijnen etteracthich/ elendich ende eyselick om sien: ten lesten als ick my alsoo wel toeghemaeckt aen den spieghel ghesien hebbe/soo ben ick tot mijn hutteken (welc ic ontrent de stadtsmueren ghehuert hebbe/op dat my niemant vernemen en soude als i k my alsoo toemaeckte) ghecomen/ben weder ghegaen na de deuren der Kercken/ende als ick my neder gelept hadde/ende mijne elendighe tragedie hadde begonnen te spelen/so hebbe ick mijn beste gedaen om met mijne netten t'gheldecken van het volck dat daer voor by gingh naer te jaghen. Ter wijle dat hy soo met roem zijn leven verhaelde so berispten de Heeren zijne onwijsheyt/beschuldichden zijn schandelick leven / mispresen zijne seer schandelicke en snoode daden/verdoemden ende overtuychden met contrarie redenen zijne boeverije. Ende hy als berou hebbende heeft haer om vergiffenisse gebeden/boete ende een beter leven vastelic belooft/ende hem in de gratie der Overicheyt bevolen/dat de selve met zijne joncheyt ende onwijsheyt medelijden hebbē de liever goedertierenheyt teghen hem als strengicheyt des rechts oeffenen souden/welc hem de voorseyde Raetsheeren ter goeder trouwen hadden belooft. Hier en tusschen nochtans en hebben zy niet naerghelaten zijne snoodtheyt te verhalen ende dat hy een schandelicke daet begaen hadde / die soo ongheregelde eene soorte van dieverije onbeschaemdelic bedreven hadde/de rechte arme / de rechte aelmoessen tot de mont ghenomen hadde ende arghlistelick ende gheveynsdelick onderdruckt / ende moghelick oock oocasie des doots (om dat zy de aelmoessen die haer toequamen niet ontfanghen en hadden) hadde ghegheven. Welcke vermaninghe hy lijtsamelick ghenoech aenghenomen heeft / ende beloofde beteringhe. Dese saken alsoo claerlic vernomen zijnde/de Raetsheeren ginghen van hem ende dienden den Raet naecktelick aen t'ghene zy gehoort/bevonden ende gesien hadden. Zijne sake wordt verhandelt/ ghewegen / ende de beschuldichde verwesen / dat hy t'sanderdaechs inde ghevanckenisse naghewoonelicke wijse hem soude toemaken/ende alsoo toegemaeckt tusschen de dienaers uyt de ghevanckenisse door de Borght nae het Stadthuys ghelept werden / om aldaer het vonnisse van de boosheyt by hem bedreven te vernemen: ter wijle hy ghelepdt werdt soo hebben sommighe des volcks van geringen oordeele begonnen te roepen tegen de dienaers/ende getier te maken dat so ellendich een persoon ende de gheringhste onder alle menschen/door dē Magistraet om gestraft te werden getrocken wiert. Hier en tusschen nochtans desen beschuldichden Bedriegher werdt voor den Magistraet gestelt/en heeft ontfanghen dit vonnisse/dat hy een half ure aen dē Pael vast ghemaeckt op de stellagie den volcke alsoo toeghemaeckt ghetoont soude werden. Daer nae vanden Beul alle de doecken ende vuylicheden wech ghenomen souden werden / op dat de schoonheyt van zijne huyt ende de ghesontheyt zijnes lichaems eenen ygelicken bekent soude zijn: Daer nae met twaelf roeden totten bloede dapper ghegheesselt soude werden/ende eyndelinge buyten de Lātpalen van Vlaenderen op de galghe ghebannen. Welcke sententie hy wel blijdelick (want hy hadde ghevreest dat men hem hanghen soude) op hem ghenomen heeft/maer niet soo blijdelick heeft hy de slaghen ghevoelt/de welcke alsoo door de slaghen ghebroken is ghewеest / dat zijn gantsche lichaē vanden bloede nat was. Ende het volck dese arghelisten ende bedrieghelickheden ghesien hebbende heeft begonnen te lachen/het welcke te vooren gemurmureert hadde/ende seyde dat het seer wel ende weerdelick ghedaen was/ t'ghene dat het te vooren onwijselick gelastert hadde/ende verfoeyden haere onwijsheyt/dat zy so lichtveerdelic de handelinghen der Heeren sonder de sake ondersocht te hebben te vooren niet en ontsaghen te bestraffen. Dus verre Damhouder. Welcke dinghen voorwaer sodanich zijn / dat wy alle moeten houden dat het recht ende ordentlick geschiedt dat ooc dese soorte van luyden tot Amsterdam tot arbeyt door openbaere sententie van den Raedt als tot sekere metael kuylen in het Tuchthuys verwesen worden; nadem ael dat die heylige wet Justiniani van de stercke bedelaers/ghelijck ick terstont oock aengeroert hebbe alomme vergeten/eñ by nae begraven light.

Lib. 10. C Imp. ustin. Voeght hier by V Vijtsium de pauperibusdomi continendis.

Ten lesten is dit oock niet onweerdich geobserveert ende verhaelt te werden/dat in het selve mannen Tuchthuys/daer wy van spreecken / de voorleden jaeren 1602

item

Item 1603/ soo de peste door de gantsche stadt seer regnerende / en al zijn het Weeshuys meer dan dry hondert/so boven verhaelt is/aen de peste storven/gheene vande tucht-luyden met dese sieckte bevanghen oft daer van gestorven en is:op dat het oude spreeckwoort waer soude zijn / dat Oncruyt niet en vergaet: Oft dat het al soo der Goddelicke voorsienicheyt behaecht heeft/ dat tot straffe en leetwesen dese menschen/ ende gelijck de Griecken seyden/de leste der Mysen verwaert souden werden: Want oock den Griecken met pestilentie besocht zijnde/ende belangende de remedie Apollo vraghende/seghtmen datter gheantwoorde is/ dat men by de leste van de Mysen moeste gaen woonen: als of zy daer vryer souden zijn by de snootste der menschen / soo men alsoo het spreeckwoort op verscheyden manieren by anderen uytgheleght / verclaren sal. Hoe wel de selve Griecken oock een ghelijck spreeckwoort hebben met het onse Oncruyt vergaet niet/als zy seggẽ: een quaet Vat en breeckt niet. Om dat de ghene die argher is som tijts langher leeft / ende sekerder is in de perijckelen. Laet ons nu tot het Spinhuys comen.

Oncruyt vergaet niet.

Van het Spinhuys.

Ontrent den selven tijt als boven ghestelt/voornemelic int jaer 1596/ door versoeck vande Regenten ende Opsienders der armen namentlic Egbert Pietersz oudt Schepen; Ian Claesz Cloeck; Simon simonsz;Huyghe Cornelisz. en Ian Vees is geordineert en gestelt Het Spinhuys. Ende daer zijnder terstont seer vele ingebracht / en daer is versamelt een groot ghetal oock van die meyskens / die wy te vooren geseyt hebben datse langs de strate liepen. Dese hebben begonnen vlas ende wolle te spinnen / netten te breyden / ende andere soorten van wollewerc te oeffenẽ. Andere oock / die bevonden wierden haer tot bordeelen ende ledicheyt te begheven/ zijn hier tot de hoere coten in dese heyliger plaetse/ende als tot eenighe disciplineringhe/tot groote costen van de stadt/beschickt geweest. Ende tot dien eynde leestmen voor de deure van't huys dese veersen:

Om schamele meyskens, Maegden en Vrouvven,
T'bedelen, leech gaen en dool-vvech te schouvven,
Is dit Spinhuys ghesticht, soo men hier sien mach;
Elck laet sich niet verveelen noch rouvven,
VVt Charitaet hier aen de handt te houvven.
VVie vveet vvat hem oft de zijne noch ghesci   sen mach.

Dit huys staet aen de oude zijde. Het was eertijts geweest der Nonnen van S. Ursule / ghelijck wy oock hier voor/maer int voor by gaen/te kennen hebben ghegeven. De mildicheyt van twee persoonen is merckelick gheweest. Want wy weten uit den mondt der Regenten datter twee eersame mannen gheweest zijn / die dit huys geschoncken hebben tot behoef der armen vrou-persoonen/sonder te willẽ den naem noemen de somme van duysent guldens. Oock de E. Heeren Staten van Hollandt en de Westvrieslandt hebben t'huys mede vergunt vryheyt van alle lasten / ghelijck alle andere Godshuysen. Ende dese dingen zijn meest de eerste jaeren aldus gheweest. Naderhandt hebben eenighe ouders haer dochters om het quaet leve̅ dat zy hadden gepleecht/niet alleen in de Stede van Amsterdam maer wt verscheyden steden inde Gheunieerde Provincien aen de Regenten van't Spinhuys/met voorgaende kennisse vande E. Heeren Borghemeesters besteedt voor sekere jaeren/op hope van beteringhe. Oock zijn verscheyden vrouw-persoonen om haer quaet leven wt de herbergen ende bordeelen gehaelt/by de E. Heeren Schepenen ghecondemneert voor sekere jaeren int Spinhuys. Daer zijn altijt by der hãt ghelijck oock van de andere Godshuysen gheseyt is/de Huysregeerder oft Vader en Moeder des huysgesins/die over alles neerstighe sorghe dragen. De eerste buytenmoeders by de Heeren Borghemeesters gestelt

zijn gheweest Aechte Claes dochter, ende Aef Hermans dochter, int jaer 1596. De teghenwoordige Regenten zijn VVillem Iansz Beet, Arent Bisschop, Tobias VVoutersz, Egbert Storck.

Een corte verclaringhe vande VVerckhuysen ende Kerckers : Steencuylen ende muelens der Oude : ende wat de selve met dese van Amsterdã gemeyn oft verscheyden ghehadt hebben.

Een dinck schijnt alhier weerdich breeder ondersoeck / of ooc eertijts by den Griecken ende Romeynen het gebruyck van soodanighe werckplaetsen gheweest zy / ghemerckt wy het woort Ergasterium voornemelick van de Griecken ontleent hebben. Soo vele de Griecken belanght / die schijnen simpelick dit woordt voor eenen winckel ende een plaetse niet alleene tot arbeyt / maer ooc tot de studien ende den Musen gheeyghent / ghebruyckt te hebben. Ghelijck / onder andere / Gregorius Nazianzenus heeft ghesept / dat tot Alexandrien gheweest is een ergasterium dat is / eenen winckel van alle leeringhen. Maer de Romeynen hebben by Ergastulum een plaetse verstaen in de welcke zy gheboeydt wrochten, gelijck dat beschrijven de Glosen van Philoxenus. Ende Apuleius bewijst het / de welcke seyt dat vijfthien gevangene maken een ergastulum, met dese woorden; Vijfthien vrye luyden zijn een volck: soo vele slaven, een huysghesin: soo vele ghevanghene een ergastulum. De beschrijvinghe van Philoxenus wijckt weynich van onse saecke / gemerct dat dese onse geboeyt of ten minsten besloten / om te wercken / gelijc ick oor boven ghesent hebbe / vast ghehouden worden. Ghelijck het Isidorus mede genomen heeft / wiens dese beschrijvinge is. Ergastula zijn, daer de misdadighe ghestiert werden om eenich werck te doen, ghelijck de schermers ende ballinghen pleghen, die marbersteen houwen, ende nochtans met banden ghebonden zijn. Welcke beschrijvinghe nochtans heeft eertijts een gheleert man van faute ende valscheyt beschuldicht / ghemerckt de misdadige seer selden / de schermers nemmermeer in de Ergastula der Romeynen ghesteken ghelesen worden: Maer oock en staet hy niet toe van de marbersteenen te houwen / ghemerckt hy meynt dat dit het minste deel gheweest zy van desen arbeydt; maer den voornemsten eunt de landtbouwinge. Het welcke soo wy aennemen, so en sal hier oock mede de beschrijvinghe van Philoxenus / de welcke de selve seer gheleerde man nochtans toestaet / plaetse hebben / de welcke seyt / datse gebonden inde ergastulis wercken. Maer het Lantbouwen wierdt niet binnen / maer buyten de Ergastula geoeffent: soo wy dan de beschrijvinge van beyde Isidori segghe ick ende Philoxeni / neerstelick examineren / so sal zy wat nauwe zijn / ende bequamer tot dese huydighe wijse ende ampt van die van Amsterdam / ende de eerste tijden der Oude / als tot de volgende eeuwe der Romeynen. Want hoe wel het waer is dat in die oude ende plauti eeuwe sommige als geleydt zijn geweest in de Ergastula om te malen / om steen te houwen oft ander werc te doen / so en zijn dan nochtans niet ergastula, maer Latomiæ lapidariæ ende Lapidicinæ (Steencuylen) eñ pistrina (muelens) ghenoemt gheweest: eñ in de selve en voornemelick in de pistrina / werden de slaven / die eenich schelmstuck hadden bedreven / in plaetse van straffe gelevert / om coren te stooten oft stampen in een weghoolt vat / pila ghenoemt; namelic eer dat de muelens gevonden waren; wãt daerna / de meulens int gebruyck gebracht zijnde / soo werden zy verwesen de handtmuelens om te draeyen. Maer anders heeft het daerna in de volgende eeuwe gebruyckelic geweest by de selve Romeynen / als de giericheyt der machtigen de ackers ende gronden van erven met gelt / bedrogh / ghewelt van vele tot weynige getrocken heeft. Hier wt zijn gevolcht die wijde gronden van erven der rijcken: hier wt de ballingschappen der arme van de landen / hier wt het invoeren van de ergastula. Want hoe souden die weynige genoechsaem hebben geweest om so vele landen te bouwen? De slaven dan ende barbaren zijn alomme opghecocht gheweest om het landt te suyveren ende saeyen. Het welck Plutarchus in de Gracchis seer schoone verhaelt onder de andere quaden van Italien / met dese woorden: Een weynich daerna seght hy / als die rijcke nabueren door wtghemaeckte persoonen de behueringe der Landen op haer namen, ende ten lesten oock opentlick ende op haren name den meerderen deel hielden: de arme wtghestooten zijnde, noch en begaven haer niet vlytich tot den crijgh, noch om haere kinderen op te brenghen. Soo dat het ghebuert is dat gansch Italien in cleyn ghetal is geworden ende ledich van vrye persoonen ende vervult met ergastula van barbarische slaven: door de welcke de rycke hare landen bouwden. Lucanus insgelijcx, den welcken met

Marginalia:
- VVat by de Griecken Ergasteriũ.
- VVat by de Romeynen Ergastula.
- De beschrijvinge vande Ergastula Philoxeni eñ Isidori en verschilt nauwelicx van de instellinghe van die van Amsterdam.
- Lips. lib. 2 Elect.
- Wijse vande Ergastula der navolgende eeuwe byde Romeynen.

niet onbekent en was dat de Romeynen eertijts ſelve de landen ghebouwt hebben / ende de alder degelickſte borghers in haere ack.rs ghehadt / en twijffelt niet deſe wt- ſtootinghe van de arme wt de ackers ende het inboeren der ſlaven in de ſelve onder de voornemſte oorſaken vanden afganc des Rijcx te ſtellen / int 1 boeck.

Paupertas fugitur, totoque arceßitur orbe
Quo gens quæque perit, tunc longos jungere fines
Agrorum, & quondam duro ſulcata Camilli
Vomere, & antiquos Curiorum paſſa ligones
Longa ſub ignotis extendere rura colonis.

Want hy en verſtaet by de ignotis colonis, dat is / onbekende Lantbouwers geen andere / als deſe ſlaven inde ergaſtulis / de welcke meeſt vreemde waeren / ende van verre landen. Plinius ooc int 18 boec cap. 3. claecht dat hier door de weerdicheyt van de lantbouwinghe vermindert is / als hy ſeyt: Nu bouwen die ſelve landen, gebonden voeten, verweſen handen, gheteeckende aenſichten. Ende Columella: De Landtbouwerye geven wy over den alderquaetſten der ſlaven de welcke de alderbeſte van onſe Voorouders ſeer wel ghehandelt hebben.

Derweghen / het zy dat wy de verhaelde beſchrijvinge ergaſtuli van Iſidorus of Philoxenus nauwer inſien / ſoo ſullen wy oneygentlick ende Metonymice het woort ergaſtulum tot deſe Roomſche maniere van de ghene die landen bouwden door gebondene refereren; ende by na op die wijſe / op de welcke Plinius int 18 boeck cap. 6. gheſeyt heeft / dat de landen ghebouwt werden door ergaſtula; ende Seneca de veergheluyt ghevende ergaſtula van het wyde lant. Maer ſal eyghentlick tot deſe onſe gevanckeniſſe ofte Tuchthuyſen van Amſterdam / welck wy verclaert hebben dienen: waer in zy geduerich om werck te doen oft met de ſage / ſoo gheſeyt is / oft met weven / oft anderſins binnen het beſluyt gehouden / niet om eenighe ackers te bouwen / oft eenighe arbeyden buyten te doen / bewaert worden.

Daer is oock tuſſchen deſe onſe ende de Werck-plaetſen der Romeynen hier inne onderſcheydt. Dat by de Romeynen de inwoonders van de ergaſtula meeſt ſlaven waeren / ende de ſelve van twee ſoorten. Want hier inne wierden ghesteken miſdadighe oft onſchuldige. Miſdadige / namelick ſoo daer eenige onder de ſlaven waren wederſpannighe / vluchtige / quade / arghe / dickwils miſdoende: deſe verwees de meeſter ordinaerlick tot deſe ſtraffe. De ghene die onnooſel waeren / oft wierden ghehouden voor ſlechte ſlaven / oft gevangene barbaren ende ſterck van lichaem / deſe oft gevangen in de oorloge oft met geldt gecocht / leyden zy ghemeynelick t'huys voornemelick tot deſen eynde; ſoo boven wt Plutarcho gebleken heeft; ende Appianus oock in het eerſte boeck van de borgherlicke oorlogen wijtloopich aenwijſt. Maer deſe onſe Tuchthuyſen van Amſterdam / nademael dat alle menſchen by ons voor vrye ghehouden worden / en zijn voor de ſlaven niet; maer haer voornemen is voornemelick alleenelick de jeucht van ongebonden / ontaerden ende by na verdorven leven tot beteringe te brengen; ende die onſtuymicheyt te ſtillen ende te dwinghen. Ghelijck het opſchrift van het mannen Tuchthuys boven de poorte aen de ſtrate ghesneden te kennen geeft / vertoonende eenen wagen welcken Tigren en Leeuwen t'ſamen gevoecht ende ghepaert trecken / den voerman een ſweepe in der handt hebbende / alwaer dit onder ſtaet: VIRTVTIS EST DOMARE QVÆ CVNCTI PAVENT. Dat is / Tcomt de deucht toe te temmen tghene dat yeder vreeſt.

Ende alſoo is dit met eenen te obſerveren / dat de ergaſtula / de welcke onder andere oorſaken zijn gheweeſt van het afnemen des Roomſchē Rijcks / ſoo wy wt Lucano / Plinio ende Plutarcho verhaelt hebben / claghende dat de gronden van erfven ende ackers den ſlaven ende ghevangenen te bouwen bevolen wierden / de lantlieden daer wtgedrevē zijnde: dat het hier by ons op contrarie wijſe toe gaet / als alomme de rabauwē vermenichfuldigende / de huyſen ſteden ende provincien van nachtloopers ende truggelaers / en ander ongehoorſame ende bedriegers geſuyvert werden; ende de moetwillicheyt mate geſtelt ende bedwonghen wordt.

Het thiende Capittel.

Van de twee Cloosters, der Cathusers ende Regulieren, buyten de stadt gheleghen.

Verhaelt hebbende soo wel de ordinantien, als die publijcke huysen/ welcke wt de binnen Cloosters der stadt tot een goet ende bequaeme gebruyck oft van nieuws ingestelt zijn/ oft vermeerdert ende vermaeckt: soo moeten wy nu cortelick overloopen die twee plaetsen by de stadt gheleghen, van de welcke ick de eene int voorgaende boeck vermaent hebbe dat gheweest is het Clooster van de Cathuysers, buyten de Haerlemmer poorte: de ander der Regulieren, buyten de Reguliers poorte. Het welc nochtans eer ic aen gae soo moet ick wat te vooren verhalen van die soorte van monickerije en die Cloosters / de welcke wy ghesept hebben dat in die Tuchthuysen verkeert zijn. Want so ic boven ghestelt hebbe / het eene/ dat aen de Oude zijde is / anders het Spinhuys / was gheweest der Susters vanden derden Reghel van S. Franciscus / Orsele toegheheylicht: Het ander aen de nieuwe zijde/ van de orden des selven Franciscus / Clarissen ghenoemt. Van de welcke Franciscus van Assisium in Umbrien een landtschap van Italien geboren ontrent den jare des Heeren 1215 is gheweest een Autheur van de biddende Orden: ende men seght dat S. Clare die hem terstont ghevolght is, mede van Assisium/ Nonnen Clarissen / insghelijcx biddende ende arm, na den reghel namelick van haren Lantsman Franciscus inghestelt heeft ende met solemnele belofte verbonde. Ende Polydorus Virgilius verhaelt dat noyt eenighe instellinghe van menschelicke godtvruchtichheydt meer toeghenomen heeft in corter stondt / ende by na de gantsche werelt eer vervult heeft; so dat vele van doen verbaest zijnde vermoedende waren dat niet soo seer de godtsalicheydt/ als de stilheydt ende luyheydt/ sodanighe menschen behaecht heeft.

Het Reguliers Clooster

Nu so vele belangt die twee Cloosters by de stadt gheleghen. Het eerste / welck recht tegen over de Reguliers poorte was hebbe ick boven vermaent, dat het ontrent den tijt van Aelbrecht van Beyeren Grave van Hollandt meest gebouwt is ende daer nae/ ontrent den jaere 1506 / verbrandt is ende nieuw opghemaeckt niet op de selve plaetse/ maer by het Dorp van Alckmaer / Heilo ghenoemt. Nu zijn de overblijfselen van het vervallen ghetimmer ende de reste van het Clooster tot andere ghebruycken ende meest tot lustighe hove ende bleyck n tuynen gheeyghent.

Het Cathuyser Clooster

Maer het Catuysers Clooster/ welckers overblijfselen van timmeragie insghelijcx beneden den wech oft Dijck van Haerlem van veers ghesien werden / vinde ick dat niet alleen ten tijde vanden voorseyde Aelbrecht ghebouwt is / maer oock tot zijnen coste/ als hy namelick int jaer 1368/ inden name van zijnen broeder Willem / die de rasende ghenaemt is gheweest / over Hollandt ende Zeelandt regeerde. Dat het een ghestichte gheweest zy in grootheydt ende lustichheydt wtmuntende / behalven de overblijfselen die noch overich zijn, ghetuyghen de ghedenckenissen ende verhalingen der oude luyden / de welcke vertellen dat Christiernus de 2/ Coninc van Denemarc hier gheforiert is gheweest, ende ghelogiert als hy tot zijnë Swager den Keyser reysde int jaer 1521. En van dit verhael is noch een oogenschijnelick bewijs het Huys, het welck daer noch overich is, in het welc een camer ghetoont wordt / welck noch heden ten daghe des Coninckx van Denemarck camer ghenoemt werdt. Daer na int jaer 1567 / ende van doen af de beroerten van Nederlandt meer ende meer toenemende/ soo is het door het woeden ende t'ghewelt der crijchsknechten dickwils gerooft ende gheplondert gheweest, ende de navolghende jaeren eyndelick is het inden gront verwoest. Heden ten daghe is de plaetse ende een groot deel des Cloosters behalven den Boomgaert in een Kerckhof verandert. En tot dit ghebruyck bevinde ick dat het eerst gheeyghent is gheweest / in de groote pest/ dese voorleden jaren.

Den oorspronck van de Orden ende nae der Cathusers.

Maer de occasie ende oorspronck van de orden ende naem der Catusers (om dat die niet alle nu en weten) is soodanich gheweest: Een seker man van besondere gheleertheydt / ghenaemt Bruno / een Ceulenaer int jaer MXXC / als hy te Parijs de Philosophie las, soo is het ghebeurt/ dat hy eenen sekeren vrient van goeden leven die doen overleden was, eer hy begraven wert heeft ghehoort te hooren roepen / ick ben door het rechtveerdich oordeel Gods verdoemt: en hier door beweecht is hy terstãt

wech

met ses medeghesellen door ghelijcke ghesichten/ende des miracles verschrickt zijnde/de eensame plaetsen der woestijne soeckende / ghecomen is in de Jurisdictie van Grenobel (een stadt in Vranckrijck) en daer een plaetse ghecoren heeft/die nu Cartusia heet: welcke plaetse hem heeft doen hebben Hugo Bisschop van Grenoble / de welcke terstont daer nae hem by de selve familie ghevoeght heeft. Te dier plaetsen van Bruno op Goddelicke saken aendachtich zijnde/heeft het eerste Clooster ghesticht / met dese instellinghen van een strenghe leven: want haer onderste cleedt is een hayren cleedt: haer bovenste/eenen swerten mantel/onder eenen witten tabbaert / ende eenen capproen op het hooft: sy eten nemmermeer vleesch/ den sesten dach vande weke meestendeels vasten sy met broodt ende water / eten alleene in hare cellekens / die sy als cappellekens houden/op sekere feestdaghen nochtans eten sy alleenlick t'samen. Sy swijghen meest altijt / waer in sy veel eer enighen Pythagoram/als Christum ende zijne Apostelen / den welcken te predicken bevolen was / naervolghen.

Voorts en mach niemant tot het Clooster gaen/ behalven den oversten ende den procurator / ende dat alleenelick om de saken der plaetsen te besorghen. De vrouwen en moghen oock in hare kercken niet comen/op dat sy niet yet en sien/waer door sy tot begheerlicheydt ghetrocken souden moghen werden; Ghelijck by na verhaelt Polydorus Virgilius een papist / de welcke nochtans dese censure in plaetse van een clausule daer by voeght : Voorwaer een schoone voorsieninghe, soo de affectien des ghemoets met sloten bedwonghen conden werden, ende het vleesch door eensaemheydt ende ledicheydt ghetemt: t'welck de heylighe Hieronymus met vlijtich aerbeyden, soo hy selfs ghetuycht, nauwelicks heeft connen te weghe brenghen, dat veers des Poeten naemelick voor vast houdende; *Quæritur Ægistus quare sit factus adulter, in promptu causa est desidiosus erat.* Dat is / vraecht men waerom dat Ægistus tot overspel quam, de oorsaeck is claer, te weten om dat hy hem tot luyheydt ende ledicheydt begaff.

Het elfste Capittel.

Het Stadthuys.

Des selfs oudtheydt ende andere dinghen.

Ende dit zijn meest/ ghestichten welcke/de monickerije wech gedaen zijnde/ of om de godtsalicheydt ende publijcke disciplijne/oft anderssins gheordineert ende vermeerdert ende tot goede ghebruycken verandert zijn: Nu volgt dat wy hier van wereltlijcke ghestichten ende gemeyne wercken der stadt by voegen. En ten eersten het STADTHVYS op een aensienelicke plaetse aen de merckt ende den Dam ghelegen is het Raedthuys van den Raedt ende de gantsche Magistraet. Het bestaet meest wt backsteen / behalven den ingancк ende de vierschare / van ghehouwen steen ghemaeckt. Den toren selve is voornemelick seer int ghesichte/ende tamelick hooch. Welck ooc int jaer 1601/als hy op een zijde boven te hellen ende wijcken bevonden werdt / is met besondere conste in zijn gheheel ende standt weder ghestelt: als te kennen gheeft het veersken doen van een yeder gebruyckt/het welck de menichte der Sluysen en huysen in het selve jaer opgherecht ende andere dinghen begrijpt: welck ick terstont op zijne plaetse stellen sal. De andere buytenwercken van het Stadthuys zijn soo heerlick niet/of niet so cierlick ende costelick.

De oudtheyt van dit ghestichte.

De outheyt duyckt my dat ick eenichsins afneme wt de beelden / de welcke boven de tralien van de Vierschare ghestelt Willem den sesten van dien name inde orden der Graven den 27 item Jacobam en Philips toeghenaemt de goede / met zijne huysvrouwe vertoonen. Vande welcke Philips/van zijne nichte Jacoba int jaer 1428 het Graefschap van Hollandt/oft emmers het Stadthouderschap des Graefschaps ontfanghen hebbende/heeft getrouwt zijn derde huysvrouwe Isabelle / Johannis des Coninckx van Portugaels dochter/int jaer 1430: soo datmen hier wt lichtelic van den ouderdom ofte outheyt van dit ghestichte ghissinghe maken can. Binnen/beneffens verscheyden vertrecken soo zijn daer twee heerlicke salen / waer van de eene aen de

rechte

rechte handt leeger is/hebbende op de vercieringhen van den ingang een opschrift met gouden letteren / welcke met een duytsch rhijm den dach ende het jaer / in het welcke de Wederdoopers het heele Stadthuys inghenomen hadden/cortelick verhaelt. Welcke Historie oock heel/seer wel ende nae t'leven met coleuren afghemaelt aldaer in een camer der Raetsheerē te sien is. Wy hebben hier boven de gansche sake ordentlic ende bescheydentlic op haer plaetse verhaelt. De ander aen de slincke zijde is hoogher/insghelijcx/wijdt ende breedt; van waer oock tot den volcke de placcaten ende andere publijcke instrumenten ende ordinantien het clocxken luydende /opentlick vercondicht werden. De andere vertrecken dienen oft tot de vergaderinghe der Schepenen/oft het Raethuys der Borghemeesteren / oft voor Thresoriers ende Secretarisen : Oock zijn hier en boven vier Cameren/oft veel eer Richtplaetsen vande welcke de eene ende onder de voorneemste is de VVees Camer: de ander de Asseurantie Camer; de derde de VVisselbanck; van de welcke wy hier na breeder spreken sullen/ als wy de forme van de politie der stadt sullen stellen. De vierde eñ leste is die men ghemeynelick de Vierschale noemt / maer niet al te wel/ghemerckt datse beter ghesept wordt de vierschare/soo ick ooc te vooren gestelt hebbe. Want het is als een ding plaetse ende sitplaetse der richteren oft een vergaderinge van vier mannen ende hoopen; soo dat schare voor eenen hoop eñ menichte by een ghevoecht ghenomen werde. Want daer zijnder vier / welcke de vergaderinghe des gherichts maecken/den richter/ den eysscher/den verweerder ende den Schrijver: oft/den Schout/den richter/dē beschuldiger ende de beclaechde. Int lant van Sassen/eñ op sommige andere plaetsen om de vierschare te vervullen wierdt eertijts vereyscht de Schout met 3 Schepenen: Van de welcke Schepenen de eerste concipieerde oft vandt / de twee andere stonden toe. De richter sprack het vonnisse wt. Andere schrijven bequamelicker Vier-Schare /dat wtleggende een schare van vieren: om dat aldaer het gebruyck van vier persoonen zy/des Eysschers/soo ick gesept hebbe/des verweerders/des richters ende des Baillius. Daer zijn oock andere de welcke vier-schare dach, diem fastum wtleggen / siende op de wijse der Romeynen/ by de welcke fasti ende nefasti dies waeren. Maer dat is wat vreemt van de sake eñ het tegenwoordich ghebruyck. Ende dese vierschare van het Stadthuys van Amsterdam is met yseren traillen allenthalven doorluchtich/ghelijck ick oock bevinde het dryphacton der Griecken gheweest te zijn. Want die van Athenen hebben met eē besondert woort dryphacton ghenoemt de traillien van die plaetse in de welcke den raedt oordeelde/waer van ooc het segwoort compt: causam ad dryphacta dicere, hem op die plaetse dryphacta verdedigen. Ende ten lesten behalven alle dese/so is hier de voorleden jaren/de Camer by gecomē/alwaer de alghemeyne rekeninghen der stadt ondersocht ende ghehandelt worden. Maer hier van ende van andere diergelijcke dinghen sullen wy daernae/soo ick aengewesen hebbe/bequamelicker spreken.

De weeſ camer, van Aſſeurantie &c.

Int derde Boec.

De Vierſchare,

Siet Polucem ende Scaligerum Exeric cap. 6 Sect. 1.

Het tvvaelffſte Capittel.

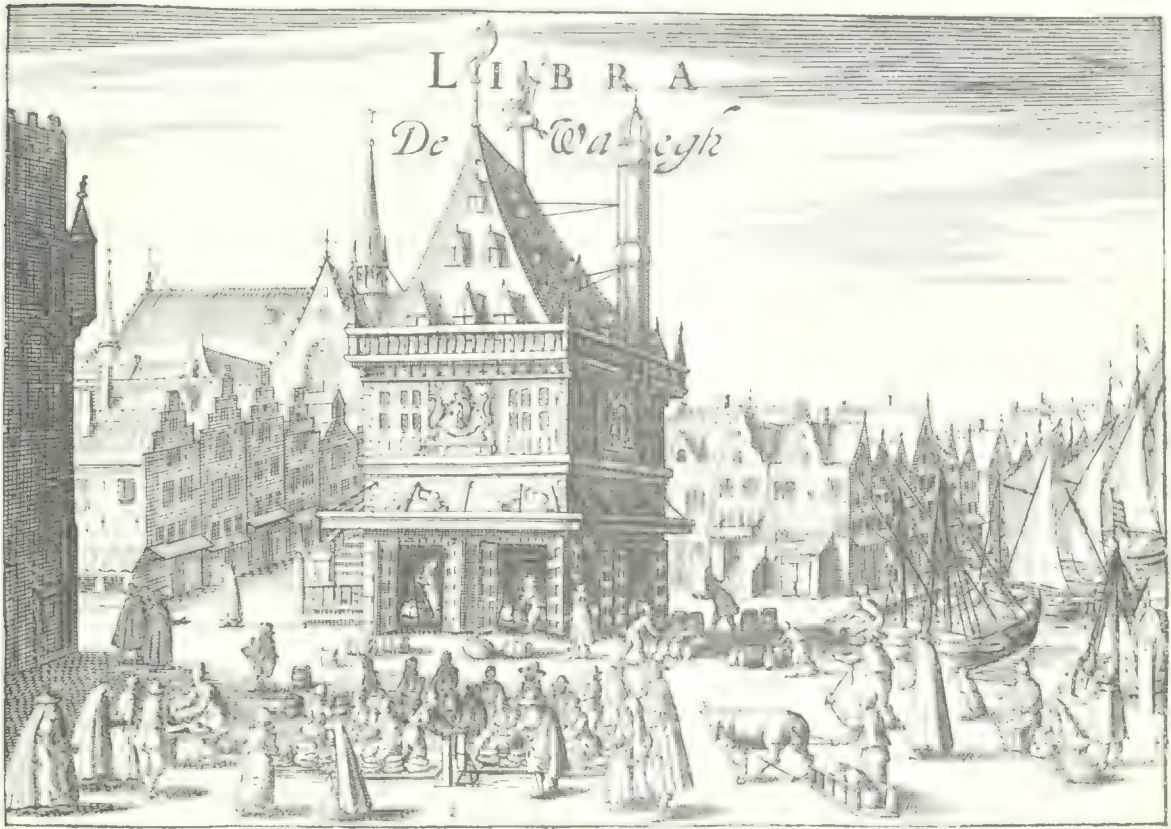
De Waeghe.

HET ghestichte naest het Stadthuys is de VVAEGHE, op een effen en onverhinderde plaetse ghestelt/ soo datse ghesien can zijn/ende daer nier rontom aen alle zijden gaen can. Een constich/ende wel gemaect stuc wercx gheheel bestaende wt witten ghehouwen steen: van vierkante forme ende behoorlicke grootte/ende seer schoone proportie. Boven de plaetsen rondtom met pileernen eñ galeryen om te wandelen gemaect/geven het gansch ghebouw niet de minste cierlicheyt/op dat ick voor by gae de trappen aen een zijde van buyten opgaende ende cierlic gemaeckt. Voorwaer de gene die 't sien/ooc vreemde/die prijsent eñ verwonderen haer daer over. Het heeft deuren in vier deelen open staende/ende in elc groote ende cleyne schalen/bequame om te weghen. Ick vinde dat het gebouwe is/oft veel eer volbouwt int jaer 1566/ soo ick oock boven aenghewesen hebbe: ende daer by ghevoecht / dat voornemelick in dien tijt / na dat de saken doen stonden/den stant der stadt seer floreren-

rende ghewe est is / ende dat dit ghebouw daer wy van spreken noch heden ten daghe een seker ghedenckteecken is van de over-vloedicheyt der stadt / oft rijckdom dies tijts.

De gene die hier over ghestelt is/wordt gemeynelick VVaghemeester genoemt. De incomsten/die hier vã tot profijte der stadt eñ het gansche lant comen/zijn seer groot. Den pacht der stadt/wordt ghemeynelick Excijs genoemt/ende wordt alle jare vande pachters voor een seker somme van nieuws

4

Et justi atq; æqui dum ponderis arbitra dicor, Divitias summas regioni urbique repono.

ghepacht. T'ghene dat het landt toecomt (Impost oft Impositie ghenoemt) wordt alle halve jarẽ verpacht aende meest biedende. Dese eeuwige jaerlicxsche incomste der stadt beloopt somtijts over de 43800 guldens: ende den Impost welck den lande toecomt ende voor het selve ingesamelt wordt gaet de selve somme in een half jaer verre te boven. Want dickwils/voornemelick de somersche halve jaren/wort het vijftich duysent guldens ghepacht: maer in de wintersche 48300 ende meest daer ontrent. Ende die het pacht wordt by ons Pachter ghenoemt.

Het derthiende Capittel.

Van de Schutters Hoven/

die men ghemeynelick Doelen noemt ende van het BOSHUYS.

Volghen de Schutters hoven/ de welcke drij zijn in de stadt. De twee zijn als in een gheboeght/ daer toe ghedaen zijnde bysonderlic schoone wooninghen ende wandelplaetsen: Van de welcke in het eene het ghebruyck ende de oeffeninghe van den Handtboge gepleecht wordt; in het ander/ van die bogen die men Stalen boghen noemt: alle beyde staende in de Calverstrate aen de nieuwe zijde; en hebben elck twee wt ende inganghen aen beyde zijden: want den eenen is aende strate selve; en den anderen neffens de Burgwal/ die men Vullers Grafft noemt/ is achter. Den derden ende lesten HOF aen de oude zijde wordt gehouden voor het collegie ende als de oeffen-plaetse vande hantbussen ende roers eertijts coluvers ghenaemt. Waer van het huys selve eertijts Coluvers oft Cluveniers Doele schijnt ghenoemt te wesen; niet ghelijck het heden ten dage meest geseght wort/ Claveniers Doele, als of desen naem van clauw zijnen oorspronck hadde ghenomen/ Voorwaer Koluvre, wiert van onse voorouders genoemt een busse ofte roer/ de welcke oock by Coluvrier eenen die met de busse schier verstaen hebben/ nae dat dit instrument by ons heeft begonnen ghebruyckt te worden/ als blijckt wt de oude Chronijcke van Hollant daer dit woordt dickwils ghelesen wordt: ende voornemelick als zy van Philips van Bourgongien spreeckt/ leest men: Zy versaghen hen van Bussen, Booghen, Koloveren ende andere instrumenten &c.

Cloveniers Doele ende de redene deses naems.

Maer in een yeder van dese publijcke ghestichten behalven de seer lustighe tuynen/ zijn daer en boven eet-cameren ende salen om gasten te ontfangen ende tot gemeyne maeltijden ter eeren van gesanten oft andere groote heeren aen te richten toe gheeygent. Van de welcke oock de binnen mueren alomme verciert zijn en becleedt met schoone wercken van constenaers en taffereelen/ in de welcke de borghers ende collegien/ gelijck zy eertijts gefloreert/ hebben met hare toerustinghe/ ghestaltenisse/ gelaet naer t leven vertoont werden: ende dat tot dese onse tijden toe. Ende om dese figueren te maken zijn genomen geweest/ niet de slechtste meesters/ maer die doen lichten der conste ghehouden zijn geweest/ ende door de welcke noch heden ten daghe de constenaers toenemen ende leeren. Also oock die ten onsen tijde/ oft onlancx nieuwe wercken ende nieuwe taffereelen daer by hebben ghedaen worden meest onder de voorneemste ende oock van seer volmaecten wercke ghehouden. Ende dese dingen worden van yeder/ so wel inwoonders als vreemdelinghen/ met groote begeerte/ ende met groote verwonderinge van alle/ maer insonderheyt der gener die haer op de conste verstaen/ besien.

Van de eetcameren ende bleckuyden.

De schilderijen ende oude tafereele der cameren

Nu belanghende de Gilden der Schutters die wy in onse tale/ Schutterijen noemen/ haer voorneemste ampt ende officie is om muyterie ende oploop te weeren/ om de vyanden tot te keeren. Boven dien wierden zy oock hier toe ghebruyckt/ dat als de Princen moesten ingehaelt werden/ of als men nieuwe hulde/ doen waren zy in plaetse van een heerlicke ende solemnele garde. Ende eertijts tot een teycken hadden zy een cleedt van twee coleuren: daer by ghevoecht zijnde een silveren blason/ welck cleedt/ de selve van den ghemeene volcke assonderde. Huydensdaechs sien wy dat het gebruyck van dese cleedinge meest vergaen is/ de ghedachtenisse alleen vant blason op sommighe plaetsen blijvende. Wy hebben boven gheseyt/ als wy de saken van Carel voor Huys handelden/ dat yet dergelijcx geschiedt is. Want die van Amsterdam onder de hulpe/ welck doen wt de steden van Hollandt daer ghecomen was/ als crijchsknechte/ hebben hare vaendelen oock haer cleedt alsoo gheteeckent ende gevet ghehadt/ dat wt het teecken ende ghestaltenisse seer lichtelick van wat stadt een yeghelick was/ verstaen conde werden.

De gilde der Schutters.

Maer het woordt selve heeft verclaringhe van noode/ het welc hedensdaechs door de ghemeyne ghewoonte van spreken aenghenomen is dat wy dese hoven/ Doelen noemen. Soo wy den waren oorspronck van dese instellinge aenschouwen/ de welcke blijckt dat tot den crijch/ ende bescherminghe der steden/ voornemelick ghedient heeft/ dat namelick niemant in dese gilden aenghenomen en soude werden/ dan die in dese oft de ghene soorte van pijl/ oft ten lesten het roer/ gheoeffent zijnde/ den Vaderlande eenmael nut soude moghen zijn: soo schijnt dat Doel moet eyghentlick wtghelepdt zijn dien dijck oft die opgehoopte aerde/ naer de welcke de Schutters met den boghe ende met de busse/ hare pijlen ende loot schieten. Waer van oock t'ghene daer men op mickt Doel-pinne genoemt werdt. Anders Dolen beteeckent in onse sprake/ van den wegh afwijcken/ soo dat hier op schijnen ghesien te hebben/ die in de selve

Verscheyden wtlegginghe van het woordt Doelen.

Hoven

Hoven Dool-hoven maeckten / de welcke met vele omweghen de ingangen ende wt-ganghen onvindelick maken. Waer inne ghemerckt dat Plinius schrijft dat haer de oude met ettelicke wonderlicke wercken overdadelick begheven hebben / ten sal niet buyten propooste zijn een hier byte voegē / maer met de woorden van Varro / vanden voorseyden Plinio bygebracht / van het graf van Porsenna den Coninck van Hetrurien / alwaer oock soodanigh een Doolhof by ghevoecht is ghetweest: Hy is begraven, seyt hy / dicht onder de stadt Clusium, op welcke plaetse hy een graf ghelaten heeft wt een viercanten steen: elcke zyden dertich voeten breedt, vijftich hooghe; ende in het viercante ondersetsel van colomnen binnen eenen Doolhof daer men hem niet wt en can ghelossen: waer inne soo yemant sonder een clouwen garens ingaet, gheen wtcompste vinden en can. Boven dat viercante staen vyf pyramiden op de hoecken, in het midden eene, onder vyf ende tseventich voeten breedt; hondert vyftich hooge: alsoo opwaerts scherp gemaeckt, dat in het opperste eenen coperen circkel ende eenen breeden hoedt in allen gestelt zy, aen den welcken hanghen bellekens met ketenen vast gemaeckt, de welcke van den windt beweecht zijnde, verre geluydt geven, soo eertijts te Dodona geschiedt is. Boven welcken circkel, noch vier pyramiden wtkijcken elc hondert voeten hooge, boven de welcke in eenen grondt vyf pyramiden staen, welcker hooghde Plinius seyt dat Varro hem gheschaemt heeft daer by te stellen versoeyende mogelick de eergierigheyt van die Coninghen, de welcke met soo dolle onsinnicheyt eere schijnen ghesocht te hebben ende de crachten des Rijcks vermoeyt / met eenen cost die niemant te bate comen en soude. Dat veers oock van Virgilius Hic labor ille Domus, & inextricabilis error: moet van de selve Doolhoef verstaen zijn; ghelijck oock dit veers van Ovidius Cum tibi ne victus tecto moreret recurvo, Quę regeret passus, pro duce fila dedi. Item int 8 boeck Metamorph. alwaer hy van den Doolhof van Dedalus also gewach maect: Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis, Ponit opus, turbatque notas & limina flexu Ducit in errorem, variarum ambage viarum.

Lib. 36 cap. 13.

Ten lesten aen den Hof / welck aen de oude zijde is / ende die wy gheseyt hebben der Cluveniers te zijn / is eertijts aen den cant van den Amstel die na Utrecht siet eenen toren met een schoone ende heerlicke spitse by ghevoeght / ende de selve met een gaelderije aen de reste van het gebouw ge-hecht / heeft aen de Noortzijde des torens / soodanighe eene gheschrift / in steen wtghehouwen: SVVIICHT VTRECHT: van de welcke / voor soo vele als de oudtheyt vanden selven belangt / ende de occasie / so vele als wy hebben connen doorgronden / meyne ick dat wy hier genoech geseyt hebben.

Een opschrift on den Toren ghestelt.

Int eerste boeck.

De eerste Hoven / de welcke aende nieuwe zijde staen / hebben nu het BOSHVYS ghestelt in het midden aen de zijde vanden Borchwal: het welck eertijts aen de oude zijde dat Huys heeft in ghehadt / welck nu voor de Oost-Indische Compaignie is. Ende wil het des aengaende hier by laten.

Het Boshuys.

Het veerthiende Capittel.

Het Huys van de Oost-Indische Compaignie.

HEt Huys van de Oost-Indische Compaignie / welck eertijts / soo ick geseyt hebbe / het Boshuys geweest is staet aen de oude zijde, by de Kape / die nu de Oost-Indische Kape genoemt wert om dat aldaer de lichters / welcke de groote Oost-Indische Schepen ontladen ende alle de Speceryen ende wtlantsche waren in dat Huys / als in een seker schuere brenghen / ligghen. Het ghestichte selfs is lanck ende wijdt / van taemelicke hoochde: ende heeft een plat waer men peper / noten muscaten ende andere diergelijcke verluchten can ende in de sonne legghen / als het van noode is. Daer is onlanckx / aen de zijde van den inganck een plaetse by gevoecht / ende een nieuw Huys / verciert met heerlicke salen ende cameren ende andere vertrecken voor de Schrijvers ende de Secretarisen der Compaignie. Daer zijn hier ende daer wtlandtsche Schilderijen / ende voornemelick in de groote camer van de Bewinthebbers te sien / nieuwe ghestaltenissen ende overzeesche ghestichten als voornemelick het Hof des Coninckx van China / met veelderley crommicheden ende inganghen / een

T datmen

datmen tot het voorneemste ende tot de plaetse des Coninckllicken paleys selve comt / onderscheyden. De Compaignie huert dit huys van den Magistraet der stadt voor 3200 guldens t'sjaers. Alhier ghewach te maken van de coopmanschappen ende andere costelicheden / de welcke ghelijck de vloet ende ebbe der zee comen ende weechgaen / als de sommighe aenghevoert werden / ende andere insgelijcks vercocht / achte ick overtollich te zijn. Een sake nochtans aengaende de Porcelleynen / en mach niet naeghelaten zijn / dat namelick dese Oost-Indische handelinghen een groote menichte der selver inde Nederlanden ghebracht hebben: soo dat van de selve metter waerheydt soude moghen ghesegt worden / dat Plinius eertijts van die victorie over Mithridates van Pompeius de Groote gesegt heeft / dat die voornemelick tot de peerlen / costelicke steenen ende dese overzeesche gebruyckelicke dingen de manieren gheneycht heeft. Dat meer is ghelijck die selve victorie van Pompeius de costelicke vaten Murrhina in Italien gebracht heeft / ende Pompeius eerst ses vaten wt die triomphe Jovi Capitolino toegheeyghent heeft: alsoo moet men oock van de Porcelleynen / der welcker overvloet daghelicx meer ende meer aenwast / gevoelen dat de selve eerst wt dese navigatien by de onse by na tot het ghebruyck des ghemeenen volcks ghemeyn ghewoorden zijn: dat oock hier inne de onse nu gheluckigher dan de Romeynen te houden zijn / by de welcke dese dinghen soo raer ende noch soo diere zijn gheacht gheweest / dat zy niet alleen vaten van dese sorte den Goden toe en eyghenden / soo Plinius verhaelt heeft / maer oock eenen eenighen waterpot van die stoffe drye hondert sestertijs ghecoft is: de welcke soo sommige rekenen / gedaen hebben negentich ponden silvers. Andere maken de somme veel grooter.

Lib. 37. cap. 2.

Maer belanghende de vraeghe oft de Murrhina van de Oude de selve zijn gheweest met onse Porcelleynen andtwoordt Julius Scaliger de Vader van Josephus in zijne Exercitationibus teghen Cardanum / dat het gantsch de selve geweest zijn. Ick / soo vele als ick wt de woorden van Plinius afneme / vinde eenighe ghelijckheyt / ende oock eenighe onghelijckheydt. Ende ten eynde dit ooghenschijnelicker blijcke soo sal ic eerst Plinij woorden / ende daer na de meeninge van andere stellen.

Oft de Murrhina van de oude de selve met de Porceleynen ghe-weest syn

Lib. 37 cap. 2.

Plinius seyt: Het Oosten sendt ons murrhina. VVant zy worden daer ghevonden in vele plaetsen, ende alder meest int Coninckrijck van Parthien: voornemelick nochtans in Caramanien, alwaer men meynt dat de vochticheyt onder de aerde door de hitte t'samen gedruckt wort. In grootheyt en gaen zy nergen de cleyne Schaeberden te boven, van rare dickte, als geseyt is van een drincvat. Sy hebben eenen glants sonder crachten, ende veel eer een blinckende schoonheydt als eenen glants. Maer de verscheydentheyt van verwen wordt in weerden gehouden, nu en dan spotten haer omghevende in purper ende witticheyt, ende de derde wt beyde als vierich wordende, in coleur van rootverwige purper, ofte melck wit zijnde. Men vindter die meest in de selve prijsen verwen als in den reghenboghe gesien worden. Desen staet de dickte der spotten wel aen, ende wat doorluchtich of bleeck is een ghebreck. Item vuylicheden ende wratten die niet wt en steecken: maer gelijck in het lichaem oock meestendeels sittende. Daer is oock eenighe recommandatie in den reuck. Dus verre Plinius. Welcke op datse met de Porcelleynen vā China deses tijts recht verghelecken mogen werden / soo sal ic hier bystellen wat de nieuwe Schrijvers van de selve ende van hare stoffe / ende van de wijse des gantschen wercks verhalen: Eñ ten eersten. Cardanus ende Julius Cesar Scaliger schijnen hier inne over een te comen / dat die Murrhina van de oude gheweest zijn die wy nu Porcelleynen noemē. Scaliger daer en boven voeght dit daer by van de wijse van die te formeren: Sy worden ghemaeckt in deser manieren: zy brenghen tot seer fijne bloeme Eyer-schalen ende de schelpen van zee-visschen umbilici genaēt (de gedaenten van dese zijn Porcellanæ, waer van oock de naem is) welcke bloeme zy met water ghekneedt hebbende tot vaten formeren; ende stoppen die onder de aerde: int hondertste jaer ontgravent zijt als een volcomen werck ende brengent te coop. Het welck na haer leven blijft, dat setten zy haren erfghenamen by testamente over. Alle jare maecken zyt ende delvent in de aerde, ende teeckenen de tijden op, na de welcke zy die wtnemen. VVt het lantschap van China worden de beste ghebracht. Andere meynen dat met de vaten, maer de masse van de stoffe wechgeleyt wort, welcke wtgetrocken zijnde de vaten gemaeckt werden. Als den prijs van dese de rijcdommen ende de patientie, ten lesten oock het geloove overtreften, met een nieuwe aerdicheydt hebben zy die soo fraey ghevolght in de Eylanden van Majorcke: dat het dickwils swaer te oordeelen is, welck dat de ware welcke dat zijn de gecontrefeytte. Voorwaer zy en wijc-

Exercit. 92.

ken niet noch in forme, noch in ghedaente noch in netticheyt: somtijts gaen zy oock in fraeyicheyt te boven. Ick hoore datter nu in Italien soo volmaeckte vercocht worden, datse voor een yeder cassitero: welc daer Peltrum ghenoemt werdt, werden ghestelt. De selve worden een letter gecorrompeert zijnde, van de Eylanden Majorque, daer men seght dat seer winnemende ghemaeckt werden, Majolica genoemt. Andere nieuwe Schrijvers / ende voornemelick Hugo van Linschote tot onsen tijde / verhalen meest andere dinghen. Want zy schrijven datter Porcelleynen van twee soorten by die van China ghemaeckt werden: namelick van grove ende van fijne stoffe. Dat de Porcelleynen van grove stoffe / tot die van Indien op verscheyden plaetsen / Spaenjaerden / Portegysen ende andere gevoert worden: Dat de fijne in het Coninckrijcke gehouden werden / ende dat die van soo winnemende ende ghesuperde substantie ende stoffe zijn / datse alle Christalinen te boven gaen; ende dat zy gemaeckt worden in de binnenste deelen van het Coninckrijcke van China / wt een seecker besondere aerde / de welcke seer hardt ende vast is; de welcke in brocken ende seer dunne stucken gestooten / daer na met water in sekere backen wt steen ghehouwen gewreyckt ende ghekneedt wordt: ende als zy genoech ghewreyckt is ende dickwils in het water gekneedt ende ghewendt / dat wt de stoffe die aldernaest boven swemt de subtijle vaten ghemaeckt werden / wt de reste die sinckt / de ghene die min subtijl en fijn zijn: ende datse terstont alsoo geformeert met schilderijen verciert worden ende ten lesten inden oven / tot die hardicheyt / die wy sien ghebacken werden.

Een vergelijckinge van het ghevoelē vā de Murrinis ende Porceleynen.

In welcke plaetsen verscheydentlic by ghebracht / vinden wy eenich verschil ende over een cominghe. Ende Plinius ten eersten schrijft dat het Oosten de murrhina sendt / ende datse meest inde lantpalen van het Parthische Coninckrijck ende van Carmanien ghevonden worden: op dat wy verstaen datse derwaerts mogelick wt de naeste Indien plachten ghebracht te werden. Want Carmanien is / heden mogelick Chirman / aen den Persischen Inham / de welcke in de Groote Zee van Indien zijnen wtganck heeft / ontrent Ormus gheleghen; Dat hy naerna secht dat de vochticheydt onder de aerde t'samen ghedruckt wel dit soude met Scaliger over een comen / welcke ghesept heeft dat de bloeme van gestooten schelpen onder de aerde ghelept werdt: hoe wel Hugo van Linschote die niet schelpē / noch vochticheyt / maer seer harde aerde noemt / ende bekent datse niet onder de aerde / maer in backen ende steenen vaten ghekneedet wordt. Maer dat ten derden daerna Plinius van de dicte daer by voeght en verschilt niet vele van de Porceleynen deses tijts; als oock niet dat hy secht van den glants: want inder waerheyt daer is in de Porceleynen niet eenen doorschijnenden glants / maer alleene een blinckende schoonheyt ende die niet ghelijck melck / of soo Plinius spreeckt, wit glinsende melck. De andere verwen / die Plinius noemt en worden in de Porcelleynen deses tijts niet ghesien / gemerckt zy alleen / mijns wetens blau met wit daer tusschen gemengt hebben. Ende ten vierden / gelijck wt de woorden van den selven Plinius blijct / yet doorluchtich te zijn ofte bleeck is eertijts in de murrhinis voor een gebreck gehouden geweest; het welck strijdt met het verhael van de ghene / welcke die fijne Porcelleynen subtijlder dan de Cristallinen glasen maken: Van de welcke nochtans my gedenct dat ick tot Amsterdam onder andere Porcelleynen eenen monster ghesien hebbe: en daer worden der noch ghetoont; soo dat het niet en schijnt stijf waerachtich / dat dese soorte wt het Coninckrijcke van China gansch niet gevoert en werdt / soo eenighe verhalen. Ende ten lesten van den reuck / welck Plinius in de leste plaetse stelt / en sie ick niet waer ick dat heen brengen sal: ende het werpt om by na al dat ick alreede te kennen hebbe gegeven dat de murrhina van de oude hebben gehadt gemeyn ende ghelijck met onse Porceleynen: ghemerckt dat de Porceleynen die by ons vercocht worden / geenen reuck en hebben; ende dat zy wt den reuck niet gheacht ofte ghecommandeert en werden.

Het vijfthiende Capittel.

Het Princen Hof ende Collegie van de Admiraliteyt.

HEt Hof/nu het Princen Hof/is eertijts het Clooster van S. Cecilie gheweest / soo ick boven aengewesen hebbe : Maer ghemerckt de Prince seer selden/ende niet dan met voornemen tot Amsterdam en comt / het Collegie van de Admiraliteyt / soo men dat noemt/heeft hier gheduerichlick zijne vergaderinge ende byeencomsten. Hier senden de Vriesen/Overyselsche/Zeelanders ende elcke natie hare Ghedeputeerde: de welcke over de Zee ende Convoyen sorge dragen/ bevel van de Geunieerde Staten hebbende/Prince Maurits selve het alghemeyne Gouverneurschap houdende. Dit Hof heeft cameren ende andere Salen die treffelick ende groot ghenoech zijn: int midden is een viercante plaetse met viercante steenen gelijckelick gheplaveyt. Als men incoemt soo is aen de slincke handt een gaelderije tot een wandel plaetse ende ter eeren vanden Prince vanden Raedt ghemaeckt ontrent den jare 1594 als hy doen zijn blijde incompste nae het innemen van Groeninghen in de stadt dede : t'welck oock het opschrift oft veers te kennen gheeft / in deser manieren by ghevoeght.

Quod Patribus, Marti Auraico, Batavisque catervis:
Mentem, animum, robur præstas, quod & hoste fugato
Aut cæso donas urbes arcesque potiri,
Hæc tibi Christe, dicat votiva trophæa Senatus.

Dat is:

Dat ghy, ô Christ, met ghenaede goet,
Stelt vaders des Vaderlants welgemoet;
Ende t'Orangische en Hollansche Heer
Moet en cracht verleent hoe lancks hoe meer,
Dat zy den vyandt slaen en verderven
Int becomen steden, sloten t'onser erven,
Heeft den Raet, die haer hier toe acht verplicht,
V dit trophe tot danckbaerheyt opgericht.

T'selve:

Ghy die ons wapent, Heer, en keert het Spaensch gevvelt,
Nu slaend' ons vyants heyr, nu drijvend' uyt het velt;
Om dat gh' ons Staeten moet, en hert geeft ons Orangien,
En sterckt den Batavier midts in het stoel van Spangien,
En hem vervvinner maeckt van menich schans en ste,
Stelt dit ons Over icheyt hier tot een danck-trophe.

Dese incomste vanden Prince inde stadt is doen met groote feeste ende blijschap geviert. Want de Stadt van Groeningen/gelijck ick ghesent hebbe/in dat jaer ingenomen zijnde/t'samen met de Ommelanden ende den staet der Republijcke verbetert en g'hereformeert/is de Prince Mauritius in Hollandt wedergheсomen ende allenthalven van de Steden heerlick begroedt. Als hy by Amsterdam ghecomen was/is hy met vele Schepen ende speel-schuyten ontfanghen/ende van den Magistraet seer heerlick in de stadt ghelepdt. Daer was by de merckt van de Rhetorijck-camer een tanneel opgerecht/op het welcke met stomme persoonen/vertoont wierdt de Coninck David/het hooft van Goliath in de handt hebbende; ende de dochters Sion met harpen/Cytheren/Luyten / Cymbalen / ende andere instrumenten van Musijcke lieffelick voorsinghende. Den heyrleger van Israel volghde David. Boven op het tanneel waeren

waeren geschildert de wapenen van die van Nassauw/ende onder de wapenen eenen boom met Orangie-appelen geladen/ met dese devijse: tandem fit surculus arbor dat is / ten lesten wort een struyckſken een boom. Dit was op de merckt. De Prince daer nae voortgetreden zijnde/ende allenskens naerder het Hof comende/soo heeft hy eenen triomph-boge gevonden ter eeren en tot den name van Nassau toegheeyghent: in welckers t'sop Neptunus met de Tritones domineerde; Onder werdt vertoont Claudius Civilis/etteliche Romeynen onder zijne voeten douwende; onder de welcke eenen op deneenen knien liggende scheen te willen ontgaen ende hem te wreken; maer van zijne crachten verlaeten heeft niet gecονnen. T'opschrift/t'welck hier onder stont/was by nae in meeninge dit:

C IVILIS veluti Batavorum finibus olim,
C LAVDIVS ejecit Romam populumque superbum:
Principe M AVRITIO sic nunc Hispana tyrannis
Pellitur: ô utinam libertas Principe eodem,
Integra mox totis Belgarum floreat oris.

Dat is:

Gelijck C IVILIS den Bataviſchen helt,
De Romeynen keerde vvt het Hollantsche velt;
Soo vvordt de Spaenjaert nu gevveert
Door den Prins Mauris hooch geert;
Och of de lieve God ſoo begeerde,
Dat de tyrannie al omme keerde
Van de gansche Nederlandtsche landen,
Door deses Vorsts strijdtbaer handen.

T'selve:

Gelijck als vvel eertijts heeft het hooft der Batavieren
C IVILIS, sich en haer ontrocken de banieren
En t'jock des Roomsch geweldts; soo wordt nu afgeleyt
Het Spaensch jock van ons hals, door't Nassausch cloeck beleyt;
Oh! of door M AVRITS handt, en door zijn sterck aenhouvven
De gulden Vrijheyd heel Nederlandt mocht aenschôuvven.

Het sesthiende Capittel.

Der Rhetorijcker Camer/

Item het Auditorie van de Chirugijns.

Teghen over het Princen Hof is S. Margrieten Kercke in de Nes / alwaer ick alreede te voren vermaent hebbe dat nu beneden de meutre oft cleyne vleesch halle is. Maer hier moeten wy by voeghen/dat op den opper solder de Rhetorijck Camer gehouden wordt/t'sel fs door die occasie/dat wy terstont vanden Rhetorijsijns gesproken hebben; Ende dese Camer is tweederley ende onderscheyden/ namelick van inghebore ne Rhetoresijns/ ende van de Brabanders/namelick van de

gene die hier over langhe hare woonplaetse genomen hebben. Eñ dese Rhetoresijns zijn mannen van lustigen ende poetischen geeste/die in hare moeders tale in dicht comedien/tragedien/ende somwijlen oock stomme personagien/soo wy ghesept hebben/de saken ende daden der voorouderen aenwijsende met groote genoechte der aensienders/vert ooghen.

Ende het is geloofllijck/dat onser voorouderen/dat is/der oude Gallorum ende Belgarum Bardi gheen andere persoonen op na gheweest zijn/want oock sy luyden hadden dat voor een gebruyck/datse de daden ende gesten harer voortreflicke Capiteynen/in tijden des oorloochs/oft anders overleden/in tragedien/rhijmen ende liedekens/den nakomelingen tot een gedachtenisse/voor ooghen stelden. Ghelijck dat vanden ouden Poete Lucano/onder anderen/aenghewesen werdt met de novolgende veersen:

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis ævum:
Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Dat is:

Ghy Bardi, die daer geeft door sangh en liedts opheven
Den vromen Helt zijn loff, en na de doot het leven,
Verr tot int compstich eeuvv: t'sa dicht aen alle zy,
Van't Roomsche garnisoen en volck zijt ghy nu vry.

Het Auditorie der Chirurgijns.

Daer is noch op den selven opper solder van S. Marguete het Auditorie/oft plaetse voor de Studenten van de Chirurgie/in de welcke tot lessen/sectien ende andere ghelijcke oeffeninghen te handelen de Chirurgijns voornemelick van de stadt/op seker ure ende gesette dagen t'samen comen eenigen ervaren inde conste van Medecijne tegenwoordich zijnde ende daer toe met bewillinge van den Magistraet vercoren/welc het officie ende ampt eenes Doctoors ende eenes Anatomisten/alst den noot vereyscht/bedient.

De Scherm-Schole.

Ende daer beneffens/soo hebben oock op dese plaetse de Schermers haere oeffeninghen/ende hare Scherm-schole.

Het seventhiende Capittel.

De voorneemste Merckten der stadt, item de plaetsen daer de Schepen liggen.

Dē Dam.

De Merckten over de gantsche stadt zijn seer vele. De voorneemste ende meest ghehanteerde is/de welcke/nefsens het Stadthuys ende de Waghe/ghemeynelick de Dam genoemt wordt; Om dat hy ten deele dient de rivieren Amstel eñ t'Ye in plaetse van eenen Dijck ofte Dam. Anders van het vercoopen van Boter ende Kaes/welc eens ter weke daer ghehouden wort noemen wy't de Marckt. Ende dan schijnt de gansche plaetse van de menichte der coopers ende vercoopers heel over te loopen. Elde is in et te nim/oock buyten desen merckdach/altijt van verscheyden luyden/die haer vander plaets daer houden/levendich ende beleedt.

Op dese Damsche merckt behalven den Ammerack/responderen ruysweghen van elf straté. Van de welcke twee wt de Warmoes strate van de oude zijde/ende eenen wt den Burghwal/voortcomt/alwaer eertijts de Utersche schepen plegen te liggen/nu ist de Burse. De acht andere aen de nieuwe zijde loopen met diverssche wegen herwaerts oot aen. Onder de andere munten wt de Calverstrate ende het Water/met oen nieuwen Dijck ende de straete welck hier te vooren is gheweest de peerde stal ofte

ofte plaetse der peerden/de welcke dienen aen de packen ende coopmanschappen herwaerts ende derwaerts met Sleden te voeren. Ende aen den wtganck van dese strate is het gebouw van de Nieuwe Burse / seer hooghe verheven ende heerlick om sien/van de welcke wy op hare plaetse terstont spreken sullen.

De Visch Merct.

Alder naest dese is de Visch-merct, welcke aen het Noorden van de Dam-Sluys gheleghen een groote wijdde beslaet. Aen vier zijden connen daer toe gaen / benefsens datmen daer met visschers schuyten/ van alle canten visschen aenbrenghende/ aen de Noorder zijde met eenen in tween ghespletenen ende openen wech aenvaert. De plaetse selve is vierca[nt]/ de stallen en visch-bancken rontomme bequamelick in sulcker voeghen geschickt onder den blauwen Hemel/dat de vercoopers van den reghen altijt bevrijt zijn. Daer zijn in de Secretarie der stadt brieven vanden Raedt den viscoopers/ oft soo sy die doen noemden de Gildebroeders van S. Pieter / in't jaer 1514 ghegheven / in de welcke/ benefsens andere dinghen/ ick vinde gheordonneert / dat van eenen Osse oft Veerse in de stadt gheslaghen een duyt aen het Gilde vande selve Vischcoopers betaelt soude werden: welck insghelijcx tot de selve contributie ghehouden soude zijn een vuylis schuyte altijt ghereet te hebben / om in te nemen ende wech te voeren de vuylicheyt van visch en andere/ so wel van de vleesch Halle / als van de Vischmarckt. Ende de selve brieven voeghen daer by/ dat de stadt sal moghen ende vrystaen/ soo in dien deele yet gefeylt wierde t'selve tot des schuytevoerders salaris op te richten / soo datmen oock hier wt de strenge ende wackere opsicht der voorouderen sporen mach.

Nu soo ick wilde / nademael onse reden herwaerts ghevallen is / alle de delicatessen van dese merckt verhalen/ het soude te langh vallen. Niet dat ick soude begeeren datmen den schimp van slempers (waer mede onder de Romeynen eertijts ghenoemt zijn gheweest/ die haer vermakinge in visch hadden) ons opleggen / oft dat d'onse berispt wierden van de Romeynsche overdaet / welcke Cato niet en heeft ontsien aen te tasten/ als hy claechde dat eenen visch te Roome meer goldt als eenen Osse / want de Romeynen in dit deel geen costen/ hoe groot die oock waren/ haer en ontsagen/ noch en schreumden niet wt verre ende wijt gheleghene Zeen vreemde Visschen in haer Vyvers te brenghen / als onder andere Asinius Celer / soo Macrobius verhaelt / eenen Barbeel twee hondert Cronen ghecocht heeft. Dan dese beschuldinghe can by ons gheen plaetse hebben : Want dese onse marckt is voorsien van alderhande visch die licht om crijgen is/ ende wt de opene ende ghereede Zee/ rivieren/ en meyren gebracht werdt. Daer en ghebreken noch Steur/ noch Barbeelen ende die goeden coop / ende daer men niet berooft door werden en sal. Plinius verhaelt hebbende van de visschen / heeft bestaen te kennē te geven welcke en van hoe vele soorten die zijn/ de rekeninge gemaect zijnde/ stelter hier hondert ende t'seventich soorten. Maer de selve indien hy in dese marckt soude voort treden/ hy soude sonder twijfel bevinden datter noch vele in zijne calculatie souden ghebreken. Voor dese marckt dienen seer vele seylen van roeyschepen/ welcke de Zuyderzee alleene doorvaren ende visschen met netten. Dese hebben eenen breeden ende platten buyck: ende int midden vanden bodem int vierkandt onderschepden met seer vele ronde gaetkēs doorboort / waer inne de ghevanghen visschen als in eenen vijver ghehouden werden. Wy noemen dese Schepen gemeynelick VVater-schepen. Maer onse Visschers ende die groote Water schepen die wy ghesept hebben / behalven dien vijver in het midden van het schip gemaeckt/ gebruycken daer en boven sekere cleyne/ maer allomme ghedeckte ende lichtelick doorboorde scheepkens ghemaeckt naer de wijse van een visschers schuyte / alleenelick een stopsel daer by ghevoecht zijnde/ waer door de visschen daer inghedaen ende wtgenomen connen werden. Dese als in plaetse van een boocken aen een touwe vast ghemaeckt volgen achter de roeyschuyten oft het groot waterschip. Ende alsoo worden meest alle de soorten van visschen/ welck de Zuyder-zee ende de rivieren die daer inne loopen/ geven/ hier daghelicks overvloedelicken ghebracht; Als daer zijn Palinghen/ Blyen/ Snoecke/ Zeesnoecken/ Schollen/ Baersen/ Post/ Voorn/ Carpers/ Brasemē/ Zeebrasemen / Spierinck / ende andere dierghelijcke : ende voornemelick op eenen ghesetten tijt des jaers worden wt de selve Zuyder-zee met groote menichte Haringhen gevischt/ de welcke versch gevangen een weynich gesouten in de roock camerē die sy hanghen noemen / in de naestghelegen Steden als tot Harderwijc Enchusen ende elders gedroocht worden/ alwaer sy de verwe van goudt / oft veel eer van

blinckende

blinckende coper trijghen: Waer van de Fransoisen die soorte soret ofte harang sore met een oudt Normans ofte Deens woort nu noemen: Om dat de rossachtige verwe ende na het swart loopende Soret in die tale ghenoemt wordt / wy noement Swart. De Denen noch heden ten daghe noemen al dat bruyn geworden is ende swert soert. Maer de Mase ende den Isel behalven andere / gheven Steuren / Barbeelen / item Salmen ende Forchel.

De naestghelegen groote Zee / welcke Homerus het beginsel der dinghen heeft durven noemen / brenght voort alle soorte van visschen / ooc Mosselen ende Oesters / ende onder de visschen Rochen / Tarbotte / Sprot / Macreelen / Tonghen / Cabbeljau / Schelvisch / also ghenoemt vande Schellen met de welcke hy wat dicke bedeckt ende overtoghen is / ende als met een pantsier ghewapent; ende hier omme geschiedt het dat als men hem siedē sal datmē hem met een mes moet afschrepen / anders als de Cabeljau. De Vischcoopers / die den visch soo wel wt de Zuyder als wt de Groote zee vercoopen / zijn ontrent de twee oft drij hondert. De Zeevisch wordt van de ghene die aen den Zeecant woonen / besonder gebracht / ende daer is eenen vanden Magistraet ghestelt / de welcke door seker afslach de visch veylt; ende dat gedaen zijnde geeft hy eenen yeghelicken van de vreemde visschers zijn ghelt / oft staet daer voor: op dat dese vreemdelinghen terstont veerdich nae de Zee ende hare huysen ende affeyren wederkeeren moghen. Ende de vischcoopers / de welcke binnen de stadt / als borghers zijnde woonen / een yeghelick alst hem te passe comt betaelt aen den Officier na dat hy gecocht heeft / met de accijs die de stadt toecomt.

By dese marckt is seer na by in de Nes aen de oude zijde De Hoender merckt / ghevoecht by de Vleeschalle. De Vleesch-halle ende de vischmarckt ende hoender marct / hebben eertijts niet verre verscheyden gestaen / als sy noch onder het Stadthuys hare plaetse hadde. Het schijnt oock dat se by de oude t'samen ghevoeght zijn geweest ofte op eene selve plaetse onder malcanderen hebben ghestaen. Maer de Vleeschalle vā de stadt / hoe wel datse seer groote ruumte heeft / als beslaende S. Pieters Kercke / soo ick int voorgaende boeck geseyt hebbe / nochtans is dese voorleden jaren de naeste Kercke / eertijts S. Margrieten Kercke genoemt / tot het ander vleeschhuys geopent: van de welcke het eerste onder den naem vande groote Vleesch halle / het ander de cleyne by allen nu bekent is.

De groote vleeshalle,

De cleyne vleeschalle.

Volght de Appel-marckt / welcke aen de nieuwe zijde / by de Hoostkercke / ghelegt is. Als wy segghen appelmarckt ende appelen: soo verstaen wy alle sulcke soorten van vruchtē / als Appelen / Mesp elē / Sperbesien / Peyren / Pruymen / Walnoten / Haselnoten / Castaignen: item Moerbesien Karsen / Aertbesien / Craeckebesien ende andere dier ghelijcke. Van de welcke sommighe in dese coude landen ende die naerder het Noorden ligghen / ghelucklicker voortcomen als in de Suyder landen / soo Plinius ghetuyght. Want hy seght dat de Kersboomen voor de Mithridatische victorie van L. Lucullus in Italien niet en zijn geweest; ende in het 580 jaer der stadt eerst wt Ponto ghebracht zijn: datse in Egypten in geener manieren en hebben connen voortcomen. Ende hy prijst onder de selve voornemelick de Belgische ofte Nederlantsche Kersen / ende aen de canten van den Rhijn wassende: ghelijck oock noch heden ten daghe by ons de Keulsche Kersen voor de beste ghehouden werden. Onder de soorten van onse appelen en sal ick niet tellen Citroenen / Oraengie appelen / Granaet appelen / Limoenen / ende andere dierghelijcke wtheemsche / die in grooten ghetale ende menichte hier ghebracht / ende hier ende daer by de straten vercocht werden: maer die by ons wassen / als daer zijn Oue appelen / Goudtgeele queen / Sluyvelingen / Sint Jans appelen / Potappelen / Rabauwen oft Rapauwen / om datse van de ghedaente van rapen zijn: Puppinghen / Winterguldelinghen / Somerguldelinghen / Joopkens / Kerlappelen / Appelpeeren / Vlaemsche Smoutpeeren; Ysbouten / Sint Thomas peeren / Engelsche tafel peeren / Lancehalsen / Sint Jacobs peeren / Enghelsche braet peeren: Fransche Rangeweelen: Suycker peeren / Tafelpeeren / Rietpeeren / Ooster peeren / Mispelpeeren of Mandekens peeren / anders Soppege groenkens / Keyserinnen.

De Apelmer

De Kraeckebesien noemen de Hoochduytsche Heydelbeeren / Drumpelbeeren / De Nederlanders / Blauwe bessen / Kraeckebesien ende Heverbesien. Sy wassen in groote menichte in de Boschkens van de Veluwe by Harderwijc gelegen: van waer sy tot Amsterdam met de ordinare schepen alle daghe / als sy in den tijt zijn / ghevoert worden. Want sy niet boven ontrent ses weken op de struyken gevonden worden: als sy afgheplucht zijn soo en connen sy niet

niet langher als drij oft vier dagen dueren/ ende moeten vercocht zijn. Nochtans binnen dien tijt seght men dat alleen de vracht van over te voeren dickwils over de drij oft vier hondert guldens beloopt. Onder het fruyt ende leste gherechten wel toegemaeckt zijnde en houden zy niet de leste plaetse. Wt dese merckt wordt jaerlicx met de minste schattinghe versamelt / die men Impost noemt/tot het ghebruyck niet van de stadt maer van het lant: Welckers somme men secht dat dickwils over de 9 duysent guldens beloopt.

Impost van het fruyt tot Amsterdam.

De Osse marckt is by de Regliers poorte. Hier worden alle jare in de maent van October aen alle canten seer vele Ossen te coope ghestelt / de welcke inden voorsomer wt Holsteyn / Denemarck in de Hollandtsche weyden gebracht ende in die seer vette beemden seer vet wordende/in de voorseyde maent / op dese marckt ghedreven ende ghestelt/worden allomme gheslachtet. Een yeder borgher coopt/meestendeels/twee oft drij oft meer of min elck na dat zijn huysghesin groot is. Dese slachten zy / ende met stucken int sout gheleght / oft inden roock ghehanghen/houdense dickwils een gansch jaer. In het vercoopen selve wordt eenen merckelicken corten wech gebruyckt. Wāt de vercooper en ontfanght het gheldt van de borghers niet / maer beyde de borgher ende de vercooper seght zijnen naem ende den prijs van den coop/aen dē excijsenaer/ die daer ontrent zijn cantoor heeft ende die beschickt den vercooper zijn gheldt; ende niet eenen houdt hy den impost voor hem van de somme af. Dese schattinghe/gelijck meest alle de andere/is tweederley/t'gene dat de gansche provincie toecomt noemen zy impost: dat de stadt alleene excijse. Van de welcke de eerste collecte men meynt dat se dickwils 76 duysent guldens wtbrengt: de andere wordt ontrent 3 duysent guldens gheschadt. Op den selven tijt wordt oock ghehouden de Vercke-marckt, die hare plaetse oock heeft by de Haerlemmer poorte / een seer groot stuck weechs van de voorgaende verscheyden. Hier heeft oock plaetse de selve wijse van contracteren ende schattinghe ghelijck van de ossen is gheseyt.

De Verckemerct

Soo ick hier de andere marckten soude by voeghen/als de Corenmarckt, Groenselmarckt, VVortelmarckt, Melckmarckt, ende andere dierghelijcke/ het soude al te langh vallen. Maer daer zijn verscheyden Coren marckten: de eene is/die de Vriesche corenmarckt ghenoemt wordt by de oude Haerlemmer poorte: in de Haerlemmer Sluys gheheeten: Hier brenghen de Waterlanders met scheepkens ende schuyten alle sorte van rogghe tot de dorpen over het Ye gheleghen ende settense opentlick te coope. De voornaemste daer en tusschen / die op het VVater by de oude brugghe is/wordt meest besocht/ende dat niet van voorcoopers die het coren daer veyl brenghen/maer alleene door handelinghe ende veelheyt van Cooplieden / Maeckelaers daer tusschen spreekende. Dese hebben menichwerven in Lichters oft groote Schepen/oft e spijckers ettelicke hondert last/die zy dickwils t'een mael t'samen vercoopen. Ende daer is noch versche ghedachtenisse/ghelijck dat by Emanuel van Meteren is aengheteeckent/des jaers 1599/in het welcke ontrent Mey tot Amsterdam zy aenghecomen een Vlote wel van 640 groote Schepen van Oosten alle meest met coorn ghelaeden / de andere met Hout/Masten/Sperren/Deelen/Peck/Terre/Vlas ende Was/die te samen aenghecomen zijn / wel 15000 lasten goets mede brachten: ende die hadde d'een door de andere wel 40 gulden ter vracht voor't last/soo dat zy na die rekeninge voor loon verdiendē wel 600000 guldens. Waer by soo men het coorn selve weerdeerde sal de somme veel tonnen schats wtbrenghen.

De Corenmerct

De Torfmarckt, is veel eer een reede van schuyten met torf ghelaeden. Want hier comen aen ettelicke honderden van soodanighe schuyten/ende blijven te deser plaetsen ligghende / tot dat zy eenen coopman vinden. Want ghelijck ick boven aengewesen hebbe/Hollant selve en heeft soo veel houw Bosschen ende houts niet / dat daer mede na den wensch van Martialis ende Horatius/eenen ghedueighen heert ende met een milde handt ghestoockt soude connen verciert werden: Soo dan de voorsichtige moeder der dinghen de natuere / gheeft in plaetse van de selve/desen ghedolven torf/ welck wt de cuylen der aerde ghetrocken ende door den Noordoosten windt ende de sonne gedroocht / den vyere een goet voetsel geeft/ende verre schoonder/als by sommighe volcken in het Noorden / de welcke oock ghebreck van houdt hebbende / ghesecht worden met beenen van visch vyer te maken. Maer van dese onse torf materie zijn verscheyden sorten / de welcke door het coleur/lichticheyt ende swaerheyt/daer en boven door de deucht ende witticheyt van de asschen/daer zy mede ghedeckt worden verschillen ende gheexamineert werden.

De Torfmarckt.

Lib. 13

D den,

den. De eerste soorte ghelijck van Iunius neerstelick aengemerct is/is slecht/dunne/ ydel/vol gaetkens/seer licht;heeft schouwverwe/welck de rosticheyt van de mueren wt het vallen van den reghen ghesproten conterfeyt. Welcke soorte de aldersnoodtste is / ende wordt niet begheert tot het ghebruyck der borgheren/ende meest gebruyct om de brouwketels te heeten ende te doen sieden: de welcke aengesteken zijnde maect de aensichten van levenden coleure / lootachtich / dootverwich / ende de menschen den nachtgheesten ghelijck/ende gheeft eenen leelicken stanck. De andere is dicker/ swert / int midden doorsneden met stuckens van rijskens daer tusschen loopende ende riet/van middelbare swaerheyt/van ghemeynen ghebruycke. De derde gewichtich / een sekere hardicheyt van backsteenen navolgende/de welcke de andere swemende op het water / alleene sinckt in het water ghewor pen / ende onsteeckt traghelick/maer ontsteken zijnde brant seer langhe / van asch coleur / ende ghegraven wt savelachtighen grondt. Daer is noch een soorte die wt seltighe aerde tot cluyten gemaeckt wordt/maer Zeelant meer gemeene ende Vlaenderen / de welcke Darinck ghenoemt werdt. Van de welcke de voorseyde Iunius meynt / dat Plinius gevoelt heeft / daer hy / ghetuycht dat den armen hoop der Cauchen in de Waterpoelen van de Groote Zee woonende met slijck oft aerde (want Plinius ghebruyckt beyde dese woorden) meer door den windt als door de sonne ghedrooght / beyde hare spijse koken ende hare leden stijf van de coude verwermen. Want so segt hy/ het slijc meer in de winden, als in de sonne droogende, koken met de selve aerde hare spijse ende warmen hare leden. Behalven dese is daer torf / die met netten wt den grondt vanden waeter getrocken wt vet slijc bestaet /welcke stoffe in sekere viercante lacken / als het overvloepende water eerst daer wt ghevloten is / ghegoten wordt ende effen ghemaeckt/ daer na drooghe ghewor den zijnde / wordt opghehoopt in dunne hoopen/op dat se van den windt doorblasen ende van de sonne te beter beschenen/om te ghebruycken hardt gemaeckt mogen worden. De arme huysghesinnen onder de Vriesen aen dese zijde vanden Rhijn hebben een besondere soorte van torven in viercante stucken / nae de wijse van de eerste geformeert/van koeyen dreck/stuckens van stroo/ riet / ende hoy daer tusschen gestroeyt zijnde/inde somersche sonne ghedrooght; welckers roock met een seer bittere scherpicheyt de oogen al soo brant dat se lichtelick de selve looen de maeckt.

de Houtmarckte.

Ende dat ick van het hout ghesent hebbe/dat het selve soberlick Hollandt medeghedeelt is / sullen wy by na van leughen beschuldighen de marckten hier toe oock alleene in dese stadt gheeyghent: Want dese zijn dryerley oft vierderley hier en daer door de ghewesten der stadt gestroyt. Van de welcke daer twee aen de nieuwe zijde zijn/ende soo veel oft meer aen de oude/vol van alle soorten van houdt. Dese worden met soo groote menichte met onse schepen ende Heuen/wt Norwege ende Bergen; als oock wt de bosschen van Westphalen ghebracht/dat yemant qualic gelooven soude dat soo veel eycken Houdt/Balcken / ende ghesaechde Delen ende andere diergelijcke / de welcke tot het bouwen van huysen ende schepen/oft tot de versterckinghe der dijcken / teghen t'ghewelt van de Groote ende de Zuyderzee bereydt worden/ergens souden connen zijn: op dat ick niet voor by gae/ het cleyne claphout dat van Dantzic ende wt die streecke van Pruyssen ende Lieflandt ghebrocht werdt; als oock mede hte gene dat om dat het de Zee golven gelijck schijnt van de onse VVaeghenschot ghenoemt werdt. Hier by comt den VVerf oft de plaetse / daer de schepen oft nieuw gemaeckt/ofte ontrampaneert zijnde vermaeckt worden: soodanighe daer zijn dryerley voornemelick aen de oude zijde/wtgenomen den Werf vande Haerlemmer poorte. Den eersten is vande Admiraliteyt/oft van het collegie der ghener die over de zee ende de zee saken/ende voornemelick over de oorloochschepen opsicht hebben: Den tweeden van de Indische Compaignie/oft der ghener/die den Oost-Indischen handel ende al dat daer toe dient besorghen: Den derden int ghemeyn is van de borgheren ende alle schippers/die begheeren yemant eenich schip/oft om van nieuws te maken oft om te vermaken te besteden. Waer toe oock den vierden daer en boven dient/welc aen de Haerlemmer poorte / soo ick ghesept hebbe / staet. Ende dese selve schepen en zijn niet van die cleyne ende langhrorpighe Damloopers ghenoemt / de welcke binnen de palen van Hollandt allomme in de rivieren lacken ende meyren varen / om over ende weder te voeren coopmanschappen / huysraet / Bier ende andere lijftocht; item de crijchslieden te water ende bootsghesellen/tusschen de nabuerige ende naest gheleghene landen; ende in de groote Zee

De Lastagien.

niet en komen: maer zijn Coopvaerders en meer-schepen de welcke gheboert worden ende gheeyghent om packen van twee hondert / drie hondert lasten ende meer in seer verre landen over zee te voeren ende wederom te brenghen. Want die cleyne Schuyten ofte Damloopers / de welcke ontallick ende seer vele zijn / hebben oock andere plaetsen om gemaeckt te werden / ende meestendeel buyten het begrijp der stadt / by de Waterlanders ende Kennemers / ende elders.

De Kaeyen

Hier en moeten oock niet verswegen zijn die verscheyden plaetsen vande Schepen van hier en daer aencomende / Kaeyen genoemt / ontrent de welcke de Schippers ghehouden zijn hare vrachten te laden in hare schepen ofte ontladen ende de ghene die met haer vaeren in te nemen ende wt te setten. Als daer zijn van die van Londen / Rochelles / Roaensche / Hamborghsche / Lubeecksche / Antwerpsche / Middelborghsche / Rotterdamsche / Delfsche / Haeghsche / Leydsche / Haerlemsche / Utrechtsche / Alemaersche / Hoornsche / Enchuysche / Medenblijcsche / Haerlingsche / Staversche / Campersche / Swolsche / Deventersche / Elburgsche / Harderwijcksche / Amersfoortsche / itē Rhijnsche / Ceulsche / ende andere de welcke met schuyten ende langworpighe schepen / Beytel schepen ghenoemt de Jsel / den Rhijn of de Mase afcomen. Tot de welcke oock de Oost-Indische Kaye by het Huys van de Oost-Indische Compaignie onlancx by gecomen is. Ende alle dese Kaeyen zijn binnen de stadt; buyten de stadt is ooc een reede vā groote schepen op een bepaelde plaetse / met een langhe reije namelick de wterste palen aen den loop van het Ye met een vermakelick aenschouwen bedeckende:

Reeden vā groote Schepen.

Vā de welcke sommighe gaen ende met haren handel besoecken Oost ende West-Indien / andere Japan / Guine / Egypten / Cyprus / Candien / Grieckland / Italien / Spaengien / Barbaryen / Vranckrijck / Britannien / Norweghe / Sueden / Denemarck / Polen / Pruyssen / Wenden / Lijflandt / ende Moscovien ende by na de Coninckrijcken van de heele werelt; ende terwijlen d'eene meer dan d'ander om ghelt en goet te vergaderen wt is / worden daghelicx nieuwe havenen ende nieuwe traffijcken ende handelinghen gheopent. Laet by een brengen hare schepen oft oock hare vloten van elders aencomende niet eene maer vele steden vā ettelicke Coninckrijcken / zy en sullen dit ghetal van de inboorlinghen niet ghelijck zijn / oft zy ooc schoon hare Galeyen hier by brochten / de welcke hier in de onstuymige ende opene zee niet ghebruyckt en connen werden / soo oock eertijts den Romeyn Drusus met zijn perijckel ende schade gewaer worde.

VVael.

Teghen den winter als nu voornemelic de Noort-zee met gheduerighe tempeesten onstuymich begint te zijn / soo wordt een groot getal schepen opgheleyt in de haven / de welcke die zee bevaren / ende op een seecker plaetse Wael ghenoemt / binnen palen besloten tot den naestē voorsomer bewaert Ende dese plaetse is aen de oude zijde der stadt na het Noort oosten de leste by na en wterste / van seer groote wijdde en soo breet datter een groote menichte schepen in besloten can zijn. Daer is nu daer en boven eenen anderen Wael ende met veel minder als desen / aen de Haerlemmer poorte begonnen te maken. Maer van het woort selve hebbe ick wat hier te vooren ghesproken aen de cant van den Brief van Graef Willem. Want het schijnt ooc dat eertijts by ons alle diepte ende voornemelick de diepe colcken alsoo ghenoemt zijn: datmen niet sonder oorsake vermoeden mach / oft dien anderen arm van den Rhijn / eertijts van Tacitus Vahalis / ende by ons noch heden ten daghe Wael ghenoemt / zijnen oorspronc vā dit woort hebbe.

VVael-Ridder.

Over dese plaetse is ghestelt een VVaelridder oft twee / ofte waeckter / die daer by woonende met gagie ende eede aen den Magistraet verplicht / over alle de schepen / die als in dese winterleghers ghebracht zijn neerstighe sorghe draecht / dat zy namelic op een seker plaetse ghelegt werden / dat de Cabels ende ander Schips ghereetschap wel ende ongheschonden bewaert zy / ende de andere dinghen eyndelick / die de sake ende ghelegentheyt vereyschen / ghedaen werden.

De hout-tuynen.

Ten sal oock niet buyten propooste zijn hier by te voeghen / datter hier en boven noch sekere bemuerde plaetsen binnen de stadt zijn / in de welcke timmer van verscheyden soorten / als balcken, deelen / ende ander houtwerc bewaert wordt ende wtghehaelt tot de ghemeyne ghestichten der stadt / oft om nieuwe houten brugghen te maken / oft om die alreede ghemaeckt zijn te repareren. Ghelijck heden ten daghe is aen de oude zijde der stadt / aen den Amstel recht teghen over de oude Reguliers poorte; ende wordt ghenoemt d'hout thuyne.

Steen-houwers winckel.

En daer is beneffens desen winckel noch eenen anderen / in den welcken ghehouwen steenen ende groote marbersteenen ghefor-meert werden / insghelijcx tot het gebruyck

van des stadts ghestichten. By welcken Steen-houwers winckel oock een gemeyne plaetse naest by gheleghen is/welcke Stael-hof ghenoemt wordt; alwaer de gheverwede lakenen ghesegelt worden. Dese plaetse ofte winckel/met langhe binnen gaelderijen ende wandelplaetsen is nu onlancx/ter deser plaetsen aen den Amstel/ghebouwt; maer de sake ende instellinghe is langhe gheweest. Want oock Willem de seste Grave van Hollandt heeft eertijts by die van Amsterdam met eenen brief bevesticht/dat alle jaer nieuwe Wardeyns van draperije van de lakenen wt de voornaemste der borgheren ende in sulcke dingen ervaren vanden Raet ghecoren souden werden / den welcken de sorghe vande draperijen bevolen soude zijn. Ende dit is met een herhaelde ghebodt van Philips van Bourgondien/int jaer 1425 wederom ghepubliceert gheweest: gelijck oock boven t'zijner plaetsen aengewesen is gheweest. Ende daer zijn noch heden ten daghe claere merckteeckenen hier van/dat de borghers namelick hier wt seer vermaert zijn gheweest/ende dat by die van Amsterdam groote heerlickheydt ende frequentie van wolle weverije ende volderije gheweest is. Want ontrent dat Schutters Hof/dat zy S. Sebastiaens Doelen noemen/wordt/noch hedensdaeghs een gracht oft waterken ghetoont/welcke Vullers-Graft gheheeten wordt: alwaer oock met eenen de overblijffselen van eenen sekeren ouden muer te sien zijn/met eenen grauwen steen in den selven muer/in viercante figuere / ghewrocht / waer in de beelden van Volders ende ettelicke cuypen in de welcke men de lakenen pleecht te weycken/ende andere instrumenten daer by ghevoeght ende ghegraveert tot de volderije behoorende sich vertoonen. Nu levert Enghelandt meest de lakenen; maer de conste van vollen ende verwen nemen de waterighe Steden van Hollandt ende Nederlandt tot haer. Dat meer is de Chronijcken gheven te kennen dat oock Enghelandt selve de conste van wolle weve voornemelick van de Nederlanders ontfanghen heeft / als dese door muyterijen ende andere inlandtsche beroerten haer landt verlatende een wtnemender industrie ofte cloeckheydt van draperije oft daer inghevoert oft seer vermeerdert hebben.

Het Stael hoff.

Ende ten lesten soo en moet dit oock niet naghelaten zijn / het welck oock beneffens andere dinghen niet weynich en dient tot den lof der stadt en stadts politie/ datter eertijts op verscheyden plaetsen der stadt daer toe verordent gheweest zijn seeckere kuylen oft vuyllisvaten gestelt; welcke de voorleden jaeren om seer ghewichtighe oorsaecken / om dat men bevandt dat hier wt den brandt ende andere ongemacken wt den stanck souden connen ontstaen / verandert zijn; soo dat nu in stede der selver langhe ende groote schuyten door de ghewesten der stadt ende wateren allomme comen ende gaen bequaem om de vuylicheden in te nemen. Want dese en nemen niet alleen in de vuylicheden ende asschen van de straten / maer oock wt de huysen / ende vol zijnde ontladen terstont haeren ballast aen een aerden bollewerck van de stadt / oft eenighe andere plaetse/ nae dat haer belast is. De Schuytevoerders selve als zy langhs de straten gaen/ hebben eenen ratel in haer handt/ende den selven beweghende gheven te kennen dat zy daer zijn: Welck ghehoort zijnde / de knechten oft maechden comen wt de huysen gheloopen om de vaten daer hare vuylicheden ende asschen inne staen / de welcke binnen den huyse op een afghescheyden plaetse bewaert worden/leech te maecken. Men secht dat de jaerlicksche oncosten van dese schuyten dickwils over de twaelf duysent guldens beloopen ende dat de vuylicheden/indien zy aen andere/oft om het landt te messen oft te hooghen / vertocht souden werden / veel dierder vercocht souden connen zijn: Maer nu / soo ick gheseyt hebbe / worden zy tot de schanse ende tot het ghebruyck der stadt daghelicx ghebesicht.

Het achthiende Capittel.

Schaden door den brandt onstaen; ende van de sorge van brandt ende brandtmeesters; oock mede van ettelicke vvetten ende ordonnantien hier toe dienende.

HEt ghewach van den brandt dat wy int voorgaende capittel ghemaeckt hebben/vermaent my dat ick wat van den selven ende van de ongheleghentheydt / die daer wt der stede ontstaen is; ende met eenen / op wat wijse men pleecht in soodaenighe onghemacken tegen te comen en te voorsien/cortelick by voeghen. Ende ten eersten soo en sal ick my niet ophouden met te repeteren die dinghen die wy alreede te vooren op haer plaetse verhaelt hebben van het vyandich gheweldt / welck Gijselbrecht van Amstel van zijn ballinghschap wederghekeert der stadt / overlanghe met het Graefschap van Hollandt vereenicht/aengedaen heeft/ als hy Amstel Dam noch met huttekens van arme lieden bewoont ende met een Casteel alleene bewaert met ghewapender handt / nae het overlijden van Grave Jan weder ghecreghen hadde /ende met torens ende bollewercken ende andere wercken van houdt verciert hadde. Want terstont die sterck makinghe van Gijselbrecht van Amstel vernomen zijnde / zijn de Kennemers de naest gheleghene toegheloopen/ mede helpende de Westvriesen ende andere nabueren / hebben afghewórpen ende met den vyere gansch verbrandt sulcke kinderlijcke vestinghen teghen grooter ghewelt. Het Casteel oock selve is alsoo verdelght ende verstroeyt totten gronde toe met vyer ende sweerdt/dat het daer nae noyt weder opghemaeckt en is ghewéest. Ghelijck wy alreede te vooren oock de plaetse daer het ghestaen heeft/ boven ghenoech te kennen hebben ghegheven / den tijt oock daer by ghevoecht hebbende / op den welcken zy schrijven dit geschiedt te zijn/int jaer namelic 1299. Maer daer na int jaer 1414/ als het nu een stadt begonst te ghelijcken/ soo hebben de borghers / niet met vyandighe handt / oft door eenich ghewelt van oorloghe/maer door ongheballighen brant seer groote schaden geleden/soo een Schrijver sonder name vermeldt : Die dit oock daer by voeght/dat namelick int jaer 1444 de heele stadt den meerderē deel verbrant is ghewéest. Want alsoo spreeckt hy : Van dier tijt af heeft Amsterdam hoe wel onderwijlen door groote schade ende verlies ter zee by schipbruecke ende andersins burgherlicke twist, pest ende brandt grootelick gheswackt zijnde(want eerst 1421 ende daernae anno 1444 is het voor de meerder deel afghebrant) wonderbaerlick in rijcdom ende inwoonders toeghenomen. Ende middeler tijt / int jaer namelick 1421 / schijnt datmen wt Heda verstaen sal dat het insgelijcx by na gansch verteert ende terstont weder opgherecht is ghewéest / alwaer hy dit schrijft : Int jaer 1421 is eenen seer grooten brandt tot Amsterdam opgheresen, welck het meeste deel van de stadt verteert heeft. Ten zy dat wy segghen dat in de rekeninghe van Heda of van den Autheur sonder naem ghefaelt is; ende dat het den brandt ghewéest is / welcken Heda stelt in het jaer 1421 ; ende den schrijver sonder naem 1444. Ende dit vermoeden soude moghen vermeerderen / dat zy by nae met de selve woorden / van een saecke hoe wel verscheyden spreken. De selve schrijver sonder naem maeckt oock ghewach vanden brandt / waer door affghebrandt is de Cappelle ghenoemt de Cappelle van het H. Sacrament / ende steldt dien op het jaer 1472 : hoe wel het doen ee..en troost voor de Priesters van die plaetse ghewéest is/dat men met een veel heerlicker gebou/ ende soodanich als het noch heden ten daghe ghesien wordt / die schade niet langhe daer nae ghereparéert heeft. Ende my en staet niet vooren oft / behalven dese schaden van den brandt / de Chronijcken eenighe andere /, die verhalens weerdich zijn / verhaelen. Want oock en vinde ick niet dat den Autheur sonder naem/ die wy dickwils melden / ende de welcke ontrent het jaer 1500 ghefloreert heeft/ nerghens in dat boecxkens dat ick by my hebbe / ende dat ick hier nae op zijner plaetse stellen sal / eenich gewach maeckt. Dan dat de oude memorien vertellen/ ende wy oock boven verhaelt hebben dat de Wederdooperen daer nae inde jaeren 1534 ende 35 / oock brandt om haer voornemen te volbrenghen / hebben ghesticht/ maer haest ghebluscht is ghewéest.

Cap. 3 int 1 boeck.

Voorts by onse tijden ende voornemelick int jaer 1596 / ende een weynich daer nae / het vyer groot ongheluck dreyghende heeft hem eerst in de Warmoes straet (welck de voorneemste stracte is) naemelick tusschen de nieuwe ende oude brugghe / met een seer groote vlamme verheven ende seer vele Huysen op de rije / t'samen met corenspijckers/totten gronde wech ghenomen ende nederghevelt. Ende het scheen de brandt soude nu de heele stadt aen die zijde verwoest hebben / ten waere dat God ende de wackere vlijt der arbeyders / ende de seer goede gheleghentheydt der waeteren / die daer allomme by der handt zijn ende andere dingen dit ongheluck afghekeert hadden.

den. Ende daer nae int jaer/1597 den brandt welcke opghereesen is by S. Antonis poorte / al hoe wel die by nae op den middach hem hadde begonnen te vertoonen/heeft niet te min ettelicke huysen ende spijckers verdorven hebbende seer groote schade der stede ghedaen / ghemerckt een van de selve Spijckers met verscheyden coopmanschappē versien/ doen 50 duysent Carolus guldens gheschat is gheweest/op dat ick van den eersten brandt/ende voornemelick van de Rozensolders / ende seer costelicke winckels vande Warmoes strate nu swijghe. Ende nochtans hoe dat dit gheweest zy/soo ist nochtans met eenen gheschiedt/dat het ongheluck selve geluck mede ghebracht heeft; want daer nae heerlicker ghebouwen/alser te voren stonden/opgherecht zijn: soo dat t'ghene dat Timagenes/het opcomen der stede van Roome benijdende/seyde: Dat den brandt van Roome hem hier om alleene verdroot, om dat hy wiste datter beter huysen weder ghebout souden werden dan alser af branden; hier oock plaetse heeft / ghemerckt datter treffelijcker wooningen weder geset zijn alsser waren die af branden.

VVetten ende remedien tegē den brandt.

Dit zijn meest de voorneemste tegenheden / die ick hebbe connen versamelen de welcke de stadt wt den brant wedervaren zijn. Alhoe wel na der handt het vyer meermaels de huysen hier ende daer aenghetast heeft: het welck door een wonderlicke neerstichept der borgheren ende arbeyders/oft veel eer sal ick segghen door gheluck / sonder merckelick verlies gheblusscht is. Hier toe helpen oock de seer goede wetten vande politie der stadt / by de welcke alomme de rietdaecken ende houte gevels / de welcke eertijts meest gebruyckelic waren/ verboden wordt. De schoorsteenen oock worden niet dan steenen toegheleaten: settende een ijser onder in den muer ofte heert om daer teghens aen te vieren: ende is oock ernstelick verboden allen Timmerluyden / ende Metselaers/niet contrarie dese Ordonnātien te maecken/voornemelick in het bouwen van de huysen van Brouwers / Verwers / Schorteldoec-verwers / Backers/ Smeden/Zeepsieders/Goutsmeden/Olislaghers/ende andere dierghelijcke. Is mede verboden de posten van de huysen/ende andere leeghe daken yetwes te teeren dan de luyffen alleen. De huerder vā het huys soo hy bevonden wordt dat hy een kaersse ergheus teghen aen ghehecht heeft/die sal boete betalen. Inden winter /is den schippers ende schepen die binnen de palen liggen/vyer of licht tot een sekere ure alleene toegheleaten. Is niet gheoorlooft buscruyt te maken noch te hebben binnen der stadt/ noch int openbaer te vercoopen/dan op de plaetse daer toe verordent. Gheen pottebackers noch andere dierghelijcke en moghen in de stadt woonen.

Ende soo daer eenighen brandt alreede opghereesen zy / soo is niet alleen de raetel-wacht ghehouden / maer oock de borghers selve ende inwoonders / ende ten lesten de schippers /soo den schepen yet over coemt/ opentlic ende met luyder stemme om hulpe te roepen. Ende daer beneffens zijn van den Magistraet in alle gewesten der stadt die zy wijcken noemen Brantmeesters gestelt: van de welcke een yeghelick op zijn quartier de sake beschickt ende doet alles dat het ghemeyn gheen schade en crijghe. Dese oock beneffens de andere die zy tot hare medehulpers nemen; hebben opsicht op de leeren/haecken/eemers ende dierghelijcke instrumentē/ op datse op haer plaetse als het de noot vereyscht ghereet gevonden moghen werden. Die eemers alle van leder ghemaeckt tot soodanich ghebruyck/ om de lichticheyt zijn seer bequaem: waer vā een groot getal niet alleen op't Stadthuys/maer oock in alle de borgers huysen ende salen die van de Schutterije zijn / in allen ghevalle ghedurelick bewaert werden. Maer de Haecken zijn instrumenten bequaē om heele huysen om verre te trecken: de oude Romeynen schijnen hier toe dolabras ghebesicht te hebben. Die oock Siphones ghehadt hebben/als blijckt wt den brief vā Plinius secundus aen Trajanum van den brandt van Nicomedien. Isidorus beschrijft die aldus: Siphones zijn vaten, de welcke water, alsmen daer in blaest wtgieten, welcke men teghen den brandt ghebruyckt. Die van Amsterdam pleghen oock natte seylen te besighen / voornemelick om te bedwinghen/ende als te versticken de oprijsende vlamme. Ende ten lesten datmen in oude tijden edick oock placht te bereyden ende te hebben toonen niet alleen de rechts gheleerde / maer oock Luitprandus int 3 boeck 6 cap. van zijne Historie. De woorden hier van de Rechtsgheleerde ende voornemelick van Pegasus / de welcke staen l. quæsitum § acetum D. de instructu & instrumento, meyne ick dat aenghetreckent moeten zijn oock hieromme/om dat zy voornemelick de instrumenten van den brandt te blusschen eertijts gebruyckt/ende die noch heden ten daghe niet opghehouden en hebben/ordentlick verhalen. Want alsoo spreken

Lib. 10 Epist. 42

Lib. 20 cap. 6.

ken zijn: Edick oock, welck om den brant wille bereyt wordt, tem saergien, spuyten, brandthaecken ende leeren; waer in de meerderen deel ende Pegasus segghen datter in begrepen zijn formiones, ende spongien ende emmers ende besemen. Ende dit zijn meest de behulp middelen om het vyer te bedwingen/ de welcke ghelijck int openbaer oock een yeder borgher te Roome hebben moeste/ volgende de ordonnantiē der Keyseren: gelijck oock van Tacito int 15 boeck geschreven is. Welcke selve Tacitus de woorden der Rechtsgheleerden van de saergien eertijts om het vyer te bedwanghen gebruyct/ bevesticht met dat verhael/ welc hy maect van den brandt van de Juhones/ het welck hy verclaert dat noch door reghen/ oft eenighe rivier wateren/ maer met saergien voornemelick van het lichaem ghetrocken gheblusscht is/ alwaer hy onder andere op dese wijse zijne reden besluyt: Ten lestē werpen zy daer op deckselen der lichamen welcke hoe vuyler ende smoddiger zy waren, hoe eer zy den brandt blusten.

Lib. 13 Annal, op het eynde.

Het negenthiende Capittel.

Een Transitie tot de handelinghen der invvoonders ende nieuvve navigatien, ende andere beproevinghen om nieuvve vveghen te openen tot verre gheleghen landen; ende de occasien der selver.

Resteren noch tot het cieraet der stadt te verhalē de Sluysen/ Straten/ Poorten/ de Burse/ Librerije ende Kercke eñ andere wercken/ van de welcke de sommighe onlancx begonnen noch onvolmaeckt zijn/ sommighe volmaect gesien worden. Maer ghemerckt dien tijt/ den welcken wy vlus aengheroert hebben/ in de jaren namelick 1594 ende 5 dese den meerderen deel voorcomt/ ende grootelicx heeft gedient tot den aenwas ende cieraet der stadt/ doen nieuwe ende te vooren ongewoone navigatien aengevangen zijnde/ de wijse van het aenghevanghen werck vereyscht gantschelic/ dat wy de voorgaende dingen wtstellende/ nu connen om dese saken ordentlick te beschrijven. Ende ick en sal hier niet besich zijn om int langhe te verhalen de navigatien ende handelingen over lange van dese stadt ghebruyckt/ als op Italien/ Cyprus/ Egypten/ Barbarijen/ Spaengien; Portugael; Vranckrijck/ Enghelant/ Schotlant/ Duytslandt/ Denemarck/ Norweghen/ Sweden/ Polen/ Pruyssen/ Moscovien. Van de welcke eerste vlote onder andere Veneetsche Laekenen Camelotten ende Grofgreynen/ item Ossen huyden/ Zijde/ Goud-draet ende Silver draet/ Peerlen/ Malvoseyen/ Solpher/ Olie/ Rhubarbe/ Mummie/ Cassie/ Tutia/ Cottoen/ eñ andere dinghen overvloedelick aenbrenght: Ende onder de selve is het Cottoen/ op dat ick van dit alleene segghe/ dickwils in soo grooten overvloet t'Amsterdam ghebracht/ dat de gene die te Venegien daer hier van de Stapel is plachten te comen/ tot Amsterdam om het selve te coopen ghecomen zijn: Daernae van t'weede gheweste worden ghebracht Sout/ Lijnwaet/ roode ende witte Wijnen/ Olie/ Papier/ Wolle/ Loot/ Tin/ Bier: Eñ de derde vlote ten lesten brenght daghelicx Honich/ Was/ Cooren/ Salpeter/ Glas/ Rhijnsche Wijnen/ ende costelijke Vellen ende Timmer hout ende dierghelijcke seer overvloedichlick: Alsoo dat dickwils op eenen dach soo vele seylen van dese ende die custen t'samen in dese stadt aencomen/ als daer daghen in het jaer comen: ende dese frequentie van handelinghen vermeerdert voornemelick ende maeckt lichter/ benefsens andere dinghen/ niet alleene de bequaemheydt/ van in te brenghen ende wt te voeren alderhande Coop waeren/ maer oock de vryheyt. Want niet van datter inghevoert oft wtghevoert wordt wt de stadt en betaelt eenighen Tol/ soo het binnen de stadt niet vercocht ende veralieneert en is. Maer dese dinghen nauwer ende naerder te kennen te gheven/ sonde al te langh vallen/ ende ick achte datse ten deele oock wt het voorgaende meer dan genoech verstaen zijn. Alleenelick sal ick dan nu soo cortelick als ick can verclaren/ die nieuwe onderwindinghen van Zee tochten/ ende verre navigatien van de borgers te vooren niet ghepleecht/ ende ten eersten de occasien der selver.

De Coninck van Spaengien/ nu seer vele jaeren de oorloghen teghen de Hollanders/ met seer groot gheweldt ende groote costen te water ende te lande vervolghende/ hadde nochtans de Hollantsche schepen

voor:

door eenen tijt om te handelen in zijne landen door de vingheren siende laten comen/ tot dat hy eyndelinghe wijs ghemaeckt/ so hy die name/ oft met arrest quelde/ ende alle navigatie desen volcke swaer maeckte/ dat se eyndelinghe door desen middel tot ghehoorsaemheyt ghebracht souden connen werden: dit segghe ick seer lichtelick den Coninck wijs gemaeckt zijnde/ is met seer strenghe placcaten/ teghen de selve op verscheyden reysen wtghevaeren/ ende niet alleene de selve verbannende/ maer de ghene die ghevonden werden op zijne Galeyen ende vloten die alle jaere nae Indien ghesonden werden werpende/ ende de goederen confiskerende/ heeft niet alleene die vā Amsterdam maer de gantsche natie een seer groote vrese van te besoecken de custen ende havenen van Spaengien ende Portugael aenghejaecht: soo dat zy gheheel alle Spaensche vaert ende handelinghen afghesworen hebbende: op andere ghewesten hebben begonnen te dencken: namelic van in Indien te vaeren ende van daer de Speceryen ende wtlantsche waeren/ van de welcke de Spaenjaerden ende Portegijsen den Stapel schenen te hebben/ in haer lant ende in andere te voeren. Die van Amsterdam eerst van allen onder het ghelucklich beleydt der Heeren Staten ende Prince Maurits/ hebben acht schepen derwaerts ghesonden: van de welcke de vier door den bekenden wech den Portegijsen ghebruyckelijck door de Atlantische zee gaende/ hadden voor nieuwe handelinghen in Indien/ voornemelic in de plaetsen daer dē Spaenjaert gheen gebiedt en hadde/ te beginnen/ ende voorts onderlinge verbonden/ tot beste ende voordeel van de Vereenichde Nederlanden vriendelick met den Inwoonders handelende te bevestighen: de andere vier van de welcke twee waeren van Amsterdam/ ende een van Zeelant/ een van Enchuysen/ met een gantsch cloeck ende resolut ghemoet raet genomen van te zeylen na de Coninckrijcken van China ende Cathay/ ende de Molucken/ door het Noorden/ door eenen veel veerdigheren wech: Want wt Hollandt tot het Eylant Japan/ by soo verre die zee ontrent de Russen ende Tartarien gevonden wierde datse passeerbaer waer/ over de 1235 Duytsche mijlen niet en soude zijn: daer ter contrarien/ door de ghewoonelicke vaert der Portegijsen/ het 2932 Duytsche mijlen te varen zijn. Ende alsoo is het alles versocht ende dese reyse nae het Noorden is tot drie reysen toe ghedaen/ altijt waer ghenomen hebbende den somer ende den soetsten tijt des jaers. Maer wat wtcompste eyndelinghe ende hoe groote swaricheden int beginsel dese ende andere navigatien na Indien gehadt hebben/ sal distinctelick ende by deelen wt het navolghende blijcken.

Het tvvintichste Capittel.

De eerste navigatie na China ende de Molucken versocht by Noorden.

Een goede saecke, *ghelijck de Poët bequaemlijck tot het teghenvvoordich propoost seyt,* maect moet.

Want de Hollanders/ door de importuniteyt der Spaenjaerden/ ofte soo de oude Rechtsghcleerde spraken door quade handelinghe ende andere seer rechtveerdighe oorsaken beweecht zijnde/ Spaengien aen een zijde ghesedt hebbende/ hadden nu ten lesten ernstelick begost hare navigatie tot verdere landen toe te rusten. De eerste navigatie by Noorden/ na de Coninckrijcken van China/ Cathay ende Oost-Indien/ oft veel eer versoeckinghe der wegen/ is begonnen int jaer 1594/ met vier schepen/ soo ick 1594 ghesydt hebbe/ meestendeel op der Coopluden costen toegherust: daer van Willem Barentsz van de schepen vā Amstelredam beleyder is ghewеest.

Dese wt Texel den 5 Junij t'samen afvarende/ zijn na achthien daghen tot Kildun/ in het Zuyder deel van Laplandt ghelegen/ eerst van al aenghecomen: Ende van daer terstont/ haer ende hare schepen tot de voorghenomen reyse gestelt hebbende/ zijn den 29 Junij/ haer anckers lichtende/ afghevaren. Willem Barentsz

5

is recht toe ghetoghen niet naer het Noor-
den / maer Oost ten Noorden; ende als hy
nu veel weechs in die strecke ghedaen had-
de / so is de hoochde van de Meridiaensche
sonne ghevonden 70 grad. ende twee dagen
daer nae hebben zy ghesien Novæ Sembla
onder de hoochde des pools van 73 graden.
Ende van daer heeft hy de West custe van
Nova Sembla door het midden van het
Ys tot de 76 gradẽ breedde ontdect / eñ voor
der gevaren zijnde / is gecomẽ tot 78 gradẽ
van de Noorder breedde. Daer en tusschen
hebben zy dickwils strijt ghehadt / niet te-
ghen de Zeeroovers / maer teghen de wree-
de beesten selve. Want daer seer wreede eñ
gansch Cerberische Beeren / hebben soo
wel het landt als het water ende Ys ende
meest alles onveul ghemaeckt. Waer van
eenen / der sneeuw / gelijck de andere in die
contreye ghelijck zijnde / als hy wt het Ys
voort crimpende het schuytken daer de
bootsghesellen in waeren naer swam / is
met een loodt doorschoten.

Ende als zy niet te min ghewaer wer-
den dat hy met groote macht nae de schuy-
te toe quam / soo hebben zy eyndelick hem
een strick om den hals ghewopen / hopen-
de hem levendich tot Amsterdam te bren-
ghen; maer dat zy haer met het vel daerna
hebben laeten ghenoeghen blijckt hier wt;
Want de Beyr op dese wijse vast aen het
strick ende de schuyte traghelick volgende,
zijnen slach siende / slorch met zijn pooten
achter int boot / ende quam soo gheweldich
aen dat hy met zijn halve lijf al int boot
wag / daer deur t'volck so verbaest werdt /
datse vluchteden voor int boot / ende sou-
den alle lijveloos geweest hebben / ten waer
dat de strick / die om zijn hals was / onwer-
wachte aen den vingherlinck van't roer ge-
hecht den eersten aensprongk ende ghewelt
hadde ghebroken. Doen hy nu alsoo in on-
macht lach soo vermande hem een van't
volc / eñ heeft den Beyr noch in de schuyte
hangende met een pijcke doorstekẽ; eñ daer
na voort doorgeslagẽ zijnde hebben het vel
afghetrocken. Aen de custe oock van Nova
Sembla ende van de omligghende Eylan-
den / alwaer den pole hem verheft tot 77
graden / hebben zy seer vele Walrusschen
gevonden: Dit zijn wonderbaerlicke sterc-
ke Zee-monsters veel grooter als onse os-
sen / int water ende opt landt levende. Heb-
ben huyden gelijc Zee-robben; haer muyl
der Ossen muyl ghelijck: hebben twee tan-
den aen beyde zijden wtsteeckende langh
ontrent een half elle ende worden so waert
geacht als Yvoor. Dese Walrusschen hou-
den haer meest op het ys / ende men mach-
se seer qualic dooden / ten zy datmense slaet

6

linden slach van't hooft. Het zijn vier voetige dieren/sonder ooren; zy brengẽ een oft twee Jonghen voort. Het volck de Wal-russchen die opt landt laghen aentastende / vochten tegen haer/eñ ettelicke Bylen/Cortelassen ende Spietsen in stucken gheslaghen hebbende/conden niet meer als eenen doorsteken/de welcke hoe wel hy noch tot de rechte grootte niet gecomen en was/nochtans soo swaer was ende groot / dat hy nauwelicx van acht seer stercke mannen / in de schuyte en heeft connen gheheven werden. Het was nu in de Ooghstmaent/ende Willem Barentsz merckende dat de reyse doen niet teenemael en conde volbracht werden ende dat het volck oock bestont verdrietich te worden/ende niet verder wilden seylen/ soo werdt raetsaem ghevonden/dat zy wederom souden keeren / naer de strate van VVaygats, welcke zy De Strate van Nassou ghenoemt hebben haer cours nemende /om te vernemen wat openinge de andere schepen den Leeu ende den Enchuyser / die de selve Strate door te varen voorghenomen hadden/ghevonden mochten hebben. Ter wijle zy vaeren ende alle de Capen van Nova Sembla, allomme nae eysch van saken namen ghevende / aendachtelick aenteeckenen / onder ander sien zy een clippe/ de Swerte ghenoemt /ettelicke mijlen van daer een Eylant mede Het Swert Eylandt ghenaemt : Ende van daer een weynich voortghevaren/bemerckten zy op de Cape teghen over een Cruyce ende achtende dat dit niet sonder oorsake en was/so heeft het haer nut ghedocht te senden/om te ondersoecken of daer lieden op die plaetse woonden: ettelicke van't volck aen landt ghecomen zijnde / hebben bevonden dat de inwoonders ghevloden waren/oft veel eer de vreemdelingen/ses sacken vol roggen meel achterghelaten hebbende: Ende een gootelincks schoot van daer stont noch een ander cruys/met dry huysen van houdt ghemaeckt nae de Noordtsche maniere : in de welcke by nae niet met allen ghevonden is ghe'weest behalven ettelicke tonnen duyghen : waer deur zy vermoeden dat den

Salm-vang

Salm-vang daer goet was: zy hebben oock sien staen daer by ettelicke doot kisten ghestelt by de graven met doode beenderen: daer lach mede een ghebroken Russche loddingh door Schipbreucke / soo het scheen / gebleven / welckers kiel vier ende veertich voeten lang was. Dese Haven / seyden zy dat by na voor alle winden seer bequaeme was / ende zy noemdense de Meel haven.

7

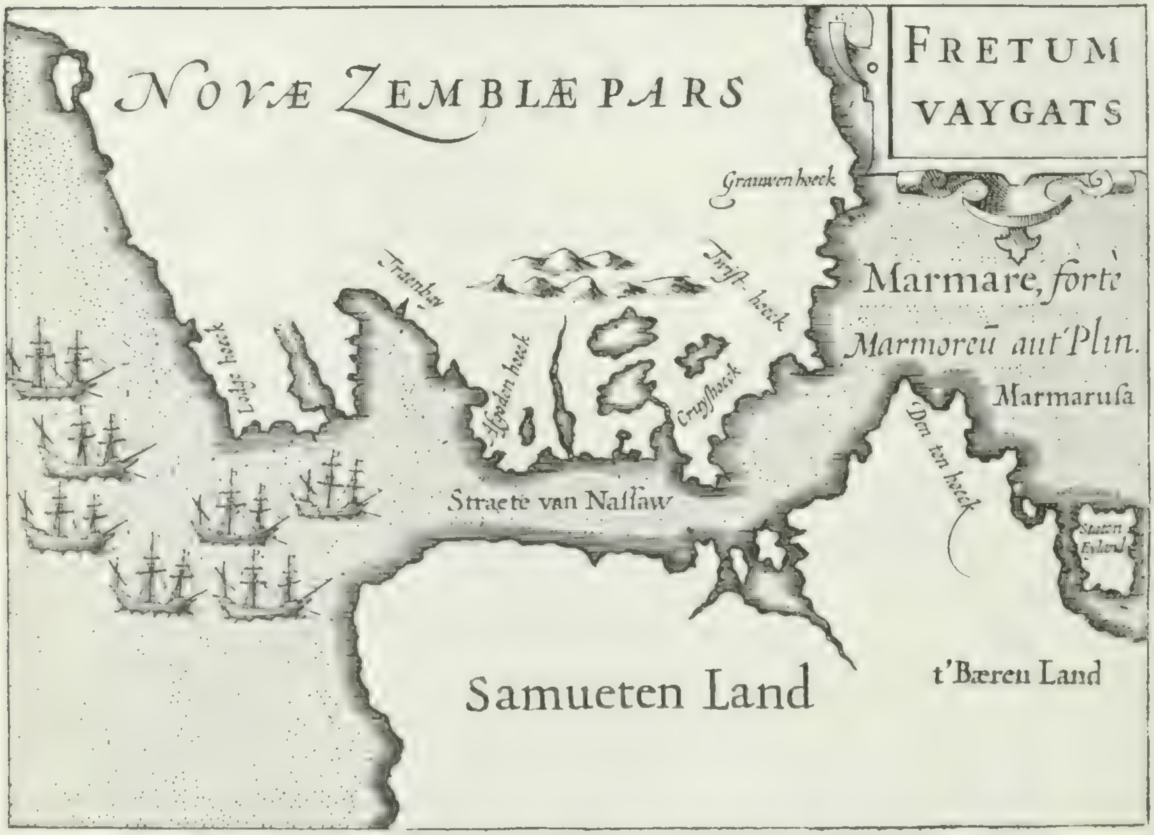
Den 15 dach Augusti zijn zy by de compaignie van de andere Schepen wt Zeelandt ende van Enchuysen gecomen. Van dese hebben zy dit vernomen dat zy een seer groote menichte Ys in de strate selve gevonden hadden; ende dat zy door de engte gevaren zijnde / wel 50 ofte 60 mijlen verde in de Tartarische zee Oostwaert op / geseylt hadden: dat zy daer en boven meynden dat die zee / die zy de stille Zee noemen, met de Serische / Chineesche ende Indische ghemenght wordt / dat men daer nauwelicx met het diepl00t grondt en vint / datse sout is ende vol Walvisschen ende andere Zee monsters. Dat daer oock een Eylant ontdeckt is / welck zy Staten Eylandt hebben ghe heeten: soo dat haer ghevoelen is ghe weest dat men wt dese zee in Indien soude comen seylen. Aldus over ende weder varende hebben zy begonnen weder te keeren ende W. Barentsz. is tot Amsterdam aen gecomen den 15 Septembris.

Het eenentvvintichste Capittel.

De tvveede Navigatie om den omloop by Noorden te versoecken.

Nae dat nu de voornoemde schepen aldus weder om gecomen waren ende de Heeren Staten alle de saecke aldermeest wt het rapport van de gene / die wy verhaelt hebben door het Weygats ghevaren te hebben / overleydt hadden / soo hebben zy goede hope gecregen / datse de ghewenschte passagie door de zee van Tartarien anders de Stille genoemt / haest souden vinden. Waer over seven schepen by ordonnantie der selver Heeren de Generale Staten / ende zijn Excell. Prince

Maurits als Admirael/ zijn toegemaeckt/ alle seer wel geladen met coopmanschappen: waer van het een weder comen sou de om de tijdinghe te brengen vanden voortganck ende passagie om de Caep de Talin (t'welck voor de uterste hoeck van Tartarien leydt) by soo verre de sake soude geluckten. Die van Amsterdam hebben twee van dese Schepen toeghcrust / de Zeelanders ende Enchusers elck soo vele / die van Rotterdam een: De opperste Piloot van die van Amsterdam was de selve / die wy boven genoemt hebben/ Willem Barentsz/ hem by gevoecht zijnde als opper Comis Jacob Heemskercke / een seer cloeck ende cordaet man. Den tweeden Julij 1595 wt Texel seylende zijn zy recht nae Noorden ghevaren. Ende niet vele dagen daer nae hebben zy de straete selve / oft veel eer de Caep van de Straete/ int gesicht gecregẽ. Hier hebben zy / allenthalven veel ys ghevonden ende alles noch stijf van de coude/ hoe wel het doen den 21 Augusti was: De Strate selve is alsoo met schollen ys beset geweest / dat zy by na al verloren arbeydt ghedaen hebben/ hoe wel zy in aller manieren passagie sochten: derhalven zy in eenen inham der zee ofte reede ghevaren zijn/ die zy Traenbay ghenoemt hebben / om dat zy aldaer seer veel traens ende andere dingen vonden. Want aen lant gaende hebben zy aldaer gevonden diversche sleden; met Delwerck/ Traen ende diergelijcke waer/ oock voetstappen der menschen ende Peerden/ daer deur zy bemercten dat aldaer ontrent eenighe menschen woonen mosten/ oft ten minsten aldaer alle jare comen handelen/ hoe wel datter geene daer en tusschen te voorschijn en zijn ghecomen. Maer den 23 Augusti/ hebben zy een Lodgie van Pitsore ghevonden met bast eñ diergelijcke stoffe/ gansch op eẽ nieuwe wijse t'samẽ gevoecht.

Ghebraecht zijnde van waer zy quamen ende waer zy henen wilden / hebben ghe antwoordt dat zy van de Noorder custe quamen / ende dat zy daer haer schip met traen / tanden van Walrusschen / gansen ende andere coopmanschappen ghcladen hadden

hadden teghen de compste der schepen wt Ruslant comende. Want zy seyden daer by dat de Russen een jaerlicxsche reyse doen door de Waygats in Tartarien / voor by de riviere Oby tot een plaetse die de Tarters noemen Vgolita, ende aldaer de winter over blijven. Sy seyden dattet noch 9 oft 10 weken soude zijn/dattet gat soude toevriesen: ende alst begon te vriesen / soudet dan stracx toevriesen/so dat men dan van daer tot in Tartarie/over ys mocht loopē over de zee / die zy Marmare noemden/willende moghelick Marmoreum oft Plinij Marmarusam beteeckenen. Twee daghen daernae zijn zy wederom nae de Lodgie ghevaren ende hebben vriendelic met haer ghesproken ende alles als te vooren verstaen. Ende de Hollanders met ettelicke seer vette gansen beschoncken zijnde/om haer te vergelden hebben sommighe van de selve beleefdelic genoodt ende met den boot in hare schepen ghebracht. Maer als de onse haer vleysch/ kaes ende broot voorstelden/hebben z'yt geweyghert / segghende dat het vastendach was; maer siende ten lesten peeckel haring hebbense daer alle t'samen van ghegheten met hooft /met staert / met al van boven afbijtende. Nae dat se nu ghegeten hadden/ so hebben de onse haer voor de gansen met ettelicke haringhen vereert/ende met haer Jacht in den Traenbay weder ghebracht. Daernae in de selve Straete een weynich met de groote schepen/tusschen seer groote ys Schollen/ghevoordert hebbende/ Willem Barentsz voer aen de Zuyd zijde van de Weygats / aent vaste lande met eenen Tolck/ende sommighe van't volck/alwaer zy eenige meest wilde menschen (genaemt Samoyten) hebben ghevonden . Ende naerder gesien hebbende vele in eenen hoop t'samen / heeft Willem Barentsz. zijnen Tolck voor wtghesonden: als zy dat saghen

Plin.lib. 4 cap 13

9

hebbense mede een van de hare voor wtgesonden met eenen boghe ende pijlen draghende ende hem ghereedt makende om te schieten/ten waer dat den Tolc in Rusche sprake wtgheroepen hadde dat hy vrient eñ niet vyant en was. Als dit de Samoyet

hoorde heeft zijnen boge ende pijlen ter aer-
den ghewoorpen/daer mede te kennen ghe-
vende dat hy wel begeerde met hem spraec
te houden: ende zy groeteden malcanderen
beyde haer hoofden nedet buyghende ter
aerden/naer der Russen wijse. Ende al soo
is den Tolcker met den Samoyt gegaen/
ende heeft familiaerlic met hem begonnen
te spreken: ende onder andere heeft voorne-
melick hem ghevraecht nae de ghelegheyt-
heydt vanden lande ende der zee oostwaert
over de Waygats: waer van den Samoyt
de onse goet bescheydt heeft ghedaen / seg-
ghende als men een hoeck ghepasseert sou-
de zijn / ontrent vijf dachreysen / wijsende
Noortoost/dat dan daer nae een groote zee
is/metter handt na het Zuyd-Oosten wij-
sende: daer by voeghende t'selfde seer wel te
weten / overmidts eenen aldaer gheweest
hadde van weghen haren Coninck met een
partye volcks/daer hy overste van geweest
hadde.

De ghedaente haerder cleederen is ge-
lijcmen by ons de wilde menschē afmaelt:
maer dat zy nochtans begrijpich ghenoech
van gheeste zijn ende bequaem om de din-
gen te begrijpen/blijckt selfs wt die bequa-
me antwoorde van de natuere der by ge-
leghene zee. Sy zijn gecleet met vellen van
Rheeden / vanden hoofde totten voeten.
Ende Mela en schijnt gheen andere ver-
staen te hebben segghende dat de Sarma-
ten aen het heele lichaem een broeck heb-
bende/het aensicht bedeckē behalven daer
zy door sien. Dat meer is blijct wt de Cō-
mentarien van Cesar dat oock de Hooch-
duytschen die heden ten daghe soo seer cie-
relick zijn / ten tijde van Cesar cleyne
bedecksilen van Rheeden in sghelijcx ghe-
bruyckt hebben. Sy dragen alle lang hayr
in een gevlochten/hangende over de schou
deren. Sy zijn cort van lichaem/met bree-
de platte aensichten/hebben cleyne oogen:
corte beenen/haer knien staen wtwaerts/
ende zijn seer rasch int loopen ende sprin-
ghen. Sy betrouwen weynich den vreem-
delinghen/het welck bleeck daer aen: Dat
als zy op den eersten Septembris ander-
mael aen lant quamen / ende een van ons
volck eenen boogh van haer eysschte om die
te besien/dat zijt weygherden/ende de ghe-
ne die zy haer Coninck noemden hadde ge-
duerichlic schiltwacht wt stelde/lettende
op t'gene daer ter om gingh / ende wat daer
ghesocht ende vercocht werde. Haere Sle-
den worden voort ghetrocken van Rheeden
die also rasch connen loopen datse de peer-
den te boven gaen. Dat zy alle afgodenoe-

Lib. 6 de Bello Gallo.

naers zijn hebben zy hier wt bevonden/om
dat zy schijnen seeckere houten verheven
beeldekens / onghe schaeft ende rauw / in
plaetse van God aen te bidden ende den
selven te offeren. Want als een van het
schipsvolck sulc een verheven beeldt/wten
rouwen van houdt ghesneden by gheballe
ghenomen hadde ende int jacht gheleydt;
ende zy gereetschap makende om aen boort
te varen/soo is terstont een vande Samoi-
ten weder ghekeert ende springhende inde
Jacht heeft dat beeldt ghegrepen / de on-
se een teecken ghevende dat het seer qua-
lick ghedaen was / ende als hy dat nu we-
der hadde soo droech hy't aen landt ende
stelde t op een seecker plaetse/tot dat eenen
anderen aencomende op de stede soude ne-
men ende wechvoeren. Ende dat de Sa-
moiten dese beelden offerhanden doen gistē
zy hier door/dat zy vonden voor die beelden
beenen ende asschē voornemelic inde Caep
van de Strate van Nassau. In het begin-
sel van September eyndelinghe door de
enghden van de Strate gheraeckt zijnde/
soo zijn zy aenghecomen in een Eylandt
inde voorgaende reyse ontdeckt ende Staten
Eylandt ghenoemt.

In dit selve was overvloedige jacht vā
hasen ende zy hebbender seer vele ghevan-
gen. Maer sommighe van de Bootsgesel-
len aent vaste landt ghegaen zijnde/welck
teghen over het Eylandt ligt/zijn seer on-
geluckich gheweest. Want ter wijle twee
maets wat verre van de andere afdwa-
lende steenkens sochten / die niet alleene
daer/maer oock in het Staten Eylandt ge-
vonden werden / in glants den Diamant
gelijckende / quam onversiens eenen groo-
ten ende magheren Beyr gheloopen / ende
greep den eenen van dees twee in zijn neck
ende beet hem terstont t'hooft in stucken:
den anderen die daer by was/de sake ghe-
waer ghewoorden zijnde / stont wel wacker
op ende liep wech / vertellende zijnen me-
deghesellen watter gheschiedt was. Dese
twintich int ghetal voorsien van roers/
spietsen ende andere wapenen liepen ter-
stont derwaerts/om den man te verlossen
oft ten minsten het doode lichaem den beyr
te ontjagen. Na dat zy nu haer roers ende
spietsen ghevelt hadden/ende tot den beyr
aenquamen / die etende stont van't doode
lichaem / soo is hy seer wreedt ende onbe-
schroomt tot haer toegheloopen/ende heeft
noch een man wt het midden vanden hoop
wech geruckt/ende de andere vluchtende/
hem jammerlick verscheurt. Die op de
schepen waren siende de haere vluchten/
sommige

10

sommige vande vlote sendende/zijn te hulpe gecomen: ende de selve het deerlic schouspel van haer volck siende / hebben nochtans de andere moet gegeven. Sy hebben gheractslaecht oft zy met gesaemder handt den beyr souden aentasten: maer het heeft haer raedtsamer gedocht/dat twee oft dry een weynich voorgaende / nae hem souden schieten. Welck ghedaen zijnde hy heefter nochtans weynich op gepast: ende daerom is een van dese dry noch een stuck voor wt ghetreden/ende aenleggende heeft den beyr in het voorhooft geschoten/ende de scheute gedaen zijnde/den Beyr bleef noch dē man in zijnē neck vast houdende eñ beurde zijn hooft noch; op met man met al / maer begoste wat te suysebollen. Doen hebben zy met haer cortelassen den Beyr noch op de huyt gheslagen/datse in stucken sprongen/ sonder dat hu het doode lichaem noch verlaten wilde: Int eynde is een wt den hoop toegheloopen/ende heeft den Beyr met zijn roer over den snuyt geslaghen met alle zijn macht/also dat hy doen noch eerst ter aerden viel. De doode lichamen hebben zy opt Staten Eylandt begraven: ende den beyr gevilt/ende t'vel tot Amsterdam gebracht. Als zy alle t'schepe gecomen waren/so hebben zy weder haer gheluck versocht / ende seer groote reysen in dien inham van de Scythische Zee gedaen hebbende / zijn ten lesten nae de Strate wederghekeert/ door de vorst ende ys by nae overvallen. Ende daer nae den 15 September alles versocht hebbende/soo hebben zy eendrachtelick besloten naer huys te keeren/ende zijn dē 18 November daer ghecomen de Maes ghelückelick inne comende / alle behouden zijnde/behalven de ghene die wy verhaelt hebben datse van den beyr verslonden zijn gheweest.

Het tvvee en tvvintichste Capittel.

De derde reyse by het selve Noorden aenghevanghen; ende der selver vvonderlicke vvtcomste

Nae dat nu voor de tweede reyse / soo verhaelt is, de schepen van de Noorder custe wedergheкomen waren/soo heeft men de sake in beraedt ghenomen/of men dese reyse voor de derde mael op ghemeyne landts costen soude versoecken: ende nae veel

veel ende diversch ondersoec ende beradinghe is t'selfde by mijn E. Heeren Staten afghestemt. Dan soo daer noch eenighe waren/t'zy Steden ofte Coopliedden/die t'selvige breeder souden willen versoecken t'haren costen / ende de reyse wel volbracht werde / daer deur blijcken conde datmen die passagie beseylen mochte/soo woldense den selvighen wel een groote vereeringhe van t'landts weghen doen / noemende een merckelicke somme gheldts.

Over sulcx zijnder noch ten derde mael int beginsel van't jaer 1596 vanden Eerbaren Raet der vermaerde stadt van Amsterdam twee schepen toegerust: daer van het Scheeps volck den meerderen deel bestaende wt ongehoude persoonen ende in het beste van haer leven/ op tweederley conditien is aenghenomen geworden: te weten/wat se souden hebben soose onverrechten saken wederom quamen/ende daer tegens watse souden hebben soose deur quamen/ende de reyse volbrachten/belovende haer een goede conditie/soo zy de reyse conden volbrenghen. Opt een schip was als Schipper ende Comis vande Coopmanschap Iacob Heemskerck / alreede te vooren ghenoemt: ende VVillem Barentsz opperste Stuerman. Opt ander Ian Cornelisz Rijp als Schipper ende Comis.

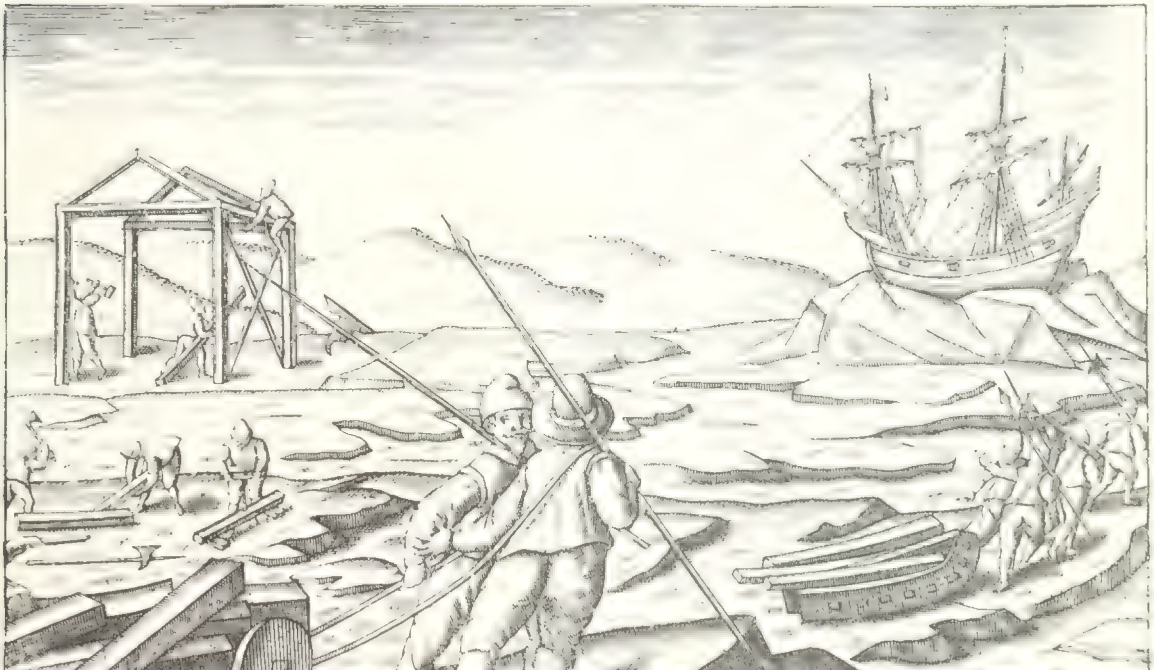
Dese Schepen zijn wt Hollandt t'seyl ghegaen den 18 Mey/ende hebben het eerste ys den 5 Junij ghesien: ende terstont daer na zijn zy in een Eylandt gecomen/ alwaer zy veel Meeuwen eyeren vonden/ op des Pools hooghde van 74 graden. Dit hebben zy het Beyren Eylandt genoemt/om dat zy daer doen eerst beyren vonden. Niet langhe daer na den neghenthienden Junij door de dicke schollen ys langhe voortghegaen zijnde/ende het Beyren Eylandt achter haer latende / soo zijn zy op de hooghde van 80 graden ende 11 min. gecomen. Hier hebben zy wederom landt ghesien / soeter locht ghehadt ende die wat Someachtich oock ghehadt; ende niet soo groote menichte ys ghevonden: Hebben ooc Rheeden ende andere gras etende dieren ghesien: daer het Noorder deel van Nova Sembla/ses of seven graden legher ligghende / noch gras/ noch loover en heeft / noch eenighe gras oft cruyt etende dieren: maer niet dan vleysch etende beesten. Daer nae inde schuyt ghegaen zijnde vonden zy in het selve lant eenen inham ende roeyden wel een myle te lande waert in/daer was een goede haven oock voor gheladen Schepen / als die daer hadde diepte 10 of 12 oft ten hooghsten 16 vademen. Ende al voort roeyende bevonden zy dat aen de Oost zijde twee Eylanden waren: aen het een van dese roeyende/ vonden zy daer veel eyeren van Rotgansen die zy opt nest saghen sitten. Maer door de aencomste van het Scheepsvolc verschuyt zijnde zijn zy haestelick wech ghevloghen. Sy hebben nochtans een gans ende 60 eyeren/met haer ghedragen. Dese gansen heeft men tot noch toe ghemeynt datse aen den oever van de Hebrides van Schotlant wt de appelen van seeckere boomen voortquamen: de vrucht namelick oft den appel der selver in het water vallende / sulck eenen voghel voortbrenghende / maer op het landt/verdrooghende. Maer dese onse hebben ghemeynt datmen hier wt de Schrijvers van de Schotsche gheschiedenissen conde berispen: ten zy dat wy segghen dat die Schotsche vogels andere zijn als dese. Het welck ghemerckt het van een ander ende langer disputatie zy/ende oock de oude Schotsche schrijventen/als Hector Boethius / ende onder andere Jacobus Martinus Scotus van de eerste generatie teghen Aristotelem verscheyden dingen voortbrenghen / dese tracht namelick de Groote Zee toeschrijvende/soo laten wy dit hier geerne achter. So dan ontrent dese custen tot den 28 Junij over ende weder varende/en hebben hier en tusschē geene teeckenē van passagie connen bevinden. Ende eyndelic van weghen het ys ghedwongen zijnde te rugghe te keeren/ vangen aen door verscheyden weghen de omligghende plaetsen te ontdecken. Maer Jan Cornelisz Rijp die het ander schip soo ick geseyt hebbe regeerde door verdrieten van de seer moeyelicke reyse/oft misschien door een andere oorsake bewecgt/leyde voor datmen den eersten wech tot tachtentich graden soude hervatten: om dat hy meynde dat men daer voornemelick den doorganck behoorde te soecken. Daerom zijn zy onderlinghe also verdraghen / dat hy soude seylen daer het hem goet docht: ende dat zy insghelijcks haren sin souden volghen. Jan Cornelisz Rijp/ daer mede te vreden zijnde / is van de andere ghescheyden / maer door het ys ende de coude weder verhindert / ghelijck metten eersten/is niet langhe daer na tot Cola ende van daer naer huys ghekeert. Maer Willem Barentsz weder omvarende alle die Noorder custe / tot Nova Sembla toe quam ten lesten aent Eylandt van Orangien. Dit Eylandt is gheleghen aen het uyterste ende Noorderste deel van Nova Sembla. Ende van hier na het Zuyden

ghekeert

TABULA GEOGR.
in qua admiranda navigationis cursus et recursus designatur
FRETUM
DAVIS
AMERICÆ PARS
FRETUM
ANIAN
modo Fretum sit plurimis enim argumentis ostendi potest Asiam ab America maiori distantia disiungi.
Polus Arcticus
GROENLAND
Promontorium Tabin Plinio, cuius tamen verus situs ignoratur adinvicem aut aliquis.
MARE TAR TARI CUM
ISLAND
Nieu land
MARE SEPTENTRIONALE.
Finmarchia
NOVA ZEMLA
Norvegia
CIRCULUS ARCTICUS
PARS
EUROPAE
TARTARIÆ
PARS
Molgomzaia
Olgidora

gekeert terwijle hy vocht het landt met een langhe strecke in de Zee wtgestreckt om te seylen / ende Nova Sembla te passeren soo raeckte hy int Ys vast ende werdt verhindert dat hy niet en heeft connen voortcomen ende verder plaetsen ondersoecken. De ghene die medegheselllen van dese reyse gheweest zijn ende die het selve gesien hebben/ende de sake met het dieploot versocht verhalen/dat zy daer so dicke Schollen Ys ghevonden hebben/datse onder het water twintich vademen diepte hadden; eñ daer buyten twaelf;ende dat de bootsghesellen dickwils ghetwijfelt hebben of zy het Ys/ oft veel eer een clippe souden noemen. Eñ ter wijle zy aldus niet/soo het spreecwoort inhoudt/tusschen den steen/maer tusschen het Ys / ende de zee varen / soo is het schip met eenen schrickelicken crack op een seker Ys clippe ghedreven / ende heeft het volck aldaer laten sitten. Het was nu in het afgaen vanden somer / als wesende het beginsel van September / ende de Sonne haestede haer om heel te vertrecken ende haer onder den Horisont van dien climaet te bedecken : soo datter gheene hope noch middel en was om van daer te comen.

Derhalven als zy merckten dat zy in die plaetse moesten overwinteren / in een landt van gheen menschen bewoont / ende van seer wreede Beyren geduerich gequelt / ende dat noch hout/oft balcken oft boomẽ daer ergens en waren om een hutte te maken/so is het door een sekere voorsienichheyt Gods gheschiedt / dat sommighe van het schipsvolc ontrent een paer mijlen te landt waert in ghegaen zijnde/nae het Zuyden/ in een plaetse gecomen zijn daer zy een rivier van soet water vonden/veel menichte van hout ende heele boomen/so het scheen van de custen van Tartarien oft van elders/derwaerts ghedreven. Dese soo overvloedige ende onverwachte menichte van hout is genoechsaem gheweest niet alleen om een wooninghe te timmeren/maer oock om vyer te maken. So dan een plaetse gecoren hebbende om te bouwen/sommighe

zijn besich gheweest met hout te halen/andere met het werck ende het huys te maken/een yeghelick dede seer neerstelic t'gene dat hy conde. De Borders om het huys te decken en conden zy niet hebben dan wt het schip: ghebroken hebbende dan de overloopen / ende den ondersten solder van het schip/namen t'ghene dat haer goet dochte tot haer gebruyck. Ende daer na een huysken eenichsins bereyt hebbende / brochten zy wt het schip victualie / ende al dat haer nootsakelic dochte te wesen; eñ nu den seer scherpen winter aencomende/soo verbergẽ zy haer in haere schuylplaetse. Ende also inder waerheyt/soo men pleecht te segghen in de Cimmerische duysternissen schuylende tusschen hope ende vreese hangende verwachteden den toecomenden somer/tegen den hongher / coude ende wilde beesten/ maer insonderheyt teghen de coude ende vorst boven alle mate worstelende. Het is ongheloofelick om segghen wat ende hoe groote dinghen zy van de coude/sneeu ende den seer wreeden Noordoosten windt soo wel binnen als buyten het schip gheleden hebben/eer het huys heel volmaeckt was: op dat ick swijge den seer bijtenden roock ende seer schadelick voor den ooghen / die zy in het schip/so zy niet van coude te vergaen liever en hadden / nootsakelick lijden moesten. Dat meer is zy en conden niet wercken noch haer hutte oprechten / dan schoon weder waer ghenomen hebbende: Waer om oock dese logie voor het leste van October niet voltoyt en heeft connen zijn. Het is soet/seyt eenen/de tegenheden te gedencken eñ nochtans het gemoet schroomt te gedencken wat daer en tusschen dese seer cloecke mannen verdraghen hebben/in een plaetse / soo ick ghesevt hebbe / niet alleene sonder menschen/maer by nae van de natuere selve verlaten. Sy hadden eenen gedurighen strijdt teghen de Beyren ende Vossen. Voornemelick teghen de Beyren/ moesten zy als tegen eenen vyant/eenpaerlick wacht houden. Den Vossen leyden zy listen met vallen ofte sprenghen van dicke plancken ende vinghender vele die zy ghebraden aten.

Dese waren wit van verwe. Sy seyden datse smaeckten gelijc onse Conijnen: van de vellen maeckten zy mutsen dicht aen haer hooft toe. Het bier / dat zy eenen tijt ghebruyckten / in stucken ys bevrosen/ en conde niet gebruyckt worden dan by het vyer ghestelt. Ende als dat ontbrack / soo was haren dranc water van snee gesmolten: welck het alderschadelickste quaet te zijn om de ghesontheyt te quetsen heeft eertijts Aristoteles in zijne Physische Questien voornemelic met dese redenen willen bewijsen: om dat alle water in hem eẽ deel van seer subtijle locht heeft/waermede het heylsaem is; ende dat het aerdachtige hef heeft/waermede het lichamelick is soo als aerde. Dewijle dan door de coude der locht ende de vorst het water in sneeu t'samen wast / soo is het van noode dat door den damp daer als wtgheperst wordt die seer dunne locht: welcke wech gaende/t'samen comt te rennen/de aertsche nature alleene in sich houdende; Die sneeu dan/welck niet anders en is dan soodanich water in de locht t'samen ghedruckt / heeft hare dunnicheyt / in het t'samen drucken verloren/ ende dat daeromme wt den dranck van de ghesmolten sneeu verscheyden soorten van sieckten in het inghewant gesaeyt werden. Maer hier moest men van den noodt een duecht maken. Den Spaenschen wijn die zy noch overich hadden werdt met sekere maetkens over ander dach wtgedeelt: Eñ op dat zy dien souden connen drincken/ smolten zy dien insgelijcx by het vyer. De tempeesten dickwils continuerende ende sonder ophouden duerende/soo moesten zy haer ettelicke dagen in haer hutte allenthalven met sneeu beset ende bewaert onthouden/tot dat zy soeter weder cregẽ: Doẽ deden zy ghesaemder handt haer beste om wech ende passagie door de deure met snee beset te maken / op dat zy haer van houdt ende andere dinghen die haer daer nae van noode souden zijn / by tijts mochten voorsien. Daer nae ontrent den 4 Novembris verliet haer de Son geheel; ende zy en hebben die niet gesien tot den 24 Januarij des navolghenden jaers. Want doen heeft zy haer blijde ende heylsaem schijnsel weder vertoont/hare roode wange haer over den Horisont allenskens verheffende. Het is memorabel ende verhalens weerdich / dat in het Journael van de reyse by ghevoeght wordt dat de Beyren haer terstont met de Son verborghen hebben. Want al dien tijt geduerende dat de Son wech was en hebben zy geen Beyren ghesien: maer daer teghen openbaerden haer Vossen / de welcke zy vingen ende braedden/soo ic geseyt hebbe/ende voor leckere spijse aten. Maer de Son allenskens weder comende soo heeft dit wildt vraet begonnen te verminderen/ ende den hoop der Beyren in stede te vermeerderen. Ende nauwelicx en hadde haer nu de Sonne gheheel begonnen te vertoonen, als by ghevalle sommighe wtgegaen zijnde/

12

zijnde / terſtont eenen grooten Beyr int gemoet ghecreghen hebben: Die zy met een musket doorſchoten / ende vilden terſtont de huyt af. Het ſelve Journael voecht daer by dat het ſmeer van deſe beeſte wel hondert pondt ghewegen heeft / ende dat zy dit ghebruyct hebben om in de lampe te branden in plaetſe van olie. Maer de Beyren crijghen deſe ſoo groote vetticheyt / terwijle zy in hare holen ſonder coſt ſchuylen door het voetſel van de inwendighe ende ſoete vochticheyt onderhouden: Het welck oock de ratte te wedervaren de Naturaliſten leeren ende het oude epigramma melt daer van / welck alſo luydt: Tota mihi dormitur hiems, & pinguior illo Tempore ſum quo me nil niſi ſomnus alit. Dat is: ick ſlape dē ganſchen winter / ende alſdan van de ſlaep alleen ghevoedt zijnde / ben ick vetſt. Wy en moeten oock niet voor by gaen dat deſe menſchen by na in den inganck der hellen op ſulcdanigher wijſe ghestelt / niet te min hare vrolicheden hebben connen gedenckē / ende gebruycken. Want op drye Coningen avont / die men met vrolicheyt pleecht over te brengen / hebben zy oock op de ſelve wijſe eenen Coninck over maeltijt op een ghemeenelicke wijſe ende door het lot maken de dien avont ghehouden: Ende met des Schippers verwillinghe / hebben zy ingelegt oft ingebracht een deel van't rantſoen van den wijn die haer alle twee dagen / ſoo ick gheſeyt hebbe / toegedeelt behoorde te worden: item eenige biſcuyten / die zy inden wijn ſopten: Sy hadden mede noch over twee pont meels / die zy tot een ander ghebruyck van huys mede gebracht hadden: daer van bacten zy pankoecken met ſneeu water ende olie. Sy deelden oock briefkens wt / ende haer Conſtabel worde Coninck van Nova Sembla / t'welck wel twee hondert mijlen lang is / tuſſchen twee zeen beſloten.

Murtialis.

In deſer manieren noch een maent oft twee doorghebracht hebbende / ſoo begoſt de Sonne allenſkens hooger haer te verheſſen / over de Middellinie comende tot de hooghde van 14 graden: hier wt hebben

1597

zy van dage te daghe lancx om meer hope ghecregen/ende eyndelick den Stuerman aengeſproken om middel te ſoecken dat zy mochten nae huys comen door begheerte van haer vaderlant te ſien ẽ de ongeluckige landen te verlaten. De welcke over ende weder met den Schipper de ſake verhandelt hebbende/heeft eyndelinge raedtſaemſt gheacht gemerckt het groot Schip met ys berghen ommeſet onbeweghelick ſtont/ende ontbloot van zijn gereetſchap/ hoewel het weder in zee quame nauwelicx gheregheert en ſoude connen zijn/ende ten leſten dat zy geen voorder victalie en hadden/dat zy de ſchuyten/van de welcke de eene groot was/de andere minder optimmerende ende een weynich hooger op boyende haer der zee ende den yſe in Gods geleyde bevelen ſouden. Dit eendrachtelick beſloten zijnde/ſoo zijn zy den 29 Mey aen het werck gevallen. Daer waren in alles 15 bootſgeſellen overgheblevẽ/den ſeſthienſten hadden zy den 26 Januarij begraven. Die overich waren/en hadden oock niet

13

crachten ghenoech om nieuwe arbeyden te overwinnen. Want willende de ſchuydt verſleypen/ſoo hebben zy gevoelt dat hare crachten door ghebreck/vuylicheyt/coude ende andere ongemacken verſwackt ẽ wtgheteert waeren. Hier conde men ſien dat ſeer ſtercke mannen te vergeefs haere armen beſaghen/den Schipper antwoorde ẽ vermaende haer dat zy wat meer ſouden doen als zy vermochten/ten waer dat zy liever hadden op de cuſte van Nova Sembla te blijven of van hongher te vergaen/ oft van de wilde beeſten levende verſlonden te werden. Wederom dan moedt gheſchept hebbende deden haer beſte een yegelic ende vermaeckten die ſchuyten. Terwijlen zy nu inden arbeyt waren/ſoo quam haer eenen Beyr aen/welcken ſoo zy niet en hadden doorſchoten ende ghedoot/het hadde met hare wedercomſte ende met hare behoudeniſſe wt gheweeſt. Twee andere deſen gevolgt zijn op gelijcke wijſe omgecomen. Zy hadden nu ettelicke dagen beſich gheweeſt met de ſchuyten te vermaken/als zy

hebben

hebben begonnen te decken om eenē wech te banen ende effenen door de Ys clippen. Want anders en was daer gheenen middel om de schuyten in zee te trecken. Derhalven hebben zy oock dit met groote neersticheydt te weghe ghebracht met houwen/snijen/schoppen/graven ende wechwerpen. Daer na hebben zij't coopmans goet in de schuyten ghebracht ende victualie voor de reyse noodich. Onder het coopmās goet waren ses packskens met het fijnste wolle laecken/een coffer met lijnen laken/twee packkens fluweel: twee cofferkens met geldt/twee harnas tonnen met der schippers goedt; 13 tonnen broots/een ton soetemelcks kaes/een zijde Specks/twee tonnekens met Oly/ses cleyne vaetkens wijn/twee vaetkens Edic/ende der Bootluyden ander packen ende cleederen/ende anders meer. Welck alles als men over hoop sach/men soude ghesepdt hebben/datter niet inde schuyten soude gemocht hebben. Maer bequamelick gheschickt heeft het plaetse ghevonden. Ende als zy nu dit alles in de schuyten ghebracht hadden/soo hebben zy de historie van haere reyse ende blijven neerstelick beschreven in een muskets mate ghedaen/ende de selfde in den schoorsteen op ghehanghen. Daer nae hebben zy Willem Barentsz. op een slede ghesleept nae't waeter/daer nae Claes Andriesz. die beyde sieck waeren. Ende zijn alsoo inde schuyten gheghaen/onder malcanderen verdeelt/zijnde in elcke schuyte een siecke. Ende doen heeft Heemskerck/beyde de schuyten aenden anderen doen legghen/ende heeft voortghebracht eenen brief de oorsaecken van haer vertreck ende waer om zy het groot schip verlaeten hadden vervatende/ende heeft den selven met luyder stemme gelesen/ende doen onder teeckenen van allen. De somma des selven was dese: Dat zy vele arbeyden ende moeyelicheden gheleden hebbende/tot den lesten toe in haere hutte by het schip gheblèven zijn/hopende dat zy het selfde souden vry crijgen/maer ghemerckt alle hope hier van verloren schijnt te zijn/ende den tijt allenskens verloopt ende dat oock de victualie alreede seer vermindert zijnde begint te ontbreken: ende ten lesten sommighe sieck zijn/van de welcke zy in soo groote eene reyse gheenen onderstant en hadden te verwachten/dat hem ende Willem Barentsz. ende andere officieren niet raedtsaemer en heeft ghedocht/om haere persoonen ende eenighe waeren den Coopluyden aengaende te behouden/als dat zy met haere schuyten haer op den wech souden begheven ende der ghenaden Gods bevelen/de nature selve naemelick dit dicterende/dat een yeghelick zijn beste doet om zijn leven te behouden. Desen brief onderteeckent zijnde/soo zijn zy terstont van Nova Sembla afgeseylt den veerthiensten Junij/ende hebben verlaeten die quaede custe/wel blijde zijnde om haer vertreck/maer droeve door het overlegghen/van de toecomende ende naekende swaricheden. Want den derden dach van haer vertreck/namelick den 17 Junij/als zy nu ettelicke mijlen gevaeren hadden/het Eylandt van Oraengiē voor by gepasseert zijnde/eensdeels in de open zee/eensdeels over het ys/zijn zy eyndelick de schollen ys op beyde de schuyten vreeselick aendringende alsoo geperst gheweest/dat het scheen dat de schuyt ende bock aen hondert stucken souden ghegborsten hebben: ten waer dat God de Heere het ongeluck afghekeert hadde: want een van haer cruypende van de eene drijvende schots op dander/quam met groot perijckel des levens aent vaste Ys: ende heeft daer een tros vast gemaect aen eenen hoogen heuvel. Ende alsoo beyde de schuyten op dat ys ghetrocken zijnde/hebben zy de siecken daer op gebracht/te vooren eenighe lakens ende ander gereedtschap leggende daerse op rusten mochten/ende losten mede alle t'goet daer wt/op datse hare schuyten die seer getrenckt ende ghebraeckt door de geweldige ys-schuyvingen te beter helpen ende versien moghen. Hier mede twee dagen besich gheweest zijnde/den 20 Junij begon Claes Andriesz. heel cranck te werden: en dit den anderen aengeseyt zijnde/seyde Willem Barentsz. my dunckt t'sal met my niet langhe dueren: ende eens te drincken geeyscht hebbende/als hy gedroncken hadde so quam hem een sodanige qualicheyt aen/dat hy zijn oogen verdraeyde/ende terstont starf. Claes Andriesz. is hem stracx ghevolght. Maer de doot van Willem Barentsz. bracht haer gheen cleyn bedroefheydt aen/want hy de principael beleyder ende eenighen Stuerman was/daer zy haer op verlieten ende vertrouwden. Maer de wtcompste Gode Almachtich bevelende/hebben zy haer weder/de schuyten soo ick ghe seyt hebbe/vermaeckt hebbende/tot die Ys-zee begeven. Ende dat met hoe groote swaricheden/can hier wt afgenomē werdē/dat zy de Schuyten even een over de vlotende stucken ys

Het Eylant van Oraengien.

moesten slepen / om tot de vrye zee te gheraecken: ende die en conden zy niet langer ghenieten, als de wint ende de vloet der zee haer toelieten. Want die verandert zijnde/ soo veranderden dese dinghen mede/so dat zy door het ghewelt der winden dickwils in zee ghedreven by na alle hope van behoudenisse verloren gaven.

14

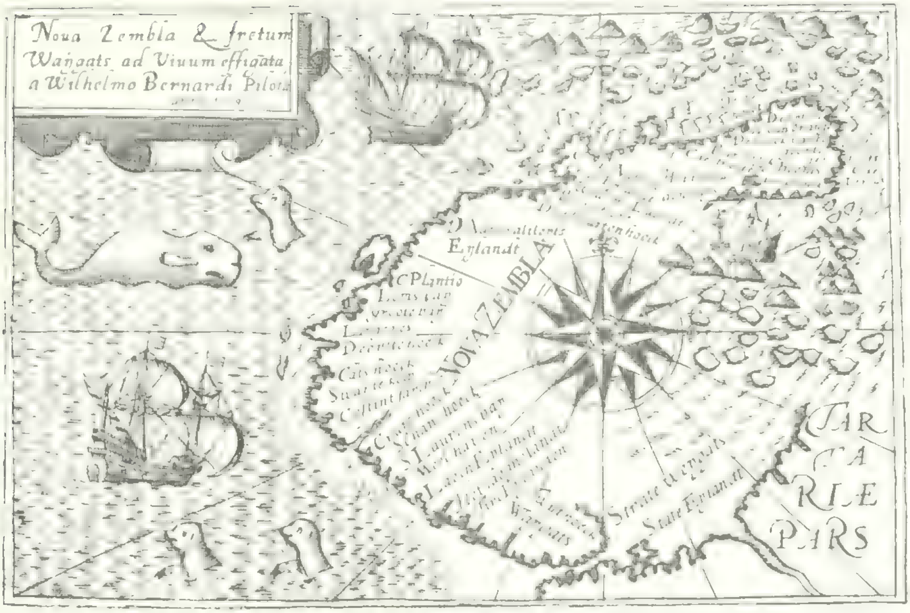
Ende zy en hadden niet alleen van de winden/zee eñ Ys/maer oock van de Beyren inde zee selve te vreesen; als de Beyren over de Ys-Schollen listelick voortcomende de schuyten ende het bootsvolck sochten aen te tasten: ten waer datter gheduerich eenighe op de wacht hadden ghestaen/terwijlen de andere rusteden. Daer nae den 5 Julij sterf Jan Fransz. van Haerlem; eñ hem ghelijck oock de voorgaende / in een graf van Ys schoonder blinckende als marbersteen/soetelick gheleyt hebbende/zijn zy weder nae de zee ghekeert/den windt ende de locht eenichsins mede hebbende / ende eyndelick haer lichaem door teghenspoedt verwonnen zijnde/ ende het ghemoet noch onoverwinnelick houdende zijn den 11 Julij tot het Cruys Eylandt ghecomen.

Het Cruys Eylant.

Hier hebben zy eenen geweldigen groote Beyr uyt het water tot haer al loopende aen sien comen/maer zy verwachtedē hem met dry musketten die zy teffens afschotē/ ende alle dry troffen/soo dat hy terstont neder viel. Ende als de bootsghesellen derwaerts liepen soo saghen zy dat de vetticheyt van zijn smeer dat tot die gaten die gheschoten waren quam / dreef opt water als oly. Van hier zijn zy den 22 der selver maent/den Noortoosten windt noch bequamelick waeyende tot Cants hoeck gecomen met open zee; ende van daer tot den inham Costinsarck ghenoemt. Daer nae voortghevaren zijnde hebben den 28 Julij in S. Laurens Bay, twee Russche Lodgien gevonden; ende de Russen ghesien hebbende / zijn zy vriendelick na haer toe ghegaen ende hebbense ghegroet / meynende dat zy nu eerst onder de levendighe verkeerden/als zy nu met menschen mochten spreken. Dese waren de selve Russen die zy s'jaers te vooren als

Cants hoeck.

15

als zy door de Weygats gevaren waren / in haer schip vriendelick onthaelt hadden. En de Russen dat noch niet vergheten hebbende danckten haer van den wijn haer doen gheschoncken ende vraechden wat dranck zy nu hadden: daer over een van de maets inde schuyt liep / ende tapte wat water / en liet haer dat proeven / maer zy schudden haer hoofden ende gavent weder. Doen is Heemskercke haer naerder ghetreden / ende heeft hen inden mont laten / sien om haer te kennen te gheven dat zy van het scheurbuyck ghequelt waren / oft se eenigen raet wisten te gevē: maer zy verstaende dat zy hongher hadden deden terstont een ront roggen broot / ontrent acht pondt swaer tot hare lodgie halen / met sommige gerootte vogels: ende hebben die den schipper ghegeven: Die hy in danck nam ende gaf haer weder een half dozijn biscuyt: ende leyde twee van haer principaelste in zijn schuyt / ende schonck haer noch eens vande wijn die hy hadde / ontrent noch een mingel / soo nae wast altemael op. Des ander daechs vertrocken die Russen: de onse mede haer volgende soo heeft haer wederom het ys ende den windt met regen die zy nu ettelicke maenden niet ghehadt hadden / tegen haer danck op gehouden. Daer nae zijn zy geroeyt na het naeste Eylandt daer twee Cruysen op stonden: hier te lande gaende / vonden zy onverwacht ende tot haer groot geluck lepelbladeren / welcke zy uyter handt met hoopen op aten om haere gesontheyt wille. Want dit cruyt is drooge ende heet / gelijck oock de kersse; ende is uytnemende goet tegen t' scheurbuyck. De onse heetent Lepelbladeren, om dat dit cruyt / gelijck eenen lepel die niet diepe en is uytghehoolde bladeren heeft; ende de Vriesen noement seer bequamelick niet alleene nu / maer hebben 't oock eertijts genoemt brepanne, om dat de bladerē een teste oft braetpanne gelijck zijn. Want Plinij Herba Britannica, de welcke hy seyt dat de legers der Romeynen over den Rhijn van Germanicus gebracht zijnde ghewesen is gheweest van de Vriesen in het scheurbuyck / dat is in gelijcke quaden des monts ende der tāden / van de welcke de crijchsknechten doen gequelt werden geen ander cruyt als dese brepanne geweest en zy. Maer Plinius meer t'geluyt van het Vriesch woordt als het woordt selve vattende heefter Britannicam, niet brepannicam genoemt: ende de selve Plinius daer nae verwondert zijnde / so hy selve daer by voegt / van de oorsake des naems / en heeft geen ander connen bedecken, waerom dat het de Vriesen Britannicam noemden / dan dat zy moghelick dit / als

Lepelbladeren.

als by de groote Zee ghelegen / Britannien toegheeygent hebben/als nae by ghelegen. Maer ghemerckt die gissinghe nauwelicx eenen schijn van waerheydt en heeft / dese wtlegginge die ick voortghebracht hebbe/ de welcke sekerder / ende soo het de rechte niet en is/ten minsten van de outheydt ge-nomen is/sal niet weynich dienen tot ver-claringe ende om de twijfelachticheyt van Plinius lichter te maecken. Ende dat dit cruyt onder de Vriesen Brepanne is genoẽt gheweest/gedenckt my dat my door mijne vrienden ende eertijts familiere aldaer seer geleerde mannen niet seer langhe geleden vriendelick te kennen is ghegeven/als wy in ons Glossario Prisco Gallico int voor by gaen van dit woordt gemeldt hadden/daer wy spreken van Betonie. De bootsluyden dan door dese bladeren seer verquict zijnde den windt niet tegen hebbende den 3 Au-gusti hebben haren cours nae de Russche cust ghenomen. Ende hoe wel zy oock hier int Ys geraeckten so zijn zy nochtans daer wt ghecomen / ende wederom een Russche Jolle ghesien hebbende ende ghegroet / van den wech ende van de Cape vã Candinaes bescheyt crijgende/hebben haer weder ter zee waerts begheven.

Terwijle zy t'samen varen so heeft het soo stijf begonnen te waeyen/dat de minste schuyte den wint niet connende verdragen achter ghelaten is. Ende alsoo gescheyden zijnde ende verstroeydt door tempeesten/ souden sy na door den arbeyt ende teghen-spoet de welcke zy t'samen zijnde nauwe-licx condẽ dragẽ/geheel tonder gecomẽ heb ben/ ten waer datse weder van de Russche Lodgien die zy tot verscheyden reysen int ghemoet hebben ghecreghen / met eenighe victualie verquickt hadden geweest. De welcke haer oock aenghedient hebben dat haere medegesellen behouden waeren ende dat zy die voor twee daghen hadden ghespro-ken ende van spijse voorsien. Door welcke tijdinge verblijdt zijnde/hebben zy gereet-schap ghemaeckt om de Witte zee over te varen: hoe wel de Russen seyden dat haer dat swaer soude vallen met soo cleyn een

schuyte

De Witte Zee.

schuyte. Maer sy den achthiensten Augusti de Caep van Candinaes verlaeten hebbende/ende drÿ gantsche dagen door de zee ghevaren/zijn eyndelinge aen de custen van Oost Laplant den 21 der selver maēt behouden gecomen: alwaer zy hare medeghesellen die zy nu in thien dagen niet ghesien en hadden/ghevonden hebbende/t'samen gevaeren zijn nae Kildun; ende van daer na Cola/daer zy het ander Admiraels Schip/welck wy boven geseyt hebben dat het des Schippers Jan Cornelisz Rijp geweest is/die voor advijs ghegheven hadde datmen weder na de noordersche cust keeren moeste/ghevonden hebben. Ende terstont de saecke door de stadt ende het geruchte des volcks verbreydt zijnde/brachten zy beyde haere schuyten met consent vanden Bayaert den Gouverneur vanden Grootvorst van Moscovien int Coopmans Huys/ende lieten die daer staen tot een gedachtenisse van den langhen ende verden noydt beseylden wech met open schuyten/namelick by nae vier hondert mijlen door ende langhs die groote ende sware zee.

Cola.

17

Daerna/den 6 Octobris met Jan Cornelisz. Rijp nae haer Vaderlant t'seyl gegaen/zijn den eersten Novembris ontrent den middach tot Amsterdam t'samen aengecomen. Daer waerē doen ter tijt tot Amsterdam int Princen Hof Gesantē vandē doorluchtichsten Coninc van Denemart/ Arnoldus Witfeldius de Cancelier des Coninckrijcx/ende Christiernus Bernekovius, Raetsheer des Conincks ende des Coninckrijcke. Die welcke als zy nu rechts ter tafel geseten waren/soo is het geruchte van de wedercompste van dese scheeplie den aldaer ghecomen. Derhalven zijn zy terstont derwaerts ghehaelt door den Schout/ende hebben aldaer voor de voornoemde Heeren Ambassadeurs ende den Heeren Borghemeesteren vertellinge ghedaen van haere reysen ende wedervaren/ende zijn daerna elck in zijn herberghe ghegaen. De namen van de ghene die van dese reyse wederom gecomen zijn/zijn dese: Jacob Heemskerck

Comijs ende Schipper; Pieter Pietersz. Vos; Gerrit de Veer; M. Hans Vos Barbier; Jacob Jansz. Sterrenburgh; Lenaert Heyndricksz; Laurens Willemsz; Jan Hillebrantsz/ Jacob Jansz Hooghwout / Pieter Cornelisz. Jan van Buysen; Jacob Evertsz. Maer de gene die ghestorven zijn/ behalven Willem Barentsz. ende andere diergelijcke dinghen salmen nemen wt het Journael vā dese reyse; welc doen terstont in het licht ghecomen noch in aller menschen handen is. Wy hebben die dingen de welcke wy de voorneemste hebben geacht ende verhalens weerdich een yeder op zijn plaetse niet naergelaten.

Het dryentvvintichste Capittel.

Wordt voorgecomen de tegenvvorpinge der gener die dese ondersoeckingen van te vaeren door het Noorden al te svvaer maken; ende met eenen vvordt middel voorgeslagen, vvelck schijnt den aldersekersten ende gereetsten om de sake te volvoeren, daer by gevoecht een corte vergheli jckinghe van alle de navigatien die tot noch toe in die costen versocht zijn.

Hier souden andere moghen tegenwerpen / dat dese luyden een desperaete ende gansch onmogelicke sake/ als die niet geschiet en is/ ende moghelick nemmermeer volbracht en sal werden/ hebben bestaen. Maer wy geven voor andtwoorde dat het selve eertijts van de vaert na Oost Indien (welcke heden ten daghe niet alleene de Portegijsen/ maer ooc de onse/ soo wy seggen sullen / ghelucklelick ghebruycken) oock van seer wijse mannen gesept is ghetweest: dat het namelic onmogelick was dat yemant daer soude connen gheraecken/ de linie twee mael passerende: dat de hope onseker was/ ende de perijckelen seker ende groot. Welcke dinghen ende andere daer tegen by ghebracht en hebben nochtans Emanuel den Coninc van Portugael doen van zijn voornemen niet connen afkeeren/ dat hy niet dien wech alreede een jaer te voren van zijn voorsaete tot de Cape de bonne Esperanca ontdect/ door het midden der baren voorts en soude teenemael ontdecken. Derhalven heeft hy het ghebiedt van de Indische Vlote Vasco de Gama overgegheven/ welcke dese last aengenomen hebbende/ heeft hem int jaer 1597 op de reyse begheven van Calis Malis tot Arabien ende het Coninckrijcke van Calecut / de Cape de bona Esperanca voor by varende alles ontdeckt/ ende heeft den Coninck daer na wat van noode was te doen teghenwoordelick verclaert. Want sekere hope ende ghelegentheydt om dese navigatie te volvoeren hadden gegeven behalven de ghetuygenisse van de oude/ oock eenige die de Coninck na Alexandrien gesonden hadde/ op dat zy van daer naer Moorenlandt / dat boven Egypten is trecken souden: ende van daer na Italien vaeren/ op dat zy van ervarene persoonen leeren souden op wat wijse die vaert alderbequameliest/ na den omkeer van de Cape / naer Indien gedaen soude connen werden. Ēn onder de ghetuygenissen van de Oude/ behalven Ptolemeus/ den welcken ick sie dat de streke van dese Cape onbekent is gheweest/ Plinius nochtans brenght vele wtdruckelick by/ waer wt openbaerlick bleet dat eertijts dese navigatie / aen gene zijde van de selve Cape / die van Calis Malis wel bekent is gheweest: Want hy secht dat in de Roode zee / ten tijde dat C. Cesar de sone van Augustus/ aldaer trijchde/ teeckenē van schepen wt de Spaensche Schipbreucken bekent zijn ghewreest: Ende dat Hanno/ ten tijde dat de macht van Carthago floreerde/ van Calis Malis varende tot het eynde van Arabien / die navigatie beschreven heeft: dat meer is men can wt Cornelius Nepos afnemen dat de selve die van Arabien oock bekent is ghetweest ende gefrequenteert: de welcke seght dat t'zijnen tijde eenen sekeren Eudoxus / als hy voor Lathyrus den Coninck van Alexandrien vluchte/ door de Roode zee met schepen wedergheromen zijnde / tot Calis Malis toe gevaren is/ ghelijck dat vanden selven Plinius neerstelick aengeteeckent is ghewreest. Op dat wy dan wederkeeren tot ons propoost: Ist dat dese ghetuyghenissen van de Oude by de Portegijsen ghelooue ende een ghelucksige wtcompste ghehadt hebben/ waerom en souden oock de stemmen der selver

Lib. 2 cap. 67.

selber van de vaert om het Noorden niet eenighe plaetse ende proevinge om de sake nauwer te ondersoecken verdienen? Op dat ick hier en tusschen voor by gae t'gene dat de Chronijcken der Fransoisen ende Denen van die van Groenlant verhalen/den welcken int jaer 836 Ansgarius ende daer nae Adelbertus dienaers des Goddelicken woorts/van Hamborgh overgesonden hebben; daerse nu nauwelicx met den name oft een cleyn gheruchte bekent zijn. Maer dese dinghen sullen nieuwe zijn / indiense met Plinio/nu dickwils genoemt/vergeleken werden: De welcke oock wtdruckelick wt Cornelius Nepos verhaelt dat eertijts een seker vaert om het Noorden vermaert is geweest/sodanich een bewijs voortbrenghende; Dat namelick Q. Metello Celeri mede Borgemeester van C. Afranius/maer doen Stadthouder van Gallia/Indianen van den Coninc van Schwaben geschoncken waren/die wt Indien/om te handelen barende door tempeesten in Duytslant gedreven waren gheweest: Verstaende naemelick dat deel van Duytslandt / daer de Weser ende Elbe in de Noordt zee vallen: Want wy hebben elders bewesen dat de Heerschappie van de oude Schwaben soo verre gestreckt heeft: Ende men moet houden dat de selve Indiaenen/aen ghene zijde van de Noorder Cape van Tartarien Tabin/van Plinius Tab in jugum ghenoemt/ tot het nabuerige landt van de Seres / al waer nu de palen van Cathay/in de Stille zee (van de welcke wy boven ghemelt hebben / ende Maramarusa oft mortuum mare eertijts van de Cimbren ghenoemt is gheweest / soo wt Philemon de selve Plinius verhaelt) gevaren zijn / ende van daer aen de custen vav Duytslant door tempeesten ghedreven. Het welck in dien het soo is/soo sal het verhalen van de Samoiten dat wy boven vertelt hebben voor warachtich en van grooten ghewichte te houden zijn / te kennen gevende dat de Russen alle jaere/ gheleghentheyt ende tijt genomen hebbende om te vaeren / nae een seker Cape die zy Ogolitam noemden/aen gene zijde van de riviere Oby/door de selve zee/eer datse toevriest/vijf daghen varens: soo dat soodanighe Noorder reysen van de onse/indien wy begeeren datse tot eenen gewenschten wtganck ghebracht werden / desen wech soude den alderveerdichsten ende sekersten/ behoudens het oordeel van andere/schijne: dat namelick / nae het exempel van Emanuel de Coninck van Portugael (den welcken wy ghesept hebben/eer dat hy in ernst nae het Oosten met een blote track / verspieders nae de Roode zee ende van daer tot de Indiaenen selve wtghesonden heeft/die den aert van die zee ende cromminghe ondersoecken souden) ooc de onse na de Strate van Waygats oft van Nassaus/op ghemeyne costen eenighe senden souden / die/ gheleghentheyt nemende/haer by de jaerlicxsche overvaringe der Russen naer Tartarien als medegheselllen voeghen souden: op dat men seker vernemen mochte of de Zee/die wy geseyt hebben achter de Strate van Waygats te zijn / de Tartarische groote zee is / oft alleenelick eenen inham ende die niet door en gaet. Ende ten lesten oft de Cape Tabin altijt bevrosen is / oft dat men daer varen can: dat segghe ic/alle dese dinghen van mannen by die Streke woonende ende van de saken wetende vernomen souden werden. Ende op dat de heele sake te lichter soude zijn/eenich schip va de minste oorlooch schepen/niet so seer met menichte van Bootsgesellen/als met mannen ende schippers van die streke ende tale niet onervaren / daer en boven met victualie voor een jaer/oft langer seer wel versien/soude men na de selve Strate senden; welck aldaer/op eenighe plaetse / die alder bequaemst soude schijnen / als in winterlegher ligghen soude / ende met den Samoiten ende Russen de sake ghecommuniceert hebbende / die jaerlicksche navigatie der Moscoviten op haeren tijt soude verwachten. Het en soude oock niet ondienstelick zijn/indien eenighe van de onse / die in Japan handelen/oock van die zijde nae die Cape van Tabin/met gheleghentheyt/souden varen/oft ten minsten in de nagelegene plaetse van de gansche sake neerstelick ondersoecken. Dit schijnt den wijtste wech ende de sekerste wijse om die ghedurighe dubbinghe van vele menschen t'wijfelende of daer een passagie voor de schepen zy wech te neme. Want dat anderen sekerder heeft ghedocht in de volle ende diepe zee te vaeren / ende de Noorder Custen van Nova Zembla omme te seylen tot de hoogde van 82 graden oft daer ontrent: om dat aldaer namelick de daghen ende sonners langher zijn / dat het ys raerder ende niet van de naeste custen aendrijvende; ende ten lesten om dat de coude sachter / als ontrent de 76 graden ende daer onder is: Ick sal wel bekennen dat dese dinghen alle alsoo zijn/ om de sphere/de welcke in soodanige hoogde alder cromst is; ende bynae ses maenden de Sonne boven de Horisont verheft: Nochtans dat dese opinie niet teenemael aen te

In de hercomsten der Françoysen.

Lib. 2 cap. 13.

nemen en is/beletten dese twee dingen: ten eersten om dat ons gansch onbekent is hoe danich die streke zy/ofte se geheel van de zee ommeringht is / oft met landen ende Eylanden onderschepden; Ten anderen oft wy schoon toelaten dat men daer door varen can/soo sal nochtans dese swaricheydt blijven/dat men naemelick wederom van 82 graden tot 70 ende daer onder sal moeten afcomen; ende aldaer teghen de Ys bergen ende seer groote coude/in onbekende plaetsen ende buyten den wech des Hemels ende der Sonne van alle ghemeynschap der menschen afghescheyden / ende ten lesten teghen de wreede beesten ende honger strijden moeten ende jammerlick eyndelinghe omcomen. Ende hebben niet tot noch toe de wtcompsten gheleert dat dese dinghen soo zijn? Want ick vinde dat de eerste van al / die dese Noorder custe versocht heeft / Nicolaus Zenetus ghe-weest is / die / int jaer 1380 / verscheydentlick daer ghedreven zijnde zijn hope verloren heeft. Ende int jaer 1500 Casparus Cortesius heeft in plaetse van de Stracte die hy sochte een riviere ghevonden; ende t'huys wedergheкeert zijnde als hy t'naeste jaer op hope dat het beter ghelucken soude derwaerts weder ghegaen was / is hy ghebleven: wiens doot niet langhe daer nae ghevolgt is zijn broeder Michael: Alsoo oock Sebastianus Gabottus van Venegien/int jaer 1506 eenen wech door het selve Noorden/voor den Coninck van Enghelandt Henrick de sevenste soeckende / is in Enghelandt niet wtgherecht hebbende / voornemelick om het Ys / wedergheкeert. Johannes Varasanus / int jaer 1524 in den naem van den Coninck van Franckrijck Franciscus het selve int hooft hebbende aen de Cape der Britannien ghelandt zijnde met de zijne is van de Wilden opghegheten gheweest. Daer nae derwaerts treckende Sebastianus Gomesius een Spaenjaert / int jaer 1525 / ende ettelicke Wilden ghevreghen hebbende / heeft oock gheen groote eere ingheleght. Dese zijn daer nae de Enghelsche ghevolght; ende onder haer die eerste Hugo Willoughby/een vande Ridderschap / int jaer 1553 / landen aen twee en t'seventich graden gevonden hebbende/ is van de coude ende andere ongheмacken met de zijne vergaen: Ende drij jaer daer nae Stephanus Borroveus den selven wech volghende heeft ontdeckt de Eylanden van Galgoiebia/ Nova Sembla ende andere: maer van de coude overwonnen is by tijts wedergheкeert. Den welcken van de selve natie ghevolght zijn terstont daer nae Martinus / Forbisser / Arturus Petteus / Carolus Jackmannus ende Johannes Davisius: Van de welcke Forbisser / int jaer 1576 / insghelijcx om de vorst en het Ys noch weynich wtghericht heeft: maer Petteus ende Jackmannus/ int jaer 1580 / t'selve versocht hebbende hebben alleene eenighe custen van Nova Sembla bekender ghemaeckt: Davis eyndelick / inden jaere 1585 / heeft eenen inham gheopent / maer waer henen dat den selven ooc streckt en weet men noch niet recht. Tot onsen tijde eyndelick oock de Hollanders/nu ettelicke eeuwē in cloeckheyt van zee vaert / boven andere seer vermaemt / ende gheroemt als by nae Neptunus kinderen/de gheleghentheyt haer aenbiedende/om hier oock t'hare by tebrengen hebben haer wel gheqweten. Maer hoedanighe wtcompste ende fortuyne dese oock ghehadt hebben / is hier boven ordentlick verclaert: soo dat ick niet en sie hoe desen omloop eeniegher tijt ontdeckt ende der Weerelt gheheel gheopenbaert can werden / ten zy dat men den wech ende wijse alreede ghesept ingae; waer van de wijle ic achte dat wy genoech gesproken hebben/so sullen wy nu tot de reste voortvaren.

1380 · 1500 · 1506 · 1524 · 1525 · 1553 · 1576 · 1580 · 1585

Het vierentvvintichste Capittel.

De eerste vaert na Oost-Indien by die van Amsterdam begonnen; ende de historie ende vvtcomste der selver ordentlick gestelt.

WIllende nu comen tot de andere voyagie van oock de andere vier schepen/die na het Zuyden souden seylen / so sie ick dat dit alleene meet weder verhaeldt werden / datse naemelick in het selve jaer ende op den selven tijt/op welcken die Noordersche/namelick in het jaer 1595/voorgenomen ende geluckelick begonnen is. Wāt als die navigatie door het Noorden onseecker ende twijffelachtich scheen te zijn: so is dese andere seker der zijnde daerby gevoecht als die recht toe recht aen / ende door den ghewoonelicken wech van de Portegijsen naer Oost-Indien henen gherecht is. Een

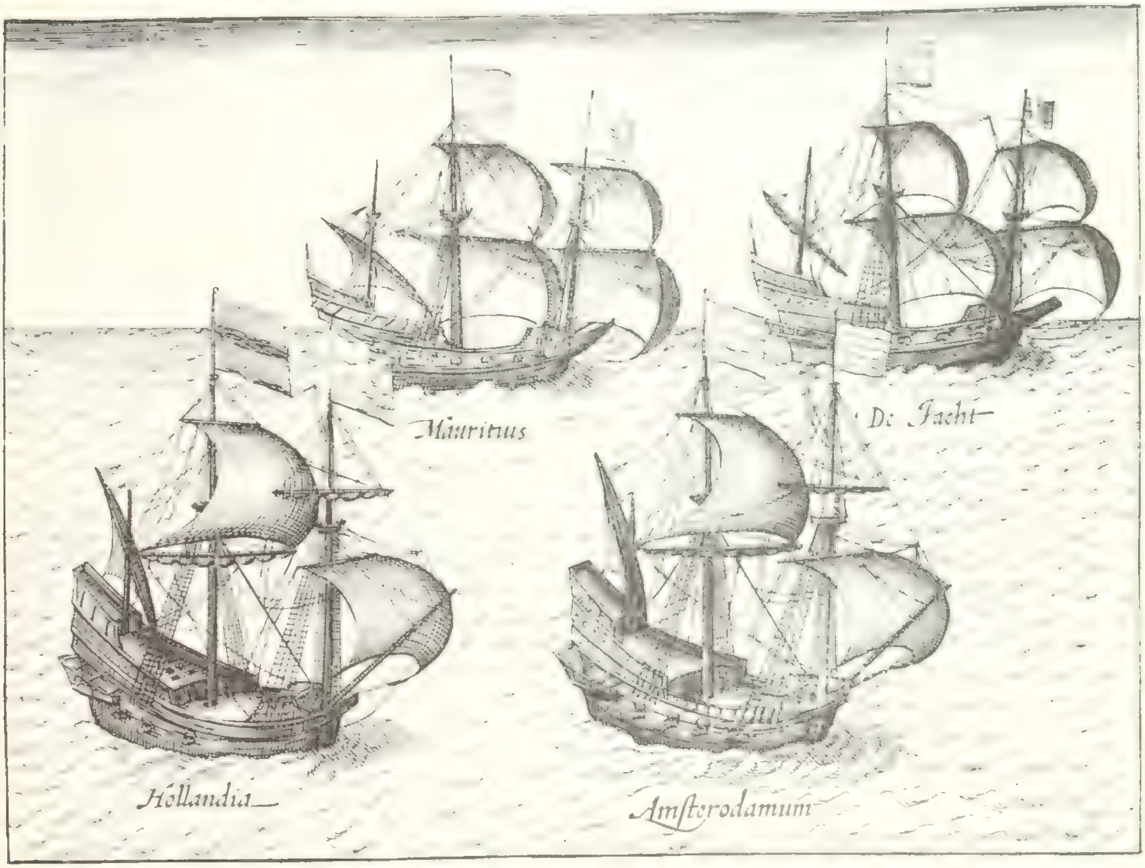
sarcelt

Fol. 181
Æthiopes . Guineenses .
Persa
Turcensis
Molluccensis Iavanensis habitus
Incolæ Sumatræ et Malaca
Chinensium Vestitus
MARE
ATLAN
TICUM
Canariæ Insulæ
TROPICUS CANCRI
Insulæ de Cabo Verde
LINEA
ÆQUINOCTIALIS
MEDITERRANEUM
BARBA
RIA
BILEDULGERID
LIBIA INTERIOR
AFRI
CA
GUINEA
Nubia regnum
PERSIA
INDIA INTRA GANGEM
INDIA EXTRA
MARE ARABICUM INDICUM
GOLFO DE BENGALA
OCEANUS CHINENSIS
Philippinæ Insulæ
Maldivæ Insulæ
BORNEO
I. S. LAURENTII
OCEANUS ÆTHIOPICUS
TROPICUS CAPRICORNI
BRAZILIA
TERRA INCOGNITA
TABULA GEOGRAPH.
in qua Europæ Africæ Asiæq; et circũiacentium insularum oræ maritimæ accuratè describuntur et ad intelligentiã navigationum Indicarũ accommodantur.

fatale voyagie voortvaer/en onder de mirakelen van de Nederlantsche oorlooghe/nu veertich jaer en daer over tegen de Spaenjaerden ghevoert/niet in de leste plaetse te stellen. Want den Spaenjaert/de welcke nu zijnen vyandt sochte tot den weersten noot te brengen ende gansch onder te drucken/hem tot Spaengien sluytende/heeft den selven vele hoogher op dese wijse verheven/het Oosten namelick ende zijne rijcdommen in dat deel/niet van selfs/maer den Goddelicken wille de sake regerende/openende. Ende den Hollander hier mede niet te vreden zijnde/maer ghelijck geenen wech voor de duecht swaer is/heeft allenskens nae meerder dinghen ghestaen ende heeft begonnen t'selve voor te nemen in het Westen dreyghende des Conincks schatten in dien deelen oock aen te tasten; soo dat de stevens alreede derwaert ghewent stonden/by soo verre Spaengien niet by tijts vrede aenghebođen en hadde.

T'getal ende toerustinge der Schepen.

Dese eerste vlote dan/van de welcke wy spreken sullen/tot Hollant na de custen van Oosten ghesonden/is op oorlooghsche wijse toeghherust/dat is met schips ende oorlooghs gereetschap in allen gevalle alsoo ghemonteert/datse met eenen alle soorte van waren/welcke men wiste dat van de Indiaenen begeert waren/mede voerde. De aldergrootste schepen/vande welcke datter drye ghetweest zijn Mauritius, Hollandia ende Amsterdam, waeren yeder van twee hondert ende tachtentich lasten/behalven Amsterdam/welck alleene van hondert en tachtentich was: het vierde ende minste wesende een pinas/werdt ghehouden van twintich last.

Op Mauritius is tot Comis ghestelt behalven Barent Heynck Cornelis de Houtman een seer ervaren man van de Indische saecken ende handel; ende heeft tot Schipper ghehadt Jan Molenare: Over Hollandia was Comis Gerrit van Beninghen ende Cornelis Naso was met den Schipper Jan Dingnums: over Amsterdã Reynier van Hel ende Jan Jansz Karel de Jonge, met dẽ Schipper Jan Schellinger:

De Bootsgesellen zijn in alles 249 gemonstert: t'gheschut zijn eensdeels metaelen stucken eensdeels gotelinghen ende steenstucken/ghewe(e)st: Van het welcke Mauritius ses metalen stucken op hadde van behoorlicken ghewichte/veerthien ysere/wtghenomen de musketten ende roers; Ende inde andere schepen warender niet min/dan dat de Pinas alleene twee metaelen stucken ende ses yseren op heeft ghehadt. De oncosten van den ganschen tocht zijn gerekent twee hondert ende t'neghentich duysent gul dens: onder welcken het gereet geldt ende de coopmanschappen hondert duysent gheschat zijn. De Bewinthebbers ende Versorgers van de gansche saecke/soo wel wt de Cooplyuden / als wt den Raedt der stadt waeren/de voornaemste ende als de beleyders Hendrick Hudden, Reynier Pau, Pieter Hasselaer, Ian Ianssen Kaetel D'oude, Ian Poppen, Hendrick Buyck, Dirck van Os, Syvert Sem, Arent ten Grootenhuys. Dese Societeyt is doen De Compenie van verre ghenoemt gewe(e)st. Tis oock seker dat den seer Treffelicken Man Petrus Plancius met raedt ende ervarentheyt van de Mathematische conste seer vele/soo wel tot dese / als tot die voorgaende tochten nae het Noorden gedaen heeft / de Schippers naemelick ende de Commisen eer zy haer tot de reyse begaven int besonder onderwijsen de ende onderrichtende.

De bewinthebbers eñ besorgers van dese navigatie.

Alles ghereet zijnde zijn zy den 2 Aprilis wt Texel seylende ontrent den 4 Mey den Tropicus Cancri ghepasseert zijnde/allenskens naerder de linie gecomen. Hier hebben zy twee schepen ghesien/van de gene die de Portegijsen gemeynelick Craken noemen. Daerom hebben zy alsoo haere strecke ghenomen/dat de Portegijsen haer niet en conden ontseylen: ende als zy dit selve oock merckten/zijn zy van selfs naerder ghecomen. Onder tusschen den Raedt vergadert wesende / is gheraemt ende besloten/dat volghens de instructie van de Compaignie / men in alle vrienschap hen soude bejeghenen / noch eenichsins occasie van strijt oft roof eerst gheven soude: latende ele een brede vane achter af waeyen/ ende hoe wel de vlagghen van de groote stengē van al de vier schepen waeyden, hebben die ghestreken om geen oorsake te gheven. Want indien de Portegijsen maer een scheut / ghelijck zy ghewoone zijn en hadden gheschot en hadden beyde de Craecken ghenomen ende gheplundert ghewe(e)st: overmits het bootsvolc nauwelicx in dwāg en conde ghehouden zijn/seggende wy connen ons ende onse meesters hier niet verrijcken / dan wy op al de reyse sullen vermoghen te doen. Jae d'oproer was so groot dat de Overste haer met haere instructie moesten behelpen segghende so de vyandt int minste eens schiet/ghelijck hy met het opgaen van den dach dede om zijn Compaignon den onraet te verwittighen / dat zy doen souden t'ghene zy begeerden. Sy dus by de Craeck ghecomen wesende sonden een schuyt aen de Craeck met een vande quartier meesters / ende met eenen is belast dat de Capiteyn aen de schepen soude comen ende spreken met de Overste van de Schepen. Welcke bootschap ontfanghen hebbende / quam de Aerts-Bisschop van Goa ende heeft den Quartier meester vriendelick gebeden dat hy hem te gevalle eens by de Overste wilde gaen / dat hy haer alles goets wenschte/ende victualie oock soo zy eenighe begeerden/mildelick aenboodt/ maer dat de Capiteyn doch mochte gheexcuseert zijn: De welcke nochtans: indien zy dat emmers begeerden bereyt was te comen. Welc den Overstē aengedient zijnde/ siende dat de mutinatie in hare schepē aenwies/hebbē de schuyt wederom gesondē/ eñ doen seggen/dat zy van alles so wel versien waeren / dat zy van t'haer niet en behoefden: eñ voor de Marmeladen eñ consituren die zy tot een present ghesonden hadden / in vergheldinge eenighe keesen ende hammen sterden. Dese Crake was een nieuw schip groot by de 600 lasten / hadde achthien metalen stucken op/beshalven het ander gheschut/bootsghesellen ende soldaten/die ontrent 600 waren. De Capiteyn vande Portegijsen hadde onder andere verhaelt dat hy sulcke Nederlantsche schepen noyt in Portugael ghesien en hadde: ende dat geen middel by haer was om tegen te staen indien het de noodt vereyscht hadde. Int scheyden heeft ons heerlick adieu gheseyt/ettelicke eer-schoten schietende. Ick weet wel dat dit een weynich anders/ende veel corter / in de Journaelen eertijts wtghegaen verhaelt wordt / maer ick volghe meestendeels hier inne ende in het navolghende de eyghen handt van een treffelick man / ende die op dese reyse als een van de Overste wesende alles selve ghesien ende ervaeren heeft. Ende al dus de Overste van de Vlote hare instructie eerbiedentlic volghende/hebben zy desen buyt laten varen. Van hier een weynich voortghevaren zijnde creghen zy wederom schepen int gesichte: Dese waren vele in ghetale comende van S. Thome / ende de Schippers Hollanders.

Den 2 Aprilis varen zy van Texel.

Portegijsche Schepen gesiē, ende de tsamē sprekinghen met haer ende de andere dingē.

Schepen wt het Eylandt van S. Thome.

Hollanders. Want zy met den boot by laste van de Overste aen boort ghehaelt / zijn van de onse bekent ghewéest/ende daerna/ van hare reyse verstaen hebbende / zijn zy weder na haer schepen ghevaren / hoe wel de waeren die zy voerden den Portegijsen toequamen.

Den 4 Iunij

Den 4 Junij eyndelinghe de Linie ghepasseert zijnde/hebben zy so groote hitte geleden/dat niet alleen de victualie en begonst te verderven/maer ooc een groot deel van het volck met swaere sieckten bevanghen werdt. Onder de Linie selve ende voorts waeydt eenen Zuyd-oosten windt t'ghansche jaer deur / tot de Abrolhos toe: welck clippen zijn / aen de custe van Bresilien / ende men can niet licht in de selve schipbrueckе ontvlieden/ten zy dat tusschẽ dese ende de zeecuste van Guinea den midden weeh oft door ervarentheyt oft by gheluck ghehouden werde.

Den 2 Augusti

Den 2 Augusti creghen zy int ghesichte de Cape de bona Esperança welcke het Hesperion Ceras Plinij schijnt te zijn / van de welcke dat zy niet verre af en waren sommige dagen te vooren/behalven de Trombas ofte Struyckrieten/die daer op't water drijven/ooc mede de voghelen ontrent de selve Cape vliegende eensdeels swerte eensdeels witte een goet ken-teycken gaven. Hare ankers geworpen hebbende in de reede die zy Aguada de Sambras noemen: zijn een deel aen landt ghegaen/die provande souden gaen soecken voornemelic om de crancke te verquicken.

De ghestaltenis ende maniere der inwoonders van de Cape de bona Esperança.

Hier woont een soorte van menschen meer barbarisch als men wel soude connen seggen. Sy zijn cort van statuere/maer nochtans van wel ghestelde leden. Sy gheven veel eer een ghelupdt ende ongheschickt murmelen gelijck de clock-Hinnen/als een spraecke bescheedelick onderscheyden. Sy gaen meest naect/hebbende vellen om t'lijf t'hayr teghen haer lichaem aen/met eenen

12

breede riemen van den selven om haer middel/d'een eynde hanghende voor haer schamelheydt/eenighe dragen verderkens onder de voeten in plaets van schoenen. Die wat frayer willen schijnen draghen mantels van verscheyden coleuren. Sommige

hebben

hebben ghemeynt dat hier wt af te nemen was dat het Menschen-eters zijn/om dat zy rouw vleesch aten; ende de pensen ende het ander inghewant/den dreck een weynich daer wt schuddende gierichlick opslockten ende ten lesten de beenen ghelijck honden knaechden: waer van zy eenẽ stinckenden adem hadden: Welcken het bootsvolck oock van verre ghewaer werdt/ de welcke oock seyden dat zy elck maer een clootken en hadden: ende dat hier van een bewijs was hare cleyne ende hinnachtige stemme. Sy en hebben geen huysen/maer holen ende cavernen: Haere wapenen/zijn lancien met breedt yser: haer eenige cieraet zijn arm-ringhen van elpen been. Sy hebben Ossen/Koeyen/Schapen/van seer vet ende smakelick vleesch: de Schapen hebben dicke steerten: de Ossen op den rugghe een bult. Voor eenen Osse ende Schaep is ghegeven geweest een mesken oft yet dierghelijcke: Eenighe Ossen ende Schapen in de schepen ghebracht hebbende/den 11 Augusti / alsoo de sieckte vermeerderde so zijn zy ghedwonghen geweest naer t'Eylandt van S. Laurens te loopen/hopende de Cape S. Roman/aen de Oostzijde te beseylen. Maer al soo de windt contrarie was/heeft t'schip Hollandia al soo den Schipper sieck was draghende gehouden: den welcken zy terstont daer nae overleden zijnde in het naeste Eylandt begraben hebben. Welck so het niet gheschiedt en ware/zy souden ghelucklick / al soo zy t'sander daeghs goeden windt hadden tot de Cape van S. Maria ende Baye Dantongil sonder beletsel ghecomen hebben. Maer terwijle zy hier blijven moesten/op een plaetse gansch niet bequaem om waeter te halen een seer groote ellende heeft de vlote aenghetast/so dat een groot ghetal vant volck van sieckte gestorven ende aldaer begraben is/waer over zy

20

T'Hollãts Kerckhof.

het Eylant den naem van t'Hollants Kerckhof ghegeben hebben. Ende niet alleen de sieckten ende den noodt van victualie ende water heeft haer becommert ghemaeckt/ maer oock de twisten aldaer opgeresen om het kiesen van eenen nieuwen schipper in

de plaetse des ghenen die wy ghesept hebben dat overleden was. Ende gemerckt de noot eysschede dat men voornemelick verversschinge soude versorgen, so is geordonneert dat de Pinas langs strant soude seylen om een waeter plaets te soecken: Sy was den 22 Septembris henen ghevaren, ende op den eersten Octobris wedergekeert met een blyde tijdinghe verhalende dat sy versch water gevonden hadden. Ende derwaerts met de schepen gesaemder hant ghegaen zijnde, zijn den 10 Octobris gelant: ende de inwoonders hebben haer oock wel gequeten: want sy een groote menichte van waeren ende vee terstont gebracht hebben: Voor eenen wtnemenden grooten Osse, oft dry Schapen, eyschten sy eenen tinnen lepel: verachten eenen silveren, als van harder ende onbequamer stof, sidelcks met hare tanden versoeckende. Dese soorte vã menschen is van forme ende proportie des gãtschen lichaems niet onbequaem: sy decken haere schamelheydt met eenen cattoenen doeck: gaen voorts naeckt: Maer de ghene die in weerdicheyt onder haer wtnemen, die hebben oock om haere borsten te decken een lijf sonder mouwen aen. Het Eylandt wordt vanden Inwoonderen selve Madagassar, dat is, sontryne der Mane ghcheeten: van de Portegijsen S. Laurens Eylant, om dat het op S. Laurens dach van haer ontdect is. Oft men het houden moet voor Menuthias van Ptolemeus oft Cerne van Plinius, achte ick onnoodich te ondersoecken, voornemelick dewijle Plinius selve hier ontrent alles t'zijnen tijde bekent onseecker te zijn. Het is lanck ontrent duysent twee hondert mijlen: ende vier hondert ende acht breet. Het is in verscheyden Coninckrijcken ende landen onderscheyden. Die midden int lant woonen zijn tot den beelden ende afgoden ghenegen: maer aen de zee custen, volgen de meerderen deel de secte van Machomet. Welc ooc hier wt onse Schippers bevonden hebben, dat sy de besnijdenisse bekenden: het lant selve is met besonder vruchbaerheyt begaeft. Heeft seer vele fonteynen, ende soorte loopende wateren. Is daer en boven met dicke Bosschen ende Wouden verciert. Heeft overvloedt van visch, wilde beesten ende vogelen, ende gheeft verscheyden vruchten, sonder grooten arbeydt: heeft veelderley wortelen, welcke de menschen in stede vã broot ghebruycken. Is oock becleedt met Cytroenen ende andere boomen die wonderlick wel riecken. Ontallicke rieden comen hier seer vruchtbaerlick voort inde welcke het suycker oft oock door de natuere ingedruyt oft met conste wtghedruckt wordt. Allomme wast Gingber, welcken sy groene eeten. Men meynt ooc datter silver mijnen zijn. Sy ghebruycken een seker eyghen tale der ghener van die van Mosanbique ongelijc. Sy hebben de conste van varen niet. Hebben nochtans schuytkens wt een hout om te visschen, die sy canoas noemen. De Ossen hebben hier oock eenen hoogen bult op den rugghe van enckel vet, hoe wel sy een cleyne borst hebben; soo dat t'gene dat de borst ontbreeckt, den rugge schijnt te recompenseren. De Schapen hebben steerten twaelf pont wegende, eenen cubitus lang. Hier is daer en boven een seer groote menichte vã Papegayen, Torteldnyven, eñ Simmen. Door dese gemacken die vande Vlote aengelockt zijnde hebben haere crancken aen lant gebrocht, op dat sy nieuwe locht scheppende, te beter verquickt, ende de schepen hier eñ tusschen vanden stanck ende besmettinghe gesuyvert souden werden. Maer de inwoonders t'sy door vreese, dat niet dese nieuwe gasten daer haer volck ende een woonplaetse souden stellen, oft door inghebooren wreetheyt, zijn onversiens op sommighe ghevallen, die van de andere afgheschevden hare tenten op een plaetse wat af gelegen, gestelt hadden: ende hebben alle t'ghene sy voor haer vonden vanden huysraet ende instrumenten gheplundert, de crancke nauwelicx door de macht vande sterckere beschermt zijnde. Welck ongelijck de bootsghesellen ende de andere seer verdroot; ende begost verscheydentlick by de Schippers ende Commisen ghedupdt te worden: voornemelick om dat sy haer van de andere afgesondert hadden, door bevel, soo men seyde, van Gerrit van Boningen; den welcken wy boven ghesept hebben dat Commis over het Schip Mauritius ghestelt is gheweest. Hier quam oock by dat de selve Boning den ghesloten brief vande Bewinthebbers mede gegeven den Oversten van het stellen van de voorneemste van de vlote inde plaetse der gener die mochte comen te overlijden, sonder weten ende vraghen van de andere gheopent hadde: ende selve eenen nieuwẽ Schipper in Dignums plaetse gestelt hadde sõder gemeyne stemme van den Scheeps raet. Ende hoewel de selve die van de Bewinthebbers inden brief genoemt was, van Boningh ghestelt was, nochtans ghemerckt hy by sommige opentlick ghesept hadde, dat hy den brief van de Bewinthebbers in stucken getroecken soude hebben, oft over boort geworpen,

Het Eylant van S. Laurens anders Madagassar.

Die van de vlote ende de crancke aen lant gheleyt worden van de Wilden aenghetast.

De verschillen van Boning teghen de Schippers ende de bevel hebbers ende der selver occasie.

so daer een Schipper ingestaen hadde niet nae zijn contentement/dit heeft niet weynich de ander becommert ende beroert gemaeckt/ende naermaels een quaet gevoelen van Boning doen hebben. Want indien de verkiesinghe voor den Raedt ghecomen hadde / hy soude goet gevonden hebben de sake wt te stellen/oft eenen anderen raedt nae gheleghentheydt des tijts te nemen: overmidts datter so veel volcks afstierf. Eñ den Schipper Jan Schellinger/aen landt opgeweckt door het gheroep van de tumultuerende die hier ende daer de goederen vã de crancke plunderden/tot assistentie gecomen wesende/heeft tegens Boning geseyt dat hy de oorsaecke was van dit ongeval: ende dat hy de oneenicheyt ende separatie vande vlote sochte/ende met eenen langs om meer verhittende schol de Schipper Boning voor een schelm. D'welck Boning in kennisse leyde begeerende t'selve waer ghemaeckt te hebben. Welck de Schipper/ den Scheeps Raet t'samen geroepen zijnde/seyde dat hy bereyt was waer te maecken. Maer Boning siende dat op hem gemunt was/heeft geseyt dat hy aen de wtspraecke ende ordonnantien vandẽ Scheeps raet niet gehouden en was. Eyndelick is de sake soo wijdt gecomen/dat onder sekere conditien Boning / de commissie die hy hadde aen Houtman ende Jan Jansz Karel geresigneert hebbẽde/ op eẽ ander schip soude gaen. Ende dat de Schipper zijn Schipperschap op Hollandia soude afstaen ende vaeren op t'schip Mauritius /ende dat zy geen van beyde in t'collegie so uden comen dan als zy daer geroepen waeren.

Boning wort afgeset vã het Cõmischap van't schip Hollandia.

21

Daer wort eẽ Schans gemaeckt

Dit ghedaen zijnde hebben zy met alle man metter haest een schans ghemaeckt versien met steenstucken ende beset met volck tot gherijf ende bescherminge vande siecken. Dit ghedaen zijnde hebben dagelicx soo veel Ossen / Schapen/ende andere nootelicke din ghen ghecregen als zy van doene hadden. Maer terstont daer nae de crancke oock e en weynich verquict zijnde/ merckende dat zy daer veel te lange bleveñ/ ende

ende dat de victualie/die toegebracht werē niet bequaeme en was om te dueren in soo groote hitte / soo nemen sy voor elders te trecken. Eer dat sy alle t'schepe weder gebracht waeren / de Wilden een seer quade daet bestaende / hebben Claes Jansz Fortuyn die als Gouverneur in de Schans lach/met dry oft vier van de vlote afgeleyt hebbende een weynich buyten de plaetse vande Schans/om de Schapen die sy haer veynsden te willen vercoopen/te besiē/door listen een spiesken in de kele geworpen hebbende/omgebracht: Die daer noch overich waeren/riepen hare medegesellen tot hulpe: de welcke terstont de Wilden vervolgen de jagen die inde vlucht / de welcke meynden den dooden te plunderen ende wt te trecken. Dit schelmstuck bedreven zijnde/eenige hoopen wt het volck vande vlote versamelt hebbende zijn nae het binnenste des lants ghetoghen; ende daer na wt den gantschen hoop seventhien voorghesonden hebbende; ende de andere haer achter verborgen houdende/so is een seer dicke schare van swerte aen den dach gecomē: want sy seggen datter ettelicke duysenden zijn gheweest: dese terwijle sy sochtē die vā de vlote te omcingelen ende naerder te comen/so is een musket op haer los geschoten/waer mede twee swarten ghetroffen werden: t'welc haer so verbaesde/dat se al de vlucht namen. Eenen man daer en tusschen met twee jongers gevangen gecregen hebbende/soo hebben de onse gheacht dat sy de gelegentheyt hadden becomen om de moort te wreken. Want terstont is over hem de sententie ghegeven dat hy soude doorschoten werden ghebonden aen een pael / op de plaets daer wy gheseyt hebben dat Claes Fortuyn vermoort is geweest. Op de plaets comende de patient viel neder ter aerde/siende t'bloet vanden vermoorden / ende kuste de aerde. De Jonghers werden verdeelt/de Comis Houtman creech den eenen ende Jan Jansz Carel de Jonge den anderen: Sy zijn beyde van goeden begrijpe eñ bequaem om dinghen ende talen te leeren gevonden geweest. Want in corter tijt conden sy onse tale verstaen ende bequamelic spreken. Den derthienden Decembris daer na/hebben sy haer anckers gelicht eñ zijn t'seyl gegaen ende voor by gevaeren zijnde het Eylant welck ick geseyt hebbe dat het Hollants Kerckhof ghenoemt is gheweest/ hebben bevonden van twee hondert negen en veertich mannen verloren te hebben hondert twintich; behalven de twee aen t'Hollantsche Kerckhof by sententie aen landt ghesēt om hare moetwillicheyt ende andere misdaden: nochtans met dese conditie/by soo verre sy conden vinden eenige oraengie Appelen oft Lemoenen eñ brochten / dat sy haer pardoen souden hebben. Dan zijn niet wedergheкomen. Niet lange daer na den 25 Decembris als dē Scheeps raet om van de saken tot den teghenwoordighen staet dienende te raetslaen in Mauritio vergadert was / is Boningh sonder weten van alle met de schuyt die weder t'scheep ghesonden was aen Hollandia ghevaren. D'welck den Raedt aengheseyt zijnde / heeft ghevreest dat hy aldaer door een nieuwe conspiratie eenighe beroerte soude stichten: Heeft derhalven Jan Jansz Carel de Jonge nae Hollandiam gesonden/ alsoo sy gheen differentie en hadden. Daer gecomen wesende/seyde Boning/so Houtman hier ghecomen waer soude hem met de pistole doorschoten hebben: daer by oock voeghende dat hy levendich wt het Schip Hollandia niet comen soude. Den Schips raet de sake rijpelick overlegghende / achtende dat men moeste temporiseren ende het vonnisse wt stellen / heeft een generael pardoen by allen doen publiceeren: Maer hoe weynich oock hier door de sake ghebetert sy/sullen de navolghende dinghen wtwijsen.

De Gouverneur van de Schans ghedoot van de Swarte.

Een Swarte ghestraft metter doot.

13 Decembris.

Hondert en twintich dooden.

Twee aen lant geset en de ghebannen Boning sonder weten en de tegen den dāc van de Overste gaet weder op't Schip Hollandia.

Het was nu den vijfsten Januarij / op den welcken namelic de Sonne daer recht op den kop schijnt: waer door het gheschiet is dat de siecken ende t'scheurbuyck/wederom verswaerde. Derhalven zijn sy met gemeyne stemme/ al hoe wel sy hare strecke nae Java ghenomen hadden/aen het Eylant van S. Maria aenghecomen den 11 Januarij/int jaer 1596. Als sy aen't landt gevaren waren is daer terstont eenen van het Eylant gecomen Rijs/Suycker/Hoenders ende andere dingen brengende. Welcke dinghen ghemerckt sy niet alleene tot cost maer oock om de crancke te vermaken seer van doene hadden / soo zijn aldaer ettelicke daghen doorghebracht met appelen ende de voorseyde vruchten op te coopen. Daer nae oock te lande gegaen zijnde hebben den Coninck ghegroet / ende met Corael/ Spieghels ende andere slechte Cramerije beschoncken / welcke dinghen alle by haer in groote achtinge zijn. De Coninc selve en stack nergens anders mede wt dan in swarticheyt twee hoornen ghelijc eenen Bisschops mijter op zijn hooft hebbende. De Inwoonders noemden hem Cheque. Van hier zijn sy den 25 Januarij nae de Baye d'Antongil in S. Laurens Eylande

T'scheurbuyc ende de sieckten verswaren weder.

1596 T'Eylant van S. Marie.

De Baye Dantongil.

ghcloopen. Hier is grooten overvloedt gheweest van die dinghen die dienden om goede provisie van victualie te doen: soo versaghen zy dan hare schepen van alles. Onder andere werden in elck schip ettelicke pijpen Rijs ghedaen: behalven de Hoenderen/ Suycker/ Citroenen/ ende andere appelen van seer ghesonde vruchten / door de welcke t'scheurbuyck van die vande vlote heel verdwenen is. De beschrijvinghe des Eylandts ende des selfs grootte/ waermede het Italien gelijck is / hebben wy boven ghestelt: Maer in dese Baye quamen zy aen de slincke handt in een Dorp / ontrent van twee hondert huysen: aen de rechte handt waren twee andere met een scherpe Palissade omvanghen: sodanighe bevestinghen als Cesar in zijne Commentarien verhaelt dat eertijts de Britannē gebruyct hebben. De hutten stonden op 4 oft 5 stutten of palen eñ waren van hout en riet gemaeckt ende met bladeren ghedeckt / ontrent twee voeten verheven vander aerde teghen de beten van schadeli ke dieren/ die in die plaetsen seer vele zijn/ van Slangen/ Hagedissen/ ende Camelioens. De inwoonderen en hebben soo platte neusen niet/ gelijck de andere Mooren/ noch so dicke ende wtstekende lippen / maer hebben een bequame forme / ende zijn vriendelick. Sy hebben oock eenen Coninck / die een groot langh houmes droegh in plaets van eenen Scepter: met een engh-Cottoenen cleedt van de lendenen tot op de hielen hangende. Zijne armen waren met vijf oft ses copere ringhen veel eer gheladen als verciert. De ondersaten droeghen hem sulcke eerbiedinghe toe/ dat zy in zijne teghenwoordicheyt niet eens kicken en dorsten. Nochtans heeft hy hem teghen de vreemde seer ghemeynsaem bewesen. Hy werdt vande inwoonders niet alleene Phudo maer oock Andrea ghcheeten. De Commisen Houtman ende Carel waren ghecommitteert om den Coninc te gaen besoecken ende hem geschencken te doen: de welcke de Coninck na zijne wijse also feesteerde/ dat hy droncken wech ghedraghen werdt. Ende terwijlen hy slapen gedragen werdt bliesen zy tot triomph op eenen grooten hoorn ende trommelden. Den dranck/ die zy gebruyckten: was van water/ Rijs ende Honich in eenighe gelijckheyt van onsen wijn oft bier ghemaeckt: so datmen metter waerheyt segghen mach/ datmen de dronckenschap in alle deelen des werelts vindt; ende dat oock het water als cloeckheyt der ghebreken niet alleene by de Duytschen e nons volck/ hier toe gebruyckt werdt. Aldus dan vanden Coninc ghescheyden zijnde in het wedercomen saghen zy by den wech twee handen aen eenen staeck ghespijckert: de welcke de inwoonders te kennen gaven datse eenen sekeren afghehouwen waeren ghewecst om dat hy de boomen die zy Banauas noemen bestolen oft beschadicht hadde: soo datmen hier wt openbaerelick siet dat de rechten ende wetten by de selve in swanghe gaen. Sy hebben oock ghesien een wachthuysken met Spiessen / Assagayen / Rondassen ende dierghelijcke wapenen versien, in het welck oock wacht gehouden werdt. Maer dese Bananas is eenen boom / eens mans lenghde hooch: met gheen dick hout versterckt/ soo datmen dien niet onbequamelick eenen Riedt-boom soude moghen noemen: want hy can met een mesken lichtelick afghesneden ende afghehouwen werden.

Lib. 5. belli Gallici.

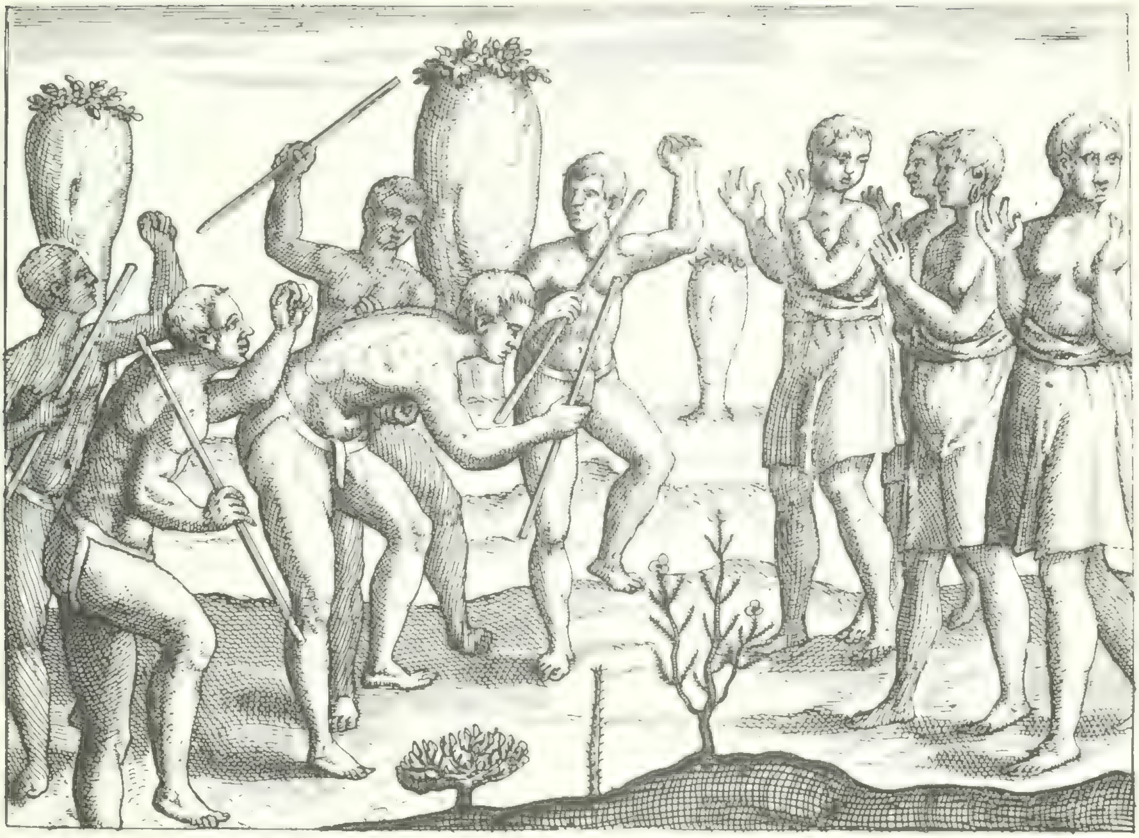
Dranck der Eylanders ende des Konincx

Den Bananas boom vijghen dragenda.

Hy en brenght niet meer dan eē scheute voort/ ende op den tijt dat men die plucken sal soo wordt den boom tot de wortel toe afghesneden/ wt de welcke daer na eenen nieuwen boom in corten alsoo voortcomt/ dat hy na den tijt van een maent/ in zijne eerste volcomentheyt staet/ ende versche vijgen den eersten gelijc voortbrengt. Ende also heeft hy hem het heele jaer door. De Vijghen worden van de sommighe Paradijs appelen ghcheeten/ so wel om de soeticheyt van haeren reuck ende smaec/ als om de seer groote lieffelicheydt van het coleur. Want den smaec is een weynich serpachtich/ den reuck is ghelijck den ghenen van de roosen by ons; maer de verwe is wten groenen vermakelick gheel. Desen boom naest de Palme die coquos draecht gheeft den Indiaenen de voorneemste nutticheyt ende voet sel. Want aen den wtgāc van het bladt wt den stam meest boven comt de bloeme wt/ de groote vā een struyssey/ lichtelick root zijnde/ de welcke metter tijt langher buyten de bladeren wtrijst/ so datse een scheute ghelijck is / wt de welcke daer na de vijghen aen eenen grooten tros wassen de welcke als zy eerst wtcomē groote boonē in hare bolsters noch gesloten gelijck zijn: maer naderhant worden wel de mate van een spanne lang/ gelijc gemeyne Concommers. Dese scheute is ghemeynelick met twee hondert ende meer Vijghen ghcladen/ de welcke soo groot worden/ datse nauwelicx van twee mannen op eenen stock ghedraghen connen werden. De onse namen met haer vele van de vruchten / de selve betalende; ende zy hebben in alle

vrienschap

22

Storm eñ daer wt occasie van het vertreck wt de baye van Dantongil.

vrienschap met haer ghetracteert tot op den 3 Februarij. Doen hebben zy sulcken storm treghen wt den Zuyden ende Westen welck de vlote alsoo ghedreven heeft / dat de Cabels ghebroken zijnde eñ de Anckers wech ghenomen / de schepen dreven; ende souden op de ondieptens ende by nae op de wal ghesmeten gheweest hebben / ten waer dat zy haer met seer grooter cracht ende met nieuwe Anckers beholpen hadden. Eñ aldus ligghende zijn een ofte twee van hare schuyten afghereten die nae strandt dreven ende by de Swarte opghehaelt werden/ende zy hebben die teenemael in stucken ghebroken ende gemorselt/de spijckers ende al het yser dat zy vonden seer neerstelick gherooft: om dat zy meynden / soo het ghelooffelick is / dat zy alle verdrincken souden/ende nemmermeer tot haer weder comen. Maer daerna als de winden ghelegen zijnde/de bootsgesellen wederom moet gheschept hadden / de schepen op de oude reede ghebracht hebbende; zijn aen landt ghegaen om haere schuyten weder te eysschen. Welck de Wilden siende zijn terstont nae de strande t'samen gheloopen / haer vyandelick vertoonende: ende begonsten met steenen nae de ghene die naerder quamen te werpen/om het aencomen in aller manieren te beletten: ofte om dat zy vreesden dat wy ons wreken souden/om het breken vande schuyten/soo wy geseyt hebben/ ofte om dat zy de vreemdelinghen alreede moede waren/door eene lichtveerdicheyde allen Wilden aengheboren. Die vande vlote hoe wel zy alle teeckenen vā vyantschap in haer saghen ende oock teghenwoordich ghewelde / hebben haer nochtans vriendelick aenghesproken / ende ghebeden/dat zy den handel soo zy ghewoone waren souden pleghen. Maer als zy merckten dat zy obstinaet bleven ende om best met steenen worpen met haer Asegaykens ende Schilden braverende / soo hebben zy mede hare wapenen int werck gheleyt ende een musket afschietende/eenen ofte twee doorschoten. De medeghesellen van de andere Wilden die daer tegenwoordich waren namen

de schilden der ghener die daer lagen ende die teghen de locht houdende ende een gat daer in stende namē alle t'samē de vlucht. Daer nae die vande Vlote aen landt ghegaen zijnde / hebben de naeste hutten aen brandt ghesteken. Ende merckende dat nu hier door alle hope van handelinghe haer benomen was / zijn den 12 Februarij van daer t'seyl gegaen/met seer cloeck ende gesont volck/hare reyse nemende naer Java ende hebben gheseylt ende ghedreven meest in stilte sonder landt te sien tot den 12 Junij. Ende al dien tijt gheduerende en is ooc niemant van de vlote gestorvē/oft met eenighe sieckte oft scheurbuyck gequelt geweest: om dat/soo het gelooffelick is / Rijs ende de Lemoenen ende andere eetwaeren van die locht (van de welcke zy ghenoech versien waren / soo wy aengheweesen hebben) in die gewesten tot het voetsel ende de ghesontheydt bequamer zijn. Ende voorwaer dat het den Scheeps raedt naeder handt gemoeyt heeft dat zy haer vyandtlick tegen die van het Eylandt stellen mosten/ende dat de sake tot de wapenen ghebracht was/daer zy alle dinghen soo overvloedelick medeghedeelt hadden/is buyten twijfel. Het was nu de maent Junius als zy eyndelinghe / ghedurichlick ghevaeren hebbende door de opene zee/Sumatra van verre gesien hebben. Maer eer zy naerder quamen / vondt den Scheeps raedt voor goet dat den twist/die tusschen Boningh ende den Capiteyn ende andere ontsteken was/gestilt soude werden: op dat zy de herten van een yeder bevredicht zijnde der selver hulpe naermaels veerdiger ende ghereeder gebruycken souden. Den Scheeps raedt vergadert wesende/hebben Boningh doen citeren om zijn aenclachten te beantwoorden / hy sochte wel sulcx te ontgaen/ segghende dat den Scheeps raet zijn partije was; is nochtās gecompareert/te meer door vreese eñ het exempel van eenen bootsghesellle verschrickt/welcken den Scheeps raedt een weynich te vooren hadde doen doorschieten / om dat hy den Capiteyn behalven andere misdaden / hadde willen doorsteken. In aller teghenwoordicheydt was Houtman zijn aenclager seggende dat hy als meyneedich t'compronis gebroken hadde/dat hy met t'schip vande vlote hadde willen affseylen naer Melinde: ende dat hy ten lesten in de Baye van Dantongil conspiratie hadde ghemaeckt om t'schip Hollandia af te loopen ende den Commis/ Schipper ende andere die hem niet aen en stonden/afghescheyden hebbende / voorgenomen hadde t'selve schip voor hem selven te houden. Welcke ende andere dinghen tegen Boningh voortgebracht zijnde / ende certificatien van yeder beschuldinge bygebracht / Boningh heeft by nae niet anders hier teghen gheseyt / dan dat hy dit door noot soude ghedaen hebben/alsoo die van't schip Hollandia hem afvielen. Ten lesten dede Houtman zijnen eysch / waer op den Scheeps raet voor sententie gaf als volcht Den Scheeps raedt ghehoort hebbende de clachte van Houtman wt den naem van't collegie/ende de verandtwoordinge by Boning ghedaen / ende op alles gelet hebbende / om vrede te onderhouden in de vlote heeft gheordineert ende ghecondemneert ordineert ende condemneert midts desen dat den persoon van Gerrit Boningh sal ghevanckelick blijven opt Schip Mauritius/in alsulcke plaetse als hem by t'Collegie sal worden gheordineert / sonder yemandt van dit schip of andere schepen te spreken/als met consent van't Collegie/ter tijt datter vandē generalen Scheeps raet anders in versien werdt: ende ist by aldien hy eenighen twist maeckt ofte muyterije sticht/t'zy door schrijven/bootschappen of anders/of soeckt wt te breken / sal nae geleghentheydt der saken sonder genade gestraft werden. Eenighe dagen daer nae is den brief der Bewinthebbers nopende de succederingen van de gene die eenich voordeel van weerdicheydt hadden / gheopent; ende bevondē dat Jan Jansz Karel de Jonghe tot Successeur van Boningh soo hem yet over quame ghenoemt was: De welcke ooc terstont/met de stemmen van allen/ in de plaetse van Boning getreden is: Eñ dit volbracht zijnde soo hebben zy de pinas de plaetsen ontrent Sumatra gheleghen doen ontdecken/ende hem bevolen sich met victualie aldaer te versien ende op te coopen/soo veel als hy conde becomen. Op het geruchte van de comste der vreemdelingen is de Overste van het Dorp Dampin terstont haer te ghemoete gecomen; een man van wreedt ghelaet / met swarte ooghen/ dunnen baert/met eenen tamelicken knevel/hy was op zijn Turcx ghecleedt / ende was seer vriendelick teghen de vreemdelinghen.

Zijne dienaers presenteerden aen die vande vlote sekere bladeren / die zy altijt knouwen met calck vermengt: zy noemense Betele. De andere schare der inwoonderen bracht te coope/Indische Noten/Meloenen/Concommeren/Loock/Ajuyn/Peper ende andere dierghelijcke. Als nu hier die

Latende Madagascar, vaeren nae Iava.

Sumatra

Houtman Boninghs aenclagher.

Boning b verwesē tot de gevanckenisse.

Ian Ianse Karel de Ionghe comt in Bonings plaetse.

De Overste van het Dorp Dampin.

23

die vande vlote insghelijcx hare coopmanschappen thoonden/ende te kennen gaven dat zy die voor peper ende andere specerijen begeerden te manghelen / zy spraken alle van Banta: dat dit de plaetse was / daer alles wat zy wenschen mochten / in groote menichte te coope was. Eenen Lootsman dan ghelmiert hebbende/die door de Strate van Sunda haer den wech soude wijsen/ zijn vele cleyne Eylandekens voorby ghevaren / ende hebben den 22 Junij aen een Eylandt drij mijlen van Bantam liggende haer anckers wtgheworpen. Maer de engde daer ick van gesproken hebbe is tusschen Java ende Sumatra/ende wordt gemeynelick / de Strate ofte passagie van Sunda Calapa ghenoemt: soo dat ic my seer verwondere /dat dit woordt / welck oock vande Noordersche volcken in die beteeckenisse noch heden ten daghe gebruyckt wort oock ghebruyckelick is by dese wtterste Indianen. Want een yeder is bekent Oresund in Denemarck; Stralesünd in Pomeren: ende Trapesund van Pontus Euxinus: voor een reede ende inham van de groote Zee: ende andere dierghelijcke namen van plaetsen hier van genomen.

Sunda Calapa.

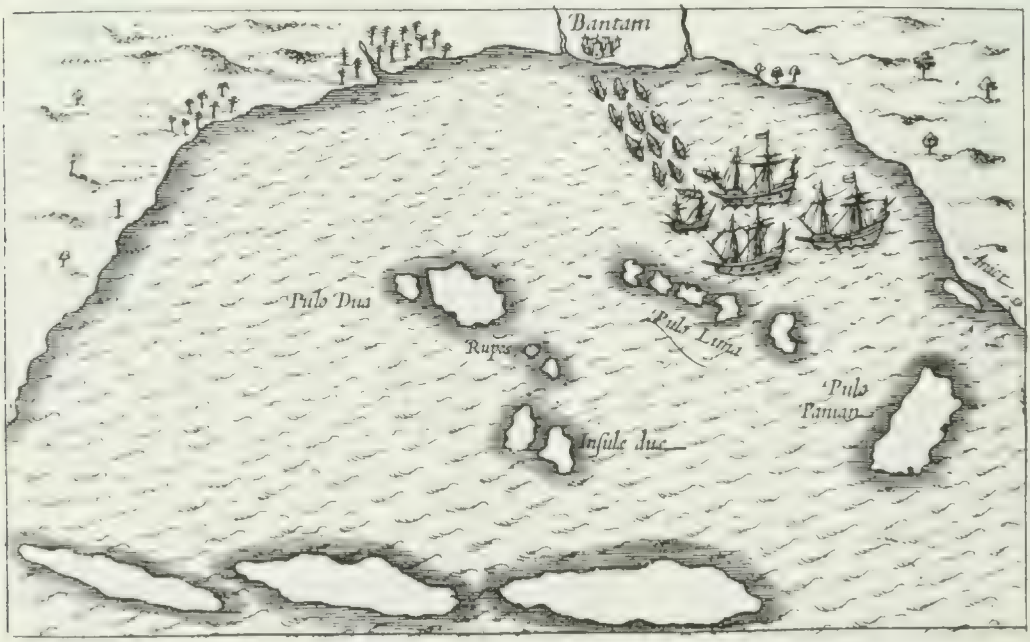
Maer terwijle zy hier vertoeven / zijn ettelicke Portugijsen van Bantam aen boort ghecomen / tot desen eynde ghesonden om den Gouverneur aen te dienen / wat voor luyden het zijn mochten/die men seyde angecomen te wesen/ende met wat voornemen zy waeren gecomen. De onse hebben op een yeder punct nae gelegenheydt des tijts ende dat haer goet dochte gheandtwoordt. Doen begonsten de Portugesen weder om te vraghen of zy brieven van Don Emanuel hadden: Waer op als zy neen ghesent hadden / seyden zy voorder dat zy wel ter rechter plaetsen geraeckt waeren seer vruchtbaer van Peper/ ende dat Bantam als den Spijcker daer van vermaert was/maer dat zy ter onbequamer tijt ghecomen waeren. Want dat zy ende de andere Portugesen met de Chinesen t'voornaemste ghewas van Peper alreede opghecocht hadden: ende als zy versien waren datter nauwelicx yet overschieten

Portugesen van Bantam comen aen boort.

ten ſoude. Ende van den Coninc gebraecht zijnde / andtwoorden dat de Coninck van Bantam/ontrent twee maenden geleden doot gheſchoten was onder Palimban/een ſtadt in Sumatra ghelegen/die hy meynde in te nemen/alſoo hem die was afgevallen: Dat hy dry huyſvrouwen naergelaten hadde/van de welcke de outſte nauwelicx vijfthien jaren oudt was; ende een kindt van vijf maenden / erfghenaem van t'Coninckrijcke: ende dat hem tot voocht gegeven was zijn Grootvader / de welcke hier en tuſſchen het Coninckrijck ſoude bedienen/met name Chepaten. Deſe ende dierghelijcke propooſten over weder zijden gehadt hebbende/als het nu ſpade wert/zijn met haer ſchuyte weder nae de ſtadt ghekeert. Maer de onſe/ende voornamelick de bevelhebberen der ſchepen bedroefden haer dat te Bantam ſoo veel Portugeſen waeren; wel wetende dattet haer geſworen vyanden waeren/ende haer verderf ende ondergang/ſoo zy ſlechts conden/ſoecken ſullen. Nochtans is vaſt eendrachtelick beſloten dat zy haer insghelijcx de meeſte vrienſchap ende eere die zy conden ſouden bewijſen/ende in geene ſchuldige plicht van beleeſtheyt overwinnen laten. De volgende daghen/ende voornamelick den 23 ende 24 Junij quamen alle daghe veelderley natien t'ſchepe / als Chineſen / Turcken/ Moozen/ Malabaren / Javanen / Bengalen/ende Moluckeren.

Volcken van diverſche natien comen de ſchepen beſien.

24

Eenighe van haer hadden te Conſtantinopelen/andere te Venegien ende te Roome gheweeſt : waer van een ſeyde/mijn Heeren/ick hebbe over vier maenden uliedér Heere ende Godt geſien: meynende den Paus van Roome : waer op zy beleefdelick andtwoorden dat zy wel Chriſtenen waeren/dan hielden vanden Paus niet. Daer nae is ghecomen den Admirael van Bantam genaemt Tomagon Angabaia, haer willecome heetende in ten naem van den Gouverneur: ende de oorſake van ſoo lange eene reyſe verſtaen hebbende/heeft vele gunſtelick ende mildelick belooft , verſoeckende dat zy met de ſchepen de ſtadt naeder ſouden comen / ende een bequame reede voor haer ſchepen nemen. Ende haer alle vrienſchap aengheboden hebbende/waerſchoude haer dat zy t'ſegghen vande Portugeſen geen geloof en ſouden geven: ſegghende oor datter Pepers ghenoech was /dat twee maenden gheleden 7 Joncken naer China geladen met Peper ghegaen waren : ende dat de Stadt van Bantam een Coopſtadt was die voor al de werelt open ſtondt. Als hy nu wech gaen ſoude verſocht een monſter

ster van de coopmanschappen die sy brochten om den Gouverneur te toonen: ende hem is ghegheven gheweest een stuck gebloemt siutweel van 6 ellen lanck. Den 26 Junij is Barent Heynck Comis op Mauritius ghestorven. Sijne doot is haestich ende onversiens gheweest: sijne cranckheyt was den rooden loop en een cortse/die hy nauwelicx twee daeghen ghehadt hadde. Over sijne doot was grooten rouwe / soo wel om de gheschicktheydt/van sijne natuere ende manieren/als om de besondere ervarentheyt der saken ende handelingen in die plaetsen/ende werdt gehouden voor een van de Comisen daer de Compaignie haer meest op hadde betrouwt. Daer zijn te dier plaetsen twee seer cleyne Eylandekens tusschen de welcke men het doode lichaem heeft laten sincken/na wiens name de selve van de onse Barents Eylanden noch heden ten daghe ghenoemt werden. T'sanderdaeghs worden 4 Adelborsten aen landt ghesonden met eenige presenten voor den Gouverneur om hem te begroeten / ende vriendelick te versoecken of hem gheliefde haer de eer te doen van haer te comen besoecken/om met eenen te besien de brieven ende patenten die de Comisen van haren Prince hadden: Ende op dat hy niet quaets vermoeden en soude dat sy daer en tusschen in gijselinghe waer hem beliefde blijven souden. Waer op hy andtwoorde dat hy comen soude ende dat sonder gijselaers/ghemerckt hy van haere trouwe ende degjelickheydt gheenssins en twijffelde. Het was den 28 Junij Sabbath dach / welcken die van Java nae de wijse ende secte van Mahometh den meerderen deel eerbiedentlick vieren: Derhalven is den 29 Junij de Capiteyn op den gesetten tijt met de Sloep te ghemoet gesonden geweest. Die hem ooc doen in de haven/met 16 Paraos / ende met een groot geselschap bereyt tot de reyse ghevonden heeft: Ende alsoo de Capiteyn in des Gouverneurs Parao ontfanghen zijnde / is hy nae de schepen gevaren. De Gouverneur met den voornaemstē Adel is in Mauritius geleyt gheweest/ende mildelick ontfanghen ende met musijcke vereert ende gheschencken/ ende als hy nu wech soude gaen / heeft de onse vriendelick ghenoodicht / dat sy inde stadt souden comen / dat hy haer in alles behulpich soude zijn. De patenten ende brieven van den Prince ghemerckt datse doen niet bequaemelick gethoont en conden zijn/zijn tot t'sanderdaechs wtghesett geweest. Int afvarē is hy wt elc schip met ses schueten vereert. Des anderen daechs daer nae zijn in de stadt ghesonden die van een vast verbondt om sekerlick te moghen handelen souden spreecken; Ende terstont daer nae aen landt ghegaen zynde/ende in het Coninckllicke hof seer hovelick geleyt/ hebben haere brieven ende dat haer noch voorder belast was/den Gouverneur ende zijnen Raedtsheeren / onder de welcke de Sabandar ende den Admirael de voornaemste waeren soo beleefdelic als sy conden voorgehouden ende vertoent. De patenten des Princen waeren in Arabische ende Portugesche sprake gheschreven. Van de welcke de Arabische seer pertinentlick ghelesen zijn geweest. De Portugesche verstondt den Admirael ende den Sabandar wel: ende die ghelesen ende herlesen hebbende verclaerden die int besonder den Gouverneur. Den Sabandar is niet alleen Raedt vanden Coninck / maer heeft oock opsicht op de Tollen ende draecht de sorghe over het gantsche hof. De Gouverneur heeft gheandtwoort dat hem de brieven ende de recommandatie van soo groot een Prince seer aenghename waeren/ende dat hy gheenssins toelaeten soude dat hy zijnen goeden wille teghens hem ende zijne begheerten versmaden soude: ende dat hem daerom goet docht dat men een contrackt schriftelick maken soude. Tot welcken eynde zijn t'sanderdaechs twee vande Comisen met sommighe Adelborsten in de stadt weder ghekeert: de welcke nae datse feestelick ontfanghen waren van den Gouverneur; ende datmen ten lesten begoste te spreken vande brieven ende het contract te onderteeckenen / seyde de Gouverneur onder andere/dat sy geen volcken dan haer dit en hadden toeghelaten: Want dat sy de andere alleen haer woordt ende bloote belofte ghegheven hadden. De copie der brieven ende des contracts wt het Portugijs overghesett was dusdanich. Alsoo het den Almachtichsten God/ende der Goden wil gheliefst heeft ons allhier met vier schepen te besoecken / daer beneffens ons behandicht hebbende alsulcke patenten/als den Doorluchtighen ende hooch geboren/Prince/Vorst ende Heer Mauritius van Nassau gheliefst heeft aen ons geremonstreert souden worden / bevinden wy dat zijn Doorluchticheyt door de selve patenten ons alle vrienschap / ende alliantie is aendienende ende door de teghenwoordighe versoeckt te bevestighen: Soo ist dat wy te vreden zijn ende ons verbinden by eedt ende vromicheydt een vast verbont van vrienschap/

Barent Heynck sterft.

De Gouverneur wort met groten staet in de schepen gebracht

De brieven van het accoort.

 een

eendrachticheyt ende goede correspondentie broederlicken met V. E. Hooch geboren Prince ende V. E. te houden ende doen onderhouden / te vreden zijnde dat V. E. oft yemant wt uwen naem alhier mogen aen landt/in onse haven ende stadt comen om te coopen en vercoopen alles en soo dicwils als V. E. believen sal / soo vry als in u eyghen landt moghelick is te gheschieden/ sonder dat V. E. of den uwen eenich leedt of onghelijck sal gheschieden. Welck verbonde by ons vast nae ghecomen ende onderhouden sal werden sonder twijfel / te vreden zijnde by faute of brekinge van dien wy als onvroom ende meyneedich / welck God Almachtich niet toe en late / ghehouden sullen werden. Alles ter goeder trouwen en met eyghe hant onderteyckent zijnde van den Gouverneur / gaven de onse wederom een schrift hem alle ghetrouwicheydt ende hulpe belovende. Dit aldus gepasseert zijnde vraechden de Raedtsheeren ende Hovelinghen vele van onsen Prince/ ons lants manier en/wat coopmanschappen daer vielen/ wat gebruyc van oorloge wy hadden. Verhaelden oock onder andere dat daer een maniere was/dat de gene die daer quamen handelen den Gouverneur een present gaven:ende op dat zy weten souden wat de Chinesen gaven / dedent haer schriftelick door den Sabandar hebben: en deden daer by stellen de prijs vande schattinghen ende Tollen / wat naemelick men so wel vande wtgaende als de incomende coopmanschappen betalen moeste. Ende alsoo den Sabandar uit overgheven van dit billet de onse vermaende dat wy den Gouverneur behoorden te begiftigen: want hy ons veel vrienschap conde doen: de onse andtwoorden dat sulcks hare meyninghe was: dan also zy verstonden dat al den handel met Cairos ghedreven werdt ende zy alleene Realen van achten brochten ende coopmanschappen/vreesden dat zy souden moeten verspilen ter plaetsen daer de Realen beter waren ghewilt: Waer op den Sabandar antwoorde / wat meynt ghy dat wy niet Pepers ghenoech en hebben? ghemerckt dat meer als 25000 sacken Peper s hier vallen ende sult cairos voor Realen met winste connen wisselen. De Cairi zijn Chinesche penninckens/welcke de Javanen in haere handelinghen ghebruycken. Van wat stoffe datse gheslagen zijn is niet licht te segghen hoe wel datse het loot seer ghelijck is. Sy zijn rondt/in het midden is een groot gat/vierhoeckich. Dese draghen 1400 aen een ris; 12000 maecken eenen

Caixi.

Reael. Daer na haer afscheet vanden Sabandar vriendelick ende hem bedanckende ghenomen hebbende: soo zijn zy de Portugesen gaen besoecken die haer magnifijckelick met een heerlic bancket feesteerden. Ende hoe wel zy daer ginghen niet sonder naedencken van vergift / nochtans op dat zy niet eerst occasie van misvertrouwen en souden gheven / soo en hebben zijt met eeren niet connen weygeren noch ontseggen. Op den 6 Julij voor daghe den Scheeps raedt op Mauritius by een geroepen zijnde was daer oock aen boort ghecomen den Tolck vanden Gouverneur Quillin Panjan genoemt ende haer bedanct hebbende van eenighe presenten die zy den Gouverneur op den 4 Julij ghesonden hadden/ waerschoude haer daer en boven van des selven Gouverneurs wege/ dat zy op haer hoede souden zijn. Want dat de Portugesen hoe wel zy teeckenen van gunste en vrienschap schenen te thoonen / schrickelicken haet ende nijt op haer droeghen: ende seer qualijck conden lijden dat haer eenich gewin benomen werdt: ende dat daerom de selve met den Keyser / die den 2 Julij in de schepen ghewee st was / op sekere conditien teghen haer gheraetslaecht ende een verbondt gemaeckt hadden. Dese Keyser was wel by den Javanen van grooter edelheyt ende aensien/om dat zijn vader het gebiedt over gansch Java gehadt hadde: maer hy door vele tochten ende oorlogen te vergeefs versocht verarmt zijnde behielt doen den naem alleen ende eere by die van het Eylandt: zijn huysvrouwe was van de Portugesen gesproten. Der Portugesen aenslach was/dat deser Keyser alle de Capiteynen te gast soude nooden / ende die hebbende met haer suite souden de Portugesen met vijftich roers ende t'Keysers volck aen de schepen varen onder decsel van vrienschap ende die overvallen. Den buyt ende de voornaemste coopmanschappen souden voor den Keyser wesen: ende daer en boven souden zy hem voor de schepen 3000 ducaten betalen. Daer benevens verhaelde den selven Tolck dat de Portugesen niet alleen by den Keyser/maer oock by den Gouverneur haer verderf sochten: ende die van zijnen huyse ende zijne vrienden daghelicx aenginghen/baden/met geschencken versochten ende smeeckten datmen de boose menschen gheen gheloove en soude geven: dat zy niet Cooplieden maer Zeeroovers waren ende allomme waer zy geherbercht waeren ghewee st de merckteeckenen van haere Straetschenderije hadden gelaten: ende

De Keyser van Iava.

Aenslagen der Portegijsen tegē de onse.

ende dat hier van een bewijs was onder andere / het cleyn ghetal van bootsvolck. Dat meer is seyde dat zy dit den Gouverneur ende den Raetsheeren inde oore blie-sen dat de onse onder den deckmantel van coophandel om het landt te verspieden ge-comen waren: ende so hy haer ditmael actes gaf/ souden op andere jaren met thien oft twaelf schepen weder comen ende zijn gansche landt in nemen. Dat dit een cleyne voncke was/ dewelcke so zy niet by tijts wtgheblusscht en zy/ dat het haest daer nae ghesckieden conde dat door den brant van de selve alle de rijcken van Oosten verbranden souden. Eyndelic dat zy oock waren vyanden vanden Coninc van Spaengien/ ende met haer handelende soude den haet vanden Coninc hebben. Om dese dinghen wel te weten hebben zy eenen Adelborst aen landt ghesonden / om den Gouverneur te bedancken vã zijne goede waerschouwinghe die wt zijnen name aen de Comisen den Tolck ghebracht hadde. Desen by den Gouverneur ghecomen zijnde/ heeft bevonden dat het alles alsoo was: eñ t'schepe wedergkekeert zijnde heeft het alles wt des Gouverneurs mont den Oversten ordentlick vertelt: seyde oock dat de Gouverneur ghevraecht hadde of haere stucken wel in de stadt conden schieten: eñ ghesept als de Keyser quame dat zy dat vrijelick souden doen: ende dat hy daer ooc by gevoecht hadde dat hy van anders wege daer mede selfs moeste comen/ dan soude achter aen blijven/ ende de onse een lose gheven. Verhaelde ten lesten dat hy roers/ cruyt ende andere ghereetschap van amonitie in den Sabandaers huys gesien hadde ligge. Waer wt schijnt dat die van Bantam den Keyser geen volc en durven weygheren alser eenen tocht te doen is: maer dat zy wel wilden dat hy vã cante gespeelt ware. De onse dit rapport ghehoort hebbende/ het docht haer een dolheyt ende rasernije te zijn/ dat luyden met lichte wapenen ende met schuyten ende prauwen seer wel ghemonteerde schepen souden meynen te overweldighen. Hebben nochtans goet ghevonden hare schepen wel claer te houden ende op hare hoede te wesen: geenssins twijffelende dat de Portugesen alle middelen aenwenden souden / dat de ghemeynschap des verbondts (soo men de schepen niet becomen en conde) met de Javanen aenghegaen/ ten minsten op dese wijse gebroken soude worden. Maer de onse nochtans om dese practijcken vande Portugesen by tijts voor te comen / sonden eenen Ghedeputeerden aenden Keyser met presenten: doch eer hy ginck is S'Keysers gedeputeerde aen boort ghewéest / noodende alle de Capiteynen te gaste/ met alle de Adelborsten / Trompetters eñ Speellieden/ daer by voeghende dat den Keyser wilde eenen dach oft twee met haer vrolick wesen. De onse/ met groote eerbiedinghe hem bedanckende/ seyden dat zy haer Gedeputeerde aenden Keyser ghesonden hadden: die haere meyninghe ende andere dinghen eerbiedentlic den selven aendienen souden. Dese die zy gesonden hadden eer hy by den Keyser ginck / heeft den Gouverneur begroet: de welcke onder andere verhaelde dat de Portugesen aen hem versocht hadden/ dat hy de onse als zy op het bancket ghecomen souden zijn/ ghedooghen wilde/ datmen haer vast hielde: dwelck hy seyde niet te hebben willen consenteren. Daer na comende by den Keyser vertoonde de presenten/ waer onder een rustinghe was/ die hem vereerdt werdt als een Prince ende Crijchsman: daer nae zijn hem de andere presenten ghegeven/ die hy met seer groote affectie ende weerdicheydt aennam; segghende hy was haer vrient ende gunstich/ maer dat hy by na vande Portugesen verleydt was gewéest; dat hy nu weder wijs wert eñ haer alles goets beloofde. Desen aenslach hier mede te niet wesende / is de Keyser na Jacatra/ een ander stadt van de selve zee-custe vertrocken; met wat meyninghe / sullen wy hier nae segghen. De Gouverneur hoe wel hy merckte dat aldus alle de practijcken in roock vergaen waren / scheen hem nochtans van de ghemeynschap met de onse af te houden / oft wt vreese of looshept is onseker. Ten lesten op den 9 Julij is inde schepen gecomen een van zijne treffelickste Edel luyden ende huysghenooten / Panian Jone ghenoemt. Dese heeft de Overste beginnen te vraghen waeromme zy den Keyser een rustinghe ghesonden hadden: zy andtwoorden om geen ander oorsake / dan dat zy wisten dat hy een Crijchsman was: dat zy daeromme een gabe met zijne natuere ende manieren over een comende ghesonden hadden: Ten anderen vraechde hy of zy de selve religie met de Portugesen hadde: waer op de onse seyden/ neen: wãt de Portugesen aenbaden beelden van hout ende steen ghemaeckt; maer zy God Almachtich den schepper van alle dinghen. Wy zijn dan seyde Panian broeders: Adam ende Eva zijn onse vooronders ghewéest. Alsoo den Keyser na Jacatra vertrocken was heeft den Gouverneur

De Keyser wort met ghe schencken ghepayt.

Den 9 Iulij.

neur begeert datter Gedeputeerde souden aen landt comen, dat hy wilde op een nieu met haer een verbondt maken / met dese conditie dat wie de onse ofte hem souden beschadighen zy deen den anderen souden helpen / ende wat deen over quam soude d'ander over comen: begheerde oock de prijs vande Peper met ons te maecken; ende van de weerde van de Realen te handelen: ende ten lesten wilde haer een huys bestellen om haere coopmanschappen te venten; ende mede dat hy voorgenomen hadde te gebieden datter geen Chinees oft Portegijs soude moghen laden voor dat zy vol-laden waeren. Dese dinghen alle behaechden de onse wel / soo zy oprechtelick ende sonder bedroch ghesproken hadden gheweest. Met welcke aenbiedinghe den Sabandar selfs quam hem presenteren als ostagier te blijven: t'welck nochtans de onse beleefdelick affloeghen: segghende dat zy te seer op het woordt vanden Gouverneur vertrouden / wel wetende dat de Javanen haer woordt seer hooch achten. Als de onse dan aen landt ghecomen waeren ende den Gouverneur gegroet haddẽ / heeft hy aen de onse gesworen de onderhoudinge vãde vrienschap / als bovẽ verhaelt: Maer belanghende t'stuck van de Peper seyde datter qualic yets in te doen was / want dat was een coopmanschap die rees eñ afliep: dat de Realen souden misschien meer gelden / als hyse setten mochte: ten lesten dat eer weynich tijts zy souden sien hoe hy met de Portegijsen handelen soude. Eñ also een huys gewesẽ zijnde / daer de onse haren handel souden drijven / so is voorts geordineert / dat de Comis Reynier var Hel ende Cornelis Naso aen lant souden liggen met noch negen Adelborsten / ende sien oft de sake beter mochte lucken / als t'Collegie vermoede. Insonderheyt Reynier Var Hel / die altijt riep / dat het maer boosheyt was / eñ bedroch door practijcke der Portegijsen verdicht: ende dat dit haer wit was de onse met eenich goet aen landt te crijghen / om haer dagelicx wt te melcken met geschencken ende op te houden; oot dat de gene die aen lant souden ligghen / in groot perijckel van haer persoonen souden comen. T'welc t'Collegie al t'samen toestondt; maer seyden dat zy by de Bewintthebbers ende hare meesters niet souden connen verandtwoorden op quaedt vermoeden haeren handel niet vervoordert te hebben; ende te meer om dat den ghemeenen hoop der bootsghesellen riep dat men Peper ende andere speceryen behoorde te coopen / ende den tijt ende de occasie die haer nu aenboodt waer te nemen. Waer by oock haer voechden / die heymelick al stille Boning noch gunstich waeren. Dese ordinantie dan met de meeste stemmen toegheslaen zijnde is de Comis Reynier aen landt ghegaen / ende heeft sorghe ghedraghen dat den winckel ende het huys vanden Gouverneur ghegunt nae behooren werde opgheschickt ende van waeren versien. Ende nauwelicx en waeren alle dinghen bereyt ende gheschickt / als den Gouverneur selfs daer in ghecomen is met meest den Adel ende alles besien hebbende / riep ghy moet al meer aen landt brenghen. Ende heeft verscheyden coopmanschappen mede ghenomen / soo van Fluweel / Lakenen / fijn Corael / Slootwerck / Cristalijnen Glasen / ende alsoo zy in de prijs niet en conden accorderen / seyde t'selfde daer nae souden doen. Den seventhienden Julij hebben de onse versocht dat het becken gheslach t'welck zy Chino noemen / soude geschieden / dat is een vercondinghe dat een yeghelick met de onse vry mocht handelen / welck door den Sabandar gheeffectueert is. Ende alsoo zy dese man voor al te vriende moesten houden / hebben zy hem thien ellen Scharlaken van 22 guld. en een half d'elle tot een vereeringhe gesonden / nevens andere dinghen: ende aenden Comis Hel geseyt / dat hy voorsichtich moeste wesen int estimeren ende prijsen vande goederen die den Gouverneur ende Sabandar namen: gemerct af haer vrienschap alle haere negotie dependeerde. Daernae den 20 Julij is den Gouverneur wederom t'scheep gecomen met hem hebbende zijnen Bisschop vande Mahumetaensche secte also hy begeerich was om de schepen te sien / vergeselschapt met den Admirael Tomagon / den Sabandar: beneffens den principalen Adel ende Raedt. Eñ na dat zy alle heerlic van de onse gefeesteert hadden gheweest / ende den Bisschop met geschencken vereert / so zijn zy weder af lant gegaẽ. Jan Jansz Carel de Jonge heeft den Sabandar int schip Hollandia int secreet aengesprokẽ / ende ernstelick gebeden / hem oock eenighe vereeringhe doende / dat hy soude te weghe brengen dat yet sekers van den prijs vande Peper ende andere speceryen gheordineert mochte werden / ende haer zijne gunste eñ hulpe (gemerct zy altijt alle groote dingen van hem verwacht hadden) in de beginnẽ handelinge souden betoonen. Welc hy antwoorde dat hy breedelick ende geerne doen soude / ende is t'samen nae de stadt met het ande-

De Gouverneur maeckt een nieu verbont met de onse.

VVaerschouwingen ende suspicien van Reynier var Hel.

Reynier var Hel wort tot Bantam ghestelt om de goederẽ te coopẽ ende vercoopen.

Chino.

20 Iulij Een Mahumetaens Bisschop

ander geselschap weder gekeert. Den 23 is de Comis Hel aen boort ghecomen verhalende dat hy met den Gouverneur veel discoursen gehadt hadde op de prijs vande Peper: maer dat hy hem twijffelachtich en variabel ghevonden hadde: ende eyndelick gepresenteert hadde 3 sacken Pepers voor een Cate / so zy die noemen: Ende dit met de andere gecommuniceert zijnde / so hebbẽ zy bevonden dat haer capitael niet bestandich en was tot sulckẽ prijs om een schips ladinghe. Ende daerom vonden alle goet weynich goet meer voor eerst aen landt te setten; ende wat te temporiseren: ende onder tusschen des Sabandars gunst geheel te becomen. Maer de Sabandar selve is t'anderdaechs in het pachuys van de onse gecomen vergeselschapt met eenige Portegijsche Cooplieden: dwelck den onsen seer suspect was: dwelck zy nochtans hebben moeten dissimuleren / op dat zy den Sabãdar niet eenich quaet nadencken van haer en souden geven. Ende daer nae de maent Augustus nae by zijnde hebben de onse / op de gemeyne marct / in de Javaensche sprake Basar genoemt / Peper ende andere specerijen veel beter coop gecocht als de Gouverneur haer voorgeschreven hadde. Welck ende andere dingen door brieven aengediẽt zijnde / so is aen Comis Hel eenen brief gesonden geweest / by na van desen inhoude.

Eenen brief aẽ de Comis Hel.

Sr. Hel V. E. adviseert dat de Portegijsen meer vande Sabandar ende Javaensche Heeren vertrout worden als wy: ende dat V. E. oversulcx u meyninge haer eens segghen wilt. V. E. moet hem reguleren nae vereysch van onse sake. Want soo verre de Gouverneur ende de edele de Portugijsen mainteneren / vinden wy niet raedtsaem dat eenighe vyantschap aen haer vertoont wordt / met toornicheydt oft anders. Want die des Gouverneurs vrienden zijn / moeten wy oock wtwendich voor de onse houden. Dat de Gouverneur veel goets coopt wy achten / dat hy t'selfde doet / om weder Peper aen te ruylen / en alsoo hy aen ons 1250 catos ende noch ses hondert stucken van achten schuldich is / is niet raedtsaem veel goedts aen lande te senden / al eer wy eenich retour weder om hebben. Den Comis Hel desen brief ontfanghen hebbende is niet langhe daer nae aen boordt ghecomen / claghende siecke-lick te zijn ende verhaelde t'misvertrouwen dat hy op den Gouverneur hadde / overmidts de daghelijcksche waerschouwinghen die aen hem werden ghedaen / dat hy wel veur hem sien soude / ende in-

Hel hem sieck gelatende comt aẽ boort.

sonderheyt wachten datter niet veel volcx aen landt soude comen noch meer goedts ghebracht werden. Het Collegie dit alles vernomen hebbende / vandt goet dat Willem Lodewijcksz. aen landt soude gaen / ende vercoopen de restanten / ende dat zy daer en tusschen wat temporiseren souden / ende de wtcompste van de saecke allenskens verwachten. Den Gouverneur siende dat den Comis Varhel t'scheep bleef / heeft terstont den Sabandar nae de schepen ghesonden de welcke van ons feestelick ghetracteert zijnde heeft eyndelinghe ghebracht waerom de Comis Varhel niet weder in de stadt en quam / om van de saecken een eynde te maecken: want het nu den alderbequaemsten tijt was / om dat de goederen ghevent zijnde ende in catos ghebracht / als den Peper comt voorraet te hebben om te betalen. Maer op de onse andtwoorden dat zy niet en wisten oft men aldaer tot handelinghe soude connen comen / alsoo zy bemerckten dat de Realen van die van Bantam niet seer ghewilt en waeren: ende t'meeste was dat de Portegijsen te veel acces by den Gouverneur hadden. Welck hy eerlick excuseren wilde / alle hulpe ende bystandt belovende / dwelck zy souden sien / soo haest als van den prijs over de specerijen te stellen / ghehandelt soude werden: welck hy beloofde dat eerst daeghs ghe-schieden soude. De onse / hebben den Sabandar bedanckt ende belooft dat zy hem treffelick souden vereeren. Dus t'werck op eenen goeden voedt wesende / is goet ghevonden datter een Comis aen landt soude ligghen / door t'versoecken vanden Gouverneur / alsoo hy haer wonderlicke dinghen presenteerden: verbiedende men aen niemandt als aen de onse peper soude vercoopen. Dese last is den Comis Jan Jansz Karel de Jonghe opgheleydt. Ende sommighe daeghen met coopen ende vercoopen overgebracht zijnde / soo is de Gouverneur met veel van den Adel in den winckel ghecomen ende de coopmanschappen elck in't besonder ongheroert hebbende ende aenmerckende / heeft ghevraeght oft zy gheen coopmanschappen meer inde schepen en hadden / daer by segghende / dat zy om het lant te verspieden gecomen waeren: waer op de Comis beleefdelick andtwoorde / dat zy van alles wel versien waeren / ende dat zy weynigher Peper nae advenandt ghesien hadden / als de Heeren vanden lande van haere coopmanschappen. Ende

Den Sabandar comt na de schepen.

Clachte vande onse by den Sabandar.

Ian Ianſz Karel wort na Bantam gesondẽ

daer nae versocht hy 200 Realen van achten segghende die te betalen soo dier als zy dander vercoopen souden / die hem behandicht zijn. Ende terwijle in deser voghen ettelicke daghen met coopen ende vercoopen Carel besich was / soo is hy op den 12 Augusti t'scheep ghecomen / ende tijdtloopich vele over weder zijden met de andere Comisen / die hy tot dien eynde hadde laten by een roepen / van de gansche sake gecommuniceert hebbende / heeft voor het leste daer by ghevoecht / dat de Javanen (na zijn oordeel) anders niet en sochten / als haer hare goederen subtijlicken wt de handt te trecken / ende practiseerden dach en nacht om veel goeders aen landt te hebben / en de alle wtvluchten vande werelt ghebruyckten om tot gheen leveringhe van peper te comen die zy doch ghecocht in haere packhuysen hadden: verhael de mede datter een Chinees presenteerde 500 sacken Pepers ghereet te hebben om te leveren / soo wanneer hy maer verlofen hadde vanden Gouverneur. De selve Carel meynde datter niet aen te twijfelen en was oft dese omleydinghen ende quaet wtstel en quamen door de Portugesen: de welcke by den Gouverneur ende zijne Huysghenooten haer wterste beste deden / met loopen / bidden / lasteren / ende in aller manieren die zy conden om de handelinghe van haer aenghevanghen te breken. Ende nae dat alles int langhe overghelept was / wordе gheresolveert by t'Collegie / zy afrekeninge verboorderen souden in aller beleeftheyt / en hardt aenhouden / op dat eyndelinghe de schepen de ladinge van Peper ende speceryen haer soo langhe belooft crijghen mochten. Waer toe ghecommitteert werden 2 Comisen Cornelis Houtman ende Jan Jansz Carel de Jonghe. De welcke inde stadt gecomen / zijn by den Gouverneur gegaen / ende hebben begonnen met hem int vriendelic vanden prijs te spreken. Maer de Gouverneur vele consenterende / maer inder daet niet oft weynich doende / versierde als nu dese als nu die wtvluchten; ende ten lesten als hy ettelicke daghen wter stadt was ghetrocken / zy bevonden datter niet anders als wtstel ende bedroch ghesocht werde. Ende terwijle men hier mede besich was is de Slave van Pedro de Tayda by de onse ghecomen seer claghende over de moort by den Portugesen bedreven aen zijn Meester die zy op zijn bedde vermoort hadden / voornamelick door het ingeben van haren Priester: segghende dat zy anders geen oorsake en hadden / als dat hy te veel corres-

12 Augusti.

T'rapport van Jan Jansz Karel.

Besluyt des Scheeps raets vā betalinghe te eysschen

Pedro de Tayda wort vande Portugesen vermoort.

pondentie met de onse hielt: ende dat hy daeromme de handel ende listen van dese luyden niet hadde connen ontcomen. Dese Tayda was in die landen gheboren / maer ghesproten van Portugesen; een man in Mathematica ende in de zee vaert / voornemelick in die ghewesten wel ervaren: toenemende liefghetal by de onse ende familier / als die der Portugesen schalcheden oock voornamelick verstondt / ende de onse dat zy haer wachten souden / dickwils en oprechtelick waerschouwde: om welcke duechden oock de onse meynden grooten dienst van hem ghetrocken te hebben. De Gouverneur van dese moort verwitticht / vraechde de onse hoe zy verstonde datmen sulcks behoorde te straffen: zy antwoorden dat hare wetten de soodanighe verwesen te sterven ende dat de goederen voor den prince verbeurt waeren. Nae t'leste punt luysterde hy seer ende geesselde haer inde burse. Hoe wel andere / verhaelde / dat dese moort met wete vanden Gouverneur is aengheghaen gheweest; ende dat desen Pedro eerst met een wonde lichtelick ghequetst zijnde ontcomen was: maer dat hy daerna op zijn bedde overvallen ende doorsteken is gheweest. De selve slave van Tayda verhaelde ten lesten dat den Gouverneur alleen hier om wt de Stadt was gheweest om raet te houden met den Keyser hoe men best onse Schepen soude moghen overvallen. Welcke dinghen alle nochtans by de Overste stil ende verborghen zijn gehouden gheweest om het volc niet meer verbaest te maken: hoe wel hier en tusschen de Overste op haer hoede waren ende in allen ghevalle teghen alle sulcke aenstooten / als wat anders doende de schepen lieten toerusten ende bereyden. Daer nae zijn zy wederom in handelinghe ghetreden met den Gouverneur van den prijs vanden Peper: maer tot verscheyden reysen hebben zy bevonden dat hy wtvluchten ghebruyckte; so dat zy hem in zijn aensicht seyden; Isser geen ladinghe voor ons ten besten / tot wat eynde worden wy hier langher opghehouden? Wy zijn bereydt te vertrecken nae goede afrekeninge. Welck den Gouverneur verstaende / heeft belooft dat men haer metten eersten te vreden soude stellen. Maer hoe dat de daet mette woorden over een gecomen is / heeft daer nae gebleken. Want den 22 Augusti als zy nu voor de derde reyse by den Gouverneur weder ghecomen waren / vraechde hy haer of zy niet nieuws ghehoort en hadden. De onse antwoorden dat zy verstaen hadden: dat den Coninck van Jacatra eenighe toerustinge

wtvluchten van dē Gouverneur.

rustinge maeckte / maer wisten niet of het al soo was. Waer op de Gouverneur andtwoorde tis waer / ende verhaelde dat de Coninck van Jacatra Oom was van den Coninck van Bantam / daer hy Grootvader van was / ende dat de selve Oom versochte ende daer nae stont om t'rijc te gouverneren / welck die van Bantam niet wilden toestaen: hy vraechde mede de Comisen offer yemandt waere die den jonghen Coninck wilde krencken / oft zy hem souden assisteren. Waer op de Comisen andtwoorden: dat zy dat gantsch doen souden / dat hare belofte t'selfde mede brocht / ende soo het den noot vereyschte dat hy soude sien wat haren wille ende macht was / eñ dat zy blijde waren dat hy te water wilde comen. Eñ de als Gouverneur t'selve tot verscheyden malen vraechde / so hebben zy hem begonnen te vraghen of hy misvertrouwen van haer hadde. Daerop seyde hy ghy en betrouwt ons niet. Doen seyden de onse / Doorluchtighe Heere / ons is langher als acht oft thien daghen Peper belooft te leveren / ende men houdt ons loopende: maer ter contrarien siet men dat de huysen ende schepen der Portegijsen ende andere ghaladen worden; ende dat teghen de ghedaen belofte / ende oock het verbont onder ons ghemaeckt; waer in wtdruckelick ondersproken was / dat gheen Natien eenich ghewichte van specerijen tot eenigen prijs soude ghegheven werden / eer dat onse schepen hare behoorelicke ladinghe hadden. Dat zy derhalven baden / dat hy op zijne trouwe ende weerdicheyt acht soude hebben. Want dat onse reyse ende den bequamen tijt om te vertrecken naeckende was / ende dat zy niet langer in dese haven blijvan en conden. Soo hy't niet en dede dat zy vastelick sullen houden ende ghelooven (ghelijck vele haer waerschouwden) dat zy alleenelick van hem opghehouden werden / ende dat hy dit voornamelic sochte / dat hy haere reyse mochte achter houden. Waer op de Gouverneur seyde / bestelt alleene sacken / die Peper is ghereet; maer ick wil gheenen prijs daer van maecken. Welck weder een wtvlucht was die de onse niet en behaechde. Het Collegie t'rapport ghehoort hebbende / heeft voor goet gheacht datmen alle vlijt soude doen om water en Rijs scheep te crijgen / ende houden so weynich volck aen landt als moghelick was: Ende niet langhe daer nae is den Comis Houtman alleen aen landt gecommitteert op hope of hy eenighe leveringhe van Peper soude connen procureren / maer heeft niet wtgherecht anders als dat hy diversche coopmanschappen van die noch aen landt lagen aenden Gouverneur vercocht heeft: de welcke onder andere / Houtman aengedient heeft dat den Raedt van Bantam gheresolveert hadde opt stuck vande negotie: dat zy derhalven om van de heele sake te handelen stere souden comen. Welcke sake in de schepen ghebootschapt zijnde wert by t'Collegie (hoe wel met groot misvertrouwen) goet ghevonden dat de twee Comisen Houtman ende Karel aen landt souden gaen ende sien oft daer noch yets goets te verrichten waer. Maer den Gouverneur als men tot de sake ghecomen is / heeft de onse ghelijck te vooren vele toegelaten doch al met exceptie / soo dat genoech te sien was dat zijn voornemen anders niet en was als de onse te houden dralende. Het welck als scheen dat de onse ghenoech vernomen hadden ende voor seecker wisten / soo hebben zy begonnen haer te beclaghen ende te vragen waerom hy wtstel sochte nademael hy Pepers genoech in zijnen spijcker welcken de Javanen Goddon noemen hadde legghende: doen andtwoorde hy dat hy t'sanderdaechs al de Chinesen ontbieden soude: dat zy alleene duysent Realen in de stadt met haer tot de schepen brenghen souden / ende ghereet hebben: dat hy haer soude helpen coopen. Waer op de Comisen andtwoorden / dat het aen gheen ghelt en sal ontbreken als men haer sal beginnen te leveren. Maer dat deene dach voor d'ander naer was dat zy daghelicx meer ende meer goets aen landt brachten / ende daer anders niet voor als woorden en creghen. Waer op Andimon een vande treffelickste seyde / dat de Portegijs Francisco de Marez t'sdaechs te vooren eenen grooten deel Pepers ende specerijen gecocht hadde: ende vraechde waerom de onse die niet ghecocht en hadden. Waer op een van de Comisen andtwoorde / dat het de waerheyt was / ende dat daer wt bleeck hoe onverbrekelick dat verbondt met haer so solemnelick ghemaeckt onderhouden wert / dat noch Chinesen / Portegijsen / Guseraten / oft yemant anders soude vermoghen Peper of andere specerijen te coopen / eer zy haer behoorelicke ladinghe ontfangen hadden: ende dat meer was dat zy selfs tot gheen afrekeninghe comen en conden / hoe wel zy dickwils aengehouden hadden: Welcke dinghen alle hoe aengename dat se haeren Prince souden wesen / dat zy selfs oordeelen conden. Ende terwijlen over weder zijden dese propoosten vielen / is een

Oratie vã de onse aendẽ Gouverneur.

Beclach tegen dẽ Gouverneur.

Den onsen wort verbodē provian de te coopen.

van ons volck inghecomen/de welcke sey-
de dat den Gouverneur op den Basar ver-
boden hadde datmen geen Rijs aen de onse
en soude vercoopen. Als de onse de oorsake
hier van vraechden heeft de Gouverneur
terstont een antwoorde ghereet ghehadt/
dat hy dat wel verboden hadde / maer dat
dit geschiedt was om datter weynich Rijs
inde stadt was: maer so haest alsser quam/
dat zy mochten haer gherief coopen. Den
28 Augusti is een Edelman vande princi-
paelste Sattij Moluck/selve een Indiaen/
maer wiens vader was een Italiaen Re-
negado / by de onse ghecomen ende heeft
haer ghewaerschout dat zy op haere hoede
souden wesen / want datter tot Jacatra
tachtentich Enbarcados ghereet laghen/
met de welcke het voornemen was onse
schepen aen te tasten. De onse hoe wel zy
daer niet op en pasten ende dat het scheen
dat zy dit voor een ontbijt souden houden;
soo maeckte haer nochtans het goedt ende
t'volck dat zy aen landt ghelaten hadden
becommert. Want so men tot de wapenen
quame/soo wisten zy wel dat zy het verlies
van haere goederen / ende hare medeghe-
sellen veel perijckels hadden te verwach-
ten. Ende de Comisen metten anderen o-
verlegghende al het gene datter gepasseert
was: Dat zy namelick gheclaecht hadden/
dat zy noch peper hadden connen becomē/
noch afrekeninghe: ende dat de Portegijsen
teghen het verbondt ende verdrach peper
ende alles toeghelaten werdt: ende ten
lesten dat Houtman tegen den Sabandar
recht wt ghesept hadde/dat men hem ende
de zijne onghelijck dede/dat zy niet en ver-
stonden langher opghehouden te willen
wesen/ende dat zy op morghen wilden be-
taelt zijn: ende dat den Sabandar stoute-
lick ende met toorne daer op gheantwoort
hadde/dat het niet te pas en quam: ende
dat Houtman terstont ghesepdt hadde/soo
salmen ons veroorsaecken de Jonck vande
Portegijsen (die doen om nae Malacca te
varen hare ladinghe inghenomen hadde)
met ghewelt te houden. Dese dingen seg-
ghe ick / als zy alle by haer selven hadden
overleydt / soo docht haer dat de saecke ten
hoochsten ghecomen was / ende dattet
sonder twijfel hem haest soude openbaeren
wat des Gouverneurs meyninghe was.

Practijc-kenende toerustingen om de schepen aen te tasten.

De voornaemste van de onse verhelen haer van Bantam.

Ende alsoo de onse redelick sterck aen lant
lagen proponeerde Houtman/dat het goet
was dat de Comis Carel met zijn Jacht
nae de Schepen soude varen: Want / seyde
Houtman / den Raedt bleef vergadert doe
wy schepden/wie weet wat resolutie datse
nemen: mijn ghemoet getuyght niet goets:
segghende ick bidde volcht mijn begeeren.
Ende alsoo d'andere die mede aen tafel sa-
ten t'self de approbeerden / rusten met voor
dat de Jacht wech was: de welcke so haest
niet buyten de boom en was / of het huys
en was beset van t'Gouverneurs volck/
daer de onse met toelatinge vanden selven
Gouverneur hare saken wtrichteden. Ende
dit huys lach naerder den boom als het
paleys/so dat de Gouverneur meynde dat
zy daer noch al waeren. Maer verstaende
dat de sloep wech was/ende in plaets van
26 mannē maer 13 hadde/beclaechde hem
seer ghelijck hy naemaels bekende ende
verhaelde dat hy wel wist dat den Capi-
teyn Houtman / vande Schippers ende
veel inde vloote ghehatet was ende dat de
Capiteyn Karel by Molenaer ende d'an-
der gesien ende bemint was/ende dat zijn
vader een vande voorneemste was die de
schepen hadden wtgemaect: dat de Schip-
pers ende de Comis Varhel hem met aen
lant soude hebben laten blijven. Maer als
hy daer nae begost te vraghen wie de onse
ghewaerschout hadde: worde van de onse
gheantwoordt datmen soo leelijcken met
haer handelde / dat de voornaemste haer
ghemoet daer toe dwangh datse ons moe-
sten waerschouwen. Maer de Gouverneur
hem excuserende seyde dat al t'gene gedaen
was door inleydinghe vande Portegijsen
gheschiedt was. Karel t'scheep ghecomen
zijnde hebben voor sanderen daechs van
dese gantsche sake niet vernomen/als den
Gouverneur zijnen Tolc t'scheep sant met
den Adelborst Pieter Dircksz. ontbiedende
datter gheen swaricheyt soude zijn/t'was
misverstant gheweest/zy souden wel te vre-
den wesen / ende alles soude ten besten co-
men. Hier en tusschen de Schippers ende
t'volck hoorende dat de onse ghevanghen
waeren/wilden datelick den Tolck met et-
telicke van het Eylandt die hem daer ghe-
bracht hadden/ghevanghen houden/waer
teghens de Comisen waeren/seggende dat
zy dusdanich volck ghenoech crijghen con-
den als zy maer wilden: ende dat hier door
de herten der lieden vande stadt ende des
Gouverneurs meer ende meer verbittert
souden werden; dat men moeste sien dat
de haere metten eersten ende met de minste
moeyte los ghelaten mogen werden: Ende
met eenen verhaelen het inhout van Hout-
mans brief/die alle zijne collegen om Gods
wille badt / dat men dit volck met vreden
wederom soude laten varen; want so sulcx
niet en ghschiede / dat den Gouverneur

Houtman wort met de zijne tot Bantam vast ghehouden.

Houtmans brief aen de Overste ende Capiteynen.

gedreycht

gedreycht hadde, men haer al t'samen doot soude snijten. Waer over zy den Tolc nae landt lieten gaen. Daer nae op den 30 Augusti adviseer de Houtman / dat hy hoopte alles noch ten besten soude comen: dat hy alleenlic bat dat zy haer stille soudē houdē ende haere spruten strijcken/om alle naedencken wech te nemen. Waer op t'Collegie andtwoorde dat zy den Scheeps raedt hadden doen vergaderen ende haer advijs ghehoort hebbende/vonden voor goet dat zy haer niet langer soudē latē met beuselinge ende leugens paeyen / maer toonen dat zy hare schelmerije wel wisten ende over lange wel geweten haddē: daeromme moesten haer beter contentement doen / oft zy souden om haer recht te vercrijgen/ghewelt gebruycken. Over welck advijs Houtman hem beclaechde / seggende datmen te haestich was; ende versocht datmen noch drye oft vier dagen soude patienteren tot dat de Jonck vande Portegijsen daer wy van gesproken hebbē/vertrocken was/met specerijen eñ Peper volladen: voegende daer by dat den Gouverneur alle vrienschap ons aenboot na vertrecken der selver/te bewijsen. Welcken brief met vele smeeckende eñ lamentabele woorden geconcipieert was.

Antwoorde, op Houtmans brief.

Doch in cōmunicatie geleyt zijnde werde geresolveert te antwoordē dat dese schoone woorden maer dienden tot bescherminge vande Joncke ende om die wech te crijgē/ eñ dat zy lieden perijckel liepen om met de Joncke naer Malacca wech gevoert te worden / dwelck zy niet souden vernemen dan alst te laet soude zijn/om haer te assisteren: derwegen dat zy doen souden na dat de saecke ende de gelegentheyt souden vereyschē. Welcken brief Houtman beantwoorde/dat de Joncke heel gereet tot de reyse was / eñ dat hy niet hadde comen vernemen dat men haer soude wech voeren / ende badt om Gods wille datmen doch soude patienteren ende hem stille houden / alles soude ten besten comen: badt oock datmen een proeve soude willen doen ende eenen brief aen den Gouverneur schrijven / aenbiedende alle vrienschap. Dwelc in deliberatie gheleydt werde: de sommighe wilden voor de stadt seylen/ende met geweldt sien te crijghen dat haer met recht geweygert was: de andere wilden noch eens versoecken met beleeftheydt: daer en tusschen soude men de Joncke niet laten varen of men soude sekerheyt hebben / datter haer volck niet inne en was. Daer is dā aenden Gouverneur eenen brief ghesonden gheweest met een requeste / waer inne dese dinghen voornamelick stonden: Dat alsoo zy/met Godes wille / aen hem ghesonden waeren van haeren alder doorluchtichsten Prince (wtwijsende de patenten van zijne Princelicke Excellentie/de welcke in volle vergaderinghe van zijn Paleys solemnelick ghelevert ende gelesen zijn geweest) zy naer veel moeyte ende travaille in zijne haven gecomen zijn/ende in des selves hares Princes naem een vast verbondt van vrede ende vrienschap met hem ghemaeckt hebben by hem beswooren eñ onderteeckēt: Wāt dat haren Prince meynde/dat hy met den Coningē/die in weerdicheyt eñ duechte seer wtnamen / op een sekere natuerelicke wijse vereenicht is: ende datter niet crachtigher en is om de ghenegentheden te verbinden als de ghelijckheydt der duecht: Ende dat ten anderen tot meerder versekertheydt van een vaste vrienschap ende vrede hy den Capiteyn en ghesworen ende zy hem weder van ghelijcken by den grootsten eedt die men God mach doen belooft hebben niemant aen weder zijden te beschadighen / dan in alles malcanderen te assisteren als broeders malcanderen schuldich zijn te doen: ende dat zy op dese beloste haer gheheel versekert ghehouden hebben ende sonder achterdencken aen landt ghecomen zijn / mede brengende ende dagelicx sendende alsulcke goederen als het hem gelieft heeft / die hem altoos getoont zijn om zijn behoef daer van te coopen/op dat voor de selve daer na Peper ende specerijen ghelevert souden werden: De welcke nochtās na so vele beloften ende so lange verwachtinge der selver noyt gebracht en zijn gheweest: maer ter cōtrarie dat hy door quade informatie den Capiteyn eñ de zijne aen lant gehouden heeft: eñ dat zy seer verwondert zijn: voornamelic gemerct zy hare beloften niet gebroken hebben noch niemant beschadicht: dat zy wel zijnē Tolc inde schepen gehouden hadden/maer dat zy hē terstont onbeschadicht los gelaten hebben: de welcke het selve vanden gevangē Capiteyn belooft hadde: Dwelc niet geschiet zijnde/ dat zy weder aen hē hebben doen versoeckē dat hem geliefde de hare met de coopmanschappē te stierē: eñ met eenē begeert hebbē dat wtwijsende de voorige beloften aē weder zijden vrede ende vrienschap gehouden soude werdē/hervatende de handelinge die nu ettelicke dagen stille gestaen hadde: eñ dat zy aldus volgende de conditie van het gemaect verbont oock doen met eede belooft hebben / ende noch beloven dat van haer oft door de haere niemant van de zijne

Anderen brief, eñ antwoorde daer op.

Brief en de Requeste van onse Overste aen den Gouverneur.

beschadicht sal worden: Maer soo ter contrarien gheschiedt / dat zy van ampts weghe ende wtwijsende haeren eedt aen den Prince ghedaen/ganscn ghehouden zijn het onghelijck hier inne haer gheschiedt van haer te weeren / ende haer verhael te soecken aen de gene/die den Capiteyn van hare schepen / ende de andere zijne dienaers ende goederen / met gewelt hielden ende besaten. Desen brief hadden Reynier Dachel/Jan Jansz Karel/als Capiteynen/van de Schippers Molenaer ende Schellinghier met Simon Lambertsz/als ooc mede Hendric Jansz onderteeckent/ende hebben dien eenen sekeren visscher om aen den Gouverneur te draghen ghegheven. Maer als vanden Gouverneur niet met allen gheantwoordt en werdt / den scheeps raet terstont by een geroepen zijnde/is besloten gheweest datmen ghewelt ghebruycken soude: Want zy seyden dat wt zijn stilswijghen niet goets af te nemen en was / ende dat zy daeromme seer moesten haesten eñ voorcomen dat de hare t'welck zy vermoeden/niet ghevanghen naer Malacca ghevoert en werden. Derhalven den Raet wederom vergadert zijnde is besloten de anckers te lichten ende te seylen voor de stadt: ghelijck zy des middaechs met de zeewint deden/seylende met vlieghende vlagghen dicht voor de stadt / soo nae aen de grondt dat zy qualick mochten vloten: ende hebben met haer groot gheschut dapper in de stadt gheschoten / waer door niet alleen de huysen ende stadts mueren gescheurt zijn gheweest / maer oock vele vande inwoonders ghedoot. De Portegijsen die inde stadt waeren / ende haer lieten voorstaen dat zy het gheschut dat op de mueren lach beter conden handelen dan de Javanen/hebben dat oock bestaen op de onse af te schieten/ maer op een wilde maniere / ende by nae met geene conste/ende derhalvẽ met minder/jae met geene schade van de onse. Wãt niet eenen en isser ghebleven; alleenelick isser eenen mast een weynich geraeckt. Hier en tusschẽ heeft onse Pinas oft Jacht/welc het minste schip van al was gheassisteert met ettelicke sloepen / dry Joncken ghenomen van den oever ende na de schepen gebracht. Dese Joncken waeren (behalven den visch en victualie) met noten Muscaten/ Nagelen/ende andere costelicke vruchten gheladen. Ende behalven vijf Malabaren/slaven vande Portegijsen/is ooc een Chinees inde selve ghevonden: Ende alle zijn onse schepen ghestelt/en waeren niet soo seer droeve als zy blijde waeren dat zy die

Bantam wort vã de onse bestredẽ.

harde conditie van leven voor een beter souden vermangelen. Daer lach noch een ander Jonck seer nae by den oever eñ den Basar; in het welck de Portegijsen de ladinghe van 25 last Naghelen een weynich te vooren hadden beschickt: ende als de Pinas nae dese Jonck insghelijcks toequam/ is vande Portegijsen op dat se in de handen van de onse niet comen soudẽ heel verbrant gheweest. Ter wijle dese dinghen geschieden / is een Canoken met eenen brief van Houtman aende schepen ghecomen inhoudende haeren elendighen staet daer zy in waeren / te weten al t'samen ghebonden met stroppen om den hals / meenende van ooghenblick tot oogenblick te sterven: ende dat den Gouverneur hem ghebo den hadde/dat hy aen de zijne schrijven soude/dat zy vande stadt souden trecken / ende niemant meer souden beschadigen/ende t'gene zy aenghehaelt hadden niet verminderen: dat hy van ghelijck met haere goederen oock soude doen: Houtman badt voorder in zijnen naeme dat zy eenen beleefden brief aen den Gouverneur souden schrijven ende dat d'oorsaecke was van t'ghene zy ghedaen hadden om dat haeren brief ende remonstrantie niet beandtwoordt en was gheweest/vreesende haere vrienden eenich leedt aenghedaen was. Ende dese begeerte van Houtman voor de Capiteynen ende den ganschen Raet voorgestelt zijnde/waren eenighe seer qualick te vreden/seggende dat men haer maer socht op te houden ende dat de sekerste middel was/om haer volck vry te crijghen/de sake met ghewelt voort te drijven: andere oordeelden datmen soetelick ende beleefdelick soude handelen/ ende datmen Houtman ende de andere ghevanghenen noch dit mael soude believen. Ende dit leste gevoelẽ heeft men gevolcht/ ende daer is eenen vriendelicken ende langhen brief aen den Gouverneur gheschreven gheweest/waer in zy voornaelic hem wederom vrede ende alle vrienschap vriendelick aengeboden hebben: daer beneffens dat zy bereydt waeren te restitueren de dry Joncken /met alle t'ghene daer inne is gheweest: soo hy selve insghelijcx t'ghene dat hem toequam dede/ende haere vrienden soude los ende vry latẽ. Maer by weygheringhe van dien/dat zy sullen tot haer leedtwesen volghens haeren eedt/de schade die men aen haere vrienden doet / moeten soecken te verhaelen. Op welckẽ brief zy dien dach haere vrede-vanen lietẽ waeyen/ende al de visschers vrijelick wt ende in vaeren. Want daer is ooc een seer groot

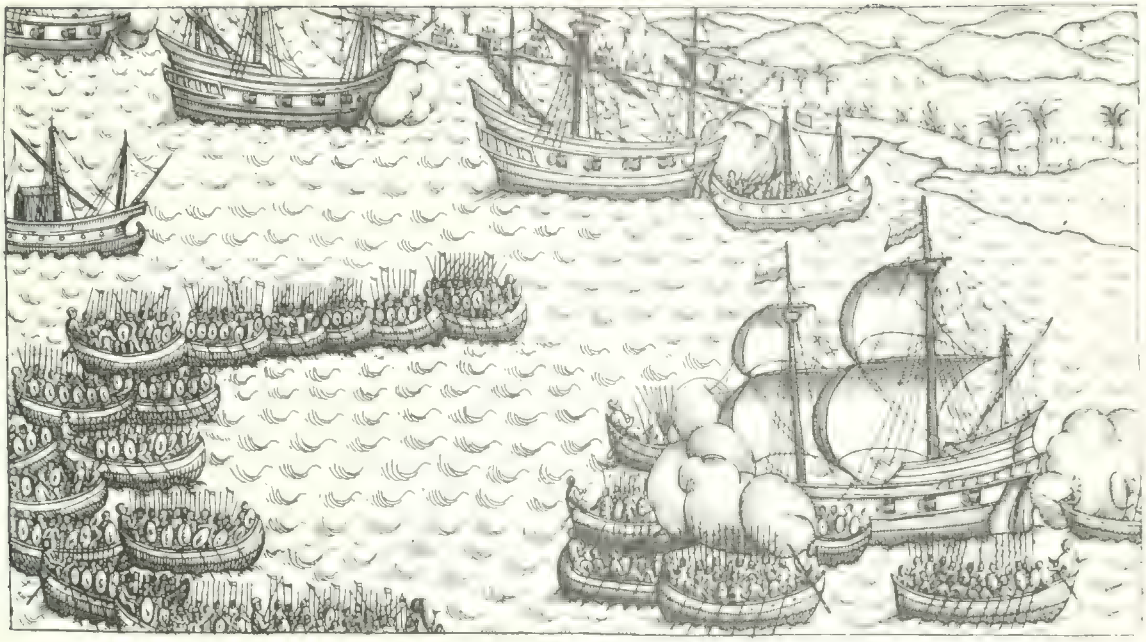
Bidden, de brief vã Houtman aen de onse.

Anderen brief van de onse aenden Gouverneur.

Treves maer seer corr

ghetal

25

ghetal van viſſchers: want tot Bantam vaeren alle morghen met den daghe wel hondert ſchuyten om te viſſchen/ende comen des na middaechs met de zee-wint weder in. Maer oock doen geen andtwoorde vanden Gouverneur op haer ſchrijven becomende/hebben zy haer anckers gelicht/ende zijn op den middach met de zee-wint de ſtadt ſoo nae ghedreven/dat zy by nae aen de grondt quamen. Des namiddaechs is de Pinas geſeylt voor by dẽ Baſar ſchietende door de ſtadt/alwaer zy groot quaet dede/ende henen ende weder ſeylende is aen de grondt vaſt gheraeckt. Ende hier en tuſſchen en heeft men niet opghehouden aen de zijde van de ſchepen te ſchieten: als eyndelinghe die vande ſtadt met de Portegijſen zijn in de wapen geloopen/ende hebben 24 fuſten toeghemaeckt wel ghemant met volck. Met de welcke zy terſtont al ſeylende ende roeyende nae de Pinas toe quamen/meynende die lichtelick alleene ghelaten te connen nemen: haere ſlachoorden geſtelt hebbende hebben zijder ſes van achter/achthien van vooren aen geſonden/achtende dat de ſake ghedaen was ende de overwinninghe by nae vercreghen: om dat zy wiſten datſe nauwelicx met thien ſtrijdtbaere mannen voorſien was: Maer een ſloep tot t'ſchip Hollandia/welck de

Nieuwen ſtrydt teghen die van Bantam ende de Portugelen.

Javanen niet en wiſten/was de Pinas te hulpe ghecomen/met veerthien mannen op behoorelicke wijſe ghemant: ende met eenen door de h[illegible]lpe van deſe van gront geraeckt zijnde hebben haer neerſtelic bereyt om het gheweldt teghen te ſtaen: ende de ſteenſtucken ende het gheſchut claer hebbende/ſoo en hebben zy gheen afgeſchoten dan als zy nae by waeren ende dicke aenvielen: Ettelicke Fuſten in gronde geſchoten zijnde; de andere zijn terſtont gevlucht: ende nae de informatie die zy bequamen warender van de Javanen over de hondert ſoo doode als ghequetſte/daer de onſe hier en tuſſchen geene ſchade gheleden en hadden. Een groot Edelman Satti Moluc/van den welcken wy te vooren ghesproken hebben/den onſen ghetrou ende een goet vriendt hadde alleen ſeventhien mannen verloren. Waer over hy teghens Houtman nae den ſtrijt hem ſpots ghewijs beclaechde ſegghende van u beſte vriendt hebt ghy t meeſte volc doen doot ſmijten. Die van het Eylandt aldus verſlaghen ende verjaecht zijnde/hebben de onſe groote eere behaelt: te meer om dat den Gouverneur noyt wijſer en was oft thien mannen/van des Jachts volck/hadden dit alles bedreven/niet daer op lettende dat van het ſchip Hollandia een ſloepe met ettelicke mannen te

hulpe gesonden was geweest. Eñ terwijlen dat de Jacht aldus tegen de Fusten van die van Bantam doende was/ende de onse tot de schepen/behalven die sloepe/niet meer volcx tot hulpe senden en conden/ waeren zy seer becommert/maer al soo dat zy daer en tusschen veel dapperlicker door de stadt schoten/tot savonts laet sonder ophouden: soo dat zy wel ontrent hondert scheuten met haer alderswaerste gheschut gheschoten hebben. Des nachts schoot altemet dan t'eene dan t'ander schip/alsoo dat zy haer staeghs in roer hielden. Seer vele vroukens van de stadt liepen by ons volck om haer aldaer te berghen/ meynende ende segghende uwe vrienden en sullen u lieden immers niet doot schieten/elck brenghende een Matte tot bescherminghe voor de Koghels/waer in zy schuylden ende doken/als de Koghels over haer vloghen. Ende ter wijle dese dinghen ghebuerden/ende dat de Joncken die de onse ghenomen hadden seer leck waeren ende zy verleghen souden connen werden/by aldien die vande stadt wtvielen om die te verbranden/soo zijn zy ghenootsaeckt gheweest die te lossen/ houdende van alle de goederen die in haere schepen ghelost werden behoorelicken Inventaris. Daer nae den achsten September als nu de voorstadt/die de Chinesen ende Portegijsen voo...aemelick bewoonden van de onse gheheel gheraseert was met schieten/ende de Pinas in behouder handt ghecreghen hadden/zijn zy een weynich afghedreven: alsoo nochtans datter gheen groote wijdde tusschen de stadt ende de onse en was. Teghen den avont zijnder brieven van Houtman ghecomen/waerinne hy verthoonde haere swaere ghevanckenisse/ende badt oodtmoedelick dat zy van ghewelt souden willen aflaeten/ende van de stadt drijven: haer waerschouwende datter in de stadt anders niet ghedaen worde als preparaten om haer te bestoocken/ende insonderheydt sorghe draghen souden dat zy niet verrast werden onversiens met vierwercken: daer de Portegijsen seer neerstich toe arbeydden/wel wetende dat de Javanen seer practijckelick daer in zijn/ haer hope ghevende dat dat de seeckerste middel was/om onse schepen in brandt te crijghen/ende de onse te overwinnen/ dwelck wel licht te doen was/soo zy voorstelden/door de poorten/als zy maer mannelick aenvielen: badt derhalven/dat zy doch op't diep drijven souden/om haer te beter te defenderen: hy vermaendese daer en boven dat den Raedt vergadert zijnde/hy met eenighe daer vooren ghebracht zijnde/gheproponeert was wat men met haer doen soude/ ende alsoo den Bisschop eerst ghevraecht werdt/dit vonnisse gaf/dat men haer op strandt soude setten aen een staeck/ ende doorsteken tot een spectaeckel vande schepen: maer comende aen de derde ende vierde stem/seyden dat men altijt wel tijt soude hebben om haer te dooden/en dat zy nu gheen ghebiedt in de schepen en hadden: vonden oversulcx raedtsaem dit wt te stellen/dwelck de volghende approbeerden. Van het waeter halen hadde hy oock dit daer by ghevoecht/dat de Javanen wel wisten/ dat zy t'selfde ghebreck hadden/ende daerom op alle plaetsen Embuscaden ghelept hadden: Ende ten lesten claechde seer over de Jonc daer niet sonders als eetbaers waer in was/die den Capiteyn Warhel met den zee-windt in brandt ghesteken hadde/ ende naer de stadt laten drijven: waer door zy duysent dooden quamen te sterven/overmidts alle de dreyghementen die men haer aendede. Den Raet met den anderen de sake overlegt hebbende heeft dit voornemelick tot antwoorde gegeven: dat haer vā herten leedt waeren de swaricheden die zy leden in haer ghevanckenisse/ende belanghende de goederen wt de Joncken waeren bereydt die te restitueren/midts dat men haer ontslaedt wt de ghevanckenisse: Maer soo zy liever hebben met de wapenen te versoecken/dat zy dat doen moghen/dat zy haer t'huys vinden sullen. Daer is oock ten lesten aen den Gouverneur selve eenen brief ghescreven geweest/ by den welcken zy te kennen gaven dat zy noyt vrienschap ende vrede met hem te onderhouden ghewevghert en hadden/stedes houdende de verbonden ende contracten/by de welcke beloofť was dat men aen beyde zijden in alle vrienschap met malcanderen souden handelen/ende dat men niemant en soude leveren/voor dat zy afghcladen waeren: hoe t'selfde soo wel by hem als by den Edeldom van Bantam nae ghecomen zy/dat de Joncken van de Portegijsen die evenwel met speceryen zijn ghelaeden gheweest: ende de hare voornaemelick daer van connen ghetuyghen/de welcke inde ghevanckenisse ghewolpen zijn gheweest soo haest als zy beper versochten: soo dat zy ghedwongen de wapenen hebben ghenomen om het

Brief van Houtman.

Antwoorde op Houtmans brief: en de een ander aē dē Gouverneur.

ongheluck

ongheliick van haer te weeren. Doch dat zy zijn E. wel wilden ghewaerschout hebben/ voor den quaden raet der Portegijsen/ die alleen soecken de wereldt onder haer jock te brenghen: dat zy wenschen van herten dat zijn E. eens mochte overdencken de oneere ende schade die den jonghen Coninck aenghedaen werdt: Ende wat een peerel zijn E. hem aen zijn Croon soude stellen met soodanighe Prince/alliantie te hebben / als zy zijn E. met hare patenten zijn aenbiedende. Derhalven versoecken/zijn E. ghelieve haere beminde te ontslaen / ende hem niet verlaete op valsche leughenen der Portegijsen. Desen brief den thienden Septembris naer landt ghegaen zijnde / is des anderen daeghs eenen anderen brief van Houtman ghecomen: by den welcken hy schreef dat hy haeren brief gelesen hebbende seer verblijt was gheweest/ende dat hy hoopte / dien dach een beginsel van een goede peys te weghe te brenghen; want dat de goederen in de Joncken op vijf duysent reaelen van achten ghetaxeert waren; maer dry duysent betaelt zijnde / dat toeghelaten was dat zy vry souden gaen: maer dat hy hier op niet meer als duysent reaelen ghebo den hadde. Hier op is terstont door t'Collegie gheschreven gheweest / dat zy wel het gheldt waghen sullen / maer van het volc/ soo men dat aen landt met het rantsoen senden soude / dat zy vreesden dat zy door de listicheydt der Portegijsen ghehouden mochten werden: vermaenden hem dan dat hy t'ghene datter te doene was met seer seeckere conditien ende metten alder eersten wtrichten soude: want zy nauwelicx by ghebreke van waeter langher wachten en costen. Twee gantsche daghen andtwoorde verwacht hebbende / en hebben gheene vernomen: waer over oordeelende dat het maer loosheydt / door ingheven vande Portegijsen was/dat haer de Javanen dus sochten op te houden ende al soo haer water wt was/zijn gedwongen gheweest de reede voor Bantam te verlaeten. T'seyl gaende hebben zy beyde de Joncken laeten dryven / die de Javanen stracks berchden / alsoo die met de zeewindt nae de stadt dreven. Ter wijle zy om waeter trecken seer groote perijckelen ende moyten van de stormen ende de stroom van de zee geleden hebbende langs de Custen van Java ende Sumatra vanden derthienden Septembris tot den eersten Octobris toe / zijn eyndelinghe den tweeden Octobris der selver maendt tot de oude reede van Bantam weder ghecomen. Sy hadden nauwelicx de anckers wtghewórpen / of daer is eenen brief van Houtman ghebracht / by den welcken hy vriendelick herhaelde ende ernstelick vermaende/dat zy haer doch stillekens souden houden: ende hadde oock daer by gevoecht t'gene in hare absentie gepasseert was/eñ de tijdinghen die hem alle dage ghebrocht waeren / dat zy anders niet en deden als moorden/branden/blaecken/waer zy quamen. Ende heeft des anderen daeghs wederom eenen anderen brief by nae van het selve inhoudt gheschreven / dan dat hy dit daer en boven verwittichde/dat den Gouverneur hem toeghelaten hadde vrylick aen de zijne te moghen schrijven / ende dat hy daerom vriendelick badt / dat zy eenen vriendelicken brief aen den Gouverneur schrijven souden: by den welcken zy dit voornaemelick souden handelen ende vertoonen dat al t'misverstandt ende de swaricheydt die daer gheweest is/door toedoen van de Portegijsen ghecomen was. Schreef oock dat de selve Portegijsen soo haest als de schepen vertrocken waeren/ seer om haer tot slaven te hebben aenghehoudē/ende vier duysent Realen van achten ghepresenteert hadden voor haer te gevan: soo dat een van tween te vreesen gheweest soude hebben/te weten dat zy naer Malacca wech ghevoert/ost tot de Mahumetische goddeloosheydt ghetrocken souden werden/so de schepen wat langer gewacht hadden: daer by voeghende dat de Javanen ghepresenteert hadden / soo zy haere secte wilden aennemen/dat zy haer niet en souden laten naer Malacca voeren. In het eynde des briefs waerschoude hy dat een Portegijs Franciscus de Marees met een Jacht in aller diligentie naer Malacca hegaen was/ende dat hy niet en twijffelt of dit en soude tot haren nadeele dienen / soo zy in corten tijt niet los raecken. Den sesten Octobris is een van de gevangene nae de schepen ghesonden / heeft de onse niet weynich verblijdt: Hy verhaelde/ onder andere / al wat haer in de ghevanckenisse gheschiedt was. Ende belanghende het randtsoen vermoede dat het selve soude wesen ontrent dry duysent Realen ende twee Courtelassen / eenen stalen Boghe ende eenen Slijpsteen ende eenighe Scheermessen: waer op ende voornaemelick van de Scheermessen / oock een van de vergaderinghe seyde: Hoe waer de Javaenen scheeren ons oock wel dapperlicken / ende connen die

Anderē brief van Houtman ende antwoorde op den selven.

De onse gaen om water te halen.

Sy comē den 2 October weder.

Brieven vā Houtman.

Een vā de mede gesellen vā Houtman wort ae boort gesonden ende vercrijcht zijn versoeck.

conste seer wel. De vergaderinghe schepdende/so is den selven belast/dat hy Houtman soude aen dienen/dat den Raedt hem authoriseerde te accorderen soo nae hy con/ doch soo haestelick als hy conde. Sy hebben oock aen den Gouverneur gheschreven dat zy Houtman ordre ghegheven hadden waer naer hy hem te regulerẽ hadde. Dese tijdinghe in de stadt ghecomen zijnde hebben de visschers ende andere stoutelic wederom begonnen voor by onse schepen te varen. Want met de visscherije de gemeente van Bantam haer onderhoudt: ende soo de selve voor eenen cleynen tijt ende dẽ toevoer van buyten belet werde / soo soude Bantam haest gheruineert zijn: Het welck oock licht om doen voor de onse gheweest soude hebben/indien zy het uterste rigeur hadden willen ghebruycken. De naer volghende daghen t'Collegium dit merckende / datmen wederom uytstel sochte ende dat de wercken met de woorden niet en accordeerden: ende dat die van de vlote hier om murmureerden ende beroerte stichten/ soo hebben zy Houtman door brieven ernstelick vermaent dat hy een eynde met de sake maken soude / dat zy nauwelicx haer volck in dwanck houden conden/seggende dat zy wederom bespot ende alleenelic met nieuwe beloften aengheloct ende suspens ghehouden werden.

Brief vande onse aen Houtmã ende waerschouwingen.

Ende als dit den 9 Octobris aen landt wederom ghebracht was gheweest / soo is den 11 der selver maent op dese conditien een accoort gheraemt: te weten dat de onse souden betalen twee duysent Realen van achten voor rantsoen/ boven de schulden ende al t'goet dat zy in de logie gelaten hadden/doen zy Houtman ghevanghen hielden: daer en tegen souden ons volck vry en vredich laten gaen: ende de onse souden houden de Naghelen ende goederen die zy uyt de Joncken gelost hadden: welcke gheinteresseerde den Gouverneur tot zijnen laste nam te contenteren: ende daer nae soude men vryelick aen beyde zijden handelen.

Conditien van vrede besloten.

De ghevanghenen inde schepen ghecreghen hebbende / ettelicke Chinesen/die als borghen / ter wijlen de se dinghen over weder zijden ghescheiden in de schepen gecomen waren/lieten zy gaen nae dat zy haer vereert hadden. De onse loofden God over haeres volcks verlossinghe / ende schoten tot triomph eerschoten uyt elck schip.

Houtman met de andere comt los.

Hier naer alsoo den Sabandar aen Houtman vele mildelick toegeseyt hadde/ende eenichsins hope ghegeven den achterghelaten handel wederom gheheel op te rechten/so hebben zy den Sabandar met eenen magnifijcken overdeckten silveren kop vol Realen van achten/ende zijnen broeder int besonder met 100 Realen van achten vereert. Ende door haer is te wege ghebracht / dat de Peper / ende de andere specerijen ten redelicken prijse aen de onse met ten eersten vercocht zijn/maer hier en tusschen creghen zy een cleyn getal. Want op dat zy niet haer volle ladinghe crijghen en souden zijn altijt uytvluchten by den Sabandar ghesocht/ende altijt eenich belet voorghewórpen: tot dat eyndelinge den 25 Octobris alle hope van te handelen gantsch wech ghenomen is gheweest: Welc bedrieghelick herte/oock vanden Sabandar ende van den Portegijsen ingenomen / vele dinghen naderhandt ontdeckt hebben, want oock de Chineesche facteurs/ de welcke groote lasten specerije in haere spijckers hadden; en dorsten geen van dien aen de onse vercoopen / voornaemelick om des Gouverneurs ende des Sabandars wille: Het welck nochtans / op dat zy niet opentlick te kennen en souden gheven soo eyschten zy caixos tot betaelinghe / die zy wistẽ dat de onse niet en hadden/ofte loofden die specerijen ende coopmanschappen soo dier/dat zy lichtelick een yeghelick van coopen afschrickten.

Collusie vanden Sabandar met de Portugesen.

Hier by quam oock dat Antony de Portegijs die in dienst van de onse was des morghens vroech voor den daghe voor de deure comende overvallen ende wech ghevoert was door de Portegijsen: ende dat de onse van dit onghelijck by den Sabandar ende Gouverneur clagende hebben niet tot bescherminghe van haren dienaer connen vercrijghen: noch den Sabandar ende Gouverneur en hebben haer niet ghesocht met eenighe lijdelicke excuse te ontschuldighen / oft de autheurs van dese boose daet te straffen.

Antony inden dienst van de onse zijnde door de listen der Portugesen wech gheleyt.

Welck oock meest Houtman beweecht heeft/dat hy terstont / een oft twee van zijne gasten in den winckel latende/na de schepen vertrocken is/ende voorgenomen heeft noyt van dien tijt af weder in de stadt te comen: alhoe wel hy tot verscheyden reysen by den Sabandar door eenen bode vermaent ende vriendelick ontboden is gheweest: Soo dat hy/als hy sach dat niemant van de Capiteynen aen landt quam/ende dat de gene die nae Houtman daer ghelaten was op zijne hulpe ende voorspraken riep / den Sabandar ghesept heeft: inde stadt moeght ghy vry ende vredich gaen / maer buyten de stadt en can ick u niet verseckeren: waer over hy hem bedeckelick door den dienst van zijnen huysheer uyt de stadt liet voerẽ.

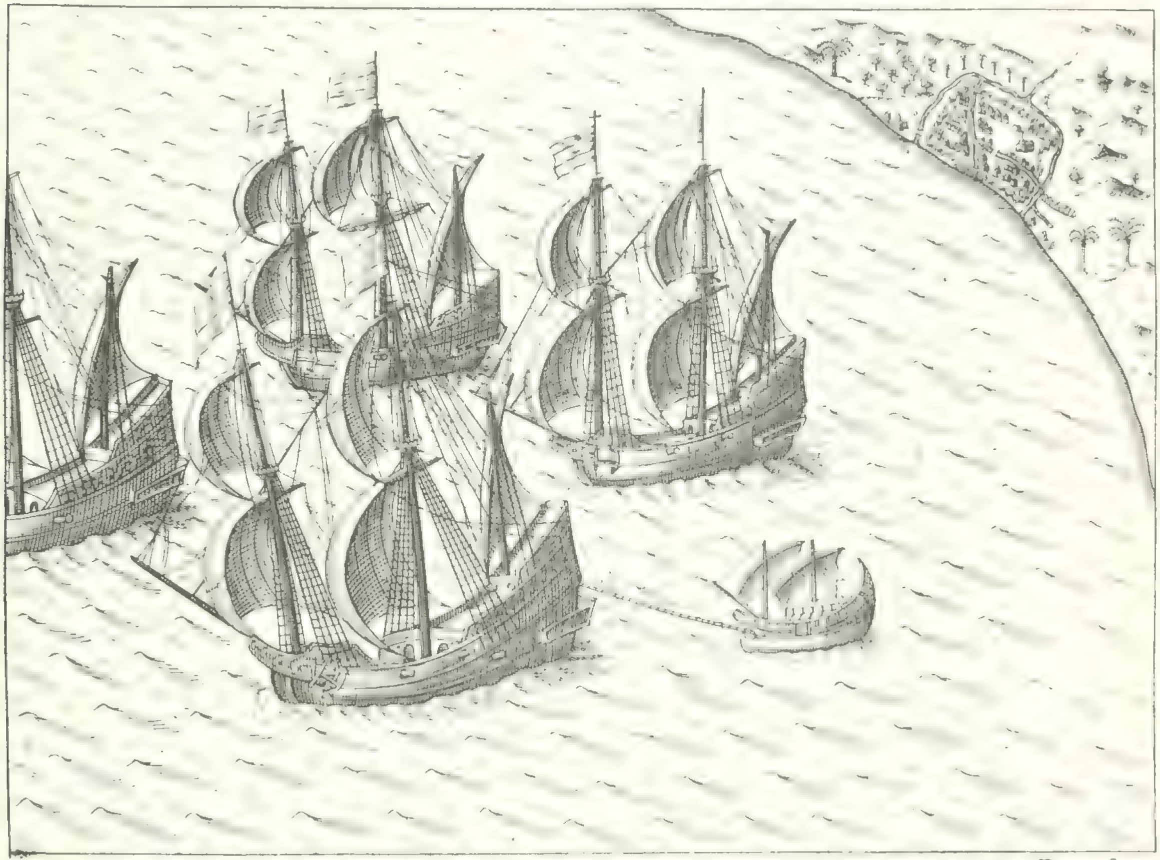
Ende

Ende soo hy dat niet ghedaen en hadde/ soude voor seker in de handen van de Portegijsen die den heelen dach op hem geloert hadden / ghevallen hebben / soo men daer nae bevonden heeft. Des anderen daeghs quam des selven huysheers swagher heymelick aen boort / verhalende dat het niet sonder oorsaecke was dat den Sabandar soo dickwils ende soo ernstelick begheert hadde dat eenige vande Capiteynẽ weder aen lant souden comẽ: want datter een Capiteyn van Malacca ghecomen was / die thien duysent Realen van achten den Gouverneur tot een vereeringhe gebracht hadde / op dat hy de verspieders (soo hadde hy de onse ghenoemt) oft levende leveren soude/ oft den handel eñ de palen zijnes rijcks gantschelick verbieden. Hier na t'Collegie t'samen geroepen hebbende al den scheeps raet is by de Overste geremonstreert alle de neersticheydt die zy gedaen hadden om die van Bantam in sorticheyt tot een goede handelinghe te brengen/ waer over verscheyden accoorden ghemaeckt ende beswooren waeren / ende ghéen in't minste van die van Bantam naeghecomen/ maer veel eer door de inductie der Portegijsen den haeren ghewelt aenghedaen / ende alle eere van recht ende accoort veracht: dat de vraghe was / of zy raedtsaem vonden te verseylen/ ende versoecken of op een ander haer gheluck beter sal wesen: ende mede of zy de Joncken daer de Noten in waeren ende andere speceryen die haer gheveylt werden sullen halen midts die betalende aen den huysheer: ende is geresolveert dat zy met den zee wint die altijt op den middach begint/ voor de stadt sullen seylẽ/ met de schepen/ ghelijck geschiede/ ende hebben met de sloepen de Joncken ghehaelt: doch

Een Gesante der Portugesen comt van Malacca tot Bantam, ende verplicht dẽ Gouverneur met geschencken aen hem.

Beramingen vande onse.

26

daer werde wat weere wt ghebodeu: maer de onse vielen so dapper aẽ datse de vlucht namen/ ende hebben de Jonckẽ by de schepen ghebracht. Ende alsoo t'fustken voor den boom lach daer de Portegijsche Ghesante mede ghecomen was zijn zy oock daer nae toe ghevaren. Maer alsoo zy t'selve soo verre opt drooghe ghehaelt hadden

De onse nemen eenighe Joncken.

van Bantam, ende der selver strijt

den / ende t'selve met Musketten defendeerden soo conden zy met de sloepen daer qualick by nochtans souden zy dit niet ghelaten hebben/ten hadde sake ghewee§t dat de Capiteynen haer een teecken gegeven hadden / om weder omme te comen. Want zy en achten niet raedtsaem haere bootsghesellen die zy seer weynighe hadden sonder oorsake te periclitereen. In alle dese schermutsinghe is alleene een man van de onse met eenen pijl gheschoten die nae eenighe daghen ghestorven is / maer daer zijnder vele vande vyanden ghebleven. Des anderen daechs namelick den 2 Novembris quam daer een Jonck uyter zee/ waer nae t'schip Amsterdam zijnen boeck wel ghemant stierde:ende daer by comende schoot nae de Jonck/welc zijn seyl streec ende de onse dicht by comende maecte zijn seylen wederom op. Welck siende stuerden die in de schepen waren noch een sloep daer nae ende brochten de Jonck by de schepen. Ende men verstondt van de bootsgesellen dat zy daerom het seyl ghestreken hadden/ ende terstont vande selve weder opgetrocken is ghewee§t/op dat zy alsoo de onse sonder achterdencken ende sorghe aencomende met de menichte van haere vergiftighe pijlen als eenen reghen wtgheschoten / overv allen souden : maer de bootsgesellen/ dit vernemende hebben haer teghen dit ghewelt bereydt / ende eenighe roers afgheschoten hebbende/de Indianen merckende dat zy te swack waren/zijn in schuytkens ghevallen / ende hebben het schip laten nemen. Hier en tusschen niet weynighe van de onse met die vergiftighe pijlen gheschoten/conden niet ghehcelt werden dan het vleesch gheheel wtgh sneden zijnde. Vande Indianen behalven de ghequetste/warender seven ghebleven. Dese Jonck was geladen met Rijs/Visch/Teen / daer zy Cabels af maecken/ende andere waeren ende victualie;ende dese dingen zijn de onse doen seer wel te passe ende ter bequaemer tijt voorghecomen/sulcke dinghen voornamelick van doene hebbende. Ende ter wijle zy aldus onder het gesichte der stadt op anker liggende als nu ende als dan een Jonc aenhalen doch van cleynder importantie/ soo zijn zy verwitticht gh weest / dat den Gouverneur door het aenhouden ende de overgroote geschencken van den Portegijschen Gesante beweecht was/om so groote een vlote als hy conde toe te rusten / om de schepen onder zijne ende der Portegijsen macht te brenghen. Om welcke oorsaecke oock de onse langher als zy gemeynt hadden vertoeft hebbende/als zy sagen datter niet van en quam/ende haren tijt verliep/ zijn zy nae Jacatra / een ander Coopstadt van Java aen den oever van de selve Sund ghelegh en / ghevaren. Maer eer dat men daer comt tusschen Bantam en Jacatram loopt een Riviercken in zee/ alwaer ter wijle zy haer vā water versien/hebbē zy door sekere lieden/die zy haer toegedaen tot Bantam ghelaten hadden/vernomen dat den Ambassadeur vande Portegijsen by die van Bantam snorcte ende pochte/dat hy haer/ soo zy niet vertrocken hadden / naer verdienste ghehandelt soude hebben. Doleerde seer over den Gouverneur dat hy so langhsaem int toemaecken waer ghewee§t/ende dat te besorghen stondt / soo zy behouden t'huys quamen / op een ander jaer niet alleen Bantam maer Malacca oock groot perijckel soude loopen : ende daerom dat men behoort hadde die boose menschen/ter wijle de gheleghentheyt haer presenteerde te vernielen: Dat den Gouverneur ter contrarien hem ghexcuseert hadde, seggende dat hy zijn beste hadde ghedaen met toemaecken / ende dat het in zijn vermoghen niet en was de onse te houden / ende dierghelijcke propoosten/de welcke den Gesante ende den Gouverneur tot harde woorden ende vyantschappen onderlinge opgeweckt hebben. Ghelijck veerthien maenden daer nae bleec; Want doen zijn die van Malacca ghecomen met een armade van Galeyen / Fusten ende schepen / ende comende tot Bantam traden in handelinge: daer na eyschten restitutie van thien duysent Realen van achten / die aen den Gouverneur ghetelt waren/op conditie dat hy de Hollantsche schepen soude nemen:ende hoe wel den Gouverneur andtwoorde dat hy de oncosten ghedaen hadde vande vlote toe te rusten/ende gedaen al dat hy conde/ soo hebben de Portegijsen nochtans ettelicke Chinesche schepen met costelicke goederen ghelade n by provisie op rekeninghe aengehaelt ende behouden. Ende hoewel dit ongelijck den Gouverneur seer moeyde heeft sulcx nochtans ghedissimuleert;ende alsoo tot Jacatra des Conincks bruyloft was/heeft alle preparaten ghemaeckt om met al den Adel ter bruyloft te gaen / ende buyten comende vielen de Galeyen aen boort ende vermeesterden die met ghewelt. D'welck de schepen siende lichten hare anckers / ende in plaetse van helpen vloden. Sy smeten op de Galeyen al doot watter in was ende verdeelden den buyt onder de ghene die hen best ghequeten hadden:ende

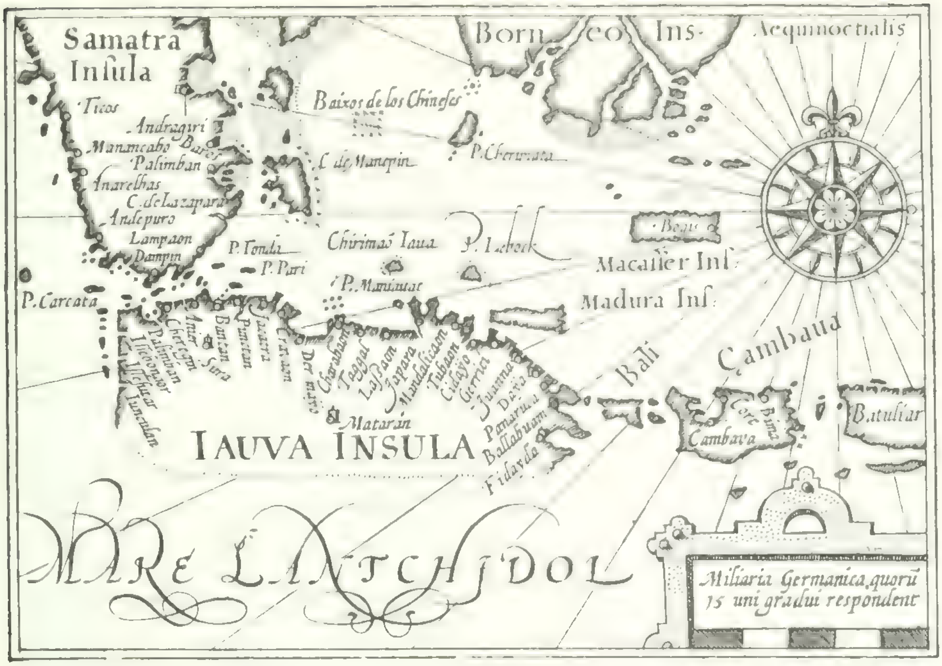
Der Portugesen gesante port den Gouverneur aen om een Vlote te bereyden.

De onse trecken na Iacatra.

De oorsake van de vyantschap ende gramschap tusschen den Gouverneur ende de Portugesen naeder hant opgeresen.

brachten

27

brachten de magnifijcke Galeyen tot Bantam al waer die tot een eeuwighe memorie bewaert werden.

Maer wat de onse tot Jacatra/eñ daer na op de gantsche reyse wedervaren is eer ick voorts ordentelick verhale/soo schijnt de plaetse te vereysschen/ dat ick int corte begrijpe de beschrijvinghe van het Eylandt Java ende van de stadt Bantam: ende van den oorspronck deses volcks/ ende wat manieren ende Religie sy hebben.

Indien welck ende hoe verre het verstaen moet zijn.

IAVA dan is een Eylandt van Oost Indien. Ende als wy Indien noemen soo verstaen wy dat heele vaste landt/ welcke aen het Westen met de Paelen van de Paropamissida Archosien ende Gedrosien bepaelt wort: ende van het Oosten wort gevoecht aen de landt palen van China. Aen het Noorden heeft het den bergh Imaus/ welck is een deel van den bergh Caucasus: aen het Zuyden light het aen de Indische Zee: also dat gantsch Indien in twee deelen ghedeelt werdt. Het een is binnen de Riviere Ganghes/ welck aen het Westen met die landtpaelen die ick ghesept hebbe/ beginnende/ tot de Riviere Ganghes toe hem wtstreckt: Het ander over de Riviere Ganghes/ loopt wt naer het Oosten/ tot de paelen van China. Hoe wel andere somtijts den naem van Indien engher ghebruycken. Want sy noemen Indien/ alle het landt/ dat tusschen de twee seer groote Rivieren Indus ende Ganghes begrepen is. Welck gansch landt wordt van de naebueren Indostan ghenoemt. Indus loopt aen het Westen/ Ganghes aen het Oosten: sy nemen beyde haeren oorspronck by nae met ghelijcke spacy int Noorden van den bergh Imaus. Ontrent den wtganck ende de groote Zee/ connense bevaeren worden van weghen hare diepte ghelijck de zee/ ende laten toe groote schepen. De breedde tusschen de monden van beyde is ontrent seven hondert mijlen/ de welcke daer nae alleinskens engher wordt. Het is ghebruyckelick dat de Eylanden oock de alderverste in dese groote Zee ghelegen teghen over dese Rivieren Eylanden van Indien ghenoemt werden: soo dat oock die nieuwe Werelt int Westen hier van den naem van Indien ontleent heeft. De grootste ende de voornaemste Eylanden alder naest ghelegen de monden van beyde dese Rivieren/ zijn Zamatra ende Java. Van de welcke/ oock Zamatra is ligghende onder de Linie van den ouden ende voornaemelick

 plinio

Plinio bekent is geweest onder den name soo men meent/van Taprobane: Welckers grootte hy oock wt Eratosthenes ende Megasthenes seer neerstelick beschreven naerghelaten heeft. Ende behalven de getuyghenissen der oude seght oock dat onder de regeringhe van Claudius de Romeynen meerder kennisse daer van gecreghen hebben / Ghesanten wt het selve Eylandt te Roome aenghecomen zijnde: De welcke / onder andere verhaelden dat het Gout ende Silver by haer in weerden was/ende dat zy grooter rijcdommen hadden dan de Romeynen / maer dat de Romeynen grooter nutte van den rijckdom hadden.

Zamatra den ouden Taprobane Lib. 6 cap. 22.

Maer Java / daer wy nu van te spreken hebben/is van de oude/ dat ick weet/ niet ghenoemt gheweest. Het light van Zamatra met een cleyne Strate / die ick boven ghesept hebbe dat Sunda genoemt wordt/een weynich aen gene zijde vanden Equinoctiael/nae het Zuyden: daer Zamatra den Equinoctiael selfs onderworpen is / soo wy aenghewesen hebben. Het volck oft de inwoonders/van waer zy eerst ghesproten zijn / daer weet men weynich bescheyts van:dan dat zy selve van haren oorspronck ghevraecht zijnde/segghen van de Chinesen hare afcomste te hebben: Dat zy eertijts door den grooten dienst overladen zijnde die men haer in China opleyde/ met een groote menichte int Eylant Java zijn comen woonen. Welck hier wt wel te ghelooven schijnt / dat zy den Chinesen in alles by nae ghelijck zijn/hebbende namelick breede voorhoofden/groote kaken/cleyne ooghen. Ende men bevindt om t'selve te versterken/dat Marcus Paulus Venetus (eertijts in dienste wesende vanden Tartar) schrijft dat de Javanen gheene volcken tribuyt en gheven; ende dat den grooten Cham die Eylandt onder zijne onderdanicheydt niet heeft connen brengen. Welck sonder twijfel van de Chinesen genomen moet zijn; nae dat zy van de Tartaren afghevallen zijn; soo dat doen de Javanen noch den Tartaren noch den Chinesen onderdanich en zijn gheweest. Ende worden hedensdaechs seer vele van de Chinesen besocht. Ende kennen oock noch ter tijt/niemant dan haer eyghen Coninghen: Want daer zijnder vele/ende meest een yeder stadt heeft haren Coninck. Hoe wel de selve Paulus Venetus schijnt aen te wijsen dat zy tot zijnen tijde/namelic int jaer 1269 niet meer als eenen Coninck gehadt en hebben: ghelijck men ghemeynelick siet in alle landen daer men geenen over-heer meer en kent / datter haer vele opwerpen voor Coninghen: ghelijck oock naer des grooten Alexanders doot ghebuert is / alwaer een yeghelick hem selven Overste ghemaeckt heeft van dat landt/daer hy te vooren maer Gouvernent af en was gheweest. Maer onder de Coninghen der Javanen is de Coninck van Bantam nu wel de machtichste. Om dan bescheydelic van alle de steden/gheleghen int Eylandt Java ons bekent te spreken/soo sullen wy beginnen van het oost eynde van dien; alwaer recht teghen over het Eylant Bali Palambua light / een vermaerde stadt / ende ommuert met haere flanckeringhe/hebbende haren eyghen Coninck. De enghte die tusschen dese stadt ende het Eylandt Bali is/ wordt de Straet van Pallambua ghenaemt. Thien mijlen noordelicker leyt de stadt Panaruca/daer veel Portegijsen woonen met veel Javanen dat Christenen zijn: heeft oock zijnen eyghen Coninck. De waeren die alhier vallen/zijn Slaven/waer van de Portegijsen alle jaer een goet deel naer Malacca voeren / heeft oock wat lange Peper. Niet verre van dese stadt light eenen grooten brandende Swavel-bergh / die eerst int jaer 1586 opghebonsten is/met sulc een cracht/datter wel thien duysent siele door verginghen/worpende steenen tot binnen der stadt/ende was drij dagen so duyster/ dattet nacht scheen te wesen vanden root Beyde dese Coninghen van Pallambua ende Panaruca volghen noch het Heydendom. Volght de stadt Passarua/gheleghen ses mijlen vande voorgaende/ooc een sterke bemuerde stadt / welckers Coninck Moors zijnde / als hy de dochter van den Coninck van Pallambua ghetrout hadde/ heeft die den eersten nacht haer beslapen hebbende met al haer mede ghebrachte volck doen vermoorden / om dese oorsaecke alleene/om dat zy niet Moors en was als hy. Maer hier mede niet te vreden zijnde/ heeft daer en boven de stadt van Panaruca bestreden: ende als hem dit misluckte / is naer Pallambua met zijnen hoop ghetrocken/ende maeckende twee forten op de Reviere/heeft die doen overpalen/in dier voeghen datter geene schepen noch schuyten door varen conden / ende hadde die over vier maenden beleghert ghehouden / alsoo datter groot ghebreck inde stadt was. De coopmanschappen die alhier vallen / is veel cleyn ende fijn Garuere / welck een vrucht is / in der gedaente van een Aertbesie/hebbende nochtans sulcke hardicheyt/ datse

Lva.

Lib. 3 cap. 10.

Pallambua.

Panaruca.

Passarua

dat se ghebruyckt wordt om Pater nosters van te maken. Oock zijnder eenighe Cattoenen Lijnwaten/ welck men naer Bantam brenght in manghelinghe vande Chineesche waren. Thien mijlen westelijcker/ is aen een schoone Riviere gelegen de stadt Joartan/ met een seer goede haven: alwaer ordinaerlick de schepen die vande Molucsche Eylanden comen/ ende naer de stadt Bantam vaeren haer ververschen / van t'ghene dat haer behoeft. Is ooc met eenen dicken muer ombvangen / en op de Westelicke zijde vande Riviere leyt de stadt Gerrici/ welck eenen Coninck heeft/ die van alle d'ander Coninghen met gevouden handen altoos aenghesproken wordt. Van dese twee steden brenghtmen tot Bantam ende ander plaetsen veel souts. Daer nae volgt Surubaia/ welcke stadt ooc een Rivierken heeft / ende mede haer eyghen Coninck. Ende 6 mijlen westelicker volght een ander stadt Braudaon ghenaemt/ waer over den selfsten Coninck ghebiedt / die tot Cydaio hem is houdende / dwelck oock een stercke stadt is/ met mueren ende stanckeringen wel versien/ nochtans met een haven niet al te bequaem/ soo datse den schepen gheen langhduerighe reede gheven en can. Thien mijlen van hier leydt de stadt Tubaon/ welcke ooc haren Coninck heeft. Van waer vijf mijlen leydt de stadt Cajoano/ hebbende oock haren Coninck / maer luttel zeevaert/ gelijc mede de stadt Mandalican / niet verre van daer gheleghen. Vijf mijlen West aen leydt Japara/ aen eenen hoeck / een stadt alleenelick met een palisade ombvangen/ maer heeft een schoone Riviere ende oock een seer goede haven: Heeft haren eyghen Coninc die seer machtich is ter zee als oock te lande. Van hier 25 mijlē leyt de groote stadt van Matara/ welckers Coninc wel de machtichste Heere is van gheheel Java/ ende dreycht dicmael de stadt Bantam te overvallen / gelijck men hem aldaer / terwijlen de onse voor Bantam laghen daghelicx verwachtende was. Van Japara vijf mijlen westelicker is gheleghen de stadt Pati/ ende drij mijlen wijder Dauma/ alwaer den Keyser noch voor Coninck ghekent wordt/ ende is een stercke bemuerde stadt: Van hier drij mijlen leydt de stadt Taggal : van waer men comt tot de schoone ende groote stadt Charabaon/ die seer fraey met eenen stercken muer gesterckt ende met een soete Riviere verrijckt is. Men can t'landt (boven dese stadt gheleghen) aen twee groote berghen sien die achter de selve geleghen zijn/

Ioartan. Gerrici. Surubaya. Brandaon. Cydaio. Tubaon Caioano Mandalican. Iapara. Matara. Pati. Dauma. Taggal. Charabaon.

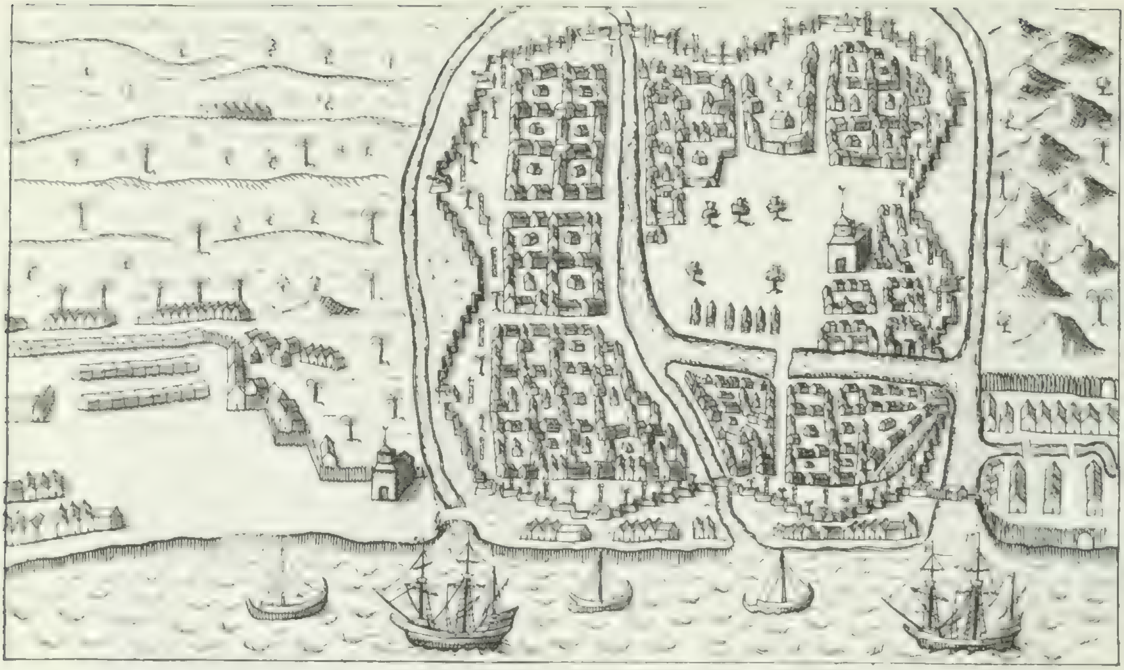
maeckende de ghelijckenisse van de Sale van een peert. Volghet haer Dermayo en Monucaon. Half wegen Monucaon ende Jacatra/ aen eenen wthoeck oft Hooft leyt Cravaon / een groot Dorp bewoont vā visschers / om de abondantie vanden visch. Jacatra is een seer overvloedighe plaetse van allerhande lijftocht: waer wt oock de onse die het Journael van dese reyse / int jaer 1598/ int licht ghegheven hebben/ segghen dat de Javanen Sundam Calapam ghenoemt hebbē: om dat Sunda in de Javaensche sprake vruchtbaerheydt beteeckent/ ende Calapa een Indiaensche Note/ als oft men seyde een plaetse overvloedich van Cocos. Maer dese als haer selven vergheten hebbende was ontgaen / dat sy in het selve Journael / eenighe pagien te vooren/ namelick op den 11 Julij des jaers 1596/ gheseyt hadden / dat Jacatra t'onrechte Sunda Calapa ghenoemt werdt/ na dien dat het woordt Sunda eyghentlick van den inham ende reede vā Bantam te verstaen zy. Wat wy ghevoelen/ achte ick ghenoech te blijcken wt het ghene / dat wy hier boven hier van bygebracht hebben t'zijner plaetsen. Ende Jacatra leydt aen eenen inwijck van de zee die seer wijdt is/ inden welcken eenige cleyne Eylandekens zijn / ende oock een verborghen ondiepte/ daer sy met t'schip Amsterdam op stieten/ waer deur het seer leck raeckte / soo wy terstont verhalen sullen. Het heeft een seer schoone Riviere Tanjonjava ghenoemt/ ende is alleenelijck met een pallisade ombvanghen / ghelijck andere steden van dese streke/ soo wy aenghewesen hebben. Is anders op gheen onbequame plaetse tot den handel gheleghen welck men seght aldaer seer groot eertijts ghewe est te zijn/ is oock seer bequaem om te ververschen. Ten lesten aen het Westen is het Dorp Tenhara ghenoemt/ in welcke passagie vele Eylanden voor vallen de welcke alle die na Bantam willen/ voor by moeten trecken. Waer van wy nu spreken moeten.

Dermayo. Monucaon. Cravaon. Iacatra. Tenhara.

Bantam is de voornaemste stadt van het Eylant/ ende behoudt lichtelick de eerste plaetse / gheleghen in dat deel van het Eylant/ dat nae Samatra siet/ waer van het ontrent vijf en twintich mijlen te water leydt/ op leegh landt/ aende voet van eenen hooghen bergh/ waer van twee loopende waterkens aen elcke zijde vander stadt comen/ ende noch een midden door de stadt / ghevende groot ghebruyck om de wasschinggen die de Mahometanen vele ghebruycken; ende taste stercke der stadt.

Bantam.

28

Daer mueren zijn dicker dan een mans vadem van roodt ghebacken steen: by de welcke flanckeringhen ghevorcht zijn wel ghemaeckt / daer zy stucken gheschuts op hebben staende / doch reddeloos / ende en weten daer niet wel mede omme te gaen. Het heeft oock eenighe Poorten daer men qualick by comen can / daer oock dach ende nacht seer scherpe wacht op ghehouden wordt. Sy en hebben geene Toornen / maer alleenelijck eene maniere van Schavotten / drye stagien hoogh / van groote Masten ende Houters ghemaeckt: waer zy met Leeren op climmen / halende de Leeren nae haer / van waer zy groote weire connen ghedoen teghens hare vyanden als sy bestormt worden. Sy hebben nu onlancx rondtsom de stadt op de mueren doen maecken eenen ganck van hooghe boomen / datmen daer boven op can gaen om defensie te doen teghen haere vyanden / staende noch beschut achter haere borstweire. Sy hebben in de stadt maer drye rechte Straeten / comende alle drye tot voor't Hof / oft Paceban / soo zy dat noemen. De eene loopt van daer naer de Zee / de tweede naer de Landt poort / ende de derde naer de Bergh-Poort toe. De stadt is niet ghecassijt: maer al sandich / ende men can de stadt heel deur vaeren / van de eene wateringhe tot inde andere / de welcke door dien zy niet soo groot noch crachtich en zijn om de vuylicheydt af te dryven / als oock dat de stadt seer morassich is: zijn seer vuyl ende stinckende. Sy hebben een groote Kercke die zy Mesquita noemen / staende by des Conincks Hof / aen de West zijde / welck taemelijck groot is / ende het Ammonitie huys aen de Oost zijde / waer alle ghereetschap tot der oorloghen dienstelick inne bewaert wordt. Aende Zuydt-zijde staet het huys daer de jonge Coninck inne woondt: ende vast daer aen daer den Gouverneur hem houdt. Ende daer by loopt de Straete / die tot aen de Landtpoordt leydt / waer lancks alle des Conincks dienaers oft Slaven woonen met zijne servitie / Peerdt-stal ende Coken. De stadt is voorts ghedeylt in veel deelen / ende over elck deel isser een Edelman ghestelt om t'selve te bewaren / in tijde van oorloghe / brandt / oft andersins / ende elck heeft zijn besteck ende sluytsel verscheyden vanden anderen / oock in elck ghedeelte een groote Trommel hanghende van de grootte van een Wijnstuck van drye Pijpen / waer op zy niet eenen Wevers Boot-Haemer

daer

daer aen hanghende / slaen / als zy eenich onraet (t'zy brandt oft vechtinghe) vernemen: oock op den middach / s'morghens vroech als den dach begint ende t'savonts spade / als den dach valdt. Sy hebben oock Beckens / waer mede zy gheluydt maecken in plaets van onse Clocken / waer deur zy terstont t'volck op wecken ende by den anderen vergaderen. Ick hebbe boven vermaent dat zy dit clincken Chino noemen. Waer van niet vele en verschildt t'ghene dat noch hedensdaeghs de taele der Denen ghebruyckt / de welcke het gheluydt der Clocken voornaemelick op Feestdaeghen Chine noemen. Sy hebben op alle hoecken vander stadt haere wachten die daer op passen / ende des avonts worden alle de passagie barrekens opghesloten ende verleydt / op datter niemandt deur de stadt des nachts gaen conne. Op den Paceban / waer van ghesproken is / waken alle nachten voor het ghevanghenhuys vijftich ghewapende mannen / ende boven dien heeft elck Edelman thien oft twaelf mannen des nachts voor in zijn huys waeckende. In haere huysen comende / vindt men voor eerst een viercante plaetse / die zy oock Paceban noemen / daer zy audientie verleenen aen de ghene die sulcks versoecken. Ende de hutte daer de wacht ghehouden wordt is met riedt / oft Palmbladeren ghedeckt. In eenen hoeck van de selve plaetse hebben zy haer eyghen Capelle / die zy oock Mosque noemen / daer zy haer ghebedt des middaeghs inne doen / ende daer benessens eenen Waeter pudt tot wasschinghe; die zy / soo ick oec gheseyt hebbe / dickwils ghebruycken. Dieper ingaende commen aen een deure met eenen nauwen ganck / de welcke met veel winckelen ende hoecken ghesterckt is / waer in veel van haere Slaven woonen tot haerder bescherminghe / op datse van haere vyanden des nachts niet en souden connen overvallen worden: want zy niemandt en vertrouwen / noch trouw en zijn. Haere Huysen zijn ghebout op vier / acht oft thien pileren van hout / fraey ghesneden / zijnde boven met Palmbladeren ghedeckt / ende onder heel open om de coelte te ghenieten: doch hebben wel Gardijnen / daer mede zijdt des nachts rondtsom toeschuyven. Sy en hebben gheene Cameren noch Solders boven om yedt op te legghen / dan alleen op het Packhuys / d'welck een steenen huys is / een stagie hoogh / sonder vensters / daer zy een stroeyen dack over ghetrocken hebben / ende in dit huys bewaren zy alle haere goederen / als het brandt is / d'welck seer dickmael gheschiedt / tot welcken eynde het boven met dicke boomen gesoldert is / ende daer op vele sants gestroyt / op dat het niet en soude connen doorbranden. Dit huys noemense Goddon. Alle de affschutselen vā hare huysinge zijn panneelen van de dicke rieden (Bambus genoemt) gemaeckt / ghecloven in platte latten / waer van sy seer lichtelic ende met cleyne costen haer huysen connen opmaken / ende seer vele huysen van vremde natien zijn opgherecht niet alleen in de stadt / maer oock in de voorvoeghen der selver / ende op den oever aen beyde zijden op dese wijse verciert.

Chino.

Daer wordt de heele stadt door seer grooten handel ghedreven: ende zy hebben inden dach dry merckten daermen al hare waeren vercoopt. De eerste is een groote plaetse daer toe aende Oostzijde vāde stadt verordineert / alwaer des morghens metten daghe haer vinden de Coopluyden van allerley natien / als Arabiers / Turcken / Chinesen / Quillines / van Pegus / Malayen / Bengalers Gusaraten / Malaberen / Abexins / ende van alle quartieren van Indien / Portugesen ende van die van onsen lande / om haere Coophandel te drijven / welck duert tot den neghen uren. Dese merckt ghedaen zijnde / soo begint de tweede Merckt by het Paleys des Conincks / welcke duert tot den middach / ende oock wel den gheheelen dach deur: ende dan volght de derde Merckt int quartier van de Chinesen. Ende een yeghelick veylt zijne goederen te coope op een besondere ende daer toe een verordende plaetse / ende soo wel de coopers als de vercoopers weten / waer een yeder dinck ghedraeghen moet zijn / ende waer het te vinden is. Alsoo in de nuchtinck merckt / aen den inganck derselver / waer by een Mosque staet met een palisade / daer sitten vrouwen de welcke Peper met volle sacken vercoopen. Een weynich verder vintmen andere vrouwen die Betele bladeren namelick dienende om dagelicx te knouwen / Arecca / Water Meloenen ende Bannanas vercoopen: by de welcke aldernaest sitten die Coecken vercoopen: ende is te noteren dat aldaer oock van de vrouwen de handelinghen ghedreven worden / coopen ende vercoopen volbracht / ende dat dit oock niedt

De mercten van Bantam.

vreemt en is van de maniere van de onse/ ende nochtans verschilt van de ghewoonte van sommighe volcken / die de vrouwen van alle handelinghe affonderen/ achtende dat de eerbaerheydt der vrouwen geensins lijden en conde/ dat sy eenigen handel drijven souden/ daer sy ghewin wt souden connen doen. Op de selve merckt vertoont haer terstont in een ander plaetse / daer men aen de rechte handt de wapenen vercoopt ende yserwerck ende onder andere Poignaerden die sy Crissen noemen; oock daer nevens wit ende gheel Sandel-hout: eñ aende slincker hant/ Suycker/ Honich/ ende allerley confituren. Daer beneffens is de Boon-merckt / daer vercooptmen witte/ swarte/ roode/ geele/ groene / grauwe Boonkens/ daer by is de Ajuyn ende loock merckt / ende hier ontrent wandelen de Cooplupden/ die int gros alle Lijnwaet eñ andere waren te coop hebben. Aen de rechter handt van dese plaetse is de Hoender merckt / daer men Hoenderen / Eynden/ Duyven/ Cabriten/ Papegaeyen ende ander vogelen vercoopt. Alhier scheyden haer drye weghen / een naer der Chineser Cramen / den tweeden naer de groen oft Warmoes merckt ende den derden naer de vleesch merckt. Gaende nae der Chineser Cramen/ soo heeftmen eerst aen de rechter handt eenighe Juweliers die eenige slechte Robijnkens te coop hebben / oock Hiacynthen/ Spinellen/ Balasen/ Granaten ende dierghelijcke costelicke steenen. Ende aen de slincker handt zijn verscheyden Chinesche schilderijen / Stick zijde van alle sooten ende coleuren/ Zijde eñ Damaste Lakenen/ Fluweelẽ/ Sattijnen/ Gout-draet/ Goude Laken/ Porceleynen schotelen/ ende andere fraye mandekens met Lacca/ coperen Beckens/ groote ende cleyne ghegoten ende gheslaghen coperen Kannen/ Quicksilver/ fraeye Kistkens/ Pampier van veel couleuren daer sy op schrijven/ ende oock Almenacken / gheslaghen Gout in Boeckens / Spieghelkens / Cammen/ /Brillen Swavel / Chinesche Sabels / de scheede met Lacka overtogen/ de wortel van China/ Waeyerkens ende andere dingen. Den tweeden wech gaende heeft men Maelderije Cramen aen de rechter handt : ende aen de slincker handt de Lijnwaet merckt vande mans / daer nevens der ghehouder vrouwen / binnen wiens coyen niemant mach ingaen op groote boeten. Voorder heeft men aen beyde zijden de fruyt ende Warmoes merckt / daer men velerhande cruyderen ende vruchten vercoopt/ de onse onghelijck. Ende als men weder wilt keeren soo comt men op de Visch merckt/ van daen heeft men aen de slincker handt de Vleesch merckt. Van daer comt men op de Specery merckt/ alwaer de vrouwen verscheyden specerijen int cleyne vercoopen yeder nae zijn gheldt ende gerief / als ronden ende langhen Peper/ witte ende swarte Naghelen/ Noten/ Foelie/ Caneel/ Comijn/ Genghber/ Zedoar/ Cubeben/ Sandelhout/ Calamus Aromaticus/ Rhabarbe/ Galanga/ Zevesaet/ Venckel / Annijs saet/ Coriandre/ ende andere dingen meer. De Rijs merckt is aen de rechter handt/ waer van aldaer seer groote overvloet is. Hier volght de Potten merckt: waer benevens de Sacken merckt/ Matten merckt ende Sout merckt : aen de slincker handt heeft men de Olye merckt; ende alsoo op de rije is een yeder dinc op zijn besonder ende verordende plaetse te coope. De Mate daer mede sy dẽ Peper vercoopẽ is vande grootte datter drye eñ een vierendeel pont Pepers in mach/ die sy Ganta noemen.

Der vrouwẽ handelingh ende coopmãschap.

De Religie/ die de inwoonders volgen/ oft veel eer superstitie / is Mahometisch. Welcke secte het meeste deel van Orienten de Turcken verre ende breedt allenskens heerschappie crijghende/ doorghe drongen is / maer te lande waert in zijn sy Heydenen houdende de wet van Pythagoras/ eñ dat alle de inwoonders van het Eylandt over dry hondert jaren soodanige geweest zijn canmẽ wt Paulus Venetus afnemen. Want in Indien wistmen doen alleenelick van de Christelicke ofte Heydensche Religie met de Joodtsche. Van de Heydensche/ sullen wy wat by voeghen/ als wy terstont van het Eylandt Bali sullen handelen. Sy leeren dat de Christelicke Religie die eertijts gheweest is / ende daer nae / ontrent den jare 1499 als de Portegijsen daer quamen/ noch gevonden was/ heeft haren oorspronck vanden Heylighen Apostel Thomas ghehadt / ende heeft tot dien tijt van de Portegijsen ooc gheduert. Ende noch hedensdaechs in Malabar voornaemelick by de Cape Camorinum woonen soodanighe Christenen/ ende wtghenomen de dwalinghen van Nestorius ende eenighe andere/ daer sy mede besmet zijn/ soo is het seecker dat sy in velen ghesondelick ghevoelt hebben eñ noch onlancx de voetstappẽ van het oude eñ waere Christendom hebbẽ behouden. Eñ gemerckt dese dingen van de Jesuiten/ die ons heden ten dage de saken van Indien beschreven hebben/ naghelaten oft ingheWickelt worden ende anders verhaelt

De Religie van die van Bantam.

Hoedanich het Christendom der Indianẽ zy.

Lib. 3 de reb. Emanuelis,

haelt als de sake is/soo moeten wy de selve cortelick aenroeren. Want voor de comste der Portegijsen in Indien / welck oock Osorius niet en ontkent / is niet alleen het lichaem Christi in de gedaente des broots: maer oock inden Beker ende Wijn / onder de figuere des bloets / allen sonder onderscheydt tot het Avondtmael comende wtgherevckt ghewėeest. Maer den Jesuyt Maffeius / hoe cortelick dat hy dit overloopt/ende inwickelt/blijct wt zijne woorden/met de welcke hy alleene seyt dat zy de mysterien des Outaers devotelic in weerden houden. Al so heeft oock het ghebruyck der Beelden by de selve Thomisten noyt ghewėeest nae het ghetuyghenisse van Josephus Indus: daer hy niet eens van en vermaent. Lodovicus Cadamustus seght dat hare Kercken alleenelick ghehadt hebben een vat/ met waeter ende Balsem gevult. Dat meer is Osorius bekent ooc rondelick dat zy seer vlijtelic de heylige schriften in Chaldeische sprake gheoeffent hebben/ende de wtlegghers der selver al t'samen in publijcke plaetsen / de welcke t'samen quamen/neerstelick tot het verstandt der selver onderwesen hebben: ende dat meer is / dat de selve wtlegghers oft Priesters/huysvrouwen ghetrout hebben/alsoo nochtans / dat de eerste vrouwe overleden zijnde/zy de tweede niet en trouden. Welcke dinghen alle Maffeius voor by gaet. In desen onsen tijt hebben zy eerst begost de Roomsche Kercke te erkennen / ende haer by het Pausdom te voeghen/voornemelick door het toedoen vande Portegijsen/die aldaer het hooghste ghebiedt hebben. Over haer is onlancx eenen Bisschop ghestelt/ soo ick verstaen hebbe. Franciscus Rossius een Jesuyt: de welcke nae dat hy vanden Paus gheconfirmeert is ghewėeest / men seght dat hy de hoornen opsteeckt teghen den Aertsbisschop van Goa/vast segghende dat hy/niet die van Goa/nu ghehouden moet zijn voor de Opperste van Oosten/ ende dat zijne Christenen in de gantsche streke van Indien de outste zijn / ende met een gheduerich vervolch van den Heyligen Thomas afcomen: daer die andere / daer den Bisschop van Goa over ghestelt is/ nieuwelinghe tot den gheloove ghebracht zijn. Het is verhalens weerdich / dat seer vele die het met haere ooghen ghesien hebben vertellen/datter in het selve getal der Thomisten eenighe zijn / den welcken het een been van de knie tot de enckelen toe wtnemende seer gheswollen is: ende dat se ghehouden worden wt het gheslachte van de ghene die den Apostel Thomas omghebracht hebben: als oft naemelick den heylighen man dit tot een merckteecken van vervloeckinghe ende straffe niet alleene die hem omghebracht hebben / maer oock haer ghesla chte ghelaten hebbe. Het welck ick verwondert ben dat Maffeius voor by is ghegaen. Maer die van Bantam/so wy aenghewesen hebben/al soo zy rechte Mahometisten zijn/soo onderhouden zy neerstelick den Alcoran. Sy en kennen maer vier Propheten Moyses/David/Jesus ende Mahometh. Sy doen al haren Godsdienst met grootte stillicheydt ende besondere devotie in haere Kercke die wy ghesevt hebben dat zy Mesquita noemen. Biddende keeren haer metten aensicht naer de Sonne / ende vallen tot diveersche reysen ter aerden. Sy noemen haren Bisschop Ceque ende crijghen dien van Meccha: gelijck de Spaenjaerden ende andere die den Paus noch erkennen van den Paus van Roome eenen Gesante ofte Nuncius. Sy lesen daghelicx eenighe ghetijden als de Munnicken/ende stellen twee vastenen inden jare: haeren grooten vasten begint den 5 Augusti/ende duert veertich daghen / welcke geeyndicht zijn de houden zy Paesschen met alle hare slaven ende huysghesin/arm ende rijc/t'samen etende op der aerden/alwaer zy hare Overicheydt onderdanicheyt ende eere bewijsen / beginnende van de voeten met beyde haere handen opwaerts strijkende/ende als dan over haer aensicht tot achter haer hooft.

Maffeius lib. 2 Ind. Hist

Andere maniere van die van Bantam.

De vrouwen der ghener die van qualiteyt zijn en laeten haer nemmermeer sien. Soo yemandt trout een van zijne vriendtschap / soo en gaet noch den Bruydegom noch de Bruyt niet wt voor en aleer de bruyloft ghehouden is. Ende als zy den Feestdach houden/soo zijn alle hare vrienden dienaers ende slaven fraey toeghe rust/ ende tot des Bruydts als tot des Bruydegoms wooninghe zijn veel Spiessen over eynde met witte ende roode cattoenen quassen daer aen. Nae den middach brenghe men den Bruydegom een ghesadelt Peert / daer hy op sidt/daer hy de heele stadt mede door rijdt spaceren tot teghen den avondt: wanneer hy by zijne bruydt comt / daer (terwijlen hy wt ghewėeest is) de Slaven gecomen zijn die met hem een houwelicke ghegeven zijn/yeder met een present/waer onder de bruylofts gifte seer fraey toeghemaeckt ende verciert mede ghebracht is/ de welcke nochtans boven de 25 Rijcxdaelders van onse munte niet en gaet. Daer

wordt

wordt dan een maeltijt bereydt / daer de vaders ende moeders vanden Bruydegom ende Bruydt mede blijven eten; ende de Bruyloft gheheel gheeyndicht zijnde / soo en wordt de Bruydt daer nae niet meer van eenighe ander mans ghesien. Terwijlen de onse noch tot Bantam waeren / so heeft den Sabandar zijnen tweeden sone aen zijne Nichte een houwelicke gegeven / ende gaf hem tot houwelijcx goet vijftich mans per soonen / vijftich vrouwen per soonen / eñ veertich jonghe dochters / met dry hondert duysent caixas. Welc beloopt in onse munte twaelf duysent caixas voor elcken Reael van achten ghereckent / ses en vijftich gulden. Ende alle dese vrouwe per soonen mogen zy oock beslapen / als zy willen: ende die kinderen / die tot haer ghebooren werden / mogen sy niet vercoopē: maer worden der echter vrouwen ghebooren / ghelijck Ismael Sara ghebooren worde. Een dinck daer en tusschen moet voor afgrijselick ghehouden zijn / dat zy verhalen dat vele van de selve ghebooren dickwils van de echte vrouwen ge doodt worden / oft een minsten als men bevindt dat die vrouwen oft dochters hebben ontfangen / maken dat zy misvallen.

Als een vanden Adel oft principale na des Coninckx hof gaet / soo gaen altijt voor haer eenighe van hare slaven met Spijssen ende Swaerden versien / ende dat tot desen eynde op dat niet by ghevalle eenige Slave haer in het gaen te ghemoet en come. Want zy zijn seer hoovaerdich ende gaen met grooter pracht / dragen eenige doecken met Goudt-draedt doortoghen / hebbende eenen Tulbandt van heel fijn Bengalen Lijnwaet als Camerijcx doeck ofte Lamper. De sommighe draghen een mantelken met mouwen van Fluweel / swart oft root Laken / ende Poignaerden / die ick ghesept hebbe dat Crissen ghenoemt werden. Hare dienaers hebben zy achter haer gaende / d'een met het Betel kistken / d'ander met den Waterpot / de derde eenen grooten Hoet boven haer hooft draghende; zy gaen alle barvoets / met schoenen te gaen groote schande achtende / doch in huys draghen zy wel eenighe van root leder / die aldaer van die van Malacca ende de Chinesen te coop ghebracht werden.

De wapenen van die van Bantam ende hare soldye.

Haere wapenen zijn langhe Spiessen met ghevlamde ysers / van ghelijcken oock Poignaerden: Sabels mede ende Cortelassen. Hare Schilden zijn van hout oft leder om eenen Hoep ghespannen. Hebben oock Harnassen van yseren platen met ringhen aenden anderen vast ghemaeckt. Sy draghen ghemeynelick lanck hayr / langhe naghelen. Sijn haeres Overstens ghebodt so onderdanich dat zijt om de doot niet laten en sullen; van ghelijcken soo wraeckgierich dat zy van haeren vyandt gequetst zijnde / teghen t'geweyr incomen om haren vyant te dooden ende haer te wreken. Sy en trecken gheen gagie / dan in tijt van oorloghe. Gheduerende de oorloghe gheeft men haer cleederen / wapenen ende de cost / als Rijs ende Visch. Ende zijn meest alle eyghen knechten: ende hoe yemant meer van de selve heeft hoe hy rijcker ende machtigher ghehouden wordt. Want dit zijn de meeste rijckdommen onder de Heeren. Sy zijn selden ledich altijt wat onder handen hebbende. Ende als zy anders niet en weten te doen / soo zijn zy met houte Scheeden te maken tot haere Poignaerden eñ Sweerden besich. Sy maecken die van Sandelhoudt / so constelick dattet te verwonderen is. Oft zy maecken hare wapenen schoon die ghemeynelick met eenich fenijn ghestreken oft ghesmedet zijn / op dat zy een doodelicke wonde maken soudē: haer daer op oock so vertrouwende / dat zy dach noch nacht sonder de selve by haer te hebben en durven rusten: maer leggen die des nachts onder haer hooft: oock niet toelatende van een ander aengetast te zijn / wt vreesen van met haer eyghen ghelwyr overvallen te worden. Want zy zijn niet alleen ontrouw maer oock meyneedich / hoovaerdich / boos ende moordadich / ende als zy de overhant hebben sparen niemant. Sy worden hier en tusschen voor goede / stoute ende onversaechde Soldaten ghehouden; doch weten met gheen gheschut oft Roers om te gaen. In haere voorhuysen sietmen gemeynelick 3 oft 4 Bundels van Spiessen eñ Schilden aende mueren vast ghemaeckt.

De wijse der coopluyden.

De Coopliedden vanden lande zijn seer arghlistich / bedriegelic / scherpsinnich ende ontrou teghen alle vreemdelinghen / doch teghen malcanderen vreesen zy sulcks te doen: ende die rijck zijn / blijven oock ghemeynelick t'huys / dan als eenighe schepen af willen / so gheven zy aende gene die mede vaeren / een somme gheldts op dobbel weder meer oft min nae dat de reysen lanck vallen / waer van zy een obligatie maken / ende soo de reyse voorspoedelick volbracht wordt / soo wordt oock den Crediteur betaelt / volgende t'contract / dan so hy t'selve niet en coste betalen door eenich ongheluck / soo moet hy vrou ende kinderen tot onderpant geven tot dat de schult voldaen wort /

wordt / ten ware t'schip verongheluckte / so verliest de Crediteur zijne wisselrijde penninghen. Dese schriften daer ick van ghesproken hebbe / worden gheschreven op bladeren van eenen boom met eenen yseren Priem / die zy dan op rollen: oft soo zy wat groot zijn tusschen twee houters met touken te samen gebonden / seer aerdich ende fraey. Sy schrijven oock op Chinees pampier / oock op een sorte van pampier dat zy van boomen maecken. Sy en hebben geenen druck: maer zijn fraey ter pennen / ende schrijven ordentlick. Sy hebben maer 20 characteren / met de welcke zy alles connen voortbrenghen ende wt drucken. Ghebruycken oock behalven haer eygen sprake de Malabarische taele. Want de ghene die dese can mach niet alleen al het vaste lant van Indien / maer oock alle de Eylanden door verstaen worden. Sy hebben oock scholen daer zy de Arabische tale leeren.

Persianē. Den meerderen deel der Persiaenen inde stadt haer houdende zijn Juweliers. Die van Java noemense Corazones. Het zijn fraeye verstandighe ende beleefde luyden / daermen wel met beschept mede handelen can / ende den vremden man seer toeghedaen. De Arabianen ende die van Pegus drijvē meest haer handelinge te water veel Chineser coopmanschappē opcoopende / die zy elders vertieren / hoe wel zy oock Peper coopen. De Malabaren ende Quilines gheven meest ghelt op interest ende op voyagien ende bomery. De Gusaraten / overmids zy den meesten deel arm zijn / nemen gheldt op interest ende worden gemeynelick tot boodtsghesellen ghebruyckt. Als zy tot Bantam comen / so coopen zy een vrou persoon / daer zy van ghedient zijn by daghe ende by nachte / ende als zy weder naer huys willen reysen soo vercoopen zy de vrouwe weder / doch soo zy kinderen daer by hebben / soo nemen zy de kinderen mede / ende laten de vrouwen liber ende vry aldaer blijven: want zy als dan die niet vercoopen en moghen / die dan eenen anderen trouwen / daer zy mede blijven huys houden.

Arabianen.

Malabaren.

Portugesen. De Portugesen hoe wel zy by na op alle plaetsen / waer zy gewin connen doen / stercken eñ stercke Casteelen hebben / so en hebben zy nochtans tot noch toe binnen Bantam geene heerschappie connen becomen. Derhalven hoe wel zy vlijtelic met de andere Coopluyden haeren handel drijven / moeten nochtās buytē de stadt in het voorboech neffens de Chinesen woonen: want geene van beyde dese natien en is gheoorlooft wooninge binnen der stadt te hebben. Door de Straten der stadt gaen zy gheensins sonder dienstknechten ende camerieren / haere ghewest ende grootsheyt alomme vertoonende.

Der Chinesen Coopmanschap. De Chinesen / soo ghesept is / woonen tot Bantam op een quartier alleene / dat met een stercke pallisade omvanghen is / ende met een morasch bevesticht: alwaer zy wel de fraeyste huysen hebben dieder inder stadt souden moghen wesen. Tis een seer subtijl volck in alle hare handelinghe / seer neerstich om gheldt te winnen. Als zy wt China eerst comen / so doen zy als van andere Coopluyden ghesept is / een vrouwe coopende / om haer te dienen tot dat zy weder nae China willen varen. De ghene die tot Bantam woonen zijn daer op wt om tot cleynen prijs by nae al den Peper vande boeren op te coopen / om dat wederom / als de Chinesche schepen aencomen / oft oock andere dier te vercoopen. Daer comender jaerlicx vele ontrent Januarius ende brenghen met haer porceleynen fijne ende grove / zijde cleederē / Damasten / gheslagen Gout ende andere waren / maer voornamelick die gedraede penninckens / welcke oock de Javanen selve in hare contracten ghebruycken. Van de welcke dewijle ick boven gesproken hebbe / sal ick hier niet van verhalen. Doen oock seer groote winste by die van Bantam met Wijn wt Rijs ende Noten Muscaten nae de conste van Chymie te distilleren. Van haeren Godsdienst ende wijsen op dat wy hier oock wat by voeghen / tis seker dat zy niet soo seer God als den Duyvel aenbidden. Sy gelooven wel datter eenē God is / maer en houdē nauwelicx dat de sakē der menschē seer van hem besorght werden; oft dat hy by de woordē eñ daden der menschē teghenwoordich zy. In hare Tempels hebben zy den Duyvel gheschildert ende afgheconterfeydt / sittende om hooghe int doncker / met eē verbaerlicke tronie; want hy heeft drye Croonen boven t'hooft met groote hoornen / clauwen aende handen ende voeten / met een afgrijselick Bachuys op den buyck. Voor dit Beeldt vallen zy op haere knien / cloppende met t'hooft teghen der aerden. Ende als dan t'ghene zy mede ghebracht hebben tot een vereeringe oft offerhande / offeren zy hem / ende draghent op den Outaer / voor dese schilderije settende. Daer nac op haer knien ligghende beginnen hem weder met den hoofde toe te knicken / tot dat haerluyden dunckt dat den Duyvel versaedicht is: dan

De Religie der Chinesen.

29

nemen zy haer schotel met t'ghene daer in is nae huys / daer zijt op eten met al haer huysghesin. Ende dit alles doen zy/niet soo seer om eenich profijt te vercrijgen/als om quaet ende schade van haer te weeren. Eñ vande onse ghevraecht zijnde/waerom dat zy liever den Duyvel aenbidden dan God/ andtwoorden dat het niet van noode was God met eenighe offerhande oft ghebeden te versoenen/gemerckt dat hy van natueren goet is: maer dat de Duyvel als eenen quaden gheest ende bereydt om te beschadighen/met soodanige offerhanden versoet ende ghepaeyt moeste zijn / op dat hy haer gheen quaedt en dede. Daer zijnder oock onder de selve Chinesen de welcke achten dat de Sonne ende Mane/de Sterren eñ voornaemelick den Hemel selve / van den welcken alle goederen op der aerden hercomen/met allen vlijt gheeert moet zijn: ende dese segghen dat de Sonne ende Mane man ende wijf zijn/hare verduysteringhe/ als die in de Eclipsen ghe schiedt/met vele offerhanden / op dat zy in perijckel haeres levens niet en comen / boetende. Anders zijn zy gastvry/ende in de maeltijden del licaet ende milde/ende voornamelick als zy malcanderen teghen den avont nae haere wijse ter maeltijt nooden. Want dan zijn zy niet alleen vrolick/maer dansen somwijlen den heelen nacht over / daer oock vele vermomt comen met vreemde tronien. In haer huyshouden zijn zy seer net ende polijt / seer sorchvuldich om den cost te winnen.

Wijse vā het rechten by die van Bantam.

Tot Bantam houden zy hare publijcke vergaderinghen / nae dat de groote hitte der Sonnen over is om soo wel van privaete als ghemeyne saken te oordeelen.

Ende alle de gene die eenich recht vervolghen/moeten persoonelick compareren ende haere saecken selve verandtwoorden/ sonder Procureur oft Advocaet: de welcke aldaer geen gelt verdienen connen. Maer de gemeyne oft lant saken aengaende wort des nachts inder Mane schijn ghere solveert ende besloten; ende dat volgende soot schijnt/een oude wijse der Persen. Hier wt

30

comt het dat zy noch teghen dat de nieuwe Mane haer eerst vertoonen sal/haer boven op de huysen setten/ende op boomen clim-men om die te sien / groote blijschap ende vreucht bedrijvende. De Mane daer na opghere sen zijnde soo treden zy inden Raedt. By een comende / soo sitten zy altemael op der aerden/ende int midden van twee oft drie vande principaelste die in een rije sit-ten/is den Coninck oft Gouverneur gese-ten/die de andere de sake voordraeght ende raedt versoeckt / hoe ende in wat voeghen men inde selve procederen sal / ende men begint vande principaelste oft grootste Hee-ren af tot de minste toe haer goedtduncken te hooren/ende daer naer te besluyten tgene raedtsaem ghehouden is.

Boeren ende andere int landt woonen de buyté Bantam.

Achter de stadt Bantam ende custe van Sunda/aen de voet vanden bergh/die men Gomon Besar noemt / daer de Peper wast/woont een seer goet volck / die aldaer onlancks vanden Bergh van Passaruan/ waervan boven gesept is/zijn comen woo-nen. Want als den Conine van Passaruan dese luyden met swaere schattinghen ende andere ongemacken seer molesteerde/soo zijn zy met consent vanden Coninck van Bantam onder seker artijckelen alhier co-men woonen/ende hebben een stadt gebout Sura genoemt/daer haer Conine woont/ ende de andere hebben haer hier ende daer in veel Dorpen verdeelt. Sy leven seer vreedtsamelick ende vriendelick/haer met landtbouwinghe generende. In cost ende cleederen worden zy seer eenvoudich ende sober ghevonden. Sy en dooden noch en e-ten niet dat leven ghehadt heeft/hier in Py-thagoras ende de Gymnosophisten volgen-de. Van welcke opinie vele houden dat alle de Javanen gheweest zijn/eer Mahomets leeringhe aldaer gheleert worde. Sy gaen ghecleedt met wit parapier van boomen ghemaeckt / waer van zy een stuc om haer hooft winden / ende eenen groenen doeck om haer lijf/dwelck al haer cleedinghe is.

De Javanen Pythagori-sche.

Ende welck meest te verwonderen is/ zy en houwen nemmermeer/ende daer be-gheven haer dagheliex vele andere Java-

31

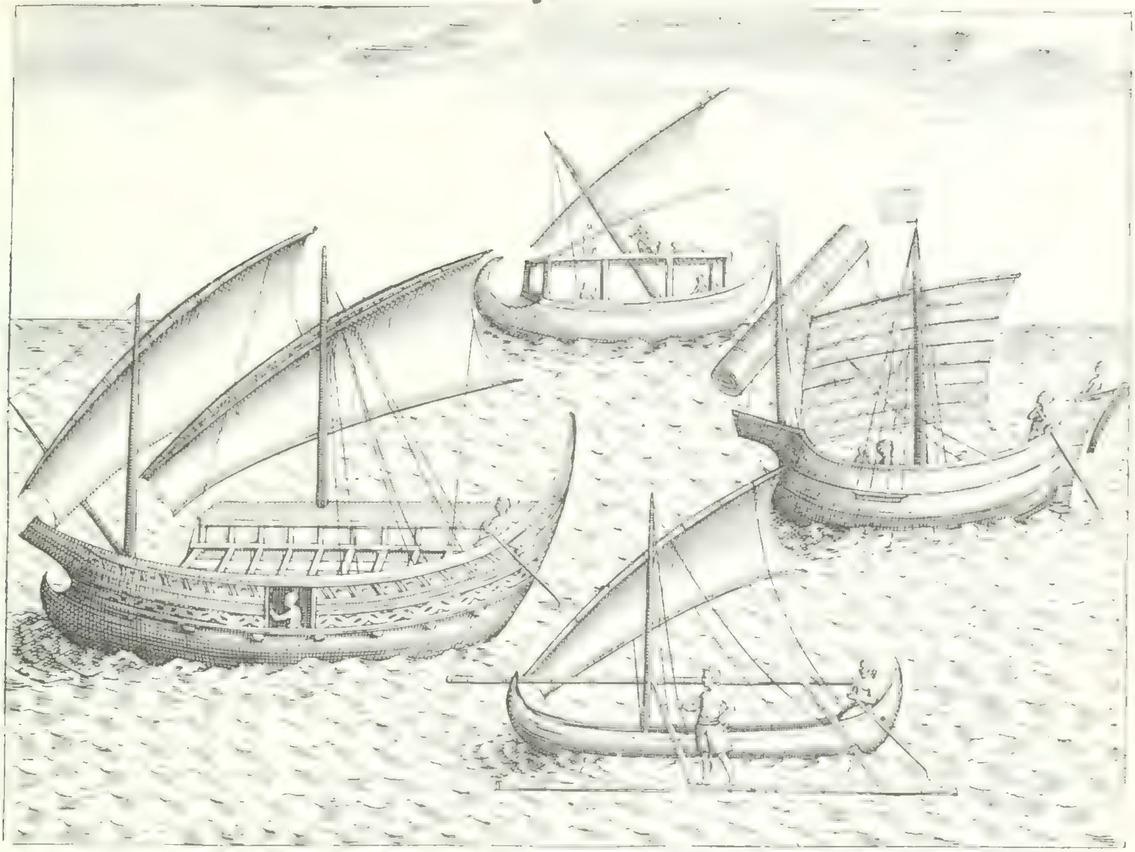
ken toe; door dit toecomen alleene als we-
derom wassende/soo datmen van dese met
Plin. lib. 5. cap. 17
recht soude mogen seggẽ, dat Plinius eer-
tijts van de Essenen seyde/dat dit volc al-
leene/eñ niet alleene in geheel Indiẽ/maer
in de gantsche werelt/wonderlic is/welck
sonder vrouwe / alle conservatie met de
vrouwen latende/soo vele eeuwen als eeu-
wich duert/in het welcke niemant ghebo-
ren en wordt. Dese brengen peper ende an-
der vruchten tot Bantam te coope.

De andere boulupden hueren t'landt
vande Heeren / daer voor betalende. Dus-
danighe heefter de Coninck seer vele / ende
dese worden Captivos del Rey ghenaemt.
De Slaven dat eyghen gecochte knechten
zijn/woonen oock sommige op de Dorpen/
die eygen oft een particulierlick toecomen/
daer zy waer nemen hares Heeren erfgoe-
deren / waer van zy de vruchten vergade-
ren/eñ die hem t'huys schicken. Eenige oock
hueren die voor eenen sekeren prijs vã hare
meesters/voor haer selven/so daer yet over
schiet/bewarende. Daer zijn noch andere
die ses dagen wercken voor haer heere/eñ
daer nae ses daghen voor haer ende haer
huysghesin: t'zy datter Visschers zijn oft
andere. Ende van gelijcken de Slavinnen
ende vrouwen worden voor hare meesters
oft op de merckt niet coopen ende vercopen
oft t'huys met weven ende spinnen besich
ghehouden. Soodanighe vrouwen worden
meestendeels voor de weerde van neghen
guldens van onsen gelde gecocht ende ver-
cocht. De kinderen die van dese slaven co-
men worden den Heere eygen/also wel als
de ouders/eñ mogender mede doen wat zy
willen / doch niet dooden sonder consent
vanden Coninck oft Gouverneur.

Schepen

Daer zijn tot Bantam verscheyden sor-
ten van schepen. Die wy Galeyen heeten/
noemen zy Fusten eñ in hare tale Cathurs.
Maer dese gebruycken zy voornamelick in
tochten van oorloge. Sy hebben een verdec
waer onder de Galey-boeven oft slavẽ sit-
ten: eñ boven op de crijchsluyden met haer
wapenen. Over de selve is gemeynelic ge-
stelt een vande principale van Bantam: eñ
hebben 4 stuckẽ geschuts op/bassen genoẽt
waer van de 2 voor: de andere achter wt
liggẽ. Sy hebben maer een mast met een
cattoenen raa-seyl: eñ achter een gaelderye.
Hare Paraos noemen zy anders Ioncken.
Desẽ hebben oock een verdeck int midden
huysgewijse. Sy voeren eenen grootẽ mast
met een groote besaen/die onder ende bovẽ
een lanc riet heeft. T'seyl is van gras te sa-
men ghewevẽn/oft oock van bladeren van
boomen. Dese hebben voor wt eenẽ boegh-
spriet / eñ eenige daer by eenen fockemast/
eenen

32

eenen grooten maſt ende een beſane. Ende
deſe ſorte van ſchepen gebruycken die van
Bantam niet alleene om onder de Eylan-
den te liggen wakẽ ofter geene Vrybuyters
oft ontraet inde zee en is / om haere ſnellic-
heyt/maer varen daer mede na de Moluc-
ken/Banda/Sumatra/Malacca eñ ande-
re plaetſen eñ Eylandẽ inde Indiſche zee/
ende die geladen hebbende keerẽ na huys.
Al hoe wel alle hare navigatie rouw/ende
ſonder eenighe conſte is. Want zy en ghe-
bruycken geen zee-Caerten/ende verſtaen
die ooc niet:hebben ſeer onlancx door d'on-
derwijſinge van de Portegijſen eñ de onſe
begoſt t'cõpas te gebruycken/eñ op de ſter-
ren eenige achtinge te nemen. Eertijts/ſo
Plinius verhaelt/(waer van nochtãs nu/
dat ic weet geene overblijfſelen en zijn)die
van Samatra niet hebbende de obſervatie
der ſterren in het varen / voerden vogelen
met haer ende lieten die dickwils wtblie-
gen/ende volgden het vliegen der ſelver na
het landt toe. Dat meer is oock heden ten
daghe niet alleen die van Bantam / maer
meeſt alle de Javanen ende Indianen en
weten maer acht winden te noemen / om
datter t'gheele jaer door maer twee prin-
cipale winden en waeyen van haer Mon-
con ghenoemt/namelick den Noordtweſten
wint/ende Ooſt zuyd ooſt. Vande welcke de
Javanen den Noordtweſten Zeylaon noe-
men/die in October begint te wayen/ende
duert tot int leſte van Maerte : ende dan
begint den ooſt zuyd ooſten wint te waey-
en/die zy Timor noemen van een Eylandt
dat op die ſtreke gheleghen is : ghelijck zy
oock de andere winden meeſt vande plaet-
ſen noemen: ghelijck men in Vranckrijck
den zuydweſten wint le vent d'Eſcoſſe, dat
is/den windt van Schotlant noemt. Ten
leſten onder de ſchepen hebben zy behalven
de groote Paraos/die wy ghe ſeyt hebben/
cleyne Jacht-ſchuyten ende Speel ende
Viſch-Schuyten in grooten ghetale van
ſeer groote ſnelheyt:van welcke ghemerckt
andere vele ghenoech ghe ſeyt hebben / ſoo
ſal het ghenoech zijn dit int voor by gaen
alhier gheſtelt te hebben.

Onder andere dierẽ die gevondẽ worden
int Eylant Java / zijn de Oliphanten/die

De voornaemſte dieren van Iava

aldaer tam zijn ende ghebruyckt worden om te arbeyden/daer toe zy daghelicx verhuert worden: ende behalven den dienſt die zy met packen te draghen doen/ worden oock nut ter oorloghe ghehouden. Ende de tanden zijn ſoo groot geacht int verwercken/ ende inſtrumenten ende bagghen te maken/dat wt dat deel van Moorenlandt te weten van Sofala/tot Melinde/alle jare in Indien duyſent ſes hondert ponden ghevoert worden/behalven die Tanden die wt deſe ende andere Eylanden van Indien ghebracht werden. Gheen cleyn deel oock van dit yvoir wordt naer China ghevoert.

33

Den Rhinoceros / ſegghen de inwoonderen men oock aldaer vint/ende vertochten de onſe vanden Hoorn die zy in plaetſe van Eenhoorn thuys ghebracht hebben: hoe wel het Eenhoorn niet en is / nae het ſegghen van de ghene die het meynen wel te weten. De coleur van dit dier is den Oliphant meeſt gelijc/de grootte eenes ſtiers de forme den wilden Swijne aldernaeſt/ voornamelick ſoo veel den Muyl aengaet/ wtgenomen den Neuſe welck eenen crommen Hoorn is/harder dan eenich been / en dien gebruyckt hy om tegenweer te doen/ gelijck het wilt Swijn de tanden. Hy heeft oock twee riemen ghelijck omdraeyinghen van Oralen/van den rugghe tot den buyc ommegaende/den eenen nae de Mane/de anderen nae de Lenden. Men vint in Java ſeer veel Herten en Hinden/diemen om menichte van de Boſſchē/qualic gevangen can / oft moeten metten Roere gheſchoten worden/ende dewijle de Javanē daer niet mede en weten om te gaen/ſo vermenichfuldighen zy in ſulcke menichte / dat als men te lande ingaet dickwils ſeer groote Cudden te ſien comt. Behalven de wilde Oſſen / Buffels ende wilde Swijnen / die aldaer ſeer overvloedich zijn / hebben zy oock tamme Oſſen ende Koeyen daer zy de Melck van ghenieten. Int wilde vintmen oock veel vreemde Meercatten ende Weſelkens / ende ander de Voghelen Hennen

ende

ende Hanen/Pauwen/ende Papegaeyen/ende vele andere. Maer voornamelick is verwonderinge weerdich de Voghel Eme/de welcke den onsen by den Coninck van Jacatra tot een gheschenck gesonden tot Amsterdam oock levende ghebracht is ghewe est/maer hier van sullen wy terstont tzijner plaetsen meer spreken.

DeCrocodilen worden van de Chinesē tam gemaeckt ende gegheten.

In de Rivieren van Java houden haer vele Crocodilen:die den mensch int water zijnde aen durven tasten/ende mede te gronde schieten. De onse verhalen/dat de Chinesen dese Crocodilen aerdichlick levende vangen/eñ die tam ende vet maecken/ende als haer dunckt dat zy wel vet zijn dat zijse dooden ende eten:oock seggen dattet een excellente ende leckere spijse is. Christophorus Acosta segt datter een roede ghemaeckt wordt vanden boom vande Indiaensche Haselnote/twee vingheren dicke om Crocodilen te vanghen.

Arecca.

Resteert dat wy hier een weynich by voeghen van sommighe vruchten ende specerijen van Java/van de welcke hier vooren verscheyden reysen vermaent is ghewee st. Arecca/alsoo ghenoemt van de Portegijsen ende de onse/wordt van de Malabaren Pinan/ende soo Clusius schrijft/van die van Malacca Pac.vande Arabers Faufel ghenoemt. Het is eenen rechten Boom/van lichte stoffe/de bladeren zijn den dadel boom ghelijck/de vrucht der Noten Muscaten/dan datse aen d'een zijde corter in een ghedronghen;aen d'ander breeder ende harder is. De vrucht is eerst in eene casse besloten die seer moschachtich is/ende van buyten gerlachtich/den Dadelen seer ghelijck alse rijp is ghewotden. Sy segghen datse onrijp zijnde verdoovet eñ als droncke maeckt. Maer zy mengense rijp zijnde ende ghedroocht met ongheblusten Calck ende Betele bladeren:ende alsoo gebruyckt meynen zy datse niet alleen de herssenen maer oock de Maghe suyvert/het Tandtvleysch ende de Tanden bevesticht.

Betele bladerē.

Maer de Betele bladeren zijn den bladeren van de Kramappelboom ghelijck/maer een weynich langher/ende op het wterste grooter/sekere wtstekende Aderkens nae de rechticheydt hebbende. Ter deghen rijp ghewo rden zijn zy gheel ende worden dan voor best gehoudē/eñ durē seer lange eñ zijn geduerich jeugdich als of zy versch waeren.

De Spruyte.

De Spruyte waer van dit de bladerē zijn/wast gelijc de Peper/Eertveldt ofte Hoppe doet/opclimmende aen eenighe boomen;zy is ghemeynelick sonder vrucht/hoe wel sommighe schrijven datse by die van Malacca vruchten voortbrenght/ghelijck den Steert van een Egdisse/die van goeden smaeck zy ende vande inwoonderen ghegeten wordt. Sy wordt met palen onderstuypt/even ghelijck den Wijngaert die Wijn draecht. De ghene die meer profijts daer wt soecken/planten dese spruyten seer na by den Peper ofte Arecca/op dat zy ghebogen ende overwelft schaduwen gheven. Daer en is niemant van de Indianen t'zy man oft vrouwe die dese bladeren niet gheduerichlick/t'zy dat hy t'huys oft buyten wandele ofte yet anders doe/t'allen tijden des daeghs/eerst met Calck dat zy wt de Oester schelpen maken/bestreken/knouwe ende ete:selden nochtans alleene om de bitterheydt der selver wille/maer de vrucht Arecca daer by doende. Sy pleghen oock als zy yemant van haer laeten gaen/oft zy selve van de ghene die by haer staen scheyden met een zijden Borseken vol van dese toeghemaeckte bladeren den ghenen die wech gaet te vereeren. Eñ niemant en derf wech gaen/dan eerst met Betele beschoncken;want dit is een teecken van oorloof gheven. Sy meynen oock dat door het knouwē der selver Betele den stinckenden adem ghebetert wordt. Want het by haer de meeste onbeleefheydt is eenen stinckenden adem te hebben:alsoo dat indien yemant van slechten state tegen eenen machtigheren spreken moet/spreeckt de handt voor de mont houdende/op dat niet eenighen quaden reuck in des anders neuse en come. Alsoo oock de vrouwen als zy by de mannen gaen sullen/zy knouwen Betele eer zy tsamen spreken:dat meer is zy laten haer duncken/dat het een aenlockinghe ende een verweckinghe tot dertelheydt is. Ende dat dit eenighe reden heeft/can de temperature te kennen gheven/de welcke heet ende drooghe is tot den eynde van het tweede extes;soo den smaeck ende reuck bewijsen can. Java heeft daer en boven noch twee andere vruchten vele by allen ghebruyckt/Mangas namelick ende Ananas.

Ananas.

Waer van de Ananas is een seer lieffelicke ende smakelicke vrucht/hebbende de grootte van eenen Meloen/boven druckt se wt eenen Spinrocke met vlasch becleedt/met de reste eenen Pijn-appel. Sy is seer schoon van coleur om aen te sien Goutgeel ende wat root:heeft eenen excellenten reuck. Wt de tuynen/daer zy wast openbaert zy haer terstont den ghenen die daer voor by gaen. De vrucht selve heeft dē smaeck van serpachtighen most/ende versadicht met lichte de ghene diese eten. Hare

scherpicheydt-

scherpicheyt gheeft te kennen/dat een mes een half ure daer in ghesteken / boven de helft inghegheten wordt ende bot gemaect. Nochtans gheghethen zijnde en beschadicht zy de maghe niet seer/ten zy datmender so vele insteckt/datse vande naturelicke hitte der maghe niet overwonnen ende verteert en can werden. Hare wortel is seer gelijck den Artischock / de bladeren oock en zijn niet ongelijck. Ende dese vrucht is in Oost-Indien vreemt / want zy is wt Brasilien eerst in West-Indien/ende van daer in dit Indien ghebracht.

Mangas

Ende de Mangas is eenen seer dicken ende grooten boom met seer veel tacken. Hy draecht een vrucht dē meerderen deel grooter dan een Gansen ey/ende wast oock in andere plaetsen van Indien. De vrucht wordt gheghetē in plaetkens ghesneden oft sonder Wijn/oft in Wijn geweyckt. Sy wordt oock in Suycker ingeleydt / op datse te bequamelicker bewaert soude connen werden: ende wordt somtijts met een mesken geopent/ende in huer midden wordt groenen Gengber / Loock/ Mostaert/ Sout/met Olie ende Edick op ghestroeyt/op dat zy die oft met Rijs eten / oft op de wijse van ingheleyde Olijven. Sy souten ende sieden die oock ende brengen se op de merckt te coope. De sommighe houdense voor coudt ende vochtich/andere makense heet.

Cocos vruchtē

De vruchten die wy boven geseyt hebben dat Cocos ghenoemt zijn / hebben de grootte van een Struys ey / wy noemen se anders Indiaensche Noten. Het is den profijtelickste ende noodtdruftichste boom die men mach vinden/zy noemen hem gemeynelick Palmboom. De onse verhalen dat den boom desen ghelijck in Java/Lantor vande inwoonders genoemt wordt. Hy wast seer lanck ende verheven / nochtans nauwelicx de dickte van een heele spanne crijghende: gansch sonder tacken. Op zijn hooghste t'sop comen de bladeren wt/wt de welcke vast aenden stam de vrucht Cocos wt spruyt / soo datmender thien oft twaelf seer nae/als t'samen opgheoopt ende ghebonden daer aen hanghen siet. Hy en wortelt niet diepe/maer heeft zijne wortelē als boven op de aerde lichtelick cruypende/soo dat het schijnt dat hy op alderley oock de alderlichtste beweginghe waggelen sal ende omvallen/niet tegenstaende staet hy seer vast/ende ghelijck eenen sekeren mast rijst op tot seer groote hoochde. Als zy daer op sullen climmen soo maken zy eenighe cleyne kerven oft sneden in den boom. Zijn hout is dunne / licht ende vol gaetkens/ broos ende gantsch niet vast. Ende de bloeme die voor de vrucht comt/is ghelijck het bloeysel van de Castaignen van desen lande. De binnenste substantie oft het merck is ghelijck papier in dunnicheyt ende witticheyt: ghelijck die oock in plaetse van papier vande Indianen ghebruyckt wordt/so sommighe verhalen. De onse vertellen dat vande Javanen gheschreven wordt niet in het hout/maer inde bladeren van dien besonderen Palmboom (die ick gheseyt hebbe Lantor ghenoemt te zijn) met eenen yseren priem. Soodanighe bladeren oock soo wel heele/als int midden in de lenghde ghesneden / ende met characteren beschreven zijn by onse Argonauten wt Java tot Amsterdam ghebracht gheweest; ende onder andere oock een boeck/wt de selve t'samen ghebonden; het welcke zy op dese wijse formeren:

De boecken der Iavanen wt den boom Lantor.

Sy snijden vele bladeren also af/datse alle in de lengde ghelijck zijn: maer de eynden vande bladerē doorboozen zy/ende voeghen daer by om die te binden twee gheeffende houten/ende op gelijcke wijse doorboort voeghen zy die t'samen. Van de bladeren ordentlick ghelyeydt hebbende / ende verders daer binnen by ghedaen/steken zy aen beyde zijden door de gaten touwkens/ende bouwent al ende bindent seer vast: en datter/nae dat het boeck soo ghebonden is/ vande touwkens overschiet/winden zy ontrent het selve in / ende binden t'selve met knoopen. Ende soo dickwils als zy lesen willen/soo maken zy de knoopen los/ende ontluycken de bladeren wederom. Ick hebbe oock int voorby gaen boven aengeroert dese selve wijse van boecken te formeren by de Indianen/als ick van hare Coophandel ende hantschriften begost te spreken: maer in dese boecken en bewaeren zy niet alleene de handtschriften / maer schrijven oock andere dinghen die ghedenckens weerdt zijn.

Ende den Palmboom selve is seer bequaem om schepen te bouwen wt oorsake van zijne natuerelicke lanckheyt / touwen ende Cabels worden van de wterste schelle der Noten ghemaeckt / vande bladeren seylen ghewweven / welcke oock sommighe om de huysen te decken ende de spleten der schepen te stoppen ghebruycken: daer van worden Matten ende Hoeden teghen de cracht der Sonne ende des regens bestaende ghemaeckt. De binnenste schorsse diene om Schotelen ende Vaten tot de keucken dienende ende andere dinghen te maken. Maer de vrucht by nae rijp zijnde / is heel volwaterige vochticheyt/de welcke met ter

tijt

tijt in een witte keerne verhardt; ende dat is de rechte vrucht ende heeft eenen smaeck op de tonghe gelijck de Haselnoten. Maer eer datse hardt wordt so heeftse wel by na een pinte waters/ende geeft den menschen eenen soeten ende ghesonden dranck/ende hoe die vrucht meer door de rijpicheyt aenwast: hoe het water meer allenskens vermindert/ende verliest zijne soeticheydt/eenen smaeck van Edick op de tonge gevende. Wt dese witte keerne perssen de inwoonders een seker sop ghelijck Melck in haere perssen / ende ghebruycken dat inde keucken om haer Rijs mede te coken: zy maeckender oock Olye van / seer bequame voor de spijse/Keerssen ende Apothekerye. Ende terwijle dese keernen in hare schelpen ghesloten zijn/soo moghen zy door de heele werelt sonder te verderven verwoert ende oock vercocht worden. Soo daer eenighe zijn die de Note niet en begeeren die snijden hare bloeme af/ende hangen aen hare plaetse aerdichlick eenen eemer met eenen cleynen mont de juncturen met leem bestrijckende / soo dat noch den adem daer in en can / noch yet wt en can gaen/dit ghedaen zijnde/in weynighe daghen/soo wordt den eemer vervult met seer soet water /ende die den wyne in smaeck te boven gaet. Dit water een halve ure in de Sonne ghestelt verandert in seer stercken Edick: maer ghedistilleert inden distilleer-Oven gheeft Wijn/welck in zijne goedtheydt den Rhijnschen Wijn niet en wijckt; Ghesoden ende inde Sonne ghestelt wordt tot Suycker/alsoo dat desen boom ende zijn vrucht seer groote nutticheden den Indianen gheeft/ende niet alleen en dient om schepen te maken/maer ooc om die met verscheydẽ coopmanschappen te laden.

Mambu

Daer wast oock in het Eylandt Java een riedt dat seer groot is/welck zy Manbu noemen/waer van zy voornamelick haere huysinghe maken/ende meest al haer timmeragie. In dese rieden wast den Tabaxir welck seer dier van de Arabianen/Persianen ende Turcken gecocht wordt/de welcke die ghebruycken voornamelic in cranckheden vande Galle ende den rooden loop. De Apothekers van onsen lande maecken oock van het selve pillen / daer by doende het Saet van Surckel. Maer of oock het Manbu van Java dit sap heeft/en hebben onse Schippers niet sekers gebracht: Maer het wordt hier en tusschen overvloedelick ghevonden/in het gene dat Bisnager/Batecala / ende een deel vande Provincie van Malabar voortbrenght.

Duriaon

Java heeft oock een vrucht die zy Duriaon noemen: welckers bloeme by die van Malacca Buaa, ende den boom Batan ghenoemt wordt: Ende is seer lange ende hooghe verheven/bestaende wt dick ende vast hout/met een blauwe schorse becleet / met vele tacken ende vruchten gh(e)laden ende moedich. De bloeme is wt den witten geelachtich; De bladeren hebben de lenghde van een halve spanne/ende de breedde van twee oft drij dweersse vingers/rontom een weynich ghelijck een saghe/van buyten tot den swarten groen/ende binnen blinckende. De vrucht selve is van de grootte van eenen Meloen met een harde schelle. Die dese vrucht te vooren niet ghesmaeckt en hebben salse voor eerst teghenstaen / overmidts den stercken reuck/als verrotten Ajuyn; maer eens ghegheten/wordt daer na in reuck ende smaeck de smaeckelickste vrucht van al ghehouden.

Peper.

Ten lesten de Peper wast in Java overvloedelick. Men heeftet rijp inde maenden van October ende November. Tegen December wordt het tot Bantam ghebracht/alwaer het in haere tale Sahangh, ende in het Malacitaens Lada ghenoemt werdt. Het wordt in wit/swart ende langh onderscheyden. Maer tusschen de plante die het swerte Peper voortbrenght / ende die het witte/is so cleyn onderscheyt/dat het vande inwoonders alleene onderscheyden can werden: ghelijck wy den Wijngaert / die blauwe druyven draecht / van den ghenen die witte nauwelicx/en onderkennen/dan als zy Druyven hebben/ende de selve rijpe. Maer die langh Peper voortbrengt/is verre een ander plante: want zy en heeft niet meer ghelijckheydt met de voorgaende als een Boone met een Ey / dit wast voornaemelick in Bengala. De planten van wit Peper worden soo veel niet gevonden/ende en comen niet voort dan op sekere plaetsen van Malabar ende Malacca. Men pleegt het op de tafels van groote Meesters te brenghen: de welcke dat ghebruycken ghelijc wy het Sout doen. De conterfeytselen van elck worden by Clusium ghevonden. Java behalven het swerte / brenght oock voort het langhe Peper / soo zy verhaelen. Ende men soude hier by moghen voeghen de Cubeben / Tamarinden/Costus Indicus/Calamus ende andere specerijen van de welcke Java voornamelick vruchtbaer is. Maer dese met den vingher aenghewesen te hebben/ is alhier ghenoech.

Aromatum hist lib. cap. 22.

Als dan de onse/soo wy boven ghesept hebben / Bantam verlaten hebbende ende

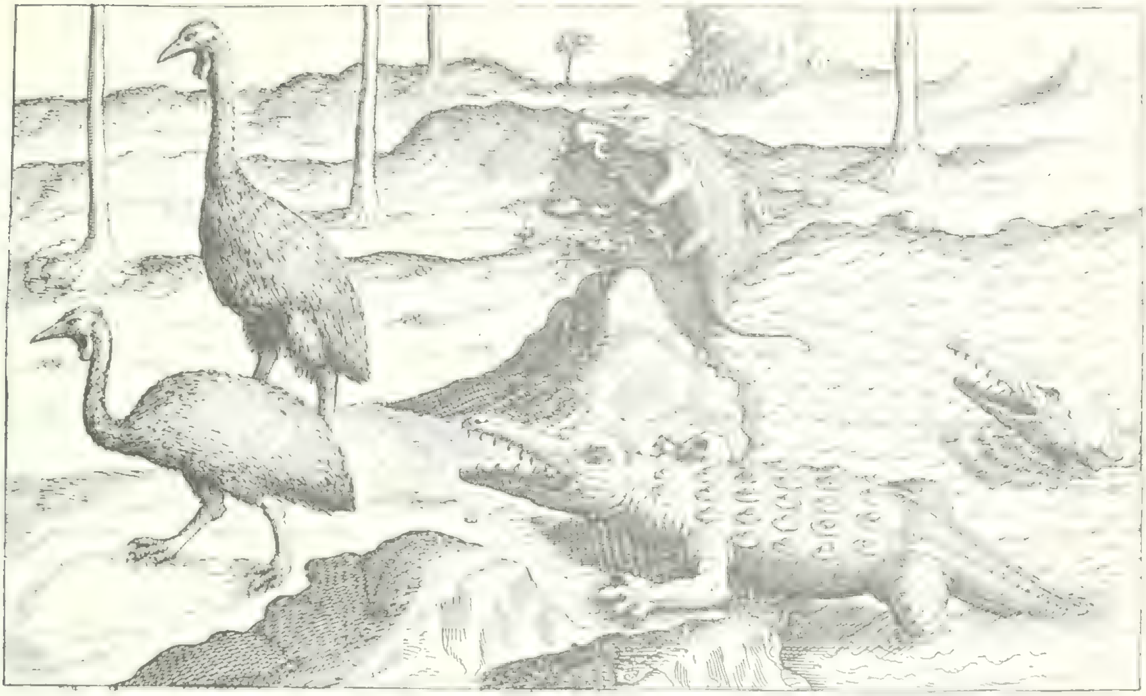
Sy comen tot Iacatra aen.

hare anckers ghelicht/naer Jacatram een ander Coopstadt van Java/hare strekte genomen haeden/so hebben zy teghen den avont/ontrent den derthiensten Novembris de stadt van verre ghesien/ende met eenen een groote menichte van visschers Paraos door de riviere die voor by de stadt passeert over ende weder vaerende. Des anderen daeghs/ welck den veerthienden Novembris was zijn seer vele Paraos ende schuyten wt de stadt aen boort ghecomen/met victualie ende verscheyden vruchten wel versien. Onder ander is oock den Sabandar vande stadt ghecomen/een man/soo't scheen seer beleeft ende die de Portegijsche tale wel conde. Dese is by de Overste van de schepen ghecomen/ende heeftse in Portegijs seer heerlic gegroet. Ende heeft t'volc ghesept dat haeren Coninck door haer geruchte bewecht alle dinghen soude versorghen die hy mercken soude dat zy van noode souden hebben. Daerom t'zy dat zy victualie oft eenighe andere saecke van doene hadden/dat zy alles sonder twijffelen eysschen souden. Presenteerde oock inde schepen in gijselinghe te blijven/terwijle de onse aen lant souden gaen/om specerijen ende andere dinghen die zy van noode hadden te coopē. Maer de onse dit excuserende/deden haren weerdt van Bantam/die haer dusverre vergeselschapt hadde/met twee van de voornaemste bootsgesellen den Sabandar nae de stadt weder geleyden ende met hem gaen. De welcke ten huyse vanden Sabandar vriendelick ende mildelick onthaelt zijnde teghen den avont nae de schepen wederghekeert zijn ende hebben verhaelt dat behalven de victualie daer niet anders en was te becomen: Ende dat den Coninck/die doen buyten de stadt om zijn plaisier in een seker plaetse daer hy getrocken was/by den Sabandar vande comste der schepen verwitticht was. Na twee daghen is de Coninck selve aen boort ghecomen/om de Overste te begroeten ende de Vlote te sien. In zijn gheselschap waren de voornaemste mannen vanden Adel: welcke alle de Comisen heerlick ter maeltijt ghenoodt hebben: ende terstont als zy de schepen/toerustinghen ende gheschut genoech besien hadden/hebben zijse vriendelic laten gaen. De Coninck oock int besonder met geschencken vereert belcofde insgelijcx alle diensten van vrienschap/eñ betoonde met vele teeckenen/hoe seer dat hy tot de onse gheaffectionneert was/soo wel met zijne ghebeerden ende gelaet als met den oogen. Maer de onse/als zy haer van nootwendighe dinghen ghenoech versien hadden/niet langher daer vertoevende/zijn t'seyl ghegaen. Als zy nauwelicx een half myle ghesejlt hadden is t'schip Amsterdam met staende seylen op een clip ghesejlt/die soo steyl was dat met het Ancker te licht en vande boech t'schip achter wt deynsde van de klip/ende hebben alsoo haer reys vervoordert. Daer na de Schippers ende Comisen by een versamelt zijnde so heeftmen begonnen te spreken van de reyse te volvoeren. Meest aller Comisen stemme streckte hier toe/datmen naer de Molucken varen soude/waer tegen haer de Schippers stelden/de welcke met vele redenen rieden dat men weder nae huys soude keeren. Ende terwijle dese dinghen gheschieden ende dat zy al soetkens by de Custen van Java seylen/hebben zy teghen den derden Decembris eyndelinghe voor Tuba ende Cydaia haer anckers wegheworpen. De inwoonders zijn daer terstont ghecomen: hebben harte coopmanschappen aengeboden/Noten Muscaten/Naghelen ende andere specerijen. Ten lesten is den Sabandar oock t'scheep gecomen/ende de Overste begroet hebbende heeft haer eenen vogel Eme geschoncken. Seyde mede dat den Coninck groote begheerte hadde om de schepen ende Vlote te comen besien. De Voghel die ick ghesept hebbe/is voornamelic den Schipper Schellingh vereert; ende is daer na levende tot Amsterdam/ghelijck ick oock boven aengewesen hebbe/gebracht: Alwaer/als hy vele maenden voor ghelde te sien hadde gheweest/is hy eyndelinghe in de macht des seer doorluchtigen Heeren Georg Everard Grave van Solms/loflicker ghedachtenisse/ghecomen/die den selven langhe inden Haghe gehouden heeft: Daer nae is hy den seer Eerweerdighen ende Doorluchtighen Prince Ernst Ceurvorst van Ceulen ghepresenteert gheweest: dese heeft dien eyndelinge den seer onverwinnelicken Keyser Rudolpho/den tweeden van dien naem ghesconcken. Hier en tusschen hadde de selve seer doorluchtighe Grave het contrefeytsel van desen Voghel naer het leven by hem behouden: Welck daer nae den seer vermaerden man Carolus Clusius van de seer doorluchtige Vrouwe Sabina van Egmont/des overledens Graves weduwe/gheleent hebbende/heeft den selve in cleynder forme afghemaelt in zijne Exoticis ghestelt. Dese Voghel was/als hy met opgherechten halse ginck vier voeten eñ ettelicke duymen hooghe; swart van coleur. Het voorste van zijnen hals by

Cydaia.

De Vogel Eme

34

nae vier duymen beneden den beck/hadde hangende twee quabben den parckemente gelijcals baerdekens / twee duymen lanc/ van roodt vermilioen coleur. Het achterſte deel van den Hals insghelijcx ſonder pluymen was/van het hooft af na de lengde van roode vermilioen verwe/ten anderẽ een deel vanden ſelven ſach men met ettelicke roode pluymkens / onder de welcke eenighe ſwarte ghemengt waeren/bedect. Ende hoe wel hy niet weynighe teeckenen en hadde met den Voghel Struys gemeyne/als een cleyn hooft ende by nae caluwe; ende dat hy ſonder onderſcheyt nyſuckte al wat hem voorghewoꝛpen werdt; hier inne verſchilde hy nochtans/dat hy gheen ghesplitte voeten en hadde / maer dry teenen hebbende. De Schippers ſeyden daer en boven vooꝛ de waerheyt dat hy gloeyende colen ende andere vierighe dinghen ſonder letſel in ſluckte. Welck ick nochtans ſie van Cluſius die een neerſtighe hiſtoꝛie van deſen Voghel beſchꝛeven heeft/naerghelaten te zijn.

Lib. 1
Exotic
cap. 3

De onſe dan vanden Sabandar verſtaen hebbende dat den Coninc dit ſonderlinghe begheerde / dat hy ſoude maghen in de ſchepen comen ende die beſien/ende met de Capiteynen vande ſchepen ſpꝛeken / ſoo heeft Varhel onder andere gheandtwooꝛdt dat zy hem dat toelieten. Waerom ooc ende vooꝛnaemelick het t'ſchip Amſterdam zijn blagghen tot triomph heeft laten wapen/ ende haer gheheel gheſchickt om den Coninck heerlick te onthalen. Maer als nu aldus de blagghen waeyden / ſoo heeft de Coninck aende Schepen ghesonden te vꝛaghen wat dat beduydde/want dat hy verſtaen hadde als zy de Stadt Bantam beſchoten/ende het Trompet geslagen werdt/ het ſelve gheſchiedt was. Waer op de onſe andtwooꝛden dattet gheſchiede tot des Coninckx eere/nae haeres landts wijſe / die zy ſochten weerdichlic te ontfangẽ eñ met alle ſchuldige plicht aen haer te verplichtẽ. Daer is ooc gecomẽ een Poꝛtegijs van de gene die zy gemeynelic Renegados noemẽ; ende deſe als bevonden werdt vele te beloven ende met twijffelachtighe ende ſchoone wooꝛden de onſe te flatteren/ende niet en wilde in de ſchepen blijven/als de andere van landt quamen / verſcheyden mael ghebeden zijnde/ſoo lieten haer de onſe niet ſonder ooꝛſake vooꝛſtaen dat hy van die vã Bantam wtghemaeckt was. Ende alſoo zijn die van Cydaia met barcken ende vele Joncken vol volcx/teghen den middach/by de ſchepen van de onſe onder den deckman-

De onse van die van Cydaia om ringht crijghen nederlaghe.

tel van vrienschap ghecomen. De princi-paelste van haer zijn naer het Schip Am-sterdam ghevaren; De andere zijn getroc-ken naer de Pinas. De Comis Darhel / eñ Schellinger die over het schip Amsterdam ghestelt waren/meynende dat den Coninc daer was / hebben boven op't schip eñ aen den ingang de ghene die aenquamen ver-wacht: Ende op dat de Javanen het voor-ghenomen schelmstuck te bequamelicker mochten uytvoeren/hadden zy een Canas-san met Foelie ende Naghelen mede ghe-bracht/op dat/terwijle de bootsgesellen be-sich souden zijn die wt de Jonck in de sche-pen over te halen / zy die gheschepden ende besich zijnde te lichtelicker souden aenta-sten: Ghelijck het oock ghebeurt is. Want de voornaemste van de Edelluyden/onder de welcke de onse meynden dat den Coninc zijn soude/en waeren nauwelicx met haer ghevolgh t'schepe ghecomen/oft zy en troc-ken terstont haer ghewepr wt / ende quet-sender doodelick by nae op eenen oogenblic twaelf / ende onder dese de mannen van grootsten aensien. Darhel/wien het toequā den Coninck te ontfangen/terwijle hy een Edelman die hy meynde den Coninck te zijn heerlick ontfangt / wordt vanden Sa-bandar / die hem naest stondt doorgheste-ken.

35

Den Schipper Schellinger/een wonde ontfangen hebbende/liep om geweyr/maer doodelic gequetst/is neder gevallen. Twee vande Adelborsten/hoe wel dat zy gewont waren / hebben haer dapper ghewehrt: Ende een van haer/een swerdt ghenomen hebbende/doorstac den Sabandar die noch besich was met andere te moorden. Want den Stierman huygen de darmen op zijn schoenen: eñ dese wonde hadde hem de sel-ve Sabandar ghegeven. Daer en tusschen die binnen int schip waren door het rumoer opgeweckt zijnde hebben de Javanen met Spiessen/Boomen/Braetspeten eñ sabels omgebracht eñ afgesmeten. Ende daer nae hebben zy met een steenstuck ruymte ghe-maeckt/dat de Javanen over boort moesten/ in welcke vlucht vele omquamen. Die na de Pinas

Pinas gevaren waren / merckende de wtcomste vā hare medegesellē/zijn met groote vreese afgetrocken / niet dervende haren aenslach volbrengen: waer toe seer hielp de dapperheyt vande onse wt de schepen inde sloepen vallende/ende vā alle zijden om hare medegesellen te helpen t'samen loopēde. Van de groote schepen heeft t'schip Hollandia zijn tou laten slippē also den wint uit der zee begon eñ seylde Amsterdam aen zijn zijde/om assistentie te doen. De andere Javanen/die vande strant de wtcomste noch verwachten / als zy merkten dat het schip Hollandia naerder het lant quam drijven/ hebben begost met Paraos voorder wt te comē/meynende dat de overwinninge aen hare zijde was: Maer dese door de sloepen van de onse eñ het groot geschut vāde schepen aengetast zijnde/hebben moetē te rugge keeren eñ de vlucht nemen. Alhoe wel niet weynige van de selve omgecomen/eñ vele menschen int water verdroncken zijn/ behalven de gene die haer vā selfs int water geworpē hebbē. Want vā die van't Eylant zijnder boven de 150 gebleven: T'schip Amsterdam hadde 12 doode; 2 gequetste; eñ 13 onbeschadicht. Onder de gene die ick geseyt hebbe dat vermoort waren/zijn geweest 2 jongelingen/van de welcke zy den eenen voornamelic naer zijn doot noch ettelicke wonden gegeven hadden/ gelijc ooc eenige andere; so datmen hier wt afnemen can dat dit volc vā wtnemende wreetheyt is/want zy tegē de doode haer wreetheyt ghetoont hebben. Wt de gene/die de onse levende behielden/hebben zy duydelic vernomen dat door de aenslagen vā de Portegijsen eñ van die van Bantam alle dese dingen gepractiseert waren: eñ dat de Joncke met de Noten Muscaten / met opset daer toe van Bantam gesonden was/om de onse te lichter aen te locken/eñ te dier plaetsen te doen vertoeven. De Comisen Houtman eñ Karel/nae dat dese moort gheschiedt was aen boort comende / siende dit droevich spectakel beclaechden seer het ongeval haer overgecomen. Maer also met weenen eñ clagē niet te voorderen was / over de verslagene order stellende / eñ in dit schip wt Mauritio eñ Hollandia ettelicke bootsgesellen gestelt hebbēde/zijn van daer gescheyden loopende na t'Eylant Madura/alwaer zy dē 7 Decembris gecomen zijn.

T'Eylāt Madura.

Niet lange daer geweest zijnde/zijn eenige van het Eylant/ onder de welcke des Conincx Tolck was/ met Paraos aengecomen / eñ hebben haer soot scheen/vriendelic willecome gheheeten/ ende van hares Conincx wege seer gegroet: ende eenige cleyne presenten versoeckende hebben gevraecht of den Coninc aen boort mochte comen/om de schepen ende de Capiteynen te besien eñ te begroeten. Waer op geantwoort werdt/dat hy dat wel mochte doen/als hy niet stercker als met 5 of ses mannen quame: gemerckt zy de ongetrouwicheydt van die van Cydaia noch in versher gheheugenisse hadden. T'sanderdaegs is de selve Tolc vroech wederom gecomen aen t'schip Amsterdam/eñ inde kajuyt gecomen zijnde vraechde of zy wel te vreden waren/de onse antwoorden ja eñ vraechdē oft de geschencken die zy s'daegs te vooren hem gesonden hadden/van dancke eñ aengename geweest waren. Ende terwijle die aen weder zijden verhaelt wordt/is de gequetste Stuerman om leegh in de kajuyt gecomen met een opsteker inde hant/meynende den Tolc te doorsteken; ten waer dat de Comis Karel belet hadde ende hem bestraft dat hy aen eenen Indiaen soeckende wrake te nemē hem selve door de vermoeytheyt die hy hem selven aen dede doodde/ gemerckt hy noch niet genesen en was. Eñ also den Stierman beleefdelic neder geset hebbende/hebben den Tolck datelick wech geschict. Eñ terwijle zy hier mede doende zijn / sien zy van verre behalven de Paraos een groote barc van lant comē wel met 100 menschen: Derhalven hebben zy hē belast dat hy den Coninc ernstelic waerschouwen soude dat hy soo sterc aen boort niet comen soude: eñ insonderheyt aē dit schip/daer hy nu wtginc / maer na Mauritius oft Hollandia varen soude. Met dese antwoorde/ is dese rampsalige gevarē na des Conincx barc/maer heeft of zijn bootschap niet wel gedaen/of zijn seggen is vanden Coninc eñ de andere niet gheacht ghewееst.

Wandt zy voeren niet teghenstaende recht op't schip Amsterdam. Ende Houtman was nu met de zijne in zijn Jacht gegaen: ende Carel maeckte hem ghereet om nae zijn schip te varen: Maer merckende dat het scheeps volck raesde/ende claechde datmen haer wederom op het lijf wilde/ ende met eenen verlaten werden / heeft de zijne wt de sloepe weder geroepē/Houtman bestraffende om dat hy wel wiste datmen dit schip by na ontbloot van volc geensins en behoorde te verlaten. Maer die Stierman/die ick vlus geseyt hebbe/niet tegenstaende dat hy inden buyc sorgelic gequetst was/verstaende dat zy het schip naderden spranc weder wt zijn kajuyt/ende nam een musket inde vuyst /ende souder in geschotē hebben / ten waer dat den Comis hem dit

belet ende het Muſket ontnomen hadde. Terwijle dit gheſchiede / ende dat die van Madura noch al even vaſt aenquamen/ſo is op haer nu nae by zijnde een ſtuck gheſchuts ſonder het weten vande Comiſen afgheſchoten ghewееſt/ende een groote nederlaghe gheſchiedt. Want zy zijn meeſt alle omghebracht die inde Parao waeren/de bootsgheſellen voornamelick woedende/de welcke riepen wy willen gheerne ſterven/ als men ons eerſt laet wrecken de moordt aen ons ghedaen. Wt de ghene die zy levende ghevanghen hadden hebben zy verſtaen dat ſoo zy middel gheſien hadden / ſouden t'ſchip overvallen hebben: ende anders om wat te coopen oft alleen om haer plaiſier ghecomen. Onder de doode was voornaemelick de Coninck, ende den Cheriffa/een Mahomeraens Overſte. Onder de ghevanghen was de Sone vanden Coninck/ out ontrent 8 jaer / fraey van lijf ende leden: oock ſeer verſtandich ; de welcke oock voor de reſte van zijne medegheſellen badt/ ende heeſt ſe alle vry ghemaeckt. Want nae dat zy wat ghegheten hadden zijn zy alle terſtont nae landt ghesonden. Hier nae is het Collegie over deſe gantſche ſaecke vergadert gheweeſt / ende is goet ghevonden datmen deſe daet van het volc hoewel dat ſe wreedt was diſſimuleren ſoude ende allenſkens de ghemoorden van een yeder verſoeten / die doen noch verbittert waeren. Welcke dinghen ghedaen zijnde/als nu by nae de begheerte van alle de Comiſen was te varen nae de Molucken oft nae het Eylant Banda/welcke ontrent twee hondert mijlen van daer Ooſtwaert aen ghelegen was: ſoo hebben haer nochtans de Schippers ende Stuerluyden/wtghenomen eenen die het met de Comiſen hielt hier tegen geſet. De Schippers ſtelden ſeer voor niet alleen de onbequaemheyt der ſchepen/ maer oock het cleyn getal van bootsgeſellen ende van Schiptimmerluyden/datter naemelick niet meer als eenen Schip timmerman inde heele Vlote overghebleven was / daer by nae een yeder ſchip vier van doen hadde. Een vande groote ſchepen met

Oneenicheyt tuſſchen de Comiſen ende de Schippers.

de pinas verſcheyden van de andere te laten varen en docht den Schippers oock niet gheraden / hoe wel dat oock ſommige vande Comiſen hier toe wel verſtonden. Ende tertwijle zy aldus onder malcanderen twiſtende zijn/ſoo is met de ſtemmen van alle eyndelinghe beſloten geweeſt/dat het ſchip Amſterdam / welck nu door dien ſtoot ende ghevaer / waer van hier boven gheſeyt is/ſeer leck ghewozden was / alſoo datmen geduerichlick pompen moeſt/ende datter Schippers ende bootſgheſellen om vier ſchepen te ſtieren ende te houden ontbraken/ſoo is beſloten ſegghe ick gheweeſt dat men't ſoude verbranden. Derhalven zijn eerſt van al/de Sackkens met ghelde/ van de welcke datter een en veertich waren/ten deele in Hollandiam / ten deele in Mauritium overghebracht gheweeſt: elck houdende 200 Realen van achten. Ende alſoo is Amſterdam/daer nae uytgedragen zijnde/datter noch inne was / als provande ende alle toeruſtinghen verbrandt gheweeſt. Eer dat het vyer daer in gheſtelt werdt/is Molenaer met een haeſtige doot gheſtorven. Hy hadde wel toegheſtaen voor zijn overlijden / dat men met een ſchip nae de Molucken varen ſoude/maer met deſe conditie / dat men hem een ſchrift ondertreckent ſoude gheven / dat hy altijt / om redenen ten deele boven verhaelt / het contrarie/dat is na huys te trecken gantſchelick gheraden hadde. Zijn doot om datſe onvoorſien was/ende hem ſoo ſubijtelick/ nae dat hy nae ghewoonte zijn noenmael ghenomen hadde/aenghetaſt hadde / heeft vele doen nadencken ghegeven dat hy vergeven was. Want ſo haeſt als hem de ſiecte aenquam noch aen tafel ſittende heeft een ſtuck van een Note Muſcate genomen met eenen een dronck waters eyſſchende. Ghedroncken hebbende/ſeyde dat hy groote pijn aen zijn herte hadde ende dat hy die ghemeynt hadde met water te verdrijven. Derhalven is hy terſtont vande tafel inde gaelderije/die op het achterſte vā het ſchip was/ghegaen/ſeer deerlick claghende ende kermende. Ende niet langhe gheclaecht hebbende/ghevoelende dat den eynt zijnes levens daer was/hem beghevende tot ſterven/heeft alle de omſtanders gebeden/dat zij't hem ſouden verghevē/ſoo hy yemant misdaen hadde: daer by voeghende dat hy God menichmael om wtſtel gebeden hadde/t'welck hy my vergunt heeft; dat hy nu maer om 24 uren en badt: dat hy altijt het beſte vande Compaignie gheſocht hadde: ende eer hy den leſten adem/die hy nu met

T'Schip Amſterdam verbrandt. De haeſtige doot vā Molenaere.

een highende herte ende met een bermoeyt lichaem haelde / Gode overgaf/dat hy ſeer badt by de gheheughenisse van hem / by al het ghene dat zy lief ende weerdt hadden/ dat zy de ſake met den Conink Karel ghecommuniceert hebbende / met malcanderen eendrachtich nae huys ſeylen ſouden: Ende alſo zijn pijn aen t'hert vermeerderde/ is haeſtelick gheſtorven/tot ſchade ende rouwe van de Compaignie/voornamelick van de ghene / die deſen man beſt kenden. Want hy was een ſeer cloet ende verſtandich man: ende ſeer bemint van alle de bootſgheſellen ende Collegen/van weghen zijne wtnemende vriendelſchept ende ſachtſinnichept. Alleenelick hadde hy twiſt teghen Boningh gehadt/welck hem gemeyne met de andere Comiſen was; ghelijck Houtman met hem oft veel eer hy met Houtman niet in alles eens en was. Het lichaem/eer de wtvaert ghehouden werdt is bloot op een verheven plaetſe voor een yeders ghesichte ghelepdt gheweeſt / ende is bevonden dat het aenden hals ende navel wter maten blauw was: waer over eenige ſeydē dat hy vergevē was. Waer door oock een groote beroerte opgereſen is onder die vande Vlote: van de welcke ſommige Boningh/andere Houtman ſuſpecteerden. Maer op bloote ſuſpicien conde men niet doen. Daerna is onder de Overſte geraemt gheweeſt / waer by oock de andere vanden Scheeps raet waren / wie in Molenaers plaetſe gheſtelt ſoude werden: ende de brieven van ſucceſſie gheopent zijnde is bevonden gheweeſt/dat alle de ghenoemde overleden waeren : Derhalven hebben zy den Schipper van't Jacht tot Schipper van Mauritius ghecoren/de bootſgheſellen die weygerende/die liever eenen anderen hadden ghehadt.

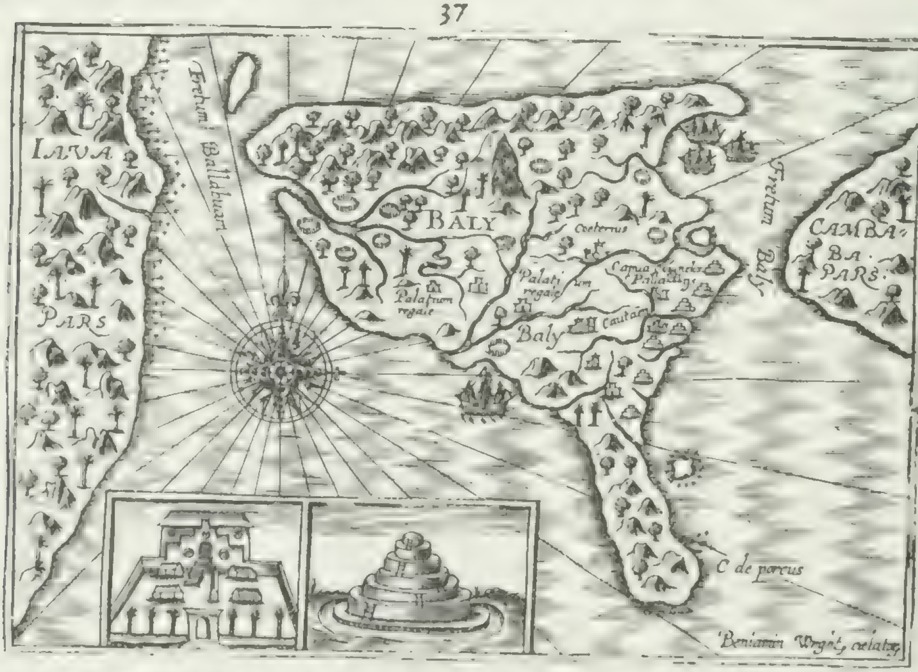
Aldus verloren hebbende / ende dat in ſo corter tijt/by na de voornaemſte Schippers ende Comiſen vande heele Vlote/Van hel/Schellingher ende Molenaer / riepen meeſt alle/oock de gene die te vooren t'contrarie gheraden hadden / met ghemeyne ſtemme / dattet meer als tijt was naer huys te ſeylen. Derhalven langs de cuſten van Java varende/hebben zy in de Straet van Pallabuan teghen over het Eylandt Bali / door t'ghewelt der winden ende de heftichept van den ſtroom moeten in varen. Hier hebben zy vernomen vande inwoonderen dat Pallabuan vanden Coninck van Paſſaruan / om de oorſake hier vooren van ons cortelick verhaelt/belegert was. Want ghemerckt dat de Coninc van

Straet van Pallabuan.

Paſſaruan

Passaruan de secte van Mahomet toegedaen was/heeft hy den Coninck van Pallabuan die het Heydendom volchde (wiens dochter oock soo ghesept is ghetrout hadde ende ghedoot de selve Coninck van Passaruan om het Heydendom by het welcke zy blijven wilde) tot de Mahometische Religie met ghewelt willen brenghen. Hier en tusschen hadde den Coninck van het Eylandt Bali den Coninck van Pallabuan assistentie gesondē om de stadt te ontsettē/ als die de Religie van Mahomet insgelicx tegenstont: maer de Velt-overste ghedoot ende het volck wedergecomen zijnde was niet met allen wtgerecht: nochtans de Coninck van Bali rustede de zijne wederom toe/vele Paraos daer by doende/welcke de onse oock van verre aen de Custe van Bali/in eenen inham ghereet saghen ligghen. Dese ende andere dinghen verstonden de onse vande visschers ende inwoonders vā dese Strate. Maer oock de Coninck van Pallabuan selve/hoewel hy seer nauwe beleghert was/hadde des nachts een Edelman heymelick tot de stadt ghesonden/de welcke tot de schepen vande onse behouden comende haer de ghestaltenisse ende oorsaken vande beleghringhe vertelde. Seyde oock dat den Coninck leedt was dat zy in die conjuncture des tijts daer waren ghecomen: inde welcke hy haer niet en conde tracteren na zijn goedertierentheydt. Sy verstonden daer en boven dat den Vader van desen Coninc noch leefde/die seer oudt was/ende hem oock te lande was onthoudende/ende dewijle de selve Edelman vermaende van een schip in forme als de onse/ dat aldaer over thien jaren ghe weest was; presumeerden de onse dat het Candisch geweest was/ende dat dese oude Coninck de

37

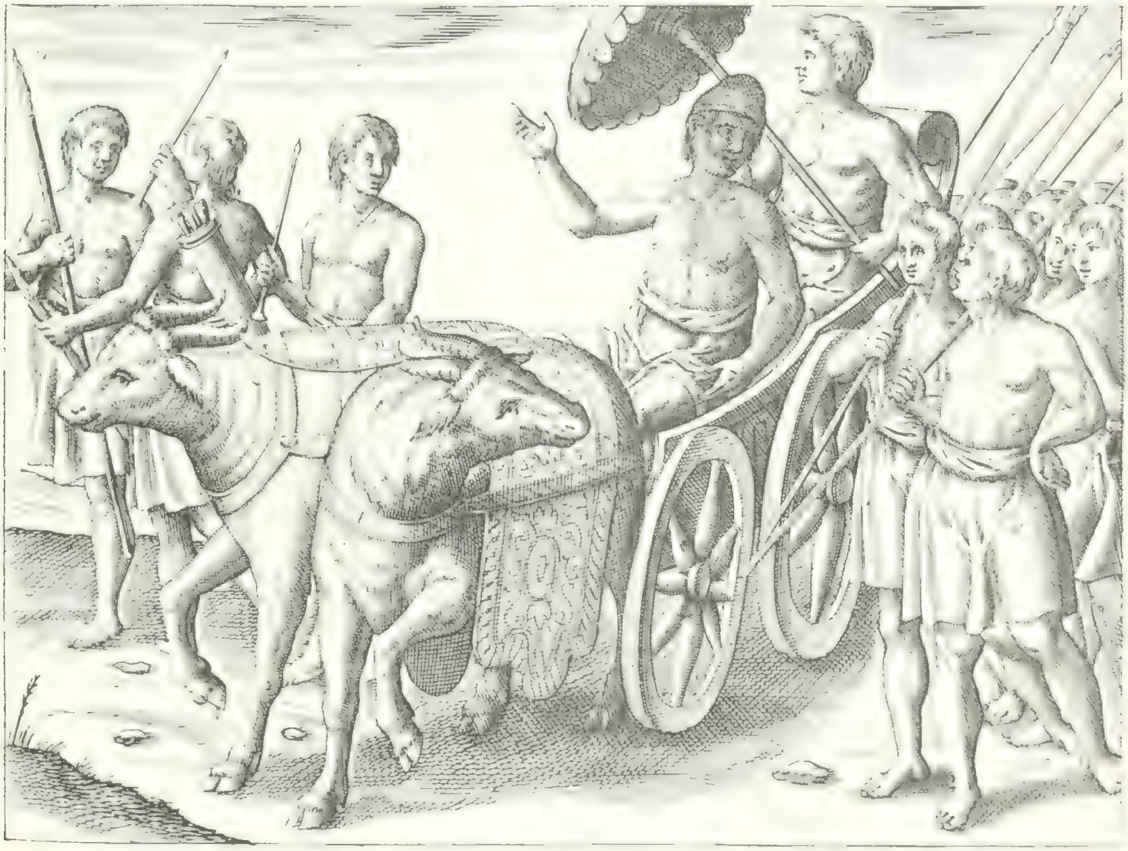
selve is ghewcest die Candisch schrijft over 150 jaren doen oudt ghewcest te zijn. Pallabuan dan voor by gevaren zijnde liepen langhs Bali soeckende een bequame plaetse om water te halen. Ende op die plaetse hebben zy met groote neersticheydt haer van water/hout ende victualie voorsien/hoe wel zy teghen de winden/ende het tijde der zee/het welck in die Stracte seer hefstich is/seer ghewortelt hebben/eer dat zy alle den selven inham hebben connen beseylen. Dese Stract ende gheheele lantstreke/hebben de onse om de groote overvloedicheyt van alle dingen Cleyn Hollant ghenoemt; anders noemen zy 't ghemeynelick De schoone Baye. Want behalven de goede gheleghentheyt der Rivieren/conden zy oock aldaer overvloedelick ende voor eenen cleynen prijs hebben Rijs/Schapen/Ossen/Verckenen/item Hennen ende Patrijsen. Daer waren oock Oraengie appelen/Lemoenen/Citroenen ende andere dierghelijcke

Het Eylant Bali.

Cleyn Hollant.

dierghelijcke vruchten/int wilde wassende
Bosschen vol. In dit Eylandt is noch een
vrucht vande grootte van een Peyre / met
een dunne schellieken bedeckt/in forme van
een Castaigne/doch soo scherp niet/binnen
wit/lieflick van smaeck maer een weynich
t'samẽ treckende. Men pleecht dese vrucht
te bewaren in Suycker ende Pekel/want
opghesoden zijnde/verliest zy den soutighen
smaeck / ende wordt weder soet. Het heeft
seer vele Indiaensche Noten/die men Co-
cos noemt. Anders brenght het de specerij-
en/van de welcke Java vruchtbaer is/spa-
relick voort. Het volck begheeft hem oock
niet seer tot de coopmanschap/dan dat het
Cattoen doecken nu en dan in verre ghele-
ghen plaetsen vervoert. Ende de inwoon-
deren zijn alle swarte / niet ghecrolt hayr.
Want dit Eylandt is gheleghen ontrent 8
graden aen ghene zijde vanden Equinocti-
ael / by Zuyden: Aen d'een zijde nae de zee
ende het Westen is het meest effen / de an-
dere is seer berghachtich / hebbende in zij-
nen omvanc ontrent twaelf duytsche mij-
len. Sy gaen gecleedt ghelijck de Javanen
ende nabueren/ende hoe wel daer dagelicx
een groot ghetal van menschen vercocht
werdt/niet teghenstaende nochtans / ghe-
merckt dat zy veel vrouwen hebben/so is-
ser een groote menichte van haer die met
het lantbouwen eñ weven hen gheneeren.
Sy hebben veel Peerden doch cleyne als
de Fransche oft Yslantsche Peerden/ so dat
zy qualick een gewapent man souden con-
nen voeren. Sy worden luttel wt het Ey-
landt ghevoert/ende worden niet dan van
den ghemeynen man ghebruyckt. Want de
groote Heeren haer van haere Slaven in
draegstoelen op de schouderen laten dragen
oft op waghenen rijden / die van Buffels

38

voortghetrocken worden. De Coninc wort
meest op eenen costelicken Waghen sitten-
de voortgetrocken van twee witte Buffels
met ciragien ende Kapruynen ghelijck wy
lesen dat de oude Fransche Coningen ghe-
daen hebben. De onse hadden ghesonden/
als zy eerst aen het Eylandt aenghecomen
waeren een van de Adelborsten met ghe-

 schencken

schencken om den Coninc te begroeten: De welcke wedergecomen zijnde / onder andere verhaelde dat hy by den Coninck wel onthaelt was ende met eere laten gaen/eñ tot het strande vanden selven gheleydt geweest/de Coninck sittende op soodanighen Waghen / die voortghetrocken worde van twee witte Buffels / met fraeye cleederen behanghen/de Coninck selve met der hant de sweepe houdende/ende even een geclanc nae de wijse der voerluydẽ van onsen lande makende: dat zijne garde so wel te peerde als te voete ontrent 300 waren / dat hy onder ander te peerde hadde gereedẽ: eñ dat de Guarde des Conincks langhe Spiessen ende Spatten/die punten vergult hebbende droegh : eñ Rieten wt de welcke sy cleyne dunne pijlkens wtblasen aent eynde met fenijn bewonden : ende als hy eerst te Hove gecomen was/dat hy in verscheyden Paleysen des Conincks/om te besien gheleydt was/ende eyndelinge by den Coninc selve met seer heerlicke spijse ende vaten van louter Gout onthaelt was ghewеest. De onse segghen oock noch dit daer by/dat het landt deses Eylants te lande waert in effen is/ende met vele Waterkens ende Rivierkens bevochtiche wordt; ende dat hier van de sommighe door Waterleydinghen ende Grachten om de Weyden eñ Ackers te bevochtighen vande inwoonders geleyt ende ghedeylt werden: ende dat het so seer bewoont is / dat men nauwelicx een half ure reysen en can/of men comt aen eẽ Dorp oft Stedeken: ende dat derhalven de Coninck als het de sake vereyscht drie hondert duysent te voete / ende hondert duysent te peerde te velde brenght: ende ten lesten dat hy machtigher dan eenich Coninc van Java ghehouden wordt.

De Religie van die van Baly heydens.

Die van Bali zijn alle Heydenen; ghelijck meest wtghenomen de Mahometanen/de andere Indianen. Sy houdẽ in seer groote eere de Priesters/die sy Bramanes oft Brachmanas noemen. By dese meynen sy de wetenschap van Goddelicke eñ menschelicke saken te weten. Daer en zijn geen Coninghen / die niet eerst van dese onderwesen zijn. In tijde van oorloge is het haer gheoorloofd over ende weder sonder perijkel ende vry te reysen. Want het wort voor een onversoenelick feyt ghehouden / haer anders als de opinie van heylicheydt vereyscht aen te tasten. Sy draghen drie draden vande rechte schouder na de slincke zijde/om te beteeckenen drijerley wijse in de goddelicke nature. Sy gelooven dat God in de menschelicke ghedaente verborghen zijnde/het aertrijck besocht heeft / om het menschelicke gheslachte vande eeuwighe peste te verlossen. Welcke dinghen het der waerheydt ghelijck is / dat sy eertijts van de Christenen ontfanghen hebben. Sy en zijn niet alleene ghestelt over de heylighe dingen maer oock haere vrouwen. Daer is oock een ander soorte van menschẽ/welc ooc seer heylich ghehouden wordt. Dese worden Baneanes gheheeten. Sy draghen aen haren hals eenen doorboorden steen van de grootte van een Ey / wt welckers gat drie draden comen. Sy seggen dat inde beteeckenisse van desen steen de hoochste goddelicke macht begrepen is/ende om die oorsake wille worden sy van alle menschen seer gheeert. Den steen met soo groote devotie gheeert/wordt Tambarane genoemt. Sy onthouden haer van vleesch ende visch: Welck sy met de Javaensche Pythagoreen ghemeyne hebben / van de welcke ick boven gesproken hebbe/hier inne verschillende dat sy niet gheheel/ghelijck de selve Javaensche/haer van het houwelic ende conversatie met de vrouwen en onthouden. Want sy trouwen eens van haer leven een huysvrouwe. Sy ghestorven zijnde/worden hare huysvrouwen by hare doode lichamen levende begraven. Sy houdẽ ooc feestdach den sevensten dach. Behalven desen dach vieren sy vele daghen in het jaer met ghesanghen/Sacrificien ende gesette ceremonien.

Baneanes.

Dit schrijft meest Osorius / de welcke dit ooc daer by voeght/dat sy gelooven dat de siele onsterffelick is / ende dat nae desen leven den vromen prijsen ende den onvromen straffẽ door Godes oordeel gestelt zijn. De selve Osorius vermaent oock van een andere Religie by de selve Heydensche Indianen/die sy de secte van de Iogues noemen. Dese toonen een besondere verachtinghe van menschelicke dinghen. Sy en besitten gheen rijckdommen : leven van ghebedelde spijse: loopen over alle mercten/ om de leere van haere secte in de ooren van allen in te stampẽ. Het meeste deel van haer bedriegt met guychelrijen de slechte luyden/ende ghebruyckt der selver dwaesheyt tot haer ghewin. Ende alle de Heydensche Indianen houden noch heden ten daghe dese ghewoonte/dat de huysvrouwen/haeren man overleden zijnde/levende met het doode lichaem / verghelschapt met vele van haere vrienden / met veelderley Snarenspel/Musijck ende dansen / verbrandt werden. Welck oock dien Edelman van Pallabuan / daer ick boven van verhaelt hebbe/

De secte van de Iognies.

De ghewoonte der Indianen van de vrouwen met hare mās te begravẽ is out ende niet nieuw.

39

hebbe/den onsen vertelde dat geobserveert wierdt/al hoe wel haere mans inde oorloghe gebleven waren: ende dat de vrouwen die met het doode lichaem weygheren verbrandt te worden/niet voor al te eerlick gehouden worden: maer die hier toe ghereet zijn ende willich / achten zy eerlick te wesen / ende die haer mans liefhebben: ende weerdich met hem in dander werelt huys te houden. De Journaelen huydensdaeghs die ick ghesien hebbe/schrijven dat dese gewoonte eerst door een Coninck inghevoert is ghewe est / om de dertelheydt der vrouwen te ghemoet te comen/de welcke dickwils haere mans als zy die moede waeren vergaben op duysenderley manieren: t'welc de Coninc siende dat hier door seer vele om quamen/heeft door dese wet de boosheydt der vrouwen willen breydelen eñ bedwingen/als zy verstaen souden dat zy t'samen met hare mans sterven moesten. Maer dat dit een seer oudt ende ghedurich ghebruyc der Indianen ghewe est is can wt Propertius ende Strabo afgenomen werden/die voor Christi gheboorte ghefloreert hebben. Propertius voornaemelick heeft dese haere ghewoonte duydelick LEGEM FVNERIS dat is de Lijck-Wet ghenoemt in dese veersen/de welcke weerdt zijn hier by gheschreven te zijn.

Felix Eois L E X F V N E R I S *una maritis,*
Quos aurora suis rubra colorat equis:
Namque ubi mortifero jacta est fax ultima lecto.
Vxorum fusis stat pia turba comis:
Et certamen habent lethi, quæ viva sequatur
Conjugium, pudor est non licuisse mori.
Ardent victrices, & flammæ pectora præbent:
Imponuntque suis ora perusta viris:

Den 24 Februarij int jaer 1597 water ghehaelt hebbende in de schepen ende provisie ghedaen / den Scheeps raedt vergadert zijnde/is wederom van na de Molucken

ken te varen voorghestelt gheweest. Maer alsoo de Schippers haer als te voren hier tegen stelden/ende seyden dat sy nae huys zeylen souden/de Comisen Carel ende Houtman hebben gheprotesteert ende laten beschrijven / dat sulcx tegen haren danck geschiede. Ende alsoo vriendelick ende trouwelick by die van Bali getracteert zijnde/ende haer afscheydt ghenomen hebbende/ zijn sy den derden Martij/ int voornoemde Jaer/t'zeyl ghegaen/latende in het Eylandt twee van hare Soldaten / die haer van selfs versteken hadden / op dat sy daer gherust onder de Heydenen woonen souden : van de welcke ick verstae dat den eenen nae twee jaeren in zijn Vader landt tot Amsterdam behouden ende gesont weder ghecomen/ende noch aldaer in het leven is. Nae dat sy t'zeyl ghegaen waren/ namelick van den derden Martij tot den vijf entwintichsten May hebben zy niet sonder seer groote perijckelen ende swaricheden ghedurichlick ghevaren ; Van de

Eylande van S. Helena.

welcke nochtans sy hoopten in't Eylandt van S. Helena daer sy voorgenomen hadden te landen/ om verlichtinge te becomen. Want dit Eylandt is als door Godes raet aen die seer groote Zee tot ghebruyck der Zeevarende lieden geleght / abondant van fonteynen/Geyten / ende andere soorten van beesten/ende vruchten der aerden. Daer en woont niemant op / om dat by edict des Coninck van Spaengien verboden is/ dat niemant aldaer en woone. De Portegijsen pleghen nochtans naer Indien reysende/ haere siecken hier uyt te setten: die sy daer nae wedercomende gesont vindende/ ende met haer voeren. Het heeft een seer bequame haven/oft veel eer een reede: waer van niet verre en staet een Capelleken ende sekere gaelderijen. Het heele lant is vol van seer hooghe berghen/in de welcke ontallicke cudden van wilde Geyten loopen. De valeyen hebben lieffelicke waterkens ende fonteynen / beplant met alderley soorten van boomen soo wel aldaer gewassen/ als van elders ghebracht. De locht is seer gesont : de visscherije is soo overvloedich/ datse oock alleene een seer groote menichte van menschen soude connen voeden. Daer nae/welck het voornaemste is / de ververschinghe van Water soo bequaem / datmen nauwelicx bequamer soude moghen wenschen. Hier zijn sy dan nae toe ghevaren/ remedien soeckende voor de swaricheden/met dewelcke sy beladen waren. Maer terwijle sy te samen varen / inde middernacht/worden sy van den anderen gescheyden : Ende Hollandia alleene na by de reede van het Eylant comende / heeft daer 3 groote Portugaelsche Craken gheanckert sien liggen. Welck de Bootsgesellen merckende/ende dat sy van het ververschen/ende van provisie in te nemen/ het welck sy gehoopt hadden / berooft waren / begeerden alle hoe wel sy alleene waren / een van de selve Craken de ancker touwen af te houwen/ende ter Zee waert in te voeren. Maer de Comisen ende Schippers prijsende den goeden wille der Bootsghesellen / hebben vertoont dat het een twijfelachtige ende perijckeleuse sake was om aen te gaen / en dat haer sulcx niet belast en was/ maer alleene gheoorloft als sy aengetast werden/ haer selven/ende het hare te beschermen. Ende hoe wel het Bootsvolck hier teghen stelde/ het bedroch ende de schelmstucken der Portegijsen van Bantam / door de welcke sy by nae gantsch t'onder waren ghebracht gheweest/de Comisen nochtans/de Portegijsen verlatende / hebben haer weder ter Zee begheven; alwaer zy nae ettelicke daghen Mauritius met de Jacht ontmoetet hebben / wt de welcke sy vernomen hebben/dat alles behouden was . Ende alsoo/ van dier tijt af de windt mede hebbende/ alle de Zeen met een gedurighe vaert gepasseert zijnde/ zijn den 13 Augusti in Hollandt weder ghecomen / niet meer als een van de Vlote van sieckte/ al den tijt vande wedercompste / ghestorven zijnde. Maer Hollandia het grootste Schip van al/ dewijle het seer weynich Bootsvolck hadde/ door groot gewelt van storm onderdruct/ de Ancker touwen ende vele toerustingen verloren hebbende /oft ghebroken/ende den grooten Mast oock afghekerft / heeft met seer groote zwaricheyt ettelicke daghen na de andere de Haven van Texel commen crijghen/de gantsche reyse in neghen ende twintich maenden volbracht hebbende. Van alle die van huys ghegaen waren/ namelick twee hondert vijftich / zijnder alleene tneghentich ghetelt gheweest / die weder ghecomen ende over ghebleven zijn / de andere oft door siecte oft door het sweert soo te voren verhaelt is/wt den leven ghenomen zijnde. Sy hadden met haer ghebracht wt het Eylant Madagascar twee jonghe mannen/ende daer en boven andere twee Samatranen met eenen Chinees/ een man van volcomen ouderdom/ Abdol ghenoemt. Van de welcke de jonghe de Nederlantsche tale gheleert hebbende/de onse terstont niet zijn gewe... De Chinees heeft hem oock wel geguetten. Ende hoe wel dese

reyse

reyse de heele compaignie niet seer profijtich en is gheweest/eensdeels om de langduerige ende veelderley costen / eensdeels om ettelicke ontfanghen schaden/soo heeft zy nochtans vele menschen herte eñ moet ghegheven/dat zy niet alleen na het groote Java/maer ooc tot andere custen als doen noch onbekent vloten wtgesonden hebben: so dat het naestvolgende jaer boven de 80 groote schepen/van alle dinghen wel voorsien/wt de havenen van Hollant ende Zeelant na Oost ende West-Indien ende andere seer verre ghelegen Eylanden vande nieuwe werelt wtghesonden zijn geweest.

Het vijfentvvintichste Capittel

De tweede voyagie van die van Amsterdam nae Oost-Indien, ende der selver bedrijf ende gheluckighe vvedercompste vande heele vlote.

Die van Amsterdam / dit alles als een versoeck en proeve vã verre reysen gedaen hebbende/en hebben sedert de vaert vã Indien niet naerghelaten : maer hebben terstont een verre beter toegheruste vlote/om wederom nae Oost-Indiẽ te gaen toegerust. Dese bestont wt acht schepen/waer van de ses voerden de namen ende wapenen vande vereenichde Nederlanden/namelick van Hollandt/Zeelant/Gelderlant/Vrieslant/Otrecht/Overyssel: het sevenste van Prince Maurits Gouverneur ende Admirael; het achtste behiel den naem van Amsterdam. Overyssel minder dan de andere ende veerdiger in het varen/werdt oock met eenen anderen naem de Duyve genoẽt. Op dese Vlote zijn in alles vijf hondert ende sestich so soldaten als bootsgesellen geweest: ende was daer en boven van oorloosche toerustinghe wtnemende voorsien ende gewapent. Sy hadden haer tot eenen Oversten oft Admirael gegeven Jacob Neck een man op welckers deucht ende cloecheyt zy seer betrouden. De Vice-Admirael was ghenoemt Wijbrant Warwijck / insghelijcx een wtnemende ende dapper man gestelt over het schip Amsterdam. Neck hielt Mauritius. Daer waeren by gevoecht seven Comisen/ onder de welcke niet de laetste plaetse en hadde Jacob van Heemskercke / de welcke soo wy boven vermaent hebben nu 2 mael de Noorder reyse na China ende de Molucken alreede versocht hadde. Dese vlote int jaer 1598 den 1 Meye wt Texel afvarende is tot de Cape de Bona Esperanca t'samẽ gebleven: alwaer zy eensdeels door tempeesten / eensdeels door onervarentheydt der plaetsen verstroyt zijnde verscheyden streke ghehouden hebben. T'samen zijn gebleven Hollandia/ Mauritius/Over-ysel / de welcke tot het Eylandt van S. Marie gevaren zijn : de andere vijve zijn aenghecomen aen een onbekent Eylant (sommighe noement Do Cerne); het welck op dat zijt bekender maken souden/hebben't den naẽ van Mauritius ghegheven. Het heeft een seer bequame haven/ende een sekere reede: die zy nae haren Vice-Admirael Warwijck hebben ghenoemt. Het Eylant is geleghen ontrent twintich graden aen dese zijde van den Equinoctiael/teghen over Madagascar na het Zuyden: in grootte by tans Hollant ghelijck. Den genen die van buyten daer nae toe vaeren schijnt het gheheel in berghen hem te verheffen/heeft nochtans binnen vele Valleyen. Het heeft overvloet van Boomen van wonderlijcke hoochde welckers hout het Peck in swarticheyt/ in hardicheyt eñ gladicheyt het ghepolijsteerde Yvoor by nae overtreft. Daer zijn oock boomen oft Eben-boomen/vande selve sorte met root hout/andere gelijc was vã geel coleur: eñ is van t'selve drijderley van ons volc tot een proeve mede gebracht ende seer schoon bevonden. Daer waren ooc seer vele vogelen die seer groot zijn / welcke de onse VValg-vogels noemden /om dat al hoe wel zy lang sooen/seer taey om eten waren/behalvẽ de mage met de borst de welcke goet was: maer zy hebben haer lichte vãde selve connen onthouden om de menichte vande Tortelduyfkens / ende van seer vette Papegaeyen als oock van Visschen.

Iacob Nec Admirael. VVarwijck Vice-Admirael.

1598

Mauritius Eylande anders Do Cerne.

Sy hebben hier so groote Schiltpadden ghevonden/dat zy met haer vieren op eene staende met de selve vande eene plaetse tot de andere voortgedragen werden: ende dat zy met haer thienen in een schelpe hebben geseten. Aen den Oever hebben zy ghevonden wel drij hondert pont was daer Arabische oft Griecsche letteren op stonden/geworpen wt de Zee/ende een gedencteecken soo het schijnt van de Arabers die aldaer schipbreucke hebben gheleden. Het is heel onbewoont eñ sonder eenige voetstappen

40

van menschen ende vierVoetighe dieren/ hier en tusschen van goede locht eñ vruchtbaer; ende ten lesten met seer clare waterẽ bevochticht. Niet lange daer na een schuyte of twee van nieuws gebout of vermaect hebbende / Hebben zy een Compertement van hout aen eenen boom vast ghemaeckt daer by voegende het Wapen van Hollant/ Zeelandt ende Amsterdam/ met soodanige een opschrift / CHRISTIANOS REFORMADOS. Sy hebben oock een seer groote Valeye met allerhande vruchtẽ beplant ende besaeyt/ om te sien oft daer soude willen wassen ende toenemen/ ende dat tot voordeel van andere schepen / die daer souden moghen comen om haer te ververschen / op datse hier van eenighe baet souden moghen becomen. Oock lieten zy aldaer eenighe Hoenders om te besien oft zy daer soudẽ mogẽ aennemẽ eñ vermenichfuldighen. Dit volbracht hebbende/ zijn zy alle wederom t'scheep ghegaen / ende hebben begonnen de aenghevanghen reyse te vervolghen. Maer de andere 3 schepen/ Hollandia / Mauritius ende Over-Ysel/ welcke wy gheseyt hebben dat in het Eylandt S. Maria aenghecomen zijn / ghemerckt zy niet alles nae haren wensch aldaer hebben connen becomen dat zy wel ghewenscht hadden/ ende datter oock oorloghe tusschen de Wilden was/ water ghehaelt hebbende / zijn met volle seylen nae Java gevaren/ so dat zy tot Bantam tegen den wtganck vanden jaere aenghecomen zijn. Ende terstont de vrienschap van die van Bantam soeckende / hebben te kennen ghegheven dat zy met haer begheerden te handelen: hoe wel de Javanen metten eersten haer schenen te soecken te maken/ segghende dat het Zeeroovers waren/ die selfde die dat jaer te vooren van daer gescheyden waeren/ ende haer soo langhe in zee gehouden hadden / ende nu weder gecomen waren om buyt te crijghen. Maer de onse om haer van dese suspicie te bevrijden hebben van de Indianen / die zy met haer de eerste reyse nae huys wedergebracht hadden/ een oft twee met dien Chinees Abdol ghenoemt/ sommighe van de hare daer by voeghende/ met gheschencken aenden Coninck ghesonden/ wiens voochdije/ dewijle hy noch een kindt was / den Gouverneur bediende/ van haer Cephate genoemt. De gheschencken waren eenen verguldden kop met sekere Fluweelen ende Zijde Lakenẽ/ schoone Glasen met vergulde Spieghels/ ende andere dierghelijcke coopmanschappen. Daer beneffens toonden brief ende seghel vande E. Heeren Staten / ende van zijne Excel. Prince Maurits / welcke met groote reverentie al cruppende ontfangen worde/ eñ by eenen Tolck openlick gelesen.

Nec cot aen tot Bantam.

Ende

Ende daer nae/hebben de onse met bewillinghe des Conincks ende des gheheelen Raedts/met die van Bantam begonnen te handelen. Ende niet langhe daer na is oock de reste vande Vlote/die aen het Eylandt Mauritius stille gheleghen hadde/in de selve haven ghelucckelijck aengecomen/ende wordt met groote blijschap van haere medegheselllen gefeesteert. Ende die van Bantam/die doen/ghelijck wy boven verhaelt hebben/de Portugijsen (haer bedroch bevonden ende verstaen hebbende) wt haer lant gedreven hadden/bewesen de onse de hoochste vriendelickheydt ende weldadicheydt. Want zy brachten daeghelicx aen boordt Hoenders/Eyeren/Cocos/Bananas/coecken van Rijs ghebacken/soo goeden coop/dat zy voor eenen tinnen Lepel soo veel etende waeren creghen als een in een dach oft twee van doen hadde. Het heeft de onse een weynich geschaet in haren handel dat Abdol verclaert hadde datter noch so veel schepen achter waeren oock noch daer en boven datter noch wt Zeelandt quamen. T'welck oorsake gaf/dat de Javanen hare waren ende voornaemelick het peper op hoogheren prijs setten. Want metten eersten moesten zy geven voor 55 pont Pepers drie Realen van achtē/daer nae vier. Het was al om Realen dat zy riepen/ander dinghen en waeren niet soo wel begheert als het gheldt. Als de onse weygherden soo dier te coopen/den dnum ende de vier vingheren om hooghe stekende/seyden dickwils Lima, welck in haere sprake een schip beteeckent/te kennen namelick ghevende/datter noch vijf andere schepen comen souden/ende dat zy in soo groote menichte van coopers lichtelick soo veel als zy begeerden van hare waren crijghen souden. De vier schepen specerijen tot Bantam gecocht hebbende/wel gheladen zijnde/zijn nae huys ghetrocken; de andere waren gedestineert om nae de Molucken te varen. De ghene die nae huys wedergekeert zijn/zijn onder andere ghetweest Mauritius/waer over den Admirael selve Overste was; eñ Hollandt/over het welcke Jan Jansz Caerel de Jonghe sorghe droech als Vice-Admirael. Dese waren gheladen met vier hondert last Pepers/hondert last Nagelen/behalven de Macis/Noten Muscaten ende Caneel. Ende zy hebben met soo goeden spoet ghevaren/dat zy minder als in vijfthien maenden/gaende ende comende alle de reyse/zijnde t'samen gins ende weder acht duysent mijlen/volbracht hebben. Als zy in Texel aenghecomen waren/int jaer ons Heeren 1599/den 19 Julij/so heeft den Admirael terstont te lande sommige voorghesonden/welcke zijne Princelicke Excel. niet alleen de blijde tijdinghe brengen souden van de aencompste der schepen/maer oock de brieven vanden Coninck van Bantam met costelicke gheschencken. Ende hy heeft hem gehaest om met de schepen naer Amsterdam te varen/alwaer hy aenghecomen is den 27 Julij/met blijschap ende verwonderinghe van alle de ghene die de schepen saghen/soodanighe als in Hollant noyt te vooren aenghecomen en waren/de welcke soo groote eene reyse in soo corten tijt ghedaen hadden/ende met eenen soo groote rijckdommen mede brachten. De Comisen zijn vandē Magistraet der stade met grooten lof ende teeckenen van blijschap ontfanghen ghetweest; ende van weghen soo treffelicke eene daet ghelijc zy wel verdient hadden/met vele courtesien ende eeren begroet: Ende de andere mede na een yeders verdiensten ende weerdicheyt met besoldinghen mildelick vergolden.

1596

De spoedighe eñ gheluckighe navigatie van Neck.

Onder de ghene/die wy ghesept hebben dat daer en tusschen nae de Molucken gedestineert zijn ghetweest heeft den Vice-Admirael Warwijck het Admiraelschap/den Admirael Neck voor zijn vertreck dit ordinerende/ontfangen. Vice-Admirael is gemaeckt/ende ghestelt over het Schip Gelderlandt/Jacob van Heemskercke. Onder dese Leydtslieden aen de custen van Java seylende zijn zy eerst aen Tuban/een Zeestadt des selven Eylandts aenghecomen: aldaer is by haer ghecomen een Portugeser die het Christen geloove versaeckt hadde ende hem tot de Mahumetische Religie begheven. Dese seyde soo zy daer drye ofte vier maenden wachten wilden/zy souden daer ladinghe ghenoech moghen crijghen tot haer believen. Want dese stadt Tuban is in die gewesten een seer fraye coopstadt met mueren ende Poorten op hare maniere sterck ghemaeckt. Haer Coninck is de machtichste van gansch Java: als die/als hy te velde wil trecken/vele duysent mannen te velde can brenghen/soo te peerde als te voet. Hy houdt hem seer magnifijc voerende eenen seer grooten staet: ende houdt een Conincklick hof/welck een groote menichte Edellieden volgen: de welcke grooten ende profijtighen handel drijven. Haere coopmanschappen zijn Zyde/Cammelot/ende Catoendoeck/ende oock hare cleedtkens/die zy omt lijf draghen: maer voornamelick Peper: welck zy nae het Eylandt Bali t'schepe voeren/ende aldaer vermanghelen

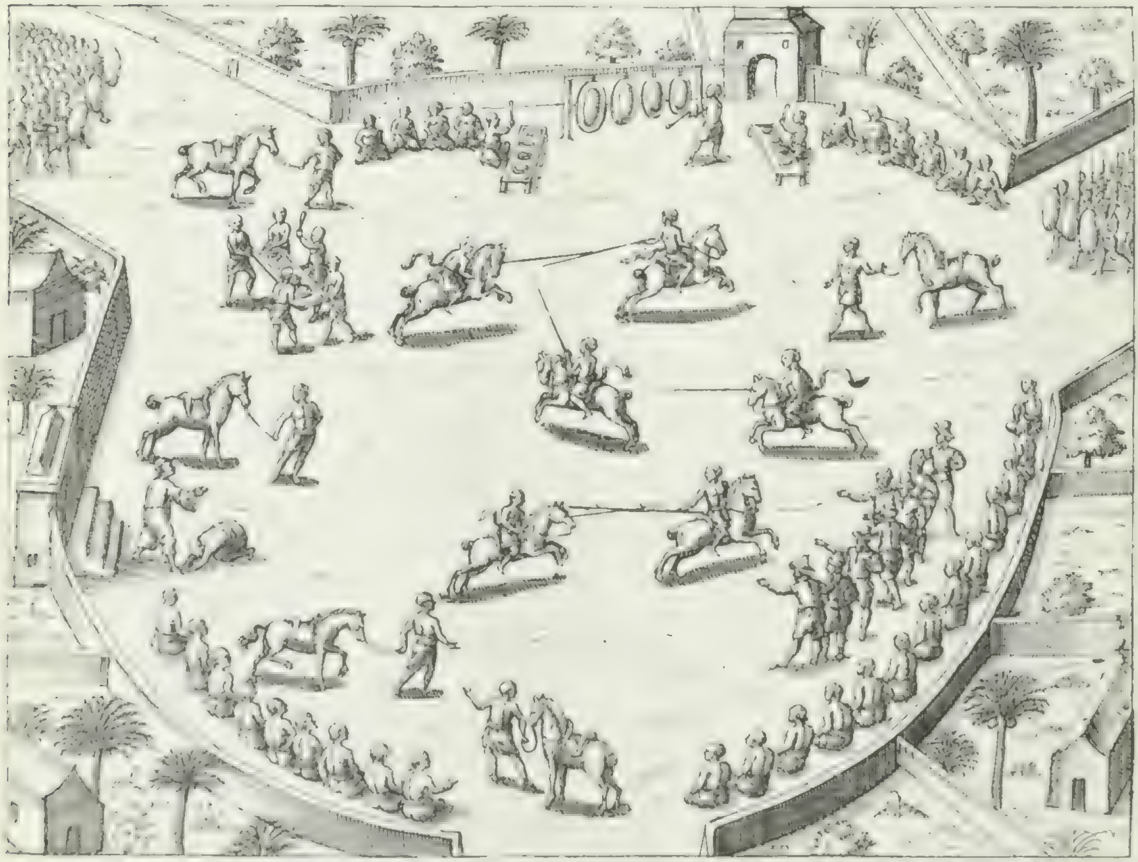
Warwijc ontfanct het Admiraelschap. Heemskerc het Vice-Admiraelschap.

Tuban een stadt van Iava

De manieren ende oeffeningen des Conincks ende der Edelluyden van Tuban.

gelen aen Catoen en doeck/waer van niet alleen de Javanen maer oock de inwoonders vande naeburighe Eylanden cleederen draghen. Dese cleederen voeren sy dan nae Banda/ Ternate / ende nae de andere Eylanden/ende vermanghelen die weder aen Foelie/ Noten/ ende Naghelen/ welck in Java niet en wassen/ende daer van ghe-laden zijnde/varen sy wederom nae huys. De ghemeene man gheneert hem ghemeynelick met visschen ende met haer beesten te hoeden / want aldaer seer veel Vees is. Sy zijn becleedt met een doeck om het lijf/ ende boven gaen sy naeckt. De Edellupden draghen ghemeynelick rockens van Camelot gemaeckt/ oft van Fluweel/ waer mede sy seer proncken/ende zijn seer hooch-moedich op haren Poignaert die zy Krijs noemen. Die van eenighe afcomste zijn/ hebben veel Slaven ende Dienaers die seer nauw op haer passen. Alle de ghene die van eenich vermoghen zijn/ houden paerden/ de welcke wel kleyne zijn / by de onse verghelecken/dun van beenen/maer loopen seer snel: Sy ghebruycken seer costelijcke Sadels tot de selve/eenighe van Fluweel/ ende sommighe van Spaensch-leder ghe-maeckt,/ van fatsoen ghelijck met ons de sadels zijn/ maer achter niet wel so hooch: Waer op geschildert zijn seer afgrijselijcke Draken ende Duyvels welcke meest vergult zijn. Haer Toomen zijn met gesteente verchiert/de welcke seer wit zijn. De ghebitten die de peerden inde mondt hebben zijn oock seer kostelijck ghemaeckt, ende de schildekens ter zyden zijn ghemeynelijck van silver/sommige wit/sommige vergult oock eenige van cooper/ elc na zijnen staet.

41

Sy connen seer wel de conste van rijden/ ende oeffenen haer seer daer in. Sy rijden dickwils met haer gheselschap/ met haer drien oft vieren/ende altemet meer/ buytẽ de Stadt malcanderen daer trotsende int rijden/soo int rondt als anders/om te sien wie zijn Peert best bedwinghen en regeren can/ int draeyen / wenden/ springhen ende andersins / ghebruycken zy Spiessen van hout / die seer licht ende dunnekens zijn/ waer-

waermede zy seer fraey ende constich weten te leven. In de Indiaensche tournoy spelen jagen zy malcanderen nae/ende als zy den anderen na by comen/so laet die achterste die den anderen nae rijdt/zijn Spiesse dalen/ende rijdt also voor by den anderen henen/als dan gheeft hy zijn Peert de sporen/ende rent dan voor soo hert als het Peerdt loopen can/ende dan comt den anderen ende jaecht hem weder nae/ende dat soo langh duerende tot dat die Peerden seer moede zijn. Dese Coninck/ontfanghen hebbende de geschencken van de onse ghepresenteert/heeft haer vrendelick onthaelt ende insgelijcx van victualie voorsien. Van hier daer nae den 25 Januarij scheydende zijn zy nae dry daghen voor Madura ghecomen. Dit Eylant is gelẽgẽ aende Noortzijde van Java Major/langhs het Oosteynde van Java. Het is seer vruchtbaer vã Rijs/welck wast op sulcken slijckigen ende kleyachtighen gront/dat de Buffels/die zy in plaetse van Peerden ghebruycken/als zij't ploegẽ over die halve knie daer in gaen De inwoonders leven meest vanden roof: die zy soo wel vande omligghende nabueren als vande vreemde nemen. Tot het selve en connen geen schepen die wat groot zijn/comen om de ondiepten ende sanden. In dese de onse ghecomen zijnde/als zy cleyne hope hadden van daer wt te gheraken/ende oock de reste vande reyse nae de Molucken te volvoeren/hebben de haere verdeelt: hebben Gelderlandt ende Zeelant tot de naeste stadt van Java/Jorta ghenaemt ghesonden: van waer de Javanen willende nae de Molucken trecken gemeynelick afvaren/om eenen Lootsman te becomen. Maer T'sticht van Utrecht eñ Amsterdam zijn gevaren na Arosbay/welc een stedekẽ is/op't Westeynde van Madura. Eñ terstont daer het ancker wtgeworpẽ hebbende/sonden eenige van haer volc aen lant/de welcke Rijs ende meer andere verversinge coopen souden: welcke die van het Eylandt nauwelicx aen landt gegaen zijnde/aenghetast hebben/ende haere wapenen ende cleederen genomen hebbende/in de ghevanckenisse geleyt. Den Admirael/als hy de wedercomste van zijn volck lange te vergeefs gewacht hadde/heeft dry andere in eenen boot geset ende derwaerts gesonden/die souden gaen vernemen wat den anderen wedervaren was. Dese oock terstont overvallen hebbende/hebben zy met de andere in de selve gevanckenisse gesloten. Eyndelinge hebben zy met vele bidden vercregen/dat zy den Admirael souden mogen bootschappen van harẽ staet: mits conditie nochtans als dat zy terstont moesten wedercomen als zy aen boort hadden geweest. Den Admirael dit verstaen hebbende/heeft de andere van Jorta ontboden om met gemeyne crachten ende raet eenigen middel aen te gaen om hare medegesellen te verlossen. Ettelicke vande eerste dagen zijn met brieven over ende weder te senden toegebracht geweest. Die van Arosbay eyschten voor randtsoen de 2 swaerste stucken geschuts die den Admirael op hadde met al datter toe diende/ettelicke lakẽs ende Fluweelen/en daer toe noch duysent stucken van achten. Den Admirael heeft geantwoort/wouden zy haer met ghelt ofte goet laten payen/soo wilde hy geerne met haer accorderen: dat het geschut hem niet toe en quam/maer het gemeene lant/noch geen macht over het selve en hadde. Die van het Eylant daghelicx meer ende meer sortser haer houdende/ende gheene billicke conditien toelatende/soo heeft den Admirael geraetslaecht om t'volc met gewelt te verlossẽ/de welcke hy meynde dat zy alleen bewaert waren inde sloep/daer zy mede aẽ lant quamen. Den 5 Februarij dan heeft hy ontrent hondert ende vijftich mannen wel gemonteert nae de stadt gesonden: aldaer sien zy eenen geweldigen hoop volcks voor de stadt staen/twee Portugesen voor wt comende; de welcke vrede Vaenkens op stekende/seyden datse met de onse accorderen wilden: maer dat dit al schelmery was conde men lichte afnemen wt dien dat zy haer inde stadt sterc maeckten. Twintich Musketiers dan op't lant ghesprongen zijnde/hebben den strijdt aenghevanghen/ende dapperlick tot haer ingheschoten/also datter wel drie ofte vier doot bleven. In de sloepen wedergeroepen zijnde/zijn daermede vet inghevaren/ende nu onder die stadt comende: soo zijn die van het Eylandt die ander poorte wegheloopen/ende meenden ons volck alsoo binnen die haven te besetten. De onse dit ghewaer werdende sonden terstont twee schuyten na den boom/om de haven vry te houden.

Ende terwijle aldus van verre gestredẽ wordt/ende datter aen d'een zijde fel met roers/ende aen d'ander zijde met Flitsen gheschoten werdt/isser een seer harden storm opghesteken/ende het water is haer oock ontvallen. Derhalven de onse/den strijdt naerlatende/zijn t'scheep ghekeert/ende als zy nu een schoot weeghs van landt waeren soo zijn daer twee schuyten omgheslaghen/van de welcke in de

Het Eylant Madura.

Dẽ strijt van die van Madura teghen de onse.

42

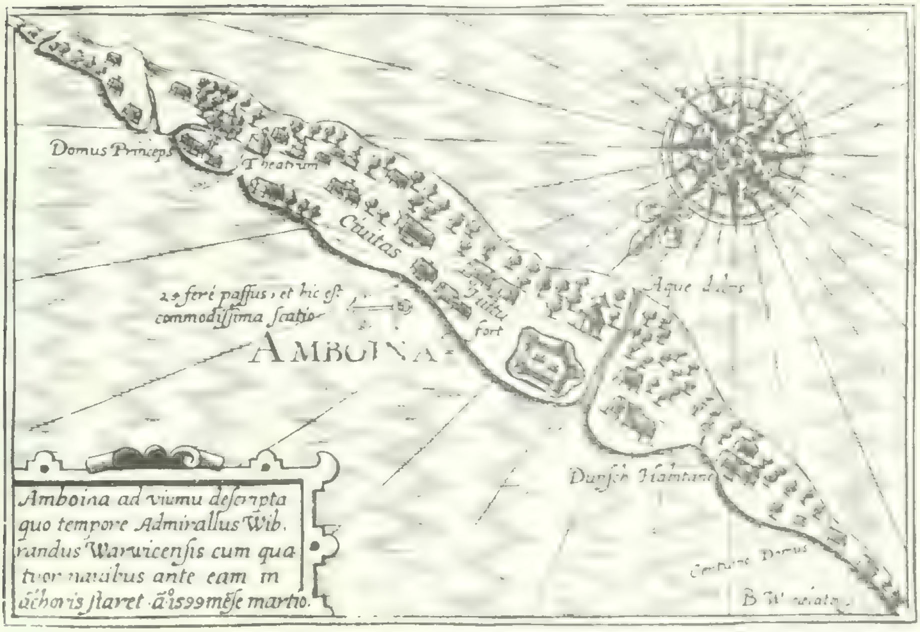
eenē 36 mannen / inde andere 13 waren/ ende dat door stortinghe vande Zee. Sommighe van dese zijn verdroncken / andere aen den oever aenghedreven ende van de Wilde wreedelick omghebracht / soo datter doot ghebleven zijn 25 mannē: den anderen/ die aen de ander zijde aenquamen / worde het leven ghesalveert /door het bidden van den afvallighen Portegijs van Tuban: de welcke als sy op't landt quamen moesten neder knielen / ende dan quamen sy / ende leyden haer een handt vol sants ope hooft/ t'welck beteeckende dat haer het leven geschoncken was. De Wilde hebben terstont daer nae in een seker spelonck ontrent een mijle weechs vande Stadt gheleghen de ghevanghenen ghesteken; sommighe in ysere banden gheslaghen / ende hebben by alle nachte wacht ghesedt: de welcke ten lesten alle midts betalende twee duysent Realen/los ghelaeten zijn gheweest. De gevangen gelost zijnde/hebben sy den 16 Februarij hare reyse vervolght/ende vele Eylanden voorby gevaren hebbende / zijn den derden Maerte tot Amboyna ghecomen.

Amboyna.

Welck Eylandt is gheleghen aende Eylanden van Molucken ontrent 24 mijlen van Banda/ aende Noortwest zijde. Het is seer vruchtbaer van Nagelen/ Oraengien/ Limoenen/Citroenē/ Coquos/ Bananas/ Suycker riedt/ende meer andere fruyten/ die daer so goeden coop zijn/dat sy voor een knoop tachentich Oraengie appelen crijghen conden. De Inwoonders (t'welck onder dese volcken raer is) zijn seer slechte luyden. Sy ghebruycken Spiessen van hout / waer aen boven een yser is/ ghelijck een arpoen yser: waer mede sy seer fel connen werpen/ende zijnder soo seker op/ dat sy daer mede op de grootte van eenen daelder werpen. Hebben oock Schilden ende Sabels die sy ter oorloghe weten te ghebruycken. De arme onder haer dragen gemeynelick een groot mes inde handt/ daer sy haer werck mede doen. Sy voeren Galeyen seer bequaem ghemaeckt/die sy seer snel connen beroeyen. Sy zijn meest van fatsoen ende maecksel gelijck een Draeck/

de

43

de steven voor is een Draken cop / ē achter isse ghelijck de steert van een Draeck/ waer aen sy eenige Wimpelkens ē Vlagghen hanghen tot een cieraet. De onse van de inwoonders met groote blijschap ontfanghen zijne / wiert haer vanden Admirael ghevraecht de oorsake van hare comste. Als sy geantwoort hadden dat sy Coopluyden waeren/ aldaer ghecomen om met haer van specerijen te handelen / ende om andere waren te coopen / soo is haer terstont verlof om aen landt te comen ghegheven ghewеest. Des anderen daechs is de Vice Admirael aen landt gevaren met sommighe andere/alwaer hy seer feestelick is ontfangen geweest / ende sy hebben hem onder een tent ghebracht/ die sy onder de boomen van hare zeylen ghemaeckt hadden. Na de tsamenspreкinge is den onsen een huys gegunt ende gewesen daer sy hare coopmanschappen souden moghen indoen. Maer als sy merckten dat de vier schepen hare ladinghe daer niet en souden moghen becomen: soo zijn de twee schepen Zeelant ende Gelderlant / met gemeynen rade van de Overste/ naer Banda gevarē. Den 11 Martij dan / de Anckers oplichtende/hebben sy vele ondiepten ende Santplatē voorby zeylēde/een seker onbewoont Eylant int gesicht gecregen : welc sy Poelse tton noemden/waer voor sy seer bevreest zijn/ op het welcke sy meynen dat den Satan woont. Soo sy misschien door eenich tempeest met haer Schepen daer omtrent comen/wet en sy niet hoe sy in tijts voorby dit Eylandeken sullen geraken. Terwijle dan dat zy dit Eylandt voorby-varen/hadden zy groote vermakinghe met eenen Indiaen die zy tot lootsman om die ondiepten ende Sanden van dese strekte te mijden/ mede ghenomen hadden. Want dese ginck voor int schip staen/ende eenen Bootshaeck in de hant hebbende/haelde met dē haeck naer hem / meynende dat het landt des te eer achter soude comen / ē als hy moede was leyde hy de haeck voor uyt/ē moesten ooc den selvē niet wech nemē voor ē aleer wy voorby dit Eylandekē waren. Ē als het een weynich stillekens was / soo ginck hy seer fluytende ende schuyfelende op de mont/meynende alsoo den vyant te locken/ ē hem selvē soeckende moet te gevē. Waer wt men can verstaen hoe cleyn vertrouwē dat dese luyden hebben/ende hoe groote superstitie hare herten bevangen heeft. Den 15 Martij zijn de schepen aen het Eylant Banda/het alder vermaertste vande Molucken aenghecomen. Het selve is als in drij deelen ghedeelt/welcke te samen groot zijn ontrent vijf mijlen.

Gelderlant ende Zeelandt na Banda gesonde.

Het Eylant Poelsetton.

Het Eylandt Banda.

44

Het heeft ſes oft ſeven ſtedekens / onder de welcke het principaelſte Nera is. Sy en hebben gheenen Coninck / maer nae haere wetten levende / als ſy raet moeten nemē / roepen de outſte te ſamen / ende vragen die om raedt. Hier wordt grooten handel ghedreven / voornamelick van Specerijen. Want de Coopliede uyt Java / Malacca eñ China herwaerts met groote menichte comen: de welcke alle ſoortē van coopmanſchappen daer in voeren / ende insghelicx uytvoeren. De inwoonders zijn den meerderen deel alle Mahometiſten: ende onderhouden de ceremonien van hare ſecte / oft om beter te ſegghen / van hare ſuperſtitie / ſo neerſtelick / dat ſy gantſchelick gheene t'ſy Goddelijcke ofte wereltlijcke ſaecken aen en vanghen / oft zy en hebben Godt op haere wijſe eerſt aengheroepen ende ghebeden. Al eer ſy inde Kercke gaen / ſoo ſullen ſy eerſt altijt hare voeten waſſchen: waer toe men altijt groote potten met water voor een yeder Muſquita ſiet ſtaen. Sy doen hare ghebeden met ſoo groot geroep / datmenſe verre hooren can / deſe woorden ghemeynelic twee oft drij mael sprekende / Stofferolla, Stofferolla, Aſcehad an la, Aſcehad an la, Yll lolla, Yll lolla, Mahumed die roſſula, ende als zy het leſte woordt ſpreken / ſtrijcken zy haer met de handt over haer aenſicht / waer in zy een groote devotie hebben. Oock ſpreken zy noch meer andere gebeden op deſe wijſe: Sy ſpreyden een matken tegens de aerde / waer op zy dan gaen ſtaen / ende ſlaen twee oft drij mael haer ooghen opwaerts ten Hemel / t'ſelvighe ghedaen zijnde / ſoo vallen zy op haer knien eñ werpē het hooft twee oft drij mael ter aerden / ende deſe ſuperſtitie ghebruycken zy niet alleen in de kercken / maer oock in haer huyſen / ende oock wel in't openbaer. Het is een volck geraept ende verſamelt uyt verſcheyden natien. Als zy met den anderen ſpreken ſullen van eenighe landts ſaken / ſoo brenghen zy gemeynelick in haere kercken oft int boſch elck zijnen coſt mede ende eten alſo met den anderen / t'welck by haer een groote eere eñ luſt is. T'gantſche Eylandt is in factien ghedeelt ende daer is groote oneenicheydt in het ſelve. De oorſake van deſe vyantſchap is deſe voornaemelick gheweeſt. De inwoonders van Tabetacke / t'welck leydt ontrent een cleyn mijlken van Nera hadden eenmael ettelicke boomen om oft afghehouwen in de vryheyt van die van Nera. Dit onghelijck als die van Nera achten dat haer gheenſins te lijden en ſtondt / als inwoonders mede zijnde van het Principaelſte Stedeken / ſoo is daer oorlooghe uytghesproten / de welck noch heden ten daghe tuſſchen haer duert / ſoo dat ſy deen den anderē doot ſtaē ende

De Religie der Inwoonderen.

Inlandeſche oorloge eñ haet.

ende verscheuren als honden/waerse malcanderen comen bespringhen. Die van Combera ende Daura in het selve Eylant voeren oock gelijcke vyantschap onderlinghe. Die van Lontora ende Pollerbina eñ Pulvaia houdent met die van Nera/twee cleyne Eylandekens aen de enghde van den inganck ghelegen. Die van Nera als sy teghen die van Labbetacke ter oorloghe sullen gaen/soo ghe ven sy haere Bontghenooten die sy ontboden hebben een Bancket. Als zy nu int openbaer alle neder geseten zijn/soo wordt in de plaetse van een tafel een bladt vanden boom Banana geleydt; daer nae wordt een yeder een stuck van het broot/dat sy Sagu noemen ghegheven/ende een schotel van bladeren van boomen ghemaeckt. Daer wordt ghesoden rijs inne ghedaen/waer sy vleesch-sop op gieten. Dese spijse slocken sy op ghelijck beesten seer gierichlick ende onreynelick. Ter wijle dat de andere eten comen sekere partuer Edellyden/de welcke maken in teghenwoordicheyt van al t'ghesel schap een ghevecht met fraeye sprongen op den trommelslach ende t'geluyt van't becken. Ende als zy moede zijn/comter een ander partuer/ende dit duert so lange tot dat de maeltijt over is/ende dan gaet een yegelic na zijne plaetse. Sy houdẽ des nachts seer scharpe wacht/in de steden eñ in het bosch roepende seer luyde tegẽs den anderen om malcanderen wacker te houden tot den dach toe. De schepen die zy gemeynelic ter oorloge gebruycken maken zy op dese wijse. Sy binden t'samen gevoechde houten met touckens/van binnen maecken zy die met clampen vast/so dat de t'samen voeghselen vande plancken vaste in malcanderen passen. Sy cloppen met een hamer de basten vande boomẽ welcke zy noemen Clappus/dat zy worden ghelijck werck. Hier mede maken zy haer schepen dicht/ende besmeren alle de voegen wel dicht met calc/welc zy met eenige substantie also toemaken eñ temperen dattet int water niet af en gaet. Sy hebbender gemeynelic twee Metalen Bassen op; waermede zy oo k tamelick weten om te gaen ende te leven; maer seer wel met andere wapenen. Sy hebben oock veel Stormhoeden/waer op zy ghemeenelick een Paradis vogel hebben stellende/in stede van een plumagie. De gene die een corselet oft harnasch aen hebben/meenen datmẽse dan niet crencken noch quetsen en mach. Als zy met de schepen wtvaren ter oorloge/soo isser wonderlick groot gheraes ende getier van roepen/crijten/trommelen ende van op beckenen te slaen: ende de Edellyden die boven op de Galeye staen maecken seer cromme sprongen met haer geweer: eñ die best can springhen die is daer seer mo mede. Ter zijden van de Galeyen zijn stellagien gemaect van riet/waer op haer slaven sittende met houtẽ schuppen/in plaetse van riemen de schepẽ voortroyen. Het zijn seer cloecke mannen ter oorloghe: waer in haer niet en ontbreeckt noch verstandt om te bedencken/noch moetom te durvẽ/noch cracht om wt te voeren. De hoofden van de verslaghene vyanden/te huys ten toone opghehanghen zijnde int openbaer/ende terstondt daer nae afghetrocken/winden die in wit cattoenen doeck/ende legghense in een schotel/ende brenghense alsoo ter aerden/ende branden daer over oock veel Wierooc.

Maniere van begravenisse.

Als daer eenighe van haere vrienden ghestorven zijn/soo roepen ende crijten die vrouwe persoonen seer luyde/als om die selve van den slaep weder op te wecken/ende daer nae vermerckende dat zy doodt blijven/soo bereyden zy als dan een groote maeltijt op haer maniere: ende nooden daer haere vrienden toe/ende alle de ghene die mede te begravenisse ghe weest hebben. Dit is de wijse van haere begravenisse. Sy dragen het Lijck bedeckt met een cleedt van fijn wit cattoenen doeck/op haere schouderen nae het graf: ende achter het Lijck volghen eerst de mans persoonen/ende daer nae de vrouwen. Het lichaem nu begraven zijnde/soo worter terstont een Wieroocks vadt ghebrocht ende daer in wierooch den gheheelen dach ende nacht brandende. Ende des morghens ende des avondts comen die ghemeene luyden/Edel ende onedel/ende storten haer ghebedt daer op het graf. Ende als de onse haer vraechden wat zy baden/soo hebben zy haer voor andtwoorde ghegheven/dat zy baden op dat den dooden niet wederom opstaen soude. Ende hoe wel zy inde oeffeninghen der oorloghe wtnemende vermakinghe hebben/soo hebben zy nochtans noch andere oeffeningẽ die niet ongenuechelick en zijn.

Vermakelicke oeffeninghe.

Den Bal weten zy insonderheyt wel te gebruycken/niet op de wijse als de onse/maer verre een andere. Als zy spelen sullen so staen zy int ronde/eñ een in het midden: eñ dan comt den eenen ende smijt den Bal op/de welcke van spherische figuere van hoepkens van Spaensch riedt door den anderen ghevlochten ghemaeckt is/ende slaen malcanderen alsoo den Bal toe/met sulck een wete dat wonder is. Eñ soo yemant den Bal niet en raeckt/die wordt

seer beghect ende belachen. Eenige spryn-ghen oock wel op / ende slaen alsoo den Bal int springhen/sommighe draeyen haer ron-tom/ende slaen noch den Bal. Ende gelijck

Die van het Eylandt Banda leven langhe.

zy wonderlick licht zijn / soo leven zy oock uter maten langhe/soo dat sommige over de hondert ende dertich jaren leven / ende zijn naer haren ouderdom seer cloeck. De vrouwen moeten daer het werc doen/ende die mannen gaen longs der straten treden. Sy en gaen oock niet uyt met haer mans/ maer zijn altijt t'huys doende haer werc/ soo met Notemuschaten te drooghen/ende die uyt de bolster te doen: Peper ende Nage-len te lesen. De onse de coopmanschappen aen boort ghebracht hebbende hebben een Logie oft huys tot Nera met bewillinghe van de inwoonders ghebout / ende eenighe van de hare aldaer ghelaten hebbende/die alle den coophandel ende saken nu voortaen souden besorghen/hebben die aenden Gou-verneur van die plaetse/zy noemen hem oock Sabandar/gerecommandeert. Heemskerc-ke selve mede belofte ontfangen en gedaen hebbende / heeft met de voornaemste des Eylandts int besonder ende ernstelick ge-

VVedercomste van Heemskercke van Banda, 1600

handelt. Daer nae weder haren cours ne-mende nae de Custe van Java zijn zy nae datse neghen maenden ghevaren hadden uytgesort ende behouden gelucckelick in haer Vaderlant aenghecomen. Want den 5 Ju-lij des jaers 1599 van Banda seylende zijn ontrent den twintichsten Aprilis des naest volghenden jaers in Hollandt ende daer nae tot Amsterdam met blijschap aenghe-comen.

Heemskercke dan ghelucckelick met de zijne thuys gebracht zijnde/so sullen wy nu wederkeeren tot de andere twee schepen/ die wy geseyt hebben datse voor Amboyna onder het gebiede van Warwick gebleven zijn. Dese schepen met lange voor Amboy-na blijvende/om dat zy haer volle ladinghe aldaer niet conden becomen / zijn na Ter-

Gelegentheyt vant Eylandt Ternate, de vruchten ende maniere der inwoonderen ende andere dingen.

nate een vande Moluckische Eylanden ge-varen. Dit Eylandt light 28 mijlen van Banda / vruchtbaer der van specerijen als van vruchten der aerden. Want het is een oock seer sober landt van eetbaer waeren. t'en heeft gheenderley Vee: behalven wey-nighe Cabritillen oft Bocken / ende eeni-ghe Hoenders. Daer en boven en wasser gheen Rijs/noch oock gheenderley Granen/ daer zy eenich broodt van souden backen/ dan hebben t'selvighe uyt eenen boom op dese wijse. Daer is aldaer een soorte van boom / hebbende sacht houdt ende by nae goet om tot pulver te brenghen. Desen af-ghehouwen ende ghecloven hebbende / ne-men zy een hamer van dick riet gemaeckt ende slaen daer mede op dit hout / t'welck haer dan gheeft een seker goedt in de ghe-daente by ons het Sagemeel. Hier backen zy haer broot van / het welck seer wit is/ inde grootte van een Palm vander handt int vierkant: met welck broodt zy haeren principalen handel doen. Het heeft menich-te van Coquos ende Bananas boomen/ oock eenighe Limoenen ende Oraengien/ maer voornamelick Nagelen. De inwoon-ders zijn beleeft ende vriendelick/maer be-gheerich ende niet alleen t'gemeyne volck/ maer oock de Coninck selve ende zijne Ho-velingen. Maer haten de dieverije seer/en straffen seer scherpelick de ghene die op ee-nighe dieverije bevonden werden. Want ooc een kint van elf of twaelf jaren om dat het een bladt oft twee Tubac ghenomen hadde/hebben zy de handen op zijnen rugge ghebonden/ende door het stedeken geleydt/ achter hem hebbende menichte van kin-deren/die tot zijnder schande riepen in haer sprake dat hy ghestolen hadde/terwijle dat de onse noch aen lant waren. Sy zijn groo-te vyanden van de Portugesen. Want tegen over leydt een Eylandt Tidore ghenaemt/ t welck met Portugesen beset is. Die van Ternate den 20 Julij int jaer 1599/als de onse daer noch waren/op het Eylandt Ti-dore ghevaeren zijnde overvielen daer een Dorp/ sloeghender drye doot/ende brochten noch 43 ghevanghenen mede/waer onder dat was des Coninckx van Tidore broeders soon. Dese voor den Coninck van Ternate gebracht ende aldaer verhoort zijnde/ was buyten des Coninckx Paleys gheleydt met een strop aen zijnen hals/ende als hy nu op strandt was/soo hieten zy hem de handen wasschen/ende als hy bockte om zijne han-den te wasschen / soo quam daer een van achter en gaf hem int bucken eenen slach in zijnen rugge met een Sabel dat hy daer neder storte / daer nae noch een ander / die hem eenen slach gaf dat hem longh ende le-ver uyt hingh/daer nae werdt het lichaem in zee ghesleept / ende lietent al soo drijven. Haer principaelste wapenen zijn Spiessen van hout oft riedt/die zy door de handt seer recht ende snel weten te schieten: en voorts groote breede sweerden met langhe Schil-den/ontrent vier voeten lanck: eenige on-der haer ghebruycken oock wel Musketten oft Roers / maer seer weynich / want zy gheen hebben dan die zy van de Portuge-sen crijghen. Als daer een Eclipsis inder Sonnen ofte Mane is / soo maken zy een

groot

groot ghetier ende misbaer/meenende dat haren Coninck of eenighe andere van hare Hoofden sterven sullen. Ghelijck het gebeurde doen ons volck daer lagh/ dat het den 6 Augusti ontrent 8 uren des avonts Eclipsis inder Mane was/datse een seltsaem gheluyt ende misbaer maeckten/met roepen / schreeuwen / bidden / slaende op Trommelen ende Beckens. Ende als ons volck vraechde waerom sy sulcken misbaer ende ghetier maeckten / soo gavense voor andtwoordt dattet Eclipsis inder Mane was/ ende dat sy als dan sorchden dat haren Coninc oft een van zijne naeste vrienden sterven soude. Ende als nu den Eclipsis inder Mane ofte Sonne ghepasseert is/ ende den Coninck noch eenighe van zijne vrienden gestorven en is/so houden sy daer op haer manier een groote Feest van/makende des anderen daeghs een omganck/ ende die voor aen gaen draghen eenighe Porceleyn/ende daer nae volghen eenighe met Spiessen / Hellebaerden / Musketten ende Roers/achter de selvighe worden ghedraghen dyve Lampen / daer nae volgt een jonghen met Coninckliche cleederen ghecleedt / ende voor hem gaet een met eenen verguldden Waeyer / ende achter hem veel vrouwen/soo jonck als oudt/seer fraey toe ghemaeckt op haer manier. Als de onse vertelden datter volck in haer landt was die van te vooren wisten te segghen wanneert Eclipsis der Sonne oft Mane wesen sal / meenden t'selve onmoghelick jae een mirakel te wesen. Hoe wel de visscherije by haer niet seer overvloedich en is; soo oeffenen sy die nochtans op verscheyden ende wonderlicke manieren. De groote visschen

Maniere van te visschen

45

vanghen sy op dese wijse: Eerst vanghen se een deel cleyne vischkens met een Schepnet oft Worpnet: ende dese gevangen hebbende stellense een langh riedt recht over eynt/door inde schuyt/ende boven int riet is een gadt daer sy een touw doorschieten/ ende aen't een eyndt van't touw een vischhaeck/ende boven den haeck een bladt van eenen boom:/op dat alsoo de lijn voor wt waeyen soude. Den visscher sittende by het

riet/

riet / worpt Visschkens voor wt nae den haeck toe / die sy recht boven t'water laten hangen: om de welcke in te slicken de Thonijnen ende andere groote visschen toeloopende / slocken met eenen den haeck in. Ooc ghebruycken sy eenighe korven / die sy op de gront laten sincken / ende de korven eenen tijt inde gront gheleghen hebbende / so sien sy neffens de Schuyt / nae de gront toe offer eenich visch in is / ende soo daer eenige visschen inne zijn / so valt daer een buytens boordt / duyckt te grondewaerts / eñ brengt den korf op met de visschen. Want in die ghewesten is het water soo claer / ende soo doorschijnende / dat men t'ghene dat in den grondt vele vademen diepe light / claerlick siet. Daer is alhier vele Scheeps rustinge eñ verscheydẽ soortẽ van Schepẽ / Galeyẽ / Hulcken / Oorlooch schepen / Booten / Prauwen. Des Coninckx Galeye was prachtelic toegherust soo wel tot heerlicke vertooninghe als tot schrick. Sy wierdt van slaven voort gheroeyt / op ghelijcke wijse als wy hier te vooren in de beschrijvinge van Banda beschreven hebben: dese hebben elck een bos pijlen neffens haer. De Galeye hadde op seven metalen Bassen / met eenige recht over eynde staende Spiessen die langher waren als hier te lande: boven op was een Fluweelen Bedde daer dẽ Coninc op lach: aen welckers sponde de wapenen des Coninckx hinghen / heel met Fluweel behanghen. De Coninc lach als nu op het bedde / als nu sat hy daer by / als nu wandelde hy. By hem sat ghedurich een die met eenen Waeyer hem windt maeckte. Hy was een cort vier schoten man / hebbende een dick hooft / nieusgierich / bemint van de zijne / machtich. Want men seyde dat hy t'seventich Eylanden onder zijn ghebiedt hadde: een onderhouder vande Mahometische superstitie. Het gheruchte van de comste van de onse nae het Eylandt en was nauwelicx ruchtbaer ghewoorden / oft hy en is t'schepe terstont derwaerts gecomen / ende heeft door Tolcken ghevraecht / wie sy waren / ende waerom sy gecomen waren. Van de onse ghenoodicht zijnde dat hy t'schepe soude comen / heeft het ghewevgert / oft eenighe laghen vreesende / oft dat hy de Coninckliche weerdicheyt ghedenckende zijn authoriteyt op dese wijse heeft willẽ toonẽ. Ende den Admirael by hem geroepen hebbende / ende langhe tijt met den selven gesprokẽ door Tolcken / als het nu scheen dat hy terstont t'schepe gecomen soude hebben wilde sulcx niet doen / eerst was de Ladder geen deegh daermen mede int schip climt / al hoe wel men de selvighe met Laken bekleede / daer nae vielt hem te laet / seggende hy moest zijn ghebedt doen / terwijle de Sonne noch scheen. T'sanderdaegs s'morghens is hy wederom aenboort ghecomen sterck zijnde twee en der tich Karckollen / seer fraey toegemaeckt ende wel gemonteert / roeyende also triumphantelijc driemael rontom de Schepen / makende seer groot geluyt met zingen / slaende op groote kopere Beckens / oot op eenighe langwerpige Trommelen. De onse waren verwondert / ende verbaest / ende wisten niet wat dit beduyde. Vreesende dan dat dese Barbaren op haer yet souden willen attenteren: hebben ghewapende beneden gestelt / op dat sy niet misschien eenige schade door onversichticheyt en souden ontfanghen.

Scheeps toerustinghe.

De Coninck van Ternate.

Maer dat dit tot haerder eere ghesschiedt was / heeft de sake daer na te kennen ghegeven. Maer oock doen en is de Coninck niet t'schepe ghecomen; maer heeft alles door eenen Tolck ghedaen ende met eenen de onse oorlof gegeven om vry te handelen. Daer nae dictwils met den Admirael ende de Capiteynen ghesproken hebbende / heeft vanden Admirael seer begeert eenich volc vande onse daer te behouden. Welck hy oock verkreghen heeft. Want daer zijn vijf mannen gheblevẽ met een jonghen: den welcken de Coninck een wooninghe toegeschickt heeft: haer medegesellen hebben haer gelt ende coopmanschappen gelaten / om aldaer teghen dat de andere wedercomen souden / Naghelen ende andere wtheemsche waeren op te coopen. Warwijck dan het Ancker gelicht hebbende / na Java ende Bantam wederghekeert zijnde / soo veel Peper / Foelie ende Naghelen als hy noch begheerde ghekreghen hebbende / is wat spaeder als de andere daer hy mede wtghereyst was in Hollandt ende daer na tot Amsterdam gecomen / vele perijkelen ende moeyten wtghestaen hebbende / welck alle niet alleen het besonder maer voornemelijck het ghemeyne beste des Vaderlants licht maeckte.

VVederompste vã VVarwick.

Het

Het sessentvvintichste Capittel.

De reysen vande andere Vloten nae Oost-Indien nae het vervolch der Iaeren ordentelick verhaelt, ende hare handelinghen ende toenemingen, ende ten lesten de vereeninge van alle de Oost-Indische Compagnien in eene, ende der selver wijse ende maniere.

Eer dat noch een van die 8 schepen / van de welcke wy nu gesproke hebben / t'huys gecome was / so heeft nochtans de selve Oost-Indische Compagnie int Jaer 1599 / onder het beleyt van de Heeren Staten en van Prince Maurits / de welcke gheensins en achten datme den Oost-Indischen handel soude naerlaten / noch een Vlote van 3 schepen sraey toegherust derwaerts gesonden / over de welcke Steve vander Hagen tot Admirael ghestelt is. Ende de selve is t'zeyl ghegaen ontrent den 4 Mey. Ende niet langhe daer nae als van die acht schepen / de vier / soo wy verhaelt hebben / in de maent Julius seer wel ghealden aenghecomen waren; soo hebben sy terstont de selve oock na de custen van Oost-Indien weder ghesonden; onder den Admirael Jacob Willemsz. Ende behalven dese Compagnie / andere Coopluyden van Amsterdam / onder de welcke vele Brabanders waeren / hebben een nieuwe compagnie opgherecht / ende vier schepen op hare costen toegerust / die sy noemden Nederlandt / de Vereenichde Landen / Nassou / ende t'Hof van Hollandt. Den Admirael was Pieter Both van Amersfoort : die mede den 21 Decembris int selve jaer / mette vier andere van d'oude Compagnie wt het Texel voeren / ende zijn seer ryckelick gheladen thuys gecomen / ontrent twee Jaren wt ghewest zijnde. Oock eer dat sy weder quamen / heeft de selve nieuwe Compagnie weder int Jaer 1602 schoone Schepen ontrent van dry hondert last uyt gereet. Ende de oude en eerste Compagnie daer en boven heefter ses by gebrocht : Welckers namen ware / Amsterdam, Dordrecht, Goude, Delft, Leyden, ende Haerlem; elck groot by de vijf hondert laste: Daer overste Admirael van was Jacob van Neck. De welcke oock daer na op verscheyden tijden wel rijckelick geladen met specerijen thuys ghecomen zijn. Want sommige na 3 jaer / sommighe nauwelicx 2 jaer ghepasseert zijnde / zijn spoedelick tot Amsterdam wedergekeert. Van de welcke voornamelick Mauritius / Hollandia / ende de Jacht waren de welcke doen namelick int jaer 1601 / drymael in Oost-Indien die reyse ghedaen hadden. Verhalven de saken gheluckelick ende nae wensch afloopende / soo zijn niet alleen tot Amsterdam / maer oock in Zeelandt van nieuws schepen toegherust ende int selve jaer na Oost-Indien ghesonden ghewest. Tot Amsterdam voornamelic zijnder derthien afgheveerdicht / de welcke den 23 Aprilis wt Texel ghevaren zijn. Maer van vier waren van de oude Compaignie onder Jacob van Heemskercke / ende vier vande nieuwe Compaignie onder Jan Grenier: noch vijf schepen van de selve oude Compaignie / die appart waren onder den Admirael Wolfaert Hermansz. De naemen der schepen waren dese: Gelderlandt / Zeelandt / Utrecht / Amsterdam / Hoorn / Enchuysen / Alckmaer / den Swerten Leeuw / den Witten Leeuw / den Groenen Leeuw / den Rooden Leeuw / den Wachter / het Duyfken. Den Spaenjaert dede zijn uyterste beste om dat dese Vlote in Oost-Indien niet en soude gheraecken ende haer voornemen volbrenghen. Hy sendt van wteghen de selve een seer machtighe Vlote ende verre grooter in ghetale van schepen ende Soldaten. Want van onse derthien schepen / en zijnder maer acht / op de plaetse daer den slach gheschiedt is tegenwoordich ghewest: maer den Spaenjaert hadde zijn gantsche Vlote van derthien groote scheps / ende van wapenen / gheschut volck / ende vele munitien seer wel versien. De onse als sy saghen dat sy in ghetale ende crachten onghelijck waren / ende dat sy wel benefsens de Bootsghesellen Soldaten hadden / maer weynich ten aensien van soo groote menichte / nochtans dappere mannen / en wel ghemonteert / hebben alsoo hare schepen gheregeert / dat sy al haer geschut conden ghebruycken: op dat eenighe nederlaghe den vyant aenghedaen soude zijn / eer dat sy ghedwonghen souden zijn tegen soo veel volcx te strijden. Verhalven de onse / soo haer belast was / schoten sonder ophouden groote clooten in de schepen der vyanden / en dat met sekere schoten / daer dick-

1599

1600

1602

De raet slaghen ende aen slaghen des Conincks van Spaignen teghen de 13 schepen van Amsterdam.

wils den Spaignaert nae de onse schie-
tende, om de cleynder grootte ende grooter
lichticheydt om te wenden daer sy wilden/
miste. Ende alsoo als nu de Zee eenen tijt
lanck door het gheroep / trompetten / ende
vele schoten met grof gheschudt als dave-
rende ghemaeckt/ een schrickelick gheluyt
gaf/ soo is aen beyde zijden met groote vry-
moedicheyet ende wackerheydt gestreden
gheweest, als eyndelinge een van de groot-
ste schepen der Spaignaerden/ die den Vi-
ce Admirael voerde/ ende de Jacht van de
onse/ met gheduerighe schoten beschoten
vele waters schepten : so dat hier door den
strijdt op ghehouden heeft/ ettelicke over
beyde zijden ghebleven zijnde ende vele ge-
quetst. Maer de Jacht van de onse/ dewij-
le sy onbequaem tot de verder reyse scheen
te zijn, de voornaemste coopmanschappen
daer wt ghelost / ende in de andere sche-
pen ghedaen zijnde/ is daer nae met seven
mannen te rugghe in Hollandt behouden
weder ghekeert.

Olivier vā Oirt.

In dit selve Jaer duysent ses hondert
een den 26 Augusti, is in Hollandt thuys
gecomen Olivier van Oirt / van Utrecht:
De welcke oock de Strate van Magellan
door ghevaren zijnde / des Werels Cloot
in drij jaeren om gevaren hadde / vele we-
derstoots van den vyant ende van wegen
de tempeesten ghehadt hebbende. Hy was
afghevaren wt de Maes in het jaer duy-
sent vijf hondert acht en neghentich / met
drij schepen ende een Jacht. Olivier had-
de het ghebiedt over de gheheele Vlote/ by
ordonnantie van Prince Maurits / heb-
bende tot Vice-Admirael Jacob Olpen-
dam / den welcken die van Amsterdam
hem by ghevoecht hadden. Want behal-
ven de andere waren bewinthebbers van
dese reyse seer aensienelicke mannen Pie-
ter van Bevere / Hugo Buse / ende Jan
Beyning : van de welcke de eerste tot
Dordrecht oft tot Rotterdamme/ Benning
tot Amsterdam woonde. Eer dat de sche-
pen in de Groote Zee/ die sy Archipelagus/
oft Mar del Sur noemen quamen/ so heb-
ben sy vele teghenspoet ghehadt, ende ter-
stont twee vande selve verloren hebbende/
hebben sy wel een Spaensch Schip ghe-
nomen / maer eer dat het genomen wert/
is het Gout / dat het in stede van ballast
voerde / in de opene Zee/ by laste van den
Capiteyn / ghewotpen gheweest / op dat
het in de handen van de onse niet comen
en soude; ghelijck een vande ghevanghene
nader handt bekent heeft / de welcke als
den Capiteyn nu los ghelaten was / ver-
haelde dat er thien duysent ende twee
hondert ponden goudts gheweest waren.
Daer nae hebben zy hare strecke na Japan
ende van daer nae de Philippinen ghe-
nomen/ alwaer zy twee Spaensche Galeo-
nen int ghemoet ghecreghen hebben. De
eene van dese heeft de Jacht/ de andere het
schip daer Olivier selve Overste op was
aenghetast: de Jacht ghemerckt datse wat
verre af was is vander Spaenjaerden ghe-
weldt gheraeckt: de ghene die teghen Oli-
vier vechtende was naer een lange schar-
mutsinghe ende nae het innemen van het
opperste van het schip is nochtans door de
manhachtige herten van de onse afgestoo-
ten gheweest: ende het Galeoen selve door
seer vele schoten van grof geschut ontram-
paneert zijnde is gesoncken/ wel met 500
mannen. Olivier en heeft maer ses oft se-
ven doode ghehadt/ ghequetste ontrent vijf
en twintich. Soo dat hy alhoe wel hy nae
soo vele moeyten ende soo groote perijcke-
len cleynen rijcdom t'huys gebrocht heeft/
nochtans moet van hem geseyt zijn dat hy
dese eere zijne lantslieden toegebracht heeft/
dat hy desen lof van de werelt omgevarē te
hebben/ den welcken haer eenen Portegijs
ende twee Enghelsche als eyghen toeschre-
ven / den Hollanders oock ghemeyne ghe-
maeckt heeft.

De Philippine Eylandē.

De Eylanden Manilles die wy gheseyt
hebben/ worden anders de Philippinen ge-
noemt van den Coninck van Spaignen
Philips / onder wiens naem de Spaen-
jaerden wt Nova Hispania varende die
ontdeckt ende ghevonden hebben / int jaer
ons Heeren een duysent vijf hondert vier
en sestich. Sy worden oock Manilles ghe-
heeten / vande voornaemste stadt ende Ha-
ven/ die de Spaenjaerden daer ghemaeckt
hebben / welcke Manila ghenoemt is.
Sommighe noemense oock Lussones van
Lusso het voornaemste Eylandt/ welckers
omloop gheseyt wordt by nae van duysent
mijlen te zijn in het welck de stadt Mani-
la gheleghen is / by de welcke ontallicke
Eylanden ghesien worden / die zy alle met
eenen algemeynen naem Manilas oft Lus-
sones heeten. Alle dese Eylanden hebben
eertijts tot het Coninckrijcke van China
toebehoort/ waer van als zy om lichte oor-
saken afghetrocken waeren / zijn in eenen
seer beroerlicken staet ghevallen, de mach-
tighe over de ondersaten nae haeren lust
woedende ende onverdraghelicke tyrannie
ghebruyckende. De politische regeringhe
dan vervallen zijnde/ so is het den Spaen-
jaerden van West-Indien invallende licht

ende ghemackelick gheweest de selve in te nemen /ende haer onderdaen te maecken/ als zy voornaemelick met hoopen t'samen quamen gheloopen / de welcke ghedoopt zijnde beleden dat zy Christenen waeren. De Chinesen handelen noch heden ten daghe vele in de selve ende brenghen wt China alderhande coopmanschappen / als alderley Zijde/Cattoen/Porceleynen/ oock Buspoeder/Salpeter/Sulfer/Yser/Coper/ Stael/Quicksilver ende andere waren.

Het naeste jaer / welck is gheweest het een duysent ses hondert ende twee jaer na Christi gheboorte/zijn wt Oost-Indien drij schepen met Naghelen/Noten Muscaten ende Peper behoorlick gheladen wedergheсomen. Over de schepen die wy geseyt hebben dat wt Zeelandt ghevaren waren/ was tot Overste Houtman/vanden welcken wy in de eerste Oost-Indische reyse boven ghewach ghemaeckt hebben. Dese int jaer een duysent vijf hondert neghen en neghentich met twee schepen wt Zeelandt ghevaren zijnde / is met zijne schepen aen het Eylandt Zumatra eertijts Taprobana by de Ouders ghenoemt / als sommighe meenen/aenghecomen/alwaer hy in de teghenwoordicheydt des Coninckx door zijnen Secretaris verradelick is doorsteken. Dese Houtman / op dat wy dit tot zijnen loff ende tot ghehenghenisse der sake int voorby gaen by voeghen / heeft eerst de oorsake ghegheven vande navigatie van de onse nae Oost-Indien. Want als hy lange handel met de Portegijsen die in Indien handelden/ghedreven hadde/ende alle de middelen van met de Indiaenen te handelen/ ende om tot dese plaetsen te comen ghemerckt ende geleert hadde / eyndelick bevonden zijnde (want dit is den vreemdelinghen straffelick verboden) is ghevangen ghestelt gheweest/ende alsoo hy tot zijnder ontslakinge een merckelicke somme gelts van doene hadde beancxst zijnde door wat middel hy dit gheldt soude becomen / addresseerde hy hem aen eenighe Cooplyden resi derende tot Amsterdam dien (soo zy hem hielpen) belovende in recompensie te openbaren al watter op de Oost-Indische

Houtmã wort doorsteken.

reysen vallen mochte / hun grootelicx aenprijsende de excessive profijten die daer te doene waeren: ende heeft dit nader handt wt de ghevanckenisse verlost zijnde / overvloedelick metter daet bewesen. Houtman aldus ghedoot zijnde/Pauwels van Caerden/de welcke met twee schepen van Amsterdam in de selve Haven met lange daer nae ghecomen is / naemelick int jaer een duysent ses hondert /hier van niet wetende heeft seer groote swaricheden gheproeft/ een Portugees Ambassadoor voornamelick van Malacca ghecomen zijnde / de welcke het herte des Coninckx alreede verbittert meer ende meer teghen de Hollanders ontsteken heeft. Maer de Coninck selve daer nae (zy noemen hem anders den Coninck van Achem) het bedroch der Portegijsen vernomẽ hebbẽde/heeft naderhant andere schepen int jaer een duysent ses hondert een wt Zeelant aencomende/over de welcke Laurens Bicker overste was/vriendelick ende heerlick onthaelt hebbende ende wel gheladen henen ghesonden: Ghelijck oock / int selve jaer Joris van Spilberghe/ als hy sommighe gheschencken ende brieven van Prince Maurits aen den selven Coninck ghebracht hadde / seer vriendelick ontfanghen is gheweest/den Coninck hem seer milde ende vriendelick teghen hem bethoonende. Want hy heeft oock den selven Spilberghe tot de Conincklicke maeltijt ghenoodt; ende terstont nae het noenmael is hy daer en boven met een verguldt Indiaens sweert ende een cleedt met blinckende goudt daer tusschen ghewewen van den Coninck beschoncken gheweest. Ende Bicker in zijne wedercomste/behalven dat hy een Portegijsche Caracke tot buydt in Zeelandt ghebracht hadde (want nu hadden de Portegijsen/soo te vooren aengewesen is/begonnen de onse opentlic aen te tasten ende desen handel te beletten by laste van den Coninck van Spangien) bracht oock drij Ghesanten van den Coninck van Zumatra aen den Alder Doorluchtichsten Prince Maurits: van de welcke den eenen tot Middelborgh ghestorven zijnde dese grafschrift ghestelt is gheweest.

Pauwels van Caerden.

Laurens Bicker.

Ioris Spilberghe.

HIC. SITVS. EST.

ABDVR. ZAMAY. PRINCEPS. LEGATIONIS.

A. REGE. TAPROBANÆ. SEV. SVMATRÆ

SOLTAN. ALCIDEN. RAIETZA. LILLO. LAHE. FBLALAM

MISSÆ.

MISSÆ.

AD. ILLVSTRISS. PRINCIPEM. MAVRITIVM.
CVM. DVABVS. N\VIB. ZELAND. QVÆ. INDEDIT.
ACCEPERE. LIBVRNICAM. LVSITANICAM.

VIXIT LXXI. OBIIIT ANNO CIƆ IƆ CII.
PRÆFECTI. SOCIETATIS. INDICÆ.
H. M. P. C.

Als dan op dese wijse daghelicx groeyde de Oost-Indische Navigatie ende seer grooten aenwas creech/so was daer een dinck welck scheen hindernissen ende eerachssins quaet te dreyghen. Want dewijle niet alleen wt verscheyden Havenen vã Hollant/maer ooc van Zeelant/schepen derwaerts daghelicx gheschickt wierden / de welcke dickwils inde selve Haven ende het selve Eylant in Oost-Indien voeren/so ontstonden hier wt den Coopliedem niet alleen verhindernissen ende oneenicheden/maer oock groote schaden. Daerom zijn de Bewinthebbers van verscheydẽ Compaignien soo wel van Hollandt als van Zeelandt in S'Gravenhaghe ghedachvaert gheweest:

Alle de OostIndische Compaignien vereenicht in eene.

alwaer met bewillinghe der Staten Generael ende ghemeene stemmen der Compaignien alsoo verdraghen is/dat alle dese Compaignien in eene souden t'samen ghetrocken werden / ende een dinck met ghemeene begeerten doen souden. Ende op dat die vaster ende bestendigher ghehouden soude werden / soo hebben de Heeren Staten terstont met een Edict gheordonneert dat niemant van de Vereenichde landen behalven dese Compaignie nae Oost-Indien soude varen; ende dat den tijt van een en twintich jaeren. De Compaignie insghelijcx soude den Staten ende den gemeenen Vaderlande vijf en twintich duysent guldens betalen / de welcke op de rekeninghen van de naeste thienjarighe Navigatie souden ghestelt werden. Daer is ooc in de selve conditien ghestelt gheweest dat die van Amsterdam in de Equipagie die tot dienst van dese Compaignie ghedaen sal worden/de helft sullen hebben te bevoorderen; die van Middelborgh een vierde deel. Delft/Rotterdam/Hoorn ende Enchuysen elck een sesthienste deel. Oock dat de schepen van de reyse wederkeerende souden wederom incomen inde selve Haven daer die wt gheseylt souden zijn: dat de speceryen die oft tot Middelborgh oft elders by de Compaignie bewaert werden gelijckelick sullen vercocht werden op Amsterdams ghewichte / dat het Collegie oft Camer de welcke hare speceryen ende coopmanschappen vercocht heeft/van een andere sal moghen nemen/die noch voorsien is. Een yghelicke vergaderinghe is oock een seecker ghetal van Bewinthebbers verordent geweest/daer elcke Camer op sal versterven. Als Amsterdam 20/ Middelborg 12. D'andere Camers elck 7. Ende daer onder eenighe comende af te sterven / oft anderssins wten dienst te scheyden/soo sullen die van de Camer/daer sulcx ghescheidt is drij nomineren wt de participanten ẽ de Heeren Staten/oft de Borghemeesteren sullender een wt kiesen. Daer en boven wt de selve Collegien souden seventhien persoonen wt den midden van haer ghecoren worden: de Camer van Amsterdam namelick souden acht kiesen/van Middelborgh vier: Delft ende Rotterdamme twee: Hoorne ende Enchuysen oock twee: Den seventhiensten persoon soude wesen van Middelborgh oft vande Mase ofte van Noordt Hollandt by ghebeurte. Dese persoonen te samen souden comen als mense beschrijven soude / om te resolveren wanneer men sal equiperen/ met hoe veel schepen/waer men die sal senden / ende andere dinghen den handel betreffende. Dat eyndelick de vergaderinghe soude ghehouden werden/d'eerste ses jaren binnen Amsterdam/ende twee jaren daer nae tot Middelborgh: ende daer na weder tot Amsterdam/als eerst. De naemen der Bewinthebberen / die in dit contrackt int jaer 1602 stonden/waren dese van de Camer van Amsterdam Geraert Bicker/ Reynier Pau; Pieter Hasselaer/Jan Jansz. Carel d'oude/Jaques de Velaer/Bernaert Berrewijn/Johan Poppen/Hans Honger/ Henrick Buyck/Lowijs del Beque/Dieric van Os; Fransois van Hove / Elbert Lucas/

tas/Isaack le Meer; Sibert Pietersz; Gerrit Reynst/Hubrecht Wachtmans; Lenert Ray; Albert Simonsz Jonckheyn; Arent ten Grootenhuyse.

Van de Camer van Middelborgh/Adriaen Hendricksz ten Haeff; Jacob Boreel/Jan Lambrechtsz Coole/Jacob Pietersz de Weert/Cornelis Meuninck/Adriaen Bomene/Laurens Bax/Everaert Becker/Arnout de Clerck/Arnout Verhouve/Geraert van Schoonhove/Niclaes Pietersz/Balthasar van Vlierden/Balthasar de Moucheron.

Tot Delft/Jan Lodensteyn/Arent Lodensteyn/Dierick vander Dassen/Geraert Meerman/Cornelis Bogaert/Michiel Sasbout/Willem Edel/Dieric Meerman/Jan Praet/Jacob Labbiaen/Hendrick Ott/Jasper Moerman.

Tot Rotterdam Foppe Pietersz vander Meyden/Willem Franck/Gerrit Hugesz. Pieter Base/Johan vander Veken/Willem vā Loon/Jan Jacobsz Mus/Adriaen Spierinck/Cornelis Matelief de Jonghe.

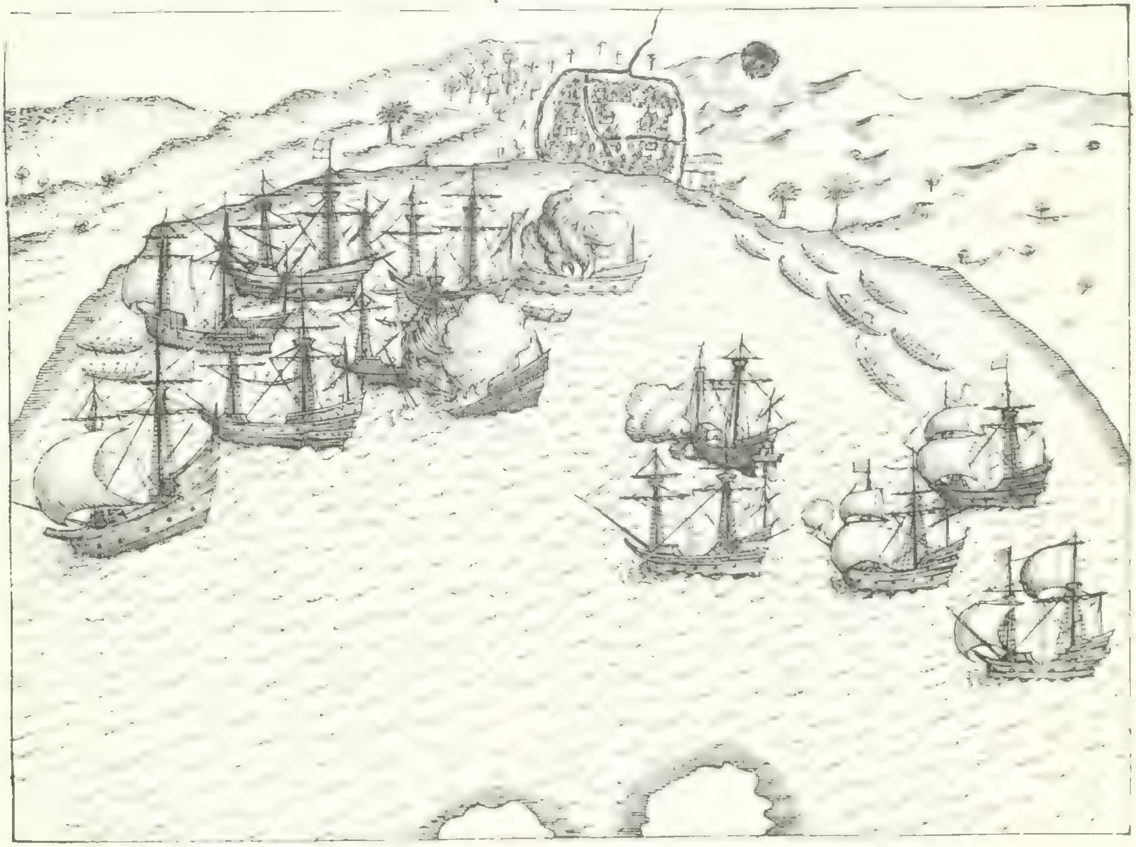
Tot Hoorn/Claes Jacobsz Sijmis/Cornelis Veen/Willem Pietersz Crap/Pieter Jansz Lioen.

Tot Enchuysen/Lucas Gerritsz/Willem Cornelisz de Jonghe/Jan Pietersz Scram/Hendrick Gruiter/Jan Laurensz van Loosen/Dierick Pelser/Gijsbrecht van Berensteyn/Barthout Jansz Steenhuysen.

Dese Ordonnantie met de stemmen van alle op dese wijse geapprobeert zijnde/soo zijn met ghemeyne hulpe ende costen terstont veerthien schepen toegherust ghewecst. De ses van die waren van die van Amsterdam/drie van Middelborgh/twee van Rotterdam/een van Delft/ende twee van Noort-Hollant. Over dese eerste voyagie is Admirael ghewecst Steven van-

Steven vander Haghen.

46

der Haghen/Vice-Admirael Cornelis Sebastiaensz. Dese Compaignie hadde als doen een Capitael somme van 6000000 gulden.

Van de voorighe schepen/die wy boven verhaelt hebben dat int jaer 1601 uytghe-

1603 vaeren waeren isser int jaer 1603 in Februario een Jacht weder t'huys ghecomen genoemt de Wachter: die brocht onder andere tijdinge / dat noch vijf andere schepen op den wech waren / ende haest comen souden met speceryen wel gheladen. Verhaelde voorts / dat Welfaert Hermansz / die in t selve jaer 1601 soo wy ghesept hebben nae Oost-Indien met etteliicke schepen getrocken was / comende inde Strate van Sunda van een Chineesche Brauw ghewaerschout was dat de Coopstadt van Java Bantam van een Vlote der Portegijsen / onder den Admirael Don Andrea Fortado Mendosa beleghert was.

Strijt te water vã Wolfaert Hermans tegen de Portugaelsche Armade.

Eñ dat de Portegijsen die te Goa waeren / seer qualick namen dat den Handel van speceryen / dien sy alleen tot noch toe ghedreven hadden / ende die wtnemende groote profijten die daer wt ontstaen vande Hollanders haer benomen werden: eñ dat sy daerom dese Vlote van acht groote Galioenen / met noch twee en twintich so groote als cleyne Galeyen na Bantam gesonden hadden / tot dien eynde / op dat sy de onse die daer handelen / wtghestooten hebbende / de borghers ende inwoonders van de gemeynschap der selver met Woorden ende beloften / oft ten minsten / soo dat niet en gheluckte / met ghewelt ende wapenen af keeren souden. Wolfaert die niet meer dan vijf schepen en hadde / de saecke nochtans met de andere Capiteynen ghecommuniceert hebbende / heeft verthoont dat hy gheensins met eeren en conde weder keeren / ende daerom is met ghemeene toestemminghe van allen gheresolveert / dat sy de Portegijsen moesten bespringen. Het welck gelijck het van de onse vrymoedelick begonnen / alsoo oock cloeckelick wtghevoert is ghewee st. Want de Borghers ende den Gouverneur selve van Bantam / door de comste van onse schepen seer opgewect zijnde / de wapenen met de onse te samen ghevoecht hebbende / hebben met alle crachte daer toe gearbeyt om dese peste vã haer af te keeren. In den eersten aenvanck heeft Wolfaert gesocht de Portegijsche Vlote te verstroyẽ ende schadeloos te maken: Daer nae oock naerder aentastende heeft twee Galeyen: ende daer en boven noch drie schepen / onder zijn ghewelt ghebracht: ende eenighe door het gewelt van het gheschut te niete gedaẽ zijnde heeft hy gansch doen sincken / ende in andere ten lestẽ hebben de Portegijsen selve t'vyer ingesteken / op datse inde handen van de onse oft van die van Bantam niet gheraecken souden.

Aldus de Portugaelsche Armade door haer gheen goede wtcompste siende / soo zy daer langher blebe / zijn zy t'seyl ghegaen ende ghevaren nae Amboyna / alwaer zy seer vele van het Eylandt / om dat zy met de Nederlanders ghehandelt hadden / soo boven verhaelt is / wreedelick omghebrocht hebben / ende daer en boven de Nagel-boomen afghehouwen hebbende / hebben alle hope van vrucht in toecomende tijden benomen. Welcke wreede ende Barbare daet wy voorwaer niet en lesen dat vande Saracenen selve / de welcke haer altijt den Portegijsen seer vyandich betoont hebben / als zy eerst in Indien ghecomen waeren / opt ghedaen is geweest. De sake na wensch van de zijde vande onse / so wy verhaelt hebben / wtgherecht zijnde / is Wolfaert binnen Bantam ghecomen / ende heeft daer eenige daghen ghebleven. Die van Bantam hebben hem met groot bewijs van blijschap / ende met gheen cleyne verwonderinghe van zijne vromicheydt / hem als haeren verlosser willecome heetende / ontfanghen. De onse hebben voor de ontfanghen victorie God Almachtich gelooft ende gepresen: eñ terstont daer na als zy na de Eylanden Ternate ende Banda haeren cours ghenomen hadden / verstonden zy dat de Portegijsen Amboyna verwoest hebbende / so wy ghesept hebben / naer Tydore ghetrocken waeren / daer zy een fort hadden ligghende. Dies hebben zy hare vijf schepen verdeelt / ende twee zijn nae het Eylant Banda gevaeren: ende de andere drye nae Ternate: daer zy hunnen Factoor die daer ghelaten was / Franck Verdoes ghesont ende wel ghesien by den Coninck gevonden hebben. Ende nae dat zy vanden selven verstaen hadden dat het ghewas vande speceryen ende voornaemelick vande Naghelen doen niet groot ghe weest en was / de gene die hy daer en tusschen ghecocht hadde t'schepe ghebracht hebbende / zijn zy naer Banda alwaer nu de reste van de Vlote lach en wachte / ghetrocken. Ende daer vindende haeren Factoor Adriaen Veen / mede int leven eñ welvaerende; eñ beyde de schepẽ vã haere Vlote met Nagelen eñ Noten Muscaten by na volla dẽ; so zijn zy seer verblijt geweest. Ende hebben terstont dry van die schepen met Specerijen wel ghe laden nae huys voorgesonden. De andere by het selve Eylandt blijvende hebben voorghenomen te verwachten tot dat de Naghelen rijpe souden zijn: van de welcke de inwoonders een over vloedich gewas verhoopten. Maer Amsterdam / uit begin vande Lente / met

twee

twee schepen wt de Vlote van Jacob van Heemskercke / die zy onder weghe haer by ghevoeght hadden wedergecomen zijnde hebbē een wtnemende overvloet van verscheyden specerijen ghebracht / naemelick 1330200 ponden Pepers; 128300 Naghelen: 650400 Noten Muscaten: 99800 Foelie: ende 9901 Cubeben. De Capiteynen aen landt ghecomen zijnde verhaelden onder andere aen de Compaignie / dat Jacob van Neck met zijn twee schepen Amsterdam ende Goude / missende / ladinge in het Eylandt Ternate / hadde daer by voor het Eylandt Tidore vinden ligghen twee Portugaelsche schepen met een Hollants schip van Malyn by haer ghenomen. Ende dat ten versoecke vandē Coninck van Ternate de welcke een geduerighe oorloge teghen die van Tidore voert / Jacob van Neck de sel ve geerne vernestelt soude hebben / maer dat hem niet wel geluct en was: hebbende 8 ofte 9 mannen verloren / ende selve zijn rechte hant de vingheren afgeschoten zijnde; waeromme hy van daer sonder yet wt te richten met beyde zijne schepen na Patana / ligghende achter Queda ofte Malacca ghetrocken was. Daer nae quam mede tijdinghe van het succes ende ervarentheydt van de andere schepen; mede vanden Admirael Jacob van Hemskercke die haest volghen soude met twee schepen ende een Portugaelsche Caracque / groot 1400 vaten / die hy vechtender hant verovert hadde: zijnde aldaer de Portugesen ende Nederlanders d'een metten anderen in oorloghe ghecomen. Dese Caracque was ghelade den tot Maccau / naer Malacca varende / met Zijde Lakenen / Suyckeren / Cottoen / Muscus ende andere costelicke waren rijckelick gheladen / ende hadde daer en boven in stede van ballast ettelicke duysent pondt Loodt ende Coper: gheestimeert alle haer ladinghe eenighe Milioenen guldens. Dese Caracque voerde den naem van S. Catharina / ende hadde in acht hondert menschen / waer onder ooc mede hondert vrouwen waeren. Als zy eerst de twee schepen van Heemskercke naerderde / heeft terstont het Trompet begonnen te blasen ende een bloedighe Vlagge achter te laten waeyen. Maer terstont daer na dapper vande onse bestreden / ende oock met grof gheschut op een plaetse oft twee neffens den kiel alsoo doorboort / dat zy water schepte / heeft de bloedighe Vlagghe in een witte verandert / ende haer daer nae in het ghewelt van Heemskercke met wille ofte onwille overghegheven. Vande Portegijsen zijnder t'sesentich ghebleven; de andere die zijn in genade ghenomen ende soo het gheaccordeert was / alle aen landt gheset. Heemskercke / nae de vercreghen victorie / heeft dese Caracque al ontladen van alle haer costelickste goedt ende doen brenghen in zijne schepen / ende daer nae de selve boven vertimmert ende leegher ghebout zijnde ende herladen voorts op met Peper / is ghelukkelick in zijn Vaderlandt met een van zijne schepen wederghekeert int jaer 1604.

Strijdt van Nec tegen de Portugesen.

Victorie van Heemskercke.

Spilberghe van de welcke wy boven vermelt hebben / is in dit selve jaer oock thuys ghecomen. In zijn vertreck by Cabo Verde / teghen dry Carabellen van Portugael strijdende / heeft ooc een wtnemende victorie op den vyant vercreghen. Van daer nae de Eylanden van Corsico / Annabara ende van S. Thome besocht hebbende / heeft naer het vaste landt zijne strecke ghenomen. Ende daer nae de Caba de bona Esperantia ghepasseert zijnde / die gantsche strecke van Cuffala ontrent de zijde in de Eylanden Prenmieras en Commores / alwaer sy ververschten. Voorts voer hy langhs de custen van Mehnde / comende ontrent Cochin / langs de custen van Malabar / is tot het Eylandt Zeylan terstont ghevaren. Alwaer hy vanden Coninck van die plaetse in de haven Batecoli seer heerlick ontfanghen oorlof / om over die heele custe handel met zijn ondersaten te drijven vercreghen heeft. Maer de wijle hy soo veel Pepers ende Caneel / als voor zijne schepen genoech soude zijn te dier plaetsen niet becomen en conde / ende verscheyden dinghen van de macht ende rijcdommen des Coninck van Candy van den Coninck Batecoli verstaen hadde / heeft terstont eenen Tolck / die zijne meyninghe en wille soude ondertasten / derwaerts ghesonden. De welcke aen Spilberge terstont daer nae brieven ghebrocht heeft / by de welcke de Coninck begheerde / dat den Admirael een weynich zijne saecken aen een zijde stellende / niet en soude swaricheydt maken by hem te comen / want dat hy bereet was hem alle gunste ende vrientschap te bewijsen. Spilberghe dese tijdinge ghecregen hebbende / met thien van zijne medeghesellen ende dienaers ghereyst zijnde / is eerst vanden Coninc van Batecoli heerlick ontfanghen ghewees t/ de welcke hem niet alleen ghesel schap des weechs / maer oock eenige Olyphanten ende een Koetsie ghedaen heeft / met de welcke hy tsamen met de andere nae het landt vanden Coninck van Laula ghevoert soude werden

Reysen van Spilberghe ende heerlicke dadē.

De

De welcke hem niet min heerlick ontfanghen hebbende voort nae het Hof van de Coninghinne van Trinquiniamala hem heeft doen ghelepden. Ende sy hadden alomme vrye herberghen/ende als sy souden slapen gaen werden sy in cameren met witte Slapelakenen behangen/ welck een teecken van de meeste eere in het Tylandt is/ ghelepdt. Maer als sy noch een dachreyse van Candes waeren/ so heeft de Coninck terstont een van zijne Coedsten/met eenighe Olyphanten haer teghen ghesonden: Van de welcke de Coedste met Conincklick cieraet verciert/ende geheel met geborduert Laken bedeckt was. Terstont daer nae als zy by een seker Riviere niet verre van de stadt ghecomen waren/heeft men haer belast daer stille te blijven / ende de compste van den Gouverneur des Conincks te verwachten/de welcke een weynich daer nae met een seer groot geselschap aencomende/ Spilberge in de Stadt ende des Coninckx Hof met groot bewijs van eere ghelepdt heeft/ontrent duysent ghewapende hem geleydende/met ettelicke vaendelen van de Portegijsen onlanckx gecregen. Want daer in andere Havenen van dese lantstrecke niemant handel drijvē en mach sonder toelaten van de Portegijsen / soo is dit Coninckrijcke van Candes van dese last gantsch vry ende exempt / ende en betaelt den Portegijsen gheen tribuyt. Maer op dat men verstae/op wat wijse den Candesiaen dit jock afghekeert hebbe/soo moet men aenmerckē/ dat na het overlijdē van Darma de Coninck van Zeylon / dese anders Fimala genoemt by de Portugesen in haer Casteel Colomba opghevoedt eñ van haer gedoopt eñ Don Johan genoemt was ghewéest. Maer niet lange daer na als hy bevondt dat niet alleen de Soldaten maer oock zijne lantslieden de Cingalen hem seer gunstich waeren / ende nu vele in macht ende rijckdommen vermochte / heeft hem selven Coninck gemaect ende alle de Portugesen teghen haere hope gantsch wt het Rijcke ghedreven. Daer was int leven een dochter van den overleden Coninck / de welcke de Portugesen mede ghedoopt ende Catharinam ghenoemt hadden/dese sochten de Portugesen in aller manieren te ondertrouwen met Petro Lopes de Sosa/ Gouverneur van Malacca/ende terstont by een ghebracht hebbende wt Goa ende andere plaetsen eenen grooten heyrlegher/ brochten haer in de stadt Candesia. Als nu dan Petro Lopes groote menichten met hem brachte/ende dat Johan van Oostenrijck op zijne crachten niet en betroude/ achtende dat hy zijn ghewelt moeste wijcken/de stadt verlatende heeft de Bosschen ende Haghen met ettelicke specerijen ingenomen. Van daer op alle de passagien nae de stadt lettende / heeft belet / datter gheen victualie ende lijftocht ingebrocht werdt/ ende heeft alle de Portugesen waer dat se waeren buyten de stadt omgebracht. Door welcke swaricheden Lopes gedwongen zijnde/is eyndelinghe tot de stadt gegaen/ende heeft een seer wijde plaetse met zijnē heyrlegher inghenomen / om opentlick teghen Johan te strijden. Sy dan op eenē sondach aen den anderen ghecomen zijnde int jaer 1590/hebben eenen tijt lanc met verscheyden fortuyne ghestreden/maer eyndelinghe is Lopes overwonnen ende ghedoodt ghewéest. Die Catherina / de dochter van den overleden Coninck die ick ghesevdt hebbe/ de welcke doen neghen oft thien jaren oudt was / is oock den Portugesen ontnomen ghewéest ende is met Fimala getrouwt. Hy heeft oock de Forten vande Portugesen/die naer Columba ghevlucht waren/alomme verlaten ende met eenen doen slechten. Eñ heeft van dien tijt af alle zijne ghedachten om zijn Coninckrijcke te vermeerderen eñ voornamelick teghen de Portegijsen te bevestighen/ghewendt.

Op dat wy dan van daer wy afghetreden zijn weder keeren. De Coninck daerna t'sanderdaegs heeft ettelicke Peerden met Sadels ende behanghselen fraey verciert in de herberghe van Spilberghe gesonden/ begeerende dat hy te Hove soude comē. De welcke mede ghenomen hebbende / benefsens de brieven van Prince Maurits/gheschencken ende ettelicke schilderijen/ende onder andere een contrefeytsel van Prince Maurits/mette schilderije vandē slach van Nieupoort / is tot den Coninc gegaen: Ende als hy hem ghegroet hadde ende de gheschencken ghepresenteert / de Coninck int witte ghecleedt heeft die zijnen sone eñ huysvrouwe gesonden om te aenschouwen. Hy selve daer na wandelende met den Admirael heeft van verscheyden saecken met hem begonnen te handelen. Ende terstont als hy vande ghelegentheydt ende staet van onse landen / ende van de oorloghe die tegen den Coninck van Spaignen gevoert werdt/verstondt / is in zijn herte verblijdt ghewéest/ende seyde daer by dat hy niet en wiste datter eenighe natie van wit volck was als Portugesen. Daer nae heeft hy Spilberghe met zijn gevolgh in een camer met seer costelicke Tapijten becleedt ende

T'rijcke van Candes den Portugesen niet onderworpen.

heerlick

heerlick verciert doen leyden. Alwaer men sach Spaensche stoelen geset en een langworpige tafel en andere dingen na de wijse van die van Europa en de Portugesen / by de welcke hy / soo wy geseyt hebbē opgevoet was / toebereyt. Maer als Spilberge nae andere dingen van een verbondt te maecken sprack / soo andtwoorde de Coninck dat hy met de Coninginne ende met zijne Princen bereedt was oock op zijne schouderen calck ende steenen toe te brenghen / als het de Vereenichde Provincien ende Prince Maurits believen soude / in zijn landt eenighe sterckten te bouwen: welck hy oock naderhandt by brieven aen den Prince ende aen de provincien geschreven bevesticht heeft. Spilberghe insghelijcx op dat hy ooc hem thoonen soude dat hy een waerachtighe vyant vande Portugesen was / heeft hem te ghevalle drij Portegische Schepen / die daer by laghen ghenomen / ende den Coninck de schepen verbrant hebbende / de gevangenen overgegeven. Ende alsoo de Coninc in Instrumenten van Musijcke seer groote vermakinge hadde / heeft begheert dat men hem een oft twee laten soude. Het welck Spilberghe hem niet alleen toeghelaten en heeft / maer heeft hem ooc twee Musicienen oft speelleden in zijnen dienst ghelaten. Ende dit is den Coninck soo aenghenaem geweest / dat hyse niet alleen beyde in zijn Hof ghenomen heeft / ende den eenen ghewilt heeft dat hy zijnē ende zijnes zoons Secretaris soude zijn / maer onse tale beghinnende te leeren zijn Coninckrijcke nieuwe Hollant ghenoemt heeft. Spilberghe brochte wt Zeylon den eersten Caneel en veel costelijcke gesteenten / ende onder andere eenen Robijn soo groot / als te vooren niet gesien en is / namelijck vier hondert caraten weghende.

Ceilan Taprobana niet Zumatra, na Ptolemeum.

Dit Eylant wort van andere geheeten Ceilan / van andere Zeylon / van sommighe Tenarisim / dat is t'landt der wellusten. Soo wy Ptolemeum volghen / dit sal zijn Taprobane / niet Sumatra. Want het licht recht teghen over de Cabo Comerini / alwaer Ptolemeus die ick geseyt hebbe / Taprobana wtdruckelijck stelt. Osorius zeyt dat het van de inwoonders Zeylandia ghenoemt wort: ende dat het hem in de lenghde van het Noorden tot het Suyden ontrent twee hondert ende veertich mijlen wtstreckt: maer dat de breedde / daer het alderbreetst is niet boven de hondert ende veertich mijlen heeft: ende dat het seer vruchtbaer is / ende niet alleen in verscheyden vruchten overvloeyende / maer oock met cruyden ende seer welrieckende planten wtnemende becleedt / de welcke sonder eenich bouwē voortcomen: dat het daer en boven groote menichte van Caneel voortbrenght / ende dat daer en boven veel seer costelicke steenen / ende veelderley wt de aderen van seer groote steenen ghetrocken werden / ende datter ooc Peerlen in ongheloovelicke veelheydt ende van besondere verwe ende glants / de Oesters wt den grondt der Zee ghetrocken zijnde ghebonden worden: datter daer en boven een wonderlicke menichte van Olyphanten ghevoedt wordt / ende dat het heele Eylandt in seven Coninckrijcken onderscheyden is / van de welcke het een nochtans in rijckdommen / ende weerdicheyt ende ghebiedt de andere verre te boven gaet: ende dat de Coninck in een seer groote stadt / welcke Columbum ghenoemt wordt / den setel ende wooninghe van zijn Rijcke stelt. Heden houdt dat voornaemelick heel dese Fimala die wy gheseydt hebben / van de Portugesen Johan van Oostenrijck door die occasie die wy gheseydt hebben / ghenoemt.

Het bedrijf van Iacob Cornelis Nec.

Jacob Cornelisz Neck / die wy boven verhaelt hebben dat nae den strijdt te water teghen de Portegijsen / nae Patana gereyst was / heeft oock meest ontrent den selven tijt / een groot ghetal van Peper ende specerijen t'huys ghebrocht. Patane is een stadt int midden tusschen Sianum ende Malacca ghelegen / aende Zee / de Hooftstadt van het gantsche landt oft Coninckrijcke / welck van dese stadt den naem van Patane heeft. Als Neck daer lach / wierdt het rijck van een Vrouwe gheregeert / ende hadde doen ontrent de vijfthien jaer en alleene over het Coninckrijcke gheweest. De onse als zy inde Haven van het Coninckrijcke / welcke ontrent een halve mijle van de stadt is / hare schepen gheset hadden / soo is daer terstont eenen ghecomen / welckers ampt was / de vreemde schepen te visiteren ende doorsien. Dese als hy mede eenighe versche vruchten de onse gepresenteert hadde / seyde dat de Coninginne ende alle de inwoonders om haere compste seer blijde waeren / heeft nochtans gheseyt dat zy niet en conden hebben verlof om te handelen / eer dat den Admirael selve in de stadt quame. De welcke t'sanderdaeghs / met hem ghenomen hebbende / de brieven van zijnen Prince die hy met hem bracht ende de gheschencken aen lant gaende / is op Olyphanten na het hof ghetrocken. Ende der Coninginne ende den Heeren de patente van

den Prince ghegheven hebbende / so is hem terstont verlof ghegheven om met de inwoonders te handelen / een van de voornaemste Heeren last hebbende/om vanden prijs vande speceryen met hem te handelen/ende hem te bevlijtighen / dat hy soo veel als ghenoech soude zijn om de schepen te laden/crijghen soude. Daer is oock een huys de onse vergunt/waer zy haere coopmanschap geleyt hebbẽde met de inwoonders bequamelick handelen mochten: Eñ alles wtgherecht hebbende/als zy de schepen met peper volladen hadden / hebben zy wederom de Coninghinne een eeren-geschenck als zy nu adieu segghen souden na ghewoonte / gheprefenteert. Ende alsoo zy daer Factoors laten souden om de goederen te venten ende Peper op te coopẽ/heeft de Conincginne int langhe ende ernstelick belooft dat haer de selve gerecommandeert souden zijn. Ende zy excuseerde haer dat zy de onse niet ghenoech na hare weerdicheyt ende niet dickwils ghenoech aengesproken ende ghenoodt en hadde/dat sulcx naemelick haeren persoon betaemde/een vrouwe zijnde. Ende badt dat zy naermaels als zy in Oost-Indien vaeren souden / nemmermeer laten en souden tot Patane aen te comen. Sy schanck oock den Admirael een Crits oft Indiaensch sweerdt seer schoone vergult/begeerende dat hy haer gedencken soude/eñ so hy ergens een Pataensch schip in perijckel der vyandẽ in zee vindẽ soude/ t'selve soude helpẽ. Het welc als Neck eñ de andere belooft hadden dat zy neerstelick eñ blijtelick doen souden/van de vruchten die haer voorgheselt waren ghegeten hebbende zijn nae haer wooninghe ende van daer na hare schepen ende terstont daerna naer huys ghetrocken.

1605 Placcaet vanden Coninc van Spaignen.

Het naevolghende jaer 1605 heeft de Coninck van Spaignen een strenge placcaet ghepubliceert / by het welck hy den Hollanders ende Zeelanders niet alleene de Coninckrijcken van Spaignen ende Portugael verboden heeft; maer mede ernstelic verboodt eñ interdiceerde dat zy in geene deelen van Oost ofte West-Indien vaeren souden op lijf-straffe ende verlies van alle de goederen. Maer/gelijck men pleegt te segghen/hy verbiedt te vergeefs/die verbiedt dat hy niet beletten en can: also oock hebben mede dese dinghen den Bewindthebbers vande Oost-Indische Compaignie een meerder spoor ghewecst om de Navigatien die zy ghelucklelick begonnen hadden blijtelicker ende met ghewelt ende oorlooghsche wijse te voorderen. Want terstont int selve jaer hebbẽ zy Cornelis Matelief / die selve een vande Bewinthebbers vande Compaignie was/nae Oost-Indien met een seer wel toegheruste Vlote ge sonden, eñ man so in handelinge als in crijchsaecken wel bedreven / hebbende tot Vice-Admirael hem by ghevoeght / met naeme Olivier vanden Vivere/insgelijcx een cloec eñ dapper man. De gantsche Vlote bestont wt 12 schepẽ/welckers namen waren. De Orangien-boom/ Mauritius/ Nassouwe Amsterdam elck van 700 vaten: De andere als Middelborgh / den Witten Leeuw/ den Swerten Leeuw / de groote Sonne/ de cleyne Sonne / Erasmus van Rotterdam / de Gheunieerde Provintien / de Eendracht/werden wat minder gehoudẽ. Op dese Schepen hebben sy ghestelt goede Schippers ende Stuer-luyden/ elck daer en boven versien hebbende behalven de macht der Boots-gesellen/met behoorlijcke Garnisoen van seer kloecke Soldatẽ. Matelief is voornamelijck belast geweest / dat hy alles na den eysch der sake ende occasie op het alderbequaemste regeren soude.

Cornelis Mathelief wort met een Vlote na Oost-Indien gesonden.

Ende nauwelijcx en was dese Vlote t'seyl ghegaen / oft daer is int naeste Jaer een nieuwe ghevolcht van acht schepen/ onder het ghebiedt van Pauls els van Caerden/ met behoorlijck ghetal van Boots-volck eñ oock van Crijchs-volck versterckt/ vande welcke sommighe ghehuert waeren ende aenghenomen om in garnisoen/ indien het van noode waer voor eenen sekeren tijt te ligghen ende blijven. Als dese schepen in de Mey maent t'seyl ginghen/soo waeren juyst ettelijcke daghen te vooren weder gecomen twee schepen met Naghelen/ Noten muscaten ende andere Speceryen seer rijckelijck ghcladen. De welcke oock tijdinge brochten dat voor handen was den Admirael Steven vander Hagẽ met twee schepen ende datter drie andere haest vol ghen souden. Den Admirael Steven vander Haghen heeft terstont in de Maent Julij beyde de schepen in de haven ghebracht/de andere zijn eerst teghen October aenghecomen. Hy hadde int beghinsel van zijne reyse verscheyden avontueren ghehadt: Terstont by het Eylandt Mosambicque heeft hy de Portugesen int ghemoet ghecreghen / ende heeft een Caracque van haer met veel Olyphants Tanden ghcladen genomen/ende alle het goedt ghelost hebbende heeft die verbrant/terstont daerna heeft noch andere vijf Indische scheepkens genomen met Rijs ende Milie ghcladen: ende met eenen eenen tocht in't landt doende

1606 Nieuwe Vlote vã Pauwels vanCaerden.

Avontuure ende gheluckige victorien van Steven vander Haghen.

bevondt

bevondt dat de herten der inwoonderen meer tot de onse als tot de Portugesen waren ghenegen: daer na van daer varende liet daer drie vā zijne schepen/ om de comende Caracquen te verwachten: Goa voorby vaerende sach t'volck inde wapenen ende een vlote van Galeyen in de Haven ghereetligghen/maer en dorste niet wtcomen/dan met sloepen / de welcke seer snellick wech roeyden. Hier en tusschen ontmoette hy een groot schip seer wel geladen met coopmanschappen; maer vernemende dat het een Arabisch schip was/comende van Mecha/ liet het vry varen. Van daer vaerende aen de custe van Canonor ende comende na by de stadt tot de reede die den inham der zee daer maeckt met zijne vlote/voer tot voor het Casteel welck de Portugesen daer ghebouwt hebben: eñ heeft terstont / gijselers ghenomen hebbende/aenden Coninck van Canonor Ghesanten ende brieven ghesonden/vrienschap ende de oorsaken van zijnen haet tegen de Portugesen in die selvige bethoonende: De Coninc antwoorde met vele teeckenen van goedtgunsticheydt ende affectie/dat hy ende zijne voorouders de Portugesen in haere bescherminghe ghenomen hadden voor 102 jaeren/ende dat hy daer noch aen verbonden was; dat hy nochtans de vrienschap van andere ende de hare niet en versmaedde: biddende ten lesten ende vriendelic begeerende zijne Eylanden van Maldivien / ende zijn schepen te spaeren/ hy wildet haer/de ghelegentheydt dat gevende met vrienschap vergheldeu. Daerna een verbondt met den Coninck van Malabar tot Calecut ghemaeckt hebbende/ is naer Sumatra ghereyst / ende heeft de Gesanten/die aen Prince Maurits vanden Coninck van Achin ghesonden waeren/soo wy boven verhaelt hebben/ wederō t'huys ghebracht. Ende van daer naer Bantam varende heeft een schip vande Portugesen ghenomen. Daer was in de Gouverneur vande Molucken met buscruyt ende vele amonitie nae Amboina vaerende. Maer vander Haghen dit alles ghecreghen hebbende is selve met zijn Vlote in alderhaest ghetrocken / om het Casteel dat aldaer de Portugesen van over ettelicke jaeren ghehadt hadden / soo bequame een ghelegentheyt haer aenbiedende / te overweldighen. Als de schepen voor Amboyna ghecomen waren/soo sochte hy die soo nae den Oever als hy conde ende het Casteel selve te anckeren/ende heeft alsoo het gheschut gelegt soo dat het niet swaer en soude zijn t'selve aen alle zijden te beschieten. Terstont sont den Gouverneur van't Casteel dat met hem twee Portugesen aenden Admirael met eenen brief inhoudende een vraeghe/ wat hy aldaer te doē hadde by zijn Casteel/ hem vanden Coninck in bewaringhe ghegeven/ende wat hy versochte? Den Admirael vander Haghen andtwoorde / dat hy daer ghecomen waere van wegen de Vereenichde Nederlanden ende Prince Maurits/om die plaetse in te nemen. Welck de Gouverneur hoorende / ende siende dat de onse noch crachten noch couragie en ontbrack / niet achtende dat hy verwachten soude het groot gheschut/sant terstont aen den Admirael vander Hagen/om t'Casteel over te gheven ende haer vertreck ende andere conditien te bedinghen. Als zy dan vercreghen hadden / dat soo wie wt-gaen wilde met zijn roer vertrecken soude/maer de Vaendelen des Coninex met het grof geschut/ende andere victualie vā het Casteel laten souden / ende die daer blijven wilden souden den eedt van ghetrouwicheydt aen de Heeren Staten ende Prince Maurits doen: soo zijnder t'sanderdaeghs ses hondert Portugesen wt het Casteel ghetrocken welcke de onse met twee schepen in andere plaetsen gevoert hebben/ende terstont daer nae met vele schietens malcanderen geluc wenschende zijn in het Casteel ghetrocken ende hebben aldaer het Vaendel van Prince Maurits gestelt/alwaer zy vonden/ behalven de victualie ende andere dinghen/ dertich metalen stucken. Maer vāde Portugesen die ghetrout waren/blevender aldaer 46/die alle eedt van ghetrouwicheyt aen de Staten deden. De Inlanders selve danckten God over dese onghehoopte overwinninge ende datse van het jock der Portugesen bevrijt waeren/daer by voeghende dat dit niet t'onrechte dē Portugesen overghecomen en was / om dat zy oock die onmenschelicke ende Barbarische wreetheydt teghen haer ende oock hare vrienden weynighe jaeren gheleden / bedreven hadden/ ghelijck wy oock terstont verhaelt hebben. Vander Hagen dit volbracht hebbende/als hy het fort voor een jaer ghevittalieert hadde / ende van andere dingen voornamelick van crijchsvolck versien ende van eenen nieuwen Gouverneur/ is wederom t'schepe ghegaen/ende nae Tydore gevaren. Op den wech heeft hy de schepen van eenen sekeren Enghelschman Middelton wt ghemoedt ghehadt / de welcke / soo men seyde/ met de Portugesen eens zijnde buscruyt eñ andere amonitie aen het garnisoen vande Portugesen voor Maghelen vercocht hadde

T'Casteel van Amboyna wort den Admirael vander Haghen overgegheven.

soo dat de selve Engelschen vande heele sake ghevraecht zijnde andtwoorden / dat zy alreede ettelicke tonnen buscrupt hadden ende met de onse te strijden seer verwachtẽ. De onse niette min/als oft zy dese woorden niet en geloofden/zijn dapper voortgegaen/ende soo haest als de schepen voor des Coninckx van Tidore hof gheanckert waeren/soo heeft vander Haghen terstont door een Trompetter het Casteel opgheeyscht. Maer die van het Garnisoen / hebben geandtwoordt dat zy haer verweeren souden soo langhe als zy den adem haelen conden. Daer laghen aen den Oever voor't Casteel twee Portugesche Caracquen: de welcke den Admirael eer hy wat aen het Casteel versoecken soude / achte dat hy moeste overweldighen; ende terstont twee schepen wt de Vlote afghevveerdicht hebbende/dede die bestrijden door Jan Mol een dapper eñ cloec man. De Portugesen verweerdẽ haer metten eersten/ende schoten niet alleẽ met groot gheschut/maer oock met roers ende musketten dapper tegẽ de onsen. Maer als de onse haer Schips-booten manden/eñ nu van alle zijden die schepen omringhden de Portugesen om haer te salveren over boort springende/hebben eyndelinge de onse laten plunderen: De welcke 12 stucken geschuts eñ het buscrupt mede in hare schepen gelost hebbende / hebben de schepen in brant gesteken eñ laten drijven. De Portugesen hadden dit alles wt haer Casteel gesien/hebben nochtans daertoe niet connen ghebracht werden dat zy haer souden overgheven. De onse dan met den Coninck van Ternate gheraetslaecht hebbende/bereyden haer vlijtelick tot den strijdt / hy selve met 14 Galeyen elck hondert veertich mannen op hebbende / te hulpe comende/ ende zy alle gereet zijnde vonden goet oock met den Coninck van Tydore insghelijcx te handelen/ dat hy hem in zijne landt-palen houden soude / ende gheene assistentie den Portugesen doen / terwijle zy teghen de Portugesen strijden souden. Welck als de Coninck van Tydore belooft hadde te doen / soo is de Coninck van Ternate met ontrent vijf hondert mannen op't lant ghetrocken/om t'spel aen te sien / ende den Coninck van Tydore in vreese te houden ende ghetrouwe te doen blijven. Daer en tusschen is Jan Mol met hondert vijftich mannen aen lant ghetrocken. Dese hebben twee naest-gheleghen Dorpen in brandt ghesteken/om die van't Casteel schrick aen te jagen: ende daer na naerder het Casteel comende hebben een batterije van Wijnpijpen ghevult met aerde gemaeckt/waer wt zy gheweldich op't Casteel begonnen te schieten/de ghene die inde schepen waeren van gelijcke doende. Maer Capiteyn Mol wel wetende dat de bootsghesellen tot den strijdt te Lande niet ghenoech ghewendt en waeren / heeft met weynich Soldaten des nachts t'Casteel gaen becruypen/ende aldaer den wech geopent zijnde / heeft met de selve ghesocht in te breken. Die in de schepen waren hebben dapper ghecontinueert met schieten/tot dat zy een vendel wtstaken om op te houden. Ende hoewel Capiteyn Mol met een vendel ende twee van zijne Soldaten in het Casteel inghebroken was/nochtans het ghewelt der Portugesen niet connende teghenstaen / voornamelick dewijle zy met brandened vuyr potten wt eenen sekeren Toren smeten met so groote vierichheyt / dat het vendel daer van in brant geraeckte/ende heel verbrande/eñ dat hy selve onder den hoop vallende zijn been gebroken hadde/soo heeft hy doen van zijn approchen wat opgehouden eñ na een quartier eender uren/heeft moeten sonder yet wt te rechten/nae zijn baterije wederkeeren. Daer en tusschen nochtans de selve Capiteyn Mol hoe wel hy nu niet meer voortgaen en conde/en heeft nochtans niet opgehouden de zijne te vermanẽ/dat zy hare courage wedergecreghen hebbende wederomme aenvallen souden. Maer zy voor de tweede reyse aencomende zijn lichtelick afgeslagen geweest. Hier op hebben de schepen wederomme begost te schieten op het Casteel/eñ voornamelick op den toren / wt den welcken de Portugesen de vuyr potten wierpen. De Portugesen selve haddẽ in desen toren seer veel buscrupt/eñ t selve (eensdeels door hare sorgeloosheyt/eẽsdeels door het schieten van de onse) in brant geraeckende/soo is den Toren wel met 60 oft 70 Portugesen met een schrickelic gebaer inde locht gevlogẽ. De Portugesẽ dan verschrict zijnde ende gelijc half doot/gemerckt zy de onse op de selve stondt saghen aenvallen/ roepende om lijfs genade presenteerdẽ het Casteel over te gheven. Ende alsoo is ten lesten het Casteel inghenomen gheweest: het welck de onse daer nae tot den grondt hebben ghedestrueert / alle de Portugesen / van de welcke noch met vrouwen ende kinderen vijf hondert sielen getelt werden in eenighe schepen na andere plaetsen ende voornamelick na de Philippinen wech ghevoert zijnde. In dit innemen zijnder vande onse twee doot ghebleven ende seven ghequetst/waer onder dẽ schips Capiteyn Mol

T'Casteel van Tidore wort ingenomẽ ende gerafeert.

mede

mede was: vande Portugesen waeren ontrent 73 dooden getelt/met twaelf oft derthien ghequetste. Het been van Capiteyn Mol is daer nae weder gheheelt ende seer wel ghenesen / ende niet langhe daer naer t'huys wedergheke ert zijnde is terstont na Indien met volle commissie ende 2 schepen weder ghesonden. Dese voeren af int jaer 1606. Het een schip hiet Goude / het ander Gelderlãt/daer Mol overste op was. Door dese victorie de Portugesen wt alle de Molucken verdreven zijnde / behalven wt een seker cleyn fort op't Eylant Solor/dat van cleynder weerde is / dancten de onse Godt seer. Ende op dat den handel voortaen ende de traffijcke soo wel by die van Tydore als van Ternate vriendelic ende seker gedrevẽ mochte werden/so hebben zy daertoe voornamelic haer beste gedaen/om die twee Coningen van Ternate ende Tydore / vrienden te maecken/tusschen de welcke/soo wy boven verhaelt hebben/eenen doodelicken haet was; daer dẽ Vice-Admirael voor zijn vertreck alle neerstichheydt toe dede.

Capiteyn Mol. 1606

Die drye andere schepen/de welcke ick ghesept hebbe dat/eerst tegen October/den Admirael vander Haghen ghevolght waren / rapporteerden onder andere dat Wijbrandt van Warwijck (de welcke soo het schijnt / met die derthien schepen van de Vereenichde Compaignie terstondt in de eerste reyse/afgevaren was) oock mede wtgecomen was/maer mits hyeen lec in zijn schip creech / was int Eylant Mauritius geloopen / om't selve te vertimmeren eñ te verbeteren; daer't lec was: zy brochten ooc tijdinge van't nemen van een groot Portugaels schip by Patana vanden selvẽ Warwijc/maer dat t'volc dat daer in was niet connẽde tegenstaẽ met t'beste eñ costelicste dat zy hadden/gevlucht was: datter hieren tusschen in gelatẽ was seer veel Chinesche zijde ende veel Muscus ende andere dinghen; ende dat zy dit alles met de Coninginne van Patana ghelijckelick ghedeelt hadden/ende daer nae de onse het deel van de Coninginne met gheldt oft met andere waren afgecocht/ende in Warwijcks schepen gedaen. Ende Warwijck selve is daer nae int naestvolghende jaer 1607/ontrent het beginsel vande Lente / met de schepen Hollant eñ Dordrecht/in t Eylant Mauritio/so wy aengewesen hebben vermaect/ als hy nu by de 5 jaren wt geweest was/te huys brengẽde vã 150 mannẽ/maer 50: het is verhalens weerdich dat zy in dat Eylãt oft veel eer inde woestijne/daer geẽ mẽschẽ woonen ofte zijn/de schepen hebbẽ connen vertimmeren / ende het ander schip oock achter eenen gheheelen nieuwen Spiegel ofte nieuwe achterste inne maken/ende op een nieuw tot de vaert weder bequame timmeren. Als sy eerst aen het Eylandt aenghecomen waren / hebben sy ettelicke duysenden boomen afghehouwen / van de welcke sy packhuysen ende logien hebben getimmert in de welcke sy hare coopmanschappen eñ de schipsrustingen eñ andere dinghen ghedragen hebben. Terstont daer nae hebben sy daer twee Smitswinckels opgerecht, ende kolen van hout ghebrant / ende wel 20 duysent spijckers ofte groote Naghelen ghesmedet / met een groot deel ysere boutẽ. Sy vonden in dit Eylant aen de zuyt-oost zijde een goede bequame havẽ/ in de welcke Warwijc beyde de schepẽ geleyt hadde/eñ het Eylant selfs eens geheel wt genoechtẽ omme gaende met eenige vã de zijne/bevant het groot nae zijn gissinge 36 mijlẽ int ront. Maer dewijle van't selve Eylant boven genoech gesproken is/so salt onnoodich zijn / tselve weder te verhalen.

Den Ertshertoge Albertus hadde in dit jaer op't leste van Januarij aen de Statẽ van de Vereenichde Provincien Gesanten gesonden/de welcke van vrede of ten minsten van Treves te maken met de Heeren Staten handelen souden. Maer als haer geantwoort was dat sy geensins en wildẽ handelen oft met den genen die hare vryheyt bestreet/in eeniger wijse vrede conden maken/ soo heeft den Ertshertoge andere terstont gesonden/eñ onder haer de Commissaris generael vande Minnebroeders Jan Ney de welcke brieven met des Ertshertogẽ hant onderteeckent mede bracht/ in de welcke hy onder andere opentlic bekende/dat hy voorgenomen hadde met de Geunieerde Provinciẽ/als met vrye landẽ eñ op de welcke hy niet en pretendeerde/vã vrede oft voor altijt/oft voor eenige jarẽ/so het den Staten believen soude / te maken voorgenomen hadde te handelen. Eñ daer na als die dingen begonnen zijn geweest te handelẽ/so zijn vele eñ verschepdẽ sakẽ voorgevallẽ/eñ onder andere isser vande Indische navigatie ernstelic gehandelt geweest; maer als zy den Statẽ seydẽ dat zy niet en condẽ daer van toeseggẽ oft belovẽ sonder de bewillinge des Conincx/so is Jan Neyen belast geweest/dat hy nae Spaignen treckẽde de meyninge des Coninx hier vã soude verneemẽ. Maer de Heerẽ Staten haddẽ hier en tusschẽ redenẽ eñ argumentẽ voortgebracht door de welcke zy beweeght zijnde opentlic beleden hebbẽ dat zy nemmermeer

Treves in Nederlantende disputen vande Oost-Indische navigatie.

meer vā de Oost-Indische vaert haer onthouden en souden comen. Ten eersten seyden sy dat het nae't recht der natuere ende der volcken seker was dat de commercien oft coophandelingen zijn werckingen van vrede ende getuyghenissen van vrienschap/ ende dat die selvighe niemant / dan de vyanden / en behoorden gheweyghert te zijn / noch datmen gheen exempel van vrede en bondt gemaeckt op die wijse/waer door de commercien zijn gheschorst ende verboden gheweest / ghemerckt dit was een bewijs niet van vrede / maer veel eer van verbanninghe. Welcke eñ andere redenen als daer teghen by ghebracht werden/heeft de Oost-Indische Compaignie/om te thoonen/wat dē Spaenjaert van dese sake te verwachten hadde/een seer wel gemonteerde Vlote toeghemaeckt/van derthien schepen; waer over sy Pieter Willemsz Verhoef; die hem inden slach te waeter van Heemskercke by Gibraltar(daer wy hier na af spreken sullen)dapperlick ende cloeckelick ghedragen hadde/tot Admirael ghestelt. De naemen der schepen waeren dese: Hollandia groot 500 lasten/hebbende tot Schipper Simon Hoen; De Geunieerde Provincien groot 400 lasten/ wiens Schipper Dirc Jacobsz Amsterdam groot 400 / Schipper daer op zijnde Pieter Gerritsz. Den Rooden Leeu met pijlen/groot 200/hebbende tot Schipper Jan Walisch. Den Arendt hondert/ Schipper zijnde Rutger Thomassz. Den Pauw hondert / tot Schipper hebbende Meeus Gijsbrechtsz. Middelborg vijf hondert hebbende tot Schipper Cornelis Lenaertsz. Zeelandia dry hondert / Schipper zijnde Simon Martinsz. Den Valc/groot 100 / waer op Schipper was Cornelis Adriaensz: Delft groot 500 tot Schipper hebbende Simon Martsz. Rotterdam / vijf hondert/Schipper zijnde Jan Cornelisz. de Witte. De Griffoen groot hondert hebbende tot Schipper Claes Jansz van Dijck. Hoorn groot vier hondert/Schipper Merten Jansz Cloet. Van dese schepen waeren de sommighe bescheyden nae de Coninckrijcken van China ofte Japan/ende andere elders/alle van crijchsvolc/victualie/coopmanschappen/Realen van achten/ende alle dinghen tot so lange eene reyse van noode/ghenoechsaem versien.

1608 Terwijle dese schepen afvoeren/soo zijn int jaer 1608 dry schepen uit Oost-Indien wederghecomen / met Peper ende alderley waren van die landen rijckelick gheladen. Want onder andere hebben sy drye hondert lasten Nagelen/hondert Hoten Muscaten / vijftich Foelie / daer en boven een groote menichte van costelicke steenen/gewrochte ende ongewrochte zijde/Caneel ende andere seer costelicke dinghen / met groote blijschap ende vermakinge vā allen die daer mede omneginghen binnen Amsterdam ghebracht.

Détocht van Matelief op Malacca

Maer also den Admirael Matelief(van wiens reyse ende toerustinghe van zijne Vlote wy boven cortelick ghesproken hebben)onder andere belast was vrientschap met de Coningen van Oost-Indien in alle maenieren te bevestighen / ende de onse van de wreetheyt der vyanden ende Portugesen/ soo vele mogelick te beschermen/ op dat den handel seker ende sonder perijckel alomme aenghevanghen soude moghen werden/heeft voornamelick raedt genomen wat op Malacca te versoecken. Nae dat hy dan teghen het eynde van April/int jaer 1606 by Aurea Chersonesus/ in welckers uterste Malacca aen eenen inham der zee light/met zijne schepen ghecomen was/heeft terstont aen den Coninc van Jhor gesonden/die met de onse in verbondt was/dat hy haer teghen de Portugesen te hulpe soude comen. Hy daer en tusschen naerder Malacca loopende / soo en heeft hy de schepen soo nae niet comen brenghen/ als hy wel ghewilt hadde. Hoe wel hy dan op de stadt gheschoten heeft/ soo heeft hy nochtans om de al te groote verde van de stadt weynich connē vorderen. Ende de comste oock van den Coninck van Jhor/de welcke daghelicx verwacht wert/ gaf die van Malacca geenen cleynen tijt om haer teghen allen aenval sterck te maken. Maer die Coninck / als hy daer na met ettelicke Galeyen eñ twee duysent mannen in onse Vlote ghecomen was/ waer over by den Crijchsraet gheordonneert wiert (nae dat den Admirael een vast verbondt met den selven Coninck ghemaeckt hadde/dat sy daechs daer nae/ zijnde den 18 Meye landen souden / om te siē/oft sy de gene die in de voorstadt woonden/met beloften/oft op eenige andere wijse vander stadt souden connen afscheyden/ ende aen hare zijde crijghen. Ontrent acht hondert van de onse zijnder gheweest / die te lande gegaen zijn / ende hebben de voorstadt vande inwoonders/die inde stadt gevlucht waren/verlaten ende verbrant gevonden: soo dat de Portugesche garnisoenen hier nae dapper het approcheren van de onse hebben begonnen teghen te staen.

T'beleg van Malacca.

De onse niet teghenstaende tsamen met de Indianen die tot assistentie ghecomen waren/

47

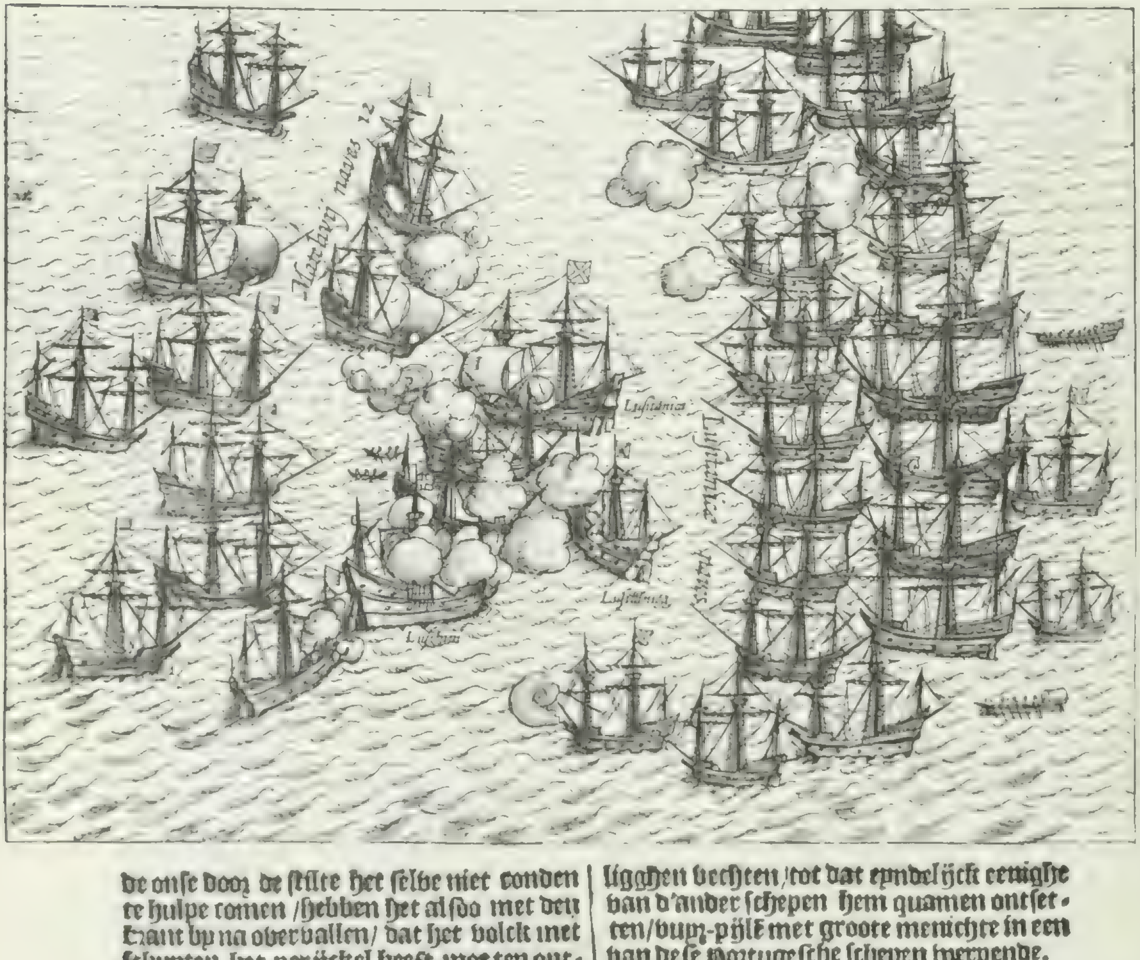
waren/hebben begonnen meer ende meer te naerderen/ende alsoo te approceren/dat terstont inden eersten aenval niet weynighe van de onse seer swaerlick ghequetst zijn gheweest / ende eenighe oock gedoodt. De Portugesen nochtans inde vlucht gheslaghen hebbende / als nu de onse de voorstadt heel in hadden/soo hebben sy terstont een baterije begonnẽ te maken/inde welcke twee halve Cartouwen ende twee veltstuckxkens ghebracht werden / waer mede sy op den Toren ende een Bolwerck van't Casteel begonnen te schieten. Maer als sy merckten dat sy aldus weynich voorderden / ende datmen de Portugesche Armade van Goa daghelicx verwachte / wierdt een weynich daer nae gheordonneert dat alle het gheschut / oock de siecke ende ghequetste die aen landt laghen/te schepe souden ghebrocht worden / niet meer als dry hondert gewapende mannen aen landt latende/de welcke een vaste brugghe over de reviere ghemaeckt hebben/om haer eenen toeganck tot een seker Clooster daer na by ghelegen te maken. Daer nae voorder Zuydtwaert/ nae dat sy eenen wech over een Morasch / dat tusschen het strande ẽ Clooster light/gemaeckt hadden/ 150 van de onse met 400 Swerte ghetrocken zijnde/hebben haren Legher / eer hun den vyandt ghewaer wert/aen de zijde der stadt/ aen de welcke die alder swackst gehouden wert: ghemaeckt hebbende eenighe Baterijen/ende een redelicke groote Schansse/ half weghen de Strandt ende de Stadt: waer op eenighe stucken gheschuts daer nae zijn ghestelt. Maer eer men begost te schieten/eenen Trompetter sendende/hebben de stadt opgheeyscht. Ende als sy niet en vercreghen/ hebben sy eyndelinghe den 12 Julij op dẽ mueren ende wallen begonnen te schieten: Ende daer zijnder eenige des nachts ghesanden / welcke de plaetsen daermen approchen maken soude visiteren souden:ende de selve weder gecomen hebben eenen wech ende wijse gethoont/ waer door sy voortgaende een halve Mane /ontrent 60 passen vander stadt hebben opghesworpen:

opghewozpen: maer terwijle sy dencken van hier met een Gaelderije inde Westen te comen / eene snelle tijdinge van de comste van de Poztugesche Armade ghecregen hebbende/ soo zijn sy ghedwongen geweest t'gheschut op't strande te brenghen / ende die int beleg waren weder tschepe te gaen. Maer de Poztugesen ziende dat de onse de beleghering opbzaken/ haestelijck uytvallende hebben ghetracht t'leger te berooben ghedoodt hebbende de ghene die zy noch in het legher souden vinden ; Maer de onse hebben haer manlick ghe resisteert en haer al soo getracteert / dat zy ontrent 50 op de plaetse doodt blijvende nae de Stad t'hebben moeten vluchten.

Strijt te water tusschen de Portugesen en Matelief

Daer na t'schepe ghegaen zijnde / haere Anckers den 17 Augusti ghelicht hebbende/ zijn voor wint nae de Vlote gheloopen/ de welcke sy ten selven daghe teghen den avont bevonden sterck te zijn van 14 gheweldighe groote schepen/ vier groote Galeyen ende twaelf oft veerthien fusten ende Caraveelen/ den Vice-Roy van Goa daer over commanderende. De Poztugesen onse schepen ghesien hebbende begosten so dapper te schieten / datter dien avont wt eenighe schepen 150 scheuten en meer geschoten wierden. Des anderen daeghs de Poztugesen ziende dat een van onse Schepen/ ghenaemt Nassou/ een weynich meer verscheyden was dan de andere/ ende dat

48

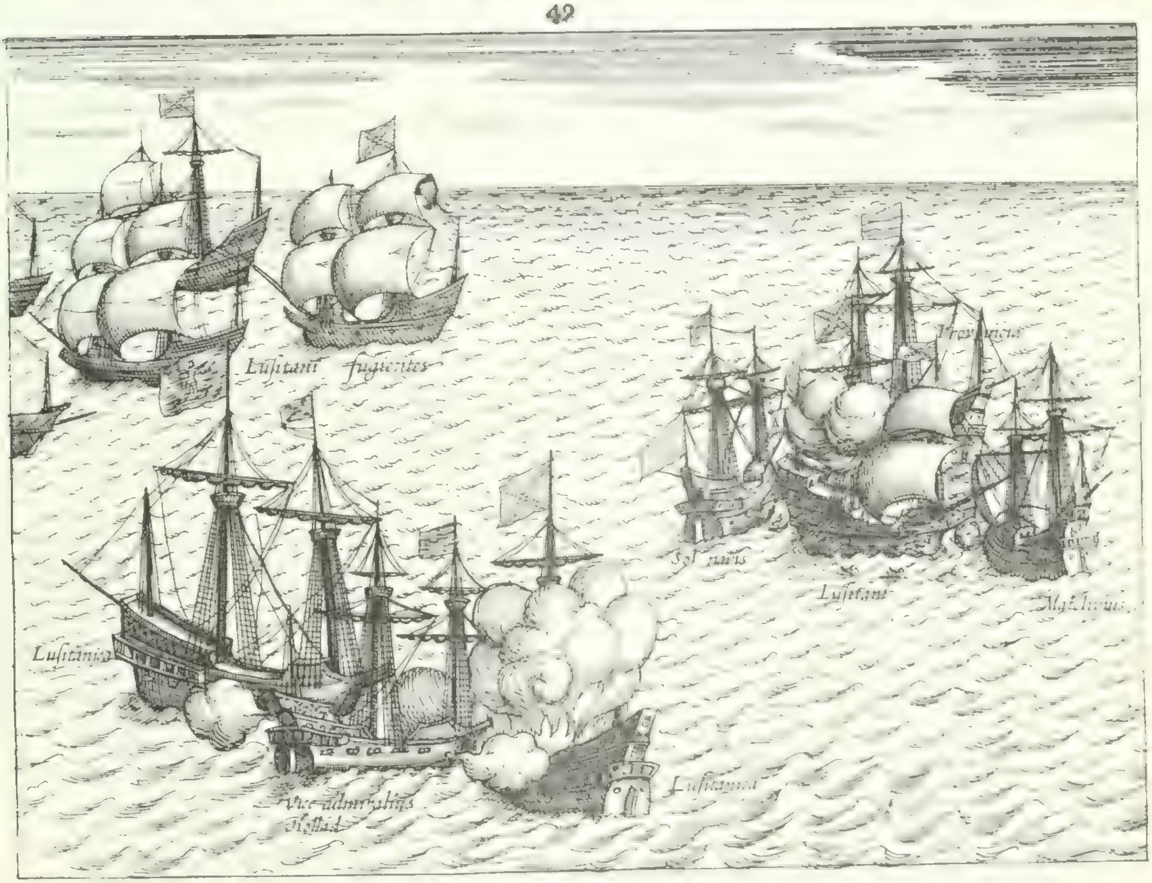

de onse doo de stilte het selve niet conden te hulpe comen /hebben het alsoo met den brant by na overvallen/ dat het volck met schupten het perijckel heeft moeten ontvlieden. Den Admirael Matelief selve met een ander schip / Middelburch ghenoemt van dry Poztugesche Caraequen gheabordeert zijnde/ heeft tegen de selve lange tijt ligghen vechten/ tot dat eyndelijck eenighe van d'ander schepen hem quamen ontsetten/ vuyr-pijlē met groote menichte in een van dese Poztugesche schepen werpende. Want eenen onversienghen brandt opgeresen zijnde / soo heeft den Admirael zijne Anckers afghehouwen ende hem van het perijckel bevrijt; Maer het ander Schip

Mid-

Middelborgh / alsoo het van t'wee Portugesche schepen alsoo gehouden was dat het daer niet van en conde comen/ aenden brãt geraeckt zijnde/ is mede met haer verbrãt. Het volck van dit schip is door de booten ende sloepen van de andere schepen den meerderen deel gesalveert. De Portegijsen om het vier te ontvlieden met groote menichte in Zee springhende zijn versmoort ende verdroncken. Dese battalie tot den middach gheduert hebbende/ den overigen tijt is besteedt ghewеest om de schepen die seer reddeloos waren te repareren. Daer nae den 20 Augusti als de onse saghen dat de Portugesen noch op Ancker bleven ligghende / soo hebben zy voorghenomen haer met volle seylen te vervolghen ende nae te loopen. Maer zy de comste vande onse niet willende verwachtẽ hare anckers terstont lichtende zijn na Malacca ghevaren. Waerom oock de onse/ op dat zy als op de wacht souden zijn/ zijn tot de nabuerige Oost-Indische Coninghen ghetrocken / om de schepen te vermakẽ eñ van nieus van victualie te versien/ om dat hier en tusschen de crancke eñ de gequetste becomen mochten. Hier en tusschen hebben de Portugesen tot Malacca 7 schepẽ gelatẽ/ eñ begondẽ haer weder ter Zee te begeven eñ haer avonture te versoecken. Ende als de onse dit eerst vernamen / derwaerts weder ghetrocken zijnde hebben den strijdt weder hernomen. Ende den Admirael met twee andere schepen / de groote Sonne ende de Provincien heeft een schip vande Portugesen dat beneden stroom vande andere lach geabordeert met welcke hy t'Zeewaert in is geloopen/ ende hy na alle de Portugesen die daerinne waren doot ghesleghen hebbende/ heeft het ghelaten den medeghesellen / die int ander schip waren. Onder tusschen was de Vice-Admirael van twee Caracquen gheabordeert/ waermede hy soo langhe vocht / dat d'eene aen brandt raeckte ende d'andere

42

was so doorschoten/ dat het gheen seyl roeren conde/ waer over/ alsoot gheen anckers en hadde den gheheelen nacht in Zee heeft ligghen drijven terstont daernae aen brant ghesteken.

ghesteken is; t'samen met noch een Portu-geesch schip, welck van twee van onse schepen bevochten zijnde hem overgheghven hadde.

Hier naer, weder op de Reede geloopen zijnde, hebben zy gheraetslaecht van de resterende schepen oock te overweldighen: Maer als zy die swaer sake ende vol perijckels nauwelicx en dorsten aengaen, soo ist dien nacht ghebeurt, dat de Portegijsen wt vreese eerst de schepen, van gheschut, ende andere oorlooghsghereetschap lossende selve den brandt daer in ghesteken hebben, t'welck de onse alle seer verblijdde. Aldus dan dese Portugesche Vlote verstroyt ende te niete ghebracht zijnde, als zy weynich of gheen profijt daer van ghehadt en hadden, ende dat Matelief eenighe ghevangene Portugesen van qualiteyt in de handen ghebleven waeren, het rantsoen van 6000 Croonen voor haere verlossinge ontfangen hebbende heeft het aent volck gelijckelick wtgedeelt: de resterende Portugesen wierden teghen eenighe ghevanghen Nederlanders die in Malacca waeren los ghelaten.

Dit zijn gheweest de beginselen ende vermeerderinghen vande Oost-Indsche Navigatie. Ende de Heeren Staten hadden alreede beginnen te handelen van een andere ende ghelijcke zeevaert op West-Indien aen te vanghen, ghelijck wy oock int voorby gaen boven aengeroert hebben, dan het bestandt tusschen de Vereenichde Provincien, ende de Ertshertogen by tijts ghemaeckt zijnde, heeft alle dese aenslaghen afghebroken ende te niete ghemaect. Door welck bestandt oock met sekere conditien onderspoken is gheweest, dat alle de navigatien die soo wel van de Portugesen, als van de onse ghepleecht souden werden, aen beyde zijden vreedtsaem ende vry souden zijn. Soo dat int eynde van het jaer 1609, den Admirael Pieter Both, vanden welcken oock te vooren ghewach gemaect is, met volle ghebiedt afghevaerdicht zy na Oost-Indien met een Vlote ende crijchsvolck, het welck niet alleen de garnisoenen van Indien soude versterken, maer is ooc den bootsgesellen ende soldaten toegelaten gheweest vrouwen ende gheheele huysghesinnen met haer te leyden op dat ooc nieuwe colonien in de Eylanden van Oost-Indien, ende als planterijen van ons volc gestelt souden werden.

1609 Pieter Both Admirael gaet na Oost-Indien.

Daer zijn oock daer nae int volghende jaer ettelicke schepen wedergecomen ende besonderlick twee: Van de welcke het een in Japan geweest was ende het recht van handel te drijven by den Keyser van dat Eylandt vercreghen hadde. Ende op dat dit te sekerder ghehouden soude werden, soo hadde het selve schip van zijn volck eenighe ghelaten, die aldaer, terwijle alhier onse schepen toeghrust souden werden, de affairen vande Compaignie wrichten souden. Waer door dit jaer 1611 de Vlote die ghesonden werde, dit voornemelick belast is gheweest, dat een schip oft twee, als zy in Oost-Indien behouden gecomen souden zijn, terstont nae Japan, afghevaerdicht soude werden. Maer beyde die schepen die ick ghesept hebbe, hebben doen de Compaignie eenen grooten schat ingebracht. Want men seght datse ontrent 40 tonnen gouts gebracht hebben. Welcke somme voorwaer oock alleene excedeert de helft vande Capitale somme van 6 tonnen gouts boven aenghewesen.

Eē schip comende van Iapan.

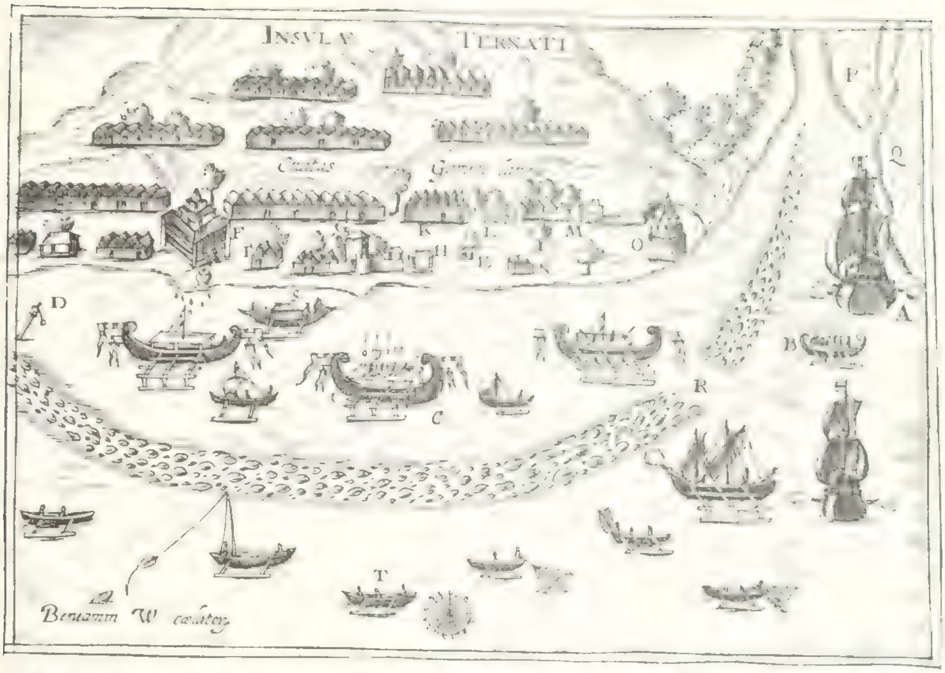
1611

De voornaemste plaetsen van onse garnisoenen zijn nu voor eerst het Eylant Amboina, t'welck hem geheel inde macht van de onse overghegheven heeft, ontfanghen hebbende van de onse eenen Gouverneur van het Eylandt, den welcken zy alle inde plaetse vande hooghe overicheydt in weerden houden ende eeren: Sy hadden eertijts den Coninck van Ternate erkent. Banda heeft een bolwerck dat seer sterck is, ende moghelick is nu noch een by het selve ghevoecht. Hier en tusschen en schrijven haer de onse gheen ghebiet toe over de inwoonders, dan dat zy alleenelick gehouden zijn de Noten Muscaten, Foelie ende andere specerijen voor eenen sekeren ende verdraghen prijs aen de onse te vercoopen ende over te laten. In het Eylandt van Ternate houden de onse noch een stercte: de Spanjaerden insghelijcx houden noch oock een, ontrent een mijle oft twee van de onse verscheyden: alhoe wel sommighe meenen dat het voor het vercondighen van de treves van de Vlote van Willem Verhoeven zy ingenomen: ghelijck oock in het Eylant Tidore het Casteel, van de onse, soo wy verhaelt hebben, geslecht is, maer vāde Spanjaerden naederhandt weder opghebouwt, wordt van haer gehouden. By de Maquianen hebbē de onse ooc 3 stercken, tot dien eynde namelick op dat niet misschien den vyandt het een oft het ander deel van het Eylandt onversiens en soude connen aentasten. De onse zijn oock van die van Motir ontfanghen: daer zy oock een stercte hebben ligghende: Eyndelic in Gilolo, welc een cleen Eylandeken is, hadde Pauwels van Caerden, een seer cleyn fort den Spaignaerden

De Indische stercten van de onse eñ andere dingen.

GVINEAE NOVA DESCRIPTIO
AFRICÆ PARS
LYBIA INTERIOR
BENIN REGNUM
MANDINGA
CARAGOLES
MELLI
SOUCOS
Sierra Liona
MALAGVETA
GVINEA
BANGANA
LUDAYAS
ZEGZEG
ASSAS
GANBIA
GENEHOA
Niger fluvius
ÆTHIOPICUS
OCEANUS
LINEA ÆQUINOCTIALIS
I. S. THOMÆ
I S Thome
I de Principe
Cabo de Lopo Gonsalves
C das Palmas
C de 3 Pontas
Hispanicæ Leucæ
Germanicæ Miliaria
267

50

naerden met ghewelt ghenomen / het welck of de onse noch houden / oft dat zij 't gheslecht hebben / wordt voor onseker ghehouden.

Banda.

Banda is een vrye Republijcke / al hoe wel dat de Coninck van Ternate hem eenich deel van dit landt schijnt toe te schrijven / waer van wy oock bovẽ vermelt hebben. Tidore heeft eenen eyghen ende besonderen Coninck. Den welcken nae de Philippinen de voorleden jaeren gheledt zijnde / de Spaengjaerden onlancx weder in zijn rijcke ghestelt hebben / na dat sy het Casteel aldaer van de onse gansch gheraseert (waer van wy hier te vooren wat verhaelt hebben) wederom nu hebben begonnen te bouwen. Maquian / Motir ẽ Gilolo zijn ooc aen den Coninc van Ternate / de welcke Heere van vele Eylanden is / verbonden: Ende daer is overdragen dat alle zijne ondersaten Naghelen ende Specerijen aen de onse alleene voor eenen sekeren prijs sullen vercoopen.

In de andere deelen van Indien en hebben de onse gheen garnisoenen oft sterckte / maer houden daer en tusschen vastelijck verbontenisse met verscheyden Coningen / ende onder andere met den Coninck van Sian / Quedaen / Patane / Jhor een ballinc ende rechte Erfghenaem van Malacca; met den Coninc van Bornio / Achin ende Sumatra ẽ Bantam / Jacatra ende ettelijcke andere Coningen van Java. Alwaer oock haer Coopluyden ofte Agenten in haren name stedes blijven / die daer toe ooc haer beste doen / dat alle de verbanden ende contracten vast ende onverbroken behouden worden. Dat meer is daer worden oock meest alle jaere Predicanten ghesonden / treffelijcke mannen zo wel in Godsalicheyt als in gheleertheyt ende kennisse van vele talen uytnemende / om oock in die duysternissen eenich licht des Evangeliums suyverlijck te ontsteken. Daer is nu onlancx by gecomen de verbontenisse met dien aldermachtichstẽ Keyser van Japan. Het welc ooc van de Chinesen te verwachten staet.

Guinea.

Ende hier en moeten wy niet voorby gaen dat van die van Amsterdam oock de seer rijcke ende seer vruchtbare goudtcusten van Guinea met prosperiteyt der handelaers nu meer als twaelf jaeren ghedurichlick besocht zijn / ende dat dagelicx clompẽ gouts / als in stede van ballast / behalven seer costelicke waeren / als daer zijn Rijs / Cottoen / Olyphants tanden in de winckels ende cassen gebracht werden. Welck Coninckrijcke van Guinea light tusschen Gualata / Tombutum ẽ Melli /

streckende van de Riviere Nigri tot de Ethiopische Zee. De eerste die derwaerts wt dese ghewesten heeft bestaen te vaeren / is gheweest eene van Medenblick / int jaer 1596 / de welcke met seer groot gewin tot Amsterdam weder gecomē / heeft die vaert / de welcke nu / so wy aengewesen hebben / ordinaerlick gepleecht wort / aengevangen.

1611 Eē nieuwe vaert ontrent de Cape de bona Esperansa.

Eñ Eyndelic int jaer 1611 / doen wy dit schreuē / heeft Isaac le Maire Coopman eñ Borger der stadt / geboren tot Antwerpen / met eenige andere van Amsterdam eñ insgelicx borgers der stadt / een nieuwe wijse van handelen in de uterste streke van Africa by de Cape de Bona Esperanca aenvanghende / twee schepen met Traen van groote Zee-beesten ende Ossen huyden / als oock mede van Zee-Wolven ende andere rijckelick geladen t'huys ghecregen. Dese schepen waeren t'seyl ghegaen / onder den Admirael Evert Sibrantsz vā Staveren op het eynde van het jaer 1609 / seer wel versien van alle dingen / die tot soodanighe reyse ende voornemen noot sakelic schenen te zijn. Ende hebben soo geluckelick gevaren dat zy ongheveerelick in dry maenden tot de reede / die daer is ontrent de Capo de bona Esperanca / die de schippers van hare forme Tafel-Bay noemē / aengecomē zijn.

Tafel-bay.

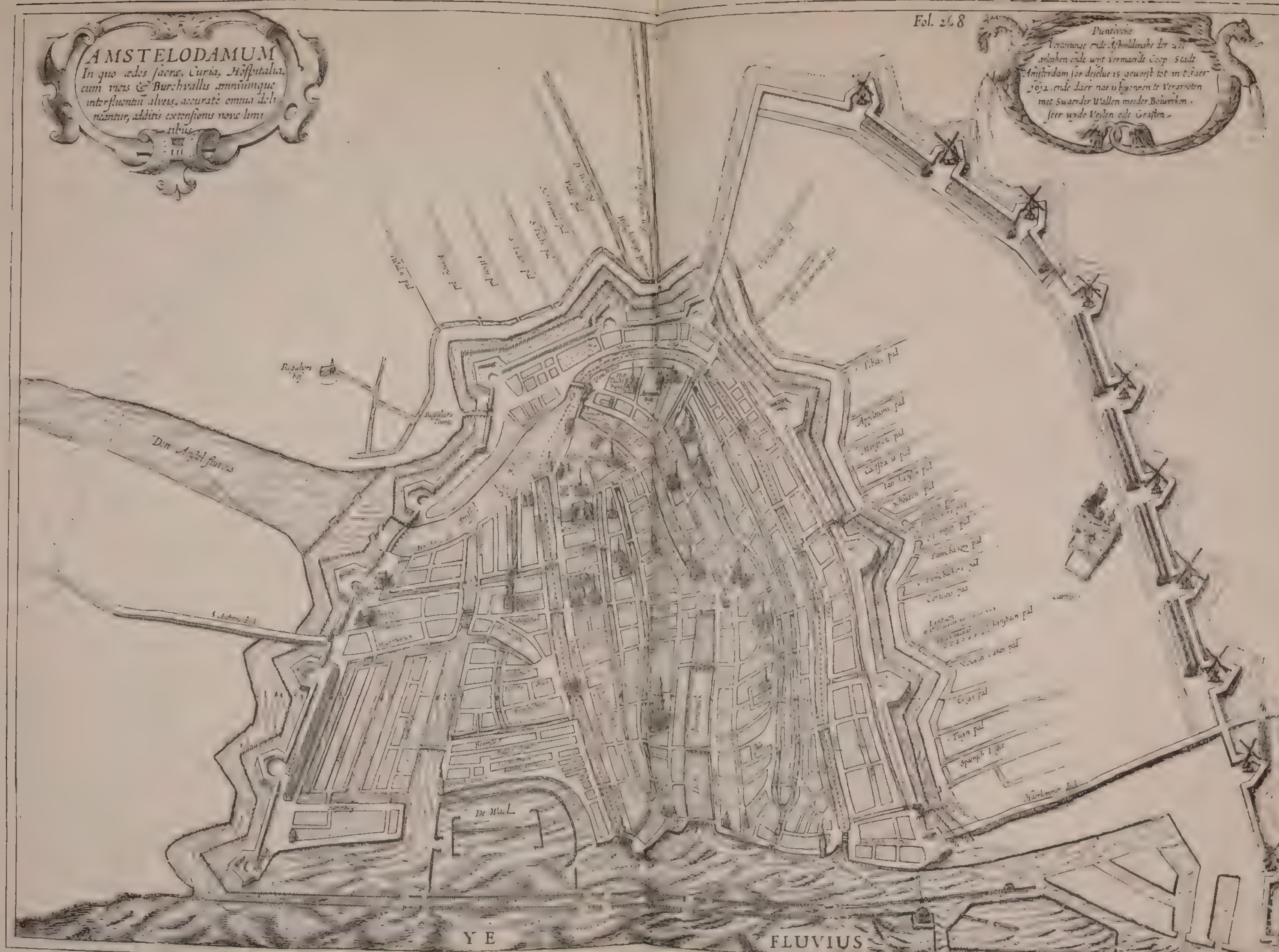
Ende terstont daer nae / als zy haer geheel geschict hadden om wt te richten de saken die zy voorghenomen hadden / ende nu dese nu die plaetsen ende Eylanden daer ontrent ligghende neerstelick doorsochten / hebben een groote menichte van die coopmanschappen in haere schepen ghebracht. Want 45000 Zee wolven die zy gheslagen hadden hebben zy de huyden afgetrocken / van de welcke zy eenighe met den wint eñ Sonne gedroocht / eenige gesouten tot Amsterdam gebracht hebben; t'samen met het smout van de selve beesten / de welcke daer nae soot behoort toe bereydt zijnde / heeft ghegheven die vettichheydt / die wy Traen noemen; eñ hier van zijnder tusschē de 400 oft 500 Carteelen getelt. Sy hebbē ooc Ossen eñ Bockē vellē in seer grootē getale van de inwoonders voor Coper eñ ander coopmanschappen / ontfangen: eñ zijn te prijsen als de eerste / die met dese inwoonders den handel aengevangen / ende soodanige coopmanschappen alhier te lande ghebracht hebben. Ende terwijle sy aldaer met hare dinghen seer besich zijnde tot den lesten Octobris blijven / so is daer behalven twee Enghelsche schepen / de welcke om haer te ververschen daer quamen; oock ghecomen inde selve Baye Pieter de Both Admirael ende Generael daer wy vooren af ghesproken hebben / door tempeest van de reste van zijne vlote versteken / zijnen mast ende ettelicke schipsghereetschap verloren hebbende. Ende den selven terstont daer nae verlaten hebbende ende t'seyl ghegaen zijnde / zijn in 11 weken tijts soo voorspoedichlick / als zy te vooren derwaerts ghevaeren waren / van daer naer t'Vaderlandt weder ghekeert. Terwijle dat dese twee schepen noch wt waeren / soo heeft de selve Compagnie / ontrent het leste van het jaer 1610 het derde schip naer die selvighe plaetsen ghesonden / waer over tot Capiteyn gestelt is / beneffens den Schipper Reyer Jansz. van Buckerslote / Jacob le Maire. Maer hoe dat haer daer nae den handel ghelucht zy / en hebben wy niet verstaen datter eenighe tijdinghe zy: Alhoe wel andere door het succes vande voorgaende vaert opgeweckt zijnde niet opghehouden en hebben de selve fortune te volghen / van Amsterdam voornaemelick twee schepen daer en boven / eñ een van Hoorn nae die selve ghewesten ghedestineert zijnde.

Ende het waer te wenschen dat door de gheluckighe wtcompste van dese ende dierghelijcke navigatien oock verdere landen versocht werden / ende voornaemelick die in het Weste ende Zuyder deel der Werelt aen ghene zijde vanden Tropicus Capricorni / aen dese ende ghene zijde van de Stracte van Magellanes met een wtnemende streke lants liggen ende verborgen zijn door de navigatien ende hulpe van de onse in het licht ende kennisse ghetrocken wierden. Gaet dan vrymoedich tot desen prijs / ghy nabueren van de Zee / ende kinderen van Neptunus Hollanders eñ Zeelanders: siet daer staet noch open by nae het meeste deel vande werelt / t'welck noch niet ghevonden noch beseylt wordt.

Het seven en tvvintichste Capitel.

Vande leste vergrootinghe der stadt, item vande nieuvve Sluysen, Borse ende andere Wercken.

Een

AMSTELODAMUM
In quo ædes sacræ, Curia, Hospitalia, cum vicis & Burchvallis amniumque interfluentiū alveis, accuratè omnia delineantur, additis extensionis novæ limitibus.
Den Amstel fluvius
De Waal
YE
FLUVIUS

Eer dat ick vande Sluysen/ Straten / Poorten / Brugghen/ Borse/ Librarije ende andere publijcke plaetsen ende ghestichten / die wy noch tot vercieringhe der stadt boven beloofst hebben te verhaelen/ aenvanghe te spreken/soo moet dit alleene voor gaen/datmen int jaer 1585 / ghelijck wy oock hier te vooren int voor by gaen aengewesen hebben/het begrijp vãde stadt heeft begonnen wt te setten ende met eene aerden schantse ende gracht te omingelen van weynich jaeren daer nae is dit verandert/ende worden doen de limitẽ der stadt/ op die plaetse/daerse nu ghesien worden gestelt/rontomme een seer breedde gracht by ghevoecht zijnde / ende int midden van de selve/als in plaetse van een borstweere/palen ingeset. Ende hoe groote wijdde datter doen by gecomen is / can hier wt afghenomen werden/dat den omganc der stadt nu ontrent 9100 passen begrijpt/daer te voorẽ als sy noch met mueren ommeringt was/ niet meer als 4920/so wy boven vermeldt hebben/en begreep. Waer by als comen sal het begrijp der voorstadt/de welcke allenskens nu meerde in ghetoghen wordt / sal een seer groote ommegant geven. De steene mueren/de welcke eenen tijt lanck / na beyde de vergrootinghen der stadt/noch geheel ghebleven waeren / op wat tijdt datse ghesleclit zijn/seght alsoo het veersken / het welck doen ghestelt werdt/ende weerdt is om de ghedeughenisse van andere dingen/ die het begrijpt/hier by geset te werden: Int jaer sesthien hondert een, werden des Stadts Vesten gheslecht,de Toorn gerecht:ende gemaeckt dry Sluysen, en wel ses hondert huysen. So dat het blijct wt het selve veersken datter dry Sluysen by de voorgaende/van de welcke wy int eerste boeck ghehandelt hebben/gevoecht zijn; de nieuwe Haerlemmer Sluys; S. Antonis/ende de ghene die by de heylighe wechs poorte is Boeren verdriet ghenoemt. Dese Sluysen zijn op een nieuwe/ende anderen volcke onghewoone wijse / ghebouwt. Ten eersten den grondt/ daer het fondament moet ghelept zijn/nae de dicte vanden muer/de welcke meest vijf of ses passen breedt is/wort ghestelt op palen seer vast inden grondt ghehept / ende daer nae wordt den muer van ghehouwen ofte backsteen aen beyde zijden opgeset: den binnen gront met eenen solder van berders ende groote balcken seer vast ghelegt / en laet nerghens gheen waeter door: ende sy hebben twee deuren / de welcke alleene aen een zijde/naemelick nae de Zuyder zee toe/open gaen. Want ghemerckt een seer groote menichte waters van de Zuyder zee ende het Ye invalt/daeromme de selve deuren soo haest als van buyten het ghetijde opryst / vallen ende sluyten van selfs toe: op dat alsoo de leeghe Weyden die binnen den dijck zijn / van het gewelt der wateren bewaert worden: Maer als de selvighe door groote vochticheyt ende den winter reghen ghevochticht zijn / den Zuyden windt/teghen de Lente/waeyende/doet de wateren ende Meyren af loopen / ende de deuren vande Sluysen open staen/ ende vallen alsoo met een ghedruysch in het Ye/ ende putten allenskens wt de landen die ondert waeter als swemmende ligghen, ende maeckense bequaem om te ghebruycken. Alsoo dat de selve Sluysen de cracht hebben van het waeter te ontladen ende te bedwinghen. Dese nieuwe en zijn niet/ ghelijck de andere / van de welcke boven ghesproken is / overwelft / maer hebben sommighe optreckende brugghen ofte oorgaten/de welcke soo ghemaeckt zijn / datse oock groote ende ghelade schepen met den Mast connen door laeten. Ende by elck van dese is yemandt ghesteldt / die den tijdt van de vloedt gaede slaet / ende nae dat de saecke vereyscht sorghe draecht dat de deuren gheopent ende oock toegheslooten werden ende de Brugghen opghetrocken.

Omvanc der stadt. *Sluysen.*

De STRATEN oock die nieuwelicx by gecomen zijn worden nae den regel van de voorgaende/met een gedurige leydinge gedirigeert: Eñ onder de andere is wijt ende breedt/de welcke daeromme oock de breede Straete ghenoemt is / die van de oude S. Antonis poorte tot de nieuwe recht leydt. De andere gelijc de Calverstrate/ende den nieuwen dijck zijn op 'ghelijcke wijse/behalven de Burghwallen / de welcke met wateren wt den Amstel haer verspreyden/ de gedeylt worden/ ende worden gesien hier ende daer met lustighe boomkens aenden cant van't water in bequame orden onderscheyden/ eñ groote vermakinge den genen die daer voor by passeren/aenbrengende.

Straten.

De BRVGGHEN zijn / meest / van houdt/maer also gemaeckt ende in malcanderen ghevoecht dat men seggen soude dat het een stuck ware: met bogen eñ van besondere groothendt zijn/voornaemelick de gene/die over dẽ Amstel eñ den Damerac liggen. Onder dewelcke geladen scheps passeren eñ liggẽ connen. De voornaemste poortẽ zijn S. Antonis Poort/de Reguliers

Bruggẽ. *Poorten item de Boomẽ.*

ende Haerlemsche: de ghene die daer tusschen zijn de Heylighe wechs Poorte; ende Jan Room Poorte. Nae de Riviere Tye/ alwaer die heele zijde der stadt met een dobbel reke van palen/nae de wijse van een Bolwerck ghesterckt is/soo boven verhaelt is/zijn vele ingaenghen voor de schepen ende schuyten: alhoe wel dat de groote schepen/ ende die binnen de palen met de staende masten varen willẽ/alleene op sekere plaetsen incomen mogen/ende de andere inganghen met eenen boom oft met een yseren keten over dweers boven op die palen geleydt/ alsoo ghesloten zijn/ datter alleene Lichters ende Plodtschepen ende groote schuyten/ ende andere schepen de Masten nedergelaten hebbende door passeren connen. Alle dese inganghen worden ghemeenelick De Boomen, van de saecke selve/ om datse met Balcken oft Boomen in het water swemmende bewaert werden/ ghenoemt.

De Burse.

Volght de BVRSE een nieuw werck niet lichtelic eenich van Europa wijckẽde. Want behalvẽ datse ontrent wt 40 colommen bestaet/so toontse daer en boven in het midden een ghewelf wt den modderighen grondt vanden Amstel/gheleydet onder het welck de schepen/ met ghestreken Masten wt den Amstel in't Tye/eñ insgelijcx wt het Tye inden Amstel connen passeren. Den grondt/ waer op de fondamenten gheleydt zijn/is heel van houdt/wt ronde ende langhe palen vã vijftich of sestich voeten lanc wtghedroocht hebbende met water-molenen de gracht vanden Amstel/ vast inden grondt gheheydt/gelijck wy alreede te vooren die wijse ende maniere van huysen te bouwen by die van Amsterdam/duydelick ghetoont hebben. Voorder de lenghde is int gheheel van twee hondert voeten; de breede hondert ende vierentwintich. De winckels beneden/ nae de Straeten ende op den Amstel van buyten zijn ses en twintich in ghetale: behalven de cassen die op den pandt boven gemaeckt zijn/ welckers ghetal over hondert is. Men heeftse begonnen te bouwen int jaer 1608 den 28 Meye/ den eersten steen van het fondament legghende den jonghsten Sone van Cornelis Pieter sz Hooft/die doen outste Borghemeester was: Sy is volbouwt ende ghebracht op die forme die men nu siet int jaer 1611/ als wy dit schreven. Den naem ende het ghebruyck deses woorts/is ghesproten soo zy segghen van die van Brugge: om dat by haer/als hare saken eñ de coopmanschap by haer noch floreerde een merckt was; op de welcke de Coopliedẽ des middaeghs ende des avonts versamelden/ den naem van Burse van een out ende treffelic huys aldaer staende ghederiveert zijnde: Want dat huys hadde in zijne wapenen ende boven die deure dry Burzen.

Boven int eerste boec cap. 5.

De Zuyder Kercke.

Het ander nieuwe werck welck insghelijcx de Burghemeesters ende Raedt van de stadt hebben doen bouwen/is de Kercke/welcke by S. Antonis dijck/oft de breede strate/soo men die noemt ghebouwt is/ ende den naem van Zuyder Kercke van hare positie ende gheleghentheyt ghecreghen heeft; om datse niet gelijck de andere kercken Oost oft West en staet/ maer in het Zuyden. Sy is verciert met seer schoone ende constelicke glaes-vensters/ ende met eenen vloer wt eender handt met grafsteenen gheplaveyt. Van waer oock de gantsche proportie van het werck niet weynich schoonheyt ende ciragie en crijght.

De Librerie.

Tot hier toe hebbẽ wy wtgestelt te spreken van de LIBRERIE, als wy van de hooftkercke van de Nieuwe zijde spraken/ om oorsaecke/dat de Librerie/die haer eertijts by ghevoecht is gheweest/ nae der handt alsoo verciert/ ende met den schadt van alle soorte van seer costelicke boecken vermeerdert ende verrijckt is/dat het met rechte gansch een nieuwe werck ende een nieuwe toerustinge ghehouden mach zijn. Ick hebbe ghesëydt/dat se by de Kercke is ghevoecht gheweest/om die oude instellinghe ende ghewoonte aen te wijsen van die wercken der gheleerde mannen in gheestlijcke plaetsen te stellen. Want men vint oock dat eertijts de Librerijen meest altijt neffens de kercken/ oft inde selve gheweest zijn. Alsoo is de Librerije van Alexandryen in Egypten/ waer van Philadelphus de eerste ende voornaemste autheur was/ in Serapeo gheweest: ende Gellius secht dat dat die Librerije by de Romeynen de welcke Tiburtina ghenoemt was inden Tempel van Hercules toegherust is gheweest: ghelijck ooc de Librerije van Vespasianus Augustus in den Tempel van Vrede: ende van Octavianus Augustus de Griecksche ende Latijnscht Librerije heeft ghestaen in den Tempel van Apollo. Dat meer is dese Librerijen waeren ghemeyne: ende men leest dat Lucullus voornaemelick onder de Romeynen/soo Plutarchus ghetuyght/dit gedacht ende besorght heeft/ de welcke vele ende fraey gheschreven boecken ghelijck hyse t'samen ghesocht hadde/ also ooc mildelick heeft laten gebruycken. Ende de selve Plutarchus voeght daer by dat zijne

Librerije

Fol 270
BURSA AMSTERODAMENSIS
S. P. Q AMST.
IN PUBLICUM NEGOTIANTIUM
CUIUSCUNQ NATIONIS AC LINGVÆ
USUM URBISQ ADEO SUÆ ORNAMĒTŪ
ANNO CIϽ.DCVIII
A SOLO EXTRUI CURAVIT.
BURSA AMSTEROD.
De Borse van Amster:
dam.
Quicquid habet Ganges, & dives America quicquid
Quas & opes mittunt Arabes Indi, Africa Seres
Per maria et terras ad publica commoda gnavus
Destinat huc mercator: Iber, Schyta, Gallus et Angl.
Cuncti adsunt, totumq; tenet parva area mundū.

Librerije voor alle menschen voor de Griecken open stondt: die daer als tot den Tempel der Musen quamen / ende den tijt onderlinghe met ghenuechten overbrochten: Ende dat Lucullus oock somtijts onder haer verkeert heeft eñ hem met haer versamelt. Maer ghelijck hy gheseyt wort begonnen te hebben / ende ten deele gemeyne ghemaeckt de Librerijen / al soo seght Suetonius dat Julius Cesar voorghenomen hadde Griecksche ende Latijnsche Librerijen so groot als hy conde gameene te maken / Marco Varroni last ghegheven hebbende van die te voorsien ende te regeren: maer dat hy door de doot verrascht zijnde dit niet volbracht en heeft / doch dat Asinius Pollio terstont daer na / door het aenporren van Augustus / eerst teenemael de Librerijen te Roome ghemeene ghemaect heeft. Welcke ghewoonte naederhandt als van handt tot handt overghegheven / ooc heden ten daghe seer vele volcken onderhouden / ende onder andere oock die van onsen lande ende die van Amsterdam selve daer wy van spreken / behalven andere verciersselen der stadt dese Librerije tot den gebruycke van allen toeeyghenende / ende daghelicx met vele schoone boecken verrijckende. Maer hier en tusschẽ en mach een yeder hier niet in comen sonder onderscheydt / maer de gene die liefhebbers der gheleertheydt zijn / worden sleutelen ghegheven van de ghene die hier over eñ over de Kercke sorghe dragen. Ende gelijck dese Kercke / de Librerije beneffens andere dingẽ / cieragie aenbrengt also geeft oock der Hooftkercke vande oude zijde / van welckers ghebouw boven gesproken is / het Grafschrift nu onlancx den vermaerden ende wel versochten Heer Jacob van Heemskercke van de Heeren Staten des Vaderlants gestelt / geen cleyne aensien ende recommandatie / terwijle dat het die ghene die daer voorby passeren / niet alleene de ooghen / maer oock het ghemoet verlust / dewijle sy haer over de vrome daden van desen Capiteyn in een cort Tafereel vervaet lesende verwonderen.

Grafschrift vanHeẽskercke inde oude kercke.

Want op dat ic de andere daden van hem de welcke op haere plaetse verhaelt zijn / hier voorby gae / wat isser vertellens weerdigher als zijn leste batalie ende strijdt te water inde Bay van Gibraltar? Een weynich te vooren eer de Heeren vanden Lande by een versamelt waren / op de begeerte vanden Ertshertoghe / om van vrede oft bestandt te handelen / is een Vlote van 30 Schepen / soo cleyne als groote onder het beleydt van Heemskercke voorschreven wt gemaect / om de Zenuwen / dat is de schatten vande West-Indien / soo seer als doenelick ware / den Coninck af te snijden. Eñ hoe wel nader hant Jan Ney / daer wy boven af gesproken hebbẽ / seer vele by de Heeren Staten arbeyde op dat de selve weder t'huys gheroepen soude werden / nochtans God de Heere dit alsoo believende / eñ de Heeren Staten noch niet ghenoech de sake ter herten nemende / soo heeft Heemskercke zijn voornemen volbracht. Want vernomen hebbende dat de Spaensche Armade van 21 seer groote schepen behalven de andere Coopvaerders / die zy genomen hadde / met grof gheschut / crijchsvolck ende alle amonitie vreeselick / by Gibraltar op ancker lach / heeft terstont zijnen cours derwaerts genomen: Eñ niet lange daer na de Spaensche Vlote naeckende / heeft ghesien dat den Admirael onder het Casteel vande stadt lagh / met noch vier andere groote schepen ende den Vice-Admirael met de zijne daer seer nae by op de reede. Heemskerck niet te min / hem met de Capiteynen beraden hebbende / heeft eyndelick besloten / dat hy met zijn schip den Spaenschen Admirael metten Capiteyn Moye Lambert soude abourderen: ende Laurents Alteras de Vice-Admirael met Capiteyn Bras soudẽ den Spaenschẽ Vice-admirael aen clampen / eñ al soo voorts de ander schepen souden 2 eñ 2 t'samen elck een Galioen aenvallen. Welcke dinghen bestelt hebbende belaste den Busschieter niet te schieten voor datse dicht aen malcanderen waeren; heeft oock bevolen het ancker niet te laten vallen voor dat zy aenden Spaenschen Admirael waren: hy beval oock den Stierman selve aen't roer te staen: ende beloofde eyndelick hondert Realen van achten aen den Jonghers die den Spaenschen Admirael de vlagge souden afhalen. Ende daer na / haer gebedt gedaen hebbende / als zy malcanderen den dronck van ghetrouwicheyt toeghedroncken hadden / so seylde elck lustich na zijnen vyant toe. De Admirael Heemskerck / den Spaenschen Vice-Admirael die voor lach / voor by vaerende / is recht op den Spaenschen Admirael / Don Joan Alvares d'Avila ghenoemt / eerst van al aen geseylt. Deselve hadde op behalven de bootsghesellen ontrent vijf hondert soldaten / ende behalven 21 Metalen stucken / verwachte niet weynich secours vande groote stucken van het Casteel / onder het welcke hy zijne reede genomen hadde. Waer door hy de onse van hooghe als verachtende scheen haere aenslaghen ende sobere toerustinghe te bespotten.

Int eerste boec cap.6.

een. Maer evenwel/gelijc de hooghmoedic-heyteen voorbode van ondergane pleegh te zijn/so heeftmē bevondē dat hy allenskens dē strijt 3 urē eñ langer geduert hebbende/den moet verloren heeft ghegheven. Want de Cabels afghehouwen hebbende/sochte te vluchten/dan de onse hem met grof gheschut ende musketten vervolghende/hebben hem ghedwongen een witte Vlagghe op te steken/ende vrede te begeeren/eñ eyndelick hem over te gheven/als te voren een van het Bootsvolck alle perijckel aen een zijde stellende/de Vlagghe afghehaelt hadde/waer voren hy nae beloste met hondert Realen van achten beloont werd. Hier en tusschen de ghene die den Vice-Admirael aenghetast hadden/hebben hem met dapper schieten/soo met grof als cleyn geschut insghelijcx overweldicht. Ende gemerckt den brandt het schip selve gheheel ingenomen hadde/so is het geschiet opghehouwen/het Crijschs ende Scheeps volck eensdeels verbrandt eñ overboort gesprongen/sommighe verdroncken/sommighe vande onse omghebracht zijnde. Vele van de andere Spaenjaerdē haer anckers lichtende ende op ondiepten vaerende hebben hare schepen ende Galeyen/eerst den brant

vare

daer in gheslechten hebbende/verlaten. Eenen/ ghesien hebbende dat den Vice-Admirael begonde te branden / ende dat de vlagghe daer afgehaelt was (de Admirael noch vechtende) so heeft hy een vlagge van zijn voorstenghe laten wtwaeyen als Vice-Admirael: maer tē duerde niet lange: want zy wert haest van de onse afghehaelt / ende corts daer na geraeckte hy mede in brant. Des anderen daeghs / welck was den 26 April/so heeft men bevonden hoe groote nederlage daer geschiedt was/ende hoe groote schade de Spaenjaerden oock gheleden hadden. Want van 21 schepen/waerender twee op de ondiepten geraeckt/t'samen met een seker Fransch schip en de twee Hollantscheende andere die zy in Zee ghenomen hebbende / met Spaensch crijchsvolck gemant hadden; van de welcke het schieē dat nauwelicx een daer van soude connen comen. Het Galioen oock vanden Admirael/ het welc in vele manierē doorboort en doorschoten met verre vanden ander lach/met een sloepe vande onse met ettelicke gewapende mannen beset/weder aengetast zijnde/begost het bootsvolck oock alle de wapenen ende scheeps rustinghen/die daer noch inne waeren / wech te nemen. Welck de Spanjaerden merckende hebben selve het vyer daer inne ghesteken / gheschoten hebbende met eenen op de onse wt het Casteel seer vele scheuten met grof gheschut. Men heeft verstaen ende vernomen wt het verhalen van de Spaenjaerden selve / van de welcke daer vijftich in onser geweelt levende ghecomen waren t'samen met den sone vanden Admirael / datter vier duysent mannen ende meer in die vlote gheweest zijn / van de welcke den meesten deel met den Admirael/Vice-Admirael / ende voornaemste Overste ende eenen sekerē ouden Soldaet/die in den tocht van Don Johan van Oostenrijck gheweest was ghebleven zy/de oorlooghschepē selve by na alle gāsch verdelght zijnde. Aen onse zijde waren ghebleven ontrent hondert / ende met haer Heemskerc selve: den welcken in het beginsel vanden strijdt zijn slincker been bovē aen't lijf op seer wepinch nae afgeschotē is: so dat hy nedervallende terstont den geest ghegheven heeft. Sijne doot hoe wel datse droevich allen was/ so heeftse nochtans by de andere Overste ghemaeckt/ dat zy met dies te grooter vrymoedicheydt ende cloeckheydt des ghemoets de Spanjaerden aenvallende de victorie eyndelick vercreghen hebben. Welcke victorie voorwaer/ghelijck vele der andere overwinninghen te water gheduerende de oorloghe dickwils oorsake gheweest zijn van't voornaemste succes/alsoo is dese leste oock gheweest als een eynde ofte slakinghe der wapenen. Het Grafschrift / welck wy ghesept hebben dat tot zijner ghedachtenisse op een aensienelicke plaetse acheer inde kercke van de Heeren Staten ghestelt is/hebben wy hier oock/op dat het niet alleene daer ghelesen en soude werden/doen by setten.

Voorder onder de nieuwe wercken ende verciersels der stadt/ soo en is oock geensins voor by te gaen/Het Glashuys, recht teghen over de Cloveniers doelen. Dit heeft ettelicke Ovens ende Winckels/inde welcke door ghedurighen arbeydt van constenaers seer fraeye Christallijne glaesen / in verscheyden ende ontallicke gedaenten geformeert werden: ende ghemaeckt met soo wonderlicke ende wtnemende geesticheyt datse de Veneetsche/de welcke tot noch toe voornamelick ghepresen zijn/in aerdicheyt ende conste gheensins en wijcken. Daeren ontbreken oock niet de ghene / de welcke boven de materie daghelicx nieuwe cieragien ende nieuwe wijsen van formerē verdencken/Overste ende heere zijnde van dit huys Jan Henricsz Soop genaemt/Schrijver alias / wesende een ingeboren en borgher der stadt. Daer werden oock Spiegels gemaeckt; van welcke conste Plinius eertijts de Sidoniers ghepresen heeft. In dese conste is onder andere aen te mercken datter bycans niet en is dat met vyer niet volmaeckt en wordt. Siet het vyer ontfanght het sant/cruyt/stof / tot de welcke het glas ghegoten werdt. Het vyer maeckt Minie/ Silver/Loot. Door het vyer wordē steenen wt het slijck ghebacken; het yser wordt door het selve ghetemt ende voortghebracht.

Het Glashuys.

Ende ten lesten/welc tot de tegenwoordighe plaetse behoort: daer is noch eenen anderen winckel van Vulcanus ende het vyer onlancx opgherecht in een bolwerck vande stadt aen de nieuwe zijde / inden welcken door het selve element groote metalen stucken gheschuts met groote conste ghemaeckt worden. Welck het schrickelicste is dat oyt vāhet menschelicke verstant heeft comen verdicht zijn. Ende op dat wy den Griecken niet alles toe en schrijven/ men secht dat den eersten inventeur hier van/over meer als twee hondert jaren/een Duyts is gheweest / den welcken dit by ghevalle inden sin ghecomen is. Want men seght dat de selve / tot het verderf van vele ghebooren/eenmael bewaert heeft in eenen Mortier Pulver van Solfer / om een sekere

Dē winkel daer groot geschut gegoten werdt.

medecijne te maken/ende dat hy dien met
eenen steen ghedeckt heeft / ende dat daer
na ghebeurt is/dat doen hy uyet tot eenen
kep daer by sloech / een voncke daer inne
ghevallen zy/ende dat haestelick de vlam-
me met gheweldt uytgebroken is/ende den
steen om hooghe ghedreghen heeft: ende hy
door het gheval van die sake gheleert zijn-
de/daer nae een pijpe van yser maeckende/
poeder daer inne doende/het gheschut ghe-
vonden / ende den Venetianen het ghe-
bruyck daer van in die oorloghe eerst ghe-
toont heeft/welcke aen het stedeken Chiog-
gia/teghen de Genevoisen gevoert is/welc
is gheweest het jaer ons Heeren 1380. An-
dere schrijven dat desen Duyts een Monic
ende een Alchimist gheweest zy; ende dat
het Glaesmaecken ende dese conste uyt de
Alchimie gesproten is. Hoewel wy onlancx
door de verre navigatien vande onse ende
van andere met verwonderinghe verno-
men hebben / dat niet alleen de conste van
metalen gheschut te gieten / maer van let-
teren ende beelden te drucken by de Chine-
sen seer oudt is.

Vanden Beemster.

Het voornemē vā de Beemster te bedijckē

Ende op dat wy oock souden het aen-
ghevanghen verhael eyndigen / so verma-
nen ons de wercken die wy belanghende
het vyer verhaelt hebben/ dat die voortref-
licke ende gansch Heroicke / onderwindin-
ghe van sommighe borgheren/van het wa-
ter ende van de Beemster uyt te drooghen
niet vergheten en werde. De Beemster is
teghen over de stadt in Waterlant over het
Ype neffens Purmerende ghelegen / heb-
bende de lenghde / soo die eertijts Haemro-
dius beschreven heeft van vijf duysent pas-
sen; de breedde van duysent vijf hondert ēn
eyndelic de diepte van vijf of ses voeten. Is
nu wel seven oft acht uren gaens int ronde
ende leydt tusschen elf ofte twaelf rijcke
Dorpen. Den seer Edelen Dousa in zijn
leven Heere van Noortwijck ghetuycht in
zijne Annalibus dat hy gevonden heeft by
de oude papieren van het Clooster van Eg-
mondt dat de Beemster eertijts met den
naeme van een Reviere uytgesproken is ge-
weest. Desen lac dan de grondt kleyich be-
vonden zijnde ēn tot bouwē bequaem/heb-
ben de selve voorseyt/over drye jaeren aen-
ghevanghen om uyt te putten / vele Meu-
lens rontomme gestelt hebbende/ende daer
by ghevoecht Sluysen ende een groote me-
nichte van Wercklieden/ende soudē de sake
lange voor desen geeffectueert hebben / ten
waere dat de vloet die opreeg int beginsel
des jaers 1610 / de dijcken ende Sluysen/
doorghebroken hadde. Welcke schaede daer-
nae met seer groote moeyte ende costen ge-
repareert is. Want men voor seecker houdt
datter van doen al ses tonne gouts besteet
zijn gheweest. De voornaemste ende eerste
Autheurs/den welcken by Octroy van de
Heeren Staten van Hollandt ende West-
vrieslandt toeghelaten is/eenen Dyck-gra-
ve te stellen/de Dijcken ende andere werc-
ken den constenaers ende wercklieden te
besteden / zijn gheweest Dierick ende Hen-
rick van Os/Arent ten Grootenhuys/Jan
Claesz Croock / borgheren der stadt: ende
by dese zijn ghevoeght Rombout Hoogher-
bits / ende Jan van Santen Raets-heeren
in den Hooghen Raedt van Hollandt: item
Nicolaes Cromhoudt ende Johan Buyers
Raetsheeren inden Provincialen Raet van
Hollant: oock mede Johan Basius/Reken-
meester van Hollant/ende Bartholomeus
Cromhoudt/oudt Borgemeester van Am-
sterdam ende Raet inde Staten Generael:
Elias van Olde Barneveldt Pensionaris
van Rotterdam/Adriaen Tiedingh Berck-
houdt Pensionaris tot Monickendam: Pie-
ter Boom oudt Borg: meester tot Amster-
dam / met de Schepenen Doctor Johan-
nes ten Grootenhuys/ēn Jacob Poppen.

Lib. 6 Annal. Hollandiæ.

1610

Het voltooch vande Beemster ēn costen van dien

Voor de Innundatie ēn groote vloedt
ofte inbreucke / daer wy van ver-
meldt hebben / was Dijck grave
Jonckheer Lambert Wijngaerts
van Vollenhove/ēn naer den inbreuck Mr.
Thobias de Coene/ zijn de de saecke met ee-
nen grooten yver ende neersticheyt tot een
goet ghewenscht eynde gebracht: ende zijn
daer toe in alles gheweest om't water uyt
te malen drie en veertich achtcante Wae-
termolens; ende van ontrent half May tot
den lestē Augusti des jaers 1612 zijn meest
alle de binnen wercken gemaeckt van we-
gen/Weeghslooten / Toghslooten / Schep-
slooten/ Molentochten etc. die in soo groote
menichte waeren/ende seer diffil en swaer
om maken (door de weecke modericheyt
des grondts) dat het schier onmoghelick
scheen soo vele wercken in soo corten tijdt
uyt te voeren. De weghen die daer 5 langs/
ende 5 dwers doorloopen (behalven eeni-
ghe kleyne koetewegen) zijn al t'saemen
volle breedt ende recht/ende hebben de lan-
den in so fraeyē ordre verdeylt dat het won-
der om sien is.

Den 30 Julij 1612 zijn de landen ghe-
cavelt/

1612

tavelt/te weten 7500 merghen / behalven wat overschots / ende doen hadde het weerc vanden beginne af tot de tavelinge toe ghecost-vijfthien tonnen goudts. Daer zijn vijf plaetsen gheordonneert tot Kercken ende Kerckhoven/met de namen van Middelbeemster/Oost/West/Zuydt ende Noordtbeemster. De grondt wordt seer goedt ende vruchtbaer gevonden/ende voor een wonder isser tot verscheyden plaetsen ghesien datter van een terwe Coren over de seventich/oock over tachtentich halmen ghecomen zijn.

Tot een besluyt sal dit capittel sluyten een dicht ter eeren van de stadt eertijts by H. L. Spieghel borgher ende ingheboorene der stadt/loffelick ghestelt. Het welck alsoo luydt:

1585 Het schiprijck Amsterdam vol nauw-behuysde Huysen
Ghepropt,den Amstel damt,met ses ghewelfde Sluysen:
Die(als de vruchtbaar Nijl)door seven armen braackt
T'veen overtollich nat,en tien Eylanden maackt.
1600 Dus wast bemuert,doe dit gherijm wert voorghenomen;
Sint isser metten wall noch vijfthien by ghecomen.
O rijcke Korenschuer van't volckrijck Nederland;
Met starck verbanden hout,ghy hooghe huysen spant;
Niet vast ghegrond in Zand,maer op ghehyde palen;
Waar de grond om ghekeert men soud int Bosch verdwalen.
Soo inde dorre Herfst een Mier-nest vvoelich leeft,
(Na vochtich vveer,alsd'helder Son haer schijnsel geeft)
D'invvoonder vvinst ghevvoon hier vvoelt,om ghelt te garen
Door Koophandels bedrijf,doch meest met ruyghe vvaren.
De Reeder scha-ghetroost zijn lastbaar schepen vvaacht,
Na t'Ysich Noorden heen,daart s'vvinters niet en daaght,
En daarse t'Heylsaam licht oock Somers nau verliesen,
Maer knoopt daar dagh aen dagh,en doet de Zee ontvriesen.
V rapse Zeeman koen die gheen tijt s'jaers en rust,
De meer als vvel bekende West en Ooster kust,
Begheeft hy om na t'Zuyden(de Zon verby)te zeylen,
En d'Oost en Wester nieuvve Werelden te peylen,
Te voeren noodrufts vveeld vvt t'een in t'ander land.
Sulck verschepingh rijckt d'invvoonder goede hand.
Hier comen dickvvil t'seffens soo veel blancke seylen
Als daghen zijn int jaer,t'vveeck grondich Y bepeylen;
Dees lost en laatmen snel;die vande luvve re
Weer voor de derde vveeck gaan na de rijcke Ze.
Dit veel vertieren,doet vvoelich en vvelich leven
Al t'volck,tot coopmanschap en Zee-vaert heel begheven.
Gheruster leeft de Herder by zijn Vee op't veld,
En derft de buyck-quel-lecker spijs en t'quellick gheld.
Ontellick is de vvaar;vvie can't volck overhalen,
Die hier lands nootruft al,beurts-vvijs brenghen en halen?
Ro Boter brenght de Vries,de Noorder Boer meest kaes,

De Koolnaer lecker Wijn, en haalt verſcheyden aes,
D'onduytſche Rus Talck, Traan, Huyden, Bont voor Elen:
De vvoeſte Noorman, Stock-viſch, Kanthout, Maſten, Delen.
De Pruyſſer Kaerel, Rogh, Was, Vlas, Aſch, Teer en houdt.
De Schotſe Koopman, Wol, Lood, Vellen en Kerſeyen,
D'Enghelſman loos ſchaft bier, fijn Laken, Tin en Bayen,
De nieuvve vveereld Zout, Hout, Parelen, Huyd-profijt,
Ooſt-Indien Peper, Noot en bloemen, Naghelen, Zijd,
De Franſman luchtich deelt ons, Zeyldoeck, Zout en Wijnen,
De ghaile Spaenjaert levert Oly, Zout, Rozynen,
Wijn, Vijghen, Suycker, Kurck, Ghesteent en Specery,
Wy geven noppich laken, en veel Kramery
Oock Zuyvel, vette Haringh, Zoute Vis, fijn linnen
Van buytelands ghevvas, t'vervviſſelen doet vvinnen.
Maer die in ſulck ghevvoel na ſlechte nodruft tracht,
S'ghemoeds vvel luſt veir' boven s'lichaems goeden acht,
En ſiet (ſelf onbeſien) elck over t'hooft in ruſten,
Hem ſal als elck een ſorght, vaack beter dichtens luſten.

Het acht en tvvintichſte Capittel.

Eenighe treffelicke ende vermaerde mannen van Amſterdam, nae t'vervolgh der jaeren gheſtelt.

NU ſullen wy comē te ſprekē vande ghelcerde mannen: want als wy van alles ge-ſeyt ſullen hebbē van de ge-bouwen/geſtichten eñ pa-leyſen/eñ andere dingen de-welcke door hare grootte eñ door dē arbeyt eñ vlijtichheyt der borgeren heerlick zijn/ſo hebben wy nochtans vergan:kelicke ende metter tijt verdwijnende dinghen aenghe-weſen / ſoo wy die met de ghelcertheydt de welcke eenige eeuwicheyt ſchijnt te belo-ven/vergelijcken. Waerom ooc die 7 ſteden van Griecklandt; van de welcke elcke om t'ſeerſt Homerum ſochte haer toe te ſchrij-ven/hier op geſien te hebben verſtaen wor-den/datter niet onder de menſchelicke din-gen en is/dat ſoude mogē met de wercken des verſtants ende geleertheyts verghele-ken werden / datmen naemelick hier door alleen leeft/ende dat de andere dinghen des doots ghehou den werden: Derhalven / alle dinghen oock aen een zijde gheſtelt hebben-de / de welcke anders voor groot gheacht werden/ſo was dit onder haer den groot-ſten twiſt / welcke van haer deſe onſterfe-licke ende Hemelſche, alſoo prijſt Quintili-anus Homerum / naeuere voortghebrachte hadde. Het en ſal dan niet buyten propoo-ſte zijn / ſoo wy bewijſen dat onſe ſtadt/de welcke wy gethoont hebben dat behalven andere dinghen / tot de werelt eynden der wereldt door cloeckheydt der inwoon-deren de vermaertheydt haeres naems ende handels overgheſonden heeft / oock in deſen deele niet weynich licht en ontfangt. Het welck dewijle wy doen / ſullen wy dat aenvangen te doen met dit beding/dat wy ſeggen dat het gene dat de oude eertijts op de Batabiers (nu Hollanders) als onerva-ren/hardt eñ bot te zijn/geſchoten hebben/ den natomelingen niet aen en gaet/oft ooc tot haeren lof moet gheduydt zijn. Want wat volck en is teenigher tijt niet grof ge-weeſt: naedemael dat oock Pindarus eer-tijts de oude laſteringe ende ſchandvlecke zijnes volcks dat is van Beotien het welck ſwijnich genoemt werdt / heeft moeten af-weeren: Ende dat Cicero de poeten tot Corduba ghebooren ghenoempt heeft met een verwijtinghe / wat grofs luydende; alhoe wel die ſtadt ſeer vermaerde man-

nen

ken twee Senecas ende Lucanum voortgebracht heeft: Ofte so yemandt t'gene dat van Martiale teghen de Batabiers ghesept is wilt houden staende dat het oock tot desen tijt behoort / wat meerderen lof salmen den Hollanders gheven / als soo men seght dat zy vande bootsen van Martialis vreemt zijn / de welcke hy oock selve schalckhept noemt? Maer / Martialem laetende vaeren / sal ghenoech zijn de ghetuyghenisse welcke by nae op den selven tijt van Martialis / maer met meerder gelooue Tacitus gheghehen heeft / de welcke beneffens dat hy belient dat de Batabiers doen gheweest zijn de voornaemste in vromicheydt van alle de natien aen dese zijde vanden Rhijn vanden Duytschen naeme / gheeft oock den selven den loff van trachtinghe nae eere boven de andere / dewijle hy van de Gallis / Batabiers ende Hoochduytschen als elck onderlinghe verghelijckende / seydt / dat de Galli van Civilis zijn aenghepoort te strijden voor de vrijheydt; de Batabiers voor eere / de Hoochduytschẽ om den buyt: de eere namelick den Batabiers toeschrijvende / als de gene die voornemelic de edele gemoeden begeeren tot eenen loon van haren arbeyt ende perijckelen. So dat dewijle Tacitus dese affectie de welcke meest inde groote ende wijse alleene bevonden werdt gheghehen heeft den Batabiers int besondere / wie en sondese oock niet wt het ghetal vande grove wtsonderen / ende soo de leeringhe daer by comt niet voeghen onder de bequaemste / tot de oeffeninge des vernuffts.

Op dat ic dan tot de sake / dat is tot de Gheleerde en vermaerde mannen welcke Amsterdã alleen voortgebracht heeft / come / ic vinder voornamelick 3 voor Erasmi tijt; namelick Nicolaum Amsterdam, en Hervicum en Iohannem de Amsterdamis, ghelijck haer de oude memorien noemẽ. De Luxenburgische Historie van Johannes Bertelius heeft ons aenden dach ghebrocht NICOLAVM AMSTERDAM, met de woorden die ic hier in Duyts setten sal / gelijcke die by hem gevonden hebbe. Want zy warẽ dusdanich: De 24 Sluytredenen van eenen sekeren Ketter Ferrandus door den Eerweerdighen professeur inde Theologie, den weinemendẽ meester Gerhardum de Monte eerst, en daer nae naer zijn afwesen door meester Iohannem Tinctoris, den spieghel van alle professooren, andtwoordende op de selve meester NICOLAVS AMSTERDAM, geformeerde Baccalaris inde heylighe Theologie, zijn alle in eenen verkeerden sin ghetrocken ende gebroken. Dit schrijft Bertelius Abt van Epternac: de welcke seght dat hy dit verhaelt wt de schriften van Winandus Glevelius eertijts Abt van Epternack / de welcke ghestorven is int jaer een duysent vier hondert vijf en t'sestich: als die disputatie / so hy aldaer by voegt / gehouden was tot Colen int jaer een duysent vier hondert ses en veertich. Van Hervicus vermeldt daer nae faciculus Rerum expetendarum & fugiendarum, alwaer ooc op het jaer 1476 verhaelt wordt / dat Johannes de Vesalia / door den nijdt van de Bisschoppen ende van de gesworene Orden ghecondemneert is van Ketterije / en dat hy voor het wtspreken van de sententie tot het examen is gebracht / over het welcke waeren de Theologanten van verscheyden Hooghe Scholen / ende beneffens de andere / onder de Doctoren van Heydelberghe wordt ghenoemt / die ick ghesepdt hebbe / HERVICVS DE AMSTERDAMIS. IOHANNES DE AMSTERDAMIS heeft ghefloreert ontrent de tijden van Wessel / de welcke overleden is in het jaer een duysent vier hondert neghen en tachtentich. Wandt Wessel / als hy teghen M. Enghelbrecht van Leyden / ende H. Jacob Hoeck Deken van Naeldwijck een disputatie aenghevanghen hadde van het Vagheuier / de aflaeten ende voorbidden IOHANNES AMSTERODAMENSIS, nae Wessels doodt; tot verdedinghe van Wessel / die hy voor zijnen Leermeester kendt / heeft eenen brief aen Bernardum de Meppis den procurator van Zile ghesonden / inden welcken hy vande voorbiddinghen voor levende ende doode nae de meyninghe van Wessel wijdtloopich disputeert. Desen brief staedt inde wercken van Wessel by Lutherum in druck ghegheven: Alwaer oock de brieven van Wessel selve aen Johannem vriendelick ende ghemeynsaemelick gheschreven ghelesen worden / soo dat blijckt dat het een gheleerdt ende treffelick man / nae die tijden / oock gheweest is / voornaemelick die sulck eenen meester niedt alleen ghehadt / maer oock door den selven vermaerdt gheweest was. Wandt Wessel Platonem / Aristotelem ende de andere Philosophen seer wel wetende / hadde oock de schriften der Propheten Apostelen ende der heylighe Vaderen neerstelicker als nauwelicx yemandt tot dien tijde in Europa / doorlesen ende gheleerdt: hadde eyndelick Duytslandt / Vranckrijck / Italien / Griecklandt leerende ende

Nicolaũ Amsterdam.

1446

1476

Hervicus de Amsterdamis.

1489

Iohãnes Amsterodamẽsis.

onderwijsende doorwandelt, hadde een besondere ende rare wetenschap van de Latijnsche, Griecxsche, Hebreeusche tale vercregen. Ende dewijle hy oock onder de medecijns boven andere verstandich was, hier om vanden Paus van Roome bemindt, is ettelicke jaeren ghebruyckt ghewéest tot Medecijn van de selve: Eyndelic was hy in alle soorte van wetenschappen soo groot, dat de sommighe hem het licht der Werelt noemden. Welcke gaven deses mans hem in den haedt ghebracht hebben, voornamelick der ghener, die doen Theologanten genoemt wierden, so dat hy van ketterije beschuldicht wert; maer de deucht ende heerlickheydt heeft de nijdicheyt overwonnen, de welcke hem des levens sat wesende tot de doot toe vergeselschapt heeft, ende weynich daer nae in zijn Vaderlant Vrieslandt overleden zijnde tot desen dach toe bestendich ende onbevleckt onder de gheleerden met recht verheft ende hoochlijcken loont.

Dese eeuwe van seer groote mannen, is terstont daer nae een andere cierelicker gevolght, ende als aen de lampe van desen hebben haer licht ontsteken, ende voornaemelick in goede consten Rodolphus Agricola; in de Theologie Luther, t'welck hy selve oock niet versaeckt. Erasmus hadde wel Wessel oft Agricolam selve noyt ghesien, maer daer en tusschen heeft hy voor een groot gheluck gherekent, dat hy noch seer jonck wesende, tot meester gh[illegible] t hadde den Discipel van Agricola, Alexander Hegius van Westphalē, die doen een vermaerde Schole te Deventer hielt, een man, op dat ick het met Erasmi woorden segghe, zijnen meester seer ghelijck, ende van soo onstraffelick een leven, als van gheen ghemeene gheleertheydt. Derhalven oock de selve Erasmus om te doen het ampt van een danckbaer Discipel belijdt dickwils opentlick dat hy Hegio de eerbiedinge van een sone schuldich is, ende Agricola de liefde van een neve. Ende terstont daerna gelijck de jalousie de gheesten pleecht te voeden; ende als nu de nydicheydt, als dan de verwonderinghe de opweckinge ontsteect: ende van natueren, ghelijck een der oude Scribenten seyt, t'gene dat met seer groote vlijticheydt begheert is, climt op tot het hoochste: ende in het volcomen is het swaer te vertoeven: ende natuerelick t'ghene dat niet voortgaen en can, gaet te rugghe, ende ghelijck een eersten wy ontsteken worden, om te volghen, die wy voor ons achten, alsoo als wy wanhopen die te connen voorbygaen oft gelijck te zijn veroudt de begeerte met de hoope, ende t'ghene dat niet achterhalen en can houdt op te volghen, ende latende als ingenomen soeckt nieuwe stoffe: alsoo in verscheyden soorte, boven de andere, hebben doen begonnē tot te munten, haer Lant sman, die ick gheseyt hebbe, Erasmus Roterodamus haer voortredende, welck doen ghehouden wierdt als de gheleertheydt selve: tot Amsterdam segghe ick hebben begonnen wt te munten Alardus, Sartorius, Crocus.

Van de welcke ALARDUS seer ervaren inde Griecksche ende Latijnsche sprake heeft alle de wercken van Agricola in zijne jonckheydt neerstelick verbetert, ende met annotatien verciert. Heeft ooc een cort begrijp beschreven op den boeck van Rodolphus de inventione Dialectica eerst tot Colen ende daer nae tot Parijs andermael ghedruckt. Heeft ooc Ecclesiasten beschreven nae alle de plaetsen vanden selven Agricola. Wt het Griecx, behalven andere heeft hy int Latijn, wijtloopich overgeset den brief van Hippocrates aen Damagetum: den Griecxschen text daer by gevoegt zijnde: oock mede de corte ghebeden van Mattheus Philadelphensis tot Salignac ghedruckt, op dat ick voor by gae den boeck Marbodei vande Peerlen die hy met cleyne commentarien vermeert heeft. Op het leste hadde hy hem heel begheven tot de heylige studien ende de Goddelicke schrift. Dit ghetuycht selfs zijne Vermaeninghe vande Aelmoesse, waer in, met gheen onprofijtich boecxken, hoe wel hy teghen Lutherum wat onbillich is, soo verclaert hy nochtans dat de Diakenen eertijts de wtdeelinghe vanden Kerckelicke incompsten ghehadt, ende voornamelick voor de arme sorghe ghedraghen hebben, ēn voecht daer by soodanigen wensch: Och of heden ten daghe de Kercke sulcke Diakenen hadde, den welcken zy dit heylich ampt soude bevelen. Cortelick, hy beschuldicht de Bisschoppen ende alle Gheestelicke, die de goederen der Kercken ende der noodtdruftighe tot haer profijt ende vande haere gheheel ghebruycken, daerse van de selve maer soo veel en behoorden te nemen, als den noodt vereyschte. Alardus was van natueren doofachtich maer rasch ter talen, waer wt hy ghemeynelick noch jonckman zijnde dove Elle by zijne medegheselIen met een ghemeyn seghwoort ghenoemt wierdt. Hy is overleden int jaer een duysent vijf hondert vier en veertich. Onder zijn beelt staē dese twee veersen ghschreven.

Alardus van Amsterdam.

Si

Si logica laus est præcellere in arte, Rodolphum
Par laus Agricolam debita, meque manet.

Iohannes Sartorius.

SARTORIVS jongher van jaeren is Alardum ghevolcht insgelijcx door der lof van gheleertheyt seer vermaert. Eñ gelijck Alardus de voetstappen van Rodolphus/also hy de voetstappen vandẽ grooten Erasmus volgende/heeft in zijne jonckheyt eenige Chiliades van spreeckwoordẽ in neder Duyts overgeset. In welck werc my dunct dat hy met Griecklant eñ de Latijnẽ gestreden heeft/ hebbende met gelijcke formulieren van Nederduytsche spreeckwoorden / ende by nae met ghelijcke gratie ende fraeyicheydt alles wtghedruckt. Soo dat oock dien seer geleerden Nannius van Alckmaer hem niet ghenoech heeft connen verwonderen hoe dat hy teghen twee seer overvloedighe ende wel voorsiene talen zijne Nederlantsche spraecke gheset heeft/eñ wt een arme tale ende die niet gansch geeне gheleertheydt versien en is / dat heeft voortghebracht welck met de fraeyicheden der Griecken ende Latijnen ghelijck soude zijn. Want voorwaer/soo daer eenighe dinghen zijn / die niet overghesett ende verandert en willen zijn/dat moetmen voornaemelick houden vande spreeckwoorden. Het zijn peerlen in haere tale / in andere overghesett/als in Edick gheweyckt zijnde smilten in vochticheydt / als haer glants naerlatende/soo dat den lof van onsen Sartorius dies te meerder is / de welcke dit niet teghenstaende in zijne tale gevonden heeft/ soo ick gheseyt hebbe/t'ghene den aert van die spreucken mochte representeeren. Cornelius Musius van Delft heeft eertijts op dit stucxken een Epigramma gemaect/het welc om des autheurs wille hier verdient by gheschreven te zijn.

Multa quidem magnus proverbia scripsit Erasmus,
Quo non utilius condidit alter opus.
Si tamen in Batavam voluisset vertere linguam
Fructus haud dubio plus pariturus erat.
Quod tibi cum pulchre præstet Sartorius, usum
Rare Teutonicum dexteritate docens.
Illi quid debes, quid & huic æquissime lector
Expende, & laudem divide cuique suam.

Behalven de Latijnsche eñ Griecxsche spraecke heeft hy oock de Hebreeusche tale welck tot dien tijde raer ghehouden wert/ seer wel ghecomnen:ende men seght dat hy een tijt lanck een opene auditorium inde selvige Hebreeusche tale men believen van den Raet / tot Amsterdam op de oude waghe ghehouden heeft/ghelijck my M. Jan Sem / ende Jacob Gijsbrechtsz. borghers ende inwoonders der stadt ende seer groote liefhebbers van Sartorius/die dat van de voorouders ghehoort hadden/ghetrouwelick/verhaelt hebben. Sartorius dan met dese behulpmiddelen seer wel voorsien zijnde/nu rijper van ouderdom heeft hem gheheel tot de wtlegginghe van de heylighe schriften begheven:ende Oporinus heeft te Basel wtghegheven zijn Paraphrasin in alle de groote ende cleyne Propheten seer gheleert na het ghevoelen van allen:maer met eenen bedeckten naem / welck hy met ghekeerde letteren / onder het woordt van Johannes Tosarrius Aquilovicanus hadde laten wtgaen / op dat hy den haedt des tijts wesende een man den vrede eñ ruste seer lief hebbende / soude ontvlieden. Het eerste deel van dese Paraphrases dediceert hy den seer treffelicken ende in Gode wedergheborene Theologanten alle van gheheel Duytslandt:het ander deel / welck de cleyne propheten begrijpt / heeft hy Tranquillo Dietrich toegheeyghent/insghelijcx soo ick achte met eenen versierden Tijtel. Inde voor-reden van het eerste stuck vanget hy aen onder andere dese clachte van den stande der Kercken zijnes tijts met dese woorden: O harde ende recht te beclaghene conditie van onse kercke! Maer wy zijn dese

tastelicke

tastelicke duysternissen wel weerdich. Want wy hebben liever droomen, als het crachtighe woordt Gods; de gheveynstheydt als de waerheydt, de schaduwen als het licht, den Mammon als Christum. Want wat sullen wy segghen? Dunckt oock niet heden ten dage soodanighe eene Kercke by na der gantscher werelt loffelicker ende treffelicker, de welcke blinckt met wtwendighe religie; dat is, inde welcke den opper Priester met Hyacinthen, Purpur, en Zyde becleedt Misse doet, ende alle andere dinghen int besonder op de Aronische wyse ghehouden worden: als de levende, geestelicke ende crachtighe, welcke in het bloote woordt Godes bestaedt: In dese is nochtans het merch van Religie ende de waere Schole des H. Geestes, inde welcke alle Satanische dinghen ontleert ende goddelicke saken geleert werden, nae het levendighe ende crachtighe woordt Godes. Want in dese Schole worden wy inder waerheydt Coninghen ghemaeckt ende Priesters, maer Christi. Want ghesalft zynde met de salvinge, die alle waerheyt leert, wy offeren ons selven op den Heere tot een levende ende heylighe offerhande, segghende met Paulo: Ick Leve, niet nu ick, maer Christus leeft in my. Paulus Merula eertijts professor tot Leyden/in zijn Historie ofte Verhael van het leven ende Martelaerschap van Angelus Merula/ofte/ghelijck hem het Martelaerboeck noemt/Enghelbert/seyt onder andere dat Enghelbert Johannem Sartorium voor een van zijn naeste ende ghetrouste vrienden ghehouden heeft/ende dat Sartorius de kennisse der waerheydt by Enghel/wesende Pastoor in Heenvliet/eerst gheschept ende bekomen hadde. Hy is ontrent het leste van zijn ouderdom zijnde met een seker quellinghe des ghemoets geraeckt tot Noordwijck ghestorven. Ic vinde dat hy selve voor zijn doodt/ofte andere op zijnen naem/naer zijn overlijden/sodanige veersen ghemaeckt hebben.

Hac ego sum tumulatus humo Sartorius, ortum
Cui primum tellus Amsterodama dedit.
Ingenium colui variè docuique juventam
Omnigenas artes, quippe triglottos eram.
Sed postquam virtus duris exercita fatis
Destituit corpus, spiritus astra tenet.

Cornelius Crocus.

Op den selven tijt heeft oock gheleeft zijn Lantsman CORNELIUS CROCUS de welcke alsoo hy insgelijcx int Latijn ende Griecx seer geleert was/ende mede in Poesi niet ongheluckelick geverseert/ is ghestelt ghe weest over de groote Schole inde stadt zijner gheboorten om die te regeeren: ende vele gheleerde mannen zijn wt zijn Schole als wt het Peert van Troyen voortghecomen. Ende hy heeft niet alleen int besonder ende tusschen de wanden zijnes Vaderlandts ghedient/ maer oock met ghemeyne schriften zijne gheleertheyt betuycht hebbende/heeft eerst eenighe boecxkens om de jeucht te formeren in het licht ghegheven/ in de welcke hy alle fraeyicheden ende cierlicheden van Terentius gepoocht heeft wt te drucken. Ende terstont daer nae tot meerdere dinghen ghetreden zijnde heeft vele dinghen wt het Griecx overgheset. Onder zijne ghedichten wordt voornamelick ghepresen zijne Comedie/die den Tijtel heeft: Joseph; item Ecclesia. Hy heeft oock nae de beroerten der Wederdooperen een boecxken wtghegheven/in het welck hy niet met crachteloose ende swacke argumenten/maer met vaste ende clare ghetuyghenissen der schriftueren den Wederdoop neemt te wederlegghen. Teghen Sartorium zijnen medeborger wat bitter wtvarende/ heeft van het Gheloove ende de Wercken een langhe disputatie aenghevanghen. Want Sartorius hadde gheoordeelt dat men by het ghevoelen Augustini en Pauli/by het welck gheleert wordt/dat de mensche door den gheloove gerechtveerdicht en salich gemaeckt wort moeste blijven. Dit ghevoelen heeft Crocus ghesocht te wederlegghen/ende het ghevoelen van den H. Jacobus van het gheloove ende de wercken hardt voor te staen ende met meer andere ghetuygenissen des nieuwen Testaments te bevestighen. Sartorius daer en teghen heeft beweert dat men moeste een distinctie ende onderschepdt maken/ende sulc een ghemoet daer toe brenghen/welck swerte ende witte dinghen conde onderkennen. Maer Crocus vast by zijne opinie blijvende heeft

heeft hem eyndelick met scherpe woorden zijn schrijven tegen Sartorium eyndigende hem een eeuwich adieu/ten waer dat hy hem bekeerde/aenghesendt/soo dat zy also in plaetsen ende ghemoeden verscheyden van malcanderen daerna haer leven overghebracht hebben. Ende Crocus ontrent het jaer 1540/als eerst inghestelt was gheweest/onder Ignatius Loiola/de societeyt der Jesuiten/is met grooter neersticheyt na Roome ghereyst/ende heeft hem aldaer in dat Collegie begeven. Daer zijnder die segghen dat Crocus in zijne jonghe jaeren gestorven is/hoe wel de Jesuiten/de welcke in desen deele beter te ghelooven zijn/verhalen/dat hy int Collegie/dat ick ghesendt hebbe/te Roome nu wel bedaecht van jaeren overleden is. GISBERTVS HORSTIVS doen te Roome een vermaert Medecijn/insghelijcx van Amsterdam gheboren/heeft onder anderen Croco oock oorsake ghegheven om tot Roomen te comen/ende hem by velen in kennisse ghebracht. Waeromme oock Horstius/soo wel hierom/als ten aensien van zijnen naem ende geleertheydt/verdient mede onder dese gheleerden van Amsterdam getelt te worden. Van desen vermeldt beneffens de andere/beyde Gesneris ende de Botanici/de welcke zijnen boeck de turpeto & thapsia oock seer dicwils tot ghetuyghenisse citeren. Ende ten zy dat my alles bedriecht ick achte dat het dese selve Gisbertus is die Guicciardijn in Haerlem noemt/maer den naem van Gisbertus een weynich verandert zijnde. Wāt hy seyt dat eenen sekeren Cornelis van Amsterdam int jaer 1531 geschreven heeft aen M. Gilbert Philosooph ende Medecijn/hem doen te Roome houdende/van een seker Zeemonster alsoo ghestelt dat het een Bisschop scheen te wesen/waer van de Hollandtsche Jaertijtboecken oock vermelden het welck doen in de Norwegische Zee ghevangē den Coninc van Polen geschoncken werdt. Horstius is te Roome overleden eñ begraven in de Kercke van S. Marie/int jaer 1556: ghelijck daer schrijft Lamb. Schraderus Monumentorum Italie int 2 boeck.

Siet P. Ribadaneiræ Catal.

Gisbertius Horstius van Amsterdam.

1556

Amsterdam heeft oock voortghebracht IOHANNEM TIMANNVM, eensdeels vermaert door het Pastoorschap inde Kercke van Bremen/anderdeels door een wtghegheven schrift van het Avondtmael des Heeren/ontrent den jaere 1555. Men bevint dat hy een groot voorvechter te dien tijde is gheweest vande Obiquiteydt/ende dat Albertus Hardenbergius Pastoor doen aldaer inde Hoofstkercke hem daer teghen gestelt heeft/een seer geleert man ende seer familier met Philippus Melancthon.

ISBRANDVS SCHOLLIVS behoorde in ouderdoms halven/voor Timannum genoemt te zijn; maer aengesien mijn voornemen is de mannen vermaert door hare schriften voornaemelic hier te stellen/ende dat hoewel Isbrando de gheleertheyt niet gebroken en heeft/so en heeft hy nochtans gheene schriften/dat men weet/den nacomelinghen ghelaten alleene door zijn marteldaerschap ende deerlicke doot bekent oft nauwelicx bekent zijnde/moet daeromme hier aenghetoghen werden. Hy is tot Amsterdam van seer eerlicke ouders geboren/ende van joncks af inde goede consten onderwesen/had de voornamelic de studien der Godsalicheyt/de natuere hem aenleydende ghevolght. Ende daer nae/tot rijpen ouderdom ghecomen/tot het Priesterschap ende leerampt ghewijet zijnde/heeft hem soodanich in die bedieninghe belwesen/dat hy de gantsche vergaderinghe seer ghevoelende behaechde/ende oock van andere geleerde mannen ghesendt werdt niet sonder oorsake op den stoel te regneren. Want hy was ghelijck van een besondere lieffelickheydt in het spreken ende leeren; alsoo en ghebrack hem oock niet in het beweghen scherpicheydt ofte yverichheydt; de welcke/dewijle zy binnen de staticheydt haer hielt/hem aensien maeckte. De Jaertijtboecken onses Vaderlants in Nederduyts/verhaelen/dat hy behalven de oprechticheydt van zijne ingheborene natuere/de welcke hem van de ghebreken ende aenlockinghen van die tijden afhielt/gansch niet opgheblaesen en is gheweest/maer dat hy hem oock nae de aldergheringhste/ende voornamelick na het verstandt ende begrijp der vroukens/de welcke gheerne vande schriftuere hoorden/accommodeerde/ende inde vergaderinghe der vrouwen ghevonden werdt: maer al so nochtans dat dit sonder clappernije ende by nae suspicie gheweest zy/dewijle hem maer zijn gheslachte voorghewporpen wert. Ende hem also draghende/ende in sulcken tijt/de welcke wreedt ende den duechden vyant was/ende inden welcken de ghemeynschap van vry te spreken ende te hooren door de inquisitie benomen wert/voornamelick in sake van Godt salicheydt/soo is hy in suspicie van ketterije by de benijders van zijne deuchden ghecomen. Ende eens oft twee mael daer nae beschuldicht/heeft hem ten eersten ontschuldicht: Maer terstont daer nae/als door de seer strenghe

Isbrandus Schollius om de Religie verbrāt.

placcaten van Keyser Carel de ghene die professie deden van godtvruchticheyt meer ende meer ghedronghen werden/ende datse alle sonder onderscheydt/die slechts yedt vande aenghenomen ordinantien van de Kercke van Roome verscheyden ghevoelden/sonder eenich onderscheyt/van Ketterije verdoemt souden werden: ende dat het de doot weerdich gehouden wert / oock contrarie dinghen te allegieren/is dese seer onnoosele man voor de derde reyse in handen vanden aenclaghers ghevallen / ende terstont nae des Keysers Hof in Brabant ghesonden/ende eenen cleynen tijt tot Vilvoorde inde ghevanckenisse ghehouden/is eyndelick tot Bruyssel verbrandt.

Nicolaus Cannius van Amsterdam.

By nae op den selven tijt vinde ick NICOLAUM CANNIUM florerende in goeden naeme in de stadt zijner gheboorten het Paterschap bedienende vande Nonnen van Orsel / soo de dedicatie te kennen geeft die Crocus voor zijne t'saemenspreekinghen gestelt heeft. Het blijckt dat het een genoechelick ende Poetijck verstandt geweest is/ soo hy andere dingen ende meer geschreven heeft na het exemplaer van het Epigramma/dat wy in handen hebbē/ want wy en hebben niet meer connen sien. Hoe wel het schijnt dat Erasmus den gheest van zijn verstant eñ ingeny gepresen heeft /eñ seer dickwils de hulpe vanden selven gebruyct/ voornamelick in Griecksche boecken wt te schrijven.

Nicolaus Everhardis.

Nae Cannium sullen wy stellen NICOLAUM EVERARDIS, (den welcken Amsterdam oock ghegeven heeft/) een seer gheleert man ende tot zijnen tijde een seer vermaert rechts-gheleerde. Waer over hy oock Professor tot Ingholstadt gheworden is/ende aldaer ghestorven/na latende een ofte twee sonen van ghelijcke gheleertheydt. Waer van te besien staedt/Pantaleo in zijn boeck t'welcke hy wt gegeven heeft van de vermaerde mannen so in hooch als Nederduytslandt.

Sibrandus Occo.

Nae hem sal met rechte de naeste ghenoemt werden / soo wel ten aensien van de gheleertheydt als van den ouderdom SIBRANDUS OCCO, de welcke/als hy hem van zijne jonckheyt af met seer groote vlijticheyt tot de studien begheven hadde/ terstont daer nae grooter gheworden / Italien/ Vranckrijck/ Duytslandt om meer te leeren doorwandelende / heeft allomme de geleerde mannen aengesprokē /ende heeftse al met zijne ghemeynschap/alsoo hy seer scherp in gheleertheyt ende manieren was/ niet alleen aen hem verplicht/maer oock alsoo tot zijne liefde ende verwonderinghe ghetrocken/dat sy hem buytenslants/ende daer nae t'huys ghecomen zijnde/met hare brieven eñ schriften om t'seerst vereert ende vermaert ghemaeckt hebben. Onder de eerste vinde ick dat Alciatus / als Occo noch in Italien verkeerde/alsoo door zijne oprechte manieren bevanghen ende aenghelockt is gheweest / dat hy aen hem dickwils van Pavien brieven tot Bononia gheschreven heeft/ghetuyghen van zijne liefde ende begheerte; ende dat Occo insghelijcx hem dickwils van zijne studien gheconsuleert heeft. Ende van Alciatus wordt noch tot Amsterdam / behalven de andere / eenen brief by de erfgenamen van Occo bewaert met Alciati eyghen handt gheschreven : de welcke ic ooc aldaer de voorleden maenden seer geerne gesien hebbe/eñ gekent indē selven alles levende eñ vol van een seer eerlic affectie tegē Occo. Maer als hy in Vranckrijck was/ voornamelick tot Bourges/alwaer Alciatus Professoor was inde rechtē/ soo heeft hy seer groote ghemeynschap ghehadt met Johannes Secundus wt den Hage/als wesende zijn Lansman ende camerade ende medeghesellle van zijne studien. Het welck Secundus by zijnen brief oft veersen heerlick getuycht / by den welcken hy na Spangien willende vertrecken Occo adieu seght. Daer nae Occo in zijn Vaderlant wedergekeert zijnde/eñ terstont de hoochste Officien eñ het Magistraetschap der stadt bedienende/ heeft hem alsoo inde Republijcke gedregen/ dat hy het voorspreken ende de sorge van de geleerde nemmermeer af en leyde. Doen heeft/onder andere aen hem gheschreven Viglius Suichemus President van het Keyserlicke Hof van het contrefeytsel vā Rodolphus Agricola/welc Occo begeert hadde/wel eenē corten brief/ maer seer vriendelick ende goetgunstich. Het contrefeytsel van Agricola hadde tot dien eynde Occo begeert/om het selve inde Librerije vanden selven Agricola/de welcke hy by recht van erffenisse van zijne vooronders aen hem overghesonden besat/stellen soude. Want Occo/ hoe wel tot Amsterdam ghebooren/was van Vriesen ghesproten/namelick van dien/soo wy meynen / seer vermaerden Adolphus Occo Vries medecijn/ aen den welcken Agricola zijne boecken de inventione Dialectica gesonden heeft/zijne afcomste hebbende.

Pompeius Occo.

Zijn Vader is geweest Pompeius Occo insghelijcx een borgher ende als een inwoonder der stadt; al hoe wel hy zijne afcomste/soo ick aenghewesen hebbe/wt den

Vriesen

vrlesen hadde. Ende hy wiert oock in zijnen tijt ghehouden by die van Amsterdam als de tweede Mecenas / alsoo was zijn huys ghelijck een herberghe / by nae van alle gheleerde ende vermaerde mannen / die tot Amsterdam quamen. Ericus Walkendorpius / Bisschop van Tronthem / als hy de gramschap ende wrake van Christernus de Coninck van Denemarck / zijn Vaderlandt verlaten hebbende vluchtende seer vreesde / int jaer 1521 / ghelijck wy oock boven vermelt hebben / heeft tot Amsterdam in het huys van Pompeius een vrye plaetse ghevonden. Want het is by gheballe gebeurt / dat de Conint doen door Amsterdam passerende / treckende namelic nae het hof vanden Keyser zijnen swagher te Brussel / oock verstont dat den Bisschop Walckendorpius daer was; ende terstont eenighe sandt / die den man by hem souden brenghen. Maer Pompeius / haer met seer vriendelicke woorden als vreemdelinghen aenspreckende ende paeyende / heeft den Bisschop tijt ghegeven om hem te voorsien / tot dat terstont daer nae de sake den Magistraet aenghedient zijnde / hy getuyghde dat hy als een Bisschop / appelleerde tot den Paus / daer by niet vele woorden voegende dat hy naemelick te dier plaetsen niet aen zijnes Coninckx gheboden ende bevel / maer aen des Pauss alleene ghehouden was / soo dat de Magistraet door dese ende andere redenen beweecht zijnde / doen geacht heeft den Coninck niet tegens hem toe te laten. De selve Pompeius heeft ooc int jaer 1519 laten wtgaen op zijne costen te Parijs een Psalmboeck onder den Titel van de H. Hieronymus. Het is een cleyn boecrken / tot dien eynde ghedruckt / op dat het van een yeghelick mede ghedraghen conde werden. Daer zijn op het eynde by ghevoecht de seven Psalmen / so men die noemt / van Fräciscus Petrarcha / ende andere dingen. Eñ my ghedenckt dat ick onlanckx tot Amsterdam by onsen goeden vriendt M. Jacob Gisbrechtsz. een exemplaer van dit boecxken ghesien hebbe / welck wt de Librerije van Pompeius selve oft van zijnen Sone Sibrandus gecomen was / schoon gebonden ende alomme vergult: Ende daer stont terstont op de eerste zijde neffens den Titel de naem van Pompeius Occo / met soodanighe een divise: IN MELIUS SINGULA.

Daer wordt oock ghewach ghemaeckt van IOHANNES MONSENUS van Amsterdam een gheleert man ende Theologant / wiens schriften ick noch niet en hebbe connen te sien crijgen: dan hebbe by Gesnerum gevonden dat hy int jaer 1540 een schoone verclaringe van ettelicke duystere plaetsen der schriftuere door anders claerdere sprencken der selver heylighe schrift tot Colen int licht ghegheven heeft.

Iohannes Monsenus.

Onder dese vermaerde ende gheleerde mannen der stadt / moet oock niet verswegen werden Franciscus Vormundus, by de zijne genoemt M. Frans VVormersen. Dese een vermaert ende wel gheleert man wesende / t'Amsterdam gheboren / is in het Coninckrijcke van Denemarcken een tijt lanck een Carmeliter Moninck gheweest in het Clooster tot Helsenoer inde Sondt. Daer nae overmits zijn besondere gaven / is hy Predicant ende tot Lector ofte Leesmeester ghecoren in de heylighe schrifture; ende ten lesten / int jaer 1537 / als nu de reformatie door Lutherus onder Coninck Christiaen den derde begon / ende over het gansche rijcke verbreydt was / is hy binnen Copenhaghen de eerste reformeerde Ertsbisschop / ofte / gelijckmense doen noemden / Superintendant van Lunden / in Schone ghecoren / ende gheordonneert van Doctor Iohannes Bugenhagius Pomeranus / dien Lutherus in Denemarcken / op begheeren van zijn Majesteydt / om de reformatie te helpen voorderen / gesonden hadde.

Franciscus Wormundus.

Ende dewijle Vormundus gantschelic nae den regel ende het teneur van Gods woort ende nae de Kerck-ordinantie als doen beraemt ende van Coninck Christiaen de 3 bevesticht / hem voeghde / verwerpende alle menschelicke traditien ende leeringhe / soo en was hem niets lieber dan te vorderen de eere Godes ende der menschē salicheyt / ende is naer dat hy veerthien jaeren de kercken eñ zijn ampt in Schone trouwelick bediendt hadde / overleden anno een duysent vijf hondert eenen vijftich / int sestichste jaer zijns ouderdoms / zijn grafschrift wordt noch ten huydighen daghe ghelesen / in S. Laurenti Kercke binnen Lunden / ghehouwen in een steen / legghende teghen over de Predick Stoel / aldus luydende: als hier nae volght.

Arida Francisci Vormundi hic membra teguntur,
Ast animus gaudet sedibus æthereis.
Protulit hunc olim nobis Hollandica tellus.
Quem Pallas cunctis artibus erudijt.
Dùm prope vixisset superattendens tria lustra,
Heu, celeri' fato carpitur ille nimis.
Dignus Nestoreos longum qui viveret annos,
Ni invida mors nobis surripuisset eum.
Iam velut hoc marmor perdurat semper in ævum,
Firmior est saxo gloria semper ei.

Ick vinde dat hy de eerste is ghweest die de Psalmen Davids nae de Hebreeusche Text in de Deensche sprake ghebracht heeft / ende laten drucken tot Rostock int jaer 1528/als hy noch was een Carmelieter Monnick. Hy bewijst in zijn prefatie op het selvighe Psalmboeck/ende beweert het met vele argumenten ende oock met getuyghenissen der outvaderen dat alle man de heylighe schrift behoort te lesen: t'welck ick hier stelle als notabel en merckens weerdich / dewijle hy doen noch onder de orde van de Carmeliten stondt / ende de reformatie in het rijcke noch niet was aenghevanghen.

D. Coornhert van Amsterdam.

Daer zijn oock onlancx treffelicke ende vermaerde mannen deser stadt ghweest. Want ick selve hebbe oock noch gesien/jonghelingh wesende / Dierick Volckaertz / die met den naem van COORNHERT beter bekendt is/ende doen ter tijdt een bedaeght man / in name ende oock gheleertheydt/alhoe wel laet aenghevanghen/florerende. Want hoe wel hy ontrent veertich jaeren oudt zijnde / hem tot goede consten ende tot de beginselen van de Griecksche ende Latijnsche tale begheven hadde / soo weet men nochtans dat hy soo veel gevordert heeft / dat hy de beste Grieksche ende Latijnsche autheuren niet alleen verstaen/ maer oock sommighe in Nederlants overgeset heeft. Van de welcke soomen de compositie ende de woorden selve besiet/het zijn alle wtghelesen ende Duytsche woorden/ ende die tot het ghewichte der saken ghenoech connen zijn: soo dat men sien can dat hy goede kennisse heeft vant t'gene hy segt. Daer na tot hooghere saken hem begevende heeft hem in Theologische studien ende verschillen gheoeffent/ende heeft vele/oock niet van de slechtste van de Theologanten onses tijts werck ghegheven / ende ick en weet niet of hy't ghedaen heeft door een begeerte van teghen te spreken: waer mede dickwils groote verstanden bevangen zijn/ als zy meynen dat zy niet moeten segghen wat zy gevoelen/maer daer en tegen / wat andere gevoelen wederleggen. Tegen hem hebben haer onder anderen gestelt de voortreffelicke mannen Calvinus ende Daneus. Calvinus noemt hem wel niet / dan verstaet hem onder de naeme van een Hollander. Maer dese dinghen wtghenomen / oft oock eenichsins gheexcuseert hebbende/dat hy des niet teghenstaende liefde tot de godsalicheydt ende de waerheyt gehadt heeft/ sullen genoech by alle vrome/zijne boecken bewijsen ghescreven teghen dien fameuse verkondiger des Geestes/die alle menschen in alle waerheydt leyden sal / hem / soo hy roemde/besonderlick ghegheven/tegen/seg ick/David Joris. Waer mede hy desen opgeblaesen stoffer/oft veel eer Reuse/wt den Hemel ende wt zijnen stoel gestooten heeft. Ende bewesen dat hy een sone der aerden was/ende die niets van dien geest/daer hy hem van roemde by hem en hadde/t'welck hy eensdeels wt den aert van zijnen stijl/de welcke alomme is veelwoordich ende een dinck dickwils herhalende/oock sonder eenighen geur of smaeck / ende nerghens aen malcanderen hanghende / oft door eenighe vasticheydt onderstennt; ten anderen oock door zijn leven/met het welc hy Sardanapalus ofte Epicurus ghelijck was / allen ende een yeghelick voor ooghen ghestelt heeft.

Cornelius Haemrodius.

Den naem van CORNELIVS HAEMRODIVS by Coornhart vergeleken is minder ghweest/maer geheelder:

De

De welcke inden selven tijt met Coornhert levende/over thien ofte meer jaeren oudt ende wel bedaecht overleden is. Zijne gedachtenisse ververschen sommighe weynighe/ maer wel bearbeyde boecxkens / de welcke hy stervende zijnen vrienden tot een Testament ghestelt heeft. Onder de selve is tot ons ghecomen een stuck van een werc/ dat hy van de saken van den Hertoge van Alva hadde begonnen te maken/met slechten stijl/ende ghelijck voor de handt quam/ familier en in Duyts. Hy hadde voor hem ende weynighe vrienden in Latijne Bataven ende Hollant beschreven / als hy noch te Leuven studeerde door de schriften van Gerhardus Noviomagus ende Cornelius Aurelius voornamelick opgeweckt zijnde. Dese hebbe ick eerst int licht ghegheven: ende achter onse werck t'welck int Latijn wtghegheven is doen stellen.

1599

Martinus Æditaus

Daer is oock de voorleden jaeren overleden MARTINVS ÆDITVVS, alias Coster ghenoemt/Doctoor inde Medecijne/ die hy thuys ende buyten seer wel ende gheluckich gheoeffent hadde / eenen voorspoedighen naem ende groote eere door de selvighe const by allen vercreghen hebbende. Want in Vrancrijck als hy de Medecijne ende practijcke oeffende / en te Dolen woonde / heeft de seer overtreffelicke man Petrus Oxe, een Deens Edelman/ overmidts zijn const ende gheleertheyts/ groote kennisse met hem ghehadt. Ende terstont daer nae Oxe in Denemarck weder ghekeert / ende over het Coninckliecke Hof ghestelt zijnde/heeft niet opghehouden inde hooghste digniteyt by den Coninck wesende/zijnen ouden vriendt oock te ghedencken / maer heeft terstont alle middelen aenghewent om oock Martinum by hem te beroepen. De welcke gecomen zijnde/ heeft soo goede een voorsprake aen hem ghehadt / dat hy terstont daer naer aen de Coninckliecke Majesteyt gherecommandeert zijnde/ doen vele jaren in plaetse van den oppersten Medezijn by Coninck Frederick de tweede/ ghehouden is ghewest. Ende Oxe daer naer overleden zijnde /is Martinus tot Amsterdam in zijn Vaderlandt weder gecomen/ende heeft der stadt ende den borgheren zijn hulpe ghedaen. Want weynighe jaeren nae zijn wedercomste oock tot het Magistraetschap der stede gheroepen zijnde / ende terstont daer na hooch van jaeren en ouderdom / heeft nochtans noyt opghehouden binnens huys andere met raet ende daet te helpen / een yeghelick by hem latende comen / die zijne hulpe versochte. Hy hadde in zijne jonckheyt Crocum tot Leermeester ghehadt: gelijc oock MATTHIAS BOSSEMIVS, mede van Amsterdam; De welcke van eenen ouderdom met Martinus onlancx ooc namelic int jaer 1599/tot Douay Cancelier van de Hooghe Schole ghestorven is: Met welcke weerdicheydt / de welcke aldaer de eerste en perpetuael is hem daer op niet denckende/veel min daer nae staende/ Philippus de II van selfs vereiert hadde/ ghelijck Miræus in Elogijs Belgicis schrijft. De welcke oock daer by voecht/dat hy een boecxken voor de Gheestelicke niet onprofytich naer ghelaten heeft / De domestica mulierum societate sacerdoti vitanda, &c.

Matthias Bossemius

Daer is oock overleden in voorleden jaren EILHARDVS VERIVS van Amsterdam, de welcke behalven de andere dingē/ die van hem in Duyts gheschreven / ende oock wt andere talen / ghelijck Paraphrasis Erasmi ende andere / fraey ende duydelick overgheset zijn/ heeft daer en boven eenen appendicem by de oude Cronijcke van Hollant tot onse tijden toe streckende/ niet sonder grooten arbeydt ende vlijt by ghedaen ende verboecht. Maer dewijle dese dinghen nu inde handen van een yeghelijck zijn/soo laten wy die in het goet duncken der Lesers.

Eilhardus Verius.

Daer is oock voor 2 jaeren herwaerts overleden Henrick Laurentsz. Spieghel, een aensienelick ende achtbaer man / Borgher ende ingheboren deser stadt: De welcke neffens zijnen handel ende traffijcken/ als wesende van groote middelen / nochtans de vrije consten ende de gheleertheyt altijt heeft gheeert en nae ghetracht. Waer door hy oock by Iustum Lipsium ende Iosephum Scaligerum, in grooter waerde ende estime (daer by comende zijn eyghene ende singuliere wetenschap ende eervarentheyt) geacht ende oock ghehouden is: ghelijck oock dat int besonder wtwijsen ende te kennen gheven de brieven ende missiven van Lipsius aen hem dickwils / so van Leyden/als van Loven/overghesonden. Van de welcke eenighe wtghegeven zijn/ ende veele noch oock onder zijn brieven ende papieren berusten: want van ick selve tinghen can/ als den welcken hy /in zijn leven eenighe der selver in vrijheydt ende vrientschap te lesen ende oock op begeeren/gecopieert ghegheven heeft. Desghelijcken den voortreffelijcken ende Edelen Heere Ianus Douza, by zijn leven Heere van Noortwijck; ende Ian van Houten, eertijts Secretaris van Leyden / hebben seer groote alliantie ende vrient-

Henrick Laurens Spieghel.

vrientschap met Henrick stadich ghehouden: ende besonder Janus Douza heeft dat te kennen ghegheven met zijn voorrede ghestelt voor de Hollandtsche Rhijn-Chronijcke by Henrick int licht ghegheven int jaer 1591. Voorts wat zijne schriften selfs belanght/can tot de selve/wesende int Nederduytsch gheschreven / gespeurt werden / dat hy beneffens zijn vriendt Coornhert, groote vlijt aengewent heeft/om onse Nederlantsche tale van uytheemsche woorden te ontladen/ende die met haer eyghene veren te vercieren: Waer over by hem oock behalven Grammatica ende Rhetorica uytgegeven ende gestelt is een Nederduyts Dialectica, dewelcke hy met het woort van Reden-cavelinghe heeft willen uytspreken: ghelijck hy de Grammatica noemt Letter-konst, ende Rhetorica, Reden-rijck-konst. Een proeve van zijn Poesie can de leser sien uyt het ghedichte dat hy van dese zijn gheboorte stadt ghemaeckt / ende my int particulier gecommuniceert ende vereert heeft: hebbet oock derhalven boven/ tot besluyt van het 29 Cap. lib. 2 laten seten en by voeghen.

Daer leven noch heden ten daghe ettelicke treffelicke mannen van Amsterdam/ ende floreeren noch ende vercieren de eere van hare eeuwe/de gheheugenisse der naercomelinghen weerdich zijnde / de welcke hier nae sullen genoemt ende gecelebreert worden.

Vermaerde Schilders ende Constenaers van Amsterdam.

De Schilderije is vermaeschapt met de gheleertheydt / als de welcke Plinius schrijft dat eerst te Sicyone/daer nae oock in heel Griecklandt/de wel ghebozene kinderen voor al moesten gheleert/ende dat de conste selve tot den graet van de vrye consten aenghenomen behoorde te werden. In de selve heeft oock Amsterdam ettelicke uytnemende Gheesten voortghebracht/ en onder andere steect uyt Pieter Arnoutsz ghenaemt/overmidts zijne lanckheyt des lichaems Langhe Pier: den welcken onse Junius derf met dien ypreico van Plinius vergheliicken / ende hy na voorstellen: soo seer schijnt alomme in zijne wercken een seker bevallicheydt/uytghedruckt seer fraey in Boerinnekens/aenden Cabeljauwen ende andere Visschen / ende alle reetschap van de Keucken: soodanighe als behalven de seer groote ghenuchte / oock met een onevdelicke verscheydentheyt de oogen

Pieter Arnoutsz.

nauwelicx en versadighen. Daer werden daer en boven onder zijne wercken ghepresen voornamelick twee taffereelen / die hy der stede zijnder gheboorten nae ghelaten heeft. Van welcke het eerste voor 2000 Croonen gheschildert / op den Altaer vande oude Kercke/met groote begheerte van vele/ende voornamelick den Constenaers aengheschout is gheweest; maer het is inde eerste beroerten der oorloghe vande Beeldtstormers verdorven ende gebroken; ghelijck oock het andere/welck inde nieuwe Kercke stont/niet alleenelick van Constenaers/maer oock vande Gheleerde/ onder de welcke Ouctus geweest is/ diet selve tafereel met Veersen vereert heeft. Hy overleet int jaer 1573/66 jaer oudt zijnde/ 3 Sonē achtergelaten hebbende/dewelcke haren Vader alle / ghelijck in wesen ende ghestaltenisse des lichaems / alsoo oock in conste ghelijck waren.

Zijns gelijcke is oock gheweest Dierick Iacobsz. mede tot Amsterdam ghebozen/ tot Vader hebbende Jacob Cornelisz van Oostsane Waterlander / die oock onder de lichten der conste gehouden is geweest. De bevallicheyt van Dieric in een yeder dinc is groot geweest/ en heeft voornamelick de listicheden des gelaets en de hoeckē der leden/en uytstekinghe des monts en de eynden der kneuckelen vlijtelijcker als zijn Vader uytghedruckt/oock nae de bekentenisse der Constenaers inde uyterste lineamenten den prijs ghecreghen hebbende. Daer is een tafereel van hem inde Clovenier Doelen/welck noch heden ten dage de ooghen van vele/ende voornamelic van de ghene die het verstaen ophoudt: Daer steeckt uyt in het selve een palm vander handt met uytghestreckte vingheren / de welcke oock alleene eertijts eenen grooten prijs van eenen besonderen liefhebber van de Conste Iacob Rauard gheestimeert/ noch in dien aensiene de herten ende oogen van seer vele tot haer treckt.

Dierck Iacobsz.

Dierick Bernartsz oock een Schilders Sone/tot Amsterdam ghebozen/die onder andere/de Weder dooper sche rasernijē met die Schilderijen die noch heden ten daghe op het Stadthuys bewaert werden levende uytghedruckt heeft. Maer de Sone terstont daer nae verre beter ende constigher dan zijnen Vader / begaeft met eenen besonderē aert ende bevallicheyt van inventie ende dispositie/ende van die fraeyheydt die de Griecken Charita noemen/ende die Apeles in alles voor hem begheert hadde/ en soude niemant van zijne eeuwe lichte-

Dierck Bernartsz.

lijck

lijck wijcken. Waer by oock quamen de Studien der gheleertheyt/inde welcke hy niet weynich onderwesen/hem eenen grooten naem ende achtinghe oock by de gheleerde ghemaeckt hadde/als hy haer/met onderwijsinghen van de heele conste ende van die linien van Apelles ende andere gemuechelicke questien/en sy insgelijcx hem/ of door brieven/oft tegenwoordelick plachten te begroeten:so dat hy scheen dien Phamphilum, die de oude hooch achten/of Durerum van de voorleden eeuwe gelijck te zijn/ de welcke boven het Schilderen in allen vrye consten enderwesen/ seyden dat de conste sonder de wetenschap van de vrye consten en voornamelick van Arithmetica ende Geometria niet volmaeckt en conde zijn. Hy is de voorleden jaeren/ nauwelicx inden eersten ouderdom ghetreden zijnde/ als hy met den steen ende het graveel der nieren gheduerichlick ghequelt wiert: ontrent het 58 jaer vervult hebbende/overleden.

Hier en moeten oock van haren lof niet berooft zijn Coornhert, die ick boven onder de gheleerde getelt hebbe; ende M. Ioost Iansen Beeldesnijder/ insghelijcx een borgher ende inghebooren der stadt/bendr door seer schoone wercken/hoewel in verscheydē sorte/vermaert.

Want Coornhert hadde den eersten tijt van zijne jonckheydt niet tot het Beeldesnijden/maer tot die conste begeven/welcke op Coperen platen met het graveer yser alle sorten van Beelden ende historien snijt/ welcke daer nae ghedruckt worden. Maer Cornhertius terstont daer nae door swaerder affeiren te rugghe geroepē zijnde/heeft de conste die hy met lof aenghevangen hadde vroech naegheladen/ ende heeft zijnen Discipelen; onder de welcke Philippus Galleus gheweest is/dien laeten oeffenen.

Joost Jansen is niet alleen voor een cōstich Beeldhouwer vermaert geweest/dan heeft oock een besonder gratie ghehadt om Landen/Steden/Rivieren ende Waeteren nae de consē ende eyghenschap van Geographie af te conterfeyten ende voor oogen te stellen. Men vindt/onder andere sulcke zijne wercken dat hy ontrent het jaer 1571 als de Hertoch van Alve het Noorderquartier van Hollandt meende wederomme tot obedientie ende ghehoorsaemheydt te brenghen/ dat hy op Joost begheert hadde den gantschen streeck van dat quartier/met Waterlandt/hem op een Caerte soude stellen: t'welck oock Joost ghedaen heeft; ende wordt voor seer pertinent ende net ghehouden. Want daer inne niet alleen de Steden Dorpen/ Kercken; maer oock Beemden/ Stroomen/Wateren/ Dijcken/ Weghen/ Sluysen/ende diergelijcken/nae het leven wtghedruckt worden. Dese Caerte hebbe ick ghesien dat nu onlancks t'Amsterdam naeghesneden ende herdruckt is. Laedt ons nu tot die dinghen/ de welcke de Politie der stadt betreffen/ onse penne wenden.

Eynde des tvveeden Boecx.

Het derde Boeck.

Het eerſte Capittel.

Waer in de forme van de Politie der ſtadt cortelick voor ooghen gheſtelt vvort.

DVS verre is door t'verbolg der jaren bewœſen gewœeſt/ door wat aenwaſſingen allenſkens de ſtadt ſoo wel in tijde van vrede als oorloghe/ tot den tegenwoordigē ſtaet verheven/ heeft begonnē te bloeyen/ eñ niet alleene den Coopſteden van Europa/ maer by nae vande gantſche wereldt in handelingen ende coopmanſchappen gelijck te zijn: Volcht nu dat wy oock de Magiſtraten eñ Wijſe van Politie/ ende de orden met de welcke de ſtadt ſelve dus ghelückelick geregeert wordt/ cortelick verclaert.

Het gaet vaſt ende is by allen aengenomen/ dat de menſche van de natuere een borgherlick ende gheſellich dier gheſchapen is/ ende dat hy alleene gheſtelt niet recht en leeft/ jae ſelfs niet leven en can: ende dat daerom oock vanden beginne de menſchen in een gheſelſchap t'ſamen ghecomen zijn/ op dat terwijle d'een des anders noot met onderlinghe hulpe eñ dienſt te hulpe comt/ zy de alderbeſte wijſe van wel ende ſalichlick te leven ſouden vercrijghen. Alſoo dat het blijckt dat hier wt allenſkens de ordinantien van het borgherlicke leven geſproten zijn; ende datter wtghecomen is niet eene maer verſcheyden wijſen van volcken ende Steden te regeren/ gemerckt de ſommighe vanden ganſchen volcke/ eenige van de beſte oft de voornaemſte: andere van eenen alleen geregeert worden. Vande welcke het ghemeene volck/ ſoo wy daer by de ganſche menichte ſonder onderſcheyt verſtaen/ ſal bevonden worden/ dat zy lieden meeſt van allen onbequaem tot de regeringhe zijn/ ten ware dat zy in eeniger manieren in een vervoeght/ wt de menichte als een corpus ende lichaem maeckten. Derhalven onder de gene die vande Politie geſchreven hebben/ zijn vele der meyninghe gheweeſt datmen de Republijcke al ſo moet temperen/ dat/ door een ſeker gelijcke menghelinghe/ wt den ſtaet des volcx/ een regeringe der voornaemſte oft beſte al dernaeſt gheſtelt ſoude werden: waer in wy naemelic de voordeelen van beyde de ſtaten becomen ſouden/ ende de contrarie dingen mijden. Maer dat van eenen vele gheregeert werden/ is door ſeer oude ghewoonten gebruyckelick geweeſt/ ende Ariſtoteles geeft te kennen dat de ſteden eerſt onder Coninghen gheweeſt zijn/ daer na oock landen en luyden. Nu gheſchiedt het meeſt anders/ ende voornamelick de wijle door langhe ervarentheydt der tijden ende volcken men bevonden heeft/ datter nauwelicx eenighe macht gheweeſt en is heel Coninckl ic ofte Monarchiſcher wijſe gheſtelt/ welcke niet ten leſten in tyrannie vervallen en zy. Den ſtaet der ſtadt vā Roome heeft wel begonnen ende zijnen aenvanck gehadt van Coninghen/ maer is gewaſſen/ ende heeft die wonderbare grootheydt des Rijcx onder de Borghemeeſters verkreghen: De welcke oock daer nae vermindert ende cleyner geworden is/ als tot de regeringhe quaemen/ de Keyſers by nae met een Coninckliche ende abſolute macht regerende; Onder de welcke oock alle de crachten eyndelick van het victorieuſe Roomſche volck machteloos ghe worden zijn/ ende het rijcke als ſchipbreucke gheleden heeft. Daerom hebben

Polit. li. 1 cap. 24

ſeer

seer vele dese forme van Republijcke gepresen/de welcke wt de beste en voorsichtichste ghestelt soude werden/ghemerct niemant alleene wijs en is / dan God Almachtich/ den welcken dit eyghentlick toegheschreven werdt. Ende het schijnt oock dat Solon/Lycurgus ende andere Wetgevers der Oude van dit ghevoelen ghewéest zijn:met de welcke ooc Plato over een comt/seggende dat die Republijcke ende stadt schijnt inden besten ende gheluckichsten standt ghestelt te zijn/ die van de alderwijste ghere-geert werdt. Ende den Autheur van het Boeck der wijsheyt en wil ooc niet anders segghen/daer hy de Coningen der volcken/ ende alle de ghene die gestelt zijn over landen ende luyden/vermaent dat zy de wijsheyt ter herten nemen en in eeren houdē/ op dat zy eeuwichlick ende vastelic regeren moghen. Want voorwaer wat regeringhe cander gheluckigher ende voorspoedigher zijn/als der ghener die sich vande wijsheyt ende redene gheduerichlick laten stieren en regeren. Want by de ghene / die dese hoort/ sal alles wel ende ordentlick toe gaen / hy en sal hem nerghens in misgrijpen / hy en sal zijne affecten gheen plaetse gheven.

Int boec der wijs heyt cap 6 vers. 22.

Dewijle dan/deser stadt Politie / daer wy van spreken sullen/soodanich is/dat se noch een man alleene/die verscheyden dwalingen onderworpē can zijn;noch ooc de gemeente ofte menichte des volcx alles toe en laet/maer wt allen een verkiesinge doet/so sullē wy bevindē datse also den staet vande Besten en voornemsten aldernaest comt diemē Aristocratiam noemt/ nochtans soo datse een weynich gemeynschap met den staet des volcx hebbe. Ende op dat dit alle connen verstaen / soo laet ons nu de saecke selve besien.

Voor eenighe jaeren / als de stadt noch stondt onder de eerste Graven/werden alle saken wtghericht nae het oordeel van den Schout ende weynige vanden Raet. Maer nu van over vele jaeren/ende voornamelic ten tijde van Philips van Borgondien; en daer nae onder Maria de dochter van Karel de Coene/ is den Raet grooter gemaect/ ende eenen Magistraet ghecoren/welc met den naem van de ses en dertighe genoemt werdt / bestaende wt ses en dertich mannen / vande Rijckste / Eerbaerste / Notabelste ende Rijckelijckste personen onder de Burgerije. Dit Collegie is alleene eenen gedueriger ende onveranderlicken Magistraet/ende als een Fonteyne/van de andere. Daer wordt niet sonder den raed ende bewillinge van desen in gewichtige saken/ soo wel in tijde van vrede als in oorloghe/ besloten. By desen wort den raet inder tijt/ de welcke over de Processen ende gerichten met den Schout sidt/jaerlicx gestelt. Dese worden Schepenen genoemt ende zijn neghen in ghetale. Ende haer ampt/so geseyt is/is meest tijdelick/dat is / voor een jaer/ ofte somtijts ende by eenighe langher nae gheleghentheydt. Ende ghelijck dese van de sesendertighe alle jare vercoren werden: alsoo staet ooc by haer/de Schepenen daer by ghevoecht zijnde/die de voorleden jaren afghegaen zijn / de verkiesinge vande Borghemeesters: van de welcke eensdeel alleene/ende eensdeel met advijs vande sessendertighen worden alle de Subalterne ende mindere Officien ghestelt ende geeligeert.

Dese dingen cortelic ende claerlic op dese maniere gestelt zijnde / dewijle het de voornaemste Officien ende bedieninghen van dese Republijcke ende van de gansche stadt zijn;ende dat de maniere ende wijse vande andere verkiesinghe hier wt bestaet / so sal ick nu tot de subalterne ende leeghere Magistraten comen/als ick vanden Schout/ Schepenen en Borgemeesters dit noch me besonder sal by ghevoecht hebben.

Vande Schout.

Het woordt van Prætor vande oude Romeynen ghebruyckt/nu oock nae een wijse van ons aenghenomen/ende voornamelick by de ghene/die in Latijne de saken nu beschrijven/is in het ghebruyck ende gewoonte ghetrocken voor Schulteto of Schoute, so wy gemeynelic die noemen. Den oorspronc van welc woort vande oude Francken gesprotē is/de welcke Schultetum als Schultheys ghenoemt hebben / om dat hy plochte een eysscher te zijn van misdaedt ende schuldt/de straffen aen te doen/ en de boeten van de gene die misdaen hadden te eysschen. En die etymologie en verschilt noch niet van het ampt vā onsen Schout. Maer de Romeynen hebben den Prætorem ghenoemt vā dat hy voorginc oft overste was, Ende hoe wel desen naem wijt ende breede by haer ghestreckt heeft/so is het nochtans seker dat zijn voornaemste ampt ghewéest is/de jurisdictie soo wel van civile als criminele saken. Welcke wijse van Officie ooc alhier den Schout ghegheven wordt / als hem de eerste plaetse ende sittinghe onder de Schepenen/die/soo ick gheseyt hebbe/de ghrichten ende Processen besorghen/gegeven wordt. Ende in oude tijden oock heeft

hy niet alleen ghehadt het recht van toga prætexta, maer van sella curulis: Ende alle die dinghen / ghelijck oock de Sargianten met de fasces wierden ghehouden voor des Schouts teeckenen; ende wy en vinden die oock heden ten daeghe soo het blijckt niet gansch vreemt oft verschillende vã onse manieren.

Van de Schepenen.

Voorts den naem van de Schepenen is oock vande Francken ghesproten / van het woordeken Schaff-hin, welck een volcomen ende absolute macht te kennen geeft. Maer de occasie deses naems moet vanden tijt af ende instellinghe van Carel de Groote genomen zijn. Want Carel merckende dat de Saxones / die nu een deel van Westphalen zijn / dickwils overwonnen zijnde / altijt haere belofte braken / soo heeft hem voorderlick ghedocht / door schricke der straffe hare onghebondenheyt te castijden. Hy heeft dan heymelicke richters gestelt / de welcke recht ende haestighe ende absolute macht souden hebben over de meyneedighe ofte beschuldichde van meyneedicheyt oft van andere misdaet. Ende Eneas Silvius / daer nae Pius ghenoemt / schrijft / dat dit gherichte tot zijnen tijt toe gecontinueert is geweest / eñ dat heymelicke manieren gheobserveert zijn ghe weest / door de welcke de misdadige geoordeelt werden / ende dat de beclaechde / ontwetende van hare condemnatie / waer zy ghevonden waren / ghestraft zijn geweest: dat de ghene die over dit gherechte met macht gestelt waren Schepenen genaemt zijn gheweest. Maer onse Schepenen ofte Neghen-mannen / oordeelen de saken / legghen af het verschil voor recht ghebracht / zijn by de examinatien ende pijningen / overlegghen de misdaden / eyndelick hebben macht des levens ende doodts / maer de beclaechde eerst ghehoort hebbende.

Van de Borghemeesters.

De Borghemeesters zijn vier in getale / ende die worden alle jare vernieuwt eenen van de voorgaende blijvende / die 't voorgaende jaer Borgemeester geweest is: Van de nieuwe worden bestemt voor andere gemeynelick die of te vooren het Borghemeester ampt bedient hebben / oft ten minsten eenich Magistraetschap. Haer ampt is het ghemeyne ghelt tot noot sakelicke gebruycken te disponeren: acht te hebben op de gemeyne ghestichten ende wercken ende straten / Officiën ende ampten een yeder op te legghen: Ende daer en boven in stadts saken te ghebieden / besluyten / citeren / in de ghevanckenisse door den Schout senden / ende oock recht ende sententie in de verschillen der borgheren te segghen ende prononceren / maer als Arbiters / niet als Richters eñ ten lesten de heele Politie eñ staet der stadt te voorderẽ eñ hier toe alle hare sorge eñ gedachten aen te leggen. Wy noemen se ghemeynelick Borghemeesters / als Meesters der borgheren: wy setten't over in Latijn consulem, om dat haer ampt van de Borghemeesters der ouder Romeynen niet vele en verschilt. Want oock zy hebben gehadt dese jaerelicke macht / ende in plaetse van de hoochste weerdicheyt. Ende ten lesten als by de selve comt de authoriteyt van de sessendertighen / van de welcke ghesept is / soo blijckt een sekere ghelijcke temperinghe tot Aristocratie ende Democratie.

Nu sullen wy de voornaemste Officien ende als gherichtbancken van de andere Magistraten / die wy ghesept hebben dat vande Borghemeesters ende eensdeels oock met advijse der Sessendertighen ghecoren werden / int besonder ende ordentlick overloopen. Ende inde eerste plaetse sullen wy die verhalen / de welcke het beste ende het welvaert der republijcke eñ der borgeren / oock mede de wijse ende loop vanden handel ende de traffijcken meest betreffen / als daer zijn de Thresoriers, Reken-meesters, VVees-meesters, de meesters van Asseurance, VVissel-meesters, ende eyndelick de Commissarissen van houwelicksche saken.

Het tvveede Capittel.

De Thresoriers ende Reken-meesters.

DE ghene den welcken de sorge van de Thresorie ende de administratie van het ghemeyne ghelt bevolen is houden de naeste ende voornaemste plaetse ende ampt nae de Borghemeesters: ende worden ghemeynelick Thresoriers genoemt. Ende zy en draghen niet alleene sorghe over het ghelt haer bevolen / maer

haer

haer is oock opghelept te bewaren de boecken van ontfanck ende wtgheef/oock mede de instrumenten/soo wel publijcke als private/Contracten/Hantschriften ende andere dierghelijcke dinghen: oock een Boeck van het incomen der stadt/ofte soo sy het noemen den staet der stadt te maken/ende eyndelic op het cieraet vande gansche stadt ende de ghemeyne huysen soo daer eenighe ghemaeckt werden met de Borgemeesters sorghe te draghen. Ende alle het ghelt dat haer toebetrouwt is/dat wordt meest/wt het incomen van de stadt/excijsen/huyshuren/schattinghe en de ambacht van het byligghende landt door pachters ende andere versamelt. Ende gemerckt dit een ampt van grootte weerdicheydt ende trouwe is/ over het selve pleghen ghemeenelick twee ghestelt te werden/ende de selve oft wt de Schepenen/oft van de ghene die alreede te vooren het Borghemeesterschap bediendt hebben. Ende hier worden betaelt alle Salarisen de welcke den Stadts-diensten oft anders volgende het contract betaelt moeten zijn. De Fabrijck-meester oock neemt van hier/t'ghene dat hy daer nae onder de Werckluiden hooft voor hooft wtkeert. Eñ ghemerckt dese somme een groote menichte goudts bedraecht/so zijnder int besonder ghestelt REKENMEESTERS, den welcken belast is de gansche rekeninge van alle het ghene datter ontfanghen ende wtgegeven is naederhandt nae te sien ende te oversiaen. Welck last oock/ghemerct het seer grootte trouwicheydt vereyscht so en plegen hier toe gheene gekozen te worden dan wt den Magistraet/ende de selve twee om het selve te bedienen.

Reken-meesters

Het derde Capittel.

Wees-meesteers. Item de vvetten ende Ordonnantien der Weesen.

Volghen de Wees-meesters/ welckers ampt is/dat sy de Voochdije der Weesen bedienen/de welcke onder jarich noch zijnde van een oft van beyde van hare ouders berooft worden: Dese hebbe ick boven aengewesen dat tweesins verstaen worden: Want of die zijn sodanich den welcken van de afghestorvene Ouders niet oft seer weynich tot onderhoudt des levens door erffenisse oock nae ghelaten is: oft soodanighe den welcken na het overlijden van haere Ouders goederen ghenoech van de selve naghelaten werdt. Hoe dat de eerste vanden Magistraet nu overlanghe voorsien zijn/is hier te vooren/ als wy van het Wees-huys spraken/ghenoechsaem bewesen gheweest. Nu moeten wy tot dese Weesen vande tweede orden comen. Want al hoe wel over dese/de Ouders overleden zijnde/by Testament een voocht gestelt zy/ soo zijn sy nochtans ghehouden door sekere Wetten ende op sekere wijse de Wees-meesters van dese Camer te erkennen. Welck ampt ghemerckt het een wtnemende ghetrouwicheydt ende voornamelicke heylicheydt des levens vereyscht/soo worden sodanighe mannen tot dit Officie ghecoren/ die publijcke ampten bedient hebben/ende van aensienlicke vromicheydt zijn. Ende daer zijnder meestendeels drye in ghetale/ ende worden ghemeynelic Wees-meesters/ ende hare plaetse VVees-kamer ghenoemt. De wetten die hier toe dienen/vinde ick sodanighe te zijn.

I.

In den eersten sullen de Borghemeesteren deser stede inder tijt wesende/alle jare ontrent Lichtmisse eligeren ende stellen drij ofte vier/indient hem oorbaer dunckt/ eerbare notabele persoonen/seven Jaren deser stede poorteren gheweest hebbende/ oudt wesende veertich jaeren/oft daer ontrent/die generale macht ende authoriteyt sullen hebben over den Weesen ende onmondige kinderen/die binnen deser stede ende haere vryheyt woonachtich zijn/ ende omme haeren goeden binnen eñ oock buyten deser stede gheleghen/ten meesten oorbaer te administreré/doen administreren/regart eñ toesicht daer op te nemen.

II.

Item soo wanneer yemandt afsijvich wort/t'sy Man ofte Vrouwe/ende Weesen oft onmondighe kinderen achterlaet/sal alsdan den Dienaer vande prochie Kercke/daer onder sulcken Man ofte Vrouwe ghestorven sal wesen/die ghewoonlick is de Baer ende Vanen voor sterfhuys te bestellen/ghehouden worden den Clerck van de Wees-camere/voor ende al eer d'afsijvi-

ghe begraven sal zijn/aen te gheven de name ende woonstede van alsulcken afslijvighe/op de verbeurte van zijnen dienste. Eñ sal den Clerck voorsz. de voorschreven name ende woonstede schuldich zijn aen te teeckenen in een Registere / het welcke hy daer af houden sal/mits dat soo de voorsz. Dienaer/als de Clerck daer af hebben sullen elck eenen halven stuyver voor haren salaris. Ende sal hier nae de Bode vande Wees-camere / als hem des by den Wees-Meesteren belast sal wesen / den overghebleven Man oft Vrouwe/ oft anderen die het behooren sal/verdachtvaerden te comẽ ter Wees-camere / op sulcken dach als den Wees-Meesteren ghelieven sal/ voor welcke bootschap de voorschreven Bode mede sal hebben eenen halven stuyver/al te verlegghen by de Wees-camere / ende wederomme te verhalen aen de goeden vanden Wees-kinderen / die ter Wees-camere bewesen sullen werden.

III.

Item dat Vader oft Moeder / die van hen beyden int leven blijft/ ghehouden sal wesen by den Wees-Meesteren te comen/ omme te verichten / ende der Wees-kinderen goet te bewijsen/ ende te Wees-boecke te brenghen / ter presentie eñ daer over geroepen zijnde de naeste vrienden vanden afslijvigen/die by huys wesen sullen / ende dit binnen ses weken na de begravinge des overledens/op de pene van twaelf Karolus guldens. Ende des niet te min ghehouden te blijven bewijs te doen: ten waere nochtans hem ofte haer overblijvende / by de Vrienden/omme redenen hem daertoe moverende/toeghelaten worde langher tijt te ghenieten omme bewijs te doen/oft sonder bewijs te doen/inden goeden onghedeelt te blijven sitten/die daer van indien ghevalle voor den Wees-Meesteren/expresse verclaringhe ghehouden sullen zijn te doen/ende te laeten teyckenen int Registere van de Wees-camere/in by wesen vanden overbleven al binnen den tijdt voorschreven.

IIII.

Item soo en sal niemant/t'zy Man ofte Wijf/verichten of scheyden van zijne kinderen / of hy sal aenbrenghen by Inventaris/ende in gheschrifte stellen / ende pertinentlic over leveren allen den goeden meubelen ofte immeubelẽ/Huys Erven/Pachten/Rentẽ/Schepen/ Gelt/actien/Schulden/ende Onschulden /hoe die ghenoemt moghen wesen/midtsgaders/Silverwerc/ Riemen/Clenodien / Cleederen / ende alderhande Huysraet/die zy met haren Man oft Wijf ghehadt/ende tot haren doot beseten hebben. Ende dit ghesterckt by Eede/ die ontfanghen sal worden by den Wees-Meesteren/die daer toe geautoriseert worden. Ten waere die Vrienden oft Voochden vanden naeghelaten kinderen/sonder al so danighen Inventaris te leveren/met Vader ofte Moeder overghebleven/by advijs ende consent vanden Wees-Meesteren/veraccordeerden / oft gheraden dochte anders daer inne te doene/met expresse verclaringhe/als voorẽ.

V.

Maer indien Vrienden ofte Voochden voorschreven Inventaris versochtẽ te hebben / soo sal die verichter schuldich wesen t'selve te leveren als voorẽ verhaelt is. Ende indien men in sulcken ghevalle/eenighe goeden bevint verswegen ende inden Inventaris niet ghestelt te wesen/sal t'selve verswegen goet/sonder eenige contradictie comen / ende blijven tot voordeele ende profijte vanden kinderen der afslijvighen. Ten waere den overghebleven oft Verichter/by Eede verclaren wilde niet willens ende wetens die goeden verswegen te hebben.

VI.

Ende so verre yemant hem vermeten/ ofte segghen soude willen byden afslijvigen/ gheen goeden achtergelaten/ende den Boel meer ten achteren/dan te voorẽ te wesen/ sal alsoodanighen nochtans daermede niet moghen volstaen/noch van bewijsinge vry zijn/voor ende eer hy Inventaris in behoorelicke formen als voorẽ / met schulden ende onschulden/overgelevert sal hebben/ daer by t'selve alsoo te zijne claerlicken blijcken sal mogen/ende dit al binnen den tijt voorschreven. Ten waere dat de vrienden vanden afslijvighen/by consent vanden Wees-Meesteren, accordeerden ende te vreden waren/datter geen Inventaris ghelevert en werde.

VII.

Item indien daer geen Vrienden te vinden oft te becomen en waren / om t'bewijs te ontfanghen / soo sal Vader ofte Moeder overblijvende/op de Wees-Camere comen binnen der tijde voorschreven / ende den Wees-Meesteren leveren suffisanten Inventaris / ghesterckt by Eede als dat behoort/ende dien navolghende scheyden oft bewijs doen.

VIII.

Item oft ghebeurde / dat eenich Boelhouder/oft Boelhoudster/hem ofte hare soude willen behelpen met eenige Testamenten

ten/by den overleden ghemaeckt: sal nochtans ghehouden wesen te leveren Inventaris ende bewijsinghe te doen / ende den Eyghendomme van den goeden te Weesboecke te brenghen.

IX.

Item waer't sake dat Vader en Moeder beyde storven/sonder haeren Kint ofte Kinderen bewijs ghedaen te hebben/so sullen d'outste ende naeste van Vaders ende Moeders zijde/bewijs doen vandẽ goeden by den selven overleden achterghelaeten/ ende t'selve te Boecke brenghen als voorzen.

X.

Indien Vader ofte Moeder / oft eenige andere Boelhouder ofte Boelhouster / begheerde ende bereedt ware/binnen der tijt ende manieren voorschreven/de naghelaeten Kinderen te bewijsen/ende de Vrienden oft Voochden versocht zijnde/voor dẽ Wees-Meesteren te compareren/daertoe niet verstaen en wilden/ende sonder eenighe Redenen onwillich bevonden worden/so salmen den selven onwillighen / tot drye diversche reysen / t'elcken op eenen sekeren prefixen dach/by den Dienaer van de Wees-Camer doen roepen / omme te aenhooren t'ghene dies aengaende ghedaen sal werden/ende ten derdemale niet comparerende sullen de Wees-Meesteren alsoodanighen bewijs moghen ontfanghen / ende sal de bewijser als dan daer mede volstaen/en van breucken vry zijn / ende sullen de deffaulanten gheroepen zijnde / als voorzen / elcke reyse verbeuren ses stuyvers.

XI.

Ende oft de Kinderen van d'een zijde bewesen waren/te weten oft de Vader bewijs ghedaen hadde van s'Moeders Erfve/so sal na des Vaders doot d'outste ende naeste van des Vaders zijde den Kinderen voor Wees-Meesteren bewijs doen van't Vaders Erfve / ende heeft de Moeder bewijs ghedaen van't Vaders Erfve/soo sal nae des Moeders doot d'outste ende naeste van s'Moeders zijde den kinderen bewijs doen van s'Moeders Erfve. Ende dit al binnen den tijt voorsz. op de verbeurte van ses Karolus guldenen / ende evenwel ghehouden te blijven bewijs te doen als voorzen.

XII.

Dat oock nae t'bewijs gedaen sal zijn/ alle de Brieven oft Schultkennissen / ende andere goeden bewesen zijnde/terstont op de Wees-Camere ghebrocht sullen werden/ omme aldaer bewaert te worden. Al waert oock dat anderen paert ende deel daer inne hadden.

XIII.

Item indien eenighe vande Wees-Kinderen tot haeren jaeren niet gecomen zijnde/staende int Wees-Boeck oft niet/by Institutie van yemant erfghenaem gemaect waeren/al waert oock dat eenighe anderen hare selfs Voocht zijnde paert ofte deel daer inne hadden/soo sal nochtans de Boelhouder / ofte die hem met den Boel is bemoeyende/ghehouden zijn binnen ses weken/na des Testateurs overlijden/over te leveren in handen vanden Wees-Meesteren / in presentie vande naeste vrienden oft Voochden der voorschreven kinderen / behoorlick Inventaris van allen den goeden by den Testateur achter gelaten / omme dien achtervolghende d'erffenisse na vermogen den Testamente te schiften / scheyden/deelen/ ende voort alsulcken paert ofte deel/als den kinderen sal competeren/ofte toeghevallen zijn/al waert oock met anderen ghemeen/ terstont op de Wees-Camere te brengen als voorzen. Op de pene van twaelf Carolus guldens.

XIV.

Item sullen insghelijcx alle Legaten/ Donatien/Giften / oft anders hoe die ghenaemt moghen zijn / de Wees-Kinderen by yemandt besproken / oft ghelegateert / by den Erfghenamen oft Testamenteurs/indien daer eenighe zijn / op de Wees-Camere te Boecke / ende in handen vanden Wees-Meesteren gebrocht werden al binnen den tijdt/ende op de boete voorschreven.

XV.

Item datmen alle meubele goeden/als Huysraet/Cleederen/Juweelen/Cleynodien / ende anderen den kinderen aen bestorven / oft by vertichtinghe toe ghevallen/ int openbaer sal op veylen ende vercoopen/ den meest daer voor biedende. Ende dit ter presentie van den Vrienden / indien hem ghelieft present te zijne / ten waere den selven Vrienden ende Voochden vanden Kinderen by advijse vanden Wees-Meesteren/ omme redenen / daer inne anders te doen gheraden dochte.

XVI.

Itē sullen de gene / t'zy Vader oft Moeder haren Kinderen bewijsende eene somme van Penningen/gehouden wesen d'selve Penningen terstont op de Wees-Camere te brengen/omme tot profijte vanden selven Kinderen belept te worden / oft indien de Ouders de selve Penningen begeerden onder hem te behouden / sullen daer voren stellen goede vaste Ypoteecke binnen deser stede/ofte ten minsten suffisante Borge/ eñ dit tot discretien vanden Wees-Meesteren ende der Kinderen Vriendē oft Voochden.

XVII.

Ende soo wie hem onwillich maeckte/ ende ghebreckelicken ware te volcomen al t'gheene hier voren vande vertichtinge/oft aenbrenginghe der goeden erffenisse/oft legaten den kinderen ghemaeckt verclaert staet: Salmen met twee Schepenen doen inne legghen/ter tijt ende wijle toe/hy vertichtinghe gedaen sal hebben/sonder middeler tijdt te moghen wtgaen / oft eenighe neeringhe doen / op verbeurte elcke reyse van vijf Carolus Guldenen.

XVIII.

Item sullen des niet te min de Wees-Meesteren/terstont nae de expiratie vande ses weecken / moghen gaen ter woonstede vanden onghehoorsamighen/ende doen aldaer by haren Clerck/ter presentie vanden Vrienden vanden overleden/oft indiē daer gheen Vrienden en zijn/vande naeste Ghebueren / allen den goeden inden huyse wesende Inventarieren/ende den selven ontwillighen/voorts by Eede doen verclaren/ oft daer eenighe andere goeden zijn/oft ten tijde van d'aflijvicheydt vanden overleden gheweest zijn / boven t'ghene alsoo binnen den Huyse ghevonden sal werden.

XIX.

Item alle de voorgaende Articulē sprekende vander vertichtinge binnen ses weken/salmen verstaen als de overleden Vader ofte Moeder aen een natuerelicke ofte ghemeen siecte gestorven sal zijn/maer indien yemant vande Peste/oft andere heete contagieuse ofte voortspruytende sieckten ghestorven ware / so salmen alsdan mogen volstaen/de vertichtinghe oft bewijsinge te doen binnen den tijdt van twaelf weken/ nae de doodt vanden lesten overleden / op pene vooren van vertichtinghe verclaert.

XX.

Item oft gebeurde dat de Vrienden van den Wees-Kinderen / buyten deser Stede woonachtich waren/ende hen binnen den voorschreven tijt niet bequamelicken binnen deser Stede souden connen gevinden: Soo sal den vertichter ghehouden wesen t'selve den Wees Meesteren voor d'expiratie vande voorsz. tijdt te kennen te gheven/ ende versoecken een redelicke bequaemen tijt/omme den Vrienden te beschrijvē/daer inne de Wees Meesteren doen sullen so na redene behooren sal: Ende gehouden wesen binnen den behoorlicken tijdt van ses ofte twaelf weecken voorschreven te leveren behoorlic Inventaris in handen vandē Wees-Meesteren.

XXI.

Item dat alle aenwasse ofte profijte t'zy by fortuyne van Coopmanschap / ofte by besterffenisse ende anders / hoe t'selve ghenoemt mach werden / t'welck Vader ofte Moeder aencomē sal mogen/na den voorsz ghepresigeerden tijdt van bewijs te doen/ sal soo wel wesen ende comen tot profijte vanden Kinderen/als van Vader oft Moeder/sonder dat de Kinderen eenige schade die den Boel eenichsins overcomen soude moghen hebben/oft lijden sullen/maer sal de selve schade alleen ghedraghen/ende geleden werden by Vader ofte Moeder / die hem onwillich gemaect sal hebben bewijs te doen.

XXII.

Desghelijcx sal oock de belastinghe van Rentē/ofte anders/die by Vader ofte Moeder voor date vant bewijs/in eenigher manieren ghedaen soude moghen werden/alleene comen tot laste van des Ouders goeden/die alsulcken belastinghe ghedaen sal hebben/ende der Kinderen goet altijt suyver ende onbeswaert blijven / sonder dat Vader ofte Moeder de conditie vanden overghebleven Kinderen eenichsins beswaren/verorten oft verquaden sal moghen.

XXIII

Overmits oock vele Inconvenienten/ questien/ende ghe schillen / daghelicx rijsen door t'weder Houwelickē sonder voorgaende bewijs den kinderen gedaen te hebben/ soo Ordonneeren mijne Heeren voorschreven / dat van nu voortaen niemandt t'zy man ofte wijf/weesen oft onmondige kinderen hebbende / hem sal vervorderen weder te houwelicken / voor ende eer hy oft zy den overgebleven weesen in manieren als vooren / rechtelicken bewesen oft met de vrienden by accoorde overcomē zijnde/den goeden den kinderen by sulcken accoorde toeghevonden / te Wees-Boecke ghebracht sal hebben/op de pene indien man ofte wijf deur blijckelicke versuymenisse ter contrarie dede/te verbeuren het achtste paert van

zijne/

zijne / oft haer eyghen goeden / tot behoef van zijne ofte hare kinderen voorschreven.

XXIV.

Item alle de kinderen / die Vaderloos oft Moederloos zijn/worden alhier gheheeten weesen/ende onmondich, ende niet bequaem/om haer eyghen Voocht te wesen/ voor dat zy xxv. jaeren oudt sullen wesen/ ende sullen tot den selven jaere toe blijven onder voochdije eñ toesicht vanden Wees-Meesteren/haren Vrienden ofte Voochden/ ten waere dat zy tot Houwelicken oft Geestelicken staet ghecomen/oft by Raede van den Wees-Meesteren / ende goedtduncken van haere vrienden ende Voochden ghemancipeert/oft selfs Voocht gemaect worden.

XXV.

Indien nochtans de Wees-Meesteren met die ghemeene vrienden ende maghen om deuchdelicke redenen/hem daertoe porrende/niet gheraden dochte alsulcken persoonen totten voorsz. jare ghecomen/oft oock ghehouwelickt zijnde / wter Voochdije te stellen/soo salmen den selven onder Voochdije laten/eñ wt den Wees-boec niet doen/ oock hoe oudt zy van jaren zijn.

XXVI.

Item so langhe Wees-kinderen oft anderen onder voochdije noch zijnde/met haren goeden int Wees-boeck staen/en sullen zy heuren goeden niet moghen vercoopen/ versetten/beswaren/noch vervreemden in eeniger maniere/ten ware/die Wees-Meesteren met die Vrienden ofte Voochdē sulcx gheraden dochte / ende expresselicken daer inne consenteeren.

XXVII.

Ende so wie met den voorsz. Wees kinderen oft anderen onder Voochdije / eñ int Wees-boec noch staende/contraheerde/cofte ofte vercofte / speelde ofte hemluyden leende/oft borchde/buyten consente als voren/hoogher dan twintich stuyvers/t'selve sal van gheender weerden wesen / ende en sal daer over gheen Recht gedaen werden: Oock hoe oudt van jaren zy zijn. Ende sal daer en boven de gene die alsulcke persoonen eenich ghelt borchde / leende / of met speelen afwonne/arbitralick ghecorrigeert werden.

XXVIII.

Alle Wees-kinderen schalden/die te boec verleden zijn/oft sullen werden/ midtsgaders alle t'ghene voor Erffenisse by Vader oft Moeder / oft by andere bewesen oft tot voordeele vande kinderen overghebrocht sal werden / salmen moghen innen met Loos-panden/ende eyghen panden teghens den ghenen/die de schult bekent/oft t'voorschreven bewijs ghedaen sal hebben/in allen schijne oft voor schepenen ghepasseert ende verleden ware.

XXIX.

Sullen insghelijcx alle overcomsten/beloften / borchtochten / midtsgaders allen anderen actien / die in eenighen saken der Wees-kinderen oft anders/ wiens goeden op de Wees-Camere berustende zijn / voor Wees-Meesteren ghepasseert sullen werden/van ghelijcke cracht zijn als voren.

XXX.

Item alle Brieven Wees-kinderen toebehoorende/ende inden Wees-boecke staen de die tot haeren macht zijn/ als de Weeskinderen daer aen comen:Die en sullen in gheender wijse verkeeren / verouden oft vergaen moghen oock hoe oudt van jaeren dat zy zijn.

XXXI.

Voorts nopende d'onderhout der kinderen bewesen zijnde/sullen Vader oft Moeder in leven blijvende/volghende d'oude usantie schuldich wesen haren kinderen t'onderhouden/in cost ende cleeren met behouden goet/om die vruchten van t'bewijs tot haren jaren toe/te wetē die Sonē tot xviij jaren/ende de Dochters tot vijfthien jaren hoe sober ende cleyn die vruchten oock wesen moghen/sonder oock te moghen genieten eenighe incompste oft profijte van den goeden / den kinderen by eenighe dispositie Testamentarie/gifte/donatie / oft over eenige andere manieren aengecomen/oft die hem noch aencomē sullen mogen/van des vaders of moeders zijde oft vā yemant anders/ten ware de maeckinge ofte gifte den kinderen also ghemaeckt / by expres sulcx verclaerde / oft by den Wees-Meesters om redenen anders verstaen soude moghen werden / daer inne alsdan tot discretie der Wees-Meesteren / ende by advijse van der kinderen Vrienden ende Voochden gedaen oft metten Ouders veraccordeert sal werden.

XXXII.

Item den tijt van d'onderhout / in manieren als vooren gheexpireert zijnde / sal nochtans Vader oft Moeder die bewesen sullen hebben/daer van niet vry oft ontlast zijn/ voor ende eer zy by den Wees-Meesteren comende verclaren/ ter presentie vande Vrienden dat zy begeeren van d'onderhout ontslaghen te wesen / daer inne als dan by den Wees-Meesteren ghedaen sal werden/soo nae redenen behooren sal.

Item

XXXIII.

Item indien bevonden worde / dat de Wees-kinderen niet onderhouden en worden / sulcx als ghecondition eert is / oft den selven niet oorbaerlicken en ware/langher te blijven daer zy besteedt oft woonachtich zijn / t'zy by d'Ouders naeste vrienden oft anderen persoonen / daer de Erfghenamen toesicht op nemen sullen/so salmen tot allen tijden / by advijse vander Wees-Meesteren / den Wees-kinderen van daer moghen nemen / nae beloop des tijts te betaelen / ende elders oorbaerlicken besteden. Ende indien de selve persoone / oft andere eenighe goeden onder hem hadde / den selven Weesen toecomende/sullen zy ghehouden wesen / den selven goeden binnen een maent daer nae op te brenghen/op de pene van ses guldenen te verbeuren/by den geenen die daer of in ghebreecke bevonden sal werden: ende even wel ghehouden wesen/ de selve goeden over te leveren.

XXXIV.

Ende so verre bevonden worde/dat die vruchten van't bewijs merckelicken meer bedroeghen/dan de Penninghen / daerom de kinderen bequamelicken souden mogen onderhouden werden/soo sullen in dien gevalle de Vrienden by advijse vanden Wees-Meesteren/den onderhout aengaende met Vader/oft Moeder accorderen/so na redene behooren sal.

XXXV.

Aengaende de Voochdije / die in desen nootlicken/ende wel op te letten staet: So sal de Vader vande naeghelaten kinderen/ een Man van eeren / nut ende bequaem zijnde / voor al Voocht wesen van zijnen Kinderen/goede toesicht daerop nemen/eñ den goeden administreren. Ten waere hy volghende voorgaende makinghe ofte andere Voorwaerden / inden goeden zijnder kinderen niet succederen en mochte / ende welcken ghevalle d'administratie sal toecomen/ende bevolen werden t'naeste bloet vanden voorsz. kinderen Erfghenaemen/ Man persoon/Inwoonder ofte Poorter deser Stede/ende waerlick wesende/so verre hy niet en zy te oudt van jaeren / ofte onmachtich van lijve / oft om ander redenen by den Wees-Meesteren onbequaem daer toe ghekent werde/ende sal die selve gehouden wesen de voorsz. voochdije te aenveerden/op cautie Juratoor/op de pene van xxv guldenen te verbeuren.

XXXVI.

Item dat van voortaen oock gheenen Vrouwen/al waert oock Moeder oft Groot Moeder/haer en sullen moghen verborderen/eenighe voochdije aen te nemen/maer hem sulcx te doene verdragen. Toestaende niet te min / dat Moeder oft Groot-Moeder daer toe bequaem/ende gequalificeert zijnde/administratie sullen mogen hebben indien haer belieft vanden goeden haren kinderen oft Kints kinderen toecomende/ ende dit by advijse vanden Wees-Meesteren ende der kinderen Voocht/soo verre zy Erfghenamen daer af zijn/oft eenighe successie verwachten/in manieren als vooren van Vader gesept is/ende dit oock met satisdatie ofte cautie/ende onder renunciatie vant beneficie Velleani/ende allen anderen beneficien van Rechten/den Vrouwē competerende.

XXXVII.

Welcke voorschreven administratie/vā Vader / Moeder oft Groot-Moeder gedueren sal/tot weder Houwelicken toe eñ niet langher / ende ghebeurdet dat eenich van hem wederom Houwelickte / sonder Reeckeninghe bewijs ende reliqua ghedaen te hebben/soo sullen alsdan den goeden vanden gheenen die alsulcken persoone ghetrout sal hebben mede verbonden ende gehijpotekeert wesē voor d'administratie voorschreven.

XXXVIII.

Item oft gebeurde/datter niemant van de Maechschap en ware/om die Voochdije vandē kinderen ende d'administratie van haren goeden te aenveerden/soo sal by den Wees-Meesteren by advijse vanden Borgemeesteren / een ander goet man ghestelt ende gheordonneert werden/die t'selve oock ghehouden sal wesen te accepteeren op de pene als vooren/ten ware hy hadde wettighe oorsake daer mede hy hem soude weten t'excuseren.

XXXIX.

Item dat alle Voochden ende administrateurs/van Wees-kinderen ende haeren goeden / ghehouden sullen wesen tot allen tijden/ten versoecke vanden Vrienden/ende Wees-Meesteren / Rekeninghe te doen op de Wees-Camere/van haren ontfanc ende bewint/in presentie vanden Vrienden indien oot eenige te vinden zijn/op pene van xij Karolus guldenen elcken reyse/by den onwilligen te verbeuren.

XL.

Itē dat van nu voortaen die Voochden van Wees-kinderen / oft ontfanghers van haren incomsten over harē salaris hebben sullen den veertichsten penninck/van haeren ontfanck vanden incomsten/ende voor de

de Hooftsomme van af-ghelofte Renten/ ende vercofte Huysen ende Erven /oft andere immeubele goeden den xl. penninck.

XLI.

Itē dat de Wees-Meesteren noch Voochden oft Administrateurs van Wees-Kinderen goeden/gheen Wees-Kinderen ghelt op Renten wtgheven sullen/dan mits daer voorzen ontfanghende Beseghelde Brieven/ met twee suffisante Borghen/die te samen ende elcx een voor al beloven ende vast staen sullen/voor de betalinghe van dien.

XLII.

Item oft ghebiel dat eenighe Wees-kinderen Vader noch Moeder hebbende / soo veel jaerlicx nieten haddē incomende/daer me de zy in cost ende cleederen souden mogen onderhouden werden/so sal die Voocht van alsulcken kinderen / met haeren vierendeelen alle der kinderen goeden/roerende ende ontroerende vercoopē/ ende te gelde maken/ende dat ghedaen zijnde voorts by advijse vandē Wees-Meesteren/die mijnen Heeren vanden Gherechte hier toe autoriseren by desen / daerinne doen soo best/ ende oorbaerlicx ten profijte der kinderen dienen ende behooren sal.

XLIII.

Item dat die goeden Wees-kinderē toe behoorende/ghemeen sullen blijven ter tijt toe/dat yemant van hen mondich sal zijn/ ten waere dat anders by den Ouders ghedisponeert ware / oft den Wees-Meesteren ende Vrienden oft Voochden om sonderlinghe redenen anders gheraden dochte / oft dat yemandt vanden Weesen eenige merckelicke schult buyten anderen maeckten/ sober Regement hielde/oft ter Scholen oft anders merckelick meer verteerden ende behoefden/d'welck zy gehouden sullen wesen/selver eñ alleen tot haren laste te draghen.

XLIV.

Ordonneeren voorts dat soo wanneer eenich Wees-kint/den tijdt van sesthien jaren continuelicken/aen malcanderen buyten Slandts ghewerst sal zijn / sonder te weten oft alsulcken kindt noch in levende lijve is / soo sullen die naeste vrienden / die hem vermeten Erfghenamen te wesen/by rade ende consente vanden Wees-Meesteren doen vereysschen ter plaetse / daer de selve persoone laest mael woonachtich is ghewerst. Ende indien men bevint den selven overleden te wesen/oft dat men niet en can bevinden waer hy bevaren is / soo salmen den voorsz. Vrienden ende Erfghenamen/mits daer van doceerende by Certificatie oft ghetuyghen/mogen consenteeren des Wtlandighen goeden te mogen deelen/ mits eerst stellende suffisante Borghe/ elcx voor soo vele dat behoort/omme te restitueren t'gunt zy lieden op beurē ende ontfanghen sullen.

XLV.

Item datmen geen questien van Weeskinderen voor recht betrecken sal mogen/ dan by voorgaende advijse ende consent vanden Borgemeesteren/ende Wees-Meesteren/op de boete van ses Carolus guldenen te verbeuren by den genen die ter contrarie dede.

XLVI.

Item waert dat yemant eenige weesen te Boecke staende wil de beclagen vā Costgelt/schulden oft anders / die sal gehouden wesen t'selve eerst te doene voor den Wees-Meesteren.

XLVII.

Item soo wat gheschille dat voor den Wees-Meesteren/tusschen partijen sal vallen mogen/sal getermineert werden summarie/ende sonder ghescriifte / al eer partijen dat betrecken sullen moghen voor Schepenen. Ende of t'selve voor Schepenen ghetoghen/ende t'appoinctement / oft verclaringe vā Wees-Meesteren by Schepenen gheapprobeert worde / soo sal de betrecker verbeuren drie Karolus guldenen. Ende soo wie hem by den appoinctements van de Wees-Meesterē bevonde beswaert/ sal die saecke binnen veerthien wercke daghen daer aen volghende / ende datmen Recht houdt moghen betrecken voor Schepenen/ende niet daer naerende de veerthien daghen gheleden zijnde sonder betreck / sal t'selve appoinctement stede houden / ende voortganck hebben in allen schijne/oft met Vonnisse van Schepenen ghewesen ware.

XLVIII.

Item sal t'Register vande Wees-Camere by den Wees-Meesteren secreet ghehouden ende ghesloten werden / sonder t'selve yemandt te moghen vertoonen buyten consent vanden Wees-Meesteren/die overlegghen sullen die saecke ende t'Recht vanden gheenen die openinghe oft extract begeeren sullen. Ten ware dat by den Gherechto omme redenen anders ghe ordonneert worde.

XLIX.

Item dat soo wie in eenighe saecken by den Wees-Meesteren ontboden werdt/omme by hemluyden op de Wees-Camere te comen/sal ghehouden wesen te compareeren ten daghe hem by den Bode gheyeseert/

geert/op de verbeurte voor d'eerste reyse een Schellinck Vlaems / voor de tweede reyse twee Schellingen/ende voor die derde reyse drie Schellingen Vlaēs/waer van d'executie by den Bode vande Wees-Camere die daer toe by desen gheautoriseert werdt/ ghedaen sal werden : Ende daer en boven na die derde reyse by den Gerechte gecorrigeert te werden.

X.

Ende sullen mijne Heeren die Borghemeesteren inder tijt/so wanneer zy by den Wees-Meesteren versocht werden/den selven voorstaen ende helpen raden. Ende soo wieden Wees-Meesteren oock misdede met woorden oft wercken/sal ghestraft worden in allen schijne/oft dien vanden Gherechte ghedaen ware.

XI.

Ende sullen alle die voorschreven boeten gheappliceert werden/ een derde paert tot profijte vanden Heere/een derde deel tot behoef deser Stede/ende een derdendeel tot profijte vanden Wees-Meesteren.

Het vierde Capittel.

De Camer van Asseurantie ende de gantsche vvijse van dien handel.

DE Asseurantie Meesters/ die ic inde vierde plaetse gestelt hebbe / oft veel eer der selver Camer is inghestelt int jaer 1598/de handelinghen der stadt dagelicx aenwassende ende verre en wijt haer wtstreckende: ende daer over werden behalven den Secretaris ende ghesworen Clerck drij seer aensienlicke mannen tot den Raede gestelt/nu en dan een oft twee vande voorgaende aenblijvende/nae dat het den Borghemeesteren goet dunckt. Desen is toegelaten de saken ende verschillen tot die handelinghe ghereesen nae het voorschrift der Wetten/die daer van ghemaect zijn te ventileren ende af te legghen: ghemerckt oock alle soodanighe contracten in hare teghenwoordicheyt/met verseghelde brieven/ghemaeckt moeten zijn. Dat meer is de selve Camer mach oock aflegghen de saken tot de asseurantien buyten de stadt ghereesen/ soo zy slechts relative tot dese of Burse ofte Camer behooren/oft anders van de partije tot de Vierschaere van dese Camer betrocken werden. Ende altijt worden wtghenomen ende van gheender weerden ghehouden die Asseurantien op t'leven van eenige persoonen/oft op eenige reysen oft Voyagien van yemant in verre landē wt genoetsakt aenghenomen/ghemaeckt. Alleene die willen zy dat gelden ende dat op die plaetse ghehandelt ende getracteert sullen zijn/ de welcke van saken ende coopmanschappen te lande oft ter zee over ende weder te voeren ghemaect werden : Het welc meest op dese maniere pleecht te gheschieden: De Coopman/die inden sin heeft wat te versekeren / en laet niet altijt het gansche schip met de gansche ladinge verasseurerē/ maer dickwils alleenelick een deel / de reste tot zijn perijckel behoudende. Welck voorghenomen hebbende/hy spreeckt aen eenighen anderen Coopman ofte meer / oft laet se in zijnen naē door eenen anderen aenspreken/ dat hy in des selven schip / den naem ende Schipper soodanich wesende (daer by ooc gevoecht zijnde wt ende in wat Haven het schip meent te varen) voorghenomen heeft eenighe duysent guldens voor hem te versekeren. Ende dat als de andere dit op hem ghenomen heeft/op elcke hondert guldens/ acht/oft thien of meer (gelijck zy onderlinghe accorderen connen/oft den ghemeynen loop van Asseurantie mede brenght/oft ooc de redene van't perijckel eñ de sake schijnt te vereysschen) gheaccordeert zijn/soo worden de Instrumenten ende brieven in teghenwoordicheyt vande Heeren vande Camer ghemaeckt; de welcke met haer eygen handt een oft meer/daer by voegende wat ende hoe vele een yeder versekert heeft/teeckenen; ende terstont wordt den selven de somme soo vele als een yeghelick volgende het accoort hebben moet/vanden verasseureerden ghetelt. Ende (het welck oock in de voorseyde brieven ghestelt wordt/die zy Police noemen) beloven ende verbinden haer dat zy alle voorvallende perijckelen ende avontueren op haer nemen/van dien tijt af/ dat het schip afghevaeren zy / oft de Asseurantie ghemaeckt is; ende versekeren den ghenen die zy verasseureert hebben vander Zee/van Viere/Winde/Vriendē/Vyanden/ van Brieven van Marcque ende Contremarcque/van Arreste/Ophoudingen ende

Detentien

Detentien van Coninghen / Princen ende Heeren hoedanich die zijn : mitsgaders ooc van fraude oft bedroch ende Baraterije van den Pylote ofe Patroon vanden Schepe/ ende vande Schippers/ende generalicken van alle andere perijckelen ende fortuynen hoedanich die zijn/dier souden mogen toecomen/in wat voeghen ende manieren datter waere/gheene wtghenomen/haer naemelick stellende in de plaetse vanden geasseureerden / om den selven te garanderen van alle schade ende verlies. Ende als het daer nae ghebeurt dat dit schip behouden ende geluckelic aencomt/de Asseureerders/ behoudende t'gene zy voor haer ontfangen hebben/laten terstont dat contract te niete doen ende casseren. Maer ter contrarien so het gebeurt dat het schip door schipbreucke oft anders vergaet/dan zijn zy elck gehouden/al het ghene ende soo vele als zy gheteyckent ende onderschreven hadden / den Coopman / die het schip hadde doen verseckeren/met gereedē gelde heel wederomme te gheven; met die conditie nochtans dat den Coopman gehouden zy den Asseureerders teenemael over te laten het schip ende de plancken vande Schipbreucke / ende al het profijt dat tot de Asseureerders noch soude moghen comen.

Het vijfde Capittel.

Van de Wisselbanck ende hare Officiers.

Neest de Camer van Asseurantie sullen wy stellen de Wisselbanck/welckers Officieren wesende 3 in getale die Commissarisen van de Wisselbāck genoemt werden. Dese ordinantie is begonnen int jaer 1609/afgedaen zijnde ende verboden alle de andere / de welcke onder den borgheren met dese sake hier ende daer besich waren. Het is seker dat dese maniere heden niet weynich voordeels ende profijts den ghemeynen handelinghen by en brenght. Want behalven datmen alhier de specien ende alle sorte vā munte voor eenen Wettelicken ende redelicken prijs hebben can/ende het selve ghewisselt / ende om eenen lichten ende gheenen grooten cost / soo heeft zy oock een seer groot ghebruyck inde Wissel-brieven. Want de Coopliedenleggen ghemeynelick het ghereedt ghelt dat zy hebben in dese Banck als in een gemeyne bewaringhe: ende hoe vele daer een yegelic in Casse heeft wordt opentlic vande Clercken ten boecke ghestelt : Ende indien het ghebeurt dat aen yemant Wissel-brieven ghesonden werden/soo wordt vande Portie der somme die hy ingebracht heeft/soo veel als ghenoech is ghenomen / ende wordt op de naem ende somme vanden anderen insghelijcx toeghedaen. Dat meer is alle de Wissel-brieven indiense op haren tijdt niet betaelt en worden soo wordt terstont door den Doorwaerder tegen de gene die haer te soecken maecken ghe protesteert. Soo dat geduerichlic by dese Banck een seer groote menichte van gelts ghedeponeert ende bewaert werdt. Ende op dat de saecke beter verstaen werde, sal het extract selve belangende dit punct by den Heeren vanden gerichte ghestelt, wt het Register der Willekeuren deser Stadt hier by voegen/aldus luydende.

Allso om alle steyghheringhe ende confusie in t'stuc van de Munte te weeren/ende den luyden die eenighe specien inde Coopmanschappe vā doen hebben/te gherieven: MijnHeeren vanden Gherechte met Auctorisatie van die Mo. Ed. Heeren Statē/ende by advijs vanden Heeren XXXVI Raden deser Stede/hoochnoodich gheacht hebben datter ordre ghestelt werde op t'stuck vande Wisselen/ende t'gheen daer aen dependeert / door het oprechten van een Banck van Wissel.

Soo ist dat mijn voorschreven Heeren tot gherijf ende verseeckertheyt van een yegelick hier ter stede een Banck van Wissel gheordonneert hebben/daer inne een yeghelick sal moghen brengen alle alsulcke penninghen/Massen/Grenaillen/ende Billoenen / als hy goet sal vinden daer te laeten comen/ende die selve penningen ofte waerde vande voorschreven Massen, tot zijn believen weder wt trecken: Midts dat de selve penninghen in ghereeden ghelde aldaer gebracht werden/niet minder als ter somme van drie hondert guldens teffens / sonder cleynder specien als Schellinghen. Eñ van de selve cleyne specien salmē niet meer dan drie guldens op elcke hondert guldens moghen tellen/voor welcke penninghen de Stadt vast staen ende responderen sal.

Des wordt een yegelick verboden meerder somme van penninghen op de bancke te assigneren als hy daer inne is hebbende/op pene van drie ten hondert te verbeuren. Ende sullen de gheene die eenighe specien sullen willen permuteren / ter voorschreven bancke de specien moghen versoecken/ midts daer van ghevende soo weynich toebaets/als eenichsins doenlick sal wesen.

Voorts op dat de penninghen op Wissel getrocken te beter eñ sekerder betaelt moghen werden/hebben de voorschreven mijn Heeren noch ghestatueert ende ghewillekeurt / statueren ende willekeuren midts desen: Dat alle penningen daer van alhier na den xiij Februarij eerst-commende wissel ghesloten sal worden van ses hondert guldens ende daer boven/ende die buyten ghetrocken zijn/ter somme als vooren/om alhier ter Stede de selfde te voldoen nae den voorschreven xiij Februarij vervallende/ter bancke voorschreven respectivelick betaelt sullen moeten worden. Midts dat de Stadt als boven / voor de banck vast staen/ende responderen sal. Op pene dat de voorschreven wisselen die anders als ter bancke betaelt sullen worden/voor qualick betaelt ende ghehouden / ende daer en boven by den Contraventeurs telckens vijfentwintich gulden verbeurt sullē worden. Ende op dat die van de voorschreven banc te beter in treyn ghebracht ende onderhouden moghen werden/en sullen gheene penninghen ter bancke ghebracht / aldaer arrestabel wesen. Sullen oock alle de gene der welcker penninghen ter bancke comen sullen / tot vervallinghe van de oncosten/ die tot het op-stellen ende onderhouden vande voorschreven banck van wissel / by deser Stede ghedragen sullen moeten werden/op t sluyten van haer rekeninghe gehouden zijn t'saemen te betaelen een halven stuyver van elcke hondert guldenen/ voor ontfanghen ende wtgheven van dien

Ghecundicht den lesten Januarij/Anno een duysent ses hondert neghen.

Het seste Capittel

Commissarissen oft Camer van Houvvelickscher saecken.

IN de leste plaetse hebbē wy gestelt de gene die vā Houwelickscher saken handelē/ maer in so groote menichte ende so vele volcx der stadt seer nootsakelick. Dese worden gemeynelic Commissarisen genoemt/ ende 4 of 5 in getale by de Borghemeesters wt het midden vandē Raet bestemt; eñ den behoorlicken eet daer nae gedaen hebbende ende bevesticht zijnde/vergaderen alle Saterdagen ten een-ure nae noene/niet op het Stadthuys /maer inde Sacristie van de Oude Kercke. Eñ alle de ghene die hen begerē in Echte state te begevē/ zijn gehoudē op de plaetse voorsz. voor den voornoemden Commissarisen te compareren / op dat zy haere namen hebbende laeten inschrijven/ ende andere dingen die daer toe dienē van de Commissarisen neerstelic gebraecht zijnde/de vercondinge tot drye reysen toe / dat is drye sondagen ordentlick volgende/voor de Predicatie/behoorlic gedaen werde: Oft soo eenighe van andere ghesintheydt zijn/ ende niet en begeeren dat de vercondinghe inde Kercke ghedaen werde / soo worden haere namen ende occupatien ende plaetse van hare wooninge op het Stadthuys ter puyen af openlick gelesen/naer voorgaende de clock gheslach / alomme dese cautie oft veel eer begeerte by ghevoecht zijnde / dat indien yemandt is / die wettighe redenen weet / waeromme dat sulcke ende sulcke persoenen/inden Echte state niet en behooren / ofte vermoghen te versamelen/ dat zy t'selve den Commissarisen moghen aenbrengen/eer dat Houwelick gesolemniseert wert. Maer de sententien by den voorseyden Commissarisen gewesen / die plegen eerst geexecuteert te werden / by pene pecuniel; ende indien sulcken persoon als dan noch in ghebreke blijft van te voldoen/so wordt d'executie ghedaen by den Officier / ende dat by forme ende maniere van inlegginghe / ofte gijselinghe / ter discretie ende Ordonnantien der voorschreven Commissarisen / daer by den onwillighen belast werdt/in heuren huyse te blijven / met besloten deuren ende vensteren / ende sonder eenighe neeringhe te moghen doen / noch oock buyten huyse te gaen / voor ende al eer zy t'ghewijsde / oft t'gheappointeerde van den voorschreven Commissarisen voldaen sullen hebben / op pene van elcken dach

die

die sy bevonden sullen werden ter contrarie te doen / vijf guldens te verbeuren / ende metter daet gheexecuteert te worden als boven: ten ware sulcke persoonen hen bevindende beswaert by t'ghewijsde / daer van binnen thien dagen / nae de prononciatie aen Schepenen appelleerden / ende de selve appellatie binnen thien daghen daer nae voor Schepenen betrocken / t'welc een yegheliick by toeghelaten werdt / midts consignerende van te voren in handen vanden Gherichte dry guldens / die hy sal verbeurt hebbē / indien het appoinctement oft vonnisse van Commissarisen wordt geapprobeert / maer indien tselve werdt gheretracteert / sullen hem die dry gulden gerestitueert worden. Voorder de Ordonnantien eñ Matrimoniale wetten / om dat het alhier verdrietich soude zijn int besonder te verhalen / ende dat se niet alleen dese stadt maer de gansche provincie toegheeyghent ende ghescreven zijn / soo senden wy tot de selve den Leser / die de selve begheert te weten.

Het sevenste Capittel.

Van de andere Ampten ende Officien der Stadt.

De Pensionaris.

DAer is ooc onder den Raedt een Pensionaris / een man inde Wetten ende Rechten seer ervaren. Dese geniet hy met eerlicke gagie vā de Republijcke vereert werdt / ende seer groote weerdicheyt ende aensien heeft / draecht voornamelick sorghe dat hy den Raedt niet alleen int Recht spreken / maer ooc anders met goeden raede behulpich sy / wesende als Orateur ende Advocaet vande gansche stadt / ende soo het den noot vereyscht / wordt oock benessens anderen in Ambassaetschappen ghebruyckt. Dese plaetse vercierde nu doē wy dit schreven den seer voornaemdē eñ hooch geleerden Adriaen Pauw, die van ons om der eeren wille ghenoemt moet zijn.

De Secretarisen.

Naest hem moeten verhaelt zijn vijf Secretarisen: Vande welcke den eenen by de Weesmeesters sidt / ende den anderen vande selve is Secretaris vandē Raedt eñ versamelt alle de sententien der Richteren / ende stelt deselve op het Register: de andere zijn heel besich met brieven te schrijven eñ Ordonnantien te bewaren ende andere publijcke papieren.

Deurwaerders eñ Stadts boden.

Ende daer en boven hebben den Raedt ende de Borgemeesters hare Deurwaerders / Stadts-boden / ende ghemeyne dienaers / die altijt by alle Magistraten zijn / nae de conditie van de plaetse eñ saecke / ende hare bevelen wtrichten.

Aelmoesseniers.

Daer worden oock ghecoren ende bestemt alle jaere wt de eerlickste borgheren die Aelmoesseniers / de welcke wy boven ghesept hebben / dat ghestelt zijn om de nootdruft vande huyssittene armen te versorghen: ghelijck oock de andere / de welcke oft het Wees-huys / oft de Gasthuysen oft Oudemannen huysen ende de andere ghemeyne huysen ende instellinghen pleghen voor te staen ende te besorghen.

Regentē der Gasthuysen.

Ende dewijle de gansche wijse ende bedieninghe van alle die huysen van ons te voren genoechsaem verclaert is / soo soude dit alleen hier moghen by gevoecht werden / dat hoe wel soodanighe lasten pleghen opgheleydt te werden / mannen niet vanden Raedt / maer alleen sommige wt het getal der voornaemste borgheren / soo wy geseyt hebben / soo ist nochtans dat den selven hier door tot hoogher staet dickwils den wech bereyt wert.

Excijs meesters.

Daer zijn oock andere gestelt over de Excijsen / die Excijs-meesters gemeynelic genoemt werden. Dese wesende ordinarise / worden meest wt de aensienelickste der borgherie ghestelt / ende versamelen den Excijs van Bier ende Coren / ende doen rekeninghe aende Tresorers. De welcke oock op haer ghemeynelick assignatien pleghen te doen. Andere Tollen ende Imposten / om het bedroch te schouwē / om dat het anders een vermenende moeyelicke saecke soude zijn / worden aen sekere luyden verpacht.

Den Krijchsraet.

Hier moeten by ghevoecht zijn / oft veel eer behoorden onder de eerste genoemt te zijn / de welcke over de Vaendels der Schutterijen ende Crijchs saecken ghestelt zijn / wesende den Crijchs-raedt. Dese bestaen wt twee Colonellen ende achthien Capiteynen ende andere Officieren: de welcke men met recht / by de reste vā het lichaem ghevoecht / de stercken ende zenuwen der ganscher Republijcke soude moghen noemen. In voorleden jaeren zijn oock bestelt eenighe Vendelen Soldaten / als een seker supplement ende vervullinghe de welcke op dat de lasten ende wachten der borgherie te

rije te lichter souden zijn/alleene ende op sekere eñ bescheydene plaetsen wacht houden/ende den Magistraet in alles gehoorsaem zijn ende ten dienste staen. Ende beneffens dese is niet alleen eerlic maer voornamelick nootsakelick voor den handel/de versorginghe der gener die de Lakenen besien / vande coleuren ende het verwen oordeelen ende vonnisse spreken: Want in het oordeel van dese wordt gestelt de judicature ende uytspraecke van die saecken. Daer hier van is oock boven/als wy van het Staelhof spraecken / wijtloopigher ghesept. De Offitien ende Ampten by de oude ædiles genoet worden: Heden ten dage by ons met de name Keurmeesters uytghesproken. Maer van men eenighe sal moghen Ædiles Cereales noemen / om dat het voornaemste Ampt van dese is sorghe over de Lijftocht te draghen ende het bedrogh der vercoopers te bedwinghen: op dat naemelick het broot niet lichter oft minder en zy dan het behoort/oft andere diergheleijcke dinghen door vervalschinge den coopers opgedrongen werden. Want soodanighe staen zy in de boete / oft nemen de waeren als verbeurt/soo zy vervalscht ghevonden werden: Ende desen en zijn niet ongheleijck / die zy ghemeynelick Yckmeesters noemen/om dat zy een teecken ofte merck in de mate met een Brantyser drucken. Maer de ghene die de Romeynen Curatores ofte Besorghers der stadt noemden /heeten de onse Fabrijck-meesters, om dat zy alle die dinghen die tot de gestichten der stadt behooren/besorgen. Maer de gene die sorghe draghen over de dinghen de welcke behooren tot de palen ende oorten der stadt/ die noemen de borghers met den ordinaerische name vã Roymeesters, om dat se neerstelick/ende soo vele in haer is/vlijtelic toesien of de Wijcken ende Straeten / wel op malcanderen responderen; eñ dat niemant bouwende int gemeyn oft in besonder de proportie der straten te buyten gae: dat hy de ghemeyne Canalen ende Water-leydinghen niet eenich beletsel voor en werpe: oft eens anders licht en beneme. Daer zijn ooc Wijck ofte Brandt-meesters / de welcke in elcke quartieren der stadt als seeckere Overste ghestelt zijn/op datzy/de saecke sulcx vereyschende/uyt ghemeyne toesien. Dese behalven de andere / die zy haer tot medehulpers nemen / draeghen sorghe over de Leeders/Haecken ende andere dingen dienende om den brandt te blusschen: van de welcke ghemerckt ick nu te vooren/als wy vande schaden der stadt ende brant spraecken/ghenoechsaem ghesept hebbe/so sal het hier ghenoech zijn dit int voor by gaen te kennen gegeven te hebben. Daer zijn noch andere mindere Officien / ende onder andere die het ghemeyne Bos-huys/dat is het gheschut / Buspoeder ende alle Amonitie van oorloge ende daer toe dienende in haer bewaringhe ende inspectie hebben/als ooc Wachtmeesters ende andere Oversten/de welcke alhier int besonder te verhalen al te langh vallen soude.

VVaerdeyns vande Lakenen

Keurmeesters.

Ycmeesters.

Fabrick-meesters

Roymeesters.

Wijck meesters

Het achtste Capittel.

Vande extraordinarise Rentmeesters ende Threforiers, item van t Collegie der Admiraliteyt.

DIt zijn meest de voornaemste Officien ende bedieninghen binnen der stadt/welckers verkiesingẽ de sommige staen alleen by de Borgemeesters/eenige byde Borgemeesters eñ t'samẽ so gesept is vroetschap. Daer en boven de Heeren Staten selve/dewijle zy/soo wy boven vermelt hebben/seer vele ende seer groot ghelt uyt de Imposten binnen der stede ontfangen/ over het selve wordt uyt den Raedt oft de aensienelickste borgerẽ een Rentmeester van haer gestelt; Waer van oock de selve de rekeninge van ontfanck ende uytgifte aen de Provincie eñ Staten doet. Ende niet alleen uyt de Imposten / maer oock de lasten ende huyshueren ontrent den vijftichsten penninck comen oock tot de ghemeyne rekeninghe der Provincie: Ende over dien ontfanc/ behalven andere dinghen; zijn ghestelt de Thresoriers die extraordinarise ghenoemt werden/ende dese hebben hare vergaderinghe/ ende Sidtplaetse/op het Stadthuys. Ende dewijle dese last oock van grooten gewichte is/worden hier toe ghekoren twee vande voornaemsten uyt de Borgherije: ende om dat het vande selve te vlijtelicker bedient ofte niet gheweyghert souden werden / soo is by den last sekere gagie ghevoecht.

Desghelijcken het Collegie van de Admiraliteyt/welck mede in de stadt is/ende sorghe

Den Rẽtmeester eñ de Threforiers der Heegẽ Statẽ.

T'Collegie vãde Admiraliteyt.

sorghe draecht over de Zee ende tochten/die ter zee voorghenomen worden/heeft insgelijcx zijn last vande Heeren Staten. By dit Collegie zijn met de munste incomen ende rijck dommen der gheheele republijcke/soo het int gheheel aengemerckt wordt: Want het oock onderschepden is in minder Collegien als leden van het heele/nae elcke Provincien/ het eene/ t'welcke wel het voornaemst is om de frequentie der navigatie ende handelingen/ wordt alhier gehouden: het tweede tot Middelborgh in Zeelandt: Het derde tot Roterdam/ het vierde tot Hoorn oft Enchusen/het vijfde tot Dockom in Drieslant: Ende alle dese Provincien/daer en teghen senden van den haren eenigh notabel ende aensienelicke persoon als Raedt des selvighen Collegie. Hier by zijn de Convoymeesters, als Overste ende ontfanghers vande ghemeyne Convoyen. Ende benefsens dese / soo is oock in het selve Collegie der Admiraliteyt wtgenomen de Clercken ende Schrijvers/een Secretaris ende Advocaet Fiscael. Van de welcke ende andere int besonder hier neerstelicker te spreecken/ soude al te lanck / ende buyten propooste zijn.

Het neghenste Capittel.

De ordre ende vvijse vanden Kerckelicken staet.

Sodanich is by nae int gheheel de borgherlicke administratie der stadt: Volght nu de Kerckelicke. Eertyts als de Pauselicke Religie alhier ghepleecht worde/so zijnder gheweest/soo ic int beginsel getoont hebbe/twee Prochie kercken der stadt/ namelick eene vande oude zijde / ende de andere vande nieuwe zijde/met noch daer en boven drye oft vier Kercken ende seer vele Cloosters. In dese Prochien int besonder waeren die ordenen / de welcke doen der werelt voor een wtnemende sake/ende als Sacramenten gherecommandeert waeren. Want zy hadden seven graden oft Kercelicke Ordenen / met het getal van seven der Sacramenten solemnelick verciert/ als daer waeren/Doorwaerders / Lesers Exorcisten/oft Bestweerders Acoluthi/oft Navolghers/Diakenen/Ouder-diakenen/ Priesters. Hoe wel andere scherpsinnigher niet dese seven Ordenen/maer negen maecten/nae de ghelijckenisse soo zy seyden van de triompherende Kercke. Ende onder dese wilden sommige dat de Cruyne der Clercken de eerste Orden van al soude zijn / het Bisdom de leste. Andere de Cruyne wtsluytende/telden alleene het Aertsbisdom by de Ordenen. Maer Isidorus onderscheydt de Sangers ende Lesers; dese stellende over het singhen/d'andere over het lesen vande Schrifturen/door de welcke het ghemeyne volck onderwesen soude werden. Ende dese dinghen ghelijckse inden eersten tijdt van haere instellinge schenen eenich coleur te hebben: Alsoo de navolghende jaeren als het nu alles verslinde: Ende daer nae den Nederlantschen veranderingen van Gode occasie ghegheven werdt/hier ende daer in de steden ende nabuerige Provincien nieuwe Bisdommen ingheselt werden / ende andere dierghelijcke/so hebben dese dingen begonnen den volcke te mishaghen nu anders onderwesen zijnde/en als een walge daer van hebbende. Also dat int jaer 1578/ als/ghelijck wy boven verhaelt hebben/de borghers ende de stadt haer in de macht vanden Prince van Orangien overghegheven hadden / alle dese oude dinghen afghedaen zijn; ende inde plaetse vande Priesters zijn ghestelt Kercken dienaers / de welcke met stemmen der selver Kercke/ende met wille ende consendt van den Raedt ghecoren / den volcke Godes woordt leeren souden.

De gansche wijse dan vande Kerckelicke administratie bestaet voornamelijck in dese soorten van ampten/namelick der dienaeren ende Ouderlingen/daerby gevoecht zijnde inde derde plaetse de Diakenen. Wt de welcke de Ouderlingen by de Leeraers ende Dienaers ghevoecht/een vergaderinghe oft Ouderlinghschap maken: Het ander maken de Diakenen. So dat alsoo dese twee ampten de heele regeringhe stellen: ghemerckt den eersten de regeringhe der Kercken/ende den Diakenen de sorghe der armen bevolen is. De Ouderlinghen zijn gestelt over de censure der manieren ende over het oeffenen vande Discipline met de Dienaers / ende draghen sorghe over de Kerckelicke ordeninghe / ende vergaderen alle weken eens/oft meer maels indien het de sake vereyscht. Hare verkiesinghe ghe schiedt van het heele Collegie / ende daer

worden

worden ghecoren die men weet dat onstraflick ende van goet leven zijn/sonder eenich acht te nemen op gheslachte/oft rijckdommen oft macht: al hoe wel zy/meestendeels wt het midden vandē Magistraet yemant de voorgaende gaven niet ontbrekende pleghen te nemen. De Diakenen den welcken de sorghe der armen vande Kercke bevolen is/worden wt de alder oprechtste borgeren der Kercke ghecoren/ende pleghen op sekere tijden des jaers van de ontfangen ende wtghegheven penninghen rekeninghe te doen in een publijcke plaetse der Kercken. Maer zy zijn verscheyden van de ghene/de welcke ick boven ghesept hebbe / dat over de Huys-sittene arme sorghe dragen. Want hoe wel dese oock vande ghemeyne vergaderinge der Kercken Collecten ontfangen/ soo isser nochtans dit onderscheyt/dat dese van den Raet/de andere vande Kercke gecoren werden. Ende dit ampt en is ooc niet geduerich / maer alle jaere oft twee jaeren ofte dry wordt daer nieuwe verkiesinge gehouden: Ende somtijts/nae dat het de sake vereyscht/wt het ghetal van dese/worden nieuwe ouderlinghen inden Kercken-raet genomen. Daer zijnder oock die de siecken besoecken ende troosten: soodanige oock eenighe Weduwen zijn nae de forme van de ghene / die Timotheus noemt. Want de vrouwen en conden gheen ander bequamer publijcke ampt inde Kercke bedienen/dan soo zy haer begaven tot den dienst vande arme. Voorder tot de Classe vā desen Kercken-raet worden ooc gerekent en de comen t'samen inde stadt/op sekere tijden/alle de dienaers/die in de Dorpen van Amstelant ofte Goeplandt ende andere naeburighe plaetsen woonen / om vande Discipline en onderlinghe vermaninghe oft van andere saken tot de Kercke dienende te handelen. Daer worden oock Synoden ghehouden by nae alle jaere/maer niet altijt in een en de selve stadt ende dan werden Ghedeputeerde van de gansche Provincie ende van elcke Classe ghesonden.

1 Timot. 5.10.

Van de Scholen, soo aende oude als aen de nieuwe zijde.

Ende de wijle de Scholen zijn als Seminaria ende plaetsen/in de welcke de jonghe jeucht tot dienst der Kercke en Politie wordt opghetoghen / soo zijn wy gheensins alhier/daer wy vande Kercklicke ende Politijcke saecken der stadt gesproken hebben / voor by te gaen de publijcke Scholen/so aende oude als aen de nieuwe zijde der Stadt. In yeder is ghestelt een Rector ende Conrector, ende beneffens haer noch andere als Ondermeesters/nae gheleghentheydt ende vervolch der Classes. So dat in alles achthien Præceptores ofte meesters om de jeucht in de Latijnsche sprake ende goede consten te leeren ende te onderwijsen by de Magistraet ghestelt ende gegageert werden. Ende op dat alles in goede ordre bestae ende ghehouden worde / soo zijn als opsienders/van beyde Scholen by den Raedt/oock wt den Magistraet selve/ sekere ende bequaeme personen gheordonneert / den welcken oock daer en boven by ghevoecht zijn twee wt het midden van de Predicanten: Dese als Scholarchæ der beyder Scholen sien toe dat alles/soo wel wat de Præceptores ofte Meesters als de jeucht selve belanckt/nae behooren bestellet werde/t'welcke op dat bequamelick moge geschieden/zijn bestemt alle halve jaren sekere Examina ofte beproevingen der Classen; alwaer de Scholarchen/selve present ende ter stede wesende / letten ende vernemen wat Progres ende voorderinge een yeder in zijn studien ghedaen can hebben.

Ende dit zy dus verre ghenoech gesept wat belanckt beyde bedieninghen ende administratie dese stadt betreffende / soo wel in Politicke als Kerckelicke saecken/ sullen nu tot besluyt hier by voeghen

Eenige Ordonnantien ende Wetten der stadt.

I.

In Houwelicxsche saken is dit alomme een costuyme / dat de goeden den Man ende Vrouwe toebehoorende gheconfondeert ende ghemeen werden/sonder voorgaende Houwelicxsche Voorwaerden.

II.

Belanghende de successien / voor al zijn de kinderen Erfghenamen/van haeren overleden ouders: ende indien yemant van den selven kinderen/voor zijn Vader ende Moeder overlijdt/wettighe kindt ofte kinderen achterlatende/soo en connen alsulcke kinderen /oft kindts kinderen niet comen oft succederen/in hare Groote Vaders ofte Groote Moeders goederen/so verre eenige van dandere kinderen/vande voorschreven Groote Vader ofte Groote Moeder / als noch in levende lijve zijn. Sulcx dat het Recht van representatie alhier geen plaets heeft.

heeft: ten waere t'selve by Testamente ofte Houwelicxsche Voorwaerden anders gedisponeert ware.

III.

Item Vader ende Moeder zijn Erfgenamen van haren kinderen/ sonder wettighe gheboorte stervende/ sonder aen schou te nemen/ van welcken persoonen den selben kinderen/ de goeden die sy achtergelaten ontfanghen ofte ghenoten hebben/ ten waere de selve goeden by voorgaende dispositien/ subject waren ghemaeckt/ om te blijven aen de linie ofte zijde daer af de selve goeden ghecomen zijn.

IV.

Oock de halve Broeders/ ofte halve Susters/ deelen soo diep inde goeden achtergelaten by haer lieder halve Broeder/ als een gheheele Broeder/ ofte Suster/ vanden vollen bedde ghecomen/ sonder oock aen schou te nemen/ van welcker zijde/ oft vandẽ gheele/ oft halve bedde de goeden vandẽ overleden ghecomen zijn.

V.

Itẽ alle Schepen-kennissen van schult/ t'zy besegelt oft onbesegelt/ hebben parate executie sonder voorder judicature daer op te verwachten/ ende omme de selve te executeren/ wordt gheprocedeert by pandinge ende tot vercoopinghe vanden goeden van den debiteur.

VI.

Hier en tusschen is by keure ende usantie gheobserveert/ datmen immeubele goeden niet en executeert/ dan inden Winter/ vanden eersten Novembris totten tweeden Februarij: binnen welcken tijt de immeubele goeden oock by den borgheren onder malcanderen gewoonlicken vercocht werden/ ende van best gelden. D'welck oock by executie ghesciedt/ omme den Debiteur niet subijtelicken wt zijn geloof ende goet te werpen: Ende den Crediteur wordt oock voor t'interest van zijn verwachten/ zijnder betalinghe toegevoecht Rente den penninck achthien van zijn achterwesen/ naer hy zijn eygen panden ghedaen heeft.

VII.

Itẽ worden d'executien van alle Schepen-kennissen/ houdende Hypoteke ẽ borghen/ gedirigeert op hare Hypoteken/ ende moeten die gheexecuteert wesen/ al eer de borghen gemoeyt mogen werden/ ten ware inde voorschreven Schepen kennisse ende besegelde brievẽ anders expresselick geconditioneert ware.

VIII.

Item Schepen-kennissen oft besegelde brieven/ inhoudende schulden oft verbant met Hypoteke ofte sonder Hypoteke/ wesende van ouder Date/ worden gheprefereert voor Schepen-kennissen/ ofte Brieven die van jongher Date zijn/ al ist oock soo dat de selve jongher kennissen oft brieven houden speciale Hypoteke.

IX.

By Arreste wordt oock gheprocedeert/ ende wt saecke vanden Arreste/ wordt de Jurisdictie gefondeert/ tegens de vreemde ghearresteerde.

X.

Item als een Poorter hem borghe stelde voor een vreemdt Persoon/ ende op sulcke Borchtochte de vreemde wten Arreste ontslaghen wordt/ nudts belovende de Borghe t'ghewijsde voor de ghearresteerde te voldoen/ wordt alsdan alsulcke borge in absentie vanden principale aenghesproken/ als principael/ sulcx dat eẽ Poorter tegens sulcken Borchtochte hem niet en mach behelpen/ met zijn Poorter Recht.

XI.

Wordt mede geuseert/ dat twee Vreemden wesende van diversche Jurisdictie/ d'eene d'andere alhier ter stede/ ende teghens malcanderen procederende/ ende die in saecken van loopende schulden/ maer so verre de selfde Vreemde/ beyde zijn van eender stadt/ ofte Jurisdictie/ worden gherenvoyeert voor haerder beyder dagelicxsche Rechter/ soo verre de ghearresteerde sulcx versoeckt ende hem teghens de Arreste opposeert.

XII.

Item heeft de Stede van Amsterdam Previlegie/ ende is daer af in ghebruyck dat men gheenen Poorter der selver stede noch zijne goeden mach Arresteren/ in eenighe Dorpen ghelegen benoorden de Mase/ wtghesept in besloten steden.

XIII.

Item is de voorschreven stede van Amsterdam mede gheprevilegieert by Willem Grave van Hollandt/ int jaer 1342/ dat Schout ende Schepenen moghen Keuren maken ẽ vernieuwẽ. Welcken achtervolghende diversche Keuren/ ende Ordonnantien/ by den Schout ẽ Schepenen/ in diversche tijden zijn ghemaeckt/ ende gedaen condighen/ dienende tot ruste/ vrede/ goede Politie ende gherechticheyt der selver stede te conserveren: ende worden die voorschreven Keure alle jaere/ nae de electie van de Schepenen ende den anderen Magistraet/ int Generael openbaerlic van het Stadthuys/ nae de Stadts Clocke ghelupdt is/ ten aenhooren vande Gemeente vernieut. Wordẽ oock de overtreders der voorschreven

Keuren/by den Schout ende Wethouders der selver Stede ghestraft crimineliicken ofte civilicken naer vermoghen ofte inhouden der selver Keuren/na der saken gheleghentheydt.

XIV.

Item wordt oock in der voorschreven Stede ghehouden Zeevaerdich recht/in saken der seylinghe ende Zeevaerdighe neeringe beroerende/waer inne gebesicht worden de Costuymen vande Water-rechten/eensdeels by Ordonnantie vande Keyserlicke Majesteyt/ende eensdeels nae den Water-rechte van Wisby/in ghewoonte ende observatie wesende: Welcke werck gemerct dat in druck te coope zijn in Neder duytsch/so soudet onnoodich ende al te lang zijn die alhier by te voeghen.

Voorts moet oock hier niet verswegen werden/dat int jaer 1613 naest verleden/een schoone ordonnantie ghemaeckt ende in treyn ghebracht is/waer deur alle Bedelaers ende Vagebunden verboden wert op eenighe Marckten/Bruggen/Sluysen/voor Kercken/Poorten/op hoecken van Straeten/Weghen/Waeteren/ofte andere plaetsen der stadt ofte des Stadts jurisdictie/te sitten/staen oft varen bedelen ofte almoessen te ontfanghen/op pene van in publijcke wercken oft andersins naer discretie van den Heeren van den gherichte ghestraft te werden. Het Extract van dese Ordonnantie/getogen wt de Willekeuren der stadt/luydt van woorde te woorde als volcht.

Ordonnantie nopende de Bedelaers, mitsgaders vvaer naer hun de Meesters eñ Ambachts-Kinderen sullen hebben te reguleren.

Alsoo niet teghenstaende verscheyden placcaten ende keuren teghens den Ledichganghers/Vaghebonden ende onnutte Bedelaers ghemaeckt/ende binnen deser Stede tot meermalen gepubliceert ende vernieut/groote menichte der voorschreven Bedelaers ende Vagebonden/stercke luye Ledich-gangers/soo Mannen als Vrouwen/alhier ter Stede bevonden werden/die den rechten nootdruftighen de Aelmoessen ontstelen/tot grooten laste van de Ghemeente ende Burgherije/ende hen ghemeenlick tot ledich gaen/tuysschen/spelen/dronckenschap/hoerdom ende andere Godtloosheydt begheven/daer onder Verspieders/Nacht-roovers ende Dieven (soo dickwils bevonden is) moghen schuylen.

I.

Soo ist dat mijn Heere vande Gerechte sonder prejuditie/verminderinghe/ofte derogatie vande voorschreven placcaten ende keuren/verbieden eenen yeghelicken/t'zy Man ofte Vrouw/jonck ofte oudt/Burger ofte Vreemdelingh/Sieck/Lam/Kreupel/Blint Melaets/oft hoe die ghestelt souden moghen wesen/naer den lesten April toecomende/binnen deser Stede/ende de Vrijheyt der selve/op eenighe Marcten/Brugghen/Sluysen/voor Kercken/Poorten/op hoecken van Straten/Weghen/Wateren/ofte andere plaetsen te sitten/staen oft te varen bedelen/oft Almoessen te ontfangen/t'zy voor hen selven ofte yemandt anders. Op pene van in publijcke werck gebruyct ofte andersins volgende de placcaten/naer discretie van mijn Heeren vande Gerechte ghestraft te werden.

II.

Niemant sal hem oock nae den voorsz. dage/vervorderen eenighe zijne ofte ander lieden Kinderen wt te senden/ofte te laeten gaen bedelen/t'zy binnen ofte buyten de Stadt/om generleye oorsaken/op pene als vooren.

III.

Sal oock niemandt nae den voorschreven daeghe moghen gaen bedelen/ofte in eenigher manieren Aelmoessen versoecken ofte ontfanghen voor Craem-vrouwen/Siecken/Ghevanghenen ofte andere. Dat oock niemant na het aflaten vande Poortclocke t'savonts sal moghen bidden/het zy met singhen/spelen/ofte andersins/op Arbitrale correctie.

IV.

Wort mede verboden allen Ouders door haer selven ofte anderen binnen deser Stede ofte de Vrijheydt der selver/eenich Kint in ofte voor de Kerc/op straet/in stoepenen/ofte oock in yemandts Huys ofte Erve wt te setten ofte verlaten/onder wat pretext/t'zy van weersten armoede/sieckte ofte andersins/hoe het soude moghen wesen: Op pene van/indien hy ofte zy getregen wort/openbaerlick aenden Lijve gestraft te worden/tot discretie van mijn Heeren vanden Gerechte/ende niet te min haer voorschreven Kint met haer te moeten nemen/ende t'selfde behoorlic te onderhouden: Ende indien hy ofte zy niet ghecregen en wert/van even wel wt der Stede ende Vrijheyt der

selver

selver ghebannen te worden/den tijdt van vijfentwintich jaren/op pene van ghegeesselt/ghebrantmerckt, ende haer leven lang ghebannen te worden / ende dat het selfde in allen ghevalle (ghelijck oock d'Ouders die haer kinderen sonder middel van onderhout/soo jonc naer deser Stadt senden/ doen ofte laten senden / dat sy hun luyden gheen Ambacht en kunnen/maer nootlick moeten bedelen / van yemanden aengenomen ofte op een Dool-wech te raecken) tot gheenen tijde yet wes sullen moghen beerven van des verlaten kindts goederen hier ter Stede achterghelaten: Noch by Testamente/noch ab intestato, by eenige Titulen: Maer sullen de goederen den voorsz. Oudere van haer verlaten Kinderen hier ter Stede/by Testamente ofte ab intestato naghelaten devolueren ten behoeve vanden Armen.

V.

Voorts sal hem niemant naer den voorsz. daghe binnen deser Stede ofte de Jurisdictie van dien/van wat staet ofte conditie hy zy verborderen voor zijn deur oft op der straeten aen eenighe Bedelaers ofte andere te gheven eenighe Aelmoesse / onder wat pretext t'selfde soude moghen wesen / op pene van drye gulden t'elcken reyse te verbeuren. Maer sal tot verscheyden tijden naer dat de behoefticheydt der Armen sal vereyschen : voor der goeder Luyder deuren omme ghegaen werden/omme tontfangen al sulcke Aelmoessen als tot stuyr en weeringe vande voorschreven bedelaryen sullen ghegheven werden / waer aen een yeghelick zijn Charitaten dan sal connen bewijsen.

VI.

Insghelijcx sal niemandt nae de voorsz. daghe eenighen Aelmoessen moghen gheven/aen eenighe schamele Ambachts-Jonghers / alsoo daeromme behoorlicke ordre sal werden ghestelt, ende soo vele voorsien als tot hulp der selver sal bevonden werden noodich te wesen: Maer sullen de Meesters haer Jonghers die by haer werden aengenomen/selfs moeten onderhouden ende versorghen.

VII.

Ende al soo vele Waerden ende Waerdinnen den Bedelaers ende Vaghebonden soo Vrouw als Mans-persoonen onder t'decksel van logeren by daeghen ende by nachten / het ghebedeldt ghelt helpen onnuttelicken verteeren / hen onderwijsen in wat manieren sy alhier sullen bedelen: hoe sy de Provoosten sullen ontgaen / ende nae langhen tijt achterhaelt zijnde/hoe sy hun sullen excuseren met ignorantien vande Placcaten.

VIII.

Soo ist / dat voorts aen niemandt nae den voorschreven daeghe sulcke persoonen/ jongh oft oudt / Man ofte Vrou/ofte Kint/ ghesondt ofte kranck zijnde/oock die sonder bedelen ledich gaen / noch Ambachts-kinderen die by de Huysen om Aelmissen bidden/sal moghen herberghen ofte logijs verleenen by daegen/nachten / weken/oft andere termijnen/op pene van de eerste reyse van twee guldens/voor de tweede reyse van vier guldens/ende voor de derde reyse van ses guldens.

IX.

Verbieden mede allen Schuyte-voerders ende anderen / eenighen Bedelaers/ Leprosen ofte andere Schaemelen jonck ofte oudt/nae den voorschreven daghe aenboort te voeren/ofte haere Schuyten te leenen ofte verhuyren omme aen Schepen te vaeren bedelen/op pene van twintich stuyvers t'elcken maele te verbeuren.

X.

Ordonneren mede de Vaeder van de Bayert den Armen die aldaer comen logegeren t'elckens naer den voorschreven daghe aen te segghen dat sy haer wachten te bedelen.

XI.

Ende op dat de rechte Armen/Cranckken/Miserabelen/ Overjarige persoonen/ jonghen ende aencomenden kinderen/ende diergheliicken ellendigen ende behoeftigen Menschen(die sonder hulpe niet en souden connen leven) niet en vergaen / maer van maetelick onderhoudt mogen werden versien:

XII.

So ist dat mijn Heeren de Burgemeesteren met advijs ende goedtvinden vande Vroedtschap deser Stede/seeckere Collegie van ghequalificeerde persoonen sullen oprichten tot Aelmoesseniers / ofte Armenvaders/die opsicht ende sorge sullen dragen op de voorschreven Armen ende miserabelen die binnen deser Stede ende de Jurisdictie van dien gheboozen zijn / ende nu alreede drie jaeren continuelic gewoont hebben.

XIII.

Sullen daeromme allen den genen die haer van haer arbeydt niet en connen sustenteren / ende over sulcks Aelmoessen ter noot ende anders moeten versoecken/haer selven addresseren en voegen by den voorsz

Aelmoeſſeniers haren noot den ſelven aengheven ende noodthulpe verſoecken.

XIV.

Ende ſullen de voorſchreven Aelmoeſſeniers den ſoodanighen naerſtich afvraghen ende onderſoecken van hare gheſteltenisse/ghesontheydt/hant werck ende middelen/daer mede zy haer tot hier toe hebben onderhouden/Item/van haer Vaderlandt/laetſte woonſtede/kinderen ende andere gheleghentheyt/ende bevindende dat de ſelſde niet teghenſtaende hare neerſticheydt ende goet devoir/van haren arbeydt ende middelen niet genoechſam en connen leven/den ſelven daer toe beſtellen ſoodanich Weeckelick onderſtant/als zy bevinden ſullen te behooren.

XV.

Sullen oock de voorſchreven Aelmoeſſeniers ofte Armen-Vaders naerſtich daer op letten/dat de ghesonde ende cloeckclijbighe/ſoo Mannen als Vrouwen/Item/alle Dronckaerts/Speelders/Luyerts ende andere Ledichganghers gheen Aelmoeſſen werden ghegheven dat de ſelve tot den arbeyt werden ghehouden/eñ t'gene zy winnen ofte verdienen connen/niet onnuttelic door en brenghen.

XVI.

Ende alſoo de Stadt met vele bedelende Ambachts-kinderen verbult/ende d'ongheregheltheydt der ſelver meeſt veroorſaeckt wert/door dien veel Meeſters ende Meeſterſſen/onder t'dexel van haer charitaten te bewijſen/eñ een Ambacht te leeren/dickwils twee/vier/ſes/ende meer Ambachts-kinderen op nemen/die zy veel jaeren loopende houden/ende meer ghebruycken tot Slaven als tot Ambachten te leeren/ende te onderwijſen naer behooren/latende het onderhout der ſelver tot laſte van de Ghemeynte/ſonder te ghedencken/dat by ghebrecke der ſelver/zy het werck ſelver ſouden moeten doen/ofte Knechten huyren ofte grooten loon daer voor gheven. Ende dat zy ſoo wel de Leer-jongers ghehouden zijn te voldoen/als de Leer-jonghers henluyden/daer door de Ambachts-kinderen ſo onordentlick ende godloos opwaſſen/dat zy gheen predicatien hooren/noch Godt/noch den Menſchen leeren vreeſen ofte eeren.

XVII.

Soo verbieden mijne Heeren van den Gerechte alle Meeſters ende Meeſterſſen eenighe Ambachts-kinderen die nu hier ter Stede zijn ofte noch ſouden mogen comen/jonck noch out/naer den voorſchreven daghe aen te ſlaen ofte t'haeren huyſe te houden ofte te ontfanghen/dan de ghene die zy ſelfs met coſt ende Cleederen begheeren te verſorghen/ſonder de ſelve te laten bedelen in eenigher manieren/op pene van een Croon t'elckens by de Meeſters ofte Meeſterſſen te verbeuren voor elck Ambachtſkint.

XVIII.

Ende ſoo yemant na den voorſchreven daghe eenighe ſchamele Ambachts-kindt ofte Kinderen vanden Aelmoeſſeniers begheerde aen te nemen die jeghenwoordich hier zijn ofte comen moghen/out ofte jonc/ſullen daer van accorderen metten voorſz. Aelmoeſſeniers/ſonder dat d'Ambachtſkinderen als vooren aenghenomen zijnde/in eenigher manieren ſullen moghen bedelen/maer ſal de Meeſter ofte Meeſterſſe ghehouden zijn t'Ambachts-kindt ofte kinderen die zy aenghenomen ſullen hebben/tot diſcretie vande voorſchreven Aelmoeſſeniers onderhouden van mondt coſten/Dranck/Cleederen/van Linnen ende Wollen ter nootdruft/des ſullen de Leer jaren verlanght worden ſulcx als de voorſchreven Aelmoeſſeniers in redelickheyt ſullen bevinden te behooren/eñ ſal al t'ghene dat d'Ambachtſ-kinderen/middeler tijdt met haer hant werck verdienen comen tot profijt van den Meeſter ofte Meeſterſſe.

XIX.

Die voorſchreven Meeſters ſullen ghehouden weſen hare Ambachtſ-kinderen te houden in behoorlicke tucht ende onderdanicheydt ſoo wel op der ſtraet als in huys/ende ten minſten alle Sondaghen een predicatie te doen ofte laten hooren/ende ſo zy haer miſdroeghen Vaderlicke wijſe te vermanen/ende oock te ſtraffen met de roede/ofte anderſins/iſt noodt/tot goetduncken van de voorſz. Aelmoeſſeniers.

XX.

Niemandt ſal hem moghen vervorderen nae den voorſchreven daghe zijne Ambachtſ-kinderē die hy met voorweten van de voorſchreven Aelmoeſſeniers aenghenomen heeft/gedueren de ende noch loopende den tijdt van haere aenneminghe/ſonder voorweten ofte conſent van de ſelſde oorlof te gheven ofte te laten vertrecken/hier ofte elders by een ander Meeſter te wercken: Van ghelijcken ſal een yghelick hem wachten het verlaten Ambachtſ kindt te werck te ſtellen/ofte te ontfanghen/op den pene inden placcaet ende keure begrepen.

XXI.

Ende indien yemant van de voorſchreven Ambachtſ-kinderen met kenniſſe van

de

de voorsz. Aelmoessseniers aengenomē zijnde/tegens danck ende wille van zijn Meester en Meesterse wech liepe/ sal de Meester ofte Meesterse in sulcken ghevalle gehouden zijn t'selve terstont de voorschreven Aelmoessseniers aen te ghesen om te vernemen waer het ghebleven ofte gheloopen zy/ende t'selve wederomme te doen halen/ ende nae voorgaende castijdinge den Meester ofte Meesterse (indiē het haer belieft) wederomme te leveren.

XXII.

Ende indien het wech ghelopen Ambachts-kindt niet gevonden wordt/sal het uyt dese Stede ende de Vryheydt van dien moetē blijven/sonder weder inne te comen op pene van ster enghelick gegeesselt te worden/ten waere hy als vooren zijn Meester ofte Meesterse te vreden gestelt hadde/met kemisse van de voorsz. Aelmoessseniers.

XXIII.

D'Ambachts-kinderen in manier voorsz. aengenomē zijnde/hare Meester ofte Meesterse ontloopende/sullē voor de eerste reyse strengelick gegeesselt werden / ten aensien van d'ander Ambachts-kinderen: Mitsgaders vande Meester ofte Meesterse/indien haer belieft tegenwoordich te zijn. Eñ voor de tweede ofte meerdere reyse sullen de selve Ambachts-kinderen boven strenge geesselingen als vooren int Tucht-huys te water ende te broode gestelt worden / ende tot sulcken werck gebruyckt als mijn Heeren vande Ghrechte sullen arbitreren.

XXIV.

Ende op dat dese keure te beter geeffectueert worde: Ordonneren mijne Heeren vande Ghrechte een yegelic/ontbode zijnde door een geswooren Roe-drager ofte Provoost/als dan te comparerē voor de voorsz. Aelmoessseniers/ter bestemder plaetse ende tijt: Op pene van drie stuyvers voor de eerste reyse/voor de tweede reyse van ses stuyvers/ende de derde reyse van twaelf stuyvers te verbeuren.

XXV.

Dat oock niemant hem sal mogē verborderē de voorsz. Aelmoessseniers/de Provoosten ofte s'Heeren Dienaren hen assisterēde/ met woorden ofte wercken te injurierē/de selve te dreygen/oft anders onbehoorlicker wijse te bejeghenen/op Arbitrale correctie.

XXVI.

Ende sullen de voorverhaelde pecunielo Boeten bekeert werden/een derdendeel ten behoeve vanden aenbrengher/ende de twee andere derdendeelen tot voordeel van de voorschreven Armen.

Het thiende Capittel,

Register vande Schouten, Burgermeesteren, ende den heelen Magistraet naer het vervolch der jaeren.

Volght nu ten lesten het Register eñ t'vervolch vandē ganschen Magistraet van dē jare 1413 tot desen loopenden jaere/ als in eenen bundel vervaet. Int selve worden de namen niet alleen vande Burgermeesters / maer oock vande Schouten ende Schepenen / eñ die naerder handt daer by ghecomen zijn / te weten der Thesoriers / ende Wees-meesters eñ andere op een seker rije verhaelt. Ende ghelijck eertijts sommige Republijcken ende in dese sekere gheslachten overmits haer geluckige bedieninge niet allē tot grooten naem maer oock tot eene sekere gecontinueerde successie van de selvige gecomen zijn/als wy bevindē dat tot Athenē de Leontides, Acamantides, eñ Antiochides geweest zijn/waer tot daer na Themistocles Pericles eñ Aristides voort gecomen zijn: Eñ by de Romeynen de gheslachten van de Tullij, Æmilij, Papirij, Aurelij, Servilij, Sciones, Portij ende andere vermaert ende in vele eeuwen weghebreyt zijn ghewееst: also hebben oock allhier/soomen cleyne dinghen by groote ende nieuwe by oude mach vergheljjcken/ overmidts zy de ghemeyne sake wel bedient hebben / sommighe gheslachten onder andere allenghskens begonnen tot te munten / ende vermaert te worden. Welck oock t'Rhijm-veersken te kennen geeft van oudts gebruyckt / in het welcke wy bevinden dat de Ruyschen, Walen, Schapen, Zaelen ghenoemt worden/als door langhe ende gheluckighe bedieninge der stadt / vermaertheydt van naem by oudts vercreghen hebbende/want het also luyt/ VVat Ruyscht, dat Waelt, VVat Schaept dat Zaelt. Maer dese ende andere dinghen sal een yeghelick lichtelick connen vernemē uyt het Register dat wy hier na stellē.

Dit zijn die Schouten, Burgermeesteren, ende Schepenen, der Stede van Amsterdam, der Iaren als hier nae beschreven staet, eerst beghindende van't Iaer veerthien hondert ende derthien.

Anno 1413.

Schout.

Heyn Oert Willemsz.

Burghemeesteren.

Herwich Andriesz.
Timan Zael.
Timan Heyntgen Dircxsz.
Jan Beth Willemsz.

Schepenen.

Jan Egghert Pietersz.
Claes Bruninck.
Felterdy Jacobsz vã Bergẽ.
Lambert Jansz.
Simon Albertsz.
Vrancke Noert Willemsz.
Dirck Bloemert.

Anno 1414.

Is die nieuvve Kercke begonnen te bouvven door H. Willem Eggert van Purmerẽt.

Schout.

Heyn Oert Willemsz.

Burghermeesteren.

Timan Heyntgen Dircxsz.
Gysbert Huysman.
Hillebrant Dechtersz.
Claes Simon Rysersz.

Schepenen.

Jan Egghert Willemsz.
Jonghe Heyn Oert.
Jacob Jan Willemsz.
Jan Berentsz.
Jan Melys Dircxsz.
Jan Heynenz.
Willem Meynrz.

Anno 1415.

Schout.

Heyn Oert Willemsz.

Burghermeesteren.

Gysbert Huysman.
Jacob Jan Adamsz.
Jonghen Willem Noort.
Herwick Andriesz.

Schepenen.

Ysbrand Gerritsz.
Pieter Adamsz.
Symon Sael.
Daem Meynertsz
Ghyse van Amstel.
Arent Dechtersz.
Clement van Goye.

Anno 1416.

Schout.

Heyn Oert Willemsz.

Burghermeesteren.

Herwich Andriesz.
Timan Heyntgen Dircks.
Timan Zael.
Jan Beth Willemsz.

Schepenen.

Claes Brunnick.
Gysbert Jansz.
Vranck Noert.
Dirck Jacob Gysen.
Felterdy Jacobsz van Berghen.
Gysgen Pieter Allertsz.
Willem Jansz. vãder Graft.

Anno 1417.

Sterf Hertoch Willem van Beyeren, sterf oock Heer Willem Egghert van Purmerendt fundateur vande nieuvve Kerck, is begraven den 15. Iulij inde selve Kerck.

Schout.

Heyn Oert Willemsz.

Burgermeesteren.

Jan Beth Willemsz.
Groote Pieter.
Ysebrand de Wisselaer.
Willem Gerstman.

Schepenen.

Ysbrand Gerritsz.
Daem Meynertsz.
Clement van Goye.
Ruysch Jacob Coppensz.
Ghyse van Amstel.
Splinter Heyn Oertsz.
Jan Egghert Hertgensz.

Anno 1418.

Schout.

Timan Heyntgen Dircxsz.

Burgermeesteren.

Willem Garstman.

Vranck

Branck Willem Jansz
Jan Arentsz.
Joost Pietersz.

Schepenen.

Herwich Andriesz.
Pieter Ab.
Dirck Ane Jansz.
Tyman Tael.
Dirck Jacob Gysen.
Jan Eggert Pietersz.
Jan vander Mij.

Anno 1419.

Schout.

Timan Heyntgen Dircxsz.

Burgerm.

Jan Arentsz.
Servaes Roelofsz.
Gijsbert Huysman.
Daem Braseman.

Schepenen.

Ysbrant de Wisselaer.
Claes Bruninck.
Gijse van Amstel.
Ruysch Jacob Coppensz.
Jan Out Symonsz.
Brunick Spruyt.
Steven Dirck Melisz.

In dit Iaer voorsz. vervvandelde Hertoch Ian van Beyeren dat gherechte, ende vvert al heel verset.

Schout.

Jan Heynensz.

Burgerm.

Dirck Hollant
Willem Reynersz.
Harman Harmansz.
Heyn Oert.

Schepenen.

Symon Mensz.
Brunnick Spruyt.
Jan Out Symonsz.
Dirck Bardenz.
Gerrit Deyman Jansz.
Gijse van Amstel.
Ruysch Jacob Coppenz.

Anno 1420

Schout.

Jan Heynenz.

Burgerm.

Dirck Hollant.
Jacob Duyvel.
Pouwel Luytgensz.
Jan Oude Brouck.

Schepenen.

Dirck Luytgensz.
Willem Dircxsz.
Pieter Garbrantsz.
Allert Pieter Allartsz.
Jan Schoutgen.
Anwel Pietersz.
Hughe Heynensz.

Anno 1421.

Schout.

Jan Heynensz.

Burgerm.

Jacob Duyvel.
Jan Woutersz.
Claes Moyert.
Harman Harmansz.

Schepenen.

Jelis Helmer.
Gijsbert Jacob Grebbersz.
Jan Symon Nessensz.
Jacob Remsz.
Symon Claes Ettensz.
Claes Symon Rijsersz.
Otte Heynensz.

Anno 1422.

Schout.

Jan Heynensz.

Burgerm.

Harman Harmansz.
Dirck Hollandt.
Ruysch Jacob Coppensz.
Anwel Pietersz.

Schepenen.

Pouwels Luytghensz.
Albert Carstensz.
Gerrit Jan Deyman.
Pieter Jacob Lubbertsz.
Gijsgen Pieter Allertsz.
Pouwels Albertsz.
Hughe Heynenz.

Anno 1423.

Schout.

Jan Heynensz.

Burgerm.

Dirck Hollandt.
Cop Heynensz.
Willem Dircxsz.
Jan Ettensz.

Schepenen.

Jan Schoutgijn.
Claes metten Hollen Oogh.
Jan Out Symonsz.
Jelijs Helmer.
Ot Albertsz.
Willem Reynersz.
Claes Heymenz.

Anno 1424.

Schout.

Jan Heynensz.

Burgerm.

Jan Oettensz.
Ruysch Jacob Coppensz.

Hughe

Huge Heynensz.
Claes Moyert.

Schepenen.

Diert Luytgensz.
Dirck van Schoonhoven.
Jan Depman.
Gijsgen Pieter Allertsz.
Gerrit Claes Coppensz.
Andries Jacob Symonsz.
Pouwels Albertsz.

Anno 1425.

Schout.

Jan Heynensz.

Burgerm.

Ruysch Jacob Coppensz.
Anwel Pietersz.
Harman Harmansz.
Allert Pieter Allertsz.

Schepenen.

Jelijs Helmer.
Dirck van Wormer.
Symon van Nesse.
Twittert Jansz.
Joost Gerritsz.
Andries Wrericx.
Claes Jansz.

Anno 1426

Schout.

Jan Heynenz.

Burgerm.

Anwel Pietersz.
Dirck Baerdensz.
Jan Oetensz.
Claes Jan Goertsz.

Schepenen.

Moy Raynertsz.
Pieter Gijsbert Hermansz.
Dirck Heynricxsz.
Hughe Heynensz.
Jā Claes Simō Hoedincxsz
Pauwels Albertsz.
Godevaert Wormboutsz.

Anno 1427

Schout.

Jan Schout Aerentsz.

Burgerm.

Jan Oetensz.
Allert Jacob Pijlensz.
Jan Bout Allertsz.
Andries Wrericxsz.

Schepenen.

Symon Jansz. Hannetgen.
Symon Pietersz. Colijn.
Grebber Dircxsz.
Diert Luytgesz.
Jan van Ylp.
Joost Gerrit de Vradensz.
Jan Symon Nessensz.

Anno 1428.

Schout.

Jan Schout Arentsz.

Burgerm.

Andries Wrericxsz.
Huge Heynensz.
Ruysch Jacob Coppensz.
Moy Reynersz.

Schepenen.

Jonghe Jacob de Vertwer.
Godevaert Wormboutsz.
Allert Pieter Allertsz.
Claes Rolle.
Jan Melijs Gerritsz.
Jan Helmer.
Gerrit Jan van Loven.

Anno 1429

Schout.

Jan Schout Aerentsz.

Burgerm.

Ruysch Jacob Coppensz.
Groote Dirck Claesz.
Jong Claes Symō Rijsersz.
Jan Oetenz.

Schepenen.

Pieter Enghelsz.
Claes Jansz.
Melijs Andriesz.
Gerrit vander Anxter.
Gijsbert Jacob Grebbersz.
Meester Harman.
Henrick Anwelsz.

Anno 1430.

Schout.

Joost Gerritsz.

Burgerm.

Jan Oetenz.
Symon Colijn.
Huge Heynenz.
Willem Dircxz.

Schepenen.

Anwel Pietersz.
Godevaert Wormboutsz.
Jan Bont Albertsz.
Jan van Diemen.
Clement Claesz.
Dirck Bordenz.
Gerrit Depman.

Anno 1431

Schout.

Jan Heynenz.

Burgerm.

Huge Heynenz.
Harman Harmansz.
Claes Jansz.
Jonghe Jacob de Vertwer.

Schepenen.

Allert Pieter Allertsz.
Hoestje Jan Oetensz.
Jacob Ruysch Jacobsz.
Lambert Jacob Reynersz.
Melijs Andriesz.
Diedert Luytgensz.
Lambert Claes Weimen.

Anno

Anno 1432.

Schout.

Jan Heynenz.

Burgerm.

Harman Harmansz.
Ruysch Jacob Coppenz.
Groote Dirck Claesz.
Jan Bont Albertsz.

Schepenen.

Jan van Ylp.
Antwel Pietersz.
Allert Symonsz.
Jan Roy die Stillegangmaker.
Joost Gerritsz.
Gerrit Jansz van Loven.
Symon Nesse.

Anno 1433.

Schout.

Jan Heynenz.

Burgerm.

Jan Bont Albertsz.
Jan Helmer.
Gijsbert Jacob Grebbersz.
Jan Claes Symō Hodinckz

Schepenen.

Jonghe Jacob de Verwer.
Pouwels Albertsz.
Claes Rodde Pietersz.
Willem Sael Jan Oettenz.
Dirck van Wermer.
Diedert Luytgensz.
Jan Bedure.

Anno 1434.

Schout.

Jan Heynenz.

Burgerm.

Gijsbert Jacob Grebbersz.
Huge Heynenz.
Claes Jansz.
Antwel Pietersz.

Schepenen.

Meus Pieter Reyniersz
Ysbrant Heyn die Wisselaer.
Melijs Andriesz.
Jan Beth Willemsz.
Dirck Blommert.
Godevaert Wormboutsz.
Gerret Deyman.

Anno 1435.

Schout.

Jan Heynenz.

Burgerm.

Huge Heynenz.
Ruysch Jacob Coppenz.
Jan Bont Albertsz.
Jonge Claes Symō Rijsersz

Schepenen.

Joost Gerritsz.
Ysbrant Moyert.
Grebber Dircxz.
Claes Gerritsz.
Jacob Braseman.
Dirck de Grebber.
Jacob Pillen Allertsz.

Anno 1436.

Doē sterf vrou Iacoba.

Schout.

Jan Heynenz.

Burgerm.

Jan Bont Albertsz.
Gijsbert Jacob Grebbersz.
Jan Claes Symō Hodinckz
Clement Claesz.

Schepenen.

Ysbrant Heyn die Wisselaer.
Fekerdey Jacob vā Bergen.
Meester Harman.
Dirck van Wormer.
Jonghe Willem Grebber.
Jan Pauw.
Jonge Jacob de Verwer.

Anno 1437.

Schout.

Jan Heynenz.

Burgerm.

Clement Claesz.
Antwel Pietersz.
Ruysch Jacob Coppenz.
Paulus Albertsz.

Schepenen.

Jan Beth Willemsz.
Willem Symonsz.
Joost Gerritsz.
Aisten Claesz.
Hoesche Jan Oetenz.
Melis Andriesz.
Jan Pouwelsz.

Anno 1438.

Schout.

Rombout Andriesz.

Burgerm.

Antwel Pietersz.
Jan Heynenz.
Huge Heynenz.
Jan Bedure.

Schepenen.

Godevaert Wormboutsz.
Meester Jacob Ruysch.
Everd Jacobsz.
Ysbrant Heyn die Wisselaer.
Fekerdey Jacobsz van Berghen.
Daem Meynertsz.
Hendrick Camper.

Anno 1439.

Schout.

Rombout Andriesz.

Burgerm.

Hugo Heynensz.

Gijsbert Jacob Grebbersz.
Pouwels Albertsz.
Jacob Braseman.

Schepenen.

Claes Anwel Pietersz.
Grebbert Dircxz.
Claes Grebber Willemsz.
Meester Harman.
Gerret Jansz van Loven.
Jan Dapman.
Arent Jacobsz.

Anno 1440.

Schout.

Rombout Andriesz;

Burgerm.

Gijsbert Jacob Grebbersz.
Jan Bout Albertsz.
Jan Claes Symõ Hoedincxz
Jan Beth Willemsz.

Schepenen.

Jan Egghert Pietersz.
Heertgen Jansz.
Rnysch Pietersz.
Melijs Andriesz.
Alsten Claesz.
Meester Jacob Ruysch.
Claes Coppert/dese sterff
Oude Claes de Verwer daer voor.

Anno 1441.

Schout.

Rombout Andriesz.

Burgerm.

Jan Bout Albertsz.
Ruysch Jacobsz.
Pouwels Albertsz.
Jonghe Claes Symon Rysersz.

Schepenen.

Joost Gerretsz.
Godevaert Wormbautsz.
Dierck van Wormer.
Jacob de Jonghe Jacobsz.
Steven Dirck Melisz.
Luytgen Jan Arentsz.
Ysbrant Heyn de Wisselaer. Dese sterf.
Jan Ruysch van Lansmer daer voor.

Anno 1442.

Schout.

Rombout Andriesz tot acht daghen na Pincxster.

Ende in dit Iaer acht daeghen nae Pincxster daer voor.

Schout.

Claes die Grebber.

Burgerm.

Pouwels Albertsz.
Gijsbert Jacob Grebbersz.
Huge Heynenz.
Allert Symonsz.

Schepenen.

Meester Harman.
Melijs Andriesz.
Jan Allertsz.
Daem Meynertsz.
Heertgijn Jansz.
Vellert Vechtersz.
Goesen Dirck Bardeuz.

Anno 1443.

Schout.

Claes die Grebber.

Burghermeesteren.

Huge Heynenz.
Jan Claes Symõ Hoedincxz
Jacob Eybenz.
Henrick Anwelsz.

Schepenen.

Ruysch Pietersz.
Claes Frericxz van Steenwijck.
Frerick de Pont.
Albert Gerritsz Crab.
Vechter Willem Mattensz.
Joost Joosz.
Claes die Grebber Gerritsz.

Anno 1444

Schout.

Claes die Grebber.

Burgherm.

Henrick Anwelsz.
Joannes die Grebber.
Vellert Vechtersz.
Grebber Dircxz.

Schepenen.

Pieter Gijsbert Harmansz.
Floris Jacobsz.
Coman Claes Jacobsz.
Pieter Ruysch.
Jan Tymansz.
Lambert Gaeff.
Pieter Hollant Willemsz.

Anno 1445.

Schout.

Claes die Grebber.

Burgermeesteren.

Vellert Vechtersz.
Claes Tholl.
Ruysch Pietersz.
Gerrit groote Pietersz.

Schepenen.

Jan Symonsz van Muyden
Jonghe Dirck Jansz.
Claes Lambertsz van Goey.
Kinne Wael.
Willem Block Arentsz.
Jan Dobbenz.
Harmen Bienz.

Item in dit jaer verwan-

wandelde Hertoch Philips van Bourgondien alle dat Gherechte op Sinte Elisabeths dach.

Schout.

Mr. Jacob Ruysch.

Burgermeesteren.

Jacob Braesman.
Poutwel Albertsz.
Gerbber Dircxz.
Meus Dose.

Schepenen.

Goedevaert Wormboutsz.
Melijs Andriesz.
Willem Symonsz.
Jonghe Gerrit Jansz.
Jan Allertsz.
Meus Pieter Reyniersz.
Gerrit Pieter Boutenz.

Anno 1446.

Schout.

Mr. Jacob Ruysch.

Burghemeesteren.

Bartholomeus Dose.
Jan Claes Symō Hoedincxz
Jacob Eyhenz.
Jan Depman.

Schepenen.

Jan Heynenz.
Dirck van Wormer.
Jonghe Jacob.
Pieter Allertsz.
Groote Symon Mr. Jansz.
Jan Melijs Dircxz.
Jan Willem Gerritsz.

Anno 1447.

Schout.

Mr. Jacob Ruysch.

Burgerm.

Jan Depman.
Dirck Boelensz.
Gerbber Dircxz.
Hendrick Stuyver.

Schepenen.

Gerrit groote Pietersz.
Gerrit Pieter Boutensz.
Allert Symonsz.
Claes Jansz die Snijder.
Meus Pieter Reyniersz.
Goeman Meynert Jansz.
Jan Allertsz.

Anno 1448.

Schout.

M. Jacob Ruysch.

Burgerm.

Henrick Stuyver.
Poutwels Albertsz.
Jacob Eybenz.
Melis Andriesz.

Schepenen.

Jan Symonsz van Muyden.
Goedevaert Wormboutsz.
Jacob Willen Allertsz.
Dirck van Wormer.
Rombout Andriesz.
Jan Willem Jansz.
Gerrit Joosten die Vroede.

Anno 1449.

Schout.

Meester Jacob Ruysch.

Burgerm.

Melis Andriesz.
Meus Pieter Reyniersz.
Henrick Anwelsz.
Hoesche Jan Oetensz.

Schepenen.

Jan Heynensz.
Allert Symonsz.
Dirck Boulenz.
Gerbber Dircxz.
Pieter Hillebrantsz.
Dirck Jansz inde Poort.
Jonghe Gerrit Jansz.

Anno 1450

Schout.

Gerret de Vroede in zijn stede Gerbrāt Jansz daer voor op Sinte Clemens dach.

Burgerm.

Henrick Anwelzj.
Jacob Reyniersz.
Gijsbert Claesz.
Frederick Ysbrantsz Baers

Schepenen.

Bartholomeus Dose.
Henrick Stuyver.
Gerrit Gloy.
Barent Das.
Coman Jan Thymansz.
Melis Schout Heynensz.
Jacob Claes Arentsz.

Anno 1451.

Schout.

Gerbrant Jansz.

Burgerm.

Jacob Reynersz.
Jacob Peeckstock.
Gerbber Dircxz.
Pechter Hillebrantsz.

Schepenen.

Dirck Boelenz.
Jan Ruysch van Tansiner.
Pieter Dirck Smitsz.
Jacob Jacobsz die Jonghe.
Harman Ruysch Jacobsz.
Gijsgen Jansz.
Jan Barentsz.

Anno 1452.

Schout.

Laurens Pauwelsz.

Burgerm.

Jacob Peeckstock.
Bartholomeus Dose.
Henrick Stuyverz.
Henrick Pouwelsz dese sterf.
Jan Wouter Oetenz in zijn stede.

Schepenen.

Meester Jacob Kuysch.
Henrick Kacker.
Allert Symonsz.
Pieter Claesz.
Jacob Willem Claesz.
Symon Dirck Bardenz.
Gerret Dirck Smitsz.

Anno 1453

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Henrick Stuyver.
Dirck Boelensz.
Fredrick Baers.
Gijsgen Jansz tot die Loosdrecht.

Schepenen.

Claes Jansz die Snijder.
Jan Jacobsz Grofgijn.
Heyman van Ilp Pietersz.
Corstgen Jacobsz.
Reynier Andriesz.
Jan Barentsz.
Wolfaert Henrick Pouwelsz

Anno 1454.

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Dirck Boelensz.
Bartholomeus Dose.
Pieter Claesz.
Jan Allertsz.

Schepenen.

Melis Andriesz.
Coppert Vechtersz.
Pieter Dirck Smit.
Rombout Andriesz.
Claes Delman Clemensz.
Jacob Huyge.
Heyman Kuysch.

Anno 1455

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Bartholomeus Dose.
Henrick Stuyver.
Melis Schout Heynensz.
Gerrit Dirck Smitsz.

Schepenen.

Reynier Andriesz.
Symon Dirck Bardenz.
Willem Bruyn.
Meus Pieter Reyniersz.
Lambert Mylingh.
Henrick Colijn Dircksz.
Dirck Hollant Pouwelsz.

Anno 1456.

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Henrick Stuyver dese sterf.
Copper Vechtersz daer voor.
Grebber Dircksz.
Jacob Willem Allertsz.
Pieter Dirck Smitsz.

Schepenen.

Heyn Allertsz.
Gijsbert Claesz.
Claes Melisz van Halm.
Symon Jacobsz.
Rombout Andriesz.
Coman Jan Thijmansz.
Pieter Allertsz.

Anno 1457.

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Pieter Dirck Smitsz.
Dirck Boelensz.
Jan Allertsz.
Bartholomeus Dose.

Schepenen.

Melis Andriesz.
Ysbrant Moyert.
Henrick Colijn Dircksz.
Carsten Jacobsz.
Claes Cantert.
Gerrit Gerret Matheusz.
Albert Oetensz.

Anno 1458.

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Jan Allertsz.
Pieter Allertsz.
Rombout Andriesz.
Gerrit Dirck Smitsz.

Schepenen.

Claes Jansz die Snijder.
Gijsbert Claesz.
Jacob Huge.
Symon Dirck Bardenz.
Roelof Jacob Claesz.
Wouter Oom.
Claes Stanssen.

Anno 1459.

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Gerrit Dirck Smitsz.
Jacob Willem Allertsz.
Bartholomeus Dose
Jacob Jacobsz die Jonghe.

Schepenen.

Ysbrant Moyert.
Carsten Jacobsz.
Jacob Pillen Claesz.
Gerret Mattheusz.
Albert Ottenz.
Roel Dirck Roelensz.
Jan Melis Andriesz.

Anno 1460

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Bartholomeus Dose.
Pieter Allert Pietersz.
Claes Melisz van Hoorn.
Coman Jan Tymansz.

Schepenen.

Gysbert Claesz.
Roelof Jacob Claesz.
Wouter Oom.
Jacob Gerritsz.
Claes Claesz Cantert.
Claes Stansz.
Jacob Jacobsz die Jonghe.

Anno 1461.

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Coman Jan Tymansz.
Jacob Jacobsz die Jonge.
Heyman Ruysschenz.
Gerret Dircksz Smit.

Schepenen.

Carsten Jacobsz.
Gerret Benninck.
Jan Outgersz Schoutgen.
Symon Claesz van Haerlē.
Gysbert Dircksz Muys.
Albert Oettenz.
Claes Heyn in den Arent.

Anno 1462.

Den 22 November is Brugmā, wesende vā de Oorden der Minrebroederē in dese stede gecomen, eñ tegē wille der Heerē Magistraten in der stadt gebleven door zijn welsprekentheyt aen de devote gemeynte, waer van noch een spreecwoort is geblevē. **Al cost ghy praten als Brugman**

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Jacob Jacobsz die Jonghe,
Bartholomeus Dose.
Jan Allertsz.
Gerret Macheusz.

Schepenen.

Grebber Dircksz.
Gysbert Claesz.
Rombout Andriesz.
Claes Cantert.
Symon Dirck Bardenz.
Claes Stanssen.
Bruyn Dircksz Muys.

Anno 1463.

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Burgerm.

Jan Allertsz.
Pieter Allert Pietersz.
Heyman van Ilp Pietersz.
Gerret Dircksz Smit.

Schepenen.

Gerret Benninck.
Jan Outgersz Schoutgen.
Symon Claesz van Haerlē.
Gysbert Dircksz Muys.
Jacob Gerretsz.
Tyman Outgersz.
Tyman Zael Melisz.

Anno 1464.

Schout.

Louwerens Pouwelsz.

Op den 13 dach in Iulio, binnen dit Iaer wert Schout.
Albert Ottenz.

Burghermeesteren.

Gerret Dircksz Smit.
Bartholomeus Dose.
Gysbert Claesz.
Jacob Pillen Allertsz.

Schepenen.

Melis Schout Heynenz.
Symon Dirck Bardenz.
Roel Jacob Claesz.
Claes Stanssen.
Jan Beth Jansz.
Outger Outgersz.
Jan Claes Goertsz.

Anno 1465

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Bartholomeus Dose.
Jan Allertsz.
Jacob Jacobsz die Jonge.
Gerret Matheusz.

Schepenen.

Heymen Ruysch Jacobsz.
Claes Cantert.
Gerret Benninck.
Jan Outgersz Schoutgen.
Gysbert Dircksz Muys.
Symon Claesz van Haerlē.
Tyman Zael Melisz.

Anno 1466.

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Jan Allertsz.
Pieter Allertsz.
Coman Andries Willemsz.
Gerret Dircksz Smit.

Schepenen.

Melis Schout Heynenz.
Coman Jan Tymansz.
Pieter Claesz.
Bruyn Dircksz Mups.
Jan Beth Jansz.
Jacob Henrick Anwelsz.
Claes Jan Oomkens.

Anno 1467.

Sterf Hertoch Philips van Bourgondien.

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Gerret Dircksz Smit.
Bartholomeus Dose.
Heyman van Ylp Pietersz.
Gijsbert Dircxsz Mups.

Schepenen.

Gerret Benninck.
Jacob Hughe.
Jacob Hanningz de Goudtsmit.
Symon Dirck Bardenz.
Gijsbert Thomasz.
Gerret Jan Allertz.
Claes Heyn aende Plaets.

Anno 1468

Schout.

Albert Ottenz.

Burghermeesteren.

Gijsbert Dircksz Mups.
Jacob Jacobsz de Jonghe.
Meester Jacob Ruysch.
Gerret Matheusz.

Schepenen.

Coman Jan Tymansz.
Symon Jan Rijsersz.
Jan Taling Jansz.
Claes Diercksz Smit.
Willem Rijcksz.
Claes Heyman van Ylp.
Jan Beth Jansz.

Anno 1469.

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Jacob Jacobsz de Jonghe.
Pieter Roding Pietersz.
Claes Stanssen.
Goossen Dirck Bardenz.

Schepenen.

Volcker Blommert.
Ghijsbert Thomasz.
Jan Melis Andriesz.
Symon Allert Symonsz.
Jan Dircksz van Wormer.
Jan Claessen van Hoppen.
Claes Grebber Dircxz.

Anno 1470.

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Pieter Roding Pietersz.
Boel Dirck Boelenz.
Jacob Henrick Anwelsz.
Louwerens Pouwelsz.

Schepenen.

Claes Delman Clementz.
Jacob Duyvel Claesz.
Henric Claesz van Haerlem
Henrick Jansz Ackerman.
Tyman Zael Melisz.
Jan Beth Wechtersz.
Jacob Jacobsz de Jonghe.

Anno 1471

Schout.

Albert Ottenz.

Burgerm.

Jacob Henrick Anwelsz.
Jacob Jacobsz de Jonghe.
Jan Beth Jansz.
Wouter Oom.

Schepenen.

Symõ Dirckz wt de Poort.
Hughe Willemsz.
Jan Talingh Jansz.
Bartholomeus Jacobsz.
Claes Lastman.
Dirck Ruysch Heymansz.
Jan Benninck.

Anno 1472.

Schout.

Albert Ottenz.
Jacob Henrick Anwelsz.
daer voor opte eersten dach Octobris.

Burgerm.

Jacob Jacobsz die Jonghe.
Pieter Rodingh.
Coman Andries Willemsz.
Boel Dirck Boelensz.

Schepenen.

Jacob Willen Claesz.
Olfert Pietersz.
Pieter Colijn Pietersz.
Jan Deyman Pengh.
Albert Willemsz Cantert.
Claes Heyn aenden Plaets.
Jan Coman Jansz.

Anno 1473

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Pieter Rodingh Pietersz.
Claes Stanssen.
Jan Beth Jansz.
Jan Dircksz van Wormer.

Schepe-

Schepenen.

Dirck Hollant Pouwelsz.
Henrick Ackerman Jansz.
Pieter Meus Dose.
Tyman Zael Melisz.
Dirck Symon Bardeuz.
Gerret Symon Claes Anwelsz.
Gaef Benninck Gerretsz.

Anno 1474

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Claes Stanssen.
Jacob Jacobsz die Jonge.
Pieter Allertsz.
Louwerens Pouwelsz.

Schepenen.

Albert Ottenz.
Olfert Pietersz.
Boel Dircksz van Wormer.
Jan Talingh Jansz.
Jan Claesz van Hoppen.
Bartholomeus Jacobsz.
Jan Benninck Gerretsz.

Anno 1475

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Jacob Jacobsz die Jonghe.
Pieter Rodingh Pietersz.
Boel Dirck Boelensz.
Symō Dircxz wt die Poort.

Schepenen.

Roel Jacob Claesz.
Jan Barentsz.
Tyman Zael Melisz.
Dirck Henrick Anwelsz.
Egbert Jansz.
Pieter Haringh.
Clement Gerritsz.

Anno 1476.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Pieter Rodingh Pietersz.
Jan Talingh Jansz.
Jan Dircksz van Wormer.
Gerrit Dircksz Smit.

Schepenen.

Henrick Jansz Ackerman.
Gerret Melisz.
Olfert Pietersz.
Claes Martijnsz.
Bruyn Fops Jacobsz.
Jan Broeck Melisz.
Gerret Dircxz vander Anxter.

Anno 1477.

Doen sterff Hertoge Carel van Bourgōdien

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Jan Talingh Jansz.
Jacob Jacobsz die Jonge.
Jan Beth Jansz.
Pieter Allert Pietersz.

Schepenen.

Heymen Pietersz van Ilp.
Hughe Willemsz.
Jan Willemsz vāder Graft.
Jacob Pieter Hillebrantsz.
Jan Claes Guertsz.
Hechter Barentsz.
Claes Lambert Gayenz.

Anno 1478.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Jan Beth Jansz.
Boel Dirck Boelensz.
Gerret Heyman.
Gerret Dircksz Smit.

Schepenen.

Jan Barentsz.
Mathijs Pietersz die Zeepsieder.
Albert Willemsz Cantert.
Jan Bont Jansz.
Jacob de Wael Jansz.
Meester Willem Andriesz.
Claes jongh Jacobsz.

Anno 1479.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Gerret Heyman.
Pieter Rodingh.
Jan Claesz van Hoppen.
Symō Dircxz wt die Poort.

Schepenen.

Hanningh Thymansz.
Thyman Zael Melisz.
Jacob van Berghen.
Willem Boom Dircksz.
Lambert Lambertsz.
Dirck Claes Sillemoer.
Hillebrant Jansz Modder.

Anno 1480.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Pieter Rodingh Pietersz.
Jan Dircksz van Wormer.
Jan Beth Jansz.
Gerrit Dircxz Smit.

Schepenen.

Hughe Willemsz.
Lambert Jansz.
Egbert Jansz.

Ysbrant Jansz.
Jan Bont Jansz. (nensz.
M. Jan Melis Schout Hey

Anno 1481.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgermeesteren.

Jan Beth Jansz.
Jacob Jacobsz de Jonghe,
Jan Coman Jansz.
Jacob Pieter Hillebrantsz, dese sterf.
Jan Claes van Hoppē daer voor

Schepenen.

Pieter Pietersz inden Haen.
Willem Boom Dircksz.
Boel Jacob Bicker.
Jan Clemensz.
Gerret Symon Claes Anwelsz.
Symon Bardenz.
Pieter Bicker Dircksz.

Anno 1482.

Is dese Stede eerst met een steenen Muer ende Toorens bemetselt gheworden.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgherm.

Jacob Jacobsz die Jonghe.
Pieter Roding.
Gysbert Jacobsz Drooch.
Boel Dirc Boelenz dese sterf
Jacob van Berghe Pietersz daer voor.

Schepenen.

Gerret Dirksz Smit.
Symon Dircsz wt de Poort
Dirck Pietersz Poot.
Pieter Martynsz.
Meester Symon Cognan.
Ysbrant Jan Heynensz.
Symon Jansz Beth.

Anno 1483.

Schout.

Jacob Henr icz.

Burgerm.

Jacob van Berghe Pietersz.
Pieter Haring Jansz.
Egbert Jansz.
Dirck Heyman Ruysch.

Schepenen

Jacob Willemsz.
Pieter Jacobsz in Hamburch
Lambert Lambertsz.
Gerret Symon Claes Anwelsz.
Jan Claes Lambertsz.
Goedevaert Thomasz.
Andries Boelen Dircksz.

Anno 1484.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burg erm.

Dirck Heyman Ruysch.
Jan Bethsz.
Dirck Symon Bardenz.
Bartholomeus Jacobsz.

Schepenen.

Jan Claesz van Hoppen.
Pieter Martynsz.
Louwerens Lambertsz.
Jan Broeck Melisz.
Gerret Symon Jansz.
Reyer Jansz.
Jan Jansz Gerst.

Anno 1485

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burghermeesteren.

Bartholomeus Jacobsz.
Pieter Ellertsz.
Jan Dircksz van Wormer.
Gysbert Jacobsz Drooch.

Schepenen.

Jan Pietersz Poot.
Egbert Jansz.
Gerret Symon Claes Anwelsz.
Jan Persyn Jansz.
Gerret Sybrantsz.
Dirck Claesz Sillemoer.
Godevaert Taemsz.

Anno 1486.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Gysbert Jacobsz.
Jacob Jacobsz die Jonghe.
Jacob van Berghen.
Jan Claes Lambertsz.

Schepenen.

Dirc Symon Jan Ruysersz.
Matthys Willemsz.
Robbrecht Jansz.
Jacob Willemsz.
Claes Pauw Jansz.
Coert Jacobsz Duyvel.
Floris Jan Claesz.

Anno 1487.

Schout.

Jacob Hendricxz.

Burgerm.

Jacob Jacobsz de Jonghe.
Jan Beth Jansz.
Jan Broeck Melysz.
Gerrit Symon Claes Anwelsz.

Schepenen.

Dirck Pietersz Poot
Egbert Jansz.
Pieter Jacobsz in Hamburch
Gerryt Willemsz van Alckmaer.
Dirck Claesz.
Reyer Jansz.
Pieter Reyniersz.

Anno

Anno 1488.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Gerrit Symon Claes Anwelsz.
Jan Dirck van Woznersz.
Gijsbert Jacobsz.
Bartholomeus Jacobsz.

Schepenen.

Dirck Symon Jan Rysersz.
Jacob Walichsz.
Jan Claesz van Hoppen.
Jong Jan Cozaelisz Blanckert.
Claes Pauw.
Mr. Willem Andziesz.
Martijn Dircxz.

Anno 1489.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Gijsbert Jacobsz.
Dirck Heymansz.
Jacob Jong Jacobsz.
Vechter Barentsz.

Schepenen.

Melijs Pauw.
Jan Clementsz.
Dirck Listing.
Jan Beth Zeke Dircxz.
Dirck Claesz.
Meester Pieter Nanninckxz.
Jan Jansz Gerst.

Anno 1490.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Jacob Jong Jacobsz.
Jan Claesz van Hoppen.
Bartholomeus Jacobsz.
Gerrit Symon Claes Anwelsz.

Schepenen.

Dirc Symon Jan Rijsersz.
Jan Melijs Andziesz.
Peter Claesz Stellincx
Boel Jacob Bickersz.
Gerrit Symon Jansz.
Willem Grebber.
Symon Jan Bethz.

Anno 1491.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Jan Claesz van Hoppen.
Jan Dirck van Woznersz.
Dirck Symon Bardenz.
Dirck Claesz.

Schepenen.

Peter Colijn.
Peter Haring.
Reynier Jā Waerdenz Zwagher.
Claes Hendzicx vander Schell.
Gerrit Dircxz van Alckmaer.
Jan Bout Jansz.
Symon Teding Symonsz.

Anno 1492.

Tot Amsterdam zijn ontrent 70 Zeeroovers gherecht.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Dirck Claesz.
Jacob Willemsz.
Jacob Jong Jacobsz.
Bartholomeus Jacobsz.

Schepenen.

Henrick Ackerman.
Jan Bethsz.
Gerrit Symon Claes Anwelsz.
Jan Claesz wt die Poozt.
Bzuyning Claesz.
Andzies Boelensz.
Jan Benninck Jansz.

Anno 1493.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Jacob Jong Jacobsz.
Dirck Heymansz.
Mr. Jan Melijs.
Jacob van Berghe.

Schepenen.

Willem Boem.
Jan van Persijn.
Coert Jacob Dibelsz.
Stans Claesz.
Martijn Dircxz.
Flozis Jansz.
Gerrit Gerrit Mattheusz.

Anno 1494.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgerm.

Dirck Heymansz.
Jan Bethsz.
Mr. Willem Andziesz.
Dirck Symon Bardenz.

Schepenen.

Henrick Ackerman.
Jan Claesz van Hoppen.
Bartholomeus Jacobsz.
Bzuyning Claesz.
Andzies Boelenz.
Schipper Tyman Pietersz.
Pilgzam Jong Jacobsz.

Anno 1495.

Schout.

Jacob Henrick Anwelsz.

Burgermeesteren.

Mr. Willem Andriesz.
Dirck Claesz.
Gijsbert Jacobsz.
Boel Jacob Bickersz.

Schepenen.

Jacob van Berghe.
Gerrit Symon Claes Anwelsz.
Reynier Jan Waerdenz swagher.
Gerrit vander Ancxter.
Peter Henricxsz.
Peter Reyniersz.
Claes Moyert Dircxz.

Item in dit Iaer voorseydt starff Iacob Henricxsoon Schout, ende in zijn stede soo werdt Schout Ian Benningh Ianssen zijn dochters soon.

Anno 1496.

Schout.

Jan Benningh.

Burgerm.

Dirck Claesz.
Andries Boelenz.
Jan Bethz.
Willem Boem.

Schepenen.

Henrick Ackerman.
Dirck Symon Bardenz.
Jan Clementsz.
Bruyning Claesz.
Clement Wolfertsz.
Jan Jansz Gerst.
Godevaert Taemsz. dese sterf.
Coert Jacobsz daer voor.

Anno 1497.

Schout.

Jan Benning.

Burgerm.

Andries Boelenz.
Meester Willem Andriesz.
Jacob van Berghe.
Boel Jacob Bickersz.

Schepenen.

Jan van Oeymen.
Bartholomeus Jacobsz.
Melijs Pauwe.
Reyner Jan Waerdensz.
Jan van Persijn.
Peter Henricxz.
Ruysch Jan Bettenz.

Anno 1498.

Schout.

Jan Benning.

Burgermeesteren.

Meester Willem Andriesz.
Willem Boem.
Dirck Heymansz.
Bruyninck Claesz.

Schepenen.

Jan Claes van Hoppen.
Jan Clemensz.
Schipper Tyman Pietersz.
Stans Claesz.
Martijn Dircxz.
Pelgram Jong Jacobsz.
Claes Gerrit Heymansz.

Anno 1499

Schout.

Jan Benning.

Burgerm.

Dirck Heymansz.
Andries Boelenz.
Dirck Symon Bardenz.
Clement Wolfaertsz.

Schepenen.

Gijsbert Jacobsz.
Gijsbert Sekerdeysz.
Melijs Pauwe.
Coert Jacobsz.
Symon Boenacker.
Jan Jansz Gerst.
Gerrit Gerrit Mattheusz.

Anno 1500.

Schout.

Jan Benning Jansz.

Burgerm.

Dirck Symon Bardenz.
Meester Willem Andriesz.
Bartholomeus Jacobsz.
Dirck Claesz Sillemoer.

Schepenen.

Jan Melijs Andriesz.
Jan Claesz van Hoppen.
Reyer Jan Waerdensz.
Gijsbert Lap Sekerdays.
Hillebrant Jan Claesz.
Pieter Roding Pietersz.
Coen Pietersz.

Thresoriers.

Jan Clement Hendricxz.
Ruysch Jan Bethsz.

Weesmeest.

Jan Clement.
Ruysch Jan Bethsz.

Anno 1501.

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgerm.

Burgerm.

Meester Willem Andriesz.
Dirck Heyman Ruysch.
Andries Boel Dircxz.
Clement Wolfertsz.

Schepenen.

Bruyn Claesz.
Stants Claes Stansz.
Flours Jan Claesz.
Court Jacob Dibelz.
Gerrit Gerrit Matthensz.
Meester Dirck Pauwelsz.
Claes Gerritsz Deyman.

Thresoriers

Niclaes Heyn Claesz.
Bartholomeus Jacobsz.

Weesmeest.

Ruysch Jan Bethz.
Melijs Pauw Jansz.

Anno 1502.

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgerm.

Bartholomeus Jacobsz.
Meester Willem Andriesz.
Jacob van Bergen Pietersz.
Jan Persijn Jansz.

Schepenen.

Dirck Claes Sillemoer.
Jan Claesz van Hoppen.
Reyer Jan Waerdensz.
Gijsbert Lap Sekerday.
Hillebrant Claesz.
Pieter Roding Pietersz.
Coen Pietersz.

Thresoriers.

Claes Heyn Claesz.
Meester Willem Andriesz.

Weesmeest.

Ruysch Jan Bethz.
Melijs Pauw Jansz.

Anno 1503.

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgerm.

Andries Boel Dircxz.
Jacob van Burgh
Jan Persijn Jansz.
Cornelis Jansz de Vlaming.

In de gheschreven copie staen dese namẽ.

Bartholomeus Jacobsz.
Niclaes Heyn.
M. Willem Andriesz.
Clemens Wolfartsz.

Schepenen.

Martijn Dircxz.
Reyer Jan Wardensz.
Claes Gerritsz Deyman.
Henrick Jan Barentsz.
Jan Jansz van Naerden.
Symon Sillemoer Claesz.
Mr. Pieter Colijn.

Thresoriers.

Andries Boel Dircxz.
Claes Moyert Dircxz.

Weesmeest.

Melijs Pauw Stansz.
Stans Claesz worde ghecoren.
Waerdeyn in zijn stede.
Clement Henricx.

Anno 1504

Schout.

Jan Bennsinck Jansz.

Burgerm.

Claes Heyn Claesz.
Dirck Claesz Sillemoer.
Andries Boel Dircxz.
Claes Moyert Dircxz.

Schepenen.

Jan Persijn Jansz.
Court Jacobsz Dibel.
Gijsbert Lap Sekerday alias Fekerdey.
Stans Claesz.
Hillebrant Jansz.
Dirck Jacobsz Quinting.
Cornelis Pauw Jansz.

Thresoriers.

Floris Jan Claesz.
Claes Gerritsz Deyman.

Weesmeest.

Clement Wolfertsz.
Cornelisz Jansz Vlaming.

Anno 1505

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgerm.

Andries Boel Dircxz.
Dirck Heymansz Ruysch.
Gerrit Matthensz.
Floris Jan Claesz.

Schepenen.

Martijn Dircxz.
Reyer Jan Wardaynz.
Claes Gerritsz.
Henrick Jan Barentsz.
Jan Jansz van Naerden.
Symon Sillemoer Claesz.
Mr. Peter Colijn Jacobsz.

Thresoriers.

Claes Moyert Dircxz.
Cornelis Jansz Vlaming.

Weesmeest.

Claes Heyn Claesz.
Bruyn Claesz.

Anno 1506.

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgerm.

Gerrit Gerrit Mattheusz.
Dirck Claes Sillemoer.
Claes Heyn Claesz.
Claes Moyert Dircxz.

Schepenen.

Court Jacobsz Dibel.
Gijsbert Lap Sekerdap.
Stans Claesz.
Dirck Pouwelsz.
Pieter Claesz Cantert.
Dirck Jacobsz Quinting.
Jacob Huych Jansz.

Thresoriers.

Floris Jan Claesz.
Bruyn Claesz.

Weesmeest.

Jan Persijn Jansz.
Bruyn Claesz.

Anno 1507.

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgerm.

Dirck Claesz.
Andries Boel Dircxz.
Dirck Ruysch Heymansz.
Floris Jan Claesz.

Schepenen.

Jan Persijn Jansz.
Claes Gerritsz Dapman.
Henrick Jan Barensz.
Mr. Pieter Colijn Jacobsz.
Jan Lambertsz.
Willem Duyn Pietersz.
Jan Jan Evertsz.

Thresoriers.

Claes Moyert.
Frans Claes Heynenz.

Weesmeest.

Bruyn Claesz.
Gerrit Willemsz.

In dit jaer sterf Philips de 2 Coninck van Spaengien Graeve van Hollant &c.

Anno 1508.

Schout.

Jan Benninck Jansz.

Burgerm.

Andries Boel Dircxz.
Claes Heyn Claesz.
Claes Moyert Dircxz.
Gerrit Mattheusz.

Schepenen.

Gerrit Willemsz.
Pieter Henricxz.
Gijsbert Lap Seker dap.
Dirck Pouwelsz.
Symon Sillemoer Claesz.
Jacob Huych Jansz.
Hayman Jacobsz.

Thresoriers.

Frans Claes Heynenz.
Floris Jan Claesz.

Weesmeest.

Bruyn Claesz.
Claes Gerritsz Dapman.

Anno 1509.

Schout.

Jan Benninck Jansen.

In dit jaer den 15 Iulij hebben de Magistraten deser stede macht ghecreghen Schout te maecken ende hebben gestelt, na dat Ian Benninck overleden was.

Schout.

Gerrit Willemsz van Alckmaer/daer nae.

Schout.

Gerrit Mattheusz/starf/ daer nae.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz. die inde gheschreven Copie ghenoemt werdt Symon Claesz Scholl.

Burgerm.

Gerrit Mattheusz. dese sterf daer nae
Claes Heyn Claesz.
Dirck Haymansz Ruysch/ dese starf daer nae
Andries Boelenz.
Dirck Sillemoer Claesz.
Clement Wolfertsz.

Schepenen.

Pieter Roding Pietersz.
Mr. Peter Colijn.
Jan Lambrecht Jansz.
Jacob Gijsbertsz.
Claes Claesz Gaeff.
Jan Jan Evertsz.
Jan Gaeff Jansz.

Thresoriers.

Claes Moyert Dircxz dese sterf (voor.
Claes Gerritsz Dapmā daer
Floris Jan Claesz.

Weesmeest.

Claes Heyn Claesz.
Bruyn Claesz.

Anno 1510.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Andries Boel Dircxz.
Floris Jan Claesz.
Cornelis Jansz Vlaming.
Claes Gerritsz Deyman.

Schepenen.

Pieter Henricxz Der.
Dirck Pouwelsz/ dese starf
Huge Wollebrātsz daer voor.
Willem Duyn Pietersz.
Daem Meusz.

Frans

Frans Claes Heynensz.
Jonghen Dirck Claesz.
Lucas Jacobsz.

Thresoriers.

Dirck Claes Sillemoer.
Claes Heyn Claesz.

Weesmeest.

Ruysch Jan Bethz.
Gerrit Willemsz.

Anno 1511.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgermeesteren.

Floris Jan Claesz.
Claes Heyn Claesz.
Dirck Claesz Sillemoer.
Clement Wolfertsz.

Schepenen.

Pieter Roding. alf. Coding.
Pieter Reyersz.
M. Peter Colijn.
Jan Lambertsz.
Jacob Gijsbertsz van Campen, inde ghescreven Copie
Jabob Jacobsz de Jonghe.
Claes Cop inde gheschreven Copie.
Jan Dircxz Zijl.

Thresoriers.

Claes Gerritz.
Ruysch Jan Bethz.

Weesmeest.

Stans Claes Stansz.
Andries Boel Dircxz.

Anno 1512.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Claes Heyn Claesz.
Andries Boelenz.
Cornelis Jansz.
Claes Gerritsz.

Schepenen.

Willem Pietersz Duyn.
Daem Nieuwisz.
Jan Gaeff Jansz.
Hugo Wollebrantsz.
Henrick Conninck Henricxz.
Claes Jacobsz Paradis.
Reyer Pietersz.

Thresoriers.

Floris Jan Claesz.
Ruysch Jan Bethz.

Weesmeest.

Clement Wolfertsz.
Hillebrant Jansz Otter.

Anno 1513.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Claes Gerritsz Dayman.
Clement Wolfertsz.
Ruysch Jan Bethz.
Floris Jan Claesz.

Schepenen.

Pieter Reyersz.
Pieter Roding Pietersz.
Mr. Peter Colijn.
Jan Lambert Jansz.
Henrick Jan Barentsz.
Jacob Huych Jansz.
Walich Jansz.

Thresoriers

Claes Heyn Claesz.
Dirck Jacobsz de Jonghe.

Weesmeest.

Frans Claes Heynenz.
Hillebrant Jansz.

Anno 1514.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Floris Jan Claesz.
Andries Boelenz.
Dirck Claesz Sillemoer.
Claes Heyn Claesz.

Schepenen.

Willem Duyn Pietersz.
Jan Gaeff Jansz.
Daem Nieuwisz.
Lucas Jacobsz.
Henrick Conninck.
Robrecht Jacobsz.
Symon Claesz van Noort.

Thresoriers.

Claes Gerritsz Daymans
Ruysch Jan Bethz.

Weesmeest.

Floris Claes Heynenz.
Clement Wolfertsz.

Anno 1515.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Andries Boelenz.
Claes Gerritsz Dayman.
Cornelis Jansz de Vlaming.
Ruysch Jan Bethz.

Schepenen.

Henrick Jan Barentsz.
Jan Lambert Jansz.
Jacob Gijsbertsz.
Claes Gaeff Claesz.
Claes Jacobsz Paradijs.
Pieter Jansz Ackerman.
Gerrit Dechtersz.

Thresoriers.

Claes Heyn Claesz.
Floris Jan Claesz.

Weesmeest.

Clement Wolfertsz.
Frans Claes Heynenz.

Anno 1516.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgerm.

Claes Gerritsz Deyman.
Floris Jan Claesz.
Willem Duym Pietersz.
Jonghen Dirck Claesz.

Schepenen.

Jacob Buych Jansz.
Daem Meeusz.
Jan Gaeff Jansz.
Hugo Willebrantsz.
Symon Claesz van Hoorn.
Gerrit Andriesz.
Albert Andries Boelenz.

Thresoriers.

Claes Heyn Claesz.
Bruyn Claesz.

Weesmeest.

Clement Wolfertsz.
Frans Claes Heynenz.

Anno 1517.

Schout.

Symon Sillemoer Claesz.

Burgermeesteren.

Floris Jan Claesz.
Claes Heyn Claesz.
Andries Boelenz.
Jan Lambert Jansz.

Schepenen.

Bruyn Claesz.
M. Peter Colijn.
[illegible]

Jacob Gijsbertsz vã Campẽ.
Lucas Jacobsz.
Cornelis Henricxz Ver.
Claes Willebrantsz.

Thresoriers.

Cornelis Jansz Vlaming.
Dirck Claesz de Jonghe.

Weesmeest.

Clement Wolfertsz.
Frans Claes Heynenz.

Anno 1518.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Claes Heyn Claesz.
Jonghen Dirck Claesz.
Claes Gerritsz Deyman.
Ruysch Jan Bethz.

Schepenen.

Frans Claesz.
Claes Gaeff Claesz.
Symon Claesz van Hoorn.
Albert Andries Boelenz.
Coenraet Jansz.
Mienwis Pietersz Doos.
Cornelis Benninc Gerritsz.

Thresoriers.

Floris Jan Claesz.
Cornelis Jansz.

Weesmeest.

Clement Wolfertsz.
Frans Claes Heynenz.

Anno 1519.

Schout.

Meester Jan Huybertsz.

Burgerm.

Jonghe Dirck Claesz.
Jan Lambert Jansz.
Floris Jan Claesz.
Cornelis Jã Vlaming sterf.
Clemẽt Wolferts daer voor.

Schepenen.

Meester Peter Colijn.
Jan Gavenz.
Daem Meusz.
Gerrit Andriesz.
Claes Willebrantsz.
Symon Louwereysz Neef.
Jan Claes Heynenz.

Thresoriers.

Claes Heynen Claesz.
Willebrant Jansz Otten.

Weesmeest.

Clement Wolfertsz in zijn stede.
Bruyn Claesz.
Frans Claes Heynensz.

Anno 1420.

Schout.

Meester Jan Huybertsz.

Burgerm.

Jan Lambert Jansz.
Claes Heyn Claesz.
Claes Gerritsz Deyman.
Symon Claesz Sillemoer.

Schepenen.

Herman Jacobsz.
Henrick Coninck.
Reyer Pietersz.
Robrecht Jacobsz.
Symon Claes van Hoorn.
Allert Andries Boelensz.
Coenraet Jansz.

Thresoriers.

Jonghe Dirck Claesz.
Willebrant Jansz Otten.

Weesmeest.

Ruysch Jan Bethz.
Bruyn Claesz.

Anno

Anno 1521.

Schout.

Meester Jan Huybertsz.

Burgerm.

Claes Heyn Claesz.
Jonghen Dirck Claesz.
Willem Duyn Pietersz.
Hillebrant Jansz Otter.

Schepenen.

Jan Gabenz.
Daem Meeusz.
Gerrit Andriesz.
Cornelis Henricxz.
Claes Hillebrantsz.
Symon Louwereysz.
Meester Jan Teng.

Thresoriers.

Claes Gerritsz Deyman.
Albert Andries Boelenz.

Weesmeest.

Floris Jan Claesz.
Meest. Peter Colijn.

Anno 1522.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Jonghen Dirck Claesz.
Floris Jan Claesz.
Claes Gerritsz Dayman.
Albert Andries Boulenz.

Schepenen.

Stans Claesz.
Jacob Gijsbertsz.
Frans Claes Heynenz.
Cornelis Benninck.
Symon Claesz van Hoorn.
Mr. Cornelis Dobbenz.
Jan Ysbrant Hollesloot.

Thresoriers.

Claes Heyn Claesz.
Hillebrant Jansz Otter.

Weesmeest.

Mr. Peter Colijn.
Ruysch Jan Bethz.

Anno 1523.

Schout.

Meester Jan Huybertsz.

Burgerm.

Floris Jan Claesz.
Claes Heyn Claesz.
Ruysch Jan Bethz.
Robrecht Jacobsz.

Schepenen.

Symon Claesz Sillemoer.
Meester Peter Colijn.
Claes Gaeff.
Heyman Jacobsz.
Claes Hillebrantsz.
Dirck Kerstensz.
Claes Coeck Claesz.

Thresoriers.

Jonghen Dirck Claesz.
Albert Andries Boelenz.

Weesmeest.

Hillebrant Jansz Otter.
Cornelis Benninck.

Anno 1524.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Claes Heyn Claesz dese sterf.
Ruysch Jã Bethz daer voor.
Symon Claesz van Hoorn.

Allert Andries Boelenz.
Jonghen Dirck Claesz.

Schepenen.

Lucas Jacobsz persijn.
Gerrit Andriesz.
Meester Jan Teng.
Symon Lourentsz Neck.
Jan Ysbrant Hollesloot.
Jan Ysbrantz Lijndraeyer.
Meester Cornelis Dobbenz.

Thresoriers.

Ruysch Jan Bethz.
Floris Jan Claesz.

Weesmeest.

Mr. Peter Colijn.
Hillebrant Jansz Otter.

Anno 1525.

Schout.

Meester Jan Huybertsz.

Burgerm.

Albert Andries Boelenz.
Floris Jan Claesz.
Robert Jacobsz.
Frans Claes Heynenz.

Schepenen.

Stans Claesz.
Cornelis Henricx Loen.
Meester Peter Colijn.
Cornelis Sybrantsz Buyck
Jacob Buych Harinch.
Pieter Aemsz.
Cornelis Cornelisz.

Thresoriers.

Dirck Claesz de Jonghe.
Cornelis Benninck.

Weesmeest.

Meester Peter Colijn.
Hillebrant Jansz Otter.

Anno

Anno 1526.

Schout.

M. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Floris Jan Claesz.
Rupsch Jan Bethz.
Dirck Claesz de Jonghe.
Lucas Jacobsz Persijn.

Schepenen.

Symon Claesz van Hoorn
Claes Hillebrantsz.
Gerrit Andriesz van Hoorn.
M. Cornelis Dobbenz.
Gerrit Pancrasz.
Jacob Benning.
M. Henrick Dircxz.

Thresoriers.

Cornelis Benninck.
Allert Aris Boelensz.

Weesmeest.

Meester Peter Colijn.
Hillebrant Jansz Otter.

Anno 1527.

Schout.

Meester Jan Huybertsz.

Burgerm.

Lucas Jacobsz Persijn.
Albert Andries Boelensz.
Frans Claes Heynenz.
Hillebrant Jansz Otter.

Schepenen.

Claes Jacobsz Paradijs.
Cornelis Henricxz Loen.
Cornelis Benning.
Symon Lowerensz Heck.
Jan Ysbrantsz Lijndraper.
Jacob Dircxz Prins.
Claes Volckertsz.

Thresoriers.

Rupsch Jan Bethz.
Jonghen Dirck Claesz.

Weesmeest.

Mr. Peter Colijn.
Haeyman Jacobsz.

Anno 1528.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Albert Andries Boelenz.
Rupsch Jan Bethz.
Claes Gerrits Dayman.
Haeyman Jacobsz.

Schepenen.

Gerrit Andriesz van Hoorn.
Claes Hillebrantsz.
Meester Cornelis Dobbenz.
Jan Ysbrantsz Hollesloot.
Meester Henrick Dircxz.
Peter Aemsz.
Jacob Codde starf daer voor
Pieter Ackerman.

Thresoriers.

Meest. Peter Colijn.
Hillebrant Jansz Otter.

Weesmeest.

Jonghen Dirck Claesz.
Cornelis Benning.

Dit Iaer is S'Ticht van Vtrecht onder het Hoff van Bourgondien ghekomen.

Anno 1529.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Rupsch Jan Bethz.
Lucas Jacobsz Persijn.
Hillebrant Jansz Otter.
Cornelis Henricxz Loen.

Schepenen.

Cornelis Graeff Lambertsz.
Cornelis Buyck Sybrantsz.
Goosen Jansz Recalff.
Albert Kerstensz.
Pieter Ackerman Pietersz.
Willem Dirck Bardenz.
Jacob Roeloffsz dese starf.
Symon Mertensz daer voor.

Thresoriers.

Albert Andries Boelenz.
Cornelis Benning.

Weesmeest.

Meest. Peter Colijn.
Haeyman Jacobsz.

Anno 1530.

Daer is gheweest tot Amsterdã eẽ seer groote Watervloet, voor alderheylighen dach.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Hillebrant Jansz Otter.
Albert Andries Boelenz.
Haeyman Jacobsz.
Gerrit Andriesz.

Schepenen.

Reyer Pietersz.
Pieter Ackerman Jansz.
Pieter Jansz Pledser.
Jan Bruyn Jacobsz.
Jacob Pietersz Schaep.
Gijsbert van Berensteyn.
Pieter Aemsz.

Anno

Thresoriers.

Ruysch Jan Bethz.
Cornelis Benning.

Weesmeest.

Mr. Peter Colijn.
Cornelis Henricxz Loen.

Dese voorseyde Schepenen zijn gecontinuerte, ēn op een nieu geeet, ēn saeten totten 19 Mey Anno 1531, doen quamē hier ander Schepenē als hier na volcht.

Anno 1531

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Albert Andries Boelensz.
Ruysch Jan Bethz.
Cornelis Henricxz Loen.
Mr. Peter Colijn.

Schepenen.

Claes Hillebrantsz.
Jonghen Claes Heyn.
Cornelis Buyck Sybrantsz.
Goossen Jansz Recalff.
Pieter Pietersz Ackerman.
Jan Benning Gerritsz.
Henrick Pouwelsz.

Thresoriers.

Cornelis Benning.
Albert Kerstensz.

Weesmeest.

Heyman Jacobsz.
Gerrit Andriesz van Hoorn.

Anno 1532.

Is verbrant by ongeval t'Clooster vāde Reguliers: het welc buytē gestaen heeft, so boven aengewesen is. Daer is int selve jaer een seer groote Watervloet geweest op allersielē dach

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Ruysch Jan Bethz.
Hayman Jacobsz.
Gerrit Andriesz.
Jacob Pietersz Haring.

Schepenen.

Reyer Pietersz.
Dirck Kerstensz.
Pieter Jansz Pledser.
Jan Bruyn Jacobsz.
Mr. Claes Heyn Willemsz.
Dirck Hillebrantsz Otter.
Joost Buyck Sybrantsz.

Thresoriers.

Albert Andries Boelensz.
Cornelis Benning.

Weesmeest.

Mr. Peter Colijn.
Cornelis Henricxz Loen.

Anno 1533.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Burgerm.

Hayman Jacobsz.
Albert Andries Boelensz.
Cornelis Henricxz Loen.
Mr. Peter Colijn.

Schepenen.

Jonghe Claes Heyn.
Meest. Henrick Dircxz.
Pieter Reyniersz sterf. (voor.
Lambert Ysbrantsz daer
Goossen Jansz Recalff.
Claes Geroensz.
Pieter Pietersz Ackerman.
Jan Jansz Gaest.

Thresoriers.

Ruysch Jan Bethz.
Cornelis Benning.

Weesmeest.

Gerrit Andriesz.
Dirck Kerstensz.

Anno 1534.

Schout.

Mr. Jan Huybertsz.

Dese is ten Hove in S'gravenhage voor een Luthriaen vanden Procureur Generael geaccuseert. Ende eenen tijt is in zijn plaetse gestelt Ruysch Bethz, ēn daer naer is Schout gemaect Hayman Iacobsz. Maer Ian Huybertsz is naer Harderwijc getrocken ende overleden int jaer 1540, gelijc aenwijst aldaer inde Hooftkercke t'opschrift op zijn graf gesneden, welck noch heden ten daghe inden Choor gesien wort, ēn daer is by gevoecht dat hy Licentiaet in beydē rechtē geweest is. Het welc hier bovē dē titel van Mr. daer hy all omme mede vereert werdt schijnt te kennen gegeven te hebben.

Schout.

Heyman Jacobsz vanden Amstel.

Burgermeesteren.

Albert Andriess Boelenz.
Ruysch Jan Bethz.
Jacob Pietersz Haring.
Cornelis Benning.

Schepenen.

Claes Hillebrantsz.
Meest. Cornelis Dobbenz.
Mr. Claes Heyn Willemsz.
Joost Sybrantsz Buyck.
Ysbrant Pieter Coppensz.
Claes Hendricxz Basgen.
Mr. Pieter Bicker Gerritsz.

Thresoriers.

Mr. Peter Colijn.
Cornelis Henricxz Loen.

Weesmeest.

Dirck Kerstensz.
Goossen Jansz Recalff.

In dit selve jaer heeft Hayman het Schout-ampt opgeseyt, ende in zijn stede is ghecoren, Claes Gerrit Matheusz

Anno 1553.

Schout.

Claes Gerrit Mattheusz.

Burgerm.

Ruysch Jan Bethz.
Hayman Jacobsz.
Mr. Peter Colijn.

Dese werdt van de Wederdooperen op de placts deser stede seer deerlick vermoort den 10 Mey.

Mr. Jan Teng/daer voor.
Goossen Jansz Reecalff.

Schepenen.

Symon Claesz van Hoorn.
Gerrit Andriesz van Hoorn.
Symon Lourentsz.
Jan Ysbrantsz.
Mr. Henrick Dircxz.
Dirck Hillebrantsz.
Claes Loen Fransz.

Thresoriers.

Ruysch Jan Bethz.
Hillebrant Jansz.

Weesmeest.

Albert Andriesz.
Hillebrant Jansz Otter.

Claes Gerrit Mattheusz heeft in't selve jaer in Octobri t'Schout Amboch verlaten.

Anno 1536.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.

Burgerm.

Meester Jan Teng.
Claes Gerritsz Dapman.
Cornelis Benning.
Cornelis Buyck Sybrantsz.

Schepenen.

Claes Gerrit Mattheusz.
Claes Doedenz.
Egbert Garbrantsz.
Willem Claes Coeck.
Jan Rijsersz.
Symon Mertensz.
Pieter Cantere Willemsz.

Dese Schepenen zijn alle nieu ghecoren dat noyt te voren ghebeurt en is.

Thresoriers.

Ruysch Jan Bethz.
Cornelick Hendricxz.

Weesmeest.

Gerrit Andriesz.
Albert Andriesz.

Anno 1537.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.

Burgerm.

Claes Gerritsz Dapman.
Albert Andriesz/anders Aris.
Gerrit Andriesz.
Claes Hillebrantsz.

Schepenen.

Mr. Hendrick Dircxz.
Joost Buyck Sybrantsz.
Dirck Marcus Jansz.
Mr. Cornelis Garbrantsz.
Jan Willemsz.
Gerrit Jan Lambrechtsz.
Gerrit Mattheusz.

Thresoriers.

Ruysch Jan Bethz.
Claes Gerrit Mattheusz.

Weesmeest.

Hillebrant Jansz.
Cornelis Henricxz.

De voorgaede Schepenen zijn gecontinueert tot dẽ 7 Februarij. door last van Vrou Maria.

Anno 1538.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbensz.

Burgerm.

Gerrit Andriesz. And. Ariss.
Mr. Jan Teng.
Claes Loen Fransz.
Claes Gerrit Mattheusz.

Schepenen.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Pieter Cantert Willemsz.
Gerrit Cornelisz.
Claes Nieuwisz.
Mr. Lambrecht Fredericxz.
Jacob Hendricxz.
Sybrant Jacobsz.

Thresoriers.

Claes Hillebrantsz.
Mr. Hendrick Dircxz.

Weesmeest.

Hillebrant Jansz Otter.
Cornelis Henricxz Loen.

Anno 1539.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.

Burgerm.

Claes Loen Fransz.
Mr. Henrick Dircxz.
Claes Gerritsz Dapman.
Claes Doedensz.

Schepenen.

Joost Buyck Sybrantsz.
Claes Henricxz Basgen.
Jan Willemsz.
Symon Martensz.
Albert Dircxz Fasol.
Floris Florisz.
Willem Cornelisz Sickel.

Thresoriers.

Claes Hillebrantsz.
Claes Gerrit Mattheusz.

Weesmeest.

Hillebrant Jansz Otter.
Gerrit Andriesz.

Anno 1540.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.

Burgerm.

Mr. Hendrick Dircxz.
Claes Gerrit Mattheusz.
Gerrit Andriesz.
Egbert Garbrantsz.

Schepenen.

Willem Claesz Coeck.
Pieter Cantert Willemsz.
Dirck Hillebrantsz Otter.
Pieter Comansz.
Cornelis Claesz Occo.
Cornelis Claes Nieuwitz.
Cornelis Jacobsz Brouwer.

Thresoriers.

Claes Hillebrantsz.
Claes Loen Fransz.

Weesmeest.

Cornelis Henricxz.
Claes Doedensz.

Anno 1541.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.

Burgerm.

Claes Gerrit Mattheusz.
Claes Loen Fransz.
Claes Doedensz.
Mr. Jan Teng dese sterf.
Gerrit Andriesz daer voor.

Schepenen.

Joost Buyck Sybrantsz.
Claes Henricxz Basgen.
Jan Willemsz.
Albert Dircxz Fasol.
Jan Jansz van Hoorn.
Claes Pechtersz.
Sybrant Pompeius Occo.

Thresoriers.

Claes Hillebrantsz.
Pieter Cantert Willemsz.

Weesmeest.

Albert Andries Boelenz.
Cornelis Henricxz Loen.

Anno 1542.

Schout.

Mr. Cornelis Dobbenz.
Ende den 10 Octobris.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Claes Doedensz.
Mr. Henrick Dircxz.
Claes Hillebrantsz.
Jacob Pietersz Haring.

Schepenen.

Claes Henrick Dircxz.
Dirck Hillebrantsz Otter.
Claes Nieuwitsz.
Gerrit Mattheusz.
Sybrant Jacobsz Bam.
Mr. Claes Thijs.
Jan Duyvenz.

Thresoriers

Claes Gerrijt Matheusz.
Pieter Cantert Willemsz.

Weesmeest.

Albert Andries Boelensz.
Cornelis Henricxz Loen.

Anno 1543.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dircxz.
Claes Gerrijt Mattheusz.
Claes Loen Fransz.
Mr. Claes Heyn Willemsz.

Schepenen.

Henrick Poutwelsz.
Joost Buyck Sybrantsz.
Jan Willemsz.
Symon Martensz.
Jan Pietersz Graeff.
Sybrant Pompeius Occo.
Symon Claesz Copsz.

Thresoriers.

Cornelis Benning.
Pieter Cantert Willemsz.

Weesmeest.

Albert Andries Boelensz.
Cornelis Henricxz Loen.

Anno 1544.

Schout.

Willem Dirck Bardensz.

Burgerm.

Mr. Claes Heyn.
Pieter Cantert Willemsz.
Claes Doedenz.
Claes Henricxz Basgen.

Schepenen.

Sybrant Jacobsz Ram.
Gerrijt Claes Mattheusz.
Jan Duyvenz.
Floris Florisz.
Mr. Outgaert Clementsz.
Cornelis Anthonisz.
Floris Mertensz.

Dese Schepenen werden gecontinueert totten 11 Februarij.

Thresoriers.

Cornelis Benning.
Claes Gerrijt Mattheusz.

Weesmeest.

Albert Andries Boelenz.
Cornelis Henricxz Loen.

Anno 1545.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dircxz.
Pieter Cantert Willemsz.
Claes Loen Fransz.
Dirck Hillebrantsz Otter.

Schepenen.

Joost Buyck Sybrantsz.
Symon Mertensz.
Jan Willemsz.
Sybrant Pompeius Occo.
Symon Claesz Copsz.
Pieter Garbrantz.
Harman Ottenz.

Thresoriers.

Claes Gerrijt Matheusz.
Mr. Claes Heyn.

Weesmeest.

Albert Andries Boelenz.
Cornelis Henricxz Loen.

Anno 1546.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dircxz.
Claes Gerrijt Matheusz.
Claes Doedenz.
Claes Henricxz Basgen.

Schepenen.

Claes Nieuwisz.
Cornelis Jacobsz Brouwer.
Jan Duyvensz.
Floris Mertensz.
Cornelis Anthonisz.
Jacob Jacobsz van Coelen.
Henrick Cornelisz.

Dese zijn ghecontinueert van Lichtmisse totten 10 Meye.

Thresoriers

Mr. Claes Heyn.
Pieter Cantert.

Weesmeest.

Albert Dirck Boelenz.
Cornelis Henricxz Loen.

Anno 1547.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Claes Gerrijt Matheusz.
Pieter Cantert Willemz.
Mr. Claes Heyn.
Dirck Hillebrantsz Otter.

Schepenen.

Joost Buyck Sybrantsz.
Jan Willemsz.
Mr. Outgaert Clementsz.
Symon Claesz Copsz.
Floris Roetersz.
Jan Oom Jansz.
Jan Hermansz.

Thresoriers.

Claes Henricxz.
Sybrant Pompeius Occo.

Weesmeest.

Albert Andriesz.
Cornelis Henricxz Loen.

Anno 1548.

Heeft Karel de V zijn proces verloren tegen die van Amsterdam vã het Convoygelt.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Pieter Cantert Willemsz.
Mr. Henrick Dircxz.

Claes

Claes Doedenz.
Claes Henricxz Basgen.

Schepenen.

Gerrijt Claes Mattheusz,
Floris Florisz.
Henrick Cornelisz.
Jan Duyvensz.
Cornelis Anthonisz.
Lucas Meynertsz.
Frans Jansz Tengh.

Threſoriers.

Claes Gerrijt Matheusz.
Sybrant Pompeius Occo.

Weeſmeeſt.

Albert Andries Boelensz.
Claes Henricxz Basgen.

Anno 1549.

Coninck Philips is tot Amſterdam gehult den 1 Octobris.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dircxz.
Mr. Claes Heyn.
Egbert Garbrantsz.
Joost Buyck Sybrantsz.

Schepenen.

Claes Mieuwisz.
Floris Mertensz.
Symon Claes Copsz.
Jan Harmansz.
Jan Willemsz.
Jan Claesz van Hoppen.
Henrick Jansz Crock.

Threſoriers.

Claes Gerrijt Mattheusz.
Sybrant Pompeius Occo.

Weeſmeeſt.

Albert Andries Boelensz.
Claes Henricxz Basgen.

Anno 1550

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Joost Buyck Sybrantsz.
Claes Gerrijt Mattheusz.
Pieter Cantert Willemsz.
Claes Henricxz Basgen.

Schepenen.

Jan Duyvensz.
Symon Mertensz.
Cornelis Anthonis.
Jacob Jacobsz van Coelen.
Harman Allertsz.
Ellert Dircxz Marcus.
Henrick Cornelisz.

Threſoriers.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Sybrant Pompeius Occo.

Weeſmeeſt.

Albert Andries Boelensz.
Mr. Claes Heyn.

Anno 1551.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Claes Gerrijt Matheusz.
Mr. Henrick Dircxz.
Mr. Claes Heyn.
Dirck Hillebrantsz.

Schepenen.

Claes Mieuwisz.
Symon Claes Copsz.
Sybrant Pompeius Occo.
Jan Harmansz.
Henrick Jansz Crock.
Frans Dircxz Marcus.
Mr. Willem Kunensz.

Threſoriers.

Pieter Cantert Willemsz.
Jan Willemsz.

Weeſmeeſt.

Allert Boelensz.
Joost Buyck Sybrantsz.

Anno 1552

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dircxz.
Pieter Cantert Willemsz.
Joost Buyck Sybrantsz.
Symon Mertensz.

Schepenen.

Jan Willemsz.
Gerrijt Claes Matheusz.
Henrick Cornelisz.
Harman Albertsz.
Albert Dircxz Marcus.
Andries Boelen Cornelisz.
Cornelis Cornelisz Nobel.

Threſoriers.

Claes Gerrijt Matheusz.
Claes Henricxz Basgen.

Weeſmeeſt.

Mr. Claes Heyn.
Dirck Otter.

Anno 1553.

Schout.

Willem Dirck Bardensz.

Burgerm.

Pieter Cantert Willemsz.
Claes Doedensz.
Claes Henricxz Basgen.
Mr. Cornelis Dobbensz.

Schepenen.

Claes Mieuwisz.
Sybrant Pompeius Occo.
Symon Claes Copsz.
Jan Duyvenz.
Jan Harmansz Goudeberch
Frans Dircxz Marcus.
Lourens Symons Neck.

Thresoriers.

Claes Gerrijt Mattheusz sterf.
Gerrijt Claes Matthеusz daer voor.
Dirck Hillebrantsz Otter.

Weesmeest.

Mr. Claes Heyn.
Joost Buyck.

Anno 1554.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

M. Cornelis Dobbensz.
Egbert Garbrantsz.
Joost Buyck Sybrantsz.
Gerrijt Claes Matthеusz.

Schepenen.

Symon Mertensz.
Jan Willemsz.
Floris Florisz.
Cornelis Anthonisz.
Jan Claesz van Hoppen.
Harman Ellertsz.
M. Willem Kinensz.

Thresoriers.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Pieter Cantert Wilmsz.

Weesmeest.

Claes Doedensz.
M. Claes Heyn.

Anno 1555.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Burgerm.

Gerrijt Claes Matheusz.
Mr. Henrick Dircxz.
Pieter Cantert Willemsz.
Jan Duyvensz.

Schepenen.

Claes Nieuwis.
Cornelis Jacobsz Brouwer.
Jan Henricxz.
Albert Dircxz Martus.
Doede Claes Doedensz.
Mr. Pieter Bicker.
Pieter Pieter Garbrantsz.

Thresoriers.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Sybrant Pompeius Occo.

Weesmeest.

Claes Doeden.
Mr. Claes Heynensz.

In dit jaer zijn de Staten van de Provincien, Hollant, Zeelant, Gelderlant &c. tot Bruyssel ontboden geweest. De welcke op haeren tijdt versamelt zijnde, soo heeft Keyser Karel de V de regeringe der Nederlanden overghegeven ende gheheel overgheset aen zijnen sone Philips.

Anno 1556.

Schout.

Willem Dirck Bardensz.

Burgermeesteren.

Mr. Henrick Dircxz.
Joost Buyck Sybrantsz.
Dirck Hillebrantsz Otter.
Sybrant Pompeius Occo.

Schepenen.

Jan Willemsz.
Harman Allertsz sterf.
Lucas Maynertsz daer voor.
Floris Roetersz.
Symon Claes Copsz.
Floris Florisz.
Claes Jacobsz Leyden.
Meester Albert Cantert.

Thresoriers.

Pieter Cantert Willemsz.
Gerrit Claes Matheusz.

Weesmeest.

Claes Doedensz.
Mr. Claes Heyn.

Anno 1557.

Schout.

Willem Dirck Bardensz.

Burgerm.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Pieter Cantert Willemsz.
Gerrijt Claes Matheusz.
Jan Duyvenz.

Schepenen.

Cornelis Anthonisz.
Henrick Cornelisz.
Jan Harmansz.
Frans Jansz Teng.
Henrick Jansz Croock.
Albert Dircxz Martusz.
Mr. Pieter Bicker.

Thresoriers.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Sybrant Pompeius Occo.

Weesmeest.

Claes Doedensz.
Mr. Claes Heyn.

Anno 1558.

Schout.

Willem Dirck Bardensz.

Bur-

Burgerm.

Gerrijt Claes Mattheusz starf.
Jan Duytenz daer voor.
Claes Doedensz.
Dirck Hillebrantsz Otter.
Sybrant Pompeius Occo.

Schepenen.

Symon Martensz.
Floris Florisz.
Symon Claes Copsz.
Lucas Meynertsz.
Jan Oom Jansz.
Claes Jacobsz.
Pieter Pieters Garbrantsz.

Thresoriers.

Pieter Willemsz Cantert.
Joost Buyck Sybrantsz.

Weesmeest.

M. Claes Heyn.
Jan Harmansz.

Anno 1559.

Schout.

Willem Dirck Bardensz.

Burgerm.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Pieter Cantert Willemsz.
Cornelis Dobbensz sterf.
Symon Claesz Copsz daer voor.
Joost Buyck Sybrantsz.

Schepenen.

Henrick Cornelisz.
Henrick Jansz Croock.
Albert Dircxz Marcus.
Mr. Pieter Bicker.
Claes Gerrijtsz.
Jan Claesz Pijl.
Jacob Gerrijt Matheusz.

Thresoriers.

Sybrant Pompeius Occo.
Symon Mertensz.

Weesmeest.

Mr. Claes Heyn.
Claes Doedenz.

Anno 1560.

Schout.

Willem Dirck Bardensz.

Burgerm.

Pieter Cantert Willemsz.
Sybrant Pompeius Occo.
Symon Mertensz.
Jan Claes van Hoppen.

Schepenen.

Floris Florisz.
Cornelis Jacobsz Brouwer.
Frans Dircxz Marcus.
Claes Jacobsz.
Anthonis van Houff.
Lucas Meynertsz.
Pieter Pieter Garbrantsz.

Het ghetal der Schepenen is dit jaer vermeerdert by t'Hof tot 9 toe.

Jan Hechtersz.
Jan Claesz.

Thresoriers.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Joost Buyck Sybrantsz.

Weesmeest.

Mr. Claes Heyn.
Jan Harmansz.

Anno 1561.

Schout.

Willem Dirck Bardensz.

Burgerm.

Jan Claesz van Hoppen.
Joost Buyck Sybrantsz.
Dirck Hillebrantsz Otter.
Symon Claes Copsz.

Schepenen.

Henrick Cornelisz.
Jan Oom Jansz.
Albert Dircxz.
Mr. Pieter Bicker.
Henrick Jansz Croock.
Mr. Albert Cantert.
Coen Pietersz.
Dirck Schaep Jacobsz.
Dirck Jan Hendricxz.

Thresoriers.

Pieter Willemsz Cantert.
Sybrant Pompeius Occo.

Weesmeest.

Mr. Claes Heyn.
Frans Dircxz Marcus.
Claes Doedensz.

In dit jaer in stede vā twee Weesmeesters is gheordonneert datmer dry soude maken.

Anno 1562

Schout.

Willem Dirck Bardensz.

Substituyt.

Willem Mertensz.

Burgerm.

Symon Claes Copsz.
Pieter Cantert Willemsz.
Sybrant Pompeius Occo.
Cornelis Jacobsz Brouwer.

Schepenen.

Jan Duyvensz.
Symon Mertensz.
Frans Jansz Teng.
Lucas Meynertsz.

Anthonis

Anthonis van Hoeff.
Pieter Pieterſz Gerbrantſz.
Jacob Cornelis Nobel.
Floris Dircxz Otter.
M. Dirck Floriſz.

Threſoriers.

Jooſt Buyck Sybrantſz.
Dirck Hillebrantſz.

Weeſmeeſt.

Jan Claes van Hoppen.
Claes Doedenz/deſe ſterf.
Albert Dircxz Marcus daer voor.

Anno 1563.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.

Subſtituyt.

Willem Mertenſz.

Burgerm.

Symon Claes Copſz.
Pieter Cantert Willemſz.
Sybrant Pompeius Occo.
Cornelis Jacobſz Brouwer.

Schepenen.

Jan Duyvenz.
Symon Mertenſz.
Frans Janſz Tengh.
Lucas Meynertſz.
Jan Pijl Claeſz.
Jan Dechterſz.
Coen Pieterſz.
Dirck Schaep.
Jan Rijſerſz.

Threſoriers.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Sybrant Pompeius Occo.

Weeſmeeſt.

Mr. Claes Heyn.
Jan Claeſz van Hoppen.
Symon Cops Claeſz.

Anno 1564.

Schout.

Willem Dirck Bardenſz.

Subſtituyt

Willem Mertenſz.

Burgerm.

Mr. Henrick Dircxz.
Jan Claeſz van Hoppen.
Symon Coppenſz.
Dirck Hillebrantſz.

Schepenen.

Symon Mertenſz.
Jan Oom Janſz.
Lucas Meynerſz.
Pieter Pieterſz.
Mr. Albert Cantert.
Jacob Corneliſz.
Mr. Dirck Floriſz.
Jan Duyvenſz.
Henrick Jacobſz.

Threſoriers.

Jooſt Buyck Sybrantſz.
Sybrant Pompeius Occo.

Weeſmeeſt.

Pieter Cantert.
Albert Marcus.
Hendrick Janſz Croock.

Anno 1565.

Schout.

Willem Dirck Bardenſz.

Subſtituyt.

Willem Mertenſz.

Burgerm.

Symon Claes Copſz.
Jooſt Buyck Sybrantſz.
Pieter Cantert Willemſz.
Albert Marcus.

Schepenen.

Henrick Corneliſz.
Henrick Janſz Croock.
Meeſt. Pieter Bicker.
Jan Pijl Claeſz.
Jan Dechterſz.
Coenraet Pieterſz.
Floris Dircxz Otter.
Gerbrant Eggerſz.
Willem Pouwelſz.

Threſoriers.

Dirck Hillebrantſz Otter.
Sybrant Pompeius Occo.

Weeſmeeſt.

Jan Claeſz van Hoppen.
Symon Mertenſz.
Cornelis Jacobſz Brouwer.

Anno 1566.

Schout.

Willem Dirck Bardenz.
Ende den 14 Aprilis

Schout.

Pieter Pieterſz.

Subſtituyt

Dirck van Bremen.

Burgerm.

Albert Marcus.
Jan Claeſz van Hoppen.
Dirck Hillebrantſz.
Cornelis Jacobſz Brouwer.

Schepenen.

Symon Mertenſz.
Pieter Pieterſz.
Jacob Corneliſz.
Lucas Meynertſz.
Jacob Claeſz.
Mr. Dirck Floriſz.
Dirck Meynertſz Pater.
Pieter Claeſz Kan.
Dirck Jan Dayman.

Thresoriers.

Joost Sybrantsz Buyck.
Sybrant Pompeius Occo.

Weesmeest.

Pieter Cantert Willemsz.
Symon Copsz.
Henrick Jansz Croock

Anno 1567.

Schout.

Pieter Pietersz.

Substituyt ende Stockhouder Dirck van Bremen is in Septēbri met Pieter Ianszoon Kies die van Geusserije ghevanghen was, fugetijf gheworden.

Substituyt.

Wolfert Michielsz.

Burgerm.

Jan Claesz van Hoppen.
Joost Buyck Sybrantsz.
Symon Copsz.
Henrick Cornelisz.

Schepenen.

Henrick Jansz Croock.
Jan Pijl Claesz.
Jan Vechtersz.
Garbrant Eggensz.
Floris Dircxz Otter.
Jacob Gerrijt Theusz.
Jacob Pieter Cantert.
Jan Michielsz.

Thresoriers.

Symon Mertensz.
Elbert Marcus.

Weesmeest.

Cornelis Jacobsz Brouwer.
Dirck Hillebrant Otter.
Garbrant Claesz.

Anno 1568.

Schout.

Pieter Pietersz.

Substituyt.

Wolfert Michielsz, eñ is in Septembri Baeliu van Waterlant gheworden, in zijn stede.

Substituyt.

Gerrijt Claesz.

Burgerm.

Symon Claesz Copsz.
Elbert Marcus.
Symon Mertensz.
Floris Mertensz.

Schepenen.

Cornelis Jansz Brouwer.
Albert Cantert.
Jan Rijser.
Claes Jacobsz.
Dirck Jan Dayman.
Lucas Meynertsz.
Jacob Claesz.
Arent Arentsz.
Henrick Jacobsz.

Thresoriers.

Joost Buyck.
Jacob Benning.

Weesmeest.

Jan Claesz van Hoppen.
Dirck Hillebrantsz.
Henrick Jansz Croock.

Anno 1569.

Schout.

Pieter Pietersz.

Substituyt.

Gerrijt Claesz.

Burgerm.

Elbert Marcus.
Joost Buyck.
Jan Claesz van Hoppen.
Dirck Jan Dayman.

Schepenen.

Henrick Cornelisz.
Jan Vechtersz.
Jan Claesz Pijl.
Garbrant Eggentsz.
Floris Dircxz.
Garbrant Poschz.
Cornelis Claesz.
Jacob Cantert.
Wessel Jacobsz.

Thresoriers.

Symon Marten Dircxz.
Jacob Gerrijt Theusz.

Weesmeest.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Symon Copsz Claesz.
Floris Martsz.

Anno 1570.

Schout.

Pieter Pietersz.

Burgerm.

Joost Buyck.
Symon Copsz.
Floris Mertensz.
Jacob Cornelisz.

Schepenen.

Symon Martsz.
Lucas Meynertsz.
Mr. Albert Cantert.
Jan Rijser Jansz.
Dirck Jan Dayman.
Jan Michielsz.
Henrick Jacobsz.
Jan Dircxz Marcus.
Lucas van Teylingen.

Threſoriers.

Jacob Theus Gerrijt ſz.
Cornelis Jacobſz.

Weeſmeeſt.

Dirck Willebrantſz Otter.
Jan Claeſz van Hoppen.
Henrick Corneliſz.

Anno 1571.

Schout.

Pieter Pieterſz.

Burgerm.

Symon Copſz.
Jan Claeſz van Hoppen.
Cornelis Jacobſz Brouwer.
Henrick Corneliſz.

Schepenen.

Claes Jacobſz van Leyden.
Jan Claeſz Pijl.
Jan Dechterſz.
Floris Dircxz Otter.
Garbrant Eggenſz.
Jacob Cantert.
Cornelis Claes Meuſz.
Sybrant Buyck.
Jacob van Boſſchuyſen.

Threſoriers.

Jacob Theus Gerrijtſz.
Floris Martſz.

Weeſmeeſt.

Dirck Willebrantſz Otter.
Jooſt Buyck.
Symon Martſz.

Anno 1572.

Schout.

Pieter Pieterſz.

Burgerm.

Jan Claeſz van Hoppen.
Jooſt Buyck.
Floris Martſz.
Jacob Corneliſz.

Schepenen.

Symon Martſz.
Mr. Albert Cantert.
Jan Kijſer Janſz.
Garbrant Claeſz Benning.
Dirck Meynertſz Pater.
Dirck Jan Dayman.
Weſſel Jacobſz.
Lucas van Teylingen.
Mr. Jan Thymanſz.

Threſoriers.

Cornelis Jacobſz Brouwer.
Jacob Theus Gerrijtſz.

Weeſmeeſt.

Dirck Willebrantſz Otter.
Symon Cops Claeſz.
Henrick Corneliſz.

Anno 1537.

Schout.

Dē tijt vā het Schout ampt, dat bediende Pieter Pieterſz was nu verſtreken: ende hem is weter name vande ſtadt in zijn ſtede gheſtelt Iooſt Buyck Burgermeeſter, ende daer nae Schout ghemaeckt

Jacob van Boſſchuyſen.

De welcke overleden zijnde int voorſz jaer is in zijn plaetſe gheſtelt

Andries Hollesloot.

Burgerm.

Symon Cops Claeſz.
Cornelis Jacobſz Brouwer.
Albert Martuſz.
Jac ob Corneliſz.

Schepenen.

Claes Jacobſz.
Jan Pijl.
Jan Dechterſz.
Floris den Otter.
Garbrant Eggenſz.
Jacob Cantert.
Jan Michielſz.
Cornelis Claes Meuſz.
Jan van Santen.

Threſoriers.

Sybrant Otto.
Jacob Gerrijt Theuſz.

Weeſmeeſt.

Jooſt Buyck.
Dirck Willebrantſz Otter.
Jan Claes van Hoppen.

Anno 1574.

Schout.

Andries Hollesloot.

Burgerm.

Symon Copſz.
Dirck Willebrantſz.
Jooſt Buyck.
Pieter Pieterſz.

Schepenen.

Mr. Albert Cantert.
Jacob Theus Gerrijtſz.
Dirck Jan Dayman.
Weſſel Jacobſz.
Mr. Jan Thymanſz.
Cornelis Franſz.
Reynier Henricxz.
Mr. Jan Duyvenſz.
Mr. Arent Sandelijn.

Threſoriers.

Sybrant Otto.
Claes Jacobſz.

Wees-

Weesmeest.

Cornelis Jacobsz Brouwer.
Albert Marcus.
Cornelis Claes Meusz.

Anno 1575.

Schout.

Andries Hollesloot.

Burgerm.

Cornelis Jacobsz Brouwer.
Cornelis Jacobsz van Leyden.
Sybrant Buyck.
Jan Pechtersz.

Schepenen.

Jan Pijl.
Floris den Otter.
Garbrant Eggensz.
Jacob Cantert.
Jan Michiel Louffsz.
Henrick Jacobsz Bicker.
Cornelis van Rijck.
Arent Henricxz in Weesp.
Claes van Santen.

Thresoriers.

Sybrant Occo.
Jacob Theusz Gerrijtsz.

Weesmeest.

Joost Buyck.
Dirck Hillebrantsz.
Pieter Pietersz.

Anno 1576.

Schout.

Andries Hollesloot.

Burgerm.

Joost Buyck.
Pieter Pietersz.
Jacob Theus Gerrijtsz.
Claes Jacobsz.

Schepenen.

Mr. Albert Cantert.
Jan Ryser Jansz.
Dirck Jan Dayman.
Cornelis Fransz.
Reynier Henricxz.
Mr. Jan Duinenz.
Mr. Arent Sandelijn.
Jan van Marcken.
Claes Heyn Cornelisz.

Thresoriers.

Sybrant Occo.
Jan Dircxz Marcus.

Weesmeest.

Dirck Hillebrantsz.
Cornelis Jacobsz Brouwer.
Jan Pechtersz.

Anno 1577.

Schout.

Andries Hollesloot.

Burgerm.

Jan Pechtersz.
Cornelis Claes Meusz.
Jacob Cantert.
Joost Buyck Sybrantsz.

Schepenen.

Jan Pijl Claesz.
Floris Dircxz Otter
Mr. Jan Thymansz.
Jan van Santen Henricxz.
Arent Henricxz in Weesp.
Willem Adamsz.
Symon Dircxz.
Pieter Claesz Oly.
Garbrant Eggensz.

Thresoriers.

Claes Jacobsz van Leyden.
Jan Dircxz Marcus.

Weesmeest.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Cornelis Jacobsz Brouwer.
Sybrant Occo.

Anno 1578.

Schout.

Andries Hollesloot.

Burgerm.

Cornelis Claes Meusz.
Jacob Theus Gerrijtsz.
Henrick Jacobsz Bicker.
Reynier Henricxz.

Schepenen.

Jan Pijl Claesz.
Floris Dircxz Otter.
Garbrant Eggensz.
Mr. Jan Cymansz.
Jan van Santen.
Arent Henricxz in Weesp.
Willem Adamsz.
Symon Dircxz.
Pieter Claes Oly.

In dit selve jaer zijn tot nieuwe Schepenen ghemaeckt, de naervolghende.

Mr. Albert Cantert.
Jan Michiel Louffsz.
Sybrant Buyck Joosten.
Mr. Jan Duinensz.
Cornelis Willemsz van Rijc
Jan van Marcken.
Evert Corssen.
Jan Persijn.
Mr. Cornelis Jansz int Romenyboot.

Thresoriers.

Cornelis Jacobsz Brouwer.
Jan Dircxz Marcus.

Weesmeest.

Dirck Hillebrantsz Otter.
Joost Buyck.
Sybrant Occo.

Op den 26 Mey is de gātsche Magistraet verandert, waer van siet op dit jaer int eerste boec.

Schout.

Willem Martſz Calff.

Subſtituyt.

Egbert Corneliſz.

Burgerm.

Mr. Willem Bardenſz.
Mr. Marten Janſz Coſter.
Adriaen Reynertſz Cróhout.
Dirck Janſz Graeff.

Schepenen.

Cornelis Willemſz van Rijc
Adriaen Pauw.
Jacob Benning Jacobſz.
Balthazar Symonſz Appelman.
Gerrijt Janſz van Delft.
Jan Jacobſz Huydecooper.
Henrick Olfertſz Fuick.
Henrick Boelenſz.
Mr. Cornelis Romenyboot.

Threſoriers.

Peter Roding. Inde geſchreven copie Roem.
Henrick van Marcken.

Weeſmeeſt.

Jan Claeſz Cat.
Ysbrant Janſz.
Jan Meurling.

Anno 1579.

Schout.

Willem Martſz Calff.

Burgerm.

Mr. Willem Bardenſz.
Jan Claeſz Cat.
Egbert Roelofz.
Cornelis Floriſz van Teylinghen.

Schepenen.

Ysbrant Janſz.
Jan Janſz Smit.
Jan Claes Boelenſz.
Cornelis Albertſz.
Pieter Willemſz Vriendt.
Wouter Vechter Corneliſz.
Jan Pieterſz Reael.
Frans Benning.
Jan Corneliſz Hooft.

Threſoriers.

Mr. Marten Janſz Coſter.
Pieter Roding/ anders Rok.

Weeſmeeſt.

Jan Meurling.
Cornelis Willemſz van Rijc
Jacob Benning Jacobſz.

Anno 1580.

Schout.

Willem Martſz Calff.

Subſtituyt.

Egbert Corneliſz.

Burgerm.

Egbert Roeloffſz.
Reynier Cant.
Mr. Marten Janſz Coſter. Doctor Med.
Adriaen Reynertſz Cróhout

Schepenen.

Cornelis Willemſz van Rijc.
Frans Volckertſz Cornhert.
Claes Reyerſz.
Claes Boelenſz.
Jacob Bas.
Winric Henricxz van Marcken.
Pieter Boom Corneliſz.
Frederick Vogel.
Reynſt Pieterſz.

Threſoriers.

Jan Claes Boelenz.
Govert Dircxz Vuytier.

Weeſmeeſt.

Jan Janſz Meurling.
Jan Janſz Smit.
Henrick van Marcken.

Anno 1581.

Schout.

Willem Martſz Calf. ende is voor eenen tijt in zijn ſtede gheſtelt Jan Coenraed Seveſtar.

Burgerm.

Reynier Cant.
Mr. Willem Bardeſen.
Cornelis Floriſz.
Reynier van Neck.

Schepenen.

Cornelis Willemſz van Rijc.
Pieter Corneliſz Boom.
Jan Claes Boelenſz.
Pieter Willemſz Vriendt.
Frans Benning.
Claes Elbertſz Goyer.
Jan Verhee Corneliſz.
Gobert Dircxz Vuytier.
Cornelis Andries Boelenſz.

Threſoriers.

Egbert Roeloffſz.
Pieter Roding.

Weeſmeeſt.

Jan Meurling.
Mr. Marten Coſter.
Jan Janſz Smit.

Anno 1582.

Schout.

Mr. Willem Bardeſen/

wt den Burghemeeſteren

Subſtituyt.

Jan Coenenſz Seveſtar.

Burgerm.

Burgerm.

Mr. Willem Bardesen.
Mr. Marten Jansz Doctor.
Egbert Roelofsz.
Claes Boelenz in Hamburch

Schepenen.

Frans Benning.
Govert Dircxz Duytier.
Balthazar Appelman.
Reynst Pietersz.
Wijbout de Wael.
Egbert Pietersz.
Claes Symonsz van Leyde.
Lourens Jacobsz.
Cornelis Pietersz Hooft.

Thresoriers.

Cornelis Florisz van Teplinghen.
Jan Claes Boelensz.

Weesmeest.

Jan Meurling.
Pieter Boom Cornelisz.
Jan Jansz Smidt.

Anno 1583.

Schout.

Jan Coenensz Sebestar.

Burgerm.

Egbert Roelofsz.
Cornelis Florisz van Teplinghen.
Reynier Cant.
Pieter Boom Cornelisz.

Schepenen.

Claes Symonsz van Leyde.
Cornelis Pietersz Hooft.
Cornelis Willemsz van Rijc.
Jan Jacobsz Huydecooper.
Jan Verhee Cornelisz.
Claes Fransz Oetgens.
Cornelis de Vlaming.
Jacob Boelensz.
Jacob Schaep.

Thresoriers.

Jan Claes Boelensz.
Jan Verburch.

Weesmeest.

Jan Meurling.
Mr. Marten Coster.
Jan Jansz Smit.

Anno 1584.

Schout.

Jan Coenensz Sebestar.

Burgerm.

Cornelis Florisz van Teplinghen.
Mr. Willem Bardensz.
Mr. Marten Coster.
Jan Verburch.

Schepenen.

Jan Verhee Cornelisz.
Claes Fransz Oetgens.
Balthazar Appelman.
Jan Claes Boelensz.
Pieter Willemsz Vriendt.
Egbert Pietersz.
Frans Ruysch.
Cornelis Jacob Witsz.
Cornelis Benning Jansz.

Thresoriers.

Pieter Boom Cornelisz.
Jacob Schaep Pieter sz.

Weesmeest.

Jan Meurling.
Jan Jansz Smit.
Cornelis de Vlaming.

In dit selve jaer is Schout gestelt geweest Willem vander Does.

Anno 1585.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Mr. Merten Jansz Coster
Reynier Cant.
Egbert Roelofsz.
Pieter Boom Cornelisz.

Schepenen.

Jan Claes Boelensz.
Pieter Willemsz Vriendt.
Lourens Jacobsz.
Jacob Schaep Pietersz.
Jan Jacobsz Huydecooper,
Jan Cornelisz Hooft.
Cornelis de Vlaming.
Gerrijt Jacob Witsz.
Jacob Gerrijtsz Young.

Thresoriers.

Jan Verburch.
Jan Jansz Smit.

Weesmeest.

Jan Meurling.
Mr. Willem Bardensz.
Balthazar Appelman.

Anno 1586.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Reynier Cant.
Cornelis van Teylinghen.
Mr. Willem Bardensz.
Claes Fransz Oetgens.

Schepenen.

Lourens Jacobsz.
Jacob Schaep Pietersz.
Jan Verhee Cornelisz.

Otto Voghel.
Balthazar Appelman.
Henrick Olfertsz Fuyck.
Cornelis Pietersz Hooft.
Cornelis Benning Jansz.
Pieter Pauw Adriaensz.

Thresoriers.

Jan Verburch.
Jan Jacobsz Huydecooper.

Weesmeest.

Jan Meurling.
Pieter Boom Cornelisz.
Egbert Roelofsz.

Anno 1587.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Cornelis van Teylinghen.
Pieter Boom.
Egbert Roelofsz.
Jan Claes Boelensz.

Schepenen.

Jan Verhee Cornelisz.
Otto Voghel.
Claes Symonsz vā Leyden.
Cornelis Jacob Witsz.
Jan Jansz Smit.
Pieter Willemsz Vriendt.
Jan Cornelisz Hooft.
Jan Thomasz van Alcmaer
Frans Henricxz Oetgens.

Thresoriers

Jan Verburch.
Jan Jacobsz Huydecooper.

Weesmeest.

Jan Meurling.
Jacob Bas Claesz.
Claes Fransz Oetgens.

Anno 1588.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Pieter Boom Cornelisz.
Reynier Cant.
Claes Fransz Oetgens.
Cornelis Pietersz Hooft.

Schepenen.

Claes Symonsz van Leydē
Cornelis Jacob Witsz.
Henrick Olfertsz.
Jacob Boelensz.
Balthazar Appelman.
Jan Jacobsz Huydecooper.
Cornelis Benning.
Barthelt Cromhout.
Henrick Hudde Arentsz.

Thresoriers.

Jan Claes Boelensz.
Jan Verburch.

Thresoriers extraordinaris.

Pieter Pauw.
Gerrit Jacob Witsz.

Weesmeest.

Jan Meurling.
Jan Jansz Smit.
Jan Cornelis Hooft.

Anno 1589.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Reynier Cant.
Cornelis Florisz.
Mr. Willem Baerdesen.
Jan Claes Boelensz.

Schepenen.

Henrick Olfertsz.
Jacob Boelensz.
Jan Verhee.
Lourens Jacobsz.
Pieter Willemsz Vriendt.
Otto Voghel.
Frans Henricxz Oetgens.
Jan Lourens Spieghel.
Wybrant Appelman.

Thresoriers.

Jan Verburch.
Cornelis Pietersz Hooft.

Thresoriers extraordinaris.

Gerrijt Jacob Witsz.
Gerrijt Bicker.

Weesmeest.

Jan Meurling.
Claes Fransz Oetgens.
Jan Cornelis Hooft.

Anno 1590.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Cornelis Florisz.
Pieter Boom.
Claes Fransz Oetgens.
Balthazar Appelman.

Schepenen.

Jan Verhee.
Lourens Jacobsz.

Jan Jacobsz Huydecooper.
Cornelis Jacob Witsz.
Jan Cornelsz Hooft.
Cornelis Benning.
Henrick Hudde Arentsz.
Gerrijt Bicker.
Reyer Pauw.

Thresoriers.

Jan Claes Boelensz.
Cornelis Pietersz Hooft.

Thresoriers extraordinaris.

Gerrit Jacob Witsz.
Jacob Jansz Vinck.

Weesmeest.

Mr. Willem Bardensz.
Jan Meurlingh.
Jan Pietersz Reael.

Anno 1591.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Pieter Boom.
Reynier Cant.
Cornelis Pietersz Hooft.
Barthelt Cromhout.

Schepenen.

Jan Jacobsz Huydecooper.
Henrick Hudde Arentsz.
Pieter Willemsz Vriendt.
Jan Pietersz Reael.
Jacob Boelensz.
Gerrijt Jacob Witsz.
Jacob Gerrijtsz Honing.
Jan Pietersz Coppet.
Pieter Claesz Calf.

Thresoriers.

Jan Claes Boelensz.
Roelof Egbertsz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Wybrant Appelman.

Weesmeest.

Mr. Willem Bardensz.
Claes Fransz Oetgens.
Balthazar Appelman.

Anno 1592.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Reynier Cant.
Mr. Willem Bardensz.
Cornelis Florisz van Teyling.
Claes Fransz Oetgens.

Schepenen.

Jan Pietersz Reael.
Jacob Boelensz.
Jan Verhee.
Jan Thomasz.
Jan de Vry Egbertsz.
Jacob Jansz Vinck.
Cornelis Jacob Witsz.
Pieter van Neck Pietersz.
Willem Pietersz Hooft.

Thresoriers.

Jan Claes Boelensz.
Jan Verburch.

Thresoriers extraord.

Gerrijt Bicker.
Wybrant Appelman.

Weesmeest.

Balthazar Appelman.
Cornelis Pietersz Hooft.
Barthelt Cromhout.

Anno 1593.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Cornelis Florisz.
Pieter Boom.
Jan Claes Boelenz.
Balthazar Appelman.

Schepenen.

Jan Verhee.
Jan Thomasz.
Jan Jacobsz Huydecooper.
Jacob Gerrijts Honing.
Frans Henricxz Oetgens.
Henrick Hudde Arentsz.
Reyer Pauw.
Pieter Claesz Calf.
Sebastiaen Egbertsz.

Thresoriers.

Jan Verburch.
Roelof Egbertsz.

Thresoriers extraord.

Gerrijt Jacob Witsz.
Gerrijt Bicker.

Weesmeest.

Mr. Willem Bardensz.
Cornelis Pietersz Hooft.
Barthelt Cromhout.

Anno 1594.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Burgerm.

Pieter Boom.
Mr. Willem Bardensz.
Reynier Cant.
Cornelis Pietersz Hooft.

Schepenen.

Henrick Hudde Arentsz.
Doctor Sebastiaen Egbertsz.
Claes Symonsz van Leyden.
Cornelis Jacob Witsz.
Gerrijt Bicker.
Jacob Jansz Vinck.
Ysbrant Ben.
Pieter Bas.
Adriaen du Gardijn.

Thresoriers.

Balthazar Appelman.
Roeloff Egbertsz.

Thresoriers extraordinaris.

Gerrijt Jacob Witsz.
Elbert Cornelisz.

Weesmeest.

Barthelt Cromhout.
Jan Pietersz Reael.
Pieter van Neck Pietersz.

Anno 1595.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Egbert Cornelisz.

Burgerm.

Reynier Cant.
Balthazar Appelman.
Barthelt Cromhout.
Jacob Boelenz.

Schepenen.

Claes Symonsz van Leyden.
Cornelis Jacob Witsz.
Jan Verhee.
Jan Thomasz.
Reyer Pauw.
Pieter van Neck Pietersz.
Willem Pietersz Hooft.
Pieter Dircxz Hasselaer.
Gerrijt Claesz Vloeswijck.

Thresoriers.

Jan Claes Boelensz.
Roelof Egbertsz.

Thresoriers extraordinaris.

Jacob Jansz Vinck.
Elbert Cornelisz.

Weesmeest.

Cornelis Florisz van Teylinghen.
Claes Fransz Oetgens.
Cornelis Pietersz Hooft.

Anno 1596.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt

Peter Strijcker.

Burgerm.

Barthelt Cromhout.
Jan Claes Boelensz.
Cornelis Pietersz Hooft.
Jan de Vry Egbertsz.

Schepenen.

Jan Verhee Cornelisz.
Reyer Pauw Adriaensz.
Pieter Willemsz Oztendt.
Lourens Jacobsz.
Cornelis Benning Jansz.
Henrick Hudde Arentsz.
Jacob Jansz Vinck.
Cornelis Joris.
Doct. Dirck Bas.

Thresoriers

Balthazar Appelman.
Jacob Boelenz.

Thresoriers extraordinaris.

Gerrijt Jacob Witsen.
Albert Cornelisz.

Weesmeest.

Mr. Willem Bardensz.
Cornelis van Teylingen.
Claes Frans Oetgens.

Anno 1597

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Pietersz Hooft.
Mr. Willem Bardensz.
Cornelis van Teylinghen.
Pieter Boom.

Schepenen.

Cornelis Benninck.
Jacob Gerrijtsz Hoing.
Gerrijt Jacob Witsz.
Jan Thomasz.
Gerrijt Bicker.
Pieter van Neck.
Pieter Dircxz Hasselaer.
Doct. Sebastiaen Egbertsz.
Joris Jorisz.

Thresoriers.

Jacob Boelensz.
Roelof Egbertsz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Elbert Cornelisz.

Wees-

Weesmeest.

Claes Fransz.
Jan Claes Boelenz.
Balthazar Appelman.

Anno 1598.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Pieter Boom.
Claes Fransz Oetgens
Jacob Boelensz.
Jan de Vry Egbertsz.

Schepenen.

Gerrijt Jacob Witsz.
Doct. Sebastiaen Egbertsz.
Reynier Pauw Adriaensz.
Willem Pietersz Hooft.
Cornelis Jorisz.
Mr. Dirck Bas.
Jan Claes Reynersz.
Harmā Gijsbertsz vandePol
Jacob Dircxz Graef.

Thresoriers.

Cornelis Florisz van Teylinghen.
Jan Claes Boelensz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Pieter Bas.

Weesmeest.

Balthazar Appelman.
Cornelis Pietersz Hooft.
Pieter van Neck.

Reken-meesters.

Harman Rodenberch.
Frans Henricxz Oetgens.

Asseurantie Meesters.

Gerrit Bicker.
Frans Henricxz Oetgens.
Jelis Jansz Valckenier.

Anno 1599.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Jacob Boelensz.
Mr. Willem Bardensz.
Jan Claes Boelisz.
Frans Hendricxz Oetgens.

Schepenen.

Reynier Pauw Adriaensz.
D. Dirck Bas.
Jan Jacobsz Huydecooper.
Claes Symonsz Heemskerc.
Lourens Jacobsz.
Jacob Gerrijtsz Hoing.
Joris Jorisz.
Pieter Thijsz.
D. Sibrant Appelman.

Thresoriers.

Cornelis Florisz van Teylinghen.
Roelof Egbertsz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Pieter Bas.

Weesmeest.

Balthazar Appelman.
Claes Frans Oetgens.
Pieter van Neck.

Reken-meesters.

Jan de Vry Egbertsz.
Harman Rodenburch.

Asseurantie Meesters.

Gerrijt Bicker.
Jelis Jansz Valckenier.
Willem Pietersz Hooft.

Anno 1600.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Jan Claes Boelisz.
Pieter Boom.
Balthazar Appelman.
Barthelt Cromhout.

Schepenen.

Jan Jacobsz Huydecooper.
Jacob Gerrijtsz Hoing.
Pieter Willemsz Vriendt.
Gerrit Jacob Witsz.
Pieter van Neck.
D. Sebastiaen Egbertsz.
Herman vander Pol.
Roelof Egbertsz.
D. Pieter Schaep.

Thresoriers.

Jan de Vry.
Gerrit Bicker.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Joris Jorisz.

Weesmeest.

Claes Fransz.
Mr. Willem Bardesen.
Cornelis Florisz.

Reken-meesters

Harman Rodenburch d'oude
Frans Henricxz Oetgens.

Asseurantie Meesters.

Jelis Jansz Valckenier.
Willem Pietersz Hooft.
Jan Henricxz Oetgens.

Doctor Nicasius Sylla nae dat hy veel jaeren deser stadt *Pensionaris*, eñ ooc in verscheyden ambassaetschappen gebruyct is gheweest, is in dit jaer 1600 overledē; eñ in zijn plaetse quam *Doctor Albert de Veer*.

Anno 1601.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Barthelt Cromhout.
Mr. Willem Bardesen sterf
Cornelis Benning daer voor
Cornelis Pietersz Hooft.
Jan de Vry Egbertsz.

Schepenen.

D. Sebastiaen Egbertsz.
Harman Gijsbertsz van Pol
Jan Thomasz.
Reynier Adriaensz Pauw.
Ysbrant Ben.
D. Dirck Bas.
Joris Jorisz.
D. Sibrant Appelman.
Jonas Witsz.

Thresoriers.

Gerrit Bicker.
Balthazar Appelman.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Albert Cornelisz.

Weesmeest.

Claes Fransz.
Cornelis Florisz van Teplinghen.
Pieter Boom.

Rekenmeest.

Harman Rodenburch d'Oude.
Frans Henricxz Oetgens.

Asseurantie meest.

Willem Pietersz Hooft.
Jan Hendricxz Oetgens.
Cornelis Jansz Valckenier.
Adriaen Pietersz Raep.

Anno 1602.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Pietersz Hooft.
Cornelis Florisz van Teplinghen.
Pieter Boom.
Claes Fransz.

Schepenen.

Reynier Adriaensz Pauw.
D. Dirck Bas.
Jan Jacobsz Huydecooper.
Pieter Willemsz Vriendt.
Gerrijt Jacob Witsz.
Pieter Dircxz Hasselaer.
Jacob Graeff.
D. Pietersz Schaep.
D. Hans ten Grootenhuys.

Thresoriers.

Gerrit Bicker.
Jan de Vry Egbertsz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Albert Cornelisz.

Weesmeest.

Barthelt Cromhout.
Cornelis Benning.
Roelof Egbertsz.

Rekenmeest.

Harman Rodenburch d'Oude.
Claes Symonsz Heemskerc

Asseurantie meest.

Jan Henricxz Oetgens.
Cornelis Jansz Valckenier.
Adriaen Pietersz Raep.

Anno 1603.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Pieter Boom.
Barthelt Cromhout.
Jan de Vry Egbertsz.
Gerrijt Bicker.

Schepenen.

Gerrijt Jacob Witsz.
Jacob Dircxz Graeff.
Jan Thomasz.
Ysbrant Ben.
D. Sebastiaen Egbertsz.
Joris Jorisz.
Harman van de Pol.
Jacob Egbertsz.
Mr. Volckaert Overlander.

Thresoriers.

Reynier Pauw.
Jonas Witsz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Henrick Pietersz Schrijver.

Weesmeest.

Roeloff Egbertsz.
Cornelis Florisz van Teplinghen.
Jan Claes Boelisz.

Rekenmeest.

Harman Rodenburch.

Asseu-

Asseurantie meesters.

Jan Henricxz Oetgens.
Cornelis Jansz Valckenier.
Adriaen Pietersz Raep.

Anno 1604.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Jan de Vry Egbertsz.
Cornelis Florisz van Teylingen.
Cornelis Pietersz Hooft.
Frans Henricxz Oetgens.

Schepenen.

D. Sebastiaen Egbertsz.
Harman Gijsbertsz vande Pol.
Jan Jacobsz Huydecooper.
Pieter Willemsz Vriendt.
Jacob Gerritsz Hoing.
Pieter Dircxz Hasselaer.
D. Dirck Bas.
Jonas Witsz.
Lourens Jansz Spieghel.

Thresoriers.

Gerrit Bicker.
Reynier Pauw.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Henrick Pietersz Schrijver.

Weesmeest.

Roeloff Egbertsz.
Jan Claes Boelensz.
Claes Fransz.

Rekenmeest.

Harman Rodenburch d'Oude.

Joris Jorisz.

Asseurantie meesters.

Jan Hendricx Oetgens.
Cornelis Jansz Valckenier.
Adriaen Pietersz Raep.

Anno 1605.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Pietersz Hooft.
Pieter Boom.
Barthelt Cromhout.
Reynier Adriaensz Pauw.

Schepenen.

Jan Jacobsz. Huydecooper.
Jacob Gerrijtsz Hoing.
Gerrijt Jacob Witsz.
Jan Thomasz.
Joris Jorisz.
Jacob Dircxsz Graeff.
D. Hans ten Grootenhuys.
Mr. Volckert Overlander.
Pieter de Vlaming.

Thresoriers

Roeloff Egbertsz.
Jonas Witsz.

Thresoriers extraordinaris.

Jacob Jansz Vinck.
Henrick Pietersz Schrijver.

Rekenmeest.

Harman Rodenburch.
Frans Henricx Oetgens.

Weesmeest.

Claes Fransz.

Jan de Vry Egbertsz.
Jan Pietersz Reael.

Asseurantie Meesters.

Jan Henricx Oetgens.
Cornelis Jansz Valckenier.
Adriaen Pietersz Raep.

Anno 1606

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Pieter Boom.
Jacob Boelensz.
Jan de Vry Egbertsz.
D. Sebastiaen Egbertsz.

Schepenen.

Jacob Dircx Graeff.
M. Volckaert Overlander.
Pieter Dircx Hasselaer.
D. Dirck Bas.
Harman Gijsbertsz vande Pol.
Jonas Witsz.
Lourens Jansz Spieghel.
Gerrijt Dircx.
D. Dominicus Heemskerck

Thresoriers.

Gerrijt Jacob Witsz.
D. Jan ten Grootenhuys.

Thresoriers extraordinaris.

Jacob Jansz Vinck.
Henrick Pietersz Schrijver.

Weesmeest.

Claes Fransz.
Cornelis Pietersz Hooft.
Jan Pietersz Reael.

Asseurantie Meesters.

Jan Hendricxz Oetgens.
Cornelis Jansz Valckenier.
Adriaen Pietersz Raep.

Reken-meesters.

Joris Jorisz.
Pieter de Vlaming.

Anno 1607.

In dit Iaer dē 24 April is gemaect een bestant, ofte opschorsinge van Wapenē voor 8 maenden, om daer en tusschē met de Erts-hertoch eñ de gheunieerde landen te handele van een vaste vrede ofte bestant vā veel Iaren.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Pieter Strijcker.

Burgerm.

Jacob Boelisz.
Cornelis Pietersz Hooft.
Frans Hendricxz Oetgens.
Cornelis Benning.

Schepenen.

D. Dirck Bas.
Herman Gijsbertsz vādePol
Jan Jacobsz Huydecooper.
Jacob Gerrijtsz Hoing.
Jan Thomasz.
Joris Jorisz.
D. Jan ten Grootenhuys.
Roetert Ernst.
Jacob Poppen.

Thresoriers.

Roeloff Egbertsz.
Gerrijt Jacob Witsz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Henrick Pietersz Schrijver.

Weesmeest.

Claes Fransz.
Jan Pietersz Reael.
Jan de Vry Egbertsz.

Asseurantie Meesters.

Cornelis Jansz Valckenier.
Adriaen Pietersz Raep.
Gerrijt Dircxz.

Reken-meesters.

D. Sebastiaen Egbertsz.
Pieter de Vlaming.

Anno 1608.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Pietersz Hooft.
Pieter Boom.
Claes Fransz.
D. Sebastiaen Egbertsz.

Schepenen.

Jan Thomasz.
D. Jan ten Grootenhuys.
Pieter Dircxz Hasselaer.
Ysbrant Ben.
Jacob Graeff.
Roelof Egbertsz.
Jonas Witsz.
Lourens Jansz Spieghel.
Dirck de Vlamingh.

Thresoriers.

Gerrit Jacob Witsz.
Joris Jorisz.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Hendrick Pietersz Schrijver.

Weesmeest.

Jan Pietersz Reael.
Jan de Vry Egbertsz.
Frans Hendricxz Oetgens.

Reken-meesters.

Cornelis Benning.
Pieter de Vlaming.

Asseurantie Meesters.

Cornelis Jansz Valckenier.
Adriaen Pietersz Raep.
Gerrijt Dircxz.

In dit Iaer is het bestandt boven verhaelt, verlenght tot het eynde des selve jaers: ende zijn alsoo den eersten Februarij van wegē de Erts-Hertogen Albertus ende Isabella in den Haghe ghecomen *Ambrosius Spinola*, *Richardot*, *Verreycken*, *Pater Ney*, ende *Mancicidor*, om met de Heeren Staten der Vereenichde landē te handelen; dan also sy niet conden accorderē, zijn sy in dē Herfst des selven jaers, weder uyt den Hage vertrocken: ende is ten langen lestē door intervētie der Coninckliche Gesanten vā Vrancrijck ende Engelandt gemaect, datmen int volgende jaer 1609, tot Conclusie der saecken gecomē sy tot Antwerpen;

werpen; ende is also beraemt een Treves ofte bestandt van 12 Iaren: de welcke vercondicht is den 9 Aprilis, anno 1609 voorseyt, als doen de Oorloge onstaen in dese Nederlāden anno 1566, geduert hadde by de veertich jaren.

Anno 1609.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Pieter Strijcker.

Burgerm.

Claes Fransz.
Jacob Boelisz.
Reynier Pauw.
Gerrijt Jacob Witsz.

Schepenen.

Pieter Dircxz Hasselaer.
Roelof Egbertsz
Mr. Volckaert Oberlander.
Gerrit Dircxz.
D. Dominicus Heemskerc.
Jacob Poppen.
Jan Pietersz de Wit.
Jacob van Neck.
Pieter Jansz Reael.

Thresoriers.

Joris Jorisz.
D. Jan ten Grootenhuys.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Henrick Pietersz Schrijver.

Weesmeest.

Jan Pietersz Reael.
Harman vande Pol.
Cornelis Benning.

Reken-meesters.

Pieter de Vlaming.
Jan Jacobsz Huydecooper.

Asseurantie Meesters.

Cornelis Jansz Valckenier.
Adriaen Pietersz Raep.
Jonas Witsz.

Wissel Banck.

Frans Hendricxz Oetgens.
D. Dirck Bas.
Dirck de Vlaming.

Anno 1610.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Jacob Boelisz.
Cornelis Pietersz Hooft.
Cornelis Benning.
D. Dirck Bas.

Schepenen.

M. Volckaert Oberlander.
Gerrijt Dircx.
Jacob Gerrijtsz Hoing.
Jan Thomasz.
Jonas Witsz.
D. Jan ten Grootenhuys.
Lourens Jansz Spieghel.
Jacob Bicker.
Abraham Boom.

Thresoriers.

Reynier Adriaensz Pauw.
Joris Jorisz

Thresoriers extraordinaris.

Jacob Jansz Vinck.
Henrick Pietersz Schrijver.

Weesmeest.

Jan Pietersz Reael.
Harman vande Pol.
Jacob Dircxz Graeff.

Asseurantie meesters.

Adriaen Pietersz Raep.
Cornelis Jansz Valckenier.
Jacob Poppe.

Rekenmeest.

Pieter de Vlaming.
Jan Jacobsz Huydecooper.

Overste vande Wissel Banck.

Frans Hendricx Oetgens.
Gerrijt Jacob Witsz.
Dirck de Vlaming.

Pensionaris.

Doctor Albert de Veer.

Secretarisen.

Mr. Jacob vander Does.
Jacob de Haen.
Salomon Henricx.
Gerrit Rosenboom.
Barent Jansz.

Anno 1611.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

Burgerm.

Cornelis Benninck.
Frans Hendricxsz Oetgens.
Reynier Pauw.
Roeloff Egbertsz.

Schepenen.

Jacob Gerritsz Hoing.
Jonas Witsz.
Pieter Hasselaer.
Herman vande Pol.
Jacob Graef
Pieter Mathijssen.
Dirck de Vlaming.
Jan Pietersz de Wit.
Jan Gijsbertsz.

Thresoriers.

Joris Jorisz.
D. Jan ten Grootenhuys.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Henrick Pietersz Schrijver.

Weesmeest.

Jan Pietersz Reael.
Cornelis Pietersz Hooft.
Pieter de Vlaming.

Asseurantie meesters.

Jacob Poppe.
Adriaen Pietersz Raep.
Cornelis Jansz Valckenier.

Rekenmeest.

Jan Jacobsz Huydecooper.
Jan Pietersz Reael.

Overste vande Wissel Banck,

Gerrijt Jacob Witsz.
D. Dirck Bas.
Lourens Jansz Spieghel.

In dit Iaer zijn deser stede gecoren dese navolgende personen, om recht te houden over de cleyne saecken.

Cleyne banck.

Jan Thomasz.
Jacob Backer.
Jan Willemsz Boomgaert.
Anthonis Oetgens.

Pensionaris.

Doctor Albert de Veer nae dat hy veel jaeren het *Pensionarischap* bedient hadde, eñ in verscheydē *Ambassaetschappen* versōden is geweest, zijnde in Engelāt vā zijn *Majesteyt van groot Britannien* tot *Ridder* geslaghen, is in dit jaer tot *Raedtsheere* vāden Hooghen Rade inden Hage beroepen, eñ quam in zijn plaetse *D. Adriaen Pauw.*

Anno 1612.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt

Peter Strijcker.

Burgerm.

Frans Hendricxsz Oetgens.
Jacob Boelensz.
Jan Pietersz Reael.
Gerrit Jacob Witsz.

Schepenen.

Pieter Hasselaer.
Dirck de Vlamingh.
Joris Jorisz.
Lourens Jansz Spieghel.
Roetert Ernst.
Jacob Poppen.
Jacob van Neck.
Adriaen Pietersz Raep.
Frederick de Vry.

Thresoriers.

Jan Jacobsz Huydecooper.
D. Jan ten Grootenhuys.

Thresoriers extraordinaris.

Jacob Jansz Vinck.
Hendrick Pietersz Schrijver

Weesmeest.

Cornelis Pietersz Hooft.
Pieter de Vlaming.
Jan Pietersz de Wit.

Asseurantie meesters.

Geurt Dircxsz.
Pieter Jansz Riael.
Cornelis Jansz Valckenier.

Wisselbanck.

Reynier Pauw.
Roelof Egbertsz.
Jacob de Graef.

Cleyne banck.

Jan Thomasz.
Herman vande Pol.
Jacob Backer.
Anthonis Oetgens.

Rekenmeest.

D. Volcard Overlander.
Abraham Boom.

Anno 1613.

Schout.

Willem vander Does.

Substituyt.

Pieter Strijcker.

Burgerm.

Gerrit Jacob Witsz.
Barthelt Cromhout.
Cornelis Benning.
Jacob Graef Dircxsz.

Schepenen.

Joris Jorisz.
Jacob Poppen.
Jacob Gerritsz Hoing.
Jan Thomasz.
Ysbrant Ben.

D. Jan

D. Jan ten Grootenhuys.
D. Volcard Overlander.
Pieter de Vlaming.
Abraham Boom.

Thresoriers.

D. Sebastiaen Egbertsz.
Jan Jacobsz Huydecooper.

Thresoriers extraord.

Jacob Jansz Vinck.
Hendrick Schrijver.

Weesmeest.

Cornelis Pietersz Hooft.
Jan Pietersz Reael.
Jan de Wit.

Wisselbanck.

Jacob Roelensz.
Reynier Pauw.
Roelof Egbertsz.

Cleyne banck.

Herman vander Pol.
Jonas Witsz.
Jacob Backer.
Anthonis Oetgens.

Asseurantie meesters.

Geurt Dircxsz.
Pieter Jansz Reael.
Cornelis Jansz Valckenier.

Rekenmeest.

Lourens Jansz Spieghel.
Roetert Ernst.

Pensionaris.

Adriaen Pauw Reyniersz.

Anno 1614.

Schout.

Willem Verdoes.

Substituyt.

Peter Strijcker.

In dit Iaer zijn noch twee andere *Substituyten* by de voorgaende ghevoecht:

Arent Elbertsz Haen.
Pieter Jansz Vlasvat.

Burgerm.

Barthelt Cromhout.
Jacob Boelesen.
Reynier Pauw.
Roelof Egbertsz.

Schepenen.

Jacob Gerritsz Hoing.
Jan ten Grootenhuys.
Harman vander Pol.
Rutert Ernst.
Dirck de Vlaming.
Jacob Backer.
Jan Gijsbertsz.
Adriaen Pietersz Raep.
Antony Oetgens.

Thresoriers.

D. Sebastiaen Egbertsz.
Jan Jacobsz Huydecooper.

Thresoriers extraordinaris.

Jacob Jansz Vinck.
Henrick Pietersz Schrijver.

Weesmeest.

Jan Pietersz Reael.
Jan Pietersz de Wit.
Pieter de Vlaming.

Reken-Meesters.

Laurens Jansz Spieghel.
Jacob van Neck.

Commissarissen vande Asseurantie Camer.

Geurt Dircksz Boeningen.
Cornelis Jansz Valckenier.
Pieter Jansz Reael.

Commissarissen vande Wisselbanck.

Cornelis Pietersz Hooft.
Cornelis Benning.
Jacob Graeff.

Cleyne Banck.

Jan Thomasz.
Pieter Dircxsz Hasselaer.
Pieter Mathijsz.
D. Andries Bicker.

Pensionaris.

Adriaen Pauw Reyniersz.

Commissarissen vande Banck van leeninghe.

Frans Henrick Oetgens.
Jonas Witsz.

Dese *Banck van Leeninge* is eerst dit jaer ingestelt, waer van de *Ordonnantie* ende *Willekeure* hier nae sal volghen.

Alsoo is hier verclaert t'vervolgh der Burgermeesteren ende des gantschen Magistraets vanden jaere 1413/tot den teghenwoordighen jaere 1614. Een dinck hier en tusschen moet noch vermaent oft veel eer ghererpetert zijn/dat hier-te voren t'zijner plaetse verhaelt is/dat indē Autheur sonder naem/die wy straer hier nae sullen stellen/ghelesen wort; naemelick dat Ian Notaert, Schout der stadt ghenoemt werdt/int jaere 1404. Welcken tijt negen jaer voor dien tijdt gaet daer wy dit Register van begonnen hebben.

Van

Van de Baelieu.

Moet voorts alhier tot besluyt der Magistraten niet verswegen werdẽ, dat de naest-liggende Dorpen een Balieu hebben, die den gerechte der stadt met eede verplicht is, vande welcke inde Handtvesten der stadt te sien staet. Onder anderen vinde ick dese twee puncten, die wy hier onder stellen wt seker Handtveste by Albert Hertoch van Beyeren, Ruart ende daernae Grave van Hollandt, ghegheven den ghemeene lande van Goylant ende Amstel, van welcke het eerste is vanden Balieu te eeden ende luyt aldus: Sal de Baelieu die nu is, ofte namaels wesen sal, eer hy yet berecht inde Balieuschap ten Heylighen sweeren, tot Amsterdam voor het gherechte, ende voor twee des gherechts luyden van elcker Stede ofte Dorpe, binnen onsen lande voorschrevẽ, alle dese voorschreven puncten, ende recht te houden, eñ te doen houdẽ, endẽ dien eedt sal hem staven die outste vanden Rade van Amsterdam &c. Het ander betreft lande vonnissen te haelen tot Amsterdam, ende luyt alsoo van woorde tot woorde: Voorts so en salmen geen vonnissen beroepen, in gheenen Dorpen in onsen lande voorschreven: maer waer eenich man vander eene partye die dat Vonnisse aenginghe ende des begheerde, soo souden de Schepenen dat Vonnisse halen tot Amsterdam op der ghener costen, die inden onrechte beviele, ende soo wes die Schepenen van Amsterdã voor recht wtgaven dat soude voortgaen.

ORDONNANTIE
ENDE
Willekeure, nopende het Huys van Leeninghe.

Ghecundicht den 25 April. Anno 1614.

Alsoo mijne Heeren vanden Gerechte deser Stede, hoe langer hoe meer, deur menichvuldighe clachten der Inwoonderen, der voorsz. Stede, zijn onderbindende vele quade practijcken, die by eenighe int beleenen vande panden worden gepleecht: So ist dat mijne voornoemde Heeren, met voorgaende advijs vande Heeren XXXVI. Raden, deser Stede, tot soulagement der Armen, ende weeringe van alle andere onbehoorlicke woeckerijen, hebben opgerecht een Huys van Leeninge, daer inne de Gecommitteerdens alle wercke daeghen van smorghens te acht uren, tot elf uren, ende des naemiddaechs van twee uren tot vijf uren sullen verschijnen, om te beleenen alle panden, die aldaer ghebracht ende ghelevert sullen werden.

I

Van alle panden minder als hondert gulden bedraghende, sullen de Ghecommitteerdens ontfanghen ter weecke van elcke gulden een penninck.

II.

Van panden van hondert gulden tot vier hondert vijf ende t'seventich guldens bedragende, van elcke hondert guldens ter loopender Maendt sesthien stuyvers.

III.

Ende van alle andere panden vijfhondert gulden ende meer bedraghende, sullen de voornoemde Ghecommitteerdens, van hondert guldens voor anderhalve loopende Maendt, ghenieten een gulden.

IV.

Welverstaende dat tot allen tijden, soo wanneer d'Eygenaer zijn panden sal willen lossen, in sulcken ghevalle de Weeck, Maent, ende ses Weecken sullen zijn verscheenen, daer inne de panden zijn vervallen.

V.

De Stadt sal voor alle panden inde handen vande Ghecommitteerdens ghebracht

bracht zijnde / responderen / ende de selve aenden genen die haer Leen-cedulen zijn verthoonende (midts betalende de geleende Hooft-penninghen / met den verschenen interesse) moetẽ restitueren / sonder eenich opsicht te nemen / of zy de Eyghenaers zijn vande voorsz goederen / ofte niet / ten waere claerlick bleeck van quader trouwen / in welcken ghevalle alle gestolen ende andere vertroude goederen / (betalende de geleende penninghen / metten verschenen interesse) aende Eyghenaers / sullen worden gerestitueert / midts stellende cautie tot contentement vande voornoemde Gecommitteerdens.

VI.

Ende oft gheveurde (t'welck Godt verhoede) dat de Panden int voorsz Huys van Leeninghe verset / deur brandt / ofte andere extraordinaris ongheval quaemen te verongheluckken / sullen in sulcken gevalle alle Eyghenaers hare Panden / ende de Stadt hare Penninghen daer opghəleent / moeten verliesen / sonder dat nochtans de Stadt tot restitutie der Panden / noch de Eyghenaer tot restitutie der Penninghen sal zijn ghehouden.

VII.

Ordonneren voorts mijne voornoemde Heeren dat alle Panden int voorsz Huys van Leeninghe ghebracht / ende al daer een Jaer ende ses Weecken ghelegghen hebbende / sonder de verscheenen interesse betaelt / ende met de Ghecommitteerdens wederom veraccordeert te hebbẽ / sullen zijn verstaen ende in commissum vervallẽ wesen / ende ses weecken daerna in openbaer vendue moeten vercoft worden / blijvende altijt t'suyver overschot tot proffijt vande Eyghenaers.

VIII.

Dat yemandt / t'zy deur onachtsaemheydt ofte eenighe andere inconvenienten / occupatien ofte beletselen / hoedanighe de selve souden mogen wesen / zijne overschietende Penningen binnen den tijdt van drij Jaeren nae de vercoopinghe versuymde te lichten / sal in sulcken gevalle t'restant verbeurt / ende de Penninghen tot profijt der Armen aenghelevdt / ende besteet worden / sonder dat d'Eyghenaers der Penningen tot eenighen tijden sullen mogen reclameren / ofte dat d'opsienders der Armen tot restitutie van dien sullen zijn ghehouden.

IX.

Verbieden voorts allen ende een yeghelick eenighe Panden hoogher als teghens den penninck festhien te betalen, t'zy t'selve deur treckinghe van Wissel-brieven / ofte eenighe andere practijcken / vereeringe / provisie / ofte eenighe andere onbehoorlicke middelen / hoedanich de selve souden moghen wesen / werde ghedaen / Op pene dat de bedonghen vereeringhe / provisie / ende alle andere meerdere interesse aenden Eyghenaers gherrestitueert / ende de Contraventeurs daer en boven ghecondemneert sullen worden / in een boete van thien ten hondert.

X.

Interdicerende alle Maeckelaers eenighe partijen van goederen / die met ghelde beswaert / beleent / ofte ten onderpant ghestelt worden / den Cooplupdẽ / ofte anderen aen te draghen / ofte oock hooger als tegen den Penninck festhien te sluyten / Op pene van suspensie / ofte privatie van haer Officie / tot discretie vanden Gherechte.

Ende was onderteyckent

I. de Haen.

Volcht nu den Autheur die wy boven dickwils hebben aenghewesen.

Tot den Leser.

WIE d'Autheur van dese naestvolgende Beschrijvinghe zy, can ick niet seggen. Van zijn outheyt ende wanneer hy dit gheschreven soude hebben, can lichtelic daer wt verstaen werden, dat hy seyt dat het Carthuser Clooster hondert jaren voor zijn tijt, van Albert Hertoch van Beyeren, ende Graeff van Hollandt gesticht is. Soo dat wy houden, dewijle Albert ontrent het jaer 1393 dit Clooster heeft laten funderen, dat hy gheleeft ende dit gheschreven sal hebben ontrent het jaer 1500 Ende achten dat hy't eerst in Latijn gheschreven heeft, ende dat wat breeder ende wijtloopigher, gelijck te sien is wt onse Latijnsche Historie ende Beschrijvinghe deser selver stadt; alwaer wy dit boecxken alsoo wijtloopich oock achter by gevoecht hebbē: want daer eerst een corte beschrijvinge voorgaet van Hollandt, ende daer nae volcht een protract ofte summarisse aenteyckeninghe vande principaelste Steden; ende comt soo ten lesten tot zijn propoost ende beschrijvinge der Stadt selve; also dat hier in dit Nederduytsche voornementlic t'leste ghestelt ende als wtgetrocken is, dat is t'gene de Stadt Amsterdam eyghentlick ende alleen betreft. Wie ooc dese oversettinge gedaen heeft, ende offe van den Autheur selve comt can ick insghelijcken niet weten. Hebbet alleen tot onderrichtinghe vande ghestiften ende andere annotatien, die boven op zijn plaetse elck ghestelt zijn, hier by willen voegen, ghelijck het my van onsen vrient *M. Iacob Gijsbertsen Notaris*, ter hande ghecomen is: ende sal het den Leser alsoo gelieven ten goede aen te nemen.

EEN

EEN
Corte beschrijvinghe van Amsterdam/ ghedaen over hondert Jaer.

AMSTELREDAM hoe wel by nae de Jonckste/ is nochtans de vermaerste van alle de steden van Hollandt/ ende gaet alle andere te boven in menichte eñ verscheydentheydt van Coophandel ende van Schepen bequaem totter Zeevaert/ mitsgaeders in vermaertheyt ende lof van vroome ende cloecke daden begaen in oorloge te water.

Die Amsterdammers gheneeren hun met allerley soorte van coopmanschap te waeter ende te lande/ niet alleen by huys/ maer oock in verscheyden Coninckrijcken ende wtheemsche landẽ ende Provincien/ namentlic Oostwaerts in Pruyssen/ Lijflant/ Denemarcken/ (alwaerse sonderlinghe Previlegien ende vryheden hebben) In Wenden/ Sweden/ Noorwegen/ Dietmerschen/ Holtzen/ Oostvrieslant/ ende andere daer aen paelende landen/ van ghelijcken Westwaerts/ in Brabandt/ Vlaenderen Vranckrijck/ Engelandt/ Schatlant ende Spaenzien: hebbẽ ooc meer als 200 groote Wachtschepen ofte Coopvaerders daer mede zy by nae over gansch Christenrijck vande Midderlantsche Zee af tot die Oost zee toe/ met verscheyden waren ende coopmanschappen vaeren ende handelen.

Voorts die Amsterdammers hoe wel dat se in arbeyt ende sorchvuldicheydt om winste ende profijt te doen/ seer neerstich/ gierich/ ende vernuftich zijn/ so zijnse nochtans in hunne huyshouden/ teeringhe ende leeftocht seer sunich/ sober ende gesparich/ oock in cleedinghen ende ghebouw/ soo int ghemeen als particulier/ slecht/ oncostelick ende niet magnific/ nochtans zijnse totten armen seer milt ende caritatijf. Ende hebben tot allen tijden hunne Princen ende Lantsheeren seer toeghedaen ende getrouwe gheweest.

Inde oorloghe die de Hollanders mette Zeeuwen inden jare 1441 drie jaren lanck voerden tegens die van Pruyssen/ Wendẽ Silesien/ eñ Holtzen/ heeft die Stadt Amstelredam (hoe wel alsdoen de helft minder als nu) alleen meer dan twintich oorloochschepen gheduerende alle den tijt vande oorloge wtghebrocht ende onderhouden/ so veel als alle de andere steden van Hollant ende Zeelandt/ te saemen niet en hebben connen wtmaecken/ waermede zy hunne vyanden oneyndelicke schaeden toeghevoeght hebben/ dicwils hunne groote Vlooten met onghelijck minder ghetal van Schepen overwonnen eñ t'ondergebrocht/ waer deur de naem van Amsterdam alsulcken schrick ende vreese oock onder de veerst geleghen landen maeckte, dat veele de selve niet een eenige stadt maer een heel lantschap ofte provincie alsoo ghenaemt meenden te wesen: eñ over sulcx met haer/ soo int ghemeen als int particulier vrede ende vriendtschap sochten te maecken ende houden. Want Hertoch Philips van Bourgongien Grave van Hollandt/ hadde henlieden toeghelaten/ alle de vyanden/ landen/ personen ende goederen/ sonder onderscheydt te moghen invaderen/ plunderen/ ghevangen nemen/ ende wech voeren. Om welcker oorsaecke alsoo zy diversche natien geen weynige schade waren aen doende/ hebben zy oock veel vyanden verweckt/ metten welcken zy eyntelick op goede conditien vrede ghemaeckt hebben. Ende also de vrede met die Oostersche Zeesteden/ ende diemen noemt vanden Hanze/ mitsgaders de Windische Rijcx steden/ eñ die Stadt Dantzick in Pruyssen/ soo ten eersten niet en conde absolutelick ghetroffen worden/ hebben zy eyntelick daermede een bestant ghemaeckt van veel jaren/ twelck sedert tot diversche reysen verlenght ende ghecontinueert zijnde/ tot noch toe onverbrekelick onderhouden is gheweest.

Van dier tijt af/ heeft Amsterdam hoe wel onderwijlen door groote schaede ende verlies ter Zee by schipbreucke eñ andersins/ borgherlicke twist/ pest ende brandt/ grootelicx geswaert zijnde (want eerst 1441 ende daernaer anno 1444/ is het voor de meerderen deel afghebrant) wonderbaerlic

in Rijckdom ende Inwoonders toeghenomen.

De voorsz stadt soo langhe die gheweest is onder die Heerlicheydt ende gebiet vanden Heeren van Amstel / was seer cleyn / weynich bewoont / ende dat meest van visschers / dese van weghen seker schaden henlieden onversiens aenghedaen door Graeff Floris den 7 / cregen vanden selven in recompense de vryheydt ende exemptie van alle Tollen in Hollant / Zeelant / ende Vrieslant anno 1277.

Amstelant was alsdoen een leen vande Kercke van Utrecht: maer daer naer anno 1296 die Heere van Amstel Gijsbrecht genaemt / verjaecht zijnde / als mede schuldich inde doot vanden voornoemden Graef Floris / heeft Heer Jan van Zierick / Bisschop van Utrecht / door wiens toedoen de voorsz Grave was omghebrocht / omme tot versoeninghe te comen / het Leen van Amstel ende ooc van Woerden / den Grave van Hollandt moeten overgheven. Ende sedert dier tijdt is die Heerlicheydt van Amstel / ende volghens het Stedeken Amsterdam / totten Graefschappe vã Hollant gevoecht / ende gheincorporeert worden ende ghebleven.

Want int voorsz Jaer 1296 / is de voorsz Graeff Floris omghebrocht gheweest door Gerrit van Velsen Ridder / met hulpe van de voorsz Heer van Amstel / ende Herman van Woerden / also zy hem opter Jacht onder weghen Utrecht verradelick gevangen hebbende: Midts de haestighe toeloop der Hollanders niet en conden wech brengen; Maer de voorsz dootslager Gerrit vã Velsen ghecregen zijnde op't Casteel van Cronenburch / is daernae met groote tormentẽ ghepijnicht ende omgebrocht worden. Eñ die voorsz Heeren van Amstel ende Woerden zijn metter vlucht ontcomnen. Ende alle de ghene diemen wist ergens te crijghen / den voorsz van Velsen / Amstel ende Woerden / van bloede ofte aliantie bestaende / oft van hunne factie wesende / vanden meesten totten minsten / soo wel mans als vrouwen ende kinderen werden omghebracht / ende hunne goederen verbeurt ghemaect.

Naderhant gestorven zijnde Graef Jan des voorsz Graef Floris Soon / is die Heere van Amstel met hulpe vande zijne weder in Amsterdam ghecomen / ende heeft zijn Casteel t'welck neffens de stadt stondt / inghenomen ende begonnen te repareren eñ sterckẽ: maer door den geweldigen toeloop vande Haerlemmers eñ Waterlanders / heeft hy t'selve moeten verlaeten / ende de vlucht nemen. Ende is alsdoe t'selve Casteel tot inden gront afghewórpen ende geraseert worden; twelck oock sedert noyt weder opghemaeckt is.

Hier na heeft Willhem de vierde van diẽ naem / Graeff van Hollandt / aller eerst die van Amsterdam de previlegien ende Rechten gheghEven / daer by zy alnoch geregiert worden. Ende van dien tijt af is Amsterdam begonnen te vermeerderen.

Dese voorsz stadt / ghelijck alle andere van Hollandt / is in voorleden tijden oock seer gheaffligeert geweest / door die factien van Hoeck ende Cabbeljaus / hoe wel de Cabbeljaus doorgaens de sterckste daer in waren.

Anno 1404 / Graef Wilhelm de 6 van diẽ naem / met groote behendicheyt tot hem ontboden hebbende Jan Notaert Schout / Amel Jansz Ruser / ende Dierick Symonsz Benninc / notable borgers der selver Stadt eñ principael voorstanders vande Cabbeljaus / heeft de selve corts daer nae van weghen hunne onghehoorsaemheyt op eenen dach sonder hoofden weder thuys ghesonden. Ende zijn alle dry begravẽ inden ommeganck van het Carthuser Clooster aldaer.

Ten dien tijde heeft geleeft eenen Wilhelm Eggaert van Gendt / Coopman binnen der voorsz Stadt residerende / die in soo groote estime by den voorsz Graef Wilhelm is gheweest / dat hy desselfs Thresorier ende Hofmeester wiert ghemaeckt / eñ wist hem soo te leyden ende gouverneren / dat de Graeff niet en dede buyten zijnen raedt ende advijs: Jae vercreech van hem alles wat hy begheerde. Dese heeft vanden selven Graef voor die van Amstelredã veel schoone previlegien vercreghen / ende men seyt dat noyt eenich Borger ofte Inwoonder deser Stadt profijtelicker noch oock aengenamer is geweest als hy. Ende was van weghen zijne deuchtsaemheydt ende oprechticheyt / den ghemeenten over al ooc seer lieftallich: Ende alsoo de voorsz Graef overmits den grooten staet ende pracht / die hy van jonckx af was houdende / in swaere schulden was vervallen / oock vele van zijne Domeynen / landen ende Heerlicheden / aen verscheydene vande Ridderschap versedt, beswaert / ende verpandt hadde / heeft de voorsz Wilhelm Eggaert door zijne cloeckheyt vernuft ende goede regieringhe / soo veel weten te weghe te bringhen / dat de selve Graef in corten tijt / niet alleen van zijne schulden ontlast ende gesuyvert /

ende

ende alle die versette ende verpande landen eñ goederen gelost eñ gevrijt zijn worden. Maer hem oock over sulcx op zijn voordeel gebrocht/ dat hy na dien tijt gehouden weert voor een vande rijcste eñ machtichste Princen van Christenrijck.

Ende alsoo die Ridderschap ende Edelen/ desen Wilhem Eggaert wt oorsaecke vande voorsz lossinghe/ als oock van wegen zijne onedelheyt ende gheringhe afcompst grootelicx waeren haetende/ ende niet wel conden lijden/ dat hy soo seer vande Grave bemint ende gefavoriseert werde (die hem alreedt over zijne goede trouwe diensten/ met vier zijne sonen tot Ridders gemaect/ oock met die Heerlicheydt van Purmerent ende andersins begift hadde) heeft Graef Wilhem sulcx vernemende/ soo hy eenmael wt Hollandt soude vertrecken naer Henegouwe/ de voorsz zijne Ridderschap ende andere zijne Vassalen by hem ontboden hebbende/ hemlieden onder anderen voorgehouden/ ende gebruyckt dese propoosten. Ick bevele eñ recommandere u lieden alle mijnẽ goeden vrient Wilhem Eggaert/ eñ dat ghylieden zijnen persoon met sodanige sorchfuldicheydt sult waernemen ende bewaeren/ dat indien in mijn afwesen hem eenich ongheluck comme te bejegenen; Jae al waert dat by gevalle een Pan oft Tegel vanden dake op zijn hooft viele/ ende hem krenckte/ t'selve u lieden sal gheweten worden/ ende sal het oock op u lieden verhaelen.

Nae de doot vande voorsz Graef Wilhem anno 1417/ heeft de voorsz Wilhem Eggaert gheen half Jaer overleeft. Want also hy wt oorsake als voren by dẽ Adel vã beyde factien seer ghehaet eñ benijt was/ heeft vande selve nu die Graeff zijnen voorstander doot was/ verscheyden ontsegbrieven ghecreghen/ waer door hy nu out ende swack geworden zijnde/ eyntelick van mismoedicheydt ende hertsweer is ghestorven op't Slot van Purmerent t'welck hy ghesticht hadde; ende is tot Amsterdam ghebrocht/ ende aldaer seer heerlick begraven wordẽ/ in onse Vrouwe Kercke (die hy selfs voor de meerderen deel gefondeert hadde) aende Zuytzijde neffens het Choor. Welcke voorsz Kercke overmits desselfs ontijdighe doot/ ende de partialiteyten cort daer nae opghestaen/ niet en heeft tot alsulcke perfectie ghebrocht ende opghebouwt connen worden/ als van aenbegin begrepen was/ t'welck soude hebben gheweest naer het patroon ofte model vande Hooftkercke van Amiens in Picardie.

Nae de doot vande voorsz Graef Wilhem/ hebben die Cabeljausche met ghewelt van wapenen/ die vande Hoecxsche partije hunne vyandẽ wter voorsz stadt gedreven/ als wanneer die van Haerlem in wederwraecke/ alle die Cabbeljaus hebben wtghejaecht. Ende hebben die Cabbeljaus het regiment vande Stadt Amsterdam weder inghenomen/ ende behouden totten jare toe 1442/ wanneer Hertoch Philips van Bourgongien/ alsdoe Graef van Hollandt treckende buyten slants/ ende t'gouvernement van zijne landen zijner huysvrouwe Isabella bevolẽ hebbende/ die vande Hoecxsche partije niet connende lijden dat hun t'regiment vande stadt so langen tijt onttrocken had ghewees/ hebben door intercessie ende toedoen van der voorsz Hertoginnen principael Hovelinghen/ eñ oock mits gifte van eene groote sõme gelts/ t'regiment weder aen hun vercregen/ ende gheroepen hebbende tot hunner hulpe den Heer van Brederode ende zijnen broeder/ naemaels ghecoren Bisschop van Vtrecht/ met meer andere van hunne factie/ hebben by nachte onversiens in der voorsz Stadt ingelaten zijnde/ hunne vyanden als daer op niet verdacht overvallen/ ende met gewelt daer wt ghedreven/ ende t'regiment weder nae hun ghenomen/ ende behouden totten jaere 1443/ als wanneer de voorsz Hertoghe weder int lant ghecomen zijnde ende qualick nemende t'gene binnen Amsterdam gheschiet was: Is ghewapender handt derwaerts ghetrocken/ eñ de voorsz Gheweldenaers daer wtdrijvende eñ den sommighen vande Rijcxsten groote boeten afnemende/ heeft die Ballingen vande Cabeljausche partije daer weder in gebrocht op Sinte Lijsbetten dach/ welcken dach zy alnoch tot een hueghenis met een onderlinge vreucht ende maeltijden zijn vierende. Maer inden jaere 1446/ by wijsen Rade des voorsz Hertoghs Philips achterlatende alle partialiteytẽ zijn die van dander factie allenskens mede totte regeringe vande Stadt inghelaten/ ende die vriendtschappen onderlinghe met alliantien van houwelicken ende andersins bevesticht/ sulcx dat vã die tijt af/ sonder onderscheyt niet meer eenige factieuse/ maer deuchdelicke eñ vreetsame personẽ t'regiment van de stadt bevolen ende vertrout is geweest/ ende soo altijt in goede vrede ende eenicheydt met malcanderen gheleeft hebben.

Amsterdam is gelegen drie mijlen van Haerlem/ in eene nederighe ende broeckachtighe plaets bequaem om Beesten te wey-

den / t'landt daer rontomme is des Winterdaechs wel drie mijlen weechs met water bedeckt/behalven aende Oostzijde / die broecklanden wel de derde part corter zijn streckende nae Goeylandt/alwaer gelegen zijn die steden Wesop/Naerden/eñ Muyden met een Casteel.

Aende noortzijde van Amsterdam over het Tije is Waterlant. Aende Zuytzijde/op vijf mijlen nae Utrecht.

De voorsz Riviere Tije hebbende zijn oorspronck ontrent Beverwijck/twee mijlen van Haerlem/noortwaerts vermenght zijnde met verscheyden waeteren / loopt Zuytwaerts tot Sparendam/ een Dorp gheleghen een mijle van Haerlem/alsoo genaemt vande Riviere Sparn / van Haerlem af wt eenighe binnenwateren tot daer toe loopende / eñ onder den dijck met verscheydē Sluysen in het Tije vallende/lanx welcken men van Haerlem na Amsterdam is varende/want die van Haerlem/hoewel zy de Zee naerder zijn/te wetē op een mijle na/so en connen sy nochtans met Schepen in Zee niet comen / als lancx Amsterdam / ende dat noch niet anders als met Schepē diemen Damloopers/Heuden/eñ Rhijnschepen noemt: want grooter Schepen en connen ghaladen van wegen de ondiepte vande voorsz Riviere/op twee mijlē nae beneden Haerlem niet arriveren. De voorsz. Riviere Tije/van Sparendam aff/ Oostwaerts loopende voorby de Stadt Amsterdam / maeckt daer een seer bequame ende verseker de Reede voor de Schepen / ende voorts neerwaerts vallende ontrent een mijle weechs/vermengt sich met ter Zuyder-zee ende verliest alsoo zijnen naem:

Ende zijn beyde de voorsz Riviere ende de Zuyder-zee seer visch-rijck / ende voornementlick werden daerinne ghevangen/ Haringh veel beter ende soeter van smaeck als die ghene diemen vanght inde Noortzee: Ende wordt genoemt Tije Haring / de welcke zijnde ghedroocht inden roock / in veel ander landen vervoert wordt.

De voorsz Zuyder-zee paelt aende Oost zijde aen Vrieslant / ende eensdeels aen Overijssel/aende Zuytzijde aen Gelderlant/ Stifft van Utrecht/Drent eñ Goeylandt/ ende aende West-zijde aen Noordthollant.

Voorts soo is de Stadt Amsterdam/ by nae ghelijck Venetien wt morassch en met grooten costen opghehaelt/ende daerom van naturere ende ghelegentheyt seer sterck; Ende heeft den gront soo weec ende modderich/dat de Kercken ende by na alle de huysen eñ ander edificien /mitsgaders oock des stadts mueren / niet als op afgehouwen troncken van boomen ofte houte palen inde aerde gheslaghen/en connen gefondeert worden/t'welck ghe schiet in deser manieren. Eerst die aerde ses ofte acht voeten diep wtghegraven zijnde / werden daerinne ghelept twee balcken na de lengde vande muer diemen wil fonderen van malcanderen verscheyden / na de breedde eñ dicte vande selve muer/welcke balcken met eenige dweershouten vast aen malcanderen gheknocht werdē / waer tusschen daer nae paelen innegheslaghen ende ghehept worden van 40 / 50 oft ooc wel van 60 voeten lanck / nae den eysch ende swaerte van t'werck/t'welckmen daer op wil bouwen/ dicht neffens den anderen soo veel alsser tusschen de voorsz. dweershouten moghen ingaen/waer op eyntelick de fondementen vande mueren ende t'werck voorts opghe-ghemaeckt werdt.

Amsterdam is ghewe est onbemuert/ alleen omcinghelt met een diepe graft/totten jare 1482 / als wanneer die borghers (mits aenstaende oorloghe) een moet grijpende / die stadt op een jaer tijts voor de meerderen deel met mueren ende schoone toorens omcinghelt hebben / daer toe consent vercregen hebbende van die vā Haerlem hunne naebueren/eensdeels wt gratie ende eensdeels met eenige recompense. Eñ daer in volghende jaren hebben zy de reste vande mueren opgemaect met twee poorten/te weten/S. Antheunis ende de Reguliers poort/wtghenomen aen het deel vande Stadt / daer t'water Tije langhs loopt ende met drie lijsten paelen tegens der vyanden aenloop wordt ghesloten.

Voorts so is Amsterdam bycans rondt van gheleghentheydt /vanden Noortoosten totten Zuyden/een weynigh langhwerpigher inden ombanck/sonder de voorsteden soo wijt ende groot /als een cloeck man / in een ure tijts soude commē begaen/met groote ende diepe grachten omcinghelt / behalven aende Noordt-zijde daer't aen Tije streckt.

Amstelredam is ghenoemt vande Riviere Amstel/wt Amstellant door die stade loopende / ende den Dam ofte Sluys int midden vande selve Stadt ghelegen/door de welcke den Amstel ghelept wordt / ende in het Tije valt ter plaetse genaemt Dammerac /d'welc een Haven oft statie maect/ daermen meer als duysent Schepen can leggen ende bergē. De voorsz Riviere Amstel langhs de Zuyt zijde comende inde

voorsz

voorsz Stadt/loopt recht tot recht aen nae den voorsz Dam door welcke vallende in Dammerack int Noorden vermenght sich met het Tye/ende separeert also de Stadt in twee deelen/wesende t'Waeter aende Zuyt-zijde vanden Dam ghenaemt den Amstel/ende aende Noort-zijde den Ammerack.

Het deel vande Stadt aende Oost-zijde wert ghenaemt de oude zijde/ende t'ghene aēde West-zijde de nieuwe zijde/insgelijcx soo heeft elcke zijde zijne besonder Prochie Kercke.

Daer zijn oock vijf houte Brugghen/waer over men van d'een Prochie in d'ander gaet/twee op den Amstel ende drie op den Ammerack.

Daer zijn boven die/vier groote graften ofte Burghwallen woten Amstel gheleydt/de welcke insgelijcx vāde Zuyt-zijde noortwaerts langhs twee groote watergangen in Tye loopen/waer van de twee de oude/ende dander twee de nieuwe zijde doorloopende/wederom elcke zijde drysins verdeelen/alwaer men overgaet met 35 houte Brugghen.

Aende oude zijde is ten eersten de oude Prochie Kercke/de welcke daghelicx door aenghemaeckte Capellen vermeerdert eñ verciert wort/hebbende in sich 33 Outaren met veel costelicke Kercken habijten ende ornamenten/ende eenen tamelicken schoonen ende grooten Kerck Toren/nae de nature eñ ghelegentheyt vande plaets/heeft oock een Sacrament huysken ofte Cibozie van Silver hooch 7 voeten/met andere cieraeten meer.

Noch is aende selve oude zijde een Clooster vande Minrebroeders observanten.

Noch een Convent van Broeders vande derde orde van S. Franciscus.

Ende een Clooster vande Cellebroeders.

Itē derthien vrouwe ofte Nonne Cloosters/te weten 5 vande regel van S. Augustijn/ende 6 vande derde regel van S. Franciscus. Item noch een Clooster vande bekeerde Sondaressen.

Ende ten lesten een vande Cellezusters/die ghelijck de Cellebroeders ghesondeert zijn tot diensten van allerley Krancken eñ namentlick die besmet zijn mette peste.

Aende voorschreven oude zijde is oock een Gasthuys/t'vermaerste van gansch Hollandt/hebbende meer als duysent gulden Jaerelicx incomen/gemaeckt wt twee ander Gasthuysen te weten t'ghene van S. Pieters ende van S. Elisabeth vande nieuwe zijde aldaer overgheset.

Item S. Oloffs Capelle/met noch een ander daer neffens ghemaeckt nae de Capelle van Jherusalem met onses L. Heeren graff.

Aende selve oude zijde is maer een principael Poort/te weten S. Anthonis Poort/behalven den weganck te waeter in Tye. Buyten dese Poort staet het Godtshuys vande Leprosen.

Indien quartiere werdē dagelicx veelderley groote ende schoone Schepē getimmert.

In dese Oude zijde is oot de Warmoes straet/alwaer de Coopluyden dagelicx bydenanderen comen.

Daer staen oot twee Doelē/ofte Schuttershoven/d'een binnen/ende d'ander buyten de mueren.

Item aende nieuwe zijde/de welcke meerder is als de oude zijde/staet de nieuwe Prochie Kercke/te verghelijcken by de schoonste Kercken van Christenrijc/gefondeert anno 1408/begrijpende in sich 34 seer schoone Outaren/ende alle die Kerckelicke habijten ende ornamenten/wter maten costelick/namentlick een Silver vergulden Cruys van 26 marck/waer in besloten is een stuck van het waerachtich Cruys onses L. Heerē. Ende een Silvere vergulde Cibozie/oft Sacramēthuysk ē vā 32 marc: Noch een Mariebeelt van 32 marc Silvers/ende meer ander cieraeten van Gout ende Silver. Van dese Kercke syn Patronessen onse L. Vrouwe ende S. Catherine/ghelijck vande Oude Kercke de Patronen zijn S. Nicolaes Bisschop ende S. Jan Baptista.

Inde voorsz. Prochie is oock gelegen de Capelle van het H. Sacrament/alwaer het ter selver plaets miraculeuselick int vier ghevonden/daghelicx veel Miraculen is doende. Welcke voorschreven Capelle anno 1472 op S. Urbaensdach/door onghevał afbrandende/t'voorschreven Sacrament/hoe wel de Cibozie ghesmolten/ende het zijde cleet daerinne het bewonden was verbrant zijnde/heel ende ongeschent bevonden is. Ende de selve Capelle sedert weder opghemaeckt/ende vermeerdert zijnde/mach nu wel een tamelicke schoone Kercke verstrecken/alwaer daghelicx wt devotie oock van verre landen veel luyden in pelgrimagie zijn comende/naementlick de gene die ter zee gepericliteert hebben/offerende den H. Sacramente verscheyden schoone gaeven van Goudt ende Silver.

Die

Die Doorluchtichste Roomsch Coninc Maximiliaen anno 1497 / wesende in S'Gravenhage/bevangen met eene doote-licke siecte/ende beloofte doende van het H. Sacrament tot Amsterdam te gaen be-soecken/wierdt terstont ghenesen/derhal-ven hy niet ondanckbaer wesende / corts daer nae om zijne belofte nae te comen/al-daer in persoone is verschenen / offerende eenen gulden Kelck / met Costelicke Mis-cleederen / ende eene wter maeten groote Wasse Caersse.

Inde voorsz Capelle staen ses Outa-ren met veel schoone ende costelicke Orna-menten.

Dese Feest ofte vierdach van't voorsz. H. Sacrament van Miracle/werden Ja-relicx ghehouden ende ghecelebreert met eene seer schoone Processie ofte Ommegauc donderdaechs voor half Meert.

Daer zijn boven dien in dese Prochie vande nieuwe zijde vier vrouwẽ Cloosters/ d'eerste van S. Augustins ordre/het twee-de vande derde regel van S. Franciscus/ het derde vande Bagijnen/ende het vierde vande t'weede reghel van S. Franciscus/ ghenaemt de Clarissen.

Item onse L. Vrouwen Gasthuys/S. Jacobs Capelle/een Schuttershof ende op de Marckt niet verre vande nieuwe Kerc-ke het Stadthuys/met eẽ huepschen toorn ende Uerwerc/ende daer neffens een Ca-pelle met een Gasthuys/noch S. Joris Ca-pelle alwaer voormaels is geweest het Le-prosen huys ende nu veel prebenden zijn voor oude borghers / die aldaer voor eenen redelicken penninck/den mantcost connen becomen.

Daer zijn ooc aen dese nieuwe zijde (be-halven den wtganck in Tije) drie principael poorten/waer van d'eerste ghenoemt wort de Carthuser Poort / daer lancx men naer Haerlem gaet / waer buyten staet een seer schoon Carthuser Clooster/voor hondert jaren gefondeert by Hertogh Albrecht van Beyeren Graeff van Hollant/de tweede is lancx waermen gaet nae Utrecht / buyten welcken staet het Reguliers Hoff/oft Cloo-ster vande ordre van S. Augustijn/by nae van ghelijcke oudtheydt als t'voorsz Car-thuser. Ende de derde poorte is op de Hey-lighe wech / daer lancx men naer Leyden gaet.

Rontomme de voorsz. stadt zijn ooc veel schoone lustighe Tuynen/door de borgers/ met groote costẽ wten Modder opghehaelt.

Ende alle die voorsteden ofte paeden buytẽ der stadt/zijn ooc met houte poorten ende schutsels beheyt ende bevrijt / etc.

Het inhout ende begrijp des gantschen wercx/ vervaet in de Boecken en Capittelen als volcht.

Het eerste Boeck.

Requeste

Het tweede Boeck.

gereetsten

Het derde Boeck.

Eynde der Tafel.

Errata des eerſten boecx.

Pag.7 Wijck/leeſt Vrck.pag.8 aqua leeſt aquæ.pag.24 Schouen/ leeſt Schonen.pag.16 die wterſche l.iſt wterſche.pag.33 geſlagẽ geweeſt/l.onthooft.pag.34/anno 1400/l.1490 ibid.heylighe ſaken/l.geeſtelicke ſaken.pag.55 Sockwaerder l.Stockwaerder.pag.60. ydel te maeckt/l. ydel te maken.ibid.in bedꝛoch/leeſt dooꝛ bedꝛoch.pag.88 deſes tijden/ l.deſer tijden.pag.89 der ghewoonte/l.der Barbaren ghewoon te.

Errata des tweeden Boecx.

Pag.137 vant huys/leeſt vant huys op de binnẽ plaetſe.pag.148.ſtoel van Spaengnen/ l.ſtael van etc.pag.273.allen was/le.by allen was.pag.279 Rare l. Rara. pag.282.Kan-taleo/leeſt Pantaleo.ibid.ſoo in hooch/le.van hooch etc.pag.286/het 29.cap.l.27 cap.

Errata des derden Boecx.

Pag.288 coꝛtelick verclaert/leeſt verclaren.pag.289 rijckelſteſte per ſoonen/l. reckelijc-ſte.pag.291/oock naer gelaten/leeſt yets naer etc.pag.292/den overgeblen/leeſt overghe-bleven.pag.295/over eenige/l.deur eenige.pag.302/te beowingen/ l. bedwingen.pag. 329 gecontinuerte/leeſt gecontinueert.pag.355/wachtſchepen/ l. wzachtſchepen.

Eynde des Boecx.

TOT AMSTERDAM,

Ghedruckt by IUDOCUM HONDIUM, woonende inde Calver-ſtraet inden wackeren Hont. ANNO cIↄ Iↄc XIV.

COLOPHON

Dit boek is een herdruk in facsimile van de oorspronkelijke uitgave van de

HISTORISCHE BESCHRIJVINGHE
DER
COOP-STADT AMSTERDAM
door
JOHANNES ISAAKSZOON PONTANUS

Deze uitgave - gelijk in uiterlijk en formaat aan het origineel van de druk van 1614 - maakt deel uit van de reeks

HERLEEFD VERLEDEN

uitgegeven in 1968 te Amsterdam door

FACSIMILE UITGAVEN NEDERLAND N.V.

een samenwerking van

Uitgeverij Het Parool te Amsterdam
N. Israel, antiquaar en uitgever te Amsterdam
B. de Graaf, antiquaar en uitgever te Nieuwkoop (Z.H.)

De inleiding werd geschreven door Dr. H. H. Zwager
Het vignet voor deze reeks is ontworpen door Helmut Salden

De oplage van dit boek is beperkt